ORIGEN

Omilii și adnotări la EXOD

Ediție bilingvă

POLIROM

25
O-75

ORIGENES

Homiliae in Exodum
•
Adnotationes in Exodum

ORIGEN

Omilii și adnotări la EXOD

Ediție bilingvă

Studiu introductiv,
traducere și note
de Adrian Muraru

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
„GH. ASACHI"
IAȘI

S03667

POLIROM
2006

Adrian Muraru (n. 1973, Roman) este cadru didactic al Facultății de Filosofie, Universitatea „Al.I. Cuza", Iași. Absolvent al Seminarului Teologic „Sf. Gheorghe", Roman. Licențiat în Filosofie, Filologie clasică și Filologie românească al Universității „Al.I. Cuza" Iași. Doctor în filosofie (2004) cu o teză de filosofie antică (*Libertate și liber arbitru la Origen*). Doctorand al Universității Ioannina, Grecia, cu o temă de filosofie greacă veche (*Influențe platonice asupra lui Galenus*).

© 2006 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Copou nr. 4 ; P.O. BOX 266, 6600
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37 ;
P.O. BOX 1-728, 70700

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :

ORIGENES

Omilii și adnotări la Exod/ Origen; trad., note și studiu introd. de Adrian Muraru. – Iași : Polirom, 2006
ISBN (10) 973-46-0316-7; ISBN (13) 978-973-46-0316-9

I. Muraru, Adrian (trad.)

252

Printed in ROMANIA

Cuprins

Notă asupra ediției 7

Notă asupra traducerii 9

Despre o știință uitată (Studiu introductiv) 11

Omilii la Exod (*Homiliae in Exodum*) 61

Omilia I 63

Omilia II 87

Omilia III 105

Omilia IV 129

Omilia V 157

Omilia VI 177

Omilia VII 207

Omilia VIII 237

Omilia IX 273

Omilia X 297

Omilia XI 315

Omilia XII 337

Omilia XIII 353

Adnotări la Exod (*Adnotationes in Exodum*) 379

Note la Omilii 433

Note la Adnotări 442

Bibliografie selectivă 451
Abrevieri pentru cărțile biblice 459
Indice de referințe biblice în traduceri 461
Indice de nume proprii în traduceri 475

Notă asupra ediției

Acest volum își propune să ofere cititorului toate textele origeniene care, prin titlu ori prin aderență la o specie exegetică consacrată, sunt dedicate interpretării celei de-a doua cărți a Scripturii, Exodul. Textele originale, grecești și latinești, care însoțesc traducerile urmează edițiile precizate în aparatul critic secvent fiecărei traduceri.

Ca și în cazul adnotărilor la Geneză, ultima culegere, cu pretenții de completitudine, a adnotărilor origeniene la Exod este cea din ediția Migne. Prin urmare, textul grecesc urmat este cel al acestei ediții. Excepție face consistenta adnotare 3, preluată după o ediție recentă a *Filocaliei* origeniene.

Studiul introductiv al acestui volum se dorește a fi o continuare a exercițiului interpretativ din debutul primului volum al seriei origeniene din colecția „Tradiția creștină" (Origen, ***Omilii, comentarii și adnotări la Geneză***). În consecință, pentru o mai facilă înțelegere a prezentului studiu introductiv, este dezirabilă citirea prealabilă a studiului aflat în primul volum al seriei.

Pentru observarea unui context al evoluției lui Origen (și a origenismului, până la jumătatea secolului al VI-lea), cititorul este invitat să consulte tabelul cronologic publicat în același prim volum al seriei amintite.

Opera origeniană

Cantitativ, opera lui Origen a fost estimată de Epifanie la 6000 de lucrări (*Adversus haereses* 64, 63); Ieronim ne furnizează cifra de 2000 de titluri (*Contra Rufinum* 2,22).

Calitativ, scrierile origeniene au fost incluse de cercetarea modernă în patru genuri: opere exegetice, apologetice, dogmatice, practice. Acestea se adaugă efortului de critică textuală întreprins de Origen în *Hexapla*. Ar trebui amintită aici și corespondența origeniană, păstrată lacunar.

Comentarii, omilii, scolii, adnotări

Speciile exegetice origeniene diferă prin conținut, stil, scop, public. Comentariile (Τόμοι, *Commentaria*) își propun redactarea unei exegeze savante, minuțioase, într-un stil doct, acuzat uneori de inflexiuni baroce, exegeză destinată unui public educat. Cea de-a doua specie este cea a omiliei, Ὁμιλία, *Homilia* inițial rostită în fața comunității creștine: astfel, cititorul devine public secund al unei scrieri cu evident scop edificator, cu un conținut „popular", scriere în care retorica autorului este ades întrezărită. Cea de-a treia specie exegetică este scolia, Σχόλια, *Excerptum*: așezată în marginea Scripturii, ea practică laconic explicația erudită, în succesiunea scoliei antice.

Nu există vreo mărturie antică detaliată privitoare la dispunerea exegezei origeniene la Exod, care să ne încredințeze asupra conținutului acesteia. Astăzi pot fi consultate treisprezece *Omilii la Exod*, în traducerea latină a lui Tyrannius Rufinus, precum și câteva *Adnotări la Exod*, păstrate în greacă. În privința acestei ultime clasificări, în care termenul *adnotări* este preferat celui de *scolii*, se impun în continuare câteva precizări.

Dispunerea exegezei origeniene în cursul transmiterii ei a fost în mare parte estompată: cel mai bine au supraviețuit, în specia lor, omiliile. Comentariile și scoliile s-au pierdut în mare parte: dacă excepțăm cele câteva cărți, păstrate integral, ale unor comentarii, tot ce se mai poate citi, sub numele lui Origen, din comentariile și scoliile dedicate cărților Scripturii se află în catenele biblice, succesiuni de adnotări exegetice multiauctoriale așezate în marginea paginii Bibliei. Această situație justifică preferința pentru titlul *Adnotări*, mai potrivit decât cel de *Scolii*, în edițiile moderne ale operei origeniene.

Regretabil în privința acestor „lanțuri" de adnotări la Scriptură este și faptul că nu se mai poate recunoaște proveniența, după specie și uneori nici chiar după titlul originar al lucrării excerptate, a exegezei origeniene. Adnotările cuprind uneori și fragmente din omiliile origeniene pierdute sau păstrate într-o imprecisă traducere latină. Îndoiala se poartă chiar mai departe, asupra paternității origeniene a unor fragmente atribuite prin tradiție savantului alexandrin. Pe de altă parte, cercetarea modernă a depistat urme ale operei origeniene la autori posteriori, încercând filtrarea acestor exegeze ulterioare lui Origen pentru obținerea filonului origenian.

Notă asupra traducerii

Traducerile din acest volum cuprind exegeza origeniană la tratatul biblic Exodul. Având în vedere caracterul scrierii tălmăcite, dar și tipul de autor tradus, principiile ce conduc în mod necesar traducerea sunt exactitatea și fidelitatea față de original (chiar și atunci când acesta este unul latin).Traducerea încearcă să redea în respectul originalului termenii fundamentali ai exegezei, relațiile sintactice ce structurează un anumit înțeles al interpretării, urmărind și situarea adecvată a terminologiei specifice în lexicul general al limbii române. Această din urmă exigență obligă la depășirea limitelor lexicale impuse uneori de arhaicul stil ecleziastic: cantitativ, originalul solicită, cu specializare semantică strictă, mai mulți termeni decât poate oferi lexiconul teologic normativ, iar calitativ expandarea acestui lexicon specializat aduce poate o notă neologică textului. Sintactic, principala diferență față de original este dată de segmentarea perioadei ample, clasice. În cazul unor termeni consacrați, traducerea preia echivalarea standard din aria teologică: acolo unde se impune, o notă predă echivalarea precisă a termenului, însoțită de explicațiile cuvenite. Nu am putut apela însă totdeauna la variantele clasice de traducere, cele evidente în stilul ecleziastic consacrat: dacă traducerea ar fi rămas în cercul vocabularului teologic consacrat, rezultatul ar fi fost un text confuz prin simplificare, deci impropriu. Așadar, exigența clarității determină realocarea de fond lexical.

Traducerea textelor biblice este una fidelă, chiar atunci când ea pare stridentă sau neclară: scopul urmărit de traducător a fost exactitatea. De asemenea, este important de observat că textul Septuagintei, așa cum îl citea Origen în secolul al III-lea, este adesea altul decât cel disponibil prin edițiile moderne ale Septuagintei. Dificultăți suplimentare aduc și traducerile latine ale textelor biblice: un alt motiv pentru diferențele evidente în această ediție.

Exactitatea, asumată ca principiu al traducerii, construiește uneori pagini remarcabile estetic: în măsura posibilului, cititorul calofil se poate regăsi în multe secvențe ale traducerii.

*
* *

Acest volum este dator amabilității domnului Silviu Lupescu, directorul Editurii Polirom, care a acceptat inițierea colecției „Tradiția creștină".

Ioan-Florin Florescu și Mihai-Silviu Chirilă, redactorul cărții, au corijat multe din inadvertențele textului inițial, lucru pentru care trebuie să le mulțumesc; din numeroasele lor observații am preluat unele sugestii care au contribuit la îmbunătățirea volumului. Responsabilitatea pentru forma finală a textelor îmi aparține.

O traducere precum cea de față nu poate fi dedicată vreunei persoane, oricât de apropiată sau de importantă în economia întreprinderii ar fi aceasta. Dacă acest lucru ar fi fost posibil, această tălmăcire ar fi fost dedicată fiului meu, David.

Adrian Muraru

Despre o știință uitată

Studiu introductiv

Tratarea exegetică origeniană începe de la firească observare a semnificației curente a Scripturii. Fiecare termen al scrierii revelate este asumat *ca și cum* ar aparține limbajului cotidian, comun. Însă asimilarea, eronată, a unei opere divin inspirate cu grafia umană, deși prioritară în ordinea noastră, este insuficientă: limitele noastre, ale limbajelor noastre ne determină lectura. Astfel, observă Origen, vom constata în scrierea presupus adevărată ceea ce este propriu limbajului nostru: falsul, contradicția, incompletitudinea, indecidabilitatea[1]. Dacă prezumția adevărului plenar al scrierii inspirate de divinitate este păstrată, atunci alogismul lecturii noastre trebuie abandonat. Soluția, filologică și logică deopotrivă, va fi pentru Origen receptarea Scripturii ca text aparte, autonom. Reflexul este natural într-o cultură în care Platon, Aristotel sau Homer primiseră deja același tratament.

Fundamentală pentru emergența celui de-al doilea tip de lectură a Scripturii va fi asumarea textului ca adevărat, ca indicator al adevărului. Tradiția culturală greacă permitea această opțiune. Privilegierea unei scrieri, considerată „criteriu" al adevărului, produsese în mediul elenistic practici interpretative, dar și condiții, adesea neexplicitate, ale receptării. De aceea, Origen este, în cel mai bun caz, aluziv în privința condițiilor de înțelegere a unui astfel de text. Pentru noi însă, reamintirea acestor preliminarii ale înțelegerii nu poate fi decât utilă. Să enunțăm mai întâi ceea ce Alexandrinul nu era obligat să amintească, apăsat, de fiecare dată.

1. Pentru o discuție amplă a acestor chestiuni, v. studiul introductiv al volumului Origen, ***Omilii, comentarii și adnotări la Geneză***, pp. 81-118.

1. Exegeza origeniană: preliminarii

Înainte de a discuta despre exegeza origeniană secundă, trebuie observate preliminariile receptării acesteia. Aceasta cu atât mai mult cu cât Origen insistă, discret, dar ubicuu, asupra lor: fiecare omilie cuprinsă în acest volum include indicii despre exigențele receptării și comentării textului revelat. În fapt, pentru cititorul neprevenit, amintirea acestor preliminarii este necesară pentru înțelegerea diferenței de atitudine: cititorul modern își asumă altfel, habitual, citirea textelor vechi.

Prima circumstanță descrie dispoziția cititorului: publicul operelor origeniene este încredințat[1] că scrierile ce alcătuiesc Biblia

1. Există o vastă tratare a chestiunii încredințării, credinței, **πίστις**, în literatura filosofică antică. Este necesar ca principiile, în ordinea cunoașterii, să fie asumate prin credință, **πίστις** (Aristotel, *Analytica priora*, 72). Apoi, încredințarea se petrece fie prin intermediul silogismului, fie prin intermediul inducției (*idem*, 68b). Așadar, adeziunea la adevăr se realizează prin intermediul încredințării. Pe de altă parte, oricărei opinii, **δόξα**, îi urmează credința, **πίστις**, iar credinței îi urmează convingerea, **πεπεῖσθαι**, iar acesteia din urmă îi succede judecata, **λόγος** (Aristotel, *De anima* 428a). Încredințarea este etapă prealabilă, necesară, a enunțării logice. Pe de altă parte, în retorică există trei specii ale încredințărilor, **πίστεις**: ele decurg din caracterul oratorului, din dispoziția indusă auditorilor și din discursul însuși, prin intermediul argumentației sau al argumentației aparente (Aristotel, *Rhetorica* 1356a). Statutul credinței, al încredințării, **πίστις**, este disputat și în programul filosofic al Antichității târzii. Pentru a înțelege miza filosofică a conceptului, merită recitit Sextus Empiricus, care oferă o imagine polemică a proiectelor gnoseologice ale vremii. Definiția potenței cognitive implică, la Sextus Empiricus, o discuție asupra încredințării (v. *Pyrrhoniae hypotyposes* 1,8). La același autor, credința mitică (cea care autorizează, *e.g.* afirmarea unirii dintre Zeus și unele muritoare) se opune supoziției dogmatice (*idem*, 1,161-163). Pe de altă parte, nu există asumare a unei demonstrații în afara încredințării, a actului de credință, așa că tematica credinței, **πίστις**, este, în cazul unor secte filosofice, parte a *topos*-ului logic (Sextus Empiricus, *Aduersus mathematicos* 1). O cunoștință își apropiază certitudinea prin intermediul credinței (*idem*, 7, 439). Și despre credibil, **πιστόν**, discuția este intensă: Sextus Empiricus îl introduce ca notă necesară a demonstrației (*Pyrrhoniae hypotyposes* 1,61; 1,114-117).

creștină sunt inspirate de divinitate[1]. Așadar, exigența fundamentală, subînțeleasă ubicuu de Origen, va fi credința în divinitatea care a revelat aceste Scripturi. Ca mesaj, cuvântul divinității cuprins în aceste cărți asigură comunicarea dintre creator și raționalul sublunar[2]. Doar astfel o scriere anume, modestă stilistic și îndoielnică ideatic, poate deveni mesaj al divinității.

Această primă exigență a înțelegerii, adeziunea la divinitatea ce a inspirat Scrierea revelată, nu este explicitată emfatic. Dar ea poate fi consecința observării circumstanțelor în care se produce exegeza origeniană. Omiliile, cuvântări în fața coreligionarilor, îndeplinesc implicit această condiție. Notele filologice origeniene, mărginind textul inspirat, indică prin situare publicul lor. Comentariile origeniene, deși disputate în intenție, rămân indiscutabil adresate unui public ce își asumă credința în Hristos. Celelalte scrieri origeniene, apologetice, „dogmatice", prezumă același public[3].

Asta nu înseamnă, desigur, că ele nu pot fi citite și de către un public ce împărtășește alte credințe, alte presupoziții. Biblia poate fi citită și fără a îndeplini exigența lui Origen, însă atunci ea se va înfățișa ca o carte între alte cărți: receptarea acesteia va fi alta decât cea origeniană. Pentru Alexandrin, doar aderența la credința în Iisus va preda autenticul înțeles al Scripturilor. Doar credința în Cel ce a inspirat Scripturile va transforma Biblia creștină în mesaj revelat, în vorbire a Celuilalt. Doar ea își poate propune înțelegerea cărții ca text inspirat, adevărat.

Însă aderența formală la o declarație dogmatică nu este condiția insistent formulată de către Origen. Deși subînțeleasă, ea este insuficientă atunci când dorești să percepi Biblia ca operă a

1. Axiomă cuprinsă în cartea considerată de Origen ca inspirată de Dumnezeu: **πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος**. (2Tim. 3,16). Ca document autonom, prioritar este ceea ce Scriptura spune despre Scriptură. Adeziunea la adevărul revelat, inspirat de Dumnezeu, se face prin acceptare, prin credință.
2. Pentru o schiță a discuției despre posibilitatea revelării unei divinități prin cuvânt, v. opinia origeniană din *Homilia in Genesim* 3,1-2 (pentru contextul disputei, v. Plotin, *Enneade* 6,8,21; 6,9,4; 6,9,11).
3. Chiar și o scriere apologetică, cum este *Contra Celsum*, are drept mobil rugămintea coreligionarilor de a răspunde unor acuzații aduse creștinismului. În consecință, opera lui Origen va fi dedicată tocmai celor care, dintre creștini, nu pot răspunde acuzațiilor exogene, practicând dacă nu îndoiala, cel puțin sfiala intelectuală.

divinității. Ceea ce trebuie săvârșit, cu riscul de a obscuriza, „mistifica", semnificația Scripturii, este efortul de apropiere de autorul acesteia. Numele acestui efort, prezent adesea în interpretările Alexandrinului, este rugăciunea. Încredințarea se face prin intermediul rugăciunii: multe exegeze origeniene se deschid tocmai cu rugămintea origeniană de a restabili comuniunea cu autorul Scripturii. Un exemplu doar: chiar la începutul primei omilii la Exod, tradusă în această carte, îndemnul origenian este evident. „Să vedem așadar, fără să dăm înapoi, ce cuprinde textul la începutul Exodului și să-l urmăm, cu acea apropiere ce ajunge pentru edificarea celor ce ascultă. Aceasta dacă, desigur, veți ajuta ca, prin rugăciunile voastre, cuvântul lui Dumnezeu să fie împreună cu noi și să binevoiască să fie conducătorul cuvântului nostru." Rugăciunea, ca nume al apropierii de autorul Scripturii, este necesară în descoperirea semnificațiilor scrierii revelate.

Doar revelatorul Scripturii ne poate indica semnificația ei: cunoașterea semnificației Bibliei, ca și primirea acesteia, ca text revelat, este dar divin. Relația magistru-discipol este recognoscibilă și în actul interpretării: doar autorul Cărții poate livra semnificația acesteia. A cunoaște Scriptura, a o înțelege, este indiciu al apropierii de divinitate. Numai astfel Scrierea divină își împlinește menirea, aceea de a intermedia, autentic, cunoașterea.

Rugăciunea mediază înțelegerea adecvată a Scripturii. Însă pentru a înțelege semnificația unei cărți trebuie să depui și un alt tip de efort. Acest efort descrie o altă exigență origeniană, în înțelegerea Scripturii revelate: cunoașterea textului inspirat ca text scris. De la premisa evidentă tuturor (interpretarea unei scrieri înseamnă, înainte de toate, familiarizarea cu acea scriere) până la axioma credinciosului (textul revelat, esențial, trebuie cunoscut dacă dorești să înțelegi voința divinității), totul obligă la atenta citire, recitire a Scripturilor. Pentru Origen, cel care afla în Biblie singurul text ce răspunde pretenției umane de adevăr, exigența cunoașterii textului revelat este implicită. Și explicită: pentru cei leneși, pentru cei ce uită că a crede este act, îndemnul la citirea Scripturii este necesar. Astfel va ajunge Origen să roage publicul omiliilor sale să citească Scriptura: să citească pentru a putea înțelege cu adevărat.

Și omiliile traduse în acest volum cuprind adesea exhortația origeniană. Efortul cognitiv este aici esențial: Origen afirmă aceasta, printr-o comparație, chiar în debutul primei omilii la Exod. „Fiecare cuvânt al Scripturii divine îmi pare asemenea unei

semințe care, odată aruncată în pământ, renăscută în spic sau în altceva de acest fel, se ramifică înmulțit, și aceasta cu atât mai mult cu cât un agricultor iscusit va dedica mai multă muncă semințelor ori se va bucura de avantajul unui pământ mai fertil. Iată așadar cum, prin grija cultivării, o sămânță neînsemnată, de mușțar spre exemplu, care este cea mai mică dintre toate, se face mai mare decât toate legumele și devine copac, astfel încât toate zburătoarele cerului vin și locuiesc în ramurile lui. La fel se va întâmpla, dacă va găsi un îngrijitor atent și priceput și cu acest cuvânt, care tocmai ni s-a citit din Cărțile sfinte: deși la prima vedere se arată mic și neînsemnat, el se transformă în copac dacă începe să fie îngrijit și tratat cu îndemânare duhovnicească. El se ramifică, dând ramuri și crengi, astfel încât să poată veni dialecticienii și retorii acestei lumi, care, cu aripi ușoare, asemenea păsărilor cerului, urmăresc cele înalte și arzătoare numai cu clinchet de cuvinte și, captivi în raționamente, ar dori să locuiască în aceste ramuri, în care nu există eleganță a discursului, ci temeiul vieții." Rodirea seminței este condiționată de sol: primirea cuvântului divin pregătire, metamorfozare a „uscatului" în „pământ". Fără cultivarea cuvântului divin nu se poate obține fruct.

Așa că Origen va fi vehement atunci când va constata lipsa de preocupare pentru scrierea inspirată. În cea de-a douăsprezecea omilie la Exod, tradusă și ea secvent, Alexandrinul observă situația celui „întors la Domnul". Mai întâi el discută, contrastiv, despre cel „abătut de la Domnul": „Ca să putem ști mai clar ce înseamnă «întors», trebuie să spunem mai întâi ce înseamnă «abătut» (*aversus*). Oricine se ocupă cu povestiri banale când se rostesc cuvintele Legii s-a abătut. Oricine poartă grija treburilor veacului, banilor, profitului, atunci când se citește Moise, s-a abătut. Oricine este gâtuit de grijile proprietăților și chinuit de dorința bogățiilor, oricine caută slava veacului și cinstirile lumii s-a abătut. Dar și cel ce se arată străin de acestea, care asistă și aude cuvintele Legii cu chip încordat și cu privire atentă, vagabondând însă cu inima și cu gândul, s-a abătut". „Abaterea" înseamnă, așa cum textul origenian ne încredințează, ignorarea textului inspirat prin dispoziția inadecvată a cititorului. Prin urmare, Scriptura trebuie asumată plenar. Doar astfel abaterea poate fi corectată. Așa că Origen va continua discuția indicând situația celui „întors". Textul începe interogativ: „Ce îi este specific, așadar, celui întors? A întoarce spatele celor amintite [mai înainte], a se aplica, cu zel, cu fapte, cu mintea, cu grija, cuvântului lui Dumnezeu, «a medita întru Legea Lui ziua și

noaptea», a se dedica, lăsându-le pe toate deoparte, lui Dumnezeu, «a se exersa în mărturiile Lui»: aceasta înseamnă a se întoarce la Domnul".

Textul origenian continuă cu o comparație care lămurește asupra efortului solicitat în înțelegerea scrierii revelate: „Tu, dacă vei dori ca fiul tău să cunoască artele numite liberale, să cunoască gramatica sau disciplina retoricii, oare nu-l vei lăsa pe el liber și ușurat de toate, oare nu îl vei dedica doar acestui studiu, lăsându-le pe celelalte la o parte? Oare nu vei face astfel încât nimic să nu-i lipsească, pedagogi, profesori, cărți, bani necesari studiului, până ce dobândește deplinul rezultat al studiului vizat? Cine dintre noi se întoarce astfel spre studiile legii divine, cine dintre noi s-a dedicat astfel? Cine cercetează literele divine cu atât zel și cu atât efort cât a pus când a cercetat literele omenești?". Iar amarul interogației se îndreaptă și spre cei ce frecventează Biserica, locul recitării textului revelat: „Și de ce să ne plângem că ignorăm ceea ce nu învățăm? Unii dintre voi, când aud rostindu-se cele citite, pleacă imediat. Nici o cercetare comparată a celor citite, nici o analogie, niciodată amintirea acelei porunci prin care Legea divină îndeamnă: «Întreabă-i pe părinții tăi și îți vor spune ție, pe bătrânii tăi, și te vor informa!». Alții nici măcar nu așteaptă cu răbdare până când sunt făcute în Biserică citirile. Iar alții nici nu știu dacă se citește: în locuri retrase ale casei domnești, ei sunt ocupați cu poveștile veacului. Despre aceștia eu îndrăznesc a spune că, atunci când se citește Moise, de acum nu se mai pune un văl pe inima lor, ci un perete, un zid. Căci dacă cel prezent, care ascultă și este atent, care reia și analizează cele auzite, care întreabă și învață cele pe care nu le poate urma, dacă acesta cu greu poate ajunge la libertatea științei, ce se va face cel care-și astupă urechile lui ca să nu audă și își întoarce spatele în fața celui ce citește?" (*Homilia in Exodum* 12,2).

Mitologia ne încredințează că Origen cunoștea foarte bine Scriptura, reținând-o *par cœur*. Chiar dacă vom exersa îndoiala asupra acestei informații, observarea indicilor biblici ai operei origeniene ne autorizează să afirmăm că Origen deținea o excelentă cunoaștere a textului revelat, a variantelor de traducere ale Vechiului Testament, dar și a diferențelor inter-manuscrise evidente în cazul Noului Testament. În fapt, pentru cel încredințat că sursa certitudinii noastre, a unei cunoașteri practicate dialogic, este Scriptura revelată, lectura asiduă a textului inspirat este

fundamentală. Doar observarea atentă a textului, a tipului de exegeză practicat de Origen poate clarifica asupra „metodei hermeneutice origeniene".

Tot în legătură cu această condiție a înțelegerii: adesea s-a afirmat că exegeza origeniană, cea non-literală, prezintă un sistem complicat, ininteligibil, de asocieri, analogii. Pentru că rațiunea acestora este puțin evidentă, s-a susținut că alegoria origeniană este, în cel mai bun caz, produsul unei firi „poetice", „imaginative", care s-a exersat în alegerea asocierilor curioase cuprinse în varii exegeze ale Scripturii. Tocmai indeterminarea, lipsa de temei a alegorezei a fost acuzația adusă lui Origen: arbitrariul, lipsa normei nu poate lămuri, edifica un intelect geometric construit. Or, aceste observații grăbite au adesea ca fundament tocmai ignorarea „materialului", *i.e.* textului, exploatat alegoric de către Origen: în fapt, necunoașterea Scripturii, ignorarea conținutului ei face ininteligibilă exegeza origeniană. Imaginarul modern este, de multe ori, fruct al lașității intelectului. Libertatea, cea asumată de către Origen, nu înseamnă arbitrar.

Desigur, pretenția origeniană a afirmării existenței unei cărți ce cuprinde adevărul comunicat de către Dumnezeu poate fi chestionată. Însă înțelegerea exegezei origeniene trebuie să țină cont de preliminariile interpretării, așa cum Origen le-a perceput. Empatia are aici semnificație. Altfel, orice poate fi afirmat plecând, autorizat, de la un fragment origenian.

2. Exegeza literală origeniană: între enciclopedie și lexicon de specialitate

Așa cum multe texte ale Alexandrinului ne arată, analiza origeniană a textului revelat începe cu observarea semnificației curente, prime pentru noi, a termenilor cuprinși în Scriptură. Însă analiza în respectul habitudinii semantice solicită fundare culturală: pentru a fi explicați publicului larg, termenii prezenți în textul biblic trebuie cunoscuți, în semnificatul lor. Aceasta înseamnă că exegetul trebuie să fie o competență culturală: pentru a indica semnificația ordinară a Scripturii este necesară instrucția enciclopedică.

Despre excelența exegezei „literale" (*i.e.* care valorifică semnificațiile prime, de dicționar, ale termenilor utilizați în Scriptură)

803667
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „GH. ASACHI" IAȘI

am amintit în alt loc[1]. Texte complicate sintactic sau dificile semantic sunt mai întâi analizate plecând de la regulile de compunere habituale, de la semnificațiile de bază ale termenilor, așa cum orice cititor le poate descoperi într-o enciclopedie. Aceasta pentru că cititorul de la această convingere pleacă: Scriptura, ca orice scriere, are ca referent ceea ce habitudinea ne obligă să credem. Așadar, dacă scrierea inspirată afirmă că astrele sunt create „spre [a da] semne" (εἰς σημεῖα), Origen se va strădui să argumenteze că astrele, cele pe care noi le numim astfel, sunt cu adevărat semne: ele sunt semne pentru cel ce le poate „citi", adică pentru spiritul desprins de servitutea trupului.

Analiza origeniană presupune, așa cum poate constata cititorul comentariului origenian, multiplă competență: filosofia, astrologia, astronomia sunt manifeste, construind exegeza Alexandrinului. În final, în temeiul semnificațiilor curente, Origen este autorizat să afirme că astrele, adică realitățile habitual numite de către noi „astre", sunt semne, în înțeles comun, ceea ce nu înseamnă însă că astrologia, ca tehnică practicată în siaj babilonian sau egiptean, are justificare biblică. Argumentația origeniană este transparentă, și ea nu utilizează nimic altceva decât denotația curentă a termenilor folosiți în Scriptură[2].

Pe de altă parte, Origen știe, ca bun logician, că explicația ce își asumă textul revelat *ca și cum* el ar fi redactat în mod comun este deficientă. Observarea limitelor limbajului nostru este inevitabilă pentru cel ce dorește ca limbajul utilizat în căutarea adevărului să fie complet, noncontradictoriu și decidabil logic: prezența paradoxurilor în limbajul comun este resort pentru căutarea altui limbaj, care să îndeplinească exigențele logice ale cercetării. Acesta va fi, pentru Origen, cel al Scripturii: ca revelat de Celălalt, el își asumă toate atributele absente limbajului (și limbajelor) noastre. În consecință, scrierea inspirată este singurul discurs cu pretenție legitimă de adevăr, ea fiind comunicată de Cel ce este Adevărul. Înțelegerea acestui limbaj divin, cel cuprins în cărțile Scripturii creștine, va epuiza biografia origeniană.

1. V. studiul introductiv la volumul Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, pp. 97-114.
2. Așadar, între exigențele corectei receptări, cele amintite preliminar, ar trebui adăugată capacitatea culturală, dezirabilă: „școala catehetică" din Alexandria a primit, odată cu arhontatul origenian, o clară dispoziție clasic paideică, indispensabilă unui cititor al Bibliei.

Un limbaj diferit de al nostru, revelat de Dumnezeu și asumat de noi prin descoperire[1], cuprins într-un „text" cu „semantică", „sintactică" și „pragmatică" diferite de cele comune, pe de o

1. Într-un text discutat în studiul introductiv al volumului de exegeză origeniană la Geneză (pp. 81-88) este vizibil, deși în aproximarea dată de tranziția latină, un model gnoseologic origenian. Fundamentală este încredințarea (*credidi*), care generează cercetarea (*quaesiui*) ce se încheie cu descoperirea (*inueni*) adevărului, adevăr proclamat (*locutus sum et annuntiaui*) de către individ. În fapt, enunțarea adevărului (*omnis homo mendax*) provoacă uimirea (*stupor*), catalitic al dispoziției filosofice. În acest regn aflându-se, individul parcurge același traseu: cugetă și cercetează (*cogitaui et quaesiui*), înțelege (*intellexi*) pentru a descoperi (*inueni*) adevărul. Proclamarea (*dixi*) adevărului încheie iarăși parcursul epistemologic. Schematic, tabloul ar fi următorul:

credidi ┐
quaesiui ┐
inueni ┐
locutus sum (annuntiaui) ┐
stupor (omnis **homo mendax**) ┐

cogitaui et quaesiui ┐
intellexi
inueni ┐
dixi.

Fragmentul poate fi comparat, pentru triada cercetare-descoperire-proclamare cu un pasaj juvenil origenian, transmis de Epifanie al Salaminei în *Panarion* (Origen, *Commentaria in Psalmos*, I, incipit: ἀξιοῦμεν τοίνυν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς θεοῦ καλὸν εἶναι δύναται καὶ μάλιστα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως γενητοῦ θεοῦ προσιὼν αἰτήσῃς δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν, ἐπεὶ κεῖται τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγελία τοῦ εὑρίσκειν: τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζητοῦντας λογιζομένων παρὰ θεῷ τῷ οὐχ ὁδῷ ἐπὶ τοῦτο προϊόντων). Diada epistemologică cercetare-descoperire (ζήτησις/εὕρεσις) este teoretizată încă de stoici, care o reține drept fundamentală (v. *SVF* II, 102, 103, 104: primul fragment indicat aici este transmis de Clement Alexandrinul). Cunoașterea împlinită în descoperire, εὕρεσις, este premisă epistemologică curentă pentru Antichitatea târzie. Există descoperire a

parte; pe de altă parte, limbajul nostru, cu „reguli de întrebuințare" cunoscute, însă inutil pentru descifrarea „limbii divine". Întrebarea curge firesc: constatând excentricitatea limbajului dăruit prin revelație, cum ar putea fi înțeleasă limba necunoscută a Scripturii? Pedagogic, primul pas este cel elementar: Scrierea revelată este citită *ca și cum* ar fi redactată în limbaj comun. Semantica și sintaxa textului revelat își primesc regulile de la limbajul comun.

Așa se întâmplă cu fiecare cititor al textului inspirat. Pentru fiecare dintre noi prima lectură a Scripturii înseamnă întâlnirea cu ceea ce obișnuința așază sub cuvântul scris. Acestui nivel, „literal", prim, al înțelegerii îi sunt dedicate, la Origen, pagini numeroase: multe dintre exegezele Alexandrinului au rămas normative, chiar și pentru o posteritate care îl va acuza de arbitrariul alegoriei. Atenția lui Origen, dedicată unor detalii pentru noi insignifiante, reunește reflexul filologic, aplicarea pedagogică și consecințele unei gnoseologii ce consideră Scriptura revelată drept „principiu", ἀρχή, al cunoașterii noastre, dar și criteriu al adevărului.

Substituția limbajului, asimilarea falacioasă a textului divin cu limbajul nostru, are însă consecințe grave. Citită *ca și cum* ar fi un text comun, Scriptura developează, mai devreme sau mai târziu (mai târziu pentru exegeții exersați), toate neajunsurile limbajului comun. Astfel vor fi observate în scrierea revelată contradicții, secvențe absurde sau chiar ininteligibile. Deficitul limbajului nostru devine deficit al scrierii inspirate: eșecul este evident pentru orice cititor atent. Dar Scriptura, ca document revelat, adevărat, nu poate eșua în fals, în contradicție. Magistrul, singurul demn de acest nume, nu poate fi incoerent, alogic.

adevărurilor (Galenus, *De optima doctrina* 1,50, Nicomah, *Introductio arithmetica* 1,3,3), descoperire a remediilor în tehnica medicală, ce presupune o metodă (Galenus, *De sectis*, prooimion), descoperire a problemelor aritmetice (Diofant, *Arithmetica* 1,1), există principii ale descoperirii (Galenus, *De constitutione artis medicae ad Patrophilum* 1,241). Prestigiul dubletului epistemologic este atât de mare, încât Sextus Empiricus își va începe tratarea sceptică printr-o discuție asupra posibilității descoperirii și, implicit, a cercetării (*Pyrrhoniae hypotyposes* 1,1), disputând apoi asupra posibilității descoperirii criteriului adevărului (2,20). Ba chiar există, în *Corpus Hermeticum*, și o personificare a acestui concept: Descoperirea este fiica, născută din neascultare, a Naturii, Φύσις, și a Efortului, Πόνος, ea primind ca îndatorire călăuzirea spre tainele puse în cele generate de Zeu (*Fragmentum* 23,12-13).

Aceasta înseamnă că procedura noastră a fost una eronată: limbajul Scripturii, rezultat al revelației, are o poziție singulară, fiind intraductibil în negativitatea limbajului comun. Pentru că este, în totalitate, expresie vizibilă a doctrinei adevărate, scrierea revelată trebuie înțeleasă ca dându-și singură înțelesul. Așadar, nu dicționarele uzuale ne pot spune ceva despre semnificația termenilor incluși în această carte, Biblia, ci doar analiza atentă a acesteia: explicația intratextuală este singura posibilă atunci când recunoști în Scriptură un document ce utilizează un limbaj aparte. În consecință, un termen sau un enunț echivoc (sau ininteligibil) poate fi explicat doar dacă textul inspirat ne ajută. Un termen biblic, oricare ar fi el, trebuie lămurit mai degrabă prin observarea instanțierilor în cartea congeneră, în Scriptură, decât prin apelul la ocurențele exogene, literare ori filosofice, ale lui. Un exemplu de practică origeniană a acestui principiu poate fi descoperit, explicit, în debutul *Comentariului la Ioan*, atunci când Origen stabilește, în contrapondere cu enciclopedia filosofică, semantica biblică a termenului ἀρχή.

Insistența pe lămurirea internă, pe clarificarea adusă din interiorul Bibliei a fost înțeleasă de obicei ca o consecință a practicii filologice alexandrine, ce își propusese, cu mult înainte de Origen, „să-l clarifice pe Homer cu ajutorul lui Homer"[1]. În cazul Alexandrinului, justificarea este mai degrabă alta: limbajul divin, cel cuprins în paginile Bibliei, nu poate fi înțeles decât de către cel care îi respectă proprietatea. Logica îi cerea lui Origen să explice Scriptura prin Scriptură: semantica textului biblic este alta decât semantica uzuală.

În consecință, stadiul următor al exegezei presupune, pentru Origen, tocmai acomodarea cu ideea că Biblia, ca document inspirat de către divinitate, își poate developa semnificația doar dacă este privită ca document autonom, construindu-și o semantică, sintactică diferite de cele uzuale. Așadar, nivelul următor de interpretare solicită condițiile descrise la începutul studiului introductiv.

O notă privitoare la dificultatea întreprinderii: noi, modernii, apelăm habitual la concordanțe biblice atunci când dorim epuizarea

1. V. Porfir, *Quaestio Homerica* 1,56: Ἀξιῶν δὲ ἐγὼ Ὅμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζειν (v. Galenus, *De differentia pulsuum* 4, ce amintește aceeași axiomă interpretativă, cu o aplicare interesantă în *De dignoscendis pulsibus* 4). Principiul pare a fi aplicat și într-o scolie pindarică (*Scholium in Pindarum* O2,15a).

semanticii unui termen biblic. Pentru Origen, această operațiune nu era posibilă: observarea indexului biblic, supraabundent, al omiliilor ne încredințează totuși de o bună cunoaștere origeniană a Scripturii. În fapt, amplitudinea cunoașterii acesteia indică limitele exegezei: doar cel ce cunoaște intim Scriptura va putea comenta (*i.e.* înțelege) un text revelat.

Pentru a observa procedura origeniană, care dezvăluie un alt nivel al interpretării, am ales câteva secvențe biblice. Și pentru că acest studiu prefațează exegeza origeniană la Exod, exemplele de exegeză au fost selecționate, predilect, din traducerile acestui volum. Vom scruta, așadar, analiza origeniană a unui enunț biblic disputat, dar și semnificațiile propuse de Alexandrin pentru câțiva termeni biblici.

Enunțul controversat aparține primei părți a cărții Exodului: atunci când amintește acțiunile faraonului, Biblia menționează că „Dumnezeu a întărit inima faraonului". Prin urmare, Dumnezeu este indicat drept cauză a conduitei faraonului. Mai mult, Scrierea revelată cuprinde și un alt enunț, asemănător cu acesta: „inima faraonului s-a întărit". Analiza origeniană, cea elementară, expusă în omilii, pleacă de la observarea diferenței dintre enunțuri, diferență care nu poate fi întâmplătoare: „Dacă noi credem că aceste scrieri sunt divine și că au fost scrise prin Duhul Sfânt, nu cred că vom avea o părere atât de nedemnă despre Duhul Sfânt, încât această variație, într-o lucrare atât de măreață, să fi fost întâmplătoare: uneori [Scriptura] spune că «Dumnezeu a întărit inima faraonului», iar alteori spune că nu de către Dumnezeu, ci ca din proprie voință i-a fost întărită inima"[1]. Prezumția lui Origen este evidentă: auctorialitatea sacră a Scripturii, demnitatea autorului acestei cărți (asumate în condiția credinței, amintită la începutul acestui studiu introductiv) obligă la analiză atentă. Astfel că urmarea are doar aparența *topos*-ului retoric: „Desigur, mărturisesc că sunt prea puțin pregătit și prea puțin capabil ca să pot sonda tainele Înțelepciunii divine în deosebiri de acest fel".

Pentru că specia umană, utilizând habitudinal facultatea cunoașterii, nu poate înțelege textul sacru, este nevoie de ajutor. Iar acest ajutor este furnizat de scrierea divină: doar un intim al lui Dumnezeu, apostolul Pavel, ne poate edifica în cuvintele divine.

1. Textul origenian este preluat prin filieră latină: traducerea arată că verbul ἐσκληρύνθη era perceput, eventual, în registru reflexiv.

Exegeza Scripturii nu poate fi decât una „internă": demnitatea, statutul aparte al textului sacru obligă la acestea.

Recunoaște, așadar, și apostolul Pavel vreo distincție între cele două enunțuri biblice? Origen crede că da: „Îl văd totuși pe apostolul Pavel, care, pentru că Duhul lui Dumnezeu locuia în el, îndrăznea să spună încredințat: «Nouă însă Dumnezeu ne-a descoperit, prin Duhul Său. Căci Duhul pe toate le scrutează, chiar și pe cele adânci ale lui Dumnezeu», îl văd, așadar, pe el ca înțelegând prin ce se deosebesc enunțurile «s-a întărit inima faraonului» și «a întărit Domnul inima faraonului»". Pentru Alexandrin, dovada distincției este evidentă în două secvențe apostolice: „Căci el spune într-un loc: «Oare disprețuiești bogăția milei Lui, a răbdării și a generozității, ignorând că răbdarea lui Dumnezeu te aduce la pocăință? Căci după întărirea ta și după inima ta nepocăită îți strângi chiar ție mânie în ziua mîniei și a descoperirii judecății drepte a lui Dumnezeu»: prin aceasta îl învinovățește, fără îndoială, pe cel care s-a întărit din proprie voință. În alt loc însă, punând parcă în chestiune acest [enunț, «a întărit Domnul inima faraonului»], spune: «Așadar, Își face milă de cel de care vrea [să-și facă milă] și îl întărește pe cel ce vrea [să-l întărească]». Și astfel îmi spui: «Așadar, ce va mai reproșa? Căci cine stă împotrivă voinței Lui?». Și adaugă la acestea: «O, omule, cine ești tu ca să întorci vorba lui Dumnezeu?»". Așadar, distincția filologului atent este confirmată de Scriptură: altfel, enunțul „Dumnezeu a întărit inima faraonului" ar putea fi privit, la limită, ca semnificând „inima faraonului s-a întărit".

Însă dacă distincția dintre cele două enunțuri este autorizată, aceasta înseamnă că „întărirea" inimii este activitate divină. Și Origen, fidel principiului său, va încerca să identifice tipul de răspuns practicat de Apostol: „Cred că prin aceasta, în privința celui care este numit «întărit de către Domnul», el nu răspunde atât prin limpezirea chestiunii, cât prin autoritatea apostolică, nesocotind potrivit, din pricina neputinței auditorilor, a încredința «hârtiei și cernelei» secretele unor chestiuni de acest fel, la fel cum și în alt loc spune, despre unele cuvinte, că a «auzit unele pe care nu îi este îngăduit să le spună oamenilor». Din această cauză îl îndepărtează cu severitatea unui învățător magnific pe cel care, nu atât pentru profitul cercetării, cât din pofta de a ști, se scufundă, curios, în chestiuni mai tainice: «O, omule, cine ești tu ca să întorci vorba lui Dumnezeu? Oare plăsmuirea spune celui ce a plăsmuit-o: De ce m-ai făcut astfel?»?" (*Homilia in Exodum* 4,2).

Dispoziția destinatarilor epistolei a generat răspunsul apostolic: poate nu întâmplător Origen utilizează replica scriitorului biblic într-un context „popular", omiletic. Distincția dintre „profitul cercetării" și „pofta de a ști" desparte publicul ce își asumă condițiile înțelegerii de cel ce le ignoră. Exista, așadar, un public inocent, neinstruit, care nu poate primi explicația apostolică decât după ce va fi depus un efort considerabil: explicarea Scripturii este act pedagogic.

Concluzia cercetării este că enunțul *Dumnezeu a întărit inima faraonului* trebuie distins de un alt enunț biblic, *s-a întărit inima faraonului*. În plus, constatăm că cercetarea poate eșua din pricina proastei noastre situări în raport cu textul revelat: cel ce nu respectă exigențele înțelegerii textului inspirat va rata actul comprehensiunii. Atitudinea pedagogică a exegetului este evidentă, iar temeiul acesteia este practica apostolică, adică a umanității proxime divinului.

Din fericire, Origen discută enunțul *Dumnezeu a întărit inima faraonului* și într-o altă lucrare exegetică dedicată tratatului Exod. De această dată discuția origeniană prezumă asumarea condițiilor înțelegerii. Mai întâi sunt înfățișate consecințele afirmării enunțului *Dumnezeu a întărit inima faraonului*, text revelat, deci adevărat semantic. Dacă este adevărat că *Dumnezeu a întărit inima faraonului*, aceasta înseamnă că Dumnezeu nu poate califica conduita noastră, a celor supuși hazardului divin. Mai mult, pasajul biblic poate fi și cauză a necredinței cititorului. Căci, după cum observa încă Origen, „pentru cei ce nu cred, și acest enunț, împreună cu altele, pare a fi cauză a necredinței: se rostesc despre Zeu cele nedemne de Zeu. Căci este nedemn de un Zeu să lucreze întărirea inimii vreunuia, și să lucreze întărirea pentru ca cel întărit să nu asculte de voința Celui ce îl întărește. Ei spun: «Cum oare să nu fie absurd ca Zeul să lucreze ceva pentru a duce la neascultarea voinței Lui? Căci este clar că El nu vrea să existe ceva convingător în cele poruncite faraonului»".

Și chiar dacă mai crezi în Dumnezeu, după ce ai citit Scriptura, enunțul biblic poate provoca cogitațiuni riscante: „Pentru cei ce consideră că cred, a apărut un dezacord semnificativ din pricina enunțului «Domnul a întărit inima faraonului». Căci unii, convinși că acest Dumnezeu nu este altul decât Demiurgul, gândesc că Dumnezeu pe cine vrea miluiește, iar pe cine vrea întărește, și aceasta la întâmplare, neexistând vreo cauză ca unul să fie miluit, iar altul întărit de către El". În fine, cei ce păstrează credința în

Dumnezeul revelației mai au o posibilitate: „Iar alții, mai norocoși decât cei amintiți mai sus, spun că și alte multe gânduri ale Scripturii le-au rămas ascunse, și că aceasta nu este un motiv să se abată de la credința sănătoasă. Iar unul din aceste gânduri ascunse este tocmai sensul corect al acestui pasaj" (*Adnotatio in Exodum* 3,1).

Textul biblic este unul dificil, fără îndoială: înțelegerea lui, singură, ar putea creiona o istorie a creștinismului. Origen este, se pare, cel dintâi autor creștin care încearcă o lămurire a fragmentului biblic atât de controversat. Iar explicația lui a reținut atenția compilatorilor *Filocaliei*: semn că exegeza origeniană era încă tentantă pentru un veac ilustru pentru exegeții săi.

Primul efort origenian este unul „dialectic": neglijând scrierea revelată, Alexandrinul încearcă să argumenteze că ipoteza aparteneței demiurgice a acțiunii indicate în Biblie, ce pare a păstra credibilitatea textului biblic și a justifica teorii cosmologice gnostice, nu poate fi susținută. Aceasta pentru că, în temeiul reflecțiilor, noțiunilor comune, **κοιναὶ ἔννοιαι** (*i.e.* care nu solicită apelul la scrierea revelată, fiind lotul întregii umanități), despre divinitate, demiurgul nu poate „întări" inima cuiva decât urmând ideii pe care o reprezintă, cea de dreptate. Altfel, atributul fundamental al Demiurgului gnostic, al Zeului descris de Vechiul Testament, este anulat. Iar dacă acest demiurg acționează în conformitate cu ideea de dreptate, în mod evident culpa „întăririi" nu poate fi asumată de divinitate. Și atunci, care este rostul multiplicării practicate de sectanți, multiplicare ce adaugă divinității bune a Noului Testament demiurgul cel drept elocvent în Vechiul Testament? Rezultatul cercetării este aporia.

Și dacă aporia, lipsa unei soluții rezonabile în înțelegerea textului biblic, este evidentă, atunci trebuie urmată o altă cale în cercetare. Discursul filosofic comun, cel care își asumă cercetarea textului biblic pe temeiul reflecțiilor comune, nu se poate încheia decât aporetic. Contradicția internă este semn al insuficienței: această cale de cercetare trebuie abandonată. Iar pentru creștinul Origen clarificarea nu poate veni decât de la singurul discurs complet, coerent, consistent: de la Scriptura creștină. Textul origenian poate însă înșela, dacă este citit în grabă: „Noi însă suntem convinși, din mai multe perspective, plecând atât de la Cărțile sfinte, cât și de la lucrarea măreață și ordinea celor create, că cele vizibile și cele invizibile, cele vremelnice și cele veșnice sunt de la Dumnezeu Creatorul ca de la Cel ce este unul și același

în toate cu Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru, cu Dumnezeu bun şi drept şi înţelept. Spre acel scop ne străduim să aducem Scripturile: a arăta că toate sunt ale Dumnezeului bun, drept şi înţelept, presupunând că aceasta nu le scapă, fie şi în privinţa celor mai neînsemnate lucruri, celor dotaţi cu intelect, având însă nevoie de Dumnezeu Mântuitorul pentru a vedea dacă textele se armonizează sau nu în privinţa bunătăţii, dreptăţii şi înţelepciunii Lui" (*Adnotatio in Exodum* 3,3).

Echilibrul enunţului este dat de partea lui finală: discursul comun poate convinge despre existenţa unui creator, dar nu ne poate edifica în privinţa atributelor, aparent ireconciliabile, ale acestuia. Discursul eludează contradicţia doar prin apelul, necesar, la cuvântul revelat. Înţelegerea limitelor limbajului nostru ne dă posibilitatea de a accesa un alt limbaj, cel adecvat cercetării. Prin urmare, textul biblic disputat trebuie înţeles contextual, iar aici contextul este întreaga Scriptură revelată. Întreaga Scriptură revelată, afirmă Origen: fără descoperirea lui Hristos, fără apelul la scrierile Noului Testament, exegeza nu va fi deplină. Iarăşi, apelul la Dumnezeu Mântuitorul acoperă, sintetic, tocmai preliminariile înţelegerii exegezei origeniene, cele amintite în prima secţiune a studiului introductiv. Altfel, aporia este destinul oricărei încercări de înţelegere, dar şi semn al necesităţii altei căi hermeneutice: „Neajungând nici la rezolvarea aporiei prin demonstraţii care să convingă că cel ce întăreşte pe cineva este drept, şi nici îndrăznind să afirme ceva atât de nepios despre Ziditor, că ar fi rău, se vor refugia pe o altă cale exegetică a pasajului «Domnul a întărit inima faraonului». Renunţând la a gândi cele după literă după cum cred, îşi vor anula propriile idei despre Zeul cel drept. Iar în cele din urmă vor recunoaşte că sunt în aporie în privinţa a ceea ce cuvântul semnifică" (*Adnotatio in Exodum* 3,1). Cercetarea în regim comun a unei chestiuni doctrinare conduce, inevitabil, la aporie.

Pentru Origen, pentru cel încredinţat de existenţa unei cărţi revelate, clarificarea locului bibic nu poate veni decât de la Scriptura revelată. Este, înainte de toate, o necesitate logică: limbajul comun trebuie abandonat, aşa că soluţia nu poate veni decât de la unicul limbaj cu pretenţie justificată de adevăr, cel revelat în Biblie. Apoi, practica filologică obliga la aceeaşi operaţiune: înţelegerea unui enunţ dificil se face, evident, prin apel la context, iar aici contextul este scrierea revelată. Clarificarea este, încă o dată, produsul analizei atente a textului ce cuprinde enunţul disputat.

Însă apelul la Scrierea divină era necesar şi din alt motiv: tocmai auditorii exegezei, cei aflaţi în biserică, pretindeau un recurs neîncetat la textul inspirat. Despre aceasta ne încredinţează chiar Origen, într-o omilie tradusă în acest volum. Astfel, după ce discută despre aurul cerut pentru construcţia cortului divin, despre argintul necesar pentru edificarea tabernacolului, Origen aminteşte şi alama, menţionată secvent în scrierea inspirată de către divinitate: „Şi ce să spunem despre alamă? Este nevoie şi de alamă pentru construirea cortului. Se pare că alama este luată pentru forţă, şi poate fi pusă în locul forţei şi al statorniciei. Dar, ca cineva să nu spună «avem mai degrabă ghicire decât explicaţie când ceea ce se spune nu este întărit de autoritatea Scripturilor", cred aşadar că alama poate simboliza sunetul. Căci rostirea este un lucru, iar sunetul altceva". Aşadar, Origen asociază alama cortului cu sunetul, evidenţa sonoră a cuvântului: prima echivalare, ce trimite mai degrabă la asocierea populară dintre alamă şi forţă, nu are susţinere pentru că nu aparţine universului privilegiat al semanticii biblice. Iar corecţia origeniană este una impusă de public, conştient şi el de statutul aparte al Scripturii. Şi pentru a ne asigura de observaţia anterioară, textul origenian continuă: „Dar voi cereţi ca şi pe acestea să le dovedim, obligatoriu, din Scripturi. Ascultă ce spune Apostolul: «Dacă aş vorbi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, dar dragoste n-aş avea, aş fi ca o alamă sunătoare sau ca un chimval răsunător». Aşadar, a vorbi în limbi şi a traduce dintr-o limbă în alta este ofrandă de alamă. Căci cortul Domnului trebuie să le aibă pe toate: nimic nu trebuie să lipsească din casa lui Dumnezeu" (*Homilia in Exodum* 13,2). În consecinţă, şi publicul predicilor origeniene, prezumat polimorf, cerea, solicita, impunea ca temeiul exegezei să fie Scriptura: în cazul în speţă, comparaţia paulină este suport pentru asociaţia oferită de Origen în interpretare. Gestul publicului era şi reflex cultural: vremea Alexandrinului recomandă privilegierea unui mesaj inspirat, produs de divinitate.

Revenind la enunţul discutat, cel care atribuie divinităţii acţiunea de „întărire" a inimii faraonului, Origen va încerca să-l clarifice plecând tot de la Scriptură. Iar soluţiile, pentru pasajul disputat, sunt cel puţin două. Prima dintre ele pare a fi privilegiată de Origen: ea înţelege enunţul în registru „literal", valorificând tocmai denotaţiile termenilor incluşi. Cea de-a doua soluţie aparţinea unui contemporan al Alexandrinului, fiind însă scrupulos amintită de Origen: de această dată enunţul este citit în registru „metaforic", fiind citit din perspectiva habitudinilor de limbaj.

Prioritatea elementarului este pedagogică: Alexandrinul de la el va porni.

Mai întâi, Origen observă, folosind se pare sugestia oferită de o altă carte redactată de Moise, Deuteronomul (8,2-3; 32,39; v. şi Mc. 2,17, pentru un indiciu nou-testamentar), că acţiunea divinităţii poate fi asimilată tehnicii medicale. Dumnezeu este un terapeut, în fapt singurul terapeut ce îşi merită numele: „Cel ce deţine arta [vindecării], Dumnezeu, cunoaşte dispoziţiile fiecăruia[1]: este competenţa Lui, doar a Lui. Aşa că poate conduce tratamentul în mod ştiinţific, ştiind ce şi când trebuie să lucreze pentru fiecare" (*Adnotatio in Exodum* 3,4).

Iar dacă Dumnezeu vindecă, El aplică fiecăruia terapia necesară. Textul origenian curge limpede: „Între căile terapiei, unele produc mai multe dureri şi suferinţe, iar altele mai puţine în cei bolnavi, şi aceasta spre vindecarea lor. Tot aşa, terapiile apar când nedemne, în dezacord cu acest nume, când demne de el. Şi iarăşi, sunt când imediate, când întârziate. Ele pot fi aplicate unuia fie după ce el s-a umplut de păcat, fie după ce doar l-a gustat, ca să spun aşa". Opinia lui Origen este întemeiată pe ceea ce scrierea revelată transmite: „Întreaga Scriptură inspirată de Dumnezeu este plină de mărturii pentru fiecare din cazuri" (*Adnotatio in Exodum* 3,4). Iar Origen îşi continuă argumentaţia utilizând tocmai textele biblice relevante.

Aşadar, ca orice medic ce utilizează mijloace diverse, unele neplăcute, spre a atinge scopul, însănătoşirea, pe cât posibil, a pacientului, şi Dumnezeu lucrează „întărirea" inimii faraonului. Căci este evident că scopul acţiunii divine este binele: atât binele poporului evreu, cât şi binele poporului egiptean. Şi poate, într-o logică ascunsă nouă, „întărirea" inimii faraonului se petrece şi în avantajul acestuia. Textul origenian: „Căci este mai mult decât evident că acestea s-au întâmplat pentru salvarea poporului, ce fusese dus la credinţă prin mai multe minuni. Apoi, aceasta îi priveşte şi pe egipteni, pe cei care, zguduiţi de cele întâmplate, erau pe punctul de a-i urma pe evrei. Căci o mare mulţime de egipteni, amestecată, a ieşit împreună cu ei" (v. Ex. 12,38). Acesta despre binele săvârşit, terapeutic, celor două popoare.

1. Despre tipul de cunoaştere solicitat de arta medicală, v. Galenus, *Quod optimus medicus sit quoque philosophus* passim, *De constitutione artis medicae ad Patrofilum* (*cf.* comparaţia constructor-medic).

Dar şi faraonul pare să fi fost avantajat de acţiunea divinităţii: „Într-un mod indicibil şi mai profund, poate că aceasta s-a întâmplat şi spre profitul faraonului: el nu-şi mai ascunde veninul, nu-şi mai disimulează dispoziţia. Atrage veninul[1] şi îl duce la suprafaţă, şi poate îl eliberează acţionând, astfel încât elimină toate excreţiile răutăţii existente. Îşi lasă copacul purtător de rele fără vigoare, poate şi uscat, într-un sfârşit, când este înghiţit: aceasta nu pentru ca el să fie pe deplin pierdut, cum i s-ar putea părea cuiva, ci pentru ca cel căzut să fie uşurat de păcate, şi, poate în pace sau, cel puţin, fără ca sufletul său să fie într-un atât de mare conflict, să coboare în iad" (*Adnotatio in Exodum* 3,5).

În concluzie, există o valenţă expiatoare a acţiunii divine: ea suprimă (ceva din) pedeapsa cuvenită. Pentru Origen, opinia exprimată aici nu este una personală: chiar Scriptura ne încredinţează că pedeapsa divină are rol expiator. Iată-l acţionând pe Solomon: „Ca imitator al lui Dumnezeu făcându-se, David porunceşte la momentul oportun lui Solomon să-l pedepsească pe Ioab din cauza celor greşite de el faţă de Abenner, fiul lui Ner: să-l ucidă din cauza greşelilor. Apoi adaugă: «Şi vei coborî căruntetea lui în pace în iad!». Este evident, aşa cum ne-a transmis şi Evreul, că Ioab va adormi în pace pentru că a fost pedepsit: lui nu-i mai sunt utile chinul şi pedeapsa după plecarea de aici, pentru că a plătit încă de aici" (*Adnotatio in Exodum* 3,7). Aşadar, acţiunea divină, privită teleologic, este întotdeauna bună.

De ce recurge Origen la asimilarea acţiunii divine cu acţiunea terapeutului? Mai întâi pentru că Scriptura îl autorizează: cel ce crede în Dumnezeu doreşte, pentru raţiuni diferite, ca argumentarea să plece de la scrierea revelată (v., spre exemplu, versetul 15,26 al cărţii biblice comentate aici). Apoi, această asimilare este una de tradiţie: Platon, Plutarh, Filon sunt doar câteva nume dintr-o serie culturală ce subliniază (ori doar amintesc de) acţiunea

1. Pentru a înţelege pasajul, este utilă amintirea unei comparaţii origeniene: „După cum medicii care îi tratează pe cei muşcaţi de un câine turbat, atrăgând la suprafaţă veninul, ca acesta să nu distrugă, rămânând în interior, omul, provoacă dispoziţii şi inflamaţii foarte dureroase, la fel şi Dumnezeu, prin tehnica Sa medicală, aduce la suprafaţă răul ascuns şi strecurat în profunzimile sufletului, ca el să devină vizibil şi foarte evident, şi aceasta cu scopul ca ulterior să-i aplice tratamentul următor" (*Adnotatio in Exodum* 3,9).

terapeutică a divinității. Așadar, există un fond aperceptiv pentru schițarea unei doctrine creștine a terapeuticii divine. Pentru publicul contemporan lui Origen, asimilarea propusă nu pare a fi una problematică.

Însă textul lui Origen ne spune altceva: mulți dintre auditori nu erau convinși, chiar și în urma unei argumentări susținute, că acțiunea divinității, oricare ar fi ea, are valențe terapeutice. Acordul dintre textul revelat și cititorii lui nu era facil. Chiar Alexandrinul observă că „e posibil ca cei ce se vor întâlni, întâmplător, cu acest text să nu fie convinși, considerând că ce s-a spus (că a fost util, așadar, faraonului să-i fie întărită inima și că toate cele citite, până și înghițirea [în mare], s-ar fi întâmplat în favoarea lui) să fie forțat. Vezi însă dacă nu putem îndepărta de aici lipsa convingerii, pentru a introduce, în privința celor citite, convingere" (*Adnotatio in Exodum* 3,6). Iar ceea ce urmează este tocmai ce poate convinge, înainte de toate: mai multe fragmente din Scrierea revelată, din Vechiul Testament, sunt descoperite ca indicând aceeași valență terapeutică a acțiunii divine (*Adnotatio in Exodum* 3,6-7). În urmarea unui text revelat, care ne încredințează că Dumnezeu vizitează cu biciul nedreptățile noastre, fără a îndepărta mila Sa de la noi, Origen observă: „Favoare a Domnului este ca cel nelegiuit să fie cercetat în vargă, iar cel păcătos în lovituri de bici. Și atât timp cât cel păcătos nu este biciuit, el nu este încă supus educației și corijării" (*Adnotatio in Exodum* 3,6). Nu numai cărțile sapiențiale ne încredințează de valoarea terapeutică a actului divin, ci și cărțile profetice, precum și cele deuterocanonice: Origen va descoperi și aici enunțuri biblice care susțin doctrina dezvoltată anterior.

Adresându-se creștinilor, argumentarea origeniană se încheie cu enumerarea câtorva locuri nou-testamentare ce sugerează aceeași acțiune, terapeutică, a divinității: pentru cel ce crede în Hristos, Noul Testament este sursa privilegiată a cunoașterii. Astfel că enunțurile biblice sunt prefațate de observația origeniană: „Iar ca să acceptăm mai ușor cele spuse, este necesar să folosim pasaje similare din Noul Testament" (*Adnotatio in Exodum* 3,8).

Analiza origeniană se încheie cu un enunț ce pare a locui *topos*-ul modestiei: „Dacă cineva, observând pietatea datorată lui Dumnezeu, va descoperi explicații mai bune, urmând unor mărturii din Scripturile sfinte, acele explicații trebuie folosite mai degrabă" (*Adnotatio in Exodum* 3,8). Nu, nu avem de-a face cu un loc comun: explicația predată de Origen convinge, însă nu poate

fi acceptată de toți cititorii Scripturii. Alexandrinul aplică câteva principii de exegeză, însă libertatea interpretului rămâne intactă: sunt posibile și alte explicații, întemeiate, la fel, pe scrierea revelată, explicații preferabile dacă l-ar putea convinge mai ușor pe cititor. Și aceasta pentru că Origen oferă ceea ce el consideră ca cea mai plauzibilă exegeză: dacă Dumnezeu „întărește" inima faraonului, așa cum ne încredințează Scriptura, aceasta se întâmplă, după cum aceeași scriere revelată ne spune, pentru că acțiunea lui Dumnezeu este terapeutică. Chiar dacă mijloacele par nedemne de Dumnezeu, finalitatea acțiunii divine este întotdeauna binele: doar cel ce cunoaște perfect cauza deficienței poate indica remediul necesar, oricare ar fi el.

Dacă însă un alt cititor al Scripturii poate oferi o altă interpretare, în temeiul aceluiași text revelat, Scriptura, iar această interpretare este mai convingătoare decât cea prezentată până acum, Origen ne îndeamnă să ne-o însușim. O explicație mai bună este posibilă: condiție a ei este intima cunoaștere a Scripturii, cunoaștere care să autorizeze o altă semnificație a „întăririi" inimii, precum și identificarea nivelului de receptivitate al publicului.

Mai exista o tâlcuire a enunțului „Dumnezeu a întărit inima faraonului", iar Origen ne-o oferă și pe aceasta. Explicația nu-i aparține, însă Alexandrinul o amintește, datorită ingeniozității manifeste, în comentariul său. Așadar, „cineva dintre contemporani spunea, justificând enunțul plecând de la habitudinile de limbaj, că adesea stăpânii buni, răbdători în fața slujitorilor care greșesc, obișnuiesc să spună «Eu te-am pierdut», «Eu te-am făcut rău», subliniind, cu tact, că bunătatea și răbdarea lor pare să fi fost cauză a acestei răutăți adâncite. Deci așa cum unul dintre denunțătorii celor spuse poate zice că stăpânul a mărturisit că el însuși l-a făcut rău pe slujitor, tot astfel poate spune că s-a scris că cele întâmplate prin lucrarea bunătății lui Dumnezeu, cauză a întăririi faraonului, au întărit inima faraonului" (*Adnotatio in Exodum* 3,10).

În consecință, verbul „a întărit" este utilizat metaforic, abuziv aproape: bunătatea divină este cauză, aparentă însă, a „întăririi" prin aceea că a răbdat îndelungă vreme conduita faraonului. Argument pentru acest uz special al verbului ar putea fi o epistolă paulină, care ar putea autoriza raționamentul: Dumnezeu, pentru că rabdă *vasele mâniei*, poate fi considerat, prin toleranță, ca autor al *vaselor mâniei* (v. *Adnotatio in Exodum* 3,10). În continuare Origen surprinde alte câteva enunțuri biblice care trebuie citite în aceeași grilă, a habitudinilor de limbaj. În consecință,

procedura este una legitimă, ea fiind indicată și de alte secvențe ale textului revelat. Totuși Origen pare să prefere prima explicație în edificarea cititorilor: exegeza secundară sancționează ca habitudine de limbaj ceea ce poate fi citit și altfel, „non-metaforic". Dificultatea identificării unui pasaj „non-literal", în lipsa unei mențiuni exprese a Scripturii, conferă minoră plauzibilitate exegezei.

Din păcate, analiza origeniană a acestui pasaj a fost precar conservată: după cum poate constata oricine, dispunem doar de fragmente dintr-o exegeză extinsă. Însă și aceste puține fragmente ne pot ajuta să înțelegem metoda interpretativă origeniană. Enunțul biblic este asumat ca adevărat semantic: analiza lui, în temeiul semnificațiilor curente ale termenilor ce-l compun, va lămuri asupra contradicțiilor provocate de proasta alegere a unei scheme explicative. Apoi textul este asumat contextual: doar Scriptura, ca singur document revelat, autonom adică, poate clarifica un enunț biblic. Această interpretare, contextuală, va îndepărta alte posibile scenarii explicative, precare în disponibilitate exegetică.

Merită observat că asumarea acestui principiu al exegezei presupune o „materie" a interpretării diferită în spațiile mozaic și creștin: plenitudinea supusă comentariului mozaic devine parte a întregului, Testament *Vechi*, pentru creștin. De aici și deosebirile de interpretare. Spre exemplu, în analiza enunțului *Dumnezeu a întărit inima faraonului*, fundamentală va fi pentru creștinul Origen exegeza paulină, respinsă vehement de către mozaici.

Așadar, diferențele dintre explicația creștină și cea mozaică sunt evidente încă de la acest nivel „literal": aplicându-se unui alt conținut decât cel mozaic, interpretarea creștină, chiar respectând același principiu, al autarhiei interpretative, va da rezultate diferite. Exegeza iudaică, venerabilă, și cea creștină nu se deosebesc doar prin alegorizare, „colorată creștin" de către cei ce credeau în Hristos: diferențele sunt evidente încă de la acest nivel, al „literei".

Va exista, așadar, o „știință a Scripturii", ce are ca primă obligație alcătuirea unui index terminologic al cărții revelate. O a doua sarcină a comentatorului textului revelat va fi întocmirea unui index al practicilor, habitudinilor stilistice ale scriitorilor biblici. Clarificarea unui enunț revelat nu poate veni decât din observarea unui alt enunț revelat: principiul autarhiei interpretative este singurul adecvat în context. Această „știință a Scripturilor" presupune dedicare, studiu. Acum înțelegem mai bine patetismul îndemnului Alexandrinului evident în fragmentul origenian citat în încheierea secțiunii întâi a studiului introductiv (v. *Homilia in Exodum* 12,2). Acum este inteligibil patosul Alexandrinului, care nu vede răgaz în cercetarea Scripturii: „Să ne rugăm totuși ca să vă dedicați celor auzite: nu numai să ascultați în Biserică cuvintele lui Dumnezeu, dar să le și aplicați în casele voastre și «să meditați întru Legea Domnului ziua și noaptea». Căci și acolo este Hristos, și este de față pretutindeni pentru cei ce Îl caută. Pentru aceasta se poruncește în Lege ca «să meditățm» la ea și când mergem pe cale, și când ședem acasă, și când ne întindem în pat, și când ne ridicăm: aceasta înseamnă cu adevărat «a-L aștepta înaintea ușilor pe arhiereul» ce întârzie înlăuntrul «sfintelor sfintelor» și se face în «sorțul Domnului»" (*Homilia in Leuiticum* 9,5).

Să vedem cum procedează Alexandrinul într-o altă instanță exegetică, atunci când trebuie să clarifice un termen biblic. Dacă în privința cuvintelor uzuale întreprinderea nu este totdeauna dificilă, în cazul termenilor rari Origen trebuie să elucideze, înainte de toate, referentul termenului biblic. Iată, spre exemplu, termenul „tristați", care traduce grecescul τρίστανται (Ex. 14,7). Ca și termenul românesc, cuvântul elin punea probleme elementare de semantică, neavând alte ocurențe în literatura greacă: ce poate semnifica, în context, „tristați", atunci când Scriptura menționează că „faraonul a luat șase sute de care alese, toată călărimea egiptenilor, și tristați, peste toți"?

Termenul fiind obscur, Origen va aminti principalele semnificații ale lui, așa cum puteau fi regăsite în literatura interpretativă. Mai întâi el amintește că „unii consideră că «tristați» semnifică «cei ce pot lupta împotriva a trei» sau «cei ce se află în a treia linie, după primul și al doilea rând»". În fapt, analiza filologică descoperea în termenul disputat un adverb, „de trei ori", „întreit", și un radical verbal, „st-", ce semnifică, ca și în limba română, situarea, starea. Așa că și aceste accepțiuni, și cele următoare solicită analiza: „Alții spun că tristații «purtau care mari împotriva mâinilor potrivnicilor, care ce pot cuprinde trei oameni: unul care mână și doi care se luptă»". Ori că tristații „erau cei ce stăteau pe [care purtate de] trei cai. Căci conducătorii de car de odinioară, ieșind la luptă, se aflau pe [care cu] doi sau cu trei cai. Ori numește «tristat» «carul ce stă al treilea», regele șezând în el". Informațiile cuprinse aici acoperă fie abilitățile filologului, fie semantica termenului ebraic originar.

După ce amintește aceste cinci semnificații, Origen recurge la o altă ocurență a acestui termen, ocurență biblică clarificatoare: termenul îl desemnează pe „«cel ce are al treilea rang», cum era

David față de Saul, cum vei găsi în cartea întâi a Regilor" (*Adnotatio in Exodum* 12). În fapt, apelul la textul inspirat, în căutarea celorlalte ocurențe ale termenului disputat, este o operațiune firească pentru interpretul ce consideră că Scriptura, ca scriere revelată, este un document ce își dezvoltă singur semnificația. Clarificarea elementară a semnificației termenilor cuprinși în Biblie este primul pas al lui Origen, pentru că el este primul pas al celui ce dorește să înțeleagă textul ca scriere evident revelată.

Privită atent, aproape fiecare pagină origeniană cuprinde, explicit ori discret, o clarificare a unui termen biblic: definirea acestuia, din perspectiva textului autonom care este Scriptura, este esențială. Notele origeniene la Exod, traduse în acest volum, stau ca mărturie: se încearcă clarificarea unor verbe ce aparțin unui loc biblic faimos (*Adnotatio in Genesim* 2), definirea, expusă anterior, a unui termen biblic dificil, „tristați" (*Adnotatio in Exodum* 12), definirea sabatului și a sabatismului (*Adnotatio in Exodum* 14: această notă este sugestivă și pentru metodologia origeniană), se indică deosebirea dintre „idol" și „asemănare" (*Adnotatio in Exodum* 15), ca și cea dintre „închinare" și „adorare" (*Adnotatio in Exodum* 16), la fel, distincțiile dintre „lege", „precept", „îndreptare", „judecată", „mărturie", „poruncă" (*Adnotatio in Exodum* 18). De la definiție trebuie să înceapă discursul clar, neechivoc despre Scriptură.

Efortul clarificator, cel adus prin definiții, este impresionant la Origen. Nu vom avea, desigur, între operele Alexandrinului, un lexicon explicit al Scripturii, însă orice exegeză origeniană include definiții. Origen comentează Proverbele lui Solomon: primul efort este cel de definire a termenilor. Așadar, va fi definit proverbul, παροιμία, cel care dă titlul tratatului biblic, după care își primesc definiții, multiple, înțelepciunea, σοφία, și educația, παιδεία (*Expositio in Proverbia*, incipit). Am amintit de polisemia termenului „principiu", ἀρχή: chiar la începutul *Comentariului la Ioan*, Alexandrinul va enumera semnificațiile autorizate de Scriptură pentru acest termen (*Commentarium in Iohannem* 1,16-20[1]). Dar

1. Foarte sugestivă este fraza inițială a acestei secvențe origeniene: „Nu numai elinii spun că există mai multe semnificate indicate de substantivul «principiu». Căci dacă cineva, observând, va dori să înțeleagă, pentru fiecare loc al Scripturilor, pentru ce lucru a fost pus, adunând de pretutindeni acest nume și examinându-l atent, acela va descoperi și după cuvântul divin polisemia acestei forme sonore".

înainte de a clarifica semnificațiile biblice ale termenului „principiu", Origen se va strădui, într-un preambul, să definească substantivul „evanghelie", εὐαγγέλιον (*Commentarium in Iohannem* 1,5). În același comentariu, Origen va supune definiției arta, τέχνη, și știința, ἐπιστήμη (*Commentarium in Iohannem* 13,46). Discutând același tratat biblic, este definit și numeralul substantivizat „unul", τὸ ἕν (*Fragmentum in Iohannem* 140). O omilie ce își propune explicarea unui enunț din Levitic, „Fiți sfinți, fiindcă și Eu sunt sfânt!", începe printr-o observație metodologică: pentru a înțelege exigența divină trebuie sesizat ce semnifică acest termen, „sfânt", în Scriptura revelată. Iar aceasta se poate face, spre exemplu, prin observarea ocurențelor acestui termen în tratatele Pentateuhului. După inventarierea lor, se observă că definiția sugerată insistă pe ideea de separare: poate fi numit „sfânt" ceea ce este „separat, pus deoparte pentru Dumnezeu". Ceea ce urmează, exhortația origeniană, este îndemn la separare. Însă tehnica filologică îi prilejuiește lui Origen o altă observație: separarea nu trebuie să fie una spațială, ci trebuie să observe ceea ce însuși termenul „sfânt" impune. Căci suntem „sfinți", ἅγιοι, doar dacă suntem, în mod spiritual, „în afara pământului, nepământești", ἄγειοι (prilejul asimilării era, pentru Origen, homofonia celor doi termeni; v. *Homilia in Leuiticum* 11,1). Locurile origeniene ce își propun explicarea, prin definiție, a unui termen biblic sunt foarte numeroase.

S-ar putea crede că insistența origeniană în definirea termenilor este una conjuncturală: canonul comentariului obliga la această întreprindere. Însă definiția Alexandrinului nu este doar aplicare la specificul demersului. Într-o scriere ce își propune edificarea cititorilor (taxinomia modernă recunoaște și acest gen la Origen), autorul se va strădui să definească substantivul „ființă", οὐσία: discutând adjectivul ἐπιούσιον, conectat substantivului „pâine"[1],

1. Origen, în *De oratione* 27,7 menționează că acest adjectiv „nu a fost utilizat de nici unul dintre greci, nici de către înțelepți, nefiind întâlnit nici în uzul persoanelor needucate, ci pare a fi fost plăsmuit de către evangheliști". Sunt discutate în acest capitol al tratatului *Despre rugăciune* și alte inovații lingvistice biblice, insistându-se asupra termenilor creați cu ajutorul substantivului „substanță", οὐσία. Origen va defini „pâinea ἐπιούσιον" drept „pâinea cea mai adecvată naturii logice și înrudită prin ființă cu ea" (*De oratione* 27,9). Lexiconul *Suidas* oferă o definiție proximă a sintagmei biblice: „pâinea ἐπιούσιον" este cea „armonizată naturii noastre" (s.v. ἐπιούσιον).

Alexandrinul observă că el este un compus ce unește o prepoziție, ἐπί, și un substantiv, οὐσία. Ceea ce ar însemna că despre o „pâine" corelată „substanței" ne vorbește rugăciunea *Pater noster*. Pentru a înțelege sintagma biblică, trebuie să clarificăm mai întâi semnificația substantivului „substanță". Iar aceasta se face lămurind termenul οὐσία: Origen înșiră opt definiții ale termenului „substanță", curente în mediul cultural al vremii (*De oratione* 27,8). Fără definiție, cercetarea nu are consistență.

O ultimă exemplificare a metodei origeniene: discutând, într-un loc, despre cunoașterea, γνῶσις, și vederea, εἴδησις, tainelor, amintite într-o epistolă paulină, Origen va oferi definiția acțiunii indicate de fiecare substantiv (*Commentarium in Epistulam I ad Corinthios* 49). Dar sintagma „cunoașterea tainelor" rămâne oarecum obscură: nu s-a clarificat ce înseamnă „taină", μυστήριον. Prin urmare Origen va defini și acest din urmă termen, pentru a lămuri sintagma biblică. Dicționarul general al limbii nu te ajută nici atunci când dorești să afli definiția unui termen altfel comun, „voce", φωνή: sintagma „vocea Domnului", prezentă în textul revelat, face inutilizabile definițiile clasice (*Contra Celsum* 2,72). Cercetătorul trebuie să ofere o nouă definiție a „vocii"; altfel, înțelegerea scrierii inspirate este imposibilă.

Definiția origeniană, reflex filologic sau imperativ logic, nu este însă suficientă. Chiar scrierea comentată, Scriptura creștină, avertizează cititorul că utilizează expresii obscure, parabole, similitudini: nici dicționarul general al limbii, nici lexiconul specializat al Bibliei nu mai pot produce lămurirea necesară. „Figurile de stil", habitudinile gramaticale ale textului revelat se cer clarificate pentru a înțelege referentul lor. Un fragment din *Comentariul la Geneză* avertiza asupra riscului la care se expune cel ce nu recunoaște omonimiile, amfiboliile, catahrezele, sensurile de bază ale termenilor utilizați în Scriptură: ignorarea acestora duce inevitabil la eroare (*Commentarium in Genesim* 6). Individul acultural nu are acces la semnificația corectă a Bibliei: o nouă condiție, inevitabilă, a receptării.

Clarificarea va începe, iarăși, cu definirea procedeelor stilistice recunoscute ca atare de către Scriptură[1]. Sintagma „expresie obscură",

1. Pentru o prezentare generală a „tropilor" recunoscuți în literatura greacă v. Trifon, Περὶ τρόπων (pentru un index ulterior, v. *Rhetorica anonyma* [Περὶ τρόπων]).

σκοτεινὸς λόγος, ce desemnează în textul biblic o modalitate de expunere, acoperă trei situații: prima privește exprimarea, cea de-a doua privește semnificația, iar cea de-a treia vizează situația gramaticală a cuvântului (*Commentarium in Prouerbia* 1,6). Încă un exemplu: similitudinea (procedeu stilistic aici), ὁμοίωσις, și parabola, παραβολή, ultima amintită în textul revelat, par a fi sinonime. Însă analiza atentă ne obligă să le diferențiem: Origen va furniza o distincție într-o altă exegeză (*Commentarium in Matthaeum* X, 4), precum și o definiție a parabolei (*Fragmentum in Prouerbia* 1,6). La fel, enigma, αἴνιγμα, se cere definită, pentru că și ea este indicată de Biblie ca modalitate particulară de expunere (*Fragmentum in Prouerbia* 1,6). Proverbul, παροιμία, solicită de asemenea clarificare a semnificației (*Expositio in Prouerbia*, incipit). Ca și dictoanele înțelepților, ῥήσεις σοφῶν, o altă categorie metaforică atestată de Scriptură (*Fragmentum in Prouerbia* 1,6).

Semantica și sintactica Scripturii trebuie înțelese în diferența lor, pentru o corectă apropriere a scrierii revelate. Și nu numai acestea, ci și pragmatica textului revelat pare a fi alta: Origen observă, comentând cartea unui profet biblic, că „orice cuvânt rostit prin gura lor [*scil.* «a profeților»] era activ"[1]. Căci, consideră Alexandrinul, care își asumase Biblia ca text inspirat, orice semn cuprins în această lucrare are „putere": „Consider că orice literă minunată, scrisă în discursurile lui Dumnezeu, este activă. Și mai cred că nu există «o iotă sau vreun punct» scris în Scriptură care să nu producă lucrarea lor specifică celor ce știu să se folosească de puterea semnelor scrise"[2]. Doar simpla enunțare a textului revelat este lucrătoare, activă. Așadar „pragmatica" scrierii biblice este alta decât cea comună.

Desigur, opinia Alexandrinului trebuie privită cu circumspecție. Experiența cotidiană este suficient temei pentru rezerva noastră. Origen însuși era conștient de această rezervă, însă el considera că lipsa noastră de sensibilitate este explicabilă: așa cum fiecare plantă are puterea ei vindecătoare, ignorată de noi, dar cunoscută

1. πᾶν ῥῆμα λαληθὲν διὰ τοῦ στόματος αὐτων [*scilicet* προφητῶν] ἐργατικὸν ἦν (*Commentarium in Ieremiam* 2,1).
2. ἀλλὰ γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πᾶν θαυμάσιον γράμμα τὸ γεγραμμενον ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐργάζεται. καὶ οὐκ ἔστιν *ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία* γεγραμμένη ἐν τῇ γραφῇ, ἥτις τοῖς ἐπισταμένοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῶν γραμμάτων οὐκ ἐργάζεται τὸ ἑαυτῆς ἔργον (*Commentarium in Ieremiam* 2,1).

de botanist, la fel şi semnul Scripturii este inactiv pentru noi, dar lucrător pentru cel ce deţine ştiinţa. Aşa că, urmându-l pe Alexandrin, „sfântul este asemenea unui botanist spiritual"[1].

În fapt, există la Origen o teorie a limbajului, o teorie a conversiei acestuia: vocaţia limbajului comun este recuperarea limbii originare. Ca indiciu al diferenţei, limbajul comun păstrează în unele instanţe potenţa activă a numelor originare. Iar vehicul al acestei potenţe nu este referentul, ci sunetul: „Aşadar, nu cele semnificate, în privinţa lucrurilor, ci calităţile şi proprietăţile sunetelor au o *potenţă* în ele, *într-o privinţă sau alta*"[2]. Există, aşadar, o potenţă activă în fiecare cuvânt al Scripturii: această potenţă poate fi percepută şi de cititorul needucat. Pragmatica textului divin trebuie să fie alta decât cea recunoscută pentru textele scrise în limbaj comun.

Recunoaşterea textului revelat în *diferenţa* sa, fie ea semantică, sintactică sau pragmatică, este sarcina oricărui cititor al scrierii inspirate. Aceasta înseamnă, mai întâi, cunoaşterea tuturor ocurenţelor unui termen ce apare în acest text, cu scopul de a evidenţia realitatea desemnată de termen. Aceasta pentru un motiv simplu: ca scriere cu auctorialitate aparte, cu statut aparte, Scriptura nu poate fi explicată decât plecând de la Scriptură. Corelat acestui index terminologic este catalogul particularităţilor sintactice, stilistice ale textului inspirat: observarea acestora este esenţială pentru înţelegerea Scripturii. În consecinţă, premisa unei exegeze adecvate a scrierii revelate stă în constituirea unei sintactici şi a unei semantici speciale, aplicabile doar Bibliei. Nu va interesa polisemantica uzuală a unui termen, ci doar semantica autorizată de textul inspirat. Iar particularitatea sintactică va clarifica „excentricitatea" unor enunţuri revelate. Cel ce deţine ştiinţa, dar şi ignorantul în unele instanţe, va percepe, în acelaşi text, o „putere", sesizabilă în fiecare fonem al acestuia. Dar nu numai această „putere" a fonemelor scrierii revelate mobilizează cititorul neprevenit: invitaţia Scripturii, consideră Origen, se adresează şi inteligenţei acestuia. Cum? Rândurile următoare vor încerca o explicaţie.

1. οἱονεὶ βοτανικὸς τις πνευματικός ἐστιν ὁ ἅγιος (*Commentarium in Ieremiam* 2, 2).
2. οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν πραγμάτων ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ ἰδιότητες ἔχουσίν τι δύνατον ἐν αὐταῖς πρὸς τάδε τινὰ ἢ τάδε (*Contra Celsum* 1,25).

3. Cititorul ingenuu şi neputinţele Scripturii

Biblia ni se înfăţişează nouă, celor nepreveniţi, ca o carte comună. Prima ei lectură dezamăgeşte: textul este confuz, greoi, ba chiar contradictoriu. Aceasta pentru că ea semnifică ceea ce noi ne aşteptăm să semnifice: substituţia de limbaj, prin care noi atribuim Scripturii semnificaţie şi uzul comun al termenilor prezenţi în ea sunt cauza eşecului. Şi aceasta pentru că orice limbaj este limitat, eşuează atunci când ţinta cunoaşterii este adevărul. Existenţa paradoxurilor în limbajele noastre va fi, pentru Origen, suficientă dovadă a inadecvării instrumentului (*i.e.* limbajul nostru, oricare ar fi acesta) la scop (*i.e.* atingerea adevărului).

Aceasta pentru cel educat. Ce va face însă cel neinstruit, cel care nu va observa teoretic inapetenţa pentru adevăr a limbajului nostru, imprecis, limitat? Creştinii nu puteau urma, cu toţii, traseul cultural origenian: educaţia superioară este un fenomen rarisim. Or, vocaţia creştinismului era umanitatea, în integralitatea sa. Să existe doar pentru cel instruit, pentru cel familiarizat cu achiziţia culturală valabilă, şansa corectei înţelegeri a cărţii revelate?

Răspunsul lui Origen va fi neechivoc: pentru fiecare există şansa unei aproprieri corecte a Scripturii. Şi aceasta deoarece alogismele Bibliei, contradicţiile scrierii revelate, care semnalează insuficienţa modului comun de înţelegere, sunt evidente tuturor. Cel instruit va putea observa teoretic insuficienţa limbajului nostru; cel neiniţiat cultural, indiferent, neputincios, atotprezentul ἁπλούστερος, va constata, pentru aceeaşi carte, abandonul principiilor logice, al coerenţei elementare. Această constatare va fi mobil pentru o altă interpretare a scrierii revelate.

Un exemplu arhicunoscut, amintit chiar de către Origen (*De principiis* 4,3,1), care dă măsura deficitului de coerenţă, rudimentară, a textului biblic. Luminătorii, soarele şi luna, iau fiinţă, conform cărţii Geneza, în ziua a patra a facerii lumii. Dar înainte de aceasta autorul cărţii biblice vorbeşte despre ziua a doua, ziua a treia. Or, dacă ziua este, prin definiţie, compusul dintre o zi şi o noapte, iar diferenţa zi/noapte este dată tocmai de astrele create în ziua a patra, cum este posibil ca înainte de apariţia lor să se menţioneze existenţa unor „zile"? Desigur eroarea a fost observată de către cei mai mulţi cititori ai Bibliei; polemica anticreştină aminteşte şi ea inadecvarea. Este evident că despre „zi", în înţelesul

ei comun, nu se poate vorbi înainte ca lumina sensibilă, cea generată de soare, să apară. Eroarea este evidentă, şi ea nu trebuie ocultată: ea poate fi descoperită chiar în primele rânduri ale Scripturii.

Şi pentru Origen această eroare este indiciu, însă ea semnalează mai puţin inabilitatea autorului (în cele din urmă, nu este plauzibil ca autorul unei scrieri consistente să înceapă opera sa printr-o inadvertenţă evidentă, câtă vreme cea mai mare parte a scrierii sale respectă ceea ce simţul comun impune ca principiu), cât necesitatea unei alte semantici decât cea general acceptată. Contradicţiile, alogismele Scripturii sunt, din această perspectivă, invitaţie la o nouă înţelegere a textului revelat. Nu abandonarea scrierii a fost intenţia autorului ce aşază „pietre de poticnire" în calea cititorului, ci aporia: ea activează dispoziţia exegetică a cititorului.

Tocmai contradicţiile, alogismele, ficţiunile Bibliei, cele evidente tuturor, impun în exegetica origeniană stadiul „non-literal" al interpretării: fiind facil percepute de către oricine, anomaliile textului inspirat solicită un alt regim al înţelegerii. Aproape orice omilie origeniană discută un episod problematic, în regim elementar, al Scripturii: exegeza alegorică devine astfel necesitate.

Să observăm, din câteva exemple, cum exploatează Alexandrinul incongruenţele Scripturii pentru a funda o nouă exegeză, în contextul popular al omiliilor. În cea de-a doua omilie la Exod este discutat un enunţ biblic: „Fiindcă moaşele se temeau de Dumnezeu, şi-au făcut case" (Ex. 1,21). Or, enunţul nu poate fi decât absurd: „Acest enunţ nu poate avea nici o consistenţă, după literă. Căci care ar putea fi coerenţa enunţului: «Fiindcă moaşele se temeau de Dumnezeu şi-au făcut case»? Ca şi cum casa se face pentru că există teamă de Dumnezeu. Dacă astfel înţelegem aceasta, după cum s-a scris, se va arăta nu numai că nu are nici o coerenţă, ci şi că este o culme a absurdităţii". Absurditatea este relevată aici pentru a autoriza exegeza spirituală. Aşa că pentru Origen enunţul este redactat în mod raţional, după raţiunea alegoriei: „Dacă însă vei observa în ce mod scrierile Noului şi ale Vechiului Testament, învăţând frica de Dumnezeu, construiesc casele Bisericii şi umplu întregul rotund al pământului cu casele rugăciunilor, atunci se va arăta că enunţul a fost scris în mod raţional" (*Homilia in Exodum* 2,2).

Într-o altă omilie, care explică un loc foarte frecventat astăzi, cel referitor la reparaţia datorată unei femei care leapădă pruncul

nenăscut, embrionar sau fetal, în urma unei dispute între doi bărbaţi[1], Origen analizează minuţios cele două versete biblice interesate. Mai întâi observă situaţia avortului embrionar. Însă este mai bine să-l lăsăm pe Origen să explice: „Doi bărbaţi au o dispută şi lovesc o femeie însărcinată, şi o lovesc astfel încât pruncul iese din ea, deja «format» sau «încă neformat». Să vedem mai întâi, în cazul în care va ieşi «încă neformat», cum de se porunceşte ca doar unul dintre cei ce dispută să fie lovit de un prejudiciu bănesc, de vreme ce culpa disputei este atribuită de Scriptură nu unuia singur, ci amândurora? Şi ce înseamnă că bărbatul femeii evaluează sau îi *impune* lui, şi nu amândurora, şi că *va da*, nu că mai degrabă «vor da», «*cu onoare*»? Dar ce este această «onoare»"? (*Homilia in Exodum* 10,2). Dacă vor fi doi în dispută, de ce doar unul va trebui să plătească? Este ilogic ca reparaţia să fie făcută doar de către unul din bărbaţi, câtă vreme Scriptura spune că doi bărbaţi se aflau în dispută. Şi ce semnificaţie poate avea „onoarea" în actul retorsiunii?

Origen discută apoi cel de-al doilea caz, în care este avortat un făt: „Iar dacă pruncul va ieşi deja «format», după ce femeia însărcinată a fost lovită de bărbaţii care dispută, înţelegem fără dificultate că se dă «suflet pentru suflet»: vinovăţia este răzbunată prin moarte. Cele ce urmează însă sunt dificil de explicat: «ochi pentru ochi, dinte pentru dinte». Căci pare imposibil să înţelegem că pruncul pe care femeia lovită îl va lepăda, deşi va ieşi «format», a pierdut în pântece un ochi, lovit de piciorul bărbatului ce dispută, ochi pentru care omul ar trebui să fie privat de un ochi de către judecători. Dar să admitem, fie şi aceasta (fiindcă se relatează că era «deja format»): ce vom spune şi despre dinte? Oare a avut dinţi în pântecele mamei, pe care lovitura agresorului să-i fi scos? Iar dacă raportăm acestea la cea care va avorta, în ce fel, iarăşi, se va potrivi ca femeia ce avortează să-şi piardă ochiul ori să simtă o durere de dinţi?". Prescripţiile Legii parcurg drumul de la firesc la implauzibil: sintagma „suflet pentru suflet" ar putea fi inteligibilă

1. „Dacă doi bărbaţi vor fi în dispută şi vor lovi o femeie însărcinată, şi va ieşi pruncul ei încă neformat, va suferi o daună, cât îi va impune bărbatul femeii, şi va da cu onoare. Iar dacă va fi fost conformat, va da suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, rană pentru rană, vânătaie pentru vânătaie" (Ex. 21,22-23; textul este tradus după varianta latină prezentă în omilia origeniană).

în acest context, dar deja reparația „ochi pentru ochi" este problematică. Iar retorsiunea „dinte pentru dinte" rămâne implauzibilă, oricare ar fi subiectul care a suferit dauna.

Însă textul biblic continuă, ca și analiza Alexandrinului: „Dar să admitem că se spune «lovită» pentru a se indica ochiul sau dintele, și că de aici ar fi apărut cauza avortării copilului, să admitem vânătaia, să admitem că a fost rănită; ce vom spune și despre «arsură pentru arsură»? Oare femeia care a asistat la o dispută a bărbaților a putut fi arsă, ca să fie plătită «arsură pentru arsură»?". Este desigur imposibil ca avortul provocat de o dispută a bărbaților să provoace vreo arsură: scrierea inspirată descrie aici un *impossibile* fizic.

Iar tâlcul acestei analize atente a pasajului biblic este indicat tot de către Origen: „Acestea ne-au fost spuse ca să arătăm celor ce vor că, în ambele locuri, cele scrise nu pot fi ușor explicate. Căci se cuvenea ca noi să analizăm cele ce sunt citite mai întâi după istorie, și astfel, fiindcă «legea este duhovnicească», să căutăm în ele înțelegerea duhovnicească" (*Homilia in Exodum* 10,2). Nu numai inconsistența logică poate fi indiciu al inadecvării la Scriptură a stilului comun de lectură, ci și descoperirea unui *impossibile* în ordinea naturii[1].

Un ultim exemplu de analiză atentă, după semnificațiile curente, a unui loc biblic. În cea de-a treisprezecea omilie la Exod, tradusă în continuare, Origen încearcă să descopere semnificația unei porunci: „Să vedem ce înseamnă ceea ce Moise spune fiilor lui Israel: «Luați de la voi înșivă [preț de] răscumpărare pentru Domnul! Oricine a zămislit cu inima să ofere Domnului pârga!» (Ex. 35,5). Moise nu vrea să-i oferi lui Dumnezeu ceva ce este în afara ta: «De la voi înșivă luați, aduceți Domnului pârga, în măsura în care fiecare a zămislit cu inima!». Se poruncește să fie adus aur, argint, alamă și celelalte materii; în ce fel le pot aduce

1. Despre un faimos *impossibile* în ordinea fizică ne amintește Alexandrinul în altă lucrare: aristotelicul τραγέλαφος, exemplificarea aristotelică pentru termenul ce nu are referent (*De interpretatione* 16a, *Physica* 208a), apare în Septuaginta printre animalele curate (*Dt.* 14,5). Alexandrinul va recunoaște ceea ce vulgata culturală greacă afirmă: τραγέλαφος indică un *impossible* fizic (*De principiis* 4.3.2: acest capitol origenian discută atât despre imposibilitățile fizice, cât și despre alogismele observate în lectura comună a Bibliei).

pe acestea de la mine însumi? Oare în mine se formează aurul, argintul și celelalte ce sunt poruncite? Oare pe acestea nu le aduce fiecare din lăzi și magazii? Ce semnifică, așadar, ceea ce spune Moise, «Aduceți de la voi înșivă și fiecare după cum a zămislit cu inima!»?". Textul revelat, urmărit atent, indică un alt referent: aurul, argintul, alama indicate de textul divin sunt lăuntrice, și de aceea trebuie aduse *din noi înșine*. Căci „se constată că aurul, argintul și celelalte materii ce au fost folosite la construirea cortului au fost scoase din lăzile și magaziile fiecăruia. Însă legea duhovnicească cere pentru cort aurul ce este înlăuntrul nostru, argintul care este înlăuntrul nostru, ea cere toate celelalte materiale pe care le putem avea și scoate din noi" (*Homilia in Exodum* 13,2).

Nu numai exigența logică impune abandonarea „istoriei", ci și minima edificare adusă prin exultarea sensului prim al Scripturii. Utilitatea este, așadar, un alt criteriu important ce evaluează nivelul înțelegerii: „Dacă vom urma doar istoria, nu ne edifică mult să știm în ce loc au venit mai întâi și în care mai apoi" (*Homilia in Exodum* 7,3).

Textul biblic, narațiunea revelată, ni se înfățișează, la o primă lectură, asemenea oricărei alte scrieri: banalitatea ei, aparentă ori nu, trebuie acceptată de cel care consideră Scriptura drept mesaj destinat întregii umanități. Căci vocația creștinismului este universalitatea: textul revelat va fi adecvat până și cititorilor neinstruiți, neexersați, incapabili de efort susținut. De aici aspectul narativ comun, prin comparație, al Scripturii. Pentru a nu se opri la aceasta, autorul Bibliei a presărat în scrierea sa „pietre de poticnire", absurdități, alogisme observabile de către oricine. Chiar și de către cel neinstruit. Așa că și acesta va fi părtaș la eșec: semnificațiile curente ale termenilor utilizați de Scriptură nu lămuresc, nu clarifică, nu satisfac în actul de apropriere a scrierii revelate. Chiar dacă nu conștientizează toate consecințele eșecului său, cel mai puțin educat va fi persuadat spre o altă înțelegere a textului divin.

4. Eşecul exegezei literale: regula Scripturii şi interpretarea spirituală

Rezultatul cercetării minuţioase şi competente, atunci când obiectul studiului este scrierea considerată revelată, va oferi adecvare: adecvare a studiului la particularitatea scrierii cercetate. Vom obţine un vocabular şi un index al regulilor de compoziţie a limbajului cuprins în Scriptură. O semnificativă parte din exegeza origeniană îşi va propune tocmai aceasta: clarificarea elementară, ca text autonom, a semanticii Bibliei, precum şi observarea particularităţilor stilistice ale textului revelat. Zeci de pagini construiesc difuz, la Origen, un dicţionar al termenilor cuprinşi în scrierea inspirată; la fel, zeci de observaţii încearcă să clarifice semnificaţia „cuvintelor întunecate", a „parabolelor", a „enigmelor", ba chiar utilizarea, aparent arbitrară (*i.e.* neîngrijită), a tranziţiei verbale plural-singular în acelaşi enunţ. Sunt importante specializările semantice ale unor termeni, dar şi relaţia acestora cu semantica generală.

Însă adecvarea metodei la conţinutul Bibliei nu este suficientă: rezultatul va fi unul chestionabil atât timp cât limbajul Scripturii este înţeles din perspectiva limbajului comun. Este adevărat, nu vom putea folosi în cazul textului revelat, sub pretextul ocurenţei unui termen, semantica tradiţională, ci doar o altă semantică, restrânsă ori divergentă, dar *parte* ori *reflectare* a semanticii tradiţionale. La fel, particularitatea sintactică va evita conflictul cu regula sintactică habituală, însă idiotismul va fi înţeles *din* perspectiva normei uzuale. În fapt, limba Scripturii va fi descoperită ca limbaj particular, limitat, uneori normativ diferit, însă toate aceste calificări se raportează la limbajul comun. Ceea ce înseamnă că „limba" Bibliei, alcătuită prin comparaţie, disociere, contrast cu limbajul comun va subînţelege aceeaşi structură ce a „construit" limbajul comun. Va fi un „limbaj de nişă", cu nimic însă deosebit ca structură de limbajul comun. Adică va purta atât beneficiile, cât şi neajunsurile limbajului nostru.

Astfel, după ce semantica şi sintactica textului sacru vor fi fost pe deplin înţelese, plecând în cercetare de la premisa autonomiei Scripturii, se va observa ceea ce este oarecum previzibil: dificultăţile de înţelegere nu au dispărut. De fapt, limbajul particular al Bibliei, observat din perspectiva limbajului comun, va purta cu

sine toate limitele acestui din urmă limbaj. În consecinţă, contradicţia, absurditatea, care semnalează non-adevărul lecturii noastre, vor putea fi întâlnite în continuare în scrierile revelate. Şi aceasta pentru că limbajul nostru a stat ca temei pentru limbajul desemnat ca fiind al Bibliei: deficienţele limbajului nostru vor fi regăsite în limbajul pe care noi îl considerăm acum al Scripturii.

Incompletitudine, contradicţie, indecidabilitate: caracteristicile acestui limbaj particular, al scrierii revelate, puteau fi regăsite şi după analiza limbajului natural. Iar dacă Biblia cuprinde contradicţii, absurdităţi, chiar şi după ce un efort considerabil a produs lexiconul şi gramatica specifice Scripturii, înseamnă că nu am ajuns încă la cunoaşterea semnificaţiei textului inspirat. Căci obscuritatea scrierii revelate este mai degrabă semn al inadecvării noastre la textul revelat şi mai puţin confuzie a scrierii inspirate de către divinitate: „Câtă vreme, citind Scripturile divine, înţelegerea lor ne scapă, câtă vreme cele scrise ne apar întunecate şi învăluite, încă nu ne-am întors la Domnul. Căci dacă ne-am fi întors la Domnul, vălul ar fi fost, fără îndoială, îndepărtat" (*Homilia in Exodum* 12,1). Înţelegerea textului presupune adecvarea la text.

Am produs un lexicon al Scripturii, ce conţine doar semnificaţiile particulare Bibliei. Am alcătuit şi o „gramatică" a textului revelat, ce indică regulile de redactare a Scrierii sfinte. Percepem, urmând indicaţia origeniană, şi ceva din „puterea" literei revelate. Însă acest efort, deşi impresionant, nu este suficient. Căci şi după această străduanie Scriptura ni se înfăţişează confuză, ba chiar contradictorie. Un exemplu doar, preluat din exegezele origeniene cuprinse în acest volum: cartea Exodului menţionează că faraonul porunceşte ca moaşele, atunci când le vor ajuta pe evreice să nască, să ucidă pruncii de sex masculin şi să lase în viaţă doar pruncii de sex feminin. Aceeaşi carte a Exodului menţionează că moaşele „nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului" (Ex. 1,15-17). Cele două enunţuri ale Scripturii intră în contradicţie, observă Origen, dacă citim cu atenţie textul revelat: „Dacă cele scrise ar trebui înţelese după naraţiunea istoriei[1], s-ar vedea că nu

1. Termenul „istorie", ce redă fidel grecescul ἱστορία, indica celor din vechime şi o secţiune a artei gramaticii, τὸ ἱστορικόν μέρος, (v. definiţiile date secţiunii de către Tauriscus, Dionysios Thrax, Asclepiades la Sextus Empiricus, *Aduersus mathematicos* 1,248-253). „Avem de-a face cu partea istorică [a artei gramaticale] când se învaţă despre personaje, divine, umane şi eroice, sau se explică

se poate susține ceea ce Scriptura spune: «nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului». Căci nu găsim că moașele n-ar fi lăsat în viață pruncii de parte bărbătească, așa cum poruncise regele Egiptului. Căci spune astfel: «Dacă este parte bărbătească omorâți-l, dacă este parte femeiască să o lăsați în viață». Și dacă moașele «nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului» ar fi trebuit, neapărat, ca, după cum ar fi «lăsat în viață pe cei de parte bărbătească» împotriva poruncii regelui, tot așa să le omoare pe cele de parte femeiască, ca și prin aceasta să fie împotriva poruncii regelui. Căci au lăsat în viață pe cele de parte femeiască: înseamnă că au îndeplinit porunca faraonului. Acestea fie spuse deocamdată pentru cei ce sunt prietenii literei și nu consideră că «legea este duhovnicească» și că trebuie înțeleasă duhovnicește". Urmând logicii comune[1], Scriptura este autocontradictorie: dificultatea este evidentă atunci când polisemantismul (ori rangul metaforic) al termenilor implicați nu poate fi invocat.

Dar contradicția, pentru Origen, este invitație pentru un alt tip de exegeză, non-literală, spirituală. Căci expunerea origeniană continuă, explicând care este referentul Scripturii: „Noi însă, care am fost învățați că toate au fost scrise nu pentru istorisirea celor de odinioară, ci spre instruirea și folosul nostru, înțelegem că cele citite se întâmplă acum și nu numai în această lume, care se numește figurat Egipt, ci și în fiecare dintre noi" (*Homilia in Exodum* 2,1). Referentul, pare a ne spune Origen, este altul decât ne așteptam noi: el implică lumea noastră, a celor ce citim *acum* revelația scrisă, dar și lumea care suntem noi.

Desigur, Origen poate fi aici suspectat de arbitrar: contradicția prezentă în debutul Exodului, ori cea evidentă în primordiul Genezei, în primele rânduri ale tratatului, poate fi observată de către oricine, însă existența ei nu ne obligă să presupunem o altă semantică a textului. În fapt, lectura noastră se poate încheia chiar aici: o scriere ce are pretenția adevărului nu se poate contrazice flagrant, așa cum se întâmplă în cazul operei tocmai amintite, iar pretenția unui alt referent este cel puțin suspectă.

despre locuri, spre exemplu despre munți sau râuri, sau se transmit chestiuni legate de plăsmuiri și mituri" (Sextus Empiricus, *Aduersus mathematicos* 1,92).

1. Ar fi interesantă observarea procedeelor logice origeniene: în această speță, negarea unei conjuncții ar putea prilejui o discuție despre tipul de logică urmat în cazul enunțurilor imperative.

Însă Origen specifică, chiar în textul tocmai citat, că existența unui alt referent decât cel comun, în cazul Scripturii, este garantată de o tradiție interpretativă: „Noi însă, care am fost învățați că toate au fost scrise...". Ceea ce înseamnă că Origen nu ne predă aici o opinie personală, ci o doctrină deja constituită. Care să fie această doctrină?

Într-o altă analiză am constatat că alegoreza antică non-iudaică nu a putut fi, pentru Origen, model, și aceasta din motive de coerență și consistență a procedeului[1]. Pe de altă parte, nici exegeza iudaică, rabinică ori nu, n-ar putea fi paradigmă pentru Origen. Unul dintre motive a fost deja amintit: chiar exegeza „literală" creștină se aplică unui alt cuprins decât exegeza iudaică. *Noul Testament* este crucial, pentru cel ce îl adoptă ca document revelat, în înțelegerea unor secvențe neclare ale *Vechiului Testament*[2].

1. V. studiul introductiv la volumul Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, pp. 91-94.
2. Un exemplu selectat din comentariile origeniene traduse în acest volum: un loc al Exodului ne asigură că „seara veți ști că Eu sunt Domnul, iar dimineața veți vedea măreția Domnului" (Ex. 16,6-7). Origen își începe explicația retoric: „Și despre aceasta aș vrea să-mi răspundă iudeii: în ce fel «seara» este recunoscut Domnul, iar «dimineața» este văzută măreția Lui? Unde a fost recunoscut Domnul «seara», iar măreția lui a fost văzută «dimineața»? Răspundeți-ne voi, care sunteți instruiți din copilărie până la bătrânețe, «mereu învățând și niciodată ajungând la știința adevărului»: de ce nu înțelegeți că acestea sunt spuse în mod profetic?". Sunt spuse în mod profetic pentru că doar în Noul Testament putem afla clarificarea locului amintit, acolo unde termenii cheie „dimineața", „măreție", „seara", „recunoaștere" pot fi descoperiți: „Dacă vrei să le înțelegi, nu poți decât prin Evanghelie. Căci acolo vei găsi scris că «în seara sabatului, când se luminează de prima a sabatului, a venit Maria Magdalena și Maria lui Iacob la mormânt și au găsit piatra rostogolită de la mormânt», acolo vei găsi menționate cutremurul săvârșit, mormintele deschise, pe centurion și pe militarii care fuseseră puși de pază, spunând: «Cu adevărat acesta era Fiul lui Dumnezeu!». Deci prin acestea a fost recunoscut Domnul «seara» ca fiind Însuși Domnul: a fost recunoscut prin puterea învierii. Dar în ce fel a fost văzută slava Lui «dimineața»? După ce alte femei au venit, «în prima a sabatului, dis-de-dimineață», au găsit îngeri, cu nemăsurată strălucire, șezând la mormânt și spunând: «Nu este aici, S-a ridicat din morți. Veniți și vedeți locul în

În consecință, chiar exegeza literală creștină, fundament al exegezei non-literale, se deosebește de interpretarea literală iudaică. Și aceasta în mod evident, pe temeiul deosebirii de conținut a cărții considerate revelate. Însă termenii-cheie ai unui enunț biblic dificil, cei care dau posibilitatea afirmării caracterului profetic al acestuia, ar putea fi aflați, cu oarece străduință, chiar în Vechiul Testament: am putea construi o exegeză „literală" a unui fragment din Exod apelând doar la scrierile vetero-testamentare. De ce consideră Origen necesar ca explicația unui verset revelat să implice, aproape întotdeauna, scrierile Noului Testament? De ce nu putem clarifica enunțul din Exod în temeiul a ceea ce doar revelația vetero-testamentară ne propune?

Pentru că există în Cartea revelată, în afara semanticii și sintacticii, neexplicite, particulare, observabile după o analiză atentă, și reguli explicite de lectură a acesteia. Există, așadar, norme de interpretare care sunt, în fapt, regulile semanticii Scripturii. Aceste reguli, propuse de însăși cartea revelată, vor fi prioritare pentru Origen: Scriptura trebuie înțeleasă (*i.e.* interpretată) așa cum ea impune. Discutând despre un document autonom, regulile interpretării prezente în textul revelat au prioritate atunci când dorim înțelegerea textului. Așadar, imperative sunt principiile exegetice pe care Scriptura însăși le propune. Iar exegetul, prin excelență, va fi convertitul Pavel din Tars, numit lapidar de către Origen „Apostolul".

Prin urmare, în înțelegerea Scripturii este esențială „intenția" acesteia (este totodată și necesitate logică, doar regula explicit amintită de acest limbaj aparte, revelat, al Bibliei oferind posibilitatea adecvării metodei la materia supusă acesteia). Dacă detectăm intenția scrierii revelate, și aceasta se face apelând la regulile pe care tot Scriptura revelată le propune, interpretarea noastră va fi cea adecvată. Normele interpretării Scripturii (adică ale înțelegerii adecvate a semanticii acesteia) sunt oferite tot de Scriptură: Pavel va fi cel ce ne furnizează, implicit și explicit, principiile interpretării corecte.

Iată un text origenian, tradus și el în acest volum, care explică semnificația efortului interpretativ făcut de apostolul Pavel: „Învățătorul neamurilor întru credință și adevăr" (*cf.* 1Tim. 2,7),

care a fost pus și mergeți, spuneți ucenicilor Lui că a înviat și că merge înaintea voastră în Galileea». Așadar, «dimineața», când învierea a fost anunțată prin îngeri, a fost văzută «măreția Domnului»" (*Homilia in Exodum* 7,7).

Apostolul Pavel a transmis Bisericii pe care a adunat-o dintre gentili cum trebuie ascultate cărțile Legii, primite de alții, dar ignorate odinioară de ei și privite ca foarte îndepărtate: să nu aflăm aici legiuiri străine și, neștiind regula legiuirilor, să ne grăbim spre un document îndepărtat. Așadar, el însuși a dat, în câteva locuri, exemple de înțelegere, ca și noi să urmărim cele similare în altele, ca nu cumva, datorită asemănării de text și de document, să credem că am devenit ucenici ai iudeilor" (*Homilia in Exodum* 5,1). Textul este construit antitetic: diadele îndepărtat/apropiat, străin/propriu descriu, contrastiv, exegeza iudaică și interpretarea paulină. Origen crede că regulile apostolice, cuprinse în cărțile revelate, indică, solicită, impun, toate, abandonarea grilei temporale uzuale. De acum înainte, nu despre evenimente îndepărtate are a ne vorbi Scriptura: prin revelația Noului Testament, prin apropierea expiatoare a Noului Legământ, documentul divin nu mai poate fi citit ca unul ce descrie „cele foarte îndepărtate", cele considerate ca străine de noi: apostolul Pavel își subsumează explicațiile unui principiu simplu, cel al proximității cuvântului revelat, proximitate datorată întrupării lui Hristos.

Așadar, Scriptura nu trebuie înțeleasă ca descriind un „ieri", un „astăzi", un „mâine", așa cum narațiunea biblică, în înțelesul ei comun, pare a o face[1]. Ea nu indică ceea ce ne este „străin", „îndepărtat". Aceste interpretări erau posibile (chiar necesare) înaintea revelației Noului Legământ, cea care transformă, prin regulile indicate de către apostolul Pavel, succesiunea narativă, preteritul sau viitorul, în explicitare prezentă. Această sublimare a timpului narațiunii în interval esențial este cheia înțelegerii interpretării „alegorice", non-literale origeniene.

1. Deconstrucția istoricității unei opere literare fusese scop al demersului sceptic: explicația „istorică" nu poate avea, după Sextus Empiricus, consistență. După ce observă fragilitatea, imposibilitatea reducerii „istoriei" la exigențele epistemologice ale unei arte, Sextus mai notează: „Și, desigur, de vreme ce explicația istorică este fie a locurilor, fie a timpurilor, fie a personajelor, fie a faptelor, iar dacă explicația locurilor și a timpurilor nu este una specifică artei, este evident că nu va deveni specifică artei nici în cazul personajelor sau al întâmplărilor" (*Aduersus mathematicos* 1,257). Contradicțiile, atopiile, ahroniile Scripturii, cele foarte evidente, încearcă să-l învețe pe cititor tocmai acest lucru: nu există cunoaștere riguroasă în urma observării fluxului narativ evident al Bibliei.

Am eşuat atunci când am încercat explicarea Scripturii în temeiul reflecţiilor comune, al noţiunilor comune, habituale, aşa cum orice dicţionar le exhibă. Am eşuat şi atunci când ne-am propus înţelegerea Scripturii ca document autonom, revelat, aparte, utilizând în explicaţie, deşi restrictiv, aceleaşi reflecţii comune: de fiecare dată contradicţia, confuzia au arătat limita înţelegerii noastre. Pentru a avea o adecvată înţelegere a scrierii revelate trebuie să utilizăm principiile de interpretare indicate explicit de către Scriptura însăşi. Iar în Biblia creştină epistolele pauline înfăţişează exemplar aceste principii. Aşa că la Origen toate aceste principii sunt ordonate, subiacent, de o axiomă: „Să nu aflăm aici legiuiri străine şi, neştiind regula legiuirilor, să ne grăbim spre un document îndepărtat". Spaţiul şi timpul, „subiectul" şi „obiectul" Scrierii, se reconfigurează. Scriptura este, urmând axiomei apostolice, naraţiune despre prezent, nu despre ceea ce a făptuit sau a pătimit poporul iudeu. Textul revelat este, urmând aceleiaşi axiome, naraţiune despre tine, cel ce citeşti rândurile Scripturii, şi nu despre un popor străin, îndepărtat.

Dar să vedem, prin comparaţie, ce înseamnă interpretarea paulină: „Aşadar, iudeii doar aceasta înţeleg: «fiii lui Israel au plecat» din Egipt, şi prima lor plecare a fost «din Ramesse», de unde au plecat «în Sohoth», şi, «plecaţi din Sohoth», au venit «în Othon» (Ex. 13,20), aproape de Epaulem, lângă mare. Mai înţeleg apoi că acolo un nor le mergea înainte; a urmat piatra din care au băut apă; au trecut şi prin Marea Roşie şi au venit în deşertul Sinai. Să vedem însă ce regulă a înţelegerii ne-a dat despre acestea Apostolul Pavel. Scriind corintenilor, el spune astfel într-un loc: «căci ştim că toţi părinţii noştri au fost sub nor, şi toţi întru Moise au fost botezaţi, în nor şi în mare, şi toţi au mâncat aceeaşi hrană duhovnicească şi toţi au băut aceeaşi băutură duhovnicească. Căci au băut din piatra duhovnicească care urma; iar piatra era Hristos»" (1Cor. 10,1-4). Aşa că Origen poate exclama: „Singuri puteţi observa cât de mult diferă ceea ce ne transmite Pavel de lectura istorică: ceea ce iudeii judecă traversare a mării, Pavel numeşte botez, ceea ce ei consideră nor, Pavel indică Duh Sfânt (vrea ca aceasta să se înţeleagă la fel cu ceea ce Domnul porunceşte în Evanghelii: «Dacă cineva nu va renaşte din apă şi din Duh Sfânt, nu va putea intra în împărăţiile cerurilor»). Iarăşi, mana pe care iudeii o consideră hrană a pântecelui şi îndestulare a burţii, Pavel o numeşte hrană duhovnicească. Şi nu numai Pavel, ci şi Domnul spune în Evanghelie despre acelaşi lucru: «Părinţii

voştri au mâncat mană în deşert şi au murit. Cine însă va mânca din pâinea pe care Eu i-o dau, nu va muri în vecie». Şi după aceasta spune: «Eu sunt pâinea care a coborât din cer». Apoi Pavel vorbeşte pe faţă despre piatra care urmează: «iar piatra era Hristos»" (*Homilia in Exodum* 5,1). În fapt, naraţiunea biblică, aşa cum ne este explicată de către Pavel, lămureşte actul, prezent, fundamental, al redempţiunii, al răscumpărării prin Hristos. Dispunerea istorică se sublimă în prezent, în timp, prezent, al dialogului (cartea revelată are tocmai această funcţie, de a intermedia, prin cuvânt, între autor şi cititor). Ceea ce Biblia ne înfăţişează este mai puţin traseul poporului spre ţărmul Mării Roşii, cât actul prezent al izbăvirii.

Un alt exemplu: discutând menţiunea biblică ce ne asigură de veşnicia legii preotului (Lev. 6,12-16), Origen se întreabă contrariat: „În ce fel legea acestui sacrificiu poate fi «veşnică», de vreme ce, templul fiind distrus, iar altarul răsturnat, şi toate cele numite sfinte profanate, ritualul acesta al sacrificiilor nu s-a putut menţine? În ce fel vor numi veşnic ceea ce se constată că a încetat de mult şi că s-a sfârşit?". Dacă Biblia nu spune decât adevărul, atunci adevărul ei nu este cel al contingenţei: „Rămâne ca această lege să fie numită «veşnică» după acea parte prin care noi spunem că «legea este duhovnicească»: prin intermediul ei pot fi oferite sacrificii duhovniceşti, care nu pot fi vreodată întrerupte sau încetate. Căci ele nu sunt în locul care se prăbuşeşte sau în timpul care se schimbă, ci în credinţa credinciosului şi în inima celui ce sacrifică" (*Homilia in Leviticum* 4,10). Aşadar, referentul Scripturii se află în acel loc în care nu există prăbuşire, şi în acel timp în care nu există schimbare. „Naraţiunea" Bibliei este alta decât cea aparentă: această „naraţiune", ce cade în timpul ce nu cunoaşte schimbare, trebuie transmisă de exeget.

Desigur, această axiomă a interpretării poate ultragia. Istoria creştinismului cuprinde o însemnată tradiţie a lecturii fundamental „literale" a Scripturii, care a respins „inovaţia origeniană". Alegorismul a fost perceput adesea ca străin de prezumtiva practică sănătoasă a Bisericii primare. Mai mult, acelaşi alegorism a fost semn clar al introziunii spiritului grec într-o afacere iudaică. Aşadar, nu voi încerca aici reabilitarea *acestui* alegorism, ci observarea temeiurilor pe care un cititor cultivat al secolului al III-lea d.Hr. le avea atunci când propunea alegoria drept modalitate adecvată de lectură a Scripturii creştine. Pentru Origen, practica

alegorismului (*i.e.* a stabilirii referentului secund, totdeauna prezent, al Scripturii) era nu numai dezirabilă, ci şi necesară. Necesară pentru că tocmai Scriptura revelată o impune.

Este util poate un alt exemplu, o altă exegeză paulină ce urmează aceeaşi axiomă interpretativă: discutând despre cort, despre tabernacolul divin, Origen începe propria exegeză cu interpretarea validată de Scriptura revelată. „Scripturile divine amintesc despre acest cort în mai multe locuri, şi par a indica unele dintre cele pe care auzul omenesc cu greu le poate primi. Apostolul Pavel, mai ales, ne-a mers înainte în înţelegerea cortului, aşezând câteva indicii ale unei ştiinţe mai înalte, dar, nu ştiu cum, poate intuind fragilitatea auditorilor, el le închide cumva chiar pe cele pe care le deschide. Căci spune, scriind către evrei: «Căci a fost făcut cel dintâi cort, în care era candelabrul şi punerea-înainte a pâinilor, care era numit 'sfintele sfintelor'. Iar după al doilea văl [era] cortul ce se numeşte 'sfânt', având altarul de aur pentru arderi de tămâie, chivotul legământului, şi în el cele două table, mana şi toiagul lui Aaron care înflorise». Dar a adăugat la acestea: «Despre care nu putem vorbi acum în privinţa fiecăruia» (*cf.* Evr. 9,2-5). Unii raportează ultimul enunţ la acel timp, în care le scria evreilor epistola, în vreme ce altora li se pare că neagă, din pricina măreţiei tainelor, că întregul interval al vieţii prezente ar fi suficient ca acestea să fie explicate. Însă apostolul nu ne lasă cu totul trişti, ci, după cum îi este obiceiul, dezvăluie puţine despre multe, ca să le închidă celor nepăsători, dar să fie găsite de către cei ce caută şi să fie deschise de către cei ce bat. Revine, aşadar, iarăşi la cele despre cort şi spune: «Căci nu în Sfintele făcute de mână, copii ale celor adevărate, a intrat Iisus, ci în cerul însuşi, ca să apară acum înaintea feţei Domnului prin văl, adică prin carnea Sa» (Evr. 9,24; 10,20)."

Iar Origen explică în continuare: „Aşadar, el a interpretat vălul interior al cortului ca fiind carnea lui Hristos, iar Sfintele ca cer sau ceruri, pe Domnul Hristos ca pe arhiereu, spunând că El a intrat «o dată în Sfinte, descoperind veşnica răscumpărare». Dacă cineva ştie să înţeleagă gândul lui Pavel din aceste puţine cuvinte, el poate vedea ce ocean al înţelegerii ne-a dezvăluit". Aceeaşi raportare la timpul prezent, cel al mântuirii, aceeaşi substituţie semantică: actele descrise în Vechiul Testament sunt pentru noi, cei ce ne-am apropiat de Dumnezeu, actele unei alte „istorii", a mântuirii.

Este evidentă însă şi conştientizarea rezervei în faţa unei exegeze de acest tip. Căci Alexandrinul continuă: „Dar cei ce

iubesc cu nesaţ litera Legii lui Moise, depărtându-se de duhul ei, îl consideră periculos pe Apostolul Pavel, cel ce a avansat interpretări de acest fel" (*Homilia in Exodum* 9,1).

Desigur, este dificil să încredinţezi cititorul modern de oportunitatea, ori de justificarea, exegezei non-literale origeniene. Poate că abandonarea exegezei literale, în îndoitul său aspect, poate fi acceptată, pe temeiuri evidente: fără a recuza „litera", „istoria", Scriptura ar rămâne o carte invalidă logic, subminată de ficţiuni. Origen trebuie să găsească eschiva care să-l salveze de la ridicol, de la contradicţia ce opune alogismul, absurdul Scrierii revelate pretenţiei de adevăr afişate de aceeaşi scriere revelată. Este admisibilă metodologic pentru cititor, poate, şi prioritatea regulii, explicite sau implicite, afirmate de către Scriptură în explicarea Scripturii. Eventual şi primordiul paulinic în materie. Ceea ce nu poate fi admis cu uşurinţă este însă sublimarea istoriei circumstanţiale în „naraţiune" esenţială, în istorie a mântuirii. Origen îşi asumă acest act, pe care îl observă ca axiomatic în cazul oricărei exegeze pauline: despre noi, despre un „prezent" al istoriei mântuirii ne vorbeşte întreaga scriere inspirată.

În faţa exegezei non-literale origeniene s-a manifestat diacronic şi o altă rezervă. Dacă textul biblic nu este citit în literalitatea lui, ci alegoric, atunci este anulată istoricitatea faptelor descrise de autorul revelat. Iar dacă aneantizăm naraţiunea istorică, ce consistenţă va mai avea episodul vetero-testamentar al căderii (şi, prin reflex, cel al restabilirii hristice), ce credibilitate va mai avea episodul succesiunii patriarhilor, împreună cu toate naraţiunile conexe acestora? Mai mult, ce sens va mai avea naraţiunea evanghelică despre Hristos, câtă vreme textul nou-testamentar, ca text revelat, trebuie citit alegoric? Obiecţiile erau cunoscute şi de către Origen: totuşi scrierea revelată trebuie citită alegoric. Aceasta nu înseamnă însă că textul biblic, în semnificaţia sa istorică, este negat prin alegorie. Dimpotrivă.

Discutând, în *Homilia in Genesim* 7,2, pasajul biblic ce menţionează jocul lui Isaac cu Ismael, precum şi indignarea Sarrei, care îl sfătuieşte pe Avraam să-i alunge pe Ismael şi pe mama acestuia, Origen va refuza să explice locul. Căci acest pasaj, ne spune Alexandrinul, a fost deja comentat de către Apostol: „Nu eu voi spune acum în ce fel ar trebui să fie înţelese acestea. Căci le-a explicat Apostolul: «Spuneţi-mi, cei care citiţi Legea, voi nu auziţi Legea? Căci este scris că Avraam a avut doi fii, unul de la slujnică, altul de la femeie liberă. Dar cel care este de la slujnică

s-a născut după carne; cel din femeie liberă s-a născut însă datorită făgăduinței. Acestea sunt alegorice»" (Gal. 4,21-24). Așadar, alegoria înseamnă altceva decât anularea semnificației, prime, istorice a textului revelat: „Cum adică? Isaac nu s-a născut după carne? Nu Sarra l-a născut pe el? Nu a fost circumcis? Chiar acest fapt, că se juca cu Ismael, nu arată că se juca în carne? Aceasta este admirabil în înțelegerea Apostolului: le numește alegorice pe cele despre care nimeni nu se poate îndoi că s-au întâmplat după carne". Ceea ce înseamnă că logica terțului exclus trebuie depășită: Scriptura ne indică și ceea ce s-a întâmplat „după carne", *i.e.* episodul nașterii și creșterii lui Isaac, dar și ceea ce se întâmplă „după duh". Cuvântul, cel divin, recapitulează: el cuprinde și ordinea determinată de timpul istoric, dar și intervalul esențial al răscumpărării.

Iar Origen încheie pasajul cu o observație metodologică: „De aici știm cum trebuie procedat în privința altor pasaje, și mai ales în privința celor în care narațiunea istorică nu pare a indica nimic demn de Legea divină". Alegorismul origenian nu este anulare a istoriei, ci sublimare, răscumpărare a ei. Doar cel rămas în orizontul bivalenței logice, primare, va putea susține aneantizarea istoriei în exegeza origeniană[1].

1. Despre modul în care logica „secundă" a Scripturii, cea a alegoriei, edifică teologia creștină, în speță hristologia, un fragment din *Homilia in Genesim* 8,9 poate fi lămuritor: „Am spus, cred, mai înainte că Isaac îl reprezintă pe Hristos; se pare însă că și berbecul, nu mai puțin, îl reprezintă pe Hristos. Cere însă efort să înțelegem în ce fel ambii se potrivesc lui Hristos, și Isaac, care nu a fost omorât, și berbecul, care a fost omorât. Hristos este Cuvântul lui Dumnezeu, însă «Cuvântul carne S-a făcut» (In. 1,14). Așadar, în Hristos ceva a fost luat din cele de sus, iar altceva din firea omenească și din pântece de fecioară. Hristos pătimește, așadar, dar în carne; carnea, care este reprezentată de acest berbec, a răbdat moartea, după cum și Ioan spunea: «Iată mielul lui Dumnezeu, iată-L pe Cel ce ridică păcatul lumii!» (In. 1,29). Cuvântul a rămas însă «în nestricăciune» (*cf.* 1Cor. 15,42), fiindcă este, după duh, Hristos; imaginea lui este Isaac. Și de aceea El este și jertfa și preotul: oferă, după duh, jertfa Tatălui, și este oferit, după carne, pe altarul Crucii. Așadar, după cum s-a spus despre El: «Iată mielul lui Dumnezeu, iată-L pe Cel ce ridică păcatul lumii!» (In. 1,29), tot astfel s-a spus despre El: «Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec!» (Ps. 109,4)". O altă omilie origeniană, *Homilia in Genesim* 14,1, continuă expunerea: „S-a scris în profet

În pofida argumentelor anterioare, care justifică și întemeiază opțiunea origeniană, rezervele noastre sunt legitime. Noi nu mai citim Scriptura așa cum cei de odinioară o făceau: câți dintre noi recunosc exigențele lecturii Scripturii, așa cum sunt ele menționate sau sugerate de Origen? Cartea, oricare ar fi ea, are o altă funcție pentru modern. Vecinătatea Scripturii, pentru noi, este dată de locul în care această carte sălășluiește în bibliotecă. Prezentul istoriei salvifice este doar o iluzie, ce are unica proprietate de a ne elibera din angoasa cotidiană. Proximitatea sugerată de autor este, în cel mai bun caz, o găselniță exegetică. Iar asumarea unei cărți ca dezvăluind avatarurile *ego*-ului, în orice ipostază, nu poate fi decât un anacronism. Pentru Origen, îndoiala noastră ar fi primit ușor calificare: toate acestea se întâmplă pentru că privim ca „străine" și „îndepărtate" cele scrise în Biblie, pentru că nu am

din partea Domnului: «Și prin mâinile profeților am fost asemănat» (Os. 12,11). Acest cuvânt arată că, în timp ce Domnul nostru, Iisus Hristos, este unul prin substanța Sa și nu este nimic altceva decât Fiul lui Dumnezeu, El este totuși arătat prin preînchipuirile și prin formele Scripturilor în moduri diferite și variabile. Spre exemplu, după cum îmi amintesc că am explicat mai înainte, El este, în *typos*, Isaac, când este oferit spre ardere de tot; dar și berbecul îl înfățișează pe El. Eu spun mai mult: El se arată și în îngerul care i-a vorbit lui Avraam și care îi spune: «Să nu ridici mâna ta împotriva copilului!» (Gn. 22,12), fiindcă îi spune apoi: «Deoarece ai îndeplinit acest cuvânt, binecuvântând te voi binecuvânta» (Gn. 22,16-17). El este numit «oaia» sau «mielul» care se înjunghie la Paște; tot El este arătat «păstor» al oilor. El este înfățișat ca «arhiereu» care oferă [sacrificiu]; Același este înfățișat, nu mai puțin, ca «sacrificiu». El este numit «mire», întrucât este Cuvântul lui Dumnezeu, dar și, deopotrivă, «mireasă», întrucât este înțelepciunea, după cum și profetul spune din partea Lui: «Ca unui mire Mi-a pus cunună și ca pe o mireasă M-a înfrumusețat cu podoabă» (Is. 61,10). Există multe altele; a le parcurge acum ar fi excesiv". Și deși este excesiv, o altă observație origeniană ar merita amintită: „Nu va părea potrivit să se spună că Hristos, «care nu cunoaște păcatul», a oferit sacrificiu «pentru păcat», deși lucrul se înfățișează prin taină, El stând și ca arhiereu, dar și ca jertfă. Vezi, așadar, dacă nu putem replica astfel: Hristos «nu a făcut», desigur, «păcat», dar totuși s-a făcut «pentru noi păcat»" (*Homilia in Leviticum* 3,1). Din perspectivă biblică, teologia creștină tradițională este comprehensibilă, în măsura posibilului, doar prin observarea acestei logici secunde a alegoriei.

depăşit dihotomia alethică. Origen şi congenerii lui aveau o altă opţiune.

Şi Alexandrinul recunoştea că doctrina creştină, audiată fără a îndeplini exigenţa credinţei, este adesea respinsă. Logica fundată pe dihotomie nu poate oferi apropiere de adevăr. În *Homilia in Exodum* 5,3 este discutată situaţia celui nedisponibil, plecând de la un verset biblic: „Auzi ce spune faraonul, văzând acestea: «Ei rătăcesc» (Ex. 14,3). După faraon, cel ce Îl urmează pe Dumnezeu «rătăceşte», fiindcă, după cum am spus, calea înţelepciunii este întortocheată, având multe cotituri, multe greutăţi, multe ocolişuri". Iar Origen va exemplifica, pentru a limpezi afirmaţia anterioară: „Astfel, când mărturiseşti că Dumnezeu este unul, şi, în aceeaşi mărturisire, afirmi că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt un singur Dumnezeu, ce lucru întortocheat, dificil, complicat pare acesta celor ce nu cred! Şi apoi, când spui că «Domnul măreţiei» (*cf.* Ps. 28,3) a fost răstignit, că Fiul Omului este «cel ce a coborât din cer» (*cf.* In. 6,33), ce întortocheate şi dificile par acestea! Cine aude, dacă nu aude cu credinţă, spune: «Ei rătăcesc»".

Scriptura şi faptele relatate în ea indică acelaşi autor. Apelul la acest autor este inevitabil dacă doreşti să obţii o metodă de interpretare a scrierii revelate: „Cine este cel pe care Dumnezeu să-l umple cu acel Duh cu care i-a umplut pe Moise şi pe Aaron, în vreme ce ei săvârşeau aceste semne şi minuni, ca, luminat de acelaşi Duh, să poată explica cele ce au fost săvârşite prin ei? Căci nu socot că altfel pot fi explicate aceste detalii şi deosebiri ale unor fapte măreţe, decât dacă sunt explicate prin acelaşi Duh prin care au fost săvârşite, fiindcă şi Apostolul Pavel spune: «Duhul profeţilor a fost supus profeţilor» (1Cor. 14,23). Aşadar, se spune că nu oricui au fost supuse, spre explicare, spusele profeţilor, ci [doar] profeţilor" (*Homilia in Exodum* 4,5).

În fapt, lipsa de determinare semantică a Scripturii, evidentă prin eşecul atribuirii semanticii comune, ne obligă să aflăm „regulile de resemantizare" ale Scripturii, adică regulile de interpretare. Doar cel care a epuizat căile comune ale cunoaşterii, exigenţele habituale ale acesteia, observând inadecvarea regulii comune de lectură, a logicii exersate cotidian, se va întoarce spre Biblie ca spre cartea ce îşi devoalează singură semnificaţia. Pentru acest cititor, interpretările apostolului Pavel vor clarifica semnificaţia textului biblic: nu (doar) despre cele circumstanţiale, despre cele îndepărtate, despre cele străine nouă ne vorbeşte Scriptura, ci despre prezent, despre istoria prezentă a mântuirii. Iar pentru că

axa temporală comună a fost destructurată, ar trebui observat mai atent destinatarul Scripturii. El nu este personajul implicat în succesiunea fizică sensibilă, ci omul interior, lăuntric: „Am spus, adesea, că Scripturile divine nu vorbesc, toate, omului din afară, ci foarte multe vorbesc omului lăuntric" (*Homilia in Exodum* 8,6).

Şi pentru că nu despre omul din afară, cel supus trecerii comune, ne vorbeşte textul revelat, ci despre omul interior, cel implicat în prezentul salvific, va trebui să resemnificăm şi ceea ce pare a fi somatic în scrierea revelată. Aşa că Origen este obligat să declare: „Am spus adesea că în Scripturi mădularele sufletului sunt numite cu acelaşi nume şi îndeplinesc aceleaşi funcţii pe care le îndeplinesc sau le primesc ca nume mădularele trupului" (*Homilia in Exodum* 10,3).

În fapt, pentru Origen, în întreaga Scriptură este sugerată o taină: doar cel atent o va descoperi. Discutând primul verset al Exodului, Origen va observa că acesta ne încredinţează că „au coborât în Egipt părinţii, «Ruben, Simeon, Levi, fiecare cu întreaga sa casă». Dar cum ar putea explica cineva că au intrat în Egipt cu întreaga lor casă? La care se adaugă: «şi toate sufletele care au intrat cu Iacob [erau] şaptezeci şi cinci» (Ex. 1,5). Deja aici, numind sufletele, cuvântul profetic aproape că a dezvăluit taina pe care pretutindeni o întreţese: arată că nu despre trupuri, ci despre suflete spune acestea. Totuşi şi acum [taina] are vălul ei. Căci se consideră ca uzual să se spună «suflete» în loc de «oameni»" (*Homilia in Exodum* 1,3). Scriptura, pentru cel ce aplică regula interpretării apostolice, nu vorbeşte atât despre trupuri, ci despre suflete.

În consecinţă, nu numai despre cele temporale aminteşte textul inspirat, nu numai despre cele perceptibile somatic, ci şi despre cele spirituale, cereşti. Origen considera ca această observaţie poate fi făcută de cel ce depune un efort, minim, în cercetarea Scripturii: „Însă mintea omenească, şi a noastră mai ales, a noastră, care suntem prea puţin ori deloc exersaţi în înţelepciunea divină, mintea omenească se poate apropia, eventual, până la a înţelege că cele relatate în cărţile divine sunt spuse nu despre cele pământeşti, ci despre cele cereşti: ele nu sunt forma celor prezente, ci a «bunurilor viitoare», nu a celor trupeşti, ci a realităţilor duhovniceşti" (*Homilia in Exodum* 9,2). Contradicţia observată în Scripturi este contradicţia subiacentă a limbajului nostru, a situării noastre. Dacă vom aplica scrierii divine regula divină, contradicţia va dispărea: „Cele scrise nu pot fi uşor explicate. Căci se cuvenea ca

noi să analizăm cele ce sunt citite după istorie, şi astfel, fiindcă „legea este duhovnicească» (Rom. 7,14), să căutăm în ele înţelegerea duhovnicească". Iar această înţelegere, spirituală, este dată celui ce utilizează alegoria (*Homilia in Exodum* 10,2-3), aşa cum a utilizat-o scribul revelaţiei, Pavel.

Însă înţelegerea Scripturilor, ce presupune această tehnică, nu înseamnă doar o metodă: „Nu este necesar doar studiul pentru a învăţa literele sacre, ci şi să-L implorăm pe Domnul, şi să-L rugăm «ziua şi noaptea» ca să vină «Mielul din tribul lui Iuda», şi El, luând «cartea pecetluită», să binevoiască să ne-o deschidă. Căci El este cel care, deschizând Scripturile, înflăcărează inimile ucenicilor, astfel încât să spună: «Oare nu ardea inima noastră în noi când ne deschidea Scripturile?». Aşadar, El să binevoiască să ne deschidă ce semnifică ceea ce a inspirat Apostolului Său, care spune: «Iar Domnul este Duhul; iar unde este Duhul Domnului, acolo este libertatea»" (*Homilia in Exodum* 12,4). Pentru Origen, cunoaşterea Scripturii este cunoaştere dialogală, cunoaştere a proximului.

5. Concluzii

Cel perseverent, dar şi cel „mai simplu", încredinţat de adevărul scrierii revelate, cel ce doreşte apropiere mai mare de adevăr, recunoaşte în Biblie, scriere inspirată, un document aparte. Ea cuprinde un limbaj deosebit, cu o semantică şi o sintactică speciale. Identificarea semnificaţiilor particulare ale Scripturii, a regulilor stilistice proprii acesteia va fi sarcina celui ce doreşte să înţeleagă mai mult din Biblie. Origen va dedica timp şi efort acestui proiect, grandios, de edificare a unei „ştiinţe" a Scripturilor creştine.

Însă rezultatul va dezamăgi: limbajul particular al Scripturii, „format" în temeiul aceloraşi principii ca şi limbajul comun, va eşua în contradicţie, în confuzie. Nici aici nu vom afla certitudinea, adevărul pe care originea divină a cărţii îl promite. Însă vom putea percepe, în continuare, ceva din „puterea" literei revelate, ne asigură Origen.

Concluzia este evidentă: „litera" Scripturii nu poate oferi satisfacţie cititorului. Mai mult, această „literă" invită la o altă înţelegere, alegorică. Cuvântul revelat incită la resemnificarea textului: apostolul Pavel este cel care sugerează vocaţia integratoare a cuvântului cuprins în Biblie, indicând metoda interpretativă adecvată.

Vocaţia interpretului, a Alexandrinului, este să indice referentul esenţial al textului biblic. Acest efort, de intermediere între logica noastră, funcţională în diviziune, şi logica textului divin, a unificării, a generat exegeza origeniană non-„literală".

Aşadar, dacă eşecul nu a descurajat, cel încredinţat de adevărul cărţii revelate va continua cercetarea, observând că o scriere specială, cum este Scriptura, trebuie să fie înţeleasă aşa cum ea însăşi cere. În consecinţă, observarea principiilor exegetice impuse de textul inspirat în devoalarea sensului acesteia este pasul secvent necesar în parcursul aproprierii semnificaţiei autentice a Bibliei. Aceste principii exegetice explicitate în scrierea revelată, în revelaţia proximă nouă, presupun aceeaşi axiomă: Scriptura nu relatează numai fapte circumstanţiale, ci şi esenţiale, nu vorbeşte numai despre cele trecute, ci şi despre cele prezente, nu ne înfăţişează numai cele străine, ci şi cele proxime. Aşadar, textul revelat vorbeşte despre prezent, despre prezenta istorie salvifică, despre omul lăuntric, despre prezentul legăturii dintre Dumnezeu şi om. Pentru a înţelege aceasta, trebuie să fim generoşi: trebuie să acceptăm că dincolo de logica noastră, cea a utilităţii şi confortului în cotidian, există o altă logică, a spiritului.

Odată constatat acest lucru, cartea revelată de Dumnezeu nu va mai fi înţeleasă trivial, aplicându-i reguli străine (căci ce poate fi mai străin de Scriptură decât a susţine că ea, apropiind pe om de Dumnezeu, narează despre ceea ce este străin, îndepărtat?), ci după regulile pe care ea însăşi le propune. Aceste reguli de interpretare, exemplar discutate de apostolul Pavel, vor institui un nou rang al interpretării: interpretarea spirituală, duhovnicească. Şi pentru că apostolul Pavel distinge interpretarea literală de cea non-literală, alegorică (Gal. 4,24), „alegoria" va fi instrumentul acestei secunde interpretări. Căci alegoria înseamnă, etimologic, „a spune altceva decât este spus". Alegoria va fi, urmându-i lui Origen, vocaţia Scripturii revelate.

Adrian Muraru

Omilii la Exod

*

Homiliae in Exodum

Homilia I

1. Videtur mihi unusquisque sermo Scripturae diuinae similis esse alicui seminum, cuius natura haec est ut, cum iactum fuerit in terram, regeneratum in spicam, uel quamcumque aliam sui generis speciem, multipliciter diffundatur, et tanto cumulatius, quanto uel peritus agricola plus seminibus laboris impenderit, uel beneficium terrae fecundioris indulserit. Sic ergo efficitur ut culturae diligentia exiguum *semen*, uerbi causa, *sinapis, quod est minimum omnium, efficiatur maius omnibus oleribus et fiat arbor, ita ut ueniant uolatilia caeli et habitent in ramis eius.* Ita et hic sermo qui nunc nobis ex diuinis uoluminibus recitatus est, si peritum inueniat et diligentem colonum, cum primo attactu uideatur exiguus et breuis, ut coeperit excoli et spiritali arte tractari, crescit in arborem, in ramos et in uirgulta diffunditur: ita ut possint uenire *disputatores et rhetores huius mundi*, qui uelut aues caeli leuibus pennis, uerborum dumtaxat pompa, excelsa sectantur et ardua, et rationibus capti uelint habitare in ramis istis in quibus non loquendi decor est, sed ratio uiuendi.

Quid ergo faciemus et nos de his quae lecta sunt nobis? Si mihi Dominus concedere dignaretur spiritalis agriculturae disciplinam, si peritiam colendi ruris donaret, unus sermo ex his quae recitata sunt in tantum posset longe lateque

Omilia I[1]

1. Fiecare cuvânt al Scripturii divine îmi pare asemenea unei seminţe care, odată aruncată în pământ, renăscută în spic sau în altceva de acest fel, se ramifică înmulţit, şi aceasta cu atât mai mult cu cât un agricultor iscusit va dedica mai multă muncă seminţelor ori se va bucura de avantajul unui pământ mai fertil. Iată aşadar cum, prin grija cultivării, *o sămânţă* neînsemnată, *de muştar* spre exemplu, *care este cea mai mică dintre toate, se face mai mare decât toate legumele şi devine copac, astfel încât toate zburătoarele cerului vin şi locuiesc în ramurile lui.* La fel se va întâmpla, dacă va găsi un îngrijitor atent şi priceput, şi cu acest cuvânt, care tocmai ni s-a citit din Cărţile sfinte: deşi la prima vedere se arată mic şi neînsemnat, el se transformă în copac dacă începe să fie îngrijit şi tratat cu îndemânare duhovnicească. El se ramifică, dând ramuri şi crengi, astfel încât să poată veni *dialecticienii şi retorii acestei lumi*, care, cu aripi uşoare, asemenea păsărilor cerului, urmăresc cele înalte şi arzătoare numai cu clinchet de cuvinte şi, captivi în raţionamente, ar dori să locuiască în aceste ramuri, în care nu există eleganţă a discursului, ci temeiul[2] vieţii.

Cf. Mt. 13,31-32

Cf. 1Cor. 1,20

Ce vom face, aşadar, şi noi din cele citite? Dacă Domnul va binevoi să-mi acorde arta cultivării duhovniceşti, dacă îmi va dărui priceperea îngrijirii câmpului, fie şi unul dintre cuvintele citite s-ar putea răspândi în lung şi în lat (dacă şi capacitatea auditorilor ar

diffundi, si tamen et auditorum capacitas sineret, ut uix nobis ad explicandum sufficeret dies. Temptabimus tamen pro uiribus nostris aliqua disserere, etiam si neque nobis uniuersa explicare, neque uobis cuncta audire possibile est. Quia et hoc ipsum agnoscere quod supra uires nostras sit horum scientia, non paruae arbitror esse peritiae. Videamus ergo quid statim in initiis Exodi lectio contineat, et qua possumus breuitate quantum ad aedificationem auditorum sufficit, persequamur; si tamen precibus uestris iuuetis, ut adsit nobis sermo Dei et ipse dux nostri dignetur esse sermonis.

2. *Haec sunt,* inquit, *nomina filiorum Istrahel, qui ingressi sunt in Aegyptum una cum Iacob patre suo, unusquisque cum uniuersa domo sua intrauerunt: Ruben, Simeon, Leui, Iudas,* et ceteri patriarchae. *Ioseph autem,* inquit, *erat in Aegypto. Erant autem omnes animae de Iacob septuaginta quinque.*

Simile huic mysterio et illud esse puto quod per prophetam dicitur, si qui aduertere potest: *In Aegyptum descendit populus meus ut habitaret ibi, et in Assyrios ui abductus est.* Si qui ergo potest inuicem sibi ista conferre, et ex his quae uel a prioribus nostris, uel etiam a coaequalibus, sed et a nobis nonnumquam disputata sunt, intelligere quae sit Aegyptus in quam populus Dei non tam ad habitandum quam ad incolendum descendit, qui etiam sint Assyrii, qui eos uim facientes abduxerint, consequenter aduertet qui sit patriarcharum numerus et ordo, quaeue eorum domus et familiae designentur, quae una cum Iacob patre suo ingressae dicantur in Aegyptum. Dicit enim: *Ruben cum tota domo sua, et Leui cum tota domo sua,* sed et ceteri omnes. *Ioseph autem erat in Aegypto,* et uxorem de Aegypto accepit, et licet ibi positus, tamen in patriarcharum numero habetur.

permite), încât cu greu ne-ar ajunge ziua să-l explicăm. Vom încerca totuşi, după puterile noastre, să expunem câteva, chiar dacă nu este posibil nici nouă să le explicăm, nici vouă să le ascultaţi pe toate. Fiindcă eu cred că nici aceasta, a recunoaşte că ştiinţa lor depăşeşte puterile noastre, nu este un semn de slabă pricepere. Să vedem aşadar, fără să dăm înapoi, ce cuprinde textul la începutul Exodului şi să-l urmăm, cu acea apropiere ce ajunge pentru edificarea celor ce ascultă. Aceasta dacă, desigur, veţi ajuta ca, prin rugăciunile voastre, cuvântul lui Dumnezeu să fie împreună cu noi şi să binevoiască să fie conducătorul cuvântului nostru.

2. *Acestea sunt numele fiilor lui Israel, care au intrat în Egipt împreună cu Iacob, tatăl lor; fiecare cu întreaga sa casă a intrat: Ruben, Simeon, Levi, Iuda* şi ceilalţi patriarhi. *Iosif însă era în Egipt. Erau aşadar şaptezeci şi cinci toate sufletele [ieşite] din Iacob.* Ex. 1,1-5

Cred că asemenea acestei taine este cea grăită prin profet, dacă cineva poate fi atent: *„Poporul Meu a coborât în Egipt ca să locuiască*[3] *acolo şi a fost răpit cu forţa la asirieni".* Dacă cineva poate, aşadar, să compare aceste două texte şi, din cele discutate Is. 52,4 fie de înaintaşii noştri, fie de contemporani (şi de mine, de mai multe ori), dacă poate înţelege care este Egiptul în care poporul lui Dumnezeu a coborât nu atât spre a locui, cât mai degrabă spre a pribegi, dacă poate înţelege cine sunt asirienii care i-au răpit cu forţa, acela va observa, în consecinţă, care este numărul şi ordinea patriarhilor, cum sunt indicate casele şi familiile lor, cele despre care se spune că au intrat împreună cu Iacob, tatăl lor, în Egipt. Căci spune Scriptura: *Ruben cu toată casa sa, şi Levi cu toată casa sa* şi [la fel despre] toţi ceilalţi. *Însă Iosif era în Egipt,* şi îşi luase soţie din Egipt: deşi se află Ex. 1,5 acolo, este pus totuşi în numărul patriarhilor.

Cf. Ex. 1,1-2

Si quis ergo potest spiritaliter ista discutere et Apostoli sensum sequi, quo discernit et segregat Istrahel, et dicit esse quendam *secundum carnem Istrahel*, ut alium sine dubio indicet esse secundum spiritum; sed et si quis Domini sermonem diligentius consideret quo hoc ipsum designat, cum dicit de quodam: *Ecce uerus Istrahelita, in quo dolus non est*, et dat intelligi esse aliquos ueros Istrahelitas, aliquos sine dubio non ueros: poterit fortasse *spiritalibus spiritalia conferens* et nouis uetera ac ueteribus nova componens mysterium Aegypti et patriarcharum in eam descensionis aduertere.

Sed et differentias tribuum contemplabitur, ut coniciat quid eximium uisum sit in tribu Leui, quod ex ea sacerdotes Domini eliguntur ac ministri; quid etiam in tribu Iuda praecipuum Dominus senserit, quod ex ea reges assumuntur et principes; et quod est maius omnium, quod ex ipsa etiam Dominus et Saluator noster secundum carnem nascitur. Nescio enim si huiuscemodi priuilegia ad illorum merita referenda sint ex quorum stirpe nomen uel originem ducunt, id est uel ad ipsum Iudam uel ad Leui uel ad unumquemque eorum qui tribui nomen dedit. Mouet enim me in hac intentione et illud quod Iohannes in Apocalypsi, de populo hoc qui Christo credidit, scribit. Dicit enim quia *ex tribu Ruben duodecim milia* uiri et *ex tribu Simeon duodecim milia*, similiter autem et ex singulis quibusque tribubus duodena milia; quos simul omnes dicit esse *centum quadraginta quattuor milia*, qui se cum mulieribus non coinquinauerint, sed uirgines permanserint. Quod utique nec qualiscumque uel inepta potest esse suspicio ad istas tribus Iudaeorum Simeon, Leui, et ceteras quae de Iacob genus ducunt, posse reuocari. Ad quos igitur patres iste

Poate cineva pătrunde acestea în mod duhovnicesc, poate urma gândul Apostolului, în care el îl desparte şi îl deosebeşte pe Israel, spunând că există un *Israel după carne*, pentru a indica, fără îndoială, un altul, după duh? Poate cineva scruta cu atenţie cuvântul Domnului, prin care este înfăţişat acesta din urmă, când spune despre unul *„Iată un adevărat israelit, în care nu este vicleşug"*, dând de înţeles că unii sunt adevăraţi israeliţi, iar alţii, fără îndoială, nu sunt adevăraţi israeliţi? Dacă da, acela va putea, eventual, *să unească cele duhovniceşti cu cele duhovniceşti* şi, alăturând cele vechi celor noi şi cele noi celor vechi, va putea percepe taina Egiptului şi a coborârii patriarhilor în el.

1Cor. 10,18

In. 1,47

Cf. 1Cor. 2,13

Mai mult, el va contempla diferenţele dintre triburi, ca să întrevadă ce a părut deosebit în tribul lui Levi, încât din el se aleg preoţii şi slujitorii Domnului, şi ce lucru excepţional a văzut Domnul în tribul lui Iuda, încât din el să fie ridicaţi regii şi conducătorii, şi, ceea ce este mai important decât orice, încât din acelaşi trib să se nască după carne Domnul şi Mântuitorul nostru. Căci nu ştiu dacă asemenea privilegii nu ar trebui puse în legătură cu meritele celor din a căror stirpe îşi trag numele şi originea, adică pentru Iuda sau pentru Levi, sau pentru fiecare dintre cei ce au dat numele tribului. Mă duce spre această înţelegere şi ceea ce scrie Ioan în Apocalipsă despre acel popor care a crezut lui Hristos. Căci spune: *Din tribul lui Ruben douăsprezece mii* de bărbaţi şi *din tribul lui Simeon douăsprezece mii* şi la fel, câte douăsprezece mii din fiecare dintre cele douăsprezece triburi; spune că cei ce nu s-au pângărit cu femei şi au rămas feciorelnici sunt, toţi laolaltă, *o sută patruzeci şi patru de mii*. Aceasta nu poate fi o ipoteză oarecare sau nepotrivită, în privinţa acestor triburi ale iudeilor, Simeon, Levi şi celelalte care îşi iau spiţa din Iacob. Aşadar, la aceşti părinţi ar trebui

Cf. Evr. 7,14

Cf. Ap. 7,5,4

numerus uirginum referendus sit, tam aequalis, tam integer, tamque compositus, ita ut nullus altero superior aut inferior numeretur, ego quidem progredi ultra inquirendo non audeo, sed et hactenus paene cum aliquo discrimine incedo. Apostolus tamen quasdam suspiciones his qui altius intueri possunt subiecit, cum dicit: *Propter quod flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur.* Et quidem de terrenis paternitatibus intellectus non uidetur esse difficilis; patres etenim tribuum uel domorum, ad quos successio posteritatis refertur, simul omnis paternitas appellatur; in caelo uero quod dicit, quomodo aut qualiter sint patres, aut pro quibus posteritatibus caelestis paternitas nominetur, ipsius est nosse solius cuius *caelum caeli est, terram autem dedit filiis hominum.*

3. Descenderunt ergo in Aegyptum patres, *Ruben, Simeon, Leui, unusquisque cum omni domo sua.* Quomodo quis et hoc edisserat quod cum omni domo sua introierunt in Aegyptum? Quibus additur: *Et omnes,* inquit, *animae, quae introierunt cum Iacob, septuaginta quinque.*

Hic iam nominando animas paene nudauerat mysterium sermo propheticus quod ubique contexerat, ut proderet quod non de corporibus, sed de animabus haec dicit. Verumtamen habet adhuc uelamen suum. In usu namque esse creditur animas pro hominibus appellari. Interim *septuaginta quinque animae descenderunt cum Iacob in Aegyptum.* Istae sunt animae quas genuit Iacob. Ego non puto quod quilibet hominum possit animam gignere, nisi si qui forte talis sit qualis ille qui dicebat: *Nam etsi multa milia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego uos genui.* Isti tales sunt

raportat acest număr al celor feciorelnici, atât de echilibrat, atât de deplin şi atât de armonios, încât nici unul nu este superior sau inferior altuia. Eu însă nu îndrăznesc să înaintez în cercetare: şi până aici am mers cu oarece reţinere. Totuşi Apostolul strecoară unele indicii celor ce pot privi mai sus spunând: *Pentru aceasta plec genunchii mei în faţa Părintelui Domnului nostru Iisus Hristos, din care îşi trage numele toată paternitatea*[4]*, în ceruri şi pe pământ.* Desigur, pentru paternităţile pământeşti înţelegerea nu pare dificilă, căci părinţii triburilor sau ai caselor, la care se referă succesiunea posterităţii, luaţi împreună, se numesc „toată paternitatea". Însă ceea ce se spune despre cer, în ce fel şi de ce fel sunt părinţi, sau pentru care posterităţi cereşti numeşte „paternitatea", aceasta poate fi cunoscut doar de cel căruia îi aparţine *cerul cerului*: *pământul însă l-a dat fiilor oamenilor.* Ef. 3,14-15 Ps. 113,24

3. Au coborât aşadar în Egipt părinţii, *Ruben, Simeon, Levi, fiecare cu întreaga sa casă.* Dar cum ar putea explica cineva că au intrat în Egipt cu întreaga lor casă? La care se adaugă: *şi toate sufletele care au intrat cu Iacob [erau] şaptezeci şi cinci.* Cf. Ex. 1,1 Ex. 1,5

Deja aici, numind sufletele, cuvântul profetic aproape că a dezvăluit taina pe care pretutindeni o întreţese: arată că nu despre trupuri, ci despre suflete spune acestea. Totuşi şi acum [taina] are vălul ei. Căci se consideră ca uzual să se spună „suflete" în loc de „oameni". Deocamdată *şaptezeci şi cinci de suflete au coborât cu Iacob în Egipt.* Acestea sunt sufletele pe care le-a generat Iacob. Eu nu cred că orice om poate naşte un suflet, decât dacă nu cumva este asemenea celui ce spunea: *Căci deşi aveţi multe mii de învăţători în Hristos, nu aveţi mulţi părinţi. Căci eu v-am născut pe voi în Iisus Hristos prin Evanghelie.* Astfel sunt cei care generează suflete şi 1Cor. 4,15

qui generant animas et parturiunt eas, sicut et alibi dicit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis.* Alii enim huiusmodi generationis curam aut nolunt habere aut nequeunt. Denique statim in initiis ipse Adam quid dicit? *Hoc nunc os de ossibus meis et caro de carne mea*, nec tamen addit: et anima de anima mea. Sed uelim mihi diceres, o Adam, si *os de* tuis *ossibus* agnouisti et *carnem de* tua *carne* sensisti, cur non intellexisti etiam animam de tua anima processisse? Si enim omnia quae in te erant tradidisti, cur non etiam animae facis cum ceteris mentionem, quae melior totius hominis pars est? Sed uidetur per haec intelligentibus indicium dare quod, cum dicit: *Os de ossibus meis, et caro de carne mea*, quae de terra sunt sua esse profiteri, non audere uero sua dicere quae scit non esse de terra. Sed et Laban similiter, cum dicit ad Iacob quoniam *os meum et caro mea es tu*, nec ipse amplius aliquid uidetur audere suum dicere, nisi quod terrenae consanguinitatis agnoscit. Alia quippe est animarum cognatio, quae uel Iacob descendenti in Aegyptum sociatur, uel ceteris patriarchis et sanctis sub enumeratione mysticae posteritatis adscribitur. Sed qui uicinum terrae nauigantes seruare disposuimus cursum et ipsam quodammodo oram litoris stringere, in altum nescio quomodo undarum nos uiolentior aestus abducit. Igitur redeamus ad ea quae consequenter adduntur.

4. *Mortuus est*, inquit, *Ioseph et omnes fratres eius, et omnis generatio illa. Filii autem Istrahel creuerunt et multiplicati sunt, et in multitudine magna diffusi sunt, et inualuerunt multum ualde; multiplicauit enim illos terra.*

Donec uiueret Ioseph, non refertur quod multiplicati fuerint filii Istrahel, nec aliquid omnino in his de augmentis et numerositate memoratur. Ego credens uerbis Domini

le nasc, despre care spune şi în altă parte: *Fiii mei, pe care vă nasc din nou, până ce Hristos se va forma în voi.* Căci ceilalţi ori nu vor, ori nu pot avea grija unei generări de acest fel. În fine, ce spune chiar Adam, la început? *„Acesta este acum os din oasele mele şi carne din carnea mea."* Dar nu adaugă: „şi suflet din sufletul meu". Aş vrea însă să-mi spui, Adame: dacă ai recunoscut osul din osul tău şi ai perceput carnea din carnea ta, de ce nu ai înţeles că şi sufletul [ei] a ieşit din sufletul tău? Căci dacă le-ai dat pe toate care erau în tine, de ce nu aminteşti, împreună cu celelalte părţi, şi sufletul, care este cea mai bună parte din om? Se pare însă că prin acestea se dă indiciu celor ce înţeleg: când spune *os din oasele mele şi carne din carnea mea*, mărturiseşte că cele ce provin din pământ sunt ale lui, dar nu îndrăzneşte să le numească „ale sale" pe cele pe care le ştie că nu sunt din pământ. Şi Laban la fel, când îi spune lui Iacob *„tu eşti osul meu şi carnea mea"*, nici el nu pare a îndrăzni să spună că este al său ceva mai mult decât ceea ce aparţine înrudirii pământeşti. Cu totul alta este rudenia sufletelor, care însoţeşte pe Iacob, ce coboară în Egipt, sau care se atribuie celorlalţi patriarhi şi sfinţi în enumerarea posterităţii tainice. Dar pe noi, care ne-am hotărât, navigând, să ţinem un curs apropiat de pământ şi să mergem oarecum chiar pe lângă ţărm, nu ştiu cum un val mai puternic ne-a dus în depărtare[5]. Să ne întoarcem, aşadar, la cele adăugate în continuare.

Gal. 4,19

Gn. 2,23

Gn. 29,14

4. *A murit Iosif şi toţi fraţii lui şi toată acea generaţie. Însă fiii lui Israel au sporit şi s-au înmulţit şi s-au răspândit în mare mulţime şi s-au întărit foarte mult. Căci pământul i-a înmulţit.*

Ex. 1,6-7

Cât timp a trăit Iosif nu se relatează ca fiii lui Israel să se fi înmulţit şi nici nu se aminteşte ceva despre măriri şi sporiri în număr în privinţa lor. Eu,

mei Iesu Christi, in lege et prophetis *iota* quidem *unum aut unum apicem* non puto esse mysteriis uacuum, nec puto *aliquid horum transire posse, donec omnia fiant.* Verum quoniam exiguae capacitatis sumus, ea nunc tantum pulsemus quibus tutius incedamus.

Antequam moreretur noster Ioseph, ille qui distractus est triginta argenteis ab uno ex fratribus suis Iuda, ualde pauci erant filii Istrahel. Cum uero pro omnibus gustauit mortem, per quam *destruxit eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum,* multiplicatus est fidelium populus, *et diffusi sunt filii Istrahel, et multiplicauit eos terra, et creuerunt nimis ualde.* Nisi enim, sicut ipse dixit, *cecidisset granum frumenti in terram et mortuum fuisset,* non utique fructum hunc plurimum totius orbis terrae Ecclesia attulisset. Igitur posteaquam cecidit granum in terram et mortuum est, omnis haec ex ipso surrexit fidelium seges, *et multiplicati sunt filii Istrahel, et inualuerunt nimis ualde. In omnem,* enim, *terram exiuit sonus* Apostolorum, et *in fines orbis terrae uerba eorum,* et per ipsos, sicut scriptum est, *uerbum Domini crescebat et multiplicabatur.* Haec quantum ad mysticum pertinet intellectum.

Sed et moralem in his non omittamus locum; aedificat enim animas auditorum. Igitur et in te si moriatur Ioseph, id est si *mortificationem Christi in corpore* tuo suscipias, et mortifices membra tua peccato, tunc in te multiplicantur filii Istrahel. *Filii Istrahel* sensus boni et spiritales accipiuntur. Si ergo sensus carnis mortificentur, sensus spiritus crescunt, et cotidie emorientibus in te uitiis, uirtutum numerus augetur; sed et *terra* te *multiplicat* in operibus bonis, quae per officium corporis ministrantur. Verum si uis ut ostendam tibi de Scripturis quis est quem terra multiplicauerit,

crezând cuvintelor Domnului meu Iisus Hristos, consider că nu există în Lege și în Profeți *vreo iotă sau vreo virgulă*[6] lipsită de taine și consider că *nimic din ele nu ar putea să treacă până ce toate să se împlinească.* Fiindcă însă suntem prea puțin capabili, să le străbatem acum doar pe acelea prin care înaintăm mai în siguranță. *Cf.* Mt. 5,18

Înainte ca Iosif al nostru să moară, Cel vândut cu treizeci de arginți de către unul din frații Săi, Iuda, foarte puțini erau fiii lui Israel. După ce însă a gustat, pentru toți, moartea, cea prin care *a nimicit pe cel ce avea stăpânirea morții, adică pe diavol,* poporul celor credincioși s-a înmulțit, *și fiii lui Israel s-au răspândit, iar pământul i-a înmulțit pe ei, și au sporit foarte mult.* Căci dacă, după cum Însuși a spus, *sămânța de grâu nu ar fi căzut în pământ și nu ar fi murit,* Biserica n-ar fi obținut, desigur, acest îmbelșugat rod al întregului rotund al pământului. Așadar, după ce sămânța a căzut în pământ și a murit, din ea s-a ridicat toată această recoltă de credincioși: *Fiii lui Israel s-au înmulțit și s-au întărit foarte mult.* Căci *până la orice pământ a ieșit glasul* apostolilor și *până la hotarele rotundului pământ*[7] *cuvintele lor*: prin ei, după cum s-a scris, *cuvântul Domnului creștea și se înmulțea.* Acestea privesc înțelegerea tainică. *Cf.* Mt. 26,15; *Cf.* Evr. 2,14 (2,9); *Cf.* Ex. 1,7; *Cf.* In. 12,24; Ps. 18,5; Fp. 6,7

Dar să nu omitem în acestea aria morală[8], căci ea zidește sufletele auditorilor. Așadar, dacă și în tine moare Iosif, dacă vei lua, adică, *mortificarea lui Hristos în trupul* tău și vei mortifica păcatului mădularele tale, atunci și în tine se vor înmulți fiii lui Israel: gândurile bune și duhovnicești sunt considerate *fiii lui Israel.* Dacă, așadar, gândurile cărnii sunt mortificate, cresc gândurile duhului: în fiecare zi, murind în tine viciile, numărul virtuților sporește. Dar și *pământul te înmulțește* în fapte bune, care sunt îndeplinite prin slujirea trupului. Dacă însă vrei să-ți arăt din Scripturi cine *Cf.* 2Cor. 4,10; *Cf.* Col. 3,5

intuere Apostolum Paulum quomodo dicit: *Si autem uiuere in carne, hic mihi fructus est operis, et quid eligam ignoro. Coarctor enim ex duobus, desiderium habens dissolui et esse cum Christo, multo enim melius; permanere autem in carne magis necessarium propter uos.* Vides quomodo hunc terra multiplicat? Dum enim manet in terra, id est in carne sua, multiplicatur condendo Ecclesias, multiplicatur acquirendo populum Deo et *ab Hierusalem in circuitu usque ad Illyricum Dei Euangelium praedicando.* Sed uideamus quid additur in consequentibus.

5. *Surrexit autem,* inquit, *rex alius in Aegypto, qui nesciebat Ioseph. Et dixit genti suae: ecce, genus filiorum Istrahel grandis multitudo est, et ualet super nos.*

Primo omnium requirere uolo quis est rex in Aegypto qui scit Ioseph, et quis est qui nescit. Dum enim ille regnaret qui sciebat Ioseph, non referuntur afflicti esse filii Istrahel, neque *in luto et latere* consumpti, neque masculi eorum necati et feminae uiuificatae. Sed cum surrexit iste qui non nouerat Ioseph, et coepit ipse regnare, tunc haec omnia gesta referuntur. Quis ergo est iste rex, uideamus.

Si Dominus regit nos, et sensus mentis nostrae illuminatus a Domino Christi semper memoriam tenet, faciens illud quod Paulus ad Timotheum scribit: *Memor esto Christum Iesum surrexisse a mortuis,* dum haec meminit in Aegypto, id est in carne nostra, spiritus noster regnum cum iustitia tenet, et filios Istrahel, quos supra diximus rationabiles sensus uel animae uirtutes, *in luto et latere* non consumit,

este cel pe care pământul l-a înmulțit, privește-l pe apostolul Pavel, în ce fel spune: *Dacă însă a trăi în carne înseamnă pentru mine rodul faptei, nu știu ce voi alege. Căci sunt constrâns între două, având dorința de a mă destrăma și de a fi împreună cu Hristos, căci aceasta este cu mult mai bine; a rămâne însă în carne este pentru voi mai necesar.* Vezi în ce fel pământul îl înmulțește? Căci atâta vreme cât rămâne în pământ, adică în carnea sa, el se înmulțește prin întemeierea Bisericilor, se înmulțește prin agonisirea unui popor pentru Dumnezeu, se înmulțește *prin predicarea Evangheliei lui Dumnezeu de la Ierusalim, în ocol, până în Iliria.* Să vedem însă ce se adaugă în continuare.

Flp. 1,22-24

Rom. 15,19

5. *S-a ridicat însă un alt rege în Egipt, care nu îl cunoscuse pe Iosif. Și a spus neamului său: „Iată, seminția fiilor lui Israel este mulțime mare și este mai puternică decât noi".*

Ex. 1,8-9

Mai întâi vreau să cercetez cine este, în Egipt, regele care îl știe pe Iosif și cine este regele care nu îl știe. Căci atâta vreme cât domnește cel ce îl știa pe Iosif, nu se relatează că fiii lui Israel au fost chinuiți, și nici epuizați *în lut și cărămidă*, nici uciși, cei de parte bărbătească, nici lăsate în viață cele de parte femeiască[9]. Însă după ce s-a ridicat și începe să conducă cel ce nu-l cunoscuse pe Iosif, atunci se relatează toate aceste fapte. Să vedem, așadar, cine este acest rege.

Cf. Ex. 1,14,16

Dacă Domnul ne conduce pe noi, dacă gândul minții noastre, luminat de Domnul, poartă totdeauna amintirea lui Hristos, făcând ceea ce Pavel îi scrie lui Timotei (*Să-ți amintești că Hristos Iisus s-a ridicat din morți!*), câtă vreme își amintește aceasta în Egipt, adică în carnea noastră, duhul nostru domnește cu dreptate, iar pe fiii lui Israel, pe care noi i-am numit gânduri raționale sau virtuți ale sufletului, nu îi

2Tim. 2,8

nec curis eos terrenis et sollicitudinibus atterit. Si uero perdiderit horum memoriam sensus noster, declinauerit a Deo, nescierit Christum, tunc sapientia carnis, quae inimica est Deo, succedit in regnum, et alloquitur gentem suam, corporeas uoluptates, et uitiorum ducibus ad consilium conuocatis, initur deliberatio aduersum filios Istrahel quomodo circumueniantur, quomodo opprimantur, ut *luto et lateribus* affligantur, ut mares exponant, feminas alant, ut aedificent ciuitates Aegypti, et *ciuitates munitas*.

Non nobis haec ad historiam scripta sunt, neque putandum est libros diuinos Aegyptiorum gesta narrare; sed, quae scripta sunt, *ad nostram* doctrinam et *commonitionem scripta sunt*, ut tu, qui haec audis, si forte iam gratiam baptismi consecutus es, et adnumeratus es inter filios Istrahel, ac suscepisti in te Deum regem, et post hoc declinare uolueris, opera saeculi agere, actus terrae et lutea explere ministeria, scias et agnoscas quia *surrexit in te rex alius, qui nescit Ioseph*, rex Aegypti, et ipse te cogit ad opera sua, ipse te facit laterem sibi operari et lutum. Ipse est qui te superpositis magistris et compulsoribus ad opera terrena flagris ac uerberibus agit, ut aedifices illi ciuitates. Ipse est qui te facit discurrere per saeculum, maris ac terrae elementa pro cupiditate turbare. Ipse est hic Aegypti rex qui te forum pulsare litibus facit, et pro exiguo terrae cespite propinquos iurgiis fatigare, ut non illud dicam, castitati insidiari, decipere innocentiam, domi foeda, foris crudelia, intra conscientiam flagitiosa committere. Cum ergo tales

epuizează *în lut şi cărămidă*, şi nici nu îi fărâmă cu griji şi cerinţe pământeşti. Dacă însă gândul nostru va pierde amintirea acestora, se va depărta de Dumnezeu, nu-L va cunoaşte pe Hristos, atunci înţelepciunea cărnii, care este vrăjmaşă lui Dumnezeu, va urma la domnie şi se va adresa neamului său, plăcerile trupeşti. Adunându-se căpeteniile viciilor la sfat, se va începe deliberare împotriva fiilor lui Israel: în ce mod vor fi asediaţi, cum vor fi oprimaţi ca să fie chinuiţi *cu lut şi cărămizi*, ca să scape de cei de parte bărbătească, ca să le hrănească pe cele de parte femeiască, şi ca să zidească oraşele şi *cetăţile întărite* ale Egiptului. *Cf.* Ex. 1,9-16

Acestea nu ni s-au scris ca istorii: nu trebuie considerat că sfintele Cărţi relatează faptele egiptenilor[10]. Acestea *au fost scrise spre* instruirea şi *avertizarea noastră*, pentru ca tu, care le auzi, dacă deja ai dobândit, eventual, harul botezului, dacă te-ai numărat între fiii lui Israel, dacă L-ai primit în tine pe Dumnezeu ca rege, iar după acestea vrei să te depărtezi, vrei să făptuieşti cele ale veacului, vrei să împlineşti faptele pământului şi slujirile lutului, să ştii şi să recunoşti că *s-a ridicat în tine un alt rege, care nu îl ştie pe Iosif*, regele Egiptului. El te constrânge spre faptele lui, el te face să-i lucrezi lutul şi cărămida. El este cel care, după ce îţi stabileşte maiştri şi supraveghetori, te împinge cu vargă şi bici spre lucrări pământeşti, ca să-i ridici cetăţi. El este cel care te face să-ţi treci timpul, să amesteci, după dorinţă, stihiile mării şi ale pământului. El, acest rege al Egiptului, te face să baţi forumul cu procese şi să-i oboseşti pe cei apropiaţi cu litigii pentru o brazdă de pământ, ca să nu mai amintesc de capcanele întinse castităţii, de înşelătoriile aruncate inocenţei, de făptuirea celor ruşinoase acasă, a celor crude în for, a celor dezonorante în conştiinţă. Aşadar, când vei vedea că astfel sunt faptele tale, să ştii că

1Cor. 10,11

Cf. Ex. 1,8

Cf. Ex. 1,11

uideris actus tuos, scito te regi Aegypti militare, quod est mundi huius spiritu agi.

Si uero et aliquid de hoc etiam altius sentiendum est, potest uideri *rex* iste *qui nescit Ioseph*, diabolus, *insipiens* ille qui *dixit in corde suo: non est Deus*, genti suae, hoc est apostatis angelis, colloqui et dicere: *Ecce, genus filiorum Istrahel magna multitudo est* – de his scilicet qui possunt mente Deum uidere – *et potentior est nobis. Venite itaque, circumscribamus illos ne forte increscant et, cum acciderit nobis bellum, consentiant et hi cum aduersariis, et expugnantes nos exibunt de terra nostra.*

Sed unde hoc sentit diabolus? Unde intelligit quia magna gens sit Istrahel et ipsis fortior, nisi quia saepe congressus est, saepe habuit luctas et saepe superatus est? Scit enim et ipsum Iacob luctatum esse et adiutorio angeli obtinuisse aduersarium et inualuisse cum Deo. Non dubito quin et aliorum sanctorum senserit luctas et spiritalia pertulerit saepe certamina; et inde dicit quia *gens filiorum Istrahel magna ualde, et ualet super nos.* Sed et illud quod timet, ne quando eueniat iis bellum et consentiant aduersariis eius et deuictis iis discedant de terra sua, uidetur mihi ex his quae sanctis patriarchis uel prophetis de aduentu Christi nonnumquam indicata fuerant, praesensisse et inde scire quod sibi immineat bellum. Sentit uenturum *qui exuat principatus eius et potestates et cum fiducia triumphet eos et affigat in ligno crucis suae.* Igitur conuocata omni gente sua circumuenire et circumscribere cupit in hominibus rationabilem sensum, qui nunc figuraliter dicitur Istrahel; et ideo *praefecit iis magistros operum*, qui eos cogant discere opera

lupți pentru regele Egiptului: ești condus de duhul acestei lumi.

Dacă însă trebuie să vedem ceva mai adânc despre aceasta, acest *rege care nu îl știe pe Iosif* poate fi considerat diavolul, acel *necugetat care a spus în inima sa: „Nu este Dumnezeu".* Neamului său, îngerilor căzuți adică, le-a zis și declarat: *„Iată, seminția fiilor lui Israel este mulțime mare* – adică seminția celor ce Îl pot vedea pe Dumnezeu cu mintea[11] – *și este mai puternică decât noi. Veniți deci să-i oprim, ca nu cumva ei să crească și, de ni se va face război, să nu se adauge și aceștia adversarilor noștri, și, respingându-ne, să nu iasă din pământul nostru".* Ps. 13,1 Ex. 1,9-10

Dar de unde știe aceasta diavolul? De unde înțelege că Israel este neam mare și mai puternic decât ei, dacă nu s-a întâlnit adesea cu ei, dacă nu adesea s-a luptat, dacă nu adesea a fost biruit? Căci știe și că însuși Iacob a luptat și, cu ajutorul îngerului, și-a înfrânt adversarul și a prins putere cu Dumnezeu. Nu mă îndoiesc că a dus lupte și cu alți sfinți și că adesea a purtat războaie duhovnicești. De aceea și spune: *„Neamul fiilor lui Israel este foarte mare și este mai puternic decât noi".* Și acest fapt, că se teme ca nu cumva să nu li se întâmple un război, ca ei [, fiii lui Israel,] să nu se alieze cu adversarii lui și să părăsească, după victoria lor, pământul său, mi se pare [un semn] din acelea care adesea au fost indicate de sfinții patriarhi sau profeți despre venirea lui Hristos: el a presimțit și, de aici, a știut că războiul este aproape. Îl simte pe Cel ce va veni, *Cel ce despuiază conducerile și puterile lui și cu încredere triumfă asupra lor și îi țintuiește pe lemnul crucii Sale.* Așadar, după ce întreg neamul său a fost chemat, dorește să reprime și să oprească gândirea rațională în oameni, care acum se numește figurat Israel. Și în acest scop *a pus în fruntea lor maiștri ai lucrărilor* care îi constrâng să învețe lucrările cărnii, *Cf.* Gn. 32,25 *Cf.* Ex. 1,9-10 *Cf.* Col. 2,14-15 *Cf.* Ex. 1,11

carnis, sicut et in Psalmis dicit: *Et admixti sunt gentibus, et didicerunt opera eorum.*

Docet eos et ciuitates aedificare Pharaoni: *Phiton*, quae in nostra lingua significat os defectionis uel os abyssi; *et Ramesse*, quae interpretatur commotio tineae; *et On, id est Heliopolis*, quae dicitur ciuitas solis. Vides quales sibi ciuitates aedificari praecipit Pharao! Os, inquit, deficiens: deficit namque os, cum mendacium loquitur, cum ueritate et probationibus deficit. Ille enim *ab initio mendax fuit* et ideo tales sibi ciuitates aedificari uult. Vel etiam os abyssi, quia abyssus perditionis et interitus eius est locus. Et alia eius ciuitas commotio tineae est. Omnes enim qui eum sequuntur ibi congregant thesauros suos ubi *tinea exterminat et ubi fures effodiunt et furantur.* Sed et ciuitatem solis aedificant falso nomine pro eo quod *conuertit se sicut angelum lucis.* In his ergo praeuenit, in his occupat mentes, quae ad hoc factae sunt ut uideant Deum.

Prospicit tamen imminere sibi bellum, et maturum genti suae affuturum sentit exitium. Ideo dicit quia *gens Istrahel ualet super nos.* Vtinam et de nobis hoc dicat, sentiat nos ualere super se! Quomodo sentire hoc poterit? Si cum mihi cogitationes inicit malas et concupiscentias pessimas, ego non suscipiam, sed *iacula* eius *ignita scuto fidei* repellam, si in omnibus quaecumque suggerit menti meae, ego memor Christi mei Domini dicam: *Vade retro, Satana. Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli seruies.* Si haec ergo omni fide, omni conscientia agamus, dicit et de nobis quia *gens Istrahel magna est et ualet super nos.*

Sed et hoc quod dicit: *Ne forte accidat nobis bellum, et consentiant et hi cum aduersariis nostris*, ex propheticis

după cum spune şi în Psalmi: *Şi s-au amestecat cu neamurile şi au învăţat lucrările lor.* Ps. 105,35

Îi învaţă pe ei şi să ridice cetăţi faraonului: *Fiton*, care în limba noastră semnifică „gura trădării" sau „gura abisului", *Ramesse*, care se traduce „rosătura moliei", şi *On, adică Heliopolis*, care înseamnă „oraşul soarelui". Observă ce fel de cetăţi înţelege să-şi ridice faraonul! „Gura trădătoare": gura trădează atunci când rosteşte minciuna, când este lipsită de adevăr şi dovezi. Căci acela *de la început a fost mincinos* şi de aceea vrea să-şi ridice astfel de cetăţi. Ori „gura abisului", fiindcă abisul este locul pierzaniei şi al nimicirii lui. Altă cetate a lui este „rosătura moliei": toţi cei ce-l urmează îşi adună comorile acolo unde *molia le mănâncă şi unde hoţii le sapă şi le fură.* Construiesc însă şi „cetatea soarelui", folosindu-se de un nume fals: *se preface în înger al luminii.* Cu acestea, aşadar, ne-o ia înainte, cu acestea ne ocupă minţile care au fost făcute să-l vadă pe Dumnezeu.

Cf. Ex. 1,11

Cf. In. 8,44

Cf. Mt. 6,19

Cf. 2Cor. 11,14

Prevede, nu mai puţin, că război va veni asupra lui şi presimte distrugerea iminentă a neamului său. De aceea spune: *„Neamul lui Israel este mai puternic decât noi".* O, de-ar spune aceasta şi despre noi, de-ar simţi că noi suntem mai puternici decât el! În ce fel ar putea simţi aceasta? Dacă, atunci când aruncă asupra mea gânduri rele şi tânjiri cumplite, eu nu le primesc, ci resping *săgeţile* lui *de foc cu scutul credinţei*, dacă, în toate cele pe care le sugerează minţii mele, eu, amintindu-mi de Hristos, Domnul meu, voi spune: *„Pleacă îndărăt, Satana! Căci s-a scris: «Domnului Dumnezeului tău te vei închina, şi doar Lui Îi vei sluji!»".* Dacă, aşadar, săvârşim aceasta cu deplină credinţă, cu întreaga conştiinţă, el spune şi despre noi: *„Neamul lui Israel este mare şi mai puternic decât noi".*

Ex. 1,9

Cf. Ef. 6,16

Mt. 4,10; Dt. 6,13

Cf. Ex. 1,9

Dar şi prin ceea ce se spune, *„ca nu cumva să ni se întâmple nouă război şi să se alăture şi aceştia*

uocibus praeuidet uenturum sibi bellum et derelinquendum se a filiis Istrahel, et quia consentient aduersario eius et adicientur ad Dominum. Hoc est enim quod de eo Hieremias propheta praedixerat: *Clamauit perdix, congregauit quae non peperit, fecit diuitias suas non cum iudicio, in dimidio dierum eius derelinquent eum, et in nouissimis suis erit stultus.* Intelligit ergo perdicem se dictum quae non peperit congregasse, et quod hi quos non cum iudicio congregauit in dimidio dierum suorum relinquent eum, et sequentur Dominum et creatorem suum Christum Iesum qui eos genuit. Ille autem congregauit quos non genuit. Et ideo remanebit stultus in nouissimis suis, cum ad *factorem* et ad parentem suum *uniuersa*, quae nunc pro huius tyrannide *congemiscit*, *creatura* confugerit. Et hoc indignatur et dicit: *Ne expugnantes*, inquit, *nos, exeant de terra nostra.* Non uult nos exire de terra sua, sed uult ut semper *portemus imaginem terreni.* Si enim ad aduersarium eius confugerimus, eum qui nobis praeparauit regna caelorum, necesse est ut relinquamus *imaginem terreni* et suscipiamus *imaginem caelestis.*

Propterea ergo Pharao statuit *magistros operum*, qui nos suas artes doceant, qui nos artifices malitiae faciant, qui nobis malorum magisterium praebeant. Et quia multi sunt isti magistri et doctores malitiae quos praefecit Pharao, et est ingens multitudo huiuscemodi compulsorum qui omnes exigunt, imperant, extorquent opera terrena, ideo ueniens Dominus Iesus fecit alios magistros et doctores qui, pugnantes aduersum illos et subicientes eorum omnes *principatus et potestates et uirtutes*, defendant a uiolentiis eorum filios Istrahel et doceant nos opera istrahelitica, et rursum

adversarilor noştri", prevede, prin cuvinte profetice, Ex. 1,10
că va avea un război, că va fi părăsit de către fiii lui Israel, că ei se vor alătura duşmanului său şi că se vor întoarce la Domnul. Căci aceasta prezisese profetul Ieremia despre el [*i.e.* diavolul]: *Potârnichea a strigat, i-a adunat pe cei ce nu-i născuse, şi-a făcut bogăţiile sale fără judecată; la jumătatea zilelor lui îl*[12] *vor părăsi şi în ultimele zile va fi fără minte.* Acesta Ier. 17,11
înţelege, aşadar, că el este potârnichea despre care se spune că a adunat ceea ce nu a născut, înţelege că cei pe care, fără judecată, i-a adunat la jumătatea zilelor sale îl vor părăsi: ei Îl vor urma pe Domnul şi Creatorul lor, pe Hristos Iisus, Care i-a născut. Acela însă i-a adunat pe cei pe care nu i-a născut. Şi de aceea va rămâne fără minte în zilele sale din urmă, *Cf.* Rom. 8,22
când *toată creatura*, care *împreună geme* din pricina tiraniei lui, va pleca împreună spre Făcătorul şi Părintele tuturor. De aceea este indignat şi spune: *Ca nu cumva să ne învingă şi să iasă din pământul nostru.* Ex. 1,10
Nu vrea ca noi să ieşim din pământul lui, ci vrea ca veşnic *să purtăm chipul celui pământesc.* Căci dacă vom pleca împreună la adversarul lui, la Cel ce ne-a pregătit împărăţiile cerurilor, este necesar să părăsim *chipul celui pământesc* şi să primim *chipul celui ceresc.* *Cf.* 1Cor. 15,49

De aceea, aşadar, faraonul a stabilit *maiştri ai lucrărilor*, care să ne înveţe meşteşugurile lor, care *Cf.* Ex. 1,11
să ne facă pe noi lucrători ai răutăţii, care să ne prezinte învăţătura celor rele. Şi fiindcă mulţi sunt aceşti maiştri şi învăţători ai răutăţii pe care i-a aşezat în frunte faraonul, şi fiindcă imensă este mulţimea supraveghetorilor care, toţi, cer, poruncesc, obligă la fapte pământeşti, venind Domnul Iisus, i-a făcut pe alţii maiştri şi învăţători. Luptând împotriva acelora şi biruind toate *conducerile, căpeteniile şi puterile* *Cf.* Col. 1,16
lor, ei [*i.e.* învăţătorii] îi apără de actele lor violente pe fiii lui Israel şi ne învaţă pe noi faptele israelite:

doceant nos mente Deum uidere, relinquere opera Pharaonis, exire de terra Aegypti, abicere aegyptios et barbaros mores, *deponere* totum *ueterem hominem cum actibus suis et induere nouum, qui secundum Deum creatus est, renouari* semper *de die in diem* ad imaginem eius qui fecit nos, Christi Iesu Domini nostri, *cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

ne învață iarăși să-L privim cu mintea pe Dumnezeu, să părăsim faptele faraonului, să ieșim din pământul Egiptului, să respingem moravurile egiptene și barbare, *să ne dezbrăcăm de* întregul *om vechi, cu faptele lui, și să-l îmbrăcăm pe cel nou, care a fost creat după Dumnezeu*: neîncetat *să ne înnoim, din zi în zi,* după chipul Celui care ne-a făcut pe noi, al Domnului n ostru Hristos Iisus, *Care are slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Ef. 4,22,24
Cf. 2Cor. 4,16
Cf. 1Pt. 4,11

Homilia II

De obsetricibus et natiuitate Moysi

1. Multa quidem aduersum gentem Dei molitur *rex* iste *qui non nouit Ioseph* et artes nocendi nouas semper inquirit. Verum nunc calliditas eius supereminet modum, cum obsetricum ministerio subolem gentis conatur exstinguere, quarum arte solet uita seruari. Quid enim dicit?

Et dixit, inquit, *rex Aegyptiorum obsetricibus Hebraeorum, uni earum cui nomen Sephora, et nomen alterius Phua, et ait: cum obsetricabitis Hebraeas, et prope partum erunt, si masculus fuerit, occidite illum; si femina, uiuificate.* Sed his adiungitur in consequentibus: *Timuerunt autem obsetrices Deum, et non fecerunt sicut praeceperat illis rex Aegypti, et uiuificabant masculos.*

Si secundum historiae narrationem suscipienda essent quae scripta sunt, uideretur hoc quod dicit Scriptura, quia *non fecerunt obsetrices secundum quod praecepit iis rex Aegypti*, stare non posse. Non enim inueniuntur obsetrices non uiuificasse feminas, quas praecepit rex Aegypti uiuificari. Sic enim ait: *Si quidem masculus est, occidite illum; si femina, uiuificate.* Et si *non fecerunt obsetrices sicut praeceperat rex Aegypti*, debuerant utique, sicut *masculos uiuificabant*

Omilia II

Despre moaşe şi despre naşterea lui Moise

1. Multe urzeşte împotriva neamului lui Dumnezeu acest *rege care nu îl cunoaşte pe Iosif*, şi caută fără *Cf.* Ex. 1,8
încetare noi meşteşuguri ucigaşe. Însă acum viclenia sa depăşeşte măsura: încearcă să stingă descendenţa neamului cu ajutorul moaşelor, al căror meşteşug este de a sluji viaţa. Ce spune?

Şi a spus regele egiptenilor moaşelor evreilor – numele uneia dintre ele era Sefora, iar numele celeilalte Fua –, şi zice: „Când le veţi moşi pe evreice şi aproape vor fi născut, dacă va fi [prunc de] parte bărbătească să-l omorâţi, dacă va fi [prunc de] parte femeiască să o lăsaţi în viaţă". Şi se adaugă la aces- Ex. 1,15-16
tea: *Însă moaşele s-au temut de Dumnezeu şi nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului, şi îi lăsau în viaţă pe [pruncii de] parte bărbătească.* Ex. 1,17

Dacă cele scrise ar trebui înţelese după naraţiunea istoriei, s-ar vedea că nu se poate susţine ceea ce Scriptura spune: *nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului.* Căci nu găsim că moaşele n-ar fi lăsat în viaţă [pruncii de] parte femeiască, aşa cum poruncise regele Egiptului. Căci spune astfel: *„Dacă este parte bărbătească omorâţi-l, dacă este parte femeiască să o lăsaţi în viaţă".* Şi dacă moaşele *nu au făcut după* Ex. 1,16
cum le poruncise regele Egiptului ar fi trebuit, neapărat, ca, după cum *ar fi lăsat în viaţă pe cei de parte*

contra praeceptum regis, ita feminas occidere, ut et hoc esset contra praeceptum regis. Nam uiuificasse feminas secundum praeceptum est fecisse Pharaonis. Haec interim propter eos qui amici sunt litterae, et non putant legem spiritalem esse et spiritaliter intelligendam.

Sed nos, qui omnia quae scripta sunt, non pro narrationibus antiquitatum, sed pro disciplina et utilitate nostra scripta didicimus, haec quae leguntur, etiam nunc fieri non solum in hoc mundo, qui Aegyptus figuraliter dicitur, sed et in uno quoque nostrum deprehendimus. Requiramus ergo quomodo rex Aegypti, qui est *princeps huius mundi*, uiuificari mares non uult, feminas uult. Si meministis, saepe ostendimus disputantes quod in feminis caro et affectus carnis designetur, uir autem rationabilis sensus et intellectualis sit spiritus. Sensum ergo rationabilem, qui potest caelestia sapere, qui potest intelligere Deum et *quae sursum sunt quaerere*, hunc odit Pharao, rex et princeps Aegypti, hunc necari cupit et interimi. Cupit autem quaecumque carnis sunt uiuere, et quae ad materiam pertinent corporalem, haec non solum uiuere, sed et augeri et excoli cupit. Vult enim ut omnes carnalia sapiant, temporalia desiderent, *quae supra terram sunt* quaerant, nemo *eleuet ad caelum oculos suos*, nemo requirat unde huc uenerit, nemo patriam paradisum recordetur. Cum ergo uideris homines in uoluptatibus et deliciis uitam ducere, luxu fluitare, epulis, uino, conuiuiis, cubilibus et impudicitiis operam dare, in istis scias quod rex Aegypti masculos necat et uiuificat feminas.

bărbătească împotriva poruncii regelui, tot așa să le omoare pe cele de parte femeiască, ca și prin aceasta să fie împotriva poruncii regelui. Dar ele le-au lăsat în viață pe cele de parte femeiască: înseamnă că au îndeplinit porunca faraonului. Acestea fie spuse deocamdată pentru cei ce sunt prietenii literei și nu consideră că legea este duhovnicească și că trebuie înțeleasă duhovnicește. *Cf.* Rom. 7,14

Noi însă, care am fost învățați că toate au fost scrise nu pentru istorisirea celor de odinioară, ci spre instruirea și folosul nostru, înțelegem că cele citite se întâmplă acum și nu numai în această lume, care se numește figurat Egipt, ci și în fiecare dintre noi. Să cercetăm, așadar, în ce fel regele Egiptului, care este *conducătorul acestei lumi*, nu vrea să fie lăsată viața celor de parte bărbătească, ci celor de parte femeiască. Dacă vă amintiți, adesea am arătat, discutând, că afectele cărnii și carnea sunt desemnate prin femei, pe când bărbatul este gândirea rațională și duhul înțelegător. Așadar, faraonul urăște gândirea rațională, care poate percepe cele cerești, care Îl poate înțelege pe Dumnezeu și *care cercetează cele de sus*: regele și conducătorul Egiptului dorește ca ea să fie omorâtă și nimicită. Dorește însă ca toate ce țin de carne să trăiască, ca tot ceea ce are legături cu firea trupească să trăiască, și nu numai să trăiască, ci dorește ca acestea să crească și să se dezvolte. Căci vrea ca toți să le cunoască pe cele carnale, să-și dorească cele vremelnice, să caute *cele ce sunt pe pământ*: nimeni *să nu-și ridice ochii săi la cer*, nimeni să nu se întrebe de unde a venit aici, nimeni să nu-și amintească patria, raiul adică. Așadar, când vei vedea oameni ce își petrec viața în voluptate și delicii, cufundați în lux, dedicați ospețelor, vinului, banchetelor, îmbrățișărilor și destrăbălărilor, să știi că în aceștia regele Egiptului îi omoară pe cei de parte bărbătească și le lasă în viață pe cele de parte

Cf. In. 16,11

Cf. **Col. 3,1**

Cf. **Flp. 3,19**

Cf. Col. **3,2**
Cf. Lc. 18,13

Cf. Rom. 13,13

Si uero rarum quemque uideas *unum ex mille* ad Deum conuerti, oculos sursum erigere, quae perpetua et aeterna sunt quaerere, contemplari non ea *quae uidentur, sed quae non uidentur*, odisse delicias, amare continentiam, luxuriam fugere, excolere uirtutem, istum quasi masculum, quasi uirum necari cupit Pharao, persequitur, insectatur, mille aduersus eum machinis pugnat. Odit tales, uiuere eos in Aegypto non sinit. Inde ergo est quod in hoc mundo serui Dei, et omnes qui Deum quaerunt, despectui habentur et contemptui. Inde contumeliis expositi sunt, inde replentur opprobriis, inde odia in eos et persecutiones agitantur, quia odit eos Pharao, odit huiusmodi mares, qui feminas amat. Iste etiam obsetrices corrumpere aggreditur et per ipsas implere quod desiderat; quarum etiam nomina nobis per prouisionem Spiritus sancti, qui haec scribi uoluit, indicantur. *Sephora*, inquit, *una*, quae interpretatur passer, et *Phua*, quae apud nos uel rubens uel uerecunda dici potest. Per has igitur necari mares et uiuificari solas feminas quaerit.

2. Sed quid dicit Scriptura? *Timebant*, inquit, *obsetrices Deum, et non fecerunt sicut praecepit iis rex Aegypti.*

Istas obsetrices dixerunt ante nos quidam rationabilis eruditionis formam tenere. Obsetrices enim mediae quaedam sunt, et tam masculos nascentes quam feminas fouent. Eruditio ergo ista communis rationabilis scientiae ad omnem propemodum peruenit sensum, omnes instruit, omnes fouet.

femeiască. Dacă însă vei vedea pe vreunul, rar, *unul dintr-o mie*, că se întoarce la Dumnezeu, că își ridică ochii sus, că le cercetează pe cele statornice și veșnice, că le contemplă nu *pe cele ce se văd, ci pe cele ce nu se văd*, că urăște deliciile, că iubește cumpătarea, că fuge de excese, că se îngrijește de virtute, află că pe acesta dorește faraonul să-l omoare, ca pe parte bărbătească, ca pe un bărbat: îl urmărește, îl persecută, luptă împotriva lui cu mii de vicleșuguri. Îi urăște pe cei ce sunt astfel, nu le permite să trăiască în Egipt. Așadar, din această pricină slujitorii lui Dumnezeu și toți cei ce îl caută pe Dumnezeu sunt, în această lume, disprețuiți și respinși. Din această pricină sunt expuși insultelor, din această pricină sunt împovărați cu reproșuri, din această pricină ură și persecuție se ridică împotriva lor: îi urăște pe ei faraonul, îi urăște pe cei de parte bărbătească care sunt astfel, el, care iubește partea femeiască. El merge chiar până la a corupe moașele, ca prin ele să împlinească ceea ce dorește. Și numele acestora sunt indicate, prin grija Duhului Sfânt, care a voit ca acestea să fie scrise[13]: una era *Sefora*, care se tâlcuiește „vrabie", și cealaltă *Fua*, care s-ar putea numi la noi „cea care roșește" sau „modesta". Prin ele, așadar, caută faraonul să-i ucidă pe cei de parte bărbătească și să le lase în viață doar pe cele de parte femeiască.

Cf. Eccl. 7,29

Cf. 2Cor. 4,18

Cf. Ex. 1,15

2. Dar ce spune Scriptura? *Moașele se temeau de Dumnezeu și nu au făcut după cum le poruncise regele Egiptului.*

Ex. 1,17

Unii au spus, înaintea noastră, că aceste moașe indică formal instrucția rațională. Căci moașele sunt oarecum la mijloc, ele îngrijind atât partea bărbătească, cât și partea femeiască ce se naște. Așadar, această instrucție în știința rațională atinge aproape orice gândire, îi educă pe toți, le îngrijește pe toate. Dacă

Si quis in ea uirilis animi fuerit, et uoluerit caelestia quaerere et diuina sectari, ueluti medicatus et fotus per huiusmodi eruditiones, ad diuinorum intelligentiam paratior ueniet. Est enim una uelut passer, quae celsiora docet et rationabilibus doctrinae pennis in altum uolare prouocat animos. Alia, quae rubens est uel uerecunda, moralis est, mores componit, uerecundiam docet, instituit honestatem.

Mihi tamen, quoniam dicit de his Scriptura *quia timebant Deum, non fecerunt praeceptum regis Aegypti*, uidentur obsetrices istae duae utriusque Testamenti figuram seruare, et *Sephora*, quae passer interpretatur, legi quae *spiritalis est*, posse conferri; *Phua* uero, quae rubens uel uerecunda est, indicare Euangelia, quae Christi sanguine rubent et per uniuersum mundum passionis eius rutilant cruore. Ab his ergo animae quae nascuntur in Ecclesia, uelut obsetricibus medicantur, quia ex Scripturarum lectione cuncta in eas eruditionis medicina confertur. Temptat tamen Pharao per haec necare Ecclesiae masculos, cum studiosis quibusque in Scripturis diuinis haereticos sensus et peruersa dogmata suggerit. Sed stat immobile fundamentum Dei. *Timent* enim *obsetrices Deum*, id est timorem Dei docent, quia *initium sapientiae timor Domini*.

Sic denique competentius aptari puto et illud quod in posterioribus scriptum est, ubi dicit: *Quia timebant obsetrices Deum, fecerunt sibi domos*. Quod dictum nullam consequentiam secundum litteram habere potest. Quis enim ordo est ut dicat: *Quia timebant obsetrices Deum, fecerunt sibi domos*?: quasi propterea domus fiat, quia timetur Deus. Hoc si ita accipiatur, ut scriptum est, non solum nihil

cineva va avea în ea un spirit bărbătesc, dacă va vrea să cerceteze cele cereşti şi să urmeze cele dumnezeieşti, îngrijit şi hrănit, ca să spun aşa, prin învăţăturile de acest fel, va veni mai pregătit spre înţelegerea celor dumnezeieşti. Căci una este ca o vrăbioară: învaţă cele de sus şi provoacă spiritele să zboare în înalt cu aripile raţionale ale învăţăturii. Cealaltă, „care roşeşte", „modestă", desemnează etica: tratează despre moravuri, învaţă modestia, întemeiază onestitatea.

Totuşi, fiindcă Scriptura spune despre ele că deoarece *se temeau de Dumnezeu nu au îndeplinit porunca regelui Egiptului*, mi se pare că aceste două moaşe figurează cele două Testamente: *Sefora*, care se tâlcuieşte „vrabie", poate corespunde Legii, care *este duhovnicească*[14], iar *Fua*, care înseamnă „înroşită" sau „modestă", indică Evangheliile, care s-au înroşit de sângele lui Hristos şi au stropit cu sângele patimii Lui întreaga lume. Aşadar, sufletele ce se nasc în Biserică sunt îngrijite de ele [*i.e.* de cele două Testamente] ca de nişte moaşe, fiindcă din citirea Scripturilor este adusă în suflete întreaga tămăduire a instrucţiei. Totuşi faraonul încearcă să ucidă prin ele partea bărbătească a Bisericii atunci când sugerează înţelesuri eretice[15] şi opinii perverse unora ce studiază Scripturile divine. Dar temelia pusă de Dumnezeu rămâne nemişcată. Căci *moaşele se tem de Dumnezeu*, adică învaţă frica de Dumnezeu, fiindcă *frica de Domnul este începutul înţelepciunii*.

Cf. Ex. 1,17

Cf. Rom. 7,14

Cf. Ex. 1,17

Ps. 110,10

În fine, cred că astfel se potriveşte mai degrabă şi ceea ce s-a scris apoi: *Fiindcă moaşele se temeau de Dumnezeu, şi-au făcut case*. Acest enunţ nu poate avea nici o consistenţă după literă. Căci care ar putea fi coerenţa enunţului: *Fiindcă moaşele se temeau de Dumnezeu şi-au făcut case*? Ca şi cum casa se face pentru că există teamă de Dumnezeu. Dacă astfel înţelegem aceasta, după cum s-a scris, se va

Ex. 1,21

consequentiae, sed et inanitatis plurimum habere uidebitur. Sin autem uideas quomodo Scripturae Noui ac Veteris Testamenti timorem Dei docentes domos Ecclesiae faciant, et uniuersum orbem terrae orationum domibus repleant, tunc, quod scriptum est rationabiliter scriptum uidebitur.

Sic ergo istae obsetrices, quia timent Deum et timorem Dei docent, non faciunt praeceptum regis Aegypti, sed uiuificant masculos suos. Nec tamen dicitur quia paruerint praecepto regis ut uiuificarent feminas. Ego confidenter audeo dicere secundum Scripturae sensum: obsetrices istae non uiuificant feminas. Neque enim uitia docentur in Ecclesiis aut luxuria praedicatur aut peccata nutriuntur – hoc enim uult Pharao, cum uiuificari feminas iubet –, sed sola uirtus excolitur et ipsa sola nutritur.

Verum haec et ad unumquemque nostrum referamus. Et tu si times Deum, non facis praeceptum regis Aegypti. Ille enim tibi praecipit ut in deliciis uiuas, ut diligas praesens saeculum, ut praesentia concupiscas. Tu si Deum times et exhibes obsetricis officium animae tuae, si ei salutem conferre cupis, non facis haec, sed uiuificas masculum qui in te est, interiorem tuum hominem medicaris et foues, et ipsi per actus et intellectus bonos uitam conquiris aeternam.

3. Sed post haec ubi uidit Pharao quod per obsetrices non posset necare masculos Istrahel: *Praecepit*, inquit, *omni populo, dicens: omne masculinum quodcumque natum fuerit Hebraeis in flumine proicite, et omne femininum uiuificate.*

arăta nu numai că nu are nici o coerenţă, ci şi că este o culme a absurdităţii[16]. Dacă însă vei observa în ce mod scrierile Noului şi ale Vechiului Testament, învăţând frica de Dumnezeu, construiesc casele Bisericii şi umplu întregul rotund al pământului cu casele rugăciunilor, atunci se va arăta că enunţul a fost scris în mod raţional. *Cf.* Lc. 19,46

Astfel, aşadar, aceste două moaşe, care se tem de Dumnezeu şi învaţă frica de Dumnezeu, nu îndeplinesc porunca regelui Egiptului, ci îi lasă în viaţă pe cei de parte bărbătească. Nu se spune totuşi că vor fi ascultat porunca regelui ca să lase în viaţă pe cele de parte femeiască. Eu îndrăznesc să spun, cu hotărâre, după semnificaţia Scripturii: aceste moaşe nu le lasă în viaţă pe cele de parte femeiască. Căci în Biserici nu se învaţă viciile, nu se predică excesele şi nu se hrănesc nici păcatele (căci aceasta vrea faraonul când porunceşte ca partea femeiască să fie lăsată în viaţă): doar virtuţii i se poartă de grijă, doar ea singură este hrănită.

Să raportăm însă acestea şi la fiecare dintre noi. Nici tu, dacă te temi de Dumnezeu, nu îndeplineşti porunca regelui Egiptului. Căci el îţi ordonă să trăieşti în delicii, să iubeşti acest veac, să tânjeşti după cele prezente. Tu, dacă te temi de Dumnezeu, dacă îndeplineşti slujirea moaşei în cazul sufletului tău, dacă doreşti să-i aduci mântuirea, nu faci acestea, ci laşi în viaţă partea bărbătească ce este în tine: tămăduieşti şi îngrijeşti omul tău cel lăuntric şi îi cucereşti, prin fapte şi gânduri bune, viaţa veşnică.

3. După acestea însă, când faraonul vede că nu îi poate ucide pe cei de parte bărbătească ai lui Israel prin intermediul moaşelor, spune: *A poruncit întregului popor, spunând: „Aruncaţi în fluviu orice [prunc de] parte bărbătească ce se va naşte evreilor şi lăsaţi în viaţă orice [prunc de] parte femeiască!".* Ex. 1,22

Videte quid *princeps huius mundi* praecipit suis, ut infantes nostros rapiant, ut in flumine proiciant, et primae statim natiuitati nostrorum insidiantes continuo, ut ubera Ecclesiae prima contigerint, irruant, diripiant, persequantur, undis et fluctibus huius saeculi obruant. *Videte quid audiatis*; Sapientia Dei per Solomonem dicit: *Intelligibiliter intellige quae apponuntur tibi.* Vide, statim ut natus, immo ut renatus fueris, quid tibi imminet. Hoc illud est quod in Euangelio legis quia Iesus, statim ut adscendit de baptismo, *ductus est ab Spiritu in desertum ut tentaretur a diabolo.* Hoc ergo est quod et in hoc loco Pharao praecepit populo suo, hebraeos infantes, statim ut nati fuerint, inuadant, diripiant, aquis submergant. Hoc fortassis est et quod per prophetam dicitur: *Quia intrauerunt aquae usque ad animam meam. Defixus sum in limo profundi, et non est substantia.* Sed propterea Christus superauit et uicit, ut tibi uincendi iter aperiret. Propterea ieiunans uicit, ut et tu scias *huiusmodi genus daemoniorum ieiuniis et orationibus* superandum. Propterea et oblata sibi omnia regna mundi et gloriam eorum contemnit, ut et tu contemnens gloriam mundi possis superare tentantem. Aegyptii ergo, quibus Pharao dedit praecepta, feminas tantum uiuificant, oderunt masculos; oderunt namque uirtutes, uitia tantum et uoluptates nutriunt. Et nunc igitur insidiantur Aegyptii, si forte Hebraeis nascatur aliquis masculus, ut statim persequantur et interficiant, nisi caueant, nisi obseruent et occultent germen masculinum.

Denique refert Scriptura quod *de tribu Leui qui genuit masculum et uidit infantem esse elegantem, occultauit eum mensibus tribus.*

Luați seama ce poruncește alor săi *conducătorul acestei lumi*: să ne răpească pruncii ca să-i arunce în fluviu și, întinzându-le capcane, în continuu, încă din fragedă pruncie, să-i smulgă, când vor atinge prima oară sânii Bisericii, să-i îndepărteze, să-i urmărească și să-i afunde în valurile și furtunile acestui veac. *Luați seama la ce auziți!* Înțelepciunea lui Dumnezeu spune prin Solomon: *Înțelege în mod inteligent cele ce ți se pun înainte!* la seama ce te amenință încă de la nașterea, ori, mai degrabă, de la renașterea ta! Același lucru îl citești în Evanghelie: Iisus, imediat după ce trece de botez, *a fost dus de Duhul în deșert, ca să fie încercat de diavol.* Așadar, la fel poruncește și în acest loc faraonul poporului său: să îi ia pe pruncii evreilor, îndată ce se vor naște, să-i smulgă, să-i cufunde în ape. Poate același lucru se spune prin profet: *Căci au intrat ape până la sufletul meu. Am fost prins în mâlul adâncului, și nu este temei.* De aceea a triumfat și a învins Hristos, ca ție să-ți deschidă calea victoriei. De aceea a învins prin post, ca și tu să știi că *acest neam de demoni* trebuie învins *prin postiri și rugăciuni.* De aceea disprețuiește El toate împărățiile lumii, oferite Lui, și slava lor, ca și tu, disprețuind slava lumii, să poți triumfa asupra celui ce te încearcă. Așadar, egiptenii, cărora faraonul le-a dat porunci, le lasă doar pe cele de parte femeiască în viață; pe cei de parte bărbătească îi urăsc. Căci urăsc virtuțile și hrănesc doar viciile și plăcerile. Și acum egiptenii stau la pândă, dacă se naște cumva vreun [prunc de] parte bărbătească evreilor, ca imediat să-l urmărească și să-l omoare, dacă evreii nu-l păzesc, dacă nu sunt de veghe și nu ascund mlădița bărbătească.

Scriptura relatează, în fine, că *cineva din tribul lui Levi a născut un [prunc de] parte bărbătească: a văzut că pruncul este ales și l-a ascuns pe el timp de trei luni.*

Cf. In. 16,11

Mc. 4,24

Prov. 23,1

Mt. 4,1

Ps. 68,1-2

Cf. Mt. 4,2

Cf. Mc. 9,29

Cf. Mt. 4,10

Cf. Ex. 2,1-2

Vide, si non propterea nobis praecipitur ne bonos actus in publico geramus, ne *iustitiam nostram coram hominibus faciamus*, sed ut *clauso ostio oremus Patrem in occulto*, et *quod facit dextera nostra, ut nesciat sinistra*. Nisi enim *in occulto* fuerit, diripietur ab Aegyptiis, inuadetur, in flumen iactabitur, undis et fluctibus submergetur. Ergo si facio eleemosynam, quia opus Dei est, masculum genero. Sed si ita faciam ut hominibus innotescat, et ab hominibus laudem quaeram et non eam occultauero, rapta est ab Aegyptiis eleemosyna mea et in flumen demersa est, et tanto labore tantoque studio Aegyptiis masculum genui. Propterea uos, o populus Dei, qui haec auditis, nolite putare, ut saepe iam diximus, ueterum uobis fabulas recitari, sed doceri uos per haec, ut agnoscatis ordinem uitae, instituta morum, fidei uirtutisque certamina.

4. *Videntes* ergo isti de tribu Leui *elegantem esse infantem, celauerunt eum mensibus tribus. Cumque non possent amplius celare eum, sumpsit,* inquit, *mater eius tibin et liniuit eam bitumine et iniecit infantem in eam et posuit eam in palude secus flumen. Et obseruabat soror eius de longe, ut uideret quid accideret ei. Descendit autem filia Pharaonis, ut lauaretur in flumine, et audiuit plorantem infantem et misit,* inquit, *et assumpsit eum, et dixit filia Pharaonis quia de infantibus Hebraeorum est hic.* Post haec iam refertur quomodo soror eius dixit ut matrem pueri uocaret, quae eum nutriret. *Et dixit,* inquit, *ad illam filia Pharaonis: custodi mihi hunc infantem, et nutri eum mihi, ego autem dabo tibi mercedem. Cumque nutrisset eum, ut fortior factus est, induxit illum ad filiam Pharaonis, et factus*

Vezi dacă nu cumva pentru aceasta ni se dă sfat să nu săvârşim în public faptele bune, *să nu făptuim dreptatea noastră în faţa oamenilor,* ci *să ne rugăm în ascuns Tatălui, cu uşa închisă: ceea ce face dreapta noastră să nu ştie stânga.* Căci dacă nu va fi *în ascuns,* va fi smuls, va fi luat în stăpânire, va fi aruncat în fluviu de către egipteni şi se va cufunda din pricina valurilor şi a furtunilor. Aşadar, dacă fac milostenie, care este lucrarea lui Dumnezeu, generez un [copil de] parte bărbătească. Însă dacă o săvârşesc astfel încât oamenii să afle, astfel încât de la oameni să obţin laudă, şi nu o voi ascunde, milostenia mea a fost răpită de egipteni şi aruncată în fluviu: am născut, cu atâta chin şi cu atâta efort, un [prunc de] parte bărbătească pentru egipteni. Pentru aceasta, voi, poporul lui Dumnezeu, care auziţi acestea, să refuzaţi a crede, cum adesea v-am spus, că din Scriptură vi se citesc povestirile celor de odinioară: prin ele sunteţi învăţaţi să recunoaşteţi rânduiala vieţii, principiile moravurilor, luptele credinţei şi ale virtuţii!

Mt. 6,1
Mt. 6,6
Mt. 6,3
Cf. Mt. 6,2

4. *Văzând* aşadar cei din tribul lui Levi *că pruncul e ales, l-au ascuns timp de trei luni. Şi cum nu puteau să-l ascundă mai mult, mama lui a luat un coş*[17] *şi l-a uns cu smoală şi a pus pruncul în el şi l-a aşezat în trestie, pe lângă fluviu. Şi sora lui privea de departe ca să vadă ce i se întâmplă. A coborât însă fiica faraonului ca să se spele în fluviu şi a auzit pruncul plângând şi a trimis şi l-a ridicat şi a spus fiicei faraonului că „dintre pruncii evreilor este acesta".* După acestea se relatează îndată cum sora lui a spus să fie chemată mama copilului, ca să-l hrănească. *Şi a spus către ea fiica faraonului: „Ai grijă de acest prunc pentru mine şi hrăneşte-l pentru mine, iar eu îţi voi da plată!". Şi după ce l-a hrănit astfel încât a devenit mai puternic, l-a înfăţişat fiicei faraonului*

Ex. 2,2-6

est ei in filium, et nominauit nomen eius Moysen dicens: quia de aqua eum assumpsi.

Singula haec immensis repleta mysteriis tempus exigunt grande, et totius diei spatium, si in his consumamus, uix fortasse sufficiat. Breuiter tamen aliqua nobis pro Ecclesiae aedificatione pulsanda sunt. Puto filiam Pharaonis Ecclesiam quae congregatur ex gentibus uideri posse, quae quamuis impium et iniquum habeat patrem, tamen dicitur ad eam per prophetam: *Audi filia, et uide et inclina aurem tuam, et obliuiscere populum tuum et domum patris tui, quia concupiuit rex speciem tuam.* Haec ergo est quae exit de domo patris et uenit ad aquas, ut lauetur a peccatis quae contraxerat in domo patris sui. Denique statim *uiscera misericordiae* suscipit et miseratur infantem. Haec ergo Ecclesia ex gentibus ueniens in palude inuenit iacere Moysen abiectum a suis et expositum, dat eum nutriri, nutritur apud suos, ibi agit infantiam. Cum autem fortior factus est, tunc inducitur ad eam et adoptatur in filium. Moyses quia lex appelletur, in multis locis iam saepe dissertum est. Veniens ergo Ecclesia ad aquas baptismi suscepit etiam legem, quae tamen lex erat intra tibin conclusa, pice et bitumine oblita. Tibis genus est tegminis ex uirgis aut ex papyro contextum uel etiam ex arborum cortice formatum, intra quod iniectus infans uidebatur expositus. Iacebat ergo lex conclusa intra huiusmodi tegmina et pice ac bitumine oblita, uilibus et taetris Iudaeorum sensibus sordebat obsaepta, usque quo Ecclesia ueniret ex gentibus et adsumeret eam de luteis et palustribus locis atque intra Sapientiae aulas et regalia tecta conscisceret. Haec tamen lex infantiam suam apud suos transigit. Apud illos enim qui spiritaliter eam intelligere nesciunt, paruula est et infans et lactantium habens cibos;

și i-a devenit ei ca un fiu și i-a pus lui numele Moise, spunând: „Fiindcă din apă l-am scos". Ex. 2,9-10

Fiecare din aceste cuvinte, pline de nemăsurate taine, cere timp îndelungat pentru explicație: intervalul zilei întregi de-abia ar ajunge, poate, dacă o vom petrece în acestea. Totuși câteva trebuie atinse, repede, pentru zidirea Bisericii. Cred că fiica faraonului poate fi considerată Biserica ce se adună dintre neamuri, căreia, deși are un tată necredincios și nedrept, i se spune totuși prin profet: *„Ascultă, fiică, și vezi, și pleacă urechea ta și uită poporul tău și casa tatălui tău, fiindcă regele a tânjit după frumusețea ta!".* Ps. 44,11-12 Așadar, ea este cea care iese din casa tatălui și vine la ape, ca să se spele de păcatele pe care le deprinsese în casa tatălui său. Primește deîndată *mărunțaiele milosteniei*: i se face milă de prunc. *Cf.* Col. 3,12; Lc. 1,78 Această Biserică, așadar, care vine din gentili[18], descoperă că Moise, aruncat de către ai săi și [aflat] la vedere, zace: ea pune să fie hrănit, și este hrănit de ai săi, unde își petrece copilăria. Când însă a devenit mai puternic, atunci îi este înfățișat și este înfiat. Că Moise este numit „Legea" a fost adesea explicat, în multe locuri. Venind deci Biserica la apele botezului, a ridicat chiar Legea, Lege care era totuși închisă în coș, acoperită cu smoală și bitum. Coșul este un soi de învelitoare împletită din crengi sau din trestie sau chiar făcut din scoarță de copac, în care pruncul este expus, înlăuntru[19]. Așadar, Legea zăcea închisă între astfel de învelitori, acoperită cu smoală și bitum, astupată: era întinată de înțelesurile comune și rușinoase ale evreilor. Asta până când Biserica din gentili a venit și a ridicat-o din locuri mlăștinoase și alunecoase și și-a adus-o în cămările și locașurile împărătești ale înțelepciunii. Totuși această Lege și-a petrecut copilăria la ai săi. Căci la ei, care nu știu să o înțeleagă în mod duhovnicesc, ea este mică, în pruncie, având hrana celor alăptați. Când însă vine spre *Cf.* Evr. 5,12 *sqq.*

cum uero ad Ecclesiam uenit, cum Ecclesiae ingreditur domum, fortior est et ualidior Moyses. Amoto enim uelamine litterae, *perfectus* in lectione eius *cibus et solidus* inuenitur.

Quid tamen est quod et mercedem nutrimentorum a filia percipit Pharaonis illa apud quam lex et nata est et nutrita? Quid est quod synagoga accipit de Ecclesia? Puto illud intelligi posse quod idem Moyses scribit, dicens: *Ego in non gentem in aemulationem uos inducam, in gentem insipientem in iram uos concitabo.* Et synagoga ergo de Ecclesia istud mercedis accipit ut ultra idola non colat. Videns enim eos qui ex gentibus sunt ita ad Deum conuersos esse ut ultra idola nesciant, Deum praeter unum neminem uenerentur, ipsa erubescit idola ultra iam colere. Istud ergo recipit beneficii de Ecclesia synagoga, quod ei paruulam nutrisse uisa est legem.

Sed et nos etiam si Pharaonem habuimus patrem, etiam si nos in operibus malis genuit *princeps huius mundi*, cum uenimus ad aquas, assumamus ad nos legem Dei, nec nobis sordeat litterae eius uile tegumen et obscurum, quae parua eius sunt et lactantia concedamus, quae perfecta et ualida sunt sumamus atque haec intra cordis nostri tecta regalia collocemus. Grandem et ualidum habeamus Moysen, nihil de eo paruum, nihil humile sentiamus, sed magnificum totum, totum egregium, totum elegans. Totum enim magnum est, quidquid spiritale, quidquid sublimis intelligentiae est. Et oremus Dominum nostrum Iesum Christum, ut ipse nobis reuelet et ostendat quomodo magnus est Moyses et quomodo sublimis est. Ipse enim *reuelat* quibus uult, *per Spiritum sanctum. Ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

Biserică, când intră în casa Bisericii, Moise este mai puternic şi mai întărit. Căci, o dată aruncat vălul literei, se descoperă în citirea lui [*i.e.* a Legii] *hrană desăvârşită şi tare.* *Cf.* 2Cor. 3,16

Totuşi, ce semnifică faptul că cea care a născut şi hrănit Legea ia plata alimentelor de la fiica faraonului? Ce primeşte Sinagoga de la Biserică? Cred că aceasta se poate înţelege prin ceea ce acelaşi Moise scrie: *„Eu vă voi duce în gelozie faţă de [un popor] care nu este [nici măcar] neam, vă voi aprinde mânia faţă de un neam nesăbuit".* Aşadar şi Sinagoga primeşte acest fel de plată de la Biserică: să nu mai adore idoli. Căci văzându-i pe cei care sunt dintre gentili, că s-au întors la Dumnezeu, că nu mai cunosc idoli, că nu venerează pe nimeni în afară de Dumnezeu, ea se ruşinează să mai adore de acum înainte idoli. Acest tip de binefacere primeşte Sinagoga de la Biserică, fiindcă a fost văzută hrănind Legea, pe când era mică. Dt. 32,21

Dar şi noi, chiar dacă l-am avut tată pe faraon, chiar dacă *conducătorul acestei lumi* ne-a născut întru fapte rele, atunci când venim la ape, să ridicăm la noi Legea lui Dumnezeu: să nu ne murdărească învelişul literei ei, comun şi întunecat. Să le lăsăm pe cele mici şi de lapte, să ni le asumăm pe cele desăvârşite şi întărite: pe acestea să le adăpostim în lăcaşurile împărăteşti ale inimii noastre! Să-l avem pe Moise mare şi întărit, să nu considerăm nimic neînsemnat, nimic umil despre el: în întregime este măreţ, în întregime este distins, în întregime este ales! Căci orice este duhovnicesc, orice aparţine înţelegerii sublime este mare. Să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos, ca El să ne descopere şi să ne arate cum este mare Moise şi cum este sublim Moise. Căci El este Cel ce *descoperă* celor care vrea, *prin Duhul Sfânt. Lui slava şi stăpânirea în vecii vecilor! Amin.* *Cf.* In. 16,11 *Cf.* Evr. 5,12 *sqq.* *Cf.* Ex. 11,3 *Cf.* 1Cor. 2,10 1Pt. 4,11; Ap. 1,6

Homilia III

De eo quod scriptum est: *Ego autem gracili uoce sum et tardus lingua.*

1. Donec esset Moyses in Aegypto et *erudiretur omni sapientia Aegyptiorum*, non erat gracili uoce nec tardus lingua, nec profitetur se esse ineloquentem. Erat enim, quantum ad Aegyptios, et sonorae uocis et eloquentiae incomparabilis. Vbi autem coepit audire uocem Dei et eloquia diuina suscipere, tunc sensit exilem et gracilem uocem suam, tardamque et impeditam esse suam intelligit linguam; tunc se pronuntiat mutum, cum coepit agnoscere uerum illud Verbum quod *erat in principio apud Deum.*

Sed quo facilius quod dicimus possit aduerti, utamur huiusmodi similitudine. Mutis animalibus, quamuis sit imperitus et indoctus, rationabilis homo si comparetur, uidebitur eloquens ad comparationem eorum qui et rationis et uocis expertes sunt; si uero eruditis et eloquentibus uiris atque in omni sapientia probatissimis conferatur, ineloquens et mutus uidebitur. At si ipsum quis contempletur diuinum Verbum, ipsamque diuinam respiciat Sapientiam, quantaeuis sit eruditionis et quantaecumque sapientiae, multo amplius quam apud nos sunt pecudes, ipse apud Deum mutum se animal profitebitur. Hoc nimirum erat quod et beatus Dauid intuens, et tali ordine semet ipsum ad diuinam Sapientiam librans,

Omilia III

Despre ceea ce s-a scris: *„Eu însă am voce slabă şi sunt greoi la limbă".* Ex. 4,10

1. Cât timp Moise era în Egipt şi *se instruia în toată înţelepciunea egiptenilor*, el nu avea vocea slabă, nu era greoi la limbă şi nici nu se declara lipsit de elocinţă. Căci avea, raportându-se la egipteni, o voce puternică şi o elocinţă incomparabilă. Când însă începe să audă vocea lui Dumnezeu şi să primească spusele divine, atunci simte că vocea lui este plăpândă şi slabă, atunci înţelege că limba sa este greoaie şi împiedicată: se numeşte pe sine „mut" atunci când începe să cunoască acel Cuvânt adevărat, care *era întru început la Dumnezeu.* *Cf.* Fp. 7,22 *Cf.* In. 1,1

Dar să utilizăm o comparaţie prin care putem atrage mai uşor atenţia asupra a ceea ce spunem. Faţă de însufleţitele mute, un om cu raţiune, fie el chiar necioplit şi neînvăţat, se va arăta elocvent, prin compararea cu cele ce sunt lipsite de raţiune şi voce. Dacă însă îl vom compara cu bărbaţi instruiţi şi elocvenţi, exersaţi în toată înţelepciunea, el se va arăta lipsit de elocinţă şi mut. Iar dacă vreunul va contempla chiar Cuvântul divin şi va primi chiar Înţelepciunea divină, oricât de învăţat şi oricât de înţelept ar fi, se va declara, în faţa lui Dumnezeu, însufleţit mut, cu mult mai mult decât sunt turmele în comparaţie cu noi. Fericitul David, intuind aceasta şi punându-se în balanţă, în aceeaşi ordine, cu

dicebat: *Vt iumentum factus sum apud te.* Secundum hoc ergo et prophetarum maximus Moyses in praesenti lectione dicit ad Deum quod *gracili uoce* sit *et tardus lingua* et quod non sit eloquens. Omnes enim homines ad comparationem Verbi diuini, non solum ineloquentes, sed et muti putandi sunt.

2. Quia igitur in id intelligentiae profecit ut agnosceret semet ipsum, in quo est pars maxima sapientiae, remuneratur eum diuina dignatio. Audi quam opimis magnificisque muneribus. *Ego,* inquit, *aperiam os tuum, et instruam te quae oporteat te loqui.* Beati sunt, quorum Deus os aperit ut loquantur. Prophetis Deus os aperit et replet illud eloquio suo, sicut in praesenti dicit: *Ego aperiam os tuum, et instruam te quae oporteat te loqui.* Sed et per Dauid dicit Deus: *Dilata os tuum et replebo illud.* Similiter et Paulus dicit: *Vt detur mihi sermo in adapertione oris mei.* Eorum ergo qui uerba Dei loquuntur os Deus aperit.

Vereor autem ne sint aliqui quorum e contrario os diabolus aperiat. Nam qui loquitur mendacium, certum est quia diabolus aperuit os eius ut mendacium loqueretur. Qui falsum testimonium dicit, qui scurrilitates, qui turpitudines et cetera huiusmodi de ore suo proferunt, diabolus aperuit os eorum. Vereor ne et *susurronum et detractorum* os diabolus aperiat, sed et eorum qui *otiosa uerba proferunt, pro quibus reddenda in die iudicii ratio est.* Iam uero, qui *iniquitatem in Excelsum loquuntur, qui negant Dominum meum Iesum Christum in carne uenisse,* uel *qui Spiritum sanctum blasphemant,* quibus *neque in praesenti neque in futuro saeculo remittetur,* quis dubitat quod os eorum diabolus aperiat? Vis tibi et hoc de Scripturis ostendam, quomodo

înţelepciunea divină, spunea: *Ca o vită m-am făcut în faţa Ta.* Aşadar, în acest sens şi cel mai mare dintre profeţi, Moise, spune către Dumnezeu, în citirea de acum, că are *vocea slabă,* că este *greoi la limbă* şi lipsit de elocinţă. Căci toţi oamenii trebuie consideraţi, în comparaţie cu dumnezeiescul Cuvânt, nu numai lipsiţi de elocinţă, ci şi muţi. Ps. 72,22

2. Aşadar, fiindcă a ajuns la acest nivel al înţelegerii încât se cunoaşte pe sine însuşi (aceasta este partea cea mai înaltă a înţelepciunii), bunăvoinţa divină îl răsplăteşte. Auzi cu ce daruri bogate şi măreţe: *„Eu voi deschide gura ta şi te voi învăţa cele pe care trebuie să le spui".* Fericiţi sunt cei cărora Dumnezeu le deschide gura pentru a vorbi! Dumnezeu deschide gura profeţilor şi o umple cu spusa Lui, după cum şi aici zice: *„Eu voi deschide gura ta şi te voi învăţa cele pe care trebuie să le spui".* Dar şi prin David spune Dumnezeu: *„Deschide gura ta şi o voi umple!".* La fel şi Pavel spune: *Ca să-mi fie dat cuvânt în deschizătura gurii mele.* Aşadar, Dumnezeu deschide gura celor ce rostesc cuvintele lui Dumnezeu. Ex. 4,12 Ps. 80,11 Ef. 6,19

Mă tem însă să nu existe alţii a căror gură este deschisă, dimpotrivă, de diavol. Căci este sigur că diavolul a deschis gura celui ce spune minciuna pentru a spune minciuna. Diavolul le deschide gura celor care dau mărturie falsă, celor ce proferează din gura lor bufonerii, obscenităţi şi altele asemenea. Mă tem ca nu cumva tot diavolul să deschidă gura bârfitorilor şi calomniatorilor, precum şi celor ce *proferează cuvinte deşarte, pentru care trebuie dată socoteală în ziua judecăţii.* Şi cine se mai îndoieşte că diavolul deschide gura celor ce *rostesc nelegiuire întru Cel Preaînalt, care neagă că Domnul meu Iisus Hristos a venit în carne,* sau *care blasfemiază pe Duhul Sfânt,* cărora *nici în veacul de faţă, nici în cel viitor nu li se va ierta [păcatul]*? Vrei să-ţi arăt şi aceasta din Scripturi, *Cf.* Mt. 15,19 *Cf.* Rom. 1,29-30 *Cf.* Mt. 12,36 *Cf.* Ps. 72,8 *Cf.* 2In. 7 *Cf.* Lc. 12,10 *Cf.* Mt. 12,32

huiusmodi hominibus, qui aduersum Christum loquuntur, os diabolus aperit? Vide quid scriptum est de Iuda, quomodo refertur quia *introiuit in illum Satanas* et quia *misit in cor eius diabolus ut traderet eum*. Ipse ergo aperuit os eius ut *colloqueretur cum principibus et Pharisaeis quomodo eum traderet*, accepta pecunia. Vnde mihi non uidetur esse paruae gratiae intelligere os quod aperit diabolus. Non est sine sancti Spiritus gratia huiusmodi os et uerba discernere; et ideo in diuisionibus spiritalium gratiarum additur etiam hoc quod datur quibusdam *discretio spirituum*? Ergo spiritalis est gratia per quam spiritus discernitur, sicut et alibi dicit Apostolus: *Probate spiritus, si ex Deo sunt*.

Sed sicut Deus aperit os sanctorum, ita puto quod et aures sanctorum Deus aperiat ad audienda uerba diuina. Sic enim dicit Esaias propheta: *Dominus aperiet mihi aurem, ut sciam quando oporteat dici uerbum*. Sic et oculos aperit Dominus, sicut *aperuit Dominus oculos Agar, et uidit puteum aquae uiuae*. Sed et Helisaeus propheta dicit: *Aperi, Domine, oculos pueri, ut uideat quia plures sunt nobiscum quam cum aduersariis. Et aperuit*, inquit, *Dominus oculos pueri, et ecce, totus mons plenus erat equitibus et curribus auxiliisque caelestibus. Circumdat* enim *angelus Domini in circuitu timentium eum et eripiet eos*. Aperit ergo, ut diximus, et os Deus et aures et oculos, ut uel loquamur uel cernamus uel audiamus quae Dei sunt.

Sed et illud non otiose accipio quod dicit propheta: *Eruditio*, inquit, *Domini aperuit mihi aurem*. Hoc mihi uidetur ad nos, id est communiter ad omnem Dei Ecclesiam, pertinere. Si enim in Domini eruditione uersemur, aperit et nobis aurem Domini eruditio. Auris uero, quae per

[anume] cum deschide diavolul gura oamenilor de acest fel, care vorbesc împotriva lui Hristos? Observă ce s-a scris despre Iuda, în ce fel se relatează că *a intrat în el Satana* și că *diavolul a pus în inima lui ca să-L vândă*. Așadar, el îi deschide gura *ca să discute cu conducătorii și cu fariseii în ce fel să-L vândă*, după ce banii au fost primiți. Din această cauză mie nu mi se pare a fi un har neînsemnat a cunoaște gura pe care diavolul o deschide. Nu se pot deosebi, fără harul Duhului Sfânt, gura și vorbele de acest fel. De aceea între diferitele haruri duhovnicești se adaugă *deosebirea duhurilor*, care este dată unora. Așadar, duhovnicesc este harul prin care se deosebesc duhurile, după cum și în altă parte Apostolul spune: *Încercați duhurile, dacă sunt din Dumnezeu!*

In. 13,27,2
Cf. Lc. 22,4
Cf. 1Cor. 12,10
1In. 4,1

Dar, după cum Dumnezeu deschide gura sfinților, tot așa cred că și urechile sfinților sunt deschise de Dumnezeu, spre a asculta cuvintele divine. Căci astfel spune profetul Isaia: *Domnul îmi va deschide urechea, ca să știu când trebuie rostit cuvânt*. La fel, Domnul deschide și ochii, așa cum *a deschis Domnul ochii lui Agar, și a văzut un puț cu apă vie*. Dar și profetul Elisei spune: *„Deschide, Doamne, ochii copilului, ca să vadă că mai mulți sunt cu noi decât cu vrăjmașii!". Și a deschis Domnul ochii copilului și, iată, muntele întreg era plin de călăreți, de care și de ajutoare cerești*. Căci *îngerul Domnului înconjoară în jurul celor ce se tem de El și îi va scăpa pe ei*. Dumnezeu deschide, așadar, după cum spuneam, și gura, și urechile, și ochii, ca să le rostim, să le privim ori să le auzim pe cele ale lui Dumnezeu.

Is. 50,5,4
Gn. 21,19
4Rg. 6,17,16
Ps. 33,8

Dar și ceea ce spune profetul nu cred că este superfluu: *Educația Domnului mi-a deschis urechea*. Aceasta mi se pare că se referă la noi, adică, în comun, la întreaga Biserică a lui Dumnezeu. Căci dacă ne dăruim instrucției Domnului, educația Domnului ne deschide urechea. Însă este specific urechii ce se

Is. 50,5

eruditionem Domini aperitur, non semper aperta est, sed aliquando aperta, aliquando clausa est. Audi legislatorem dicentem: *Ne receperis auditum uanum.* Si quando ergo uana dicuntur, si quando inania, inepta, turpia, profana, scelesta proferuntur, qui nouit Domini eruditionem claudit aures et auertit auditum et dicit: *Ego autem sicut surdus non audiebam, et sicut mutus qui non aperuit os suum.* Si uero ad utilitatem animae pertinent quae dicuntur, si de Deo sermo est, si mores docet, uirtutes inuitat, uitia resecat, patere debent aures huiuscemodi eloquiis, et non solum aures, sed et cor et mens et tota ad huiuscemodi auditum animae ianua pandenda est.

Summa tamen moderatione praecepti usa est lex, ut diceret: *Non recipies auditum uanum*; non dixit: non audies auditum uanum, sed *non recipies.* Nam uana frequenter audimus. Marcion quae loquitur, uana sunt; Valentinus quae loquitur, uana sunt; et omnes qui contra creatorem Deum loquuntur, uana sunt quae loquuntur. Sed tamen nos frequenter audimus ea, ut aduersum ea respondere possimus, ne forte subripiant simplicioribus quibusque fratrum nostrorum per sermonis ornatum. Audimus ergo haec, sed non recipimus. Dicta sunt enim de ore illo quod diabolus aperuit. Et ideo orandum nobis est, ut dignetur Dominus aperire os nostrum, ut possimus et contradicentes reuincere et obturare os quod diabolus aperit. Haec de eo quod scriptum est: *Ego aperiam os tuum, et instruam te quae oporteat te loqui.*

Non solum autem Moysi promittitur aperiri os a Domino, sed et Aaron. Dicitur enim et de ipso: *Ego aperiam os tuum et os illius, et instruam uos quae faciatis.* Occurrit enim et Aaron Moysi et exiuit de Aegypto. Occurrit autem ei ubi, in

deschide prin educaţia Domnului să nu fie totdeauna deschisă, ci câteodată deschisă, iar altădată închisă. Ascultă ce spune legiuitorul: *„Să nu primeşti auz deşert!"*. Aşadar, dacă uneori sunt rostite cele deşarte, dacă uneori sunt proferate cele slabe, nepotrivite, ruşinoase, profane, criminale, cel ce cunoaşte educaţia Domnului închide urechile, îndepărtează auzul şi spune: *„Eu însă ca un surd nu auzeam şi ca un mut ce nu şi-a deschis gura sa"*. Dimpotrivă, dacă cele spuse folosesc sufletului, dacă este un cuvânt despre Dumnezeu, dacă educă moravurile, incită virtuţile, suprimă viciile, trebuie ca urechile să se deschidă la spuse de acest fel, şi nu numai urechile, ci şi inima şi mintea: întreaga poartă a inimii trebuie deschisă unui auz de acest fel! Ex. 23,1 Ps. 37,14

Totuşi Legea a folosit cea mai mare atenţie când a spus *„Nu vei primi auz deşert!"*; nu a spus „nu vei auzi auz deşert!", ci *„nu vei primi"*. Căci adesea auzim cuvinte deşarte. Cele spuse de Marcion deşarte sunt; cele spuse de Valentin deşarte sunt; toţi cei ce vorbesc împotriva Creatorului Dumnezeu vorbesc cuvinte deşarte. Dar totuşi noi adesea le auzim, ca să le putem răspunde, ca nu cumva să-i răpească, prin podoaba discursului, pe unii fraţi ai noştri, mai simpli. Le auzim aşadar pe acestea, dar nu le primim. Căci au fost spuse de acea gură pe care diavolul a deschis-o. Şi de aceea trebuie să ne rugăm, ca Domnul să binevoiască să deschidă gura noastră, ca să putem respinge argumentele opozanţilor şi să astupăm gura pe care diavolul o deschide. Aceasta despre enunţul: *„Eu voi deschide gura ta şi te voi învăţa cele pe care trebuie să le spui"*. Ex. 23,1

Însă nu numai lui Moise i se promite să-i fie deschisă gura de către Domnul, ci şi lui Aaron. Căci se spune şi despre acesta: *„Eu voi deschide gura ta şi gura aceluia şi vă voi învăţa ce să faceţi"*. Căci Aaron i-a ieşit înainte lui Moise şi a părăsit Egiptul. Ex. 4,12 Ex. 4,15

quali loco? Interest enim ubi occúrrat Moysi is cuius os aperiendum est a Deo. *Occurrit ei,* inquit, *in monte Dei.* Vides quia merito aperitur os eius qui potest occurrere in monte Dei. Petrus et Iacobus et Iohannes montem Dei adscenderunt, ut transformatum Iesum uidere mererentur, et Moysen cum ipso atque Heliam uiderent in gloria. Et tu ergo, nisi adscenderis ad montem Dei et ibi occurreris Moysi, id est nisi excelsum legis adscenderis sensum, nisi ad spiritalis intelligentiae cacumen euaseris, non est os tuum a Domino apertum. Si in humili loco litterae steteris et historiae textum iudaicis narrationibus nectas, non occurristi Moysi *in monte Dei,* nec *os tuum aperuit* Deus, neque *instruxit te quae te oporteat loqui.* Nisi ergo *Aaron occurrisset Moysi in monte,* nisi eius sensum sublimem uidisset et arduum, nisi excelsam eius intelligentiam perspexisset, numquam ei locutus fuisset uerba Dei, neque uirtutem signorum prodigiorumque tradidisset, neque participem eum tanti mysterii consciuisset.

3. Verum quoniam longum est per ordinem de singulis dicere, uideamus, *ingressi* ad Pharaonem *Moyses et Aaron* quid dicunt: *Haec dicit Dominus: dimitte populum meum, ut seruiat mihi in eremo.* Non uult Moyses ut populus in Aegypto positus seruiat Domino, sed ut exeat in desertum, et ibi seruiat Domino. Hoc est sine dubio quod ostendit, quia donec quis in tenebrosis saeculi actibus manet et in negotiorum obscuritate uersatur, non potest seruire Domino; non enim potest *duobus Dominis seruire,* non potest *Domino seruire et mammonae.* Exeundum igitur nobis est de Aegypto;

Unde i-a ieşit înainte, în ce fel de loc? Căci este important locul unde îi iese înainte lui Moise cel a cărui gură trebuie deschisă de către Dumnezeu. *Îi iese înainte pe muntele lui Dumnezeu.* Observă că pe merit este deschisă gura celui ce poate ieşi înainte pe muntele lui Dumnezeu. Petru, Iacob şi Ioan au urcat muntele Domnului ca să fie vrednici să-L vadă pe Iisus preschimbat, ca să-i vadă pe Moise şi pe Ilie în slavă împreună cu El. Aşadar, dacă nu ai urcat şi tu muntele lui Dumnezeu şi dacă nu ţi-a ieşit înainte Moise, adică dacă nu ai urcat la înţelesul înalt al Legii, dacă nu ai ajuns la culmea înţelegerii duhovniceşti, gura ta nu este deschisă de către Domnul. Dacă ai rămas în partea de jos, a literei, ca să legi şirul istorisirii cu poveşti iudaice, nu i-ai ieşit înainte lui Moise *pe muntele lui Dumnezeu* şi nici nu *a deschis* Dumnezeu *gura ta,* nici nu *te-a învăţat cele pe care trebuie să le spui.* Aşadar, dacă Aaron nu i-ar fi *ieşit înainte lui Moise pe munte,* dacă nu ar fi văzut înţelesul lui sublim şi superior, dacă nu ar fi pătruns înţelegerea lui înaltă, niciodată nu i s-ar fi grăit lui cuvintele lui Dumnezeu, nici nu i s-ar fi dat puterea de a face semne şi minuni, nici nu l-ar fi făcut părtaş al unor taine atât de mari.

Ex. 4,27

Cf. Mt. 17,1 *sqq.*

Cf. Ex. 4,27

Cf. Ex. 4,12

3. Fiindcă ar cere mult timp să vorbim, în ordine, despre fiecare detaliu, să vedem ce spun Moise şi Aaron, intraţi la faraon: *„Pe acestea le grăieşte Domnul: «Lasă poporul Meu să plece ca să-mi slujească în pustiu!»".* Moise nu vrea ca poporul să-I slujească Domnului câtă vreme este în Egipt, ci vrea ca el să iasă în deşert şi acolo să-I slujească. Fără îndoială, tâlcul este acesta: câtă vreme cineva rămâne în faptele întunecate ale veacului şi locuieşte în umbra preocupărilor, el nu poate sluji Domnului, căci nu poate *sluji la doi domni,* nu poate *sluji lui Dumnezeu şi lui mamona.* Aşadar, trebuie să ieşim din Egipt:

Ex. 5,1

Cf. Lc. 16,13

relinquendus est mundus, si uolumus Domino seruire. Relinquendus autem, dico, non loco, sed animo, non itinere proficiscendo, sed fide proficiendo. Audi haec eadem Iohannem dicentem: *Filioli, nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt; quoniam omne quod in mundo est, desiderium carnis est et desiderium oculorum.*

Et quid tamen dicit? Quomodo uel quatenus proficisci iubet ex Aegypto, uideamus: *Viam,* inquit, *trium dierum ibimus in eremo et ibi immolabimus Domino Deo nostro.* Quae est uia trium dierum quae nobis incedenda est, ut exeuntes de Aegypto peruenire possimus ad locum in quo immolare debeamus? Ego uiam illum intelligo qui dixit: *Ego sum uia, ueritas et uita.* Haec uia triduo nobis incedenda est. Qui enim *confessus fuerit in ore suo Dominum Iesum, et crediderit in corde suo quod Deus illum suscitauit a mortuis* tertia die, *saluus erit.* Haec ergo est tridui uia per quam peruenitur in locum in quo Domino immoletur et reddatur *sacrificium laudis.* Haec, quantum ad mysticum pertinet intellectum.

Si uero etiam moralem, qui nobis perutilis est, requirimus locum, iter tridui de Aegypto proficiscimur, si ita nos ab omni inquinamento animae, corporis ac spiritus conseruemus ut, quemadmodum dixit Apostolus, *integer spiritus noster et anima et corpus in die Iesu Christi seruetur.* Tridui iter proficiscimur de Aegypto, si rationalem, naturalem, moralem sapientiam de rebus mundialibus auferentes ad statuta diuina conuertimus; tridui iter de Aegypto proficiscimur, si purificantes in nobis dicta, facta uel cogitata – tria sunt enim haec, per quae peccare homines possunt – efficiamur *mundi corde,* ut possimus *Deum uidere.* Vis autem uidere quia huiusmodi sunt quae in Scripturis indicat Spiritus sanctus? Pharao hic, qui est princeps Aegypti, ubi se uidet uehementius perurgeri ut dimittat populum Dei,

lumea trebuie părăsită dacă vrem să-I slujim Domnului. Însă trebuie părăsită, spun, nu cu pasul, ci cu spiritul, nu plecând pe drum, ci înaintând în credință. Ascultă-l pe Ioan care spune la fel: *Copilași, să nu iubiți lumea și pe cele ce sunt în lume, fiindcă tot ceea ce este în lume este dorire a cărnii și dorire a ochilor.* 1In. 2,15-16

Ce spune încă? Să vedem cum și pentru cât timp poruncește să plece din Egipt: *„Vom merge cale de trei zile în pustiu și acolo vom aduce jertfă Domnului Dumnezeului nostru".* Care este calea de trei zile pe Ex. 3,18 care trebuie să mergem, ca, ieșind din Egipt, să putem ajunge la locul în care trebuie să aducem jertfă? Eu consider că Cel ce spune *„Eu sunt calea, adevărul și viața"* este calea. Pe această cale noi In. 14,6 trebuie să mergem trei zile. Căci cine *va mărturisi cu gura sa pe Domnul Iisus și va crede, în inima sa, că Dumnezeu L-a ridicat pe El din morți* a treia zi, *Cf.* Rom. 10,9 acela *va fi mântuit.* Aceasta este, așadar, calea de trei zile prin care se ajunge la locul în care se aduce *Cf.* Ps. 49,14 jertfă Domnului și i se oferă *sacrificiul laudei.* Acestea privesc semnificația tainică.

Dacă însă căutăm aria morală, care ne este foarte folositoare, ieșim cale de trei zile din Egipt dacă ne vom păzi de orice pângărire a sufletului, a trupului și a duhului, astfel încât, cum a spus Apostolul, *întregul nostru duh și sufletul și trupul să fie păzit în ziua lui Iisus Hristos.* Ieșim cale de trei zile din Egipt 1Tes. 5,23 dacă, despărțind filosofia rațională, naturală și morală de lucrurile lumești, o întoarcem la așezămintele dumnezeiești. Ieșim cale de trei zile din Egipt dacă, curățind în noi cuvintele, faptele sau gândurile – căci trei sunt cele prin care oamenii pot păcătui – devenim *curați cu inima,* ca să-L putem *vedea pe Dumnezeu.* Vrei să vezi că de acest fel sunt cele pe *Cf.* Mt. 5,8 care Duhul Sfânt le indică în Scripturi? Acest faraon, care este conducătorul Egiptului, când se vede mai tare presat ca să lase poporul lui Dumnezeu să plece,

secundo loco hoc cupit impetrare ne longius abeant, ne totum triduum proficiscantur, et dicit: *Non longe abeatis.* Non uult longe a se fieri populum Dei; uult eum si non in facto, uel in sermone peccare; si non in sermone, uel in cogitatione delinquere. Non uult ut totum a se triduum proficiscantur. Vult in nobis uel unum diem suum habere; in aliis duos, in aliis totum triduum ipse possidet. Sed illi beati qui integrum ab eo triduum secedunt, et nullam in iis suam possidet diem.

Non ergo putetis quia tunc tantummodo eduxit Moyses populum de Aegypto: et nunc Moyses, quem habemus nobiscum – *habemus enim Moysen et prophetas* – id est lex Dei, uult te educere de Aegypto; si audias eam, uult te longe facere a Pharaone; eruere te cupit de opere luti et palearum, si tamen audias legem Dei et spiritaliter intelligas. Non uult te in carnis et tenebrarum actibus permanere, sed exire ad eremum, uenire ad locum perturbationibus et fluctibus saeculi uacuum, uenire ad quietem silentii. *Verba* enim *Sapientiae in silentio et quiete discuntur.* Ad hunc ergo locum quietis cum ueneris, ibi poteris *immolare Domino,* ibi legem Dei et uirtutem diuinae uocis agnoscere. Propterea ergo cupit te Moyses eicere de medio fluctuantium negotiorum et de medio perstrepentium populorum. Propterea cupit te exire de Aegypto, id est de tenebris ignorantiae, ut legem Dei audias et lucem scientiae capias.

Sed obsistit Pharao; relaxare te non uult *rector tenebrarum harum*; non uult te abstrahi de tenebris suis et ad scientiae lumen adduci. Et audi quid dicit: *Quis est,* inquit, *cuius audiam uocem? Nescio Dominum, et Istrahel non dimittam.* Audis quid respondit *princeps huius mundi,* nescire

dorește, în al doilea rând, să obțină ca el să nu plece prea departe, ca să nu meargă chiar trei zile. El spune: *„Să nu plecați departe!"*. Nu vrea ca poporul lui Dumnezeu să ajungă departe de el: vrea ca el să păcătuiască măcar în cuvânt, dacă nu în faptă, să greșească cu gândul, dacă nu în cuvânt. Nu vrea ca ei să se depărteze de el cale de trei zile. Vrea să aibă în noi măcar o zi; în alții să stăpânească două zile, iar în alții toate cele trei zile. Fericiți sunt cei ce se despart de el toate cele trei zile, fericiți cei în care el nu stăpânește nici o zi! Ex. 8,24

Să nu considerați, așadar, că doar atunci Moise a scos poporul din Egipt: și acum Moise, pe care îl avem cu noi – *căci îi avem pe Moise și pe Profeți* –, adică Legea Domnului, vrea să te scoată din Egipt. Dacă o vei asculta, ea vrea să fii departe de faraon, dorește să te smulgă de la lucrarea lutului și a paielor, dacă totuși vei asculta Legea Domnului și o vei înțelege în mod duhovnicesc. Nu vrea să rămâi în faptele cărnii și ale întunericului, ci vrea să ieși în pustiu, să vii la loc lipsit de valurile și tulburările veacului, să vii la liniștea răgazului. Căci *cuvintele Înțelepciunii se rostesc în tăcere și liniște.* Când vei ajunge la acest loc, al liniștii, acolo vei putea *aduce jertfă Domnului,* acolo vei recunoaște Legea Domnului și puterea vocii divine. De aceea, așadar, dorește Moise să te scoată din mijlocul preocupărilor ce te tulbură și din mijlocul gloatelor zgomotoase. De aceea dorește ca tu să ieși din Egipt, adică din întunericul ignoranței: ca să auzi Legea lui Dumnezeu și să dobândești lumina științei. Lc. 16,29 Eccl. 9,17

Dar faraonul se opune: *cel ce domnește peste acest întuneric* nu vrea să te liniștești, nu vrea să te sustragi întunericului său, nu vrea să fii dus la lumina științei. Auzi ce spune: *„Cine este [El ca] să ascult vocea Lui? Nu-L cunosc pe Domnul și nu-l voi lăsa pe Israel să plece"*. Ai auzit ce răspunde *conducătorul acestei* *Cf.* Ef. 6,12 Ex. 5,2

se Deum dicit. Vides quid agit cruda superbia? Donec *in laboribus hominum non est et cum hominibus non flagellatur*, propterea tenuit eum superbia. Denique videbis eum paulo post quantum proficit in flagellis, quantum melior se uerberatus efficitur. Iste, qui modo dicit: *Nescio Dominum*, postea cum uim senserit uerberum, dicturus est: *Orate pro me Dominum*; et non solum hoc, sed etiam contestantibus magis suis fatebitur quia *digitus Dei est* in uirtute signorum. Nemo ergo ita ineruditus diuinae sit disciplinae ut flagella diuina perniciem putet, ut uerbera Domini poenalem credat interitum. Ecce etiam Pharao durissimus; tamen proficit uerberatus. Ante uerbera Dominum nescit; uerberatus supplicari pro se Dominum rogat. Est profectus in poenis, hoc ipsum agnoscere cur merueris poenam. *Nescio* ergo ait *Dominum, et Istrahel non dimitto.* Sed uide in Euangeliis quomodo uerberatus emendet hanc uocem. Scriptum est enim quia clamauerunt daemones ad Dominum et dixerunt: *Quid uenisti ante tempus torquere nos? Scimus te qui sis: tu es Filius Dei uiui.* Vbi tormenta senserint, sciunt Dominum. Ante flagella dicit: *Nescio Dominum, et Istrahel non dimitto*; sed et Istrahel dimittet et non solum dimittet, sed et ipse eum perurgebit exire. Nulla enim *societas luci ad tenebras*; nulla *pars fideli cum infideli.*

Sed quid adhuc addit in responsis suis? *Quare,* inquit, *Moyses et Aaron, peruertitis populum meum ab operibus? Discedite unusquisque ad opus uestrum.* Donec secum est populus et lutum operatur ac laterem, donec in paleis occupatus est, non eum putat esse peruersum, sed recto itinere incedere. Si uero dicat: uolo ire uiam trium dierum et seruire Domino, peruerti populum dicit per Moysen et

lumi: spune că nu-L cunoaşte pe Dumnezeu. Vezi ce lucrează sălbateca trufie? Câtă vreme *nu are parte de chinurile oamenilor şi nu este biciuit împreună cu oamenii,* trufia îl stăpâneşte. Îl vei vedea apoi, puţin mai târziu, că, cu cât înaintează sub lovituri, cu atât se face mai bun, sub bici. El, care nu demult spunea *„Nu-L cunosc pe Domnul"*, va spune apoi, când va simţi puterea biciului, *„Rugaţi-L pe Domnul pentru mine!"*. Dar nu numai aceasta: chiar va mărturisi, fiind luaţi ca martori vrăjitorii lui, că în puterea semnelor *„este degetul lui Dumnezeu"*. Căci nimeni nu este atât de ignorant în pedagogia divină încât să considere pedepsele divine drept o întâmplare nefericită, încât să creadă loviturile Domnului drept moarte de toţi datorată. Iată-l întărit foarte pe faraon: biciuit, înaintează totuşi. Înainte de lovituri nu-L cunoaşte pe Domnul; lovit, roagă ca Domnul să fie implorat pentru el. A înaintat sub pedepse: recunoaşte de ce este vrednic de pedeapsă. Căci spune: *„Nu-L cunosc pe Domnul şi nu-l las pe Israel să plece"*. Ia priveşte, în Evanghelii, în ce fel, lovit, amendează acest enunţ: demonii strigă şi îi spun Domnului *„De ce ai venit înainte de vreme ca să ne chinuieşti? Ştim cine eşti Tu: Tu eşti Fiul lui Dumnezeu cel viu"*. Îndată ce simt tortura, Îl cunosc pe Domnul. Înainte de lovituri spune: *„Nu-L cunosc pe Domnul şi pe Israel nu-l las să plece"*. Şi totuşi, îl va lăsa pe Israel, şi nu numai că-l va lăsa să plece, dar îl va şi presa să iasă. Căci nu există *tovărăşie a luminii cu întunericul,* nici *părtăşie a celui credincios cu cel necredincios.*

Ce mai adaugă în replicile lui? *„De ce, Moise şi Aaron, abateţi poporul meu de la lucrări? Coborâţi fiecare la lucrarea voastră!"* Câtă vreme poporul este cu el şi lucrează lutul şi cărămida, câtă vreme este ocupat cu paiele, faraonul consideră că poporul nu este abătut, ci înaintează pe drumul cel drept. Dacă însă spune: „Vreau să merg cale de trei zile şi să-I

cf. In. 16,11
cf. Ps. 72,5
Ex. 5,2
Ex. 8,8
cf. Ex. 8,19
Ex. 5,2
Mt. 8,29; Mc. 1,24; *cf.* Mt. 16,16; In. 11,27
Ex. 5,2
cf. 2Cor. 6,14-15
Ex. 5,4

Aaron. Hoc quidem *dicebatur antiquis.* Sed et hodie si Moyses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo, animam sollicitet ad seruitium Dei, inuitet eam exire de saeculo, renuntiare omnibus quae possidet, operam dare diuinae legi et sequi uerbum Dei, continuo audies dici ab his qui Pharaoni unianimes et amici sunt: Videte quomodo seducuntur homines et peruertuntur, quales adulescentes, ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod iis prosit, relictis rebus necessariis et utilibus, ineptias sectantur et otium. Quid est seruire Deo? Laborare nolunt et inertis otii occasiones requirunt. Haec erant tunc uerba Pharaonis, haec et nunc amici eius et familiares loquuntur.

Non solum uerbis res agitur, sequuntur et uerbera, flagellari iubet scribas Hebraeorum, paleas non dari, opus exigi; haec pertulerunt patres, ad quorum figuram saepe etiam populus Dei, qui est in Ecclesia, patitur. Inuenies enim, si consideres eos qui se ex integro *principi huius mundi* tradiderint, prosperis successibus agere, omnia iis, ut ipsi putant, feliciter euenire; seruis autem Dei saepe ne haec quidem humani uictus humilia et parua succedere. Istas enim puto uideri paleas quae a Pharaone ministrantur. Fit ergo saepe ut Deum timentes uili hoc etiam et paleis simili indigeant uictu; saepe etiam persecutiones sustinent tyrannorum, perferunt cruciatus et saeua tormenta, ita ut fatigati nonnulli dicant ad Pharaonem: Ut quid tu affligis populum tuum? Superati namque uerberibus nonnulli a fide decidunt et confitentur se esse populum Pharaonis.

slujesc Domnului!", faraonul spune că poporul este abătut prin Moise și prin Aaron. Iată ce *se spunea celor de demult!* Dar și astăzi Moise și Aaron, adică cuvântul profetic și preoțesc, cheamă sufletul la slujirea lui Dumnezeu, îl invită să iasă din veac, să renunțe la toate pe care le stăpânește, să se ostenească pentru Legea divină și să urmeze Cuvântul lui Dumnezeu. Ce auzi, în continuu, de la cei care sunt într-un cuget cu faraonul și amici ai lui? „Vedeți cum sunt seduși și abătuți oamenii, ce soi de tinerei urmează prostioare, cum caută trândăvia, numai să nu muncească, numai să nu intre în armată, ca să nu facă ceva ce le este folositor, părăsind lucrurile necesare și utile? Asta înseamnă să-L slujești pe Dumnezeu? Nu vor să muncească și caută pretext de trândăveală amorțitoare."[20] Acestea erau atunci cuvintele faraonului, acestea sunt rostite și astăzi de prietenii și de casnicii lui. *Cf.* Mt. 5,21

Nu este vorba numai de cuvinte: urmează și nuiaua. Poruncește ca scribii evreilor să fie biciuiți, să nu li se dea paie, să li se ceară [îndeplinirea aceleiași] munci [ca mai înainte]. Pe acestea le-au îndurat părinții: după figura lor, și poporul lui Dumnezeu, care este în Biserică, pătimește adesea. Căci vei descoperi, dacă îi vei privi pe cei ce s-au încredințat cu totul *conducătorului acestei lumi*, că își duc viața în succese impresionante, că toate li se întâmplă, după cum înșiși cred, spre a lor fericire, în timp ce slujitorii lui Dumnezeu nu ajung adesea nici măcar la mărunțele și derizoriile alimente destinate supraviețuirii, închipuite de paiele furnizate de faraon. Adesea se întâmplă, așadar, ca cei ce se tem de Dumnezeu să fie lipsiți chiar și de hrana ieftină, cea asemenea paielor. În plus, ei suportă adesea persecuțiile tiranilor, îndură chinuri sălbatice și torturi, astfel încât unii dintre ei, epuizați, îi spun faraonului: „De ce chiar tu îți chinuiești poporul tău?". Căci unii, învinși de bici, cad de la credință și mărturisesc că *Cf.* Ex. 5,14,7 *Cf.* In. 16,11 *Cf.* Ex. 5,16

Non enim omnes qui ex Istrahel, hi sunt Istrahelitae; nec quia sunt semen, omnes et filii.

Isti ergo qui dubii sunt et in tribulationibus fatigantur, etiam contra Moysen et Aaron loquuntur et dicunt: Ex qua die intratis et exitis uos ad Pharaonem, exsecrabilem fecistis odorem nostrum coram eo. Verum dicunt isti, licet ignorant fortasse quod dicunt, sicut et Caiphas ille uerum dicebat quia: *Expedit uobis ut moriatur unus pro populo,* sed quid diceret nesciebat. Nam, ut Apostolus dicit, *Christi bonus odor sumus*; sed *aliis,* inquit, *odor de uita in uitam, aliis autem odor de morte in mortem.* Ita et propheticus sermo suauis odor est credentibus, dubiis uero et incredulis et his qui se populum confitentur esse Pharaonis, odor exsecrabilis efficitur.

Sed et ipse Moyses dicit ad Dominum quia: *Ex quo locutus sum cum Pharaone, afflixit populum tuum?* Certum est enim quia, antequam sermo Dei audiatur, antequam praedicatio diuina noscatur, non est tribulatio, non est tentatio, quia, nisi buccinet tuba, non committitur bellum; ubi uero signum belli tuba praedicationis ostenderit, ibi insequitur afflictio, ibi omnis tribulationum pugna consurgit. Ex quo loqui coepit Moyses et Aaron ad Pharaonem, affligitur populus Dei. Ex quo in animam tuam sermo Dei perlatus est, necessario certamen intra te uirtutibus aduersum uitia suscitatur; prius uero quam ueniret sermo qui argueret, uitia intra te in pace durabant; sed ubi sermo Dei facere coepit uniuscuiusque discrimen, tum perturbatio magna consurgit et sine foedere nascitur bellum. *Cum iniustitia enim quando potest conuenire iustitiae,* impudicitiae cum sobrietate, cum ueritate mendacio?

sunt poporul faraonului: *Nu toţi cei care sunt din Israel sunt israeliţi, şi nu toţi, fiindcă sunt urmaş, sunt şi fii.* Rom. 9,6-7

Aşadar ei, care se îndoiesc şi se chinuiesc în nenorociri, vorbesc împotriva lui Moise şi Aaron: „Din ziua în care voi intraţi şi ieşiţi de la faraon, groaznică aţi făcut mireasma noastră în faţa lui". Ei *Cf.* Ex. 5,21 spun adevărul, deşi poate nu îşi dau seama ce spun, ca şi Caiafa, care spunea adevărul, dar nu ştia ce spune: *„Este mai bine vouă ca unul să moară, în locul poporului".* Căci la fel zice şi Apostolul: *Suntem* In. 11,50 *mireasma bună a lui Hristos,* dar *unora* le suntem *mireasmă de viaţă spre viaţă, iar altora mireasmă* 2Cor. *de moarte spre moarte.* Aidoma este şi cuvântul pro- 2,15-16 fetic: pentru cei credincioşi el este mireasmă suavă, însă pentru cei ce se îndoiesc, pentru cei neîncrezători şi pentru cei ce mărturisesc că sunt poporul faraonului el devine mireasmă groaznică.

Dar însuşi Moise spune către Domnul: *„După ce am vorbit cu faraonul, a chinuit poporul Tău".* Căci *Cf.* Ex. 5,23 este sigur că înainte de auzirea cuvântului lui Dumnezeu, înainte ca predica divină să fie cunoscută, nu există încercare, nu există ispită: nu se ajunge la război *Cf.* 1Cor. dacă trâmbiţa nu sună. Unde însă se dă semn de 14,8 război prin trâmbiţa predicării, acolo urmează chinul, acolo fiecare începe luptele încercărilor. Din momentul în care Moise şi Aaron încep să vorbească faraonului, poporul lui Dumnezeu este chinuit. Din momentul în care cuvântul lui Dumnezeu a fost adus în sufletul tău, în mod necesar apare în tine o luptă, a virtuţilor împotriva viciilor: mai înainte de venirea cuvântului, care le acuză, viciile sălăşluiau în pace în tine. Când însă cuvântul lui Dumnezeu începe să facă deosebirea fiecăruia, atunci se ridică tulburare mare şi se naşte război fără armistiţiu. Căci când va fi *Cf.* 2Cor. posibil ca *dreptatea să aibă înţelegere cu nedreptatea,* 6,14 neruşinarea cu sobrietatea, minciuna cu adevărul?

Et ideo non magnopere perturbemur, si uidetur odor noster exsecrabilis esse Pharaoni; exsecrationi namque uitiis ducitur uirtus. Quin potius, ut in posterioribus dicit quia stetit Moyses *ante Pharaonem*, stemus etiam nos *contra Pharaonem* et non flectamur neque inclinemur, sed stemus *succincti lumbos nostros in ueritate et calciati pedes in praeparatione Euangelii pacis.* Sic enim nos hortatur Apostolus dicens: *State ergo et nolite iterum iugo seruitutis inhaerere.* Et iterum dicit: *In quo stamus, et gloriamur in spe gloriae Dei.* Stamus autem confidenter, si Dominum deprecemur, ut *statuat pedes nostros super petram*, ne nobis illud eueniat quod idem propheta dicit: *Mei autem paulo minus moti sunt pedes, et paulo minus effusi sunt gressus mei.* Stemus ergo ante Pharaonem, id est obsistamus ei in certamine, sicut et Petrus Apostolus dicit: *Cui resistite fortes in fide.* Sed et Paulus nihilominus dicit: *State in fide et uiriliter agite.* Si enim fortiter steterimus, consequitur et illud quod orat Paulus pro discipulis dicens quia: *Deus conteret Satanan sub pedibus uestris uelociter.* Quanto enim nos constanter et fortiter steterimus, tanto infirmus et inualidus erit Pharao; si autem nos uel infirmi coeperimus esse uel dubii, ille aduersum nos ualidior et constantior fiet.

Et uere illud impletur in nobis in quo Moyses dedit figuram: cum enim ipse *eleuaret manus*, uincebatur Amalech; si uero uelut lassas eas *deiceret* et bracchia infirma deponeret, *inualescebat Amalech.* Ita ergo etiam nos in uirtute crucis Christi extollamus bracchia et *eleuemus* in oratione *sanctas manus in omni loco sine ira et disceptatione*, ut Domini mereamur auxilium. Hoc idem namque et Iacobus

Astfel, să nu fim tulburaţi peste măsură dacă mireasma noastră i se pare groaznică faraonului. Căci virtutea este un lucru groaznic, din perspectiva viciilor. Ba mai mult, după cum Scriptura spune că Moise a stat ferm[21] *în faţa faraonului*, să stăm şi noi *dinaintea faraonului*, să nu îngenunchem şi nici să ne înclinăm! Să stăm fermi, *încingând rărunchii noştri întru adevăr şi încălţând picioarele noastre întru pregătirea Evangheliei păcii!* Căci astfel ne îndeamnă pe noi Apostolul: *Aşadar, staţi fermi şi refuzaţi să fiţi iarăşi prinşi în jugul sclaviei!* Şi iarăşi spune: *[În harul] în care stăm ferm şi ne lăudăm în nădejdea slavei lui Dumnezeu.* Să stăm dar cu hotărâre, dacă Îl rugăm pe Domnul, ca *picioarele noastre să stea pe piatră*, ca să nu ni se întâmple ceea ce acelaşi profet spune: *Însă picioarele mele s-au mişcat puţin şi, pentru puţin, paşii mei au slăbit!* Să stăm, aşadar, ferm înaintea faraonului, adică să i ne opunem prin luptă, după cum şi Apostolul Petru spune: *Împotriviţi-vă lui, puternici în credinţă!* Dar şi Pavel spune la fel: *Staţi ferm în credinţă şi acţionaţi bărbăteşte!* Căci dacă vom sta cu hotărâre, urmează şi ceea ce Pavel se roagă pentru ucenicii lui: *Dumnezeu va zdrobi grabnic pe Satana sub picioarele voastre.* Căci cu cât noi vom sta mai hotărât şi mai puternic, cu atât mai slab şi mai neputincios va fi faraonul. Dacă însă noi vom începe a fi slabi sau îndoielnici, el se va face mai puternic şi mai hotărât împotriva noastră.

Ex. 8,20; 9,13

Ef. 6,14-15

Gal. 5,1

Cf. Rom. 5,2

Cf. Ps. 39,3

Ps. 72,2

1Pt. 5,9

1Cor. 16,13

Rom. 16,20

Şi cu adevărat se va împlini în noi ceea ce Moise a indicat, figurat: căci când el *îşi ridica mâinile*, Amaleh era învins. Când însă *le lăsa în jos*, ca epuizate, coborând braţe slăbite, *biruia Amaleh.* Aşadar, tot aşa să ridicăm şi noi braţele, întru puterea crucii lui Hristos, *să ridicăm mâini sfinte*, în rugăciune, *în orice loc, fără ură şi deliberare*, ca să fim vrednici de ajutorul Domnului. Căci la aceasta îndeamnă şi

Cf. Ex. 17,11

Cf. 1Tim. 2,8

Apostolus cohortatur dicens: *Resistite autem diabolo, et fugiet a uobis.* Agamus ergo omni fide, ut non solum fugiat a nobis, sed et *conteratur Satanas sub pedibus nostris*, sicut et Pharao demersus est in mare et in profundo abyssi exstinctus. Nos autem si recedamus de Aegypto uitiorum, fluctus saeculi tamquam iter solidum euademus per Iesum Christum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

Apostolul Iacob: *Împotriviţi-vă însă diavolului, şi va fugi de voi!* Să acţionăm, aşadar, cu credinţă întreagă, ca nu numai să fugă de noi, dar şi *să fie zdrobit Satana sub picioarele noastre*, după cum şi faraonul a fost scufundat în mare şi a dispărut în adâncul abisului. Iar noi, dacă vom ieşi din Egiptul viciilor, vom călca pe valurile veacului ca pe o cale bătătorită, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Iac. 4,7

Cf. Rom. 16,20

Cf. Ex. 15,4 *sqq.*

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia IV

De decem plagis quibus percussa est Aegyptus

1. Historia quidem famosissima nobis recitata est et quae pro sui magnitudine uniuerso mundo sit cognita, per quam designatur quod ingentibus signorum ac prodigiorum uerberibus Aegyptus cum Pharaone rege castigata sit, ut hebraeum populum, quem ex liberis patribus natum *uiolenter* in seruitutem redegerat, ingenitae redderet libertati. Verum ita gestorum contexta narratio est ut, si singula diligenter inspicias, plura in quibus haereat intellectus quam in quibus expedire se possit inuenias. Et quia longum est singula per ordinem Scripturae dicta proponere, continentiam totius historiae compendiosius recensebimus.

Igitur primo signo *proiecit uirgam suam Aaron, et facta est draco*, et conuocati incantatores et malefici Aegyptiorum *fecerunt similiter* ex uirgis suis dracones. Sed draco, qui ex uirga Aaron fuerat effectus, absorbuit dracones Aegyptiorum. Quod, cum stupori esse debuerit Pharaoni et ad credulitatem proficere, in contrarium uersum est. Dicit enim Scriptura quia: *Induratum est cor Pharaonis, et non exaudiuit eos*. Et hic quidem dicit quia induratum est cor Pharaonis; sed et in prima nihilominus plaga, ubi aqua in sanguinem uertitur, similiter scriptum est, et in secunda cum ranae ebulliunt,

Omilia IV

Despre cele zece plăgi[22] prin care a fost lovit Egiptul

1. O istorie preacunoscută ne-a fost citită, o istorie care, datorită măreției sale, este știută de lumea întreagă: se relatează că prin loviturile semnelor și prin biciurile minunilor, Egiptul, împreună cu regele faraon, este pedepsit pentru a reda libertatea înnăscută poporului evreu, pe care, născut din părinți liberi, îl dusese *cu forța* în sclavie[23]. Însă nararea faptelor astfel este țesută, încât dacă le vei privi cu atenție, una câte una, vei descoperi că mai multe sunt cele în care intelectul rămâne fixat decât cele din care el poate ieși. Și pentru că cere mult timp să expunem pe rând cele scrise, după ordinea Scripturii, noi vom face un rezumat al conținutului întregii istorii. *Cf.* Ex. 1,13

La primul semn, *Aaron a aruncat toiagul lui și el s-a transformat în șarpe*: descântătorii și vrăjitorii egiptenilor, convocați, *au făcut, la fel*, din toiegele lor șerpi. Dar șarpele care apăruse din toiagul lui Aaron a înghițit șerpii egiptenilor. Aceasta ar fi trebuit să-l ducă pe faraon la mirare și spre încredințare; l-a dus totuși la contrariu. Căci Scriptura spune că *s-a întărit inima faraonului și nu i-a ascultat pe ei*[24]. Aici spune că inima faraonului s-a întărit, dar și la prima plagă, când apa se transformă în sânge, și la a doua, când năpădesc broaștele, și la a treia, când *Cf.* Ex. 7,10 *sqq.* Ex. 7,13 *Cf.* Ex. 7,22

sed et in tertia cum scinifes ingruunt; in quarta quoque cum cynomia educitur et in quinta, ubi *manus Domini fit super pecora* Aegyptiorum, paria super hoc dicuntur et similia.

In sexta uero, ubi *sumpsit fauillam de fornace* Moyses *et respersit, et facta sum ulcera et uessicae feruentes in hominibus et in quadrupedibus et iam non poterant malefici stare in conspectu Moysi,* non dicitur quia induratum est cor Pharaonis, sed terribilius aliquid additur; scriptum est enim quia: *Indurauit Dominus cor Pharaonis, et non audiuit illos, quemadmodum constituit Dominus.* Rursum in septima, cum grando et ignis Aegyptum uastat uniuersam, *induratur* quidem *cor Pharaonis,* sed non a Domino. In octaua uero, ubi locusta producitur, *Dominus* dicitur *indurare cor Pharaonis.* Sed et in nona, cum *tenebrae palpabiles fiunt per totam terram Aegypti, Pharaonis cor Dominus* scribitur *indurare.* Ad ultimum quoque cum exstinctis primogenitis Aegyptiorum hebraeus populus discessisset, post multa ita dicitur: *Et indurauit Dominus cor Pharaonis regis Aegypti et seruorum eius, et insecutus est post filios Istrahel.* Sed et cum Moyses de terra Madiam ad Aegyptum mittitur et praecipitur ei *facere omnia prodigia, quae dedit Dominus in manus eius,* additur: *Facies,* inquit, *ea in conspectu Pharaonis. Ego autem induro cor Pharaonis, et non dimittet populum.* Hic primo dictum est a Domino: *Ego induro cor Pharaonis.* Sed et secundo ubi enumerati sunt principes Istrahel, post pauca addit ex persona Domini: *Ego,* inquit, *induro cor Pharaonis, et multiplico signa mea.*

2. Quod si credimus diuinas esse has litteras et per Spiritum sanctum scriptas, non puto quod tam indigne de diuino Spiritu sentiamus, ut fortuitu in tanto hoc opere

năvălesc ţânţarii, la a patra, când sunt aduşi tăunii, şi la a cincea, când *mâna Domnului se abate peste turmele* egiptenilor: de fiecare dată sunt rostite cuvinte asemenea, la fel. *Cf.* Ex. 8,15,19 *Cf.* Ex. 8,32 *Cf.* Ex. 9,3 *Cf.* Ex. 9,7

La a şasea însă, când Moise *a luat cenuşă din cuptor şi a împrăştiat-o şi au apărut ulceraţii şi pustule fierbinţi pe oameni şi pe patrupede, şi vrăjitorii nu au mai putut sta în privirea lui Moise,* nu se spune „s-a întărit inima faraonului", ci se adaugă ceva mai teribil: *A întărit Domnul inima faraonului şi nu i-a ascultat pe ei, cum hotărâse Domnul.* Iarăşi, la a şaptea, când devastează întregul Egipt cu grindină şi foc, se spune că *s-a întărit inima faraonului*: nu de către Domnul. La cea de-a opta, când sunt puse în mişcare lăcustele, se spune că *Domnul întăreşte inima faraonului.* Dar şi la a noua, când *un întuneric palpabil apare în tot pământul Egiptului,* se scrie că *Domnul întăreşte inima faraonului.* Iar la ultima, după ce poporul evreu a plecat, întâii-născuţi ai egiptenilor murind mai înainte, după mai multe de acest fel se spune: *Şi a întărit Domnul inima faraonului, regele Egiptului, şi a slujitorilor lui, şi a pornit în urmărirea fiilor lui Israel.* Însă şi atunci când Moise este trimis din pământul Madian în Egipt, poruncindu-i-se *să facă toate minunile pe care Domnul le-a dat în mâinile lui,* se adaugă: *„Vei face acestea în privirea faraonului. Eu însă întăresc inima faraonului, şi nu va lăsa poporul să plece".* Aici s-a spus pentru întâia oară de către Domnul: *„Eu întăresc inima faraonului".* Şi a doua oară, când sunt enumeraţi conducătorii lui Israel, adaugă după puţin, din partea Domnului: *„Eu întăresc inima faraonului şi înmulţesc semnele Mele".*

Cf. Ex. 9,10-11 — Ex. 9,12 — *Cf.* Ex. 9,35 — Ex. 10,20 — Ex. 10,21 — *Cf.* Ex. 10,27 — Ex. 14,8 — *Cf.* Ex. 4,21 — Ex. 4,21-22 — Ex. 7,3

2. Dacă noi credem că aceste scrieri sunt divine şi că au fost scrise prin Duhul Sfânt, nu cred că vom avea o părere atât de nedemnă despre Duhul Sfânt,

facta sit ista uarietas, et nunc quidem Deus dicatur indurasse cor Pharaonis, nunc autem non a Deo, sed quasi sponte induratum dicatur. Equidem confiteor me minus idoneum et minus capacem qui ualeam in huiuscemodi uarietatibus diuinae Sapientiae secreta rimari. Paulum tamen Apostolum uideo qui, propter habitantem in se Spiritum Dei, dicere confidenter audebat: *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam alta Dei* – hunc, inquam, uideo tamquam intelligentem quid differat *induratum esse cor Pharaonis* et *indurasse Dominum cor Pharaonis*, dicere alibi quidem: *An diuitias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis, ignorans quia patientia Dei ad paenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et cor impaenitens, thesaurizas tibi ipsi iram in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei*; per quod eum sine dubio qui sponte induratus est culpat. Alibi uero uelut quaestionem super hoc quandam proponens dicit: *Ergo cui uult miseretur, et quem uult indurat. Dicis itaque mihi: quid igitur adhuc conqueritur? Voluntati enim eius quis resistet?* Addit etiam his: *O homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo?* Per quod, de eo qui a Domino dicitur induratus, non tam quaestionis absolutione quam apostolica auctoritate respondit, credo, non iudicans dignum pro incapacitate auditorum *chartis et atramento* huiuscemodi absolutionum secreta committere; sicut et in alio loco de quibusdam uerbis ipse dicit *audisse* se quaedam *quae non licet hominibus loqui*. Unde et in consequentibus, eum qui

încât această variație, într-o lucrare atât de măreață, să fi fost întâmplătoare: uneori [Scriptura] spune că Dumnezeu a întărit inima faraonului, iar alteori spune că nu de către Dumnezeu, ci ca din proprie voință i-a fost întărită inima. Desigur, mărturisesc că sunt prea puțin pregătit și prea puțin capabil ca să pot sonda tainele Înțelepciunii divine în deosebiri de acest fel. Îl văd totuși pe apostolul Pavel, care, pentru că Duhul lui Dumnezeu locuia în el, îndrăznea să spună încredințat: *Nouă însă Dumnezeu ne-a descoperit, prin Duhul Său. Căci Duhul pe toate le scrutează, chiar și pe cele adânci ale lui Dumnezeu,* 1Cor. 2,10
îl văd, așadar, pe el ca înțelegând prin ce se deosebesc enunțurile „s-a întărit inima faraonului" și „a întărit Domnul inima faraonului". Căci el spune într-un loc: *Oare disprețuiești bogăția milei Lui, a răbdării și a generozității, ignorând că răbdarea lui Dumnezeu te conduce la pocăință? Căci după întărirea ta și după inima ta nepocăită îți strângi chiar ție mânie în ziua mâniei și a descoperirii judecății drepte a lui Dumnezeu.* Prin aceasta îl învinovățește, fără îndoială, Rom. 2,4-5
pe cel care s-a întărit din proprie voință. În alt loc, însă, punând parcă în chestiune acest [enunț, *Domnul a întărit inima faraonului*][25], spune: *Așadar, Își face milă de cel de care vrea [să-Și facă milă] și îl întărește pe cel pe care vrea [să-l întărească]. Și astfel îmi spui: „Așadar, ce va mai reproșa? Căci cine stă împotriva voinței Lui?".* Rom. 9,18-19
Și adaugă la acestea: *„O, omule, cine ești tu ca să întorci vorba lui Dumnezeu?".* Rom. 9,20
Cred că prin aceasta, în privința celui care este numit „întărit de către Domnul", el nu răspunde atât prin limpezirea chestiunii, cât prin autoritatea apostolică, nesocotind potrivit, din pricina neputinței auditorilor, a încredința *hârtiei și cernelei* secretele unor chestiuni *Cf.* 2In. 12
de acest fel, la fel cum și în alt loc spune, despre unele cuvinte, că *a auzit* unele *pe care nu îi este îngăduit să le spună oamenilor.* Din această cauză îl *Cf.* 2Cor. 12,4

non tam studiorum merito quam sciendi cupiditate secretioribus se quaestionibus curiosus immergit, magnifici doctoris seueritate deterret, cum dicit: *O homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit: quid me fecisti sic?* et cetera. Unde et nobis haec obseruasse tantum et inspexisse sufficiat, atque ostendisse auditoribus quanta sint in lege diuina profundis demersa mysteriis, pro quibus dicere in oratione debeamus: *De profundis clamaui ad te, Domine.*

3. Sed et illa non minus mihi intuenda uidetur obseruatio, cum quaedam uerbera Aaron inferre dicitur Pharaoni uel Aegypto, quaedam Moyses, quaedam uero ipse Dominus. Nam in prima plaga, cum *aquas uertit in sanguinem*, Aaron dicitur eleuasse uirgam et percussisse aquam. Sed et in secunda, cum percussit aquas *et eduxit ranas*, et in tertia, cum *extendit manu sua uirgam et percussit puluerem terrae, et facti sunt scinifes.* In his tribus uerberibus Aaron ministerium fuit. In quarto uero, Dominus fecisse dicitur ut *aduenire t cynomia* et repleret *domos Pharaonis.* Sed et in quinto, cum *exstinguuntur pecora Aegyptiorum*, Dominus nihilominus fecisse dicitur *uerbum hoc.* In sexto uero, Moyses *adspergit fauillam de fornace, et fiunt ulcera et uessicae cum feruore in hominibus et pecoribus.* Sed et in septimo, *Moyses eleuat manum suam in caelum*, et fiunt *uoces et grando et discurrit ignis super terram.* In octauo quoque, idem Moyses extendit manum suam in caelum, *et Dominus inducit uentum tota die et tota nocte* et adducit locustas. Sed et in nono, idem nihilominus *Moyses extendit manum suam in caelum, et fiunt tenebrae et caligo super omnem terram Aegypti.* In

îndepărtează, în continuare, cu severitatea unui învățător magnific pe cel care nu atât pentru profitul cercetării, cât din pofta de a ști se scufundă, curios, în chestiuni mai tainice: *O, omule, cine ești tu ca să întorci vorba lui Dumnezeu? Oare plăsmuirea spune celui ce a plăsmuit-o: „De ce m-ai făcut astfel?"* etc. Rom. 9,20
De aici rezultă că și nouă ne este de ajuns că am observat și am privit acestea, și că am arătat celor ce ascultă câte, în Legea divină, au fost cufundate în adânci taine, pentru care trebuie să spunem în rugăciune: *Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne!*[26]. Ps. 129,1

3. Dar și această observație nu mi se pare mai puțin demnă de atenție: se spune că unele lovituri au fost aplicate faraonului sau Egiptului de către Aaron, altele de către Moise, iar altele de către Însuși Domnul. Căci la prima plagă, când *schimbă apele în sânge*, se spune că Aaron a ridicat toiagul și a lovit apa. Dar și la a doua, când a lovit apele și *a scos broaștele*, și la a treia, când *a întins cu mâna sa toiagul și a lovit praful pământului și au apărut țânțari.* În aceste trei lovituri a constat slujirea lui Aaron. La a patra însă, se spune că Domnul a făcut astfel încât *au venit tăunii* și au umplut *casele faraonului.* Și la a cincea, când *se sting turmele egiptenilor*, Scriptura spune că Domnul a îndeplinit, nu mai puțin, *acest cuvânt*[27]. La a șasea însă Moise *împrăștie cenușă din cuptor, și apar ulcerații și pustule, cu fierbințeală, pe oameni și turme.* La a șaptea, tot *Moise ridică mâna sa spre cer*: apar *voci și grindină și se întinde foc pe pământ.* La cea de-a opta, același Moise își întinde mâna sa spre cer *și Domnul trimite un vânt, întreaga zi și întreaga noapte*, și aduce lăcustele. Dar și la a noua, același *Moise*, la fel, *întinde mâna sa spre cer și apar întuneric și tenebre*[28] *deasupra întregului pământ al Egiptului.*

Cf. Ex. 7,10
Ex. 8,6
Cf. Ex. 8,17
Cf. Ex. 8,24
Cf. Ex. 9,6
Cf. Ex. 9,10
Cf. Ex. 9,23
Cf. Ex. 10,13
Cf. Ex. 10,22

decimo uero, finis et perfectio totius operis a Domino ministratur. Ita enim scriptum est: *Factum est autem circa mediam noctem, et Dominus percussit omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat super thronum, usque ad primogenitum captiuae, quae est in laco, et omne primogenitum pecoris.*

4. Est et alia in his differentia quam obseruauimus, quod in prima quidem plaga, cum aqua in sanguinem fluit, nondum dicitur Moysi ut intret ad Pharaonem, sed dicitur ei: *Vade in occursum eius ad ripam fluminis, cum procedit ad aquam.* In secunda uero plaga, posteaquam prima ab iis constanter et fideliter ministrata est, dicitur ad eum: *Intra ad Pharaonem*, et ingressus dicit: *Haec dicit Dominus* et reliqua. Iam uero in tertia, ubi scinifes inferuntur, magi, qui prius obstiterant, cedunt confitentes quia *digitus Dei est hoc.* In quarta quoque, *uigilare* iubetur Moyses *mane et stare contra Pharaonem procedentem ad aquam, cum cynomia replentur Aegyptiorum domus.* In quinta nihilominus, ubi pecora Aegyptiorum delentur, *intrare* iubetur *ad Pharaonem Moyses.* In sexta, sane contemnitur Pharao, et non refertur quod intrauerit Moyses uel Aaron ad Pharaonem, quia *facta sunt ulcera et uessicae cum feruore etiam super maleficos Aegypti, et non poterant resistere Moysi.* In septima, *uigilare* iubetur *mane ualde et stare contra Pharaonem*, cum grandinem et ignem producit et uoces. In octaua, *intrare* praecipitur ad eum, cum locusta producitur. In nona, rursum contemnitur Pharao et praecipitur *ad caelum manus extendere Moyses, ut fiant tenebrae in tota terra Aegypti, palpabiles tenebrae*, et non quidem intrat, sed uocatur ad Pharaonem. Similiter et in decima, cum primitiua delentur et cogitur cum festinatione exire de Aegypto.

La a zecea însă, sfârșitul și împlinirea întregii lucrări sunt săvârșite de către Domnul. Căci s-a scris așa: *S-a făcut însă miezul nopții, și a lovit Domnul pe fiecare întâi-născut în pământul Egiptului, de la întâiul-născut al faraonului, care ședea pe tron, până la întâiul-născut al prizonierei, care este în bordei, și pe fiecare întâi-născut al turmei.* Ex. 12,29

4. Există și o altă diferență în acestea, pe care am observat-o: la prima plagă încă nu i se spune lui Moise să intre la faraon, ci i se spune: *„Mergi în calea lui pe malul fluviului, când iese la apă!"*. La a doua plagă însă, după ce prima a fost săvârșită cu hotărâre și cu credință de către ei, i se spune *„Intră la faraon!"*, și, odată intrat, rostește: *„Acestea spune Domnul"* etc. La a treia însă, când sunt aduși țânțari, magicienii, care mai înainte se opuseseră, cedează, mărturisind că *„aceasta [ce s-a întâmplat] este degetul lui Dumnezeu"*. La a patra se poruncește ca *Moise să se trezească de dimineață, și să stea dinaintea faraonului care înaintează spre apă, când tăunii umplu casele egiptenilor.* La a cincea cu nimic mai puțin, când sunt nimicite turmele egiptenilor, se poruncește ca *Moise să intre la faraon.* La a șasea faraonul este neglijat pe bună dreptate și nu se relatează ca Moise ori Aaron să fi intrat la faraon: *Au apărut ulcerații și pustule cu fierbințeală chiar pe vrăjitorii Egiptului și nu puteau sta în fața lui Moise.* La cea de-a șaptea, când declanșează grindină, foc și voci, se poruncește *să se trezească dis-de-dimineață și să stea dinaintea faraonului.* La cea de-a opta, când face să vină lăcustele, i se ordonă *să intre* la el. La cea de-a noua faraonul este iarăși neglijat și se ordonă ca *Moise să-și întindă mâinile la cer, ca să se facă întuneric în întreg pământul Egiptului, întuneric palpabil*; el nu intră, ci este chemat la faraon. La fel și la cea de-a zecea, când întâii-născuți sunt nimiciți și este silit să iasă în grabă din Egipt.

Ex. 7,15
Ex. 8,1 (7,26)
Ex. 8,19
Cf. Ex. 8,16 *sqq.*
Cf. Ex. 9,1
Cf. Ex. 9,10-11
Cf. Ex. 9,13
Cf. Ex. 10,1
Cf. Ex. 10,21
Cf. Ex. 11,1 *sqq.*

Sunt et aliae permultae obseruationes, in quibus singulis diuinae demonstrantur indicia Sapientiae. Inuenies enim quod primo, non flectitur Pharao nec diuinis uerberibus cedit, cum aquae in sanguinem uersae sunt. In secundo uero, parum quid molliri uidetur: *Vocauit* enim *Moysen et Aaron, et dixit ad eos: orate pro me ad Dominum, et tollat ranas a me et a populo meo, et dimittam populum.* In tertio, magi cedunt et dicunt ad Pharaonem: *Digitus Dei est hoc.* In quarto, per cynomiam uerberatus dicit: *Euntes immolate Domino Deo uestro, sed non longius tendetis iter. Orate igitur pro me ad Dominum.* In quinto, ubi nece pecudum caeditur, non solum non cedit, sed et amplius induratur. Similiter et in sexto, super plaga ulcerum facit. In septimo uero, cum grandine uastatur et ignibus: *Misit,* inquit, *Pharao et uocauit Moysen et Aaron et dixit illis: peccaui et nunc; Dominus iustus est, ego autem et populus meus impii. Orate igitur pro me ad Dominum.* In octauo, cum locustis urguetur: *Et festinauit,* inquit, *Pharao et uocauit Moysen et Aaron, dicens: peccaui ante Dominum Deum uestrum et in uos. Suscipite peccatum meum etiam nunc, et orate ad Dominum Deum uestrum.* In nono, cum tenebris offunditur: *Vocauit,* inquit, *Pharao Moysen et Aaron, dicens: ite, seruite Domino Deo uestro.* Iam uero in decimo, cum primitiui hominum exstinguuntur et pecorum: *Vocauit,* inquit, *Pharao Moysen et Aaron noctu et dixit illis: surgite et exite de populo meo, et uos et filii Istrahel; ite, seruite Domino Deo uestro, sicut dicitis: et oues et boues uestros assumentes pergite, sicut*

Există şi foarte multe alte detalii: în fiecare sunt manifeste indiciile Înţelepciunii divine. Căci vei găsi că, mai întâi, când apele sunt schimbate în sânge, faraonul nu se pleacă şi nu cedează loviturilor divine. *Cf.* Ex. 7,22
La a doua plagă însă pare să se fi înmuiat puţin: căci *i-a chemat pe Moise şi pe Aaron şi le-a spus: „Rugaţi-vă Domnului pentru mine ca să ridice broaştele de la mine şi de la poporul meu şi voi lăsa poporul să plece!".* La cea de-a treia magicienii cedează şi îi Ex. 8,8
spun faraonului: *„Aceasta este degetul lui Dumnezeu".* Ex. 8,19
La a patra, biciuit cu tăuni, spune: *„Ieşind, aduceţi jertfă Domnului Dumnezeului vostru, dar să nu vă faceţi calea prea lungă! Rugaţi-vă, aşadar, pentru mine Domnului!".* La a cincea, când este bătut prin Ex. 8,25.28
moartea turmelor, nu numai că nu cedează, dar se întăreşte încă şi mai mult. La fel face şi la a şasea, la *Cf.* Ex. 9,7
plaga ulceraţiilor. La a şaptea însă, când este pustiit cu *Cf.* Ex. 9,12
grindină şi foc, [Scriptura] spune: *Faraonul a trimis ca să-i cheme pe Moise şi pe Aaron şi le-a spus lor: „Şi acum am greşit. Domnul este drept, iar eu şi poporul meu, neevlavioşi. Rugaţi-vă, aşadar, Domnului pentru mine!".* La cea de-a opta, când Ex. 9,27-28
este urgisit cu lăcuste, Scriptura spune: *Şi s-a grăbit faraonul să-i cheme pe Moise şi pe Aaron, spunând: „Am greşit înaintea Domnului Dumnezeului vostru şi împotriva voastră. Chiar acum ridicaţi păcatul meu şi rugaţi-vă Domnului Dumnezeului vostru!".* Ex. 10,16-17
La cea de-a noua, când este acoperit de întuneric, Scriptura spune: *Faraonul i-a chemat pe Moise şi pe Aaron, spunând: „Mergeţi, slujiţi Domnului Dumnezeului vostru!".* Iar la cea de-a zecea, când Ex. 10,24
întâii-născuţi ai oamenilor şi ai turmelor sunt ucişi, Scriptura spune: *Faraonul i-a chemat pe Moise şi pe Aaron noaptea şi le-a spus: „Ridicaţi-vă şi ieşiţi din poporul meu, şi voi, şi fiii lui Israel, mergeţi, slujiţi-I Domnului Dumnezeului vostru, după cum spuneţi! Plecaţi, luându-vă oile şi boii voştri, după cum aţi*

dixistis. Benedicite autem et me. Et cogebant Aegyptii populum quam celerrime exire de terra Aegypti. Dicebant enim quoniam omnes nos moriemur.

5. Quis ille est, quem repleat Deus illo Spiritu quo repleuit Moysen et Aaron, cum haec prodigia et signa perficerent, ut eodem Spiritu illuminatus possit quae per illos sunt gesta disserere? Aliter enim non arbitror has ingentium rerum uarietates ac differentias explanari, nisi eodem Spiritu quo gesta sunt disserantur, quia et Paulus Apostolus dicit quod: *Spiritus prophetarum prophetis subiectus sit.* Non ergo quibuscumque ad explanandum dicta prophetarum, sed prophetis dicuntur esse subiecta. Verum quoniam idem beatus Apostolus huius gratiae, id est prophetalis doni, tamquam ex parte sit et in potestate nostra, imitatores nos fieri iubet dicens: *Aemulamini autem dona meliora, magis autem ut prophetetis,* temptemus et nos aemulationem suscipere bonorum et, si quid est in nobis, exigere, a Domino uero plenitudinem muneris exspectare. Pro hoc enim dicitur a Domino per prophetam: *Aperi os tuum, et replebo illud,* pro illo uero alia Scriptura dicit: *Punge oculum, et producit lacrimam; punge cor, et producit sensum.* Ne ergo ex desperatione silentio nos tradamus, quod utique non aedificat Ecclesiam Dei, de quibus possumus et in quantum possumus, breuiter repetamus.

6. Puto ergo, prout sentire possum, quod Moyses ad Aegyptum ueniens et deferens uirgam, qua castigat et uerberat Aegyptum decem plagis, Moyses hic lex Dei sit, quae data est huic mundo ut eum decem plagis, id est decem mandatis quae in decalogo continentur, corripiat et emendet.

spus! Binecuvântați-mă însă și pe mine!". Și egiptenii sileau poporul să iasă cât mai repede din pământul Egiptului. Căci spuneau că „noi toți vom muri". Ex. 12,31-33

5. Cine este cel pe care Dumnezeu să-l umple cu acel Duh cu care i-a umplut pe Moise și pe Aaron, în vreme ce ei săvârșeau aceste semne și minuni, ca, luminat de același Duh, să poată explica cele ce au fost săvârșite prin ei? Căci nu socot că altfel pot fi explicate aceste detalii și deosebiri ale unor fapte mărețe, decât dacă sunt explicate prin același Duh prin care au fost săvârșite, fiindcă și Apostolul Pavel spune: *Duhul profeților a fost supus profeților.* Așadar, se afirmă că nu oricui au fost supuse, spre explicare, spusele profeților, ci [doar] profeților. Totuși, fiindcă același fericit Apostol ne poruncește să ne facem imitatori ai aceluiași har, adică ai darului profetic, ca și cum ar fi al nostru și în puterea noastră, spunând: *Aspirați la darurile mai bune, însă, înainte de toate, ca să profețiți!*, vom încerca și noi să ne asumăm aspirația celor bune, și, atât cât este în putința noastră, să le realizăm, așteptând însă de la Domnul împlinirea sarcinii. Căci pentru aceea se spune de către Domnul prin profet: *„Deschide gura ta și o voi umple!"*, pentru aceea altă Scriptură spune: *„Înțeapă ochiul și el dă lacrimă, înțeapă inima și ea dă înțeles!"*. Așadar, ca să nu ne predăm, din disperare, tăcerii, care, fără îndoială, nu zidește Biserica lui Dumnezeu, să le reluăm, pe scurt, pe cele pe care le putem și în măsura în care putem.

1Cor. 14,32

Cf. 1Cor. 14,1; 12,31

Ps. 80,10

Cf. Sir. 22,19

6. Cred, așadar, atât cât pot înțelege, că Moise, care vine în Egipt și poartă toiagul prin care biciuiește și îndreaptă Egiptul cu cele zece plăgi, acest Moise este Legea lui Dumnezeu, care a fost dată acestei lumi ca să o îndrepte și să o reformeze prin zece plăgi, adică prin cele zece porunci care sunt cuprinse în Decalog.

Virga uero, per quam geruntur haec omnia, per quam Aegyptus subigitur et Pharao superatur, crux Christi sit, per quam mundus hic uincitur, et *princeps huius mundi* cum principatibus et potestatibus triumphatur. Quod autem uirga proiecta fit draco uel serpens et deuorat Aegyptiorum magorum serpentes, qui id *similiter fecerant*, serpentem pro sapientia poni uel prudentia indicat euangelicus sermo, cum dicit: *Estote prudentes tamquam serpentes*, et alibi: *Serpens erat prudentior omnibus animalibus et bestiis quae erant in paradiso.* Crux ergo Christi, cuius praedicatio *stultitia* uidebatur, quam Moyses, id est lex continet, sicut Dominus dixit: *De me enim ille scripsit*, haec, inquam, crux, de qua Moyses scripsit, postquam in terra proiecta est, id est posteaquam ad credulitatem et fidem hominum uenit, conuersa est in sapientiam, et tantam sapientiam quae omnem Aegyptiorum, id est huius mundi sapientiam deuoraret. Intuere enim quomodo *stultam fecit Deus sapientiam huius mundi*, posteaquam manifestauit *Christum, qui crucifixus est, Dei uirtutem esse et Dei Sapientiam* et uniuersus iam mundus comprehensus est ab eo qui dixit: *Comprehendens sapientes in astutia eorum.*

Quod uero aquae fluminis uertuntur in sanguinem, satis conuenienter aptatur. Primo quidem, ut is fluuius, cui Hebraeorum paruulos crudeli nece tradiderant, auctoribus sceleris poculum sanguinis redderet, et cruorem polluti gurgitis, quem parricidali caede maculauerant, potando sentirent.

Tum deinde, ut et allegoricis legibus nihil desit, aquae uertuntur in sanguinem, et sanguis suus Aegypto propinatur. Aquae Aegypti erratica et lubrica philosophorum sunt dogmata; ista quoniam paruulos quosque sensu et pueros in

Toiagul prin care se îndeplinesc toate acestea, prin care Egiptul este supus şi faraonul învins, este Crucea lui Hristos, prin care această lume este învinsă, iar *conducătorul acestei lumi*, împreună cu conducerile şi puterile, este prezentat în triumf[29]. Toiagul, aruncat, se face şarpe şi înghite şerpii magicienilor egipteni care *făcuseră la fel.* Cuvântul evanghelic indică faptul că şarpele este pus [aici ca simbol] pentru înţelepciune sau prudenţă (*„Fiţi prudenţi ca şerpii!"*), la fel ca în altă parte (*Şarpele era mai prudent decît toate însufleţitele şi fiarele ce se aflau în rai*). Aşadar, crucea lui Hristos, ce părea *prostie* în predicare, pe care Moise, Legea adică, o conţine (după cum Domnul spune: *„Căci despre Mine a scris acela"*), această cruce despre care Moise a scris, după ce a fost aruncată în pământ, adică după ce a venit spre încredinţarea şi credinţa oamenilor, s-a transformat în înţelepciune, şi într-o astfel de înţelepciune încât a înghiţit toată înţelepciunea egiptenilor, adică înţelepciunea acestei lumi. Priveşte cum *a făcut Dumnezeu proastă înţelepciunea acestei lumi*, după ce a arătat că *Hristos, Care a fost răstignit, este puterea lui Dumnezeu şi Înţelepciunea lui Dumnezeu*: de acum întreaga lume este prinsă de către Cel [despre] care a spus *„Cel ce prinde înţelepţii în şiretenia lor"*!

Se potriveşte satisfăcător şi faptul că apele fluviului sunt schimbate în sânge. Mai întâi că acest fluviu, căruia i s-au dat, printr-o moarte cruntă, copiii evreilor, le dă autorilor crimei un pahar de sânge: când beau, ei simt sângele adâncului întinat, [adânc] pe care îl murdăriseră printr-o crimă similară.

Apoi, pentru ca nimic să nu lipsească legilor alegorice, apele se schimbă în sânge, şi Egiptului îi este oferit sângele propriu pentru a fi băut. Apele Egiptului sunt opiniile[30] rătăcite şi nestatornice ale filosofilor; acestora, pentru că au înşelat pe cei

Cf. In. 16,11
Cf. Col. 2,15
Cf. Ex. 7,12 *sqq.*
Mt. 10,16
Gn. 3,1
Cf. 1Cor. 1,18
In. 5,46
Cf. 1Cor. 1,20 *sqq.*
1Cor. 3,19
Cf. Ex. 7,20

intelligentia deceperunt, ubi crux Christi mundo huic ueritatis lumen ostendit, necis eorum poenas et reatum sanguinis exiguntur. Ita enim et ipse Dominus dicit quia: *Omnis sanguis qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae, requiretur a generatione hac.*

Per secundam uero plagam, in qua ranae producuntur, indicari figuraliter arbitror carmina poëtarum qui, inani quadam et inflata modulatione uelut ranarum sonis et cantibus, mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Ad nihil enim aliud animal illud utile est nisi quod sonum uocis improbis et importunis clamoribus reddit.

Post hoc scinifes producuntur. Hoc animal pennis quidem suspenditur per aëra uolitans, sed ita subtile est et minutum ut oculi uisum nisi acute cernentis effugiat; corpus tamen cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quem uolantem uidere quis non ualet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animalis genus dignissime puto arti dialecticae comparari, quae minutis et subtilibus uerborum stimulis animas terebrat, et tanta calliditate circumuenit ut deceptus nec uideat nec intelligat unde decipitur.

Quarto quoque in loco, cynomiam Cynicorum sectae comparauerim, qui ad reliquas deceptionis suae improbitates etiam uoluptatem et libidinem summum praedicant bonum.

Quoniam igitur per haec singula prius deceptus est mundus, aduenies sermo et lex Dei huiuscemodi eum correptionibus arguit, ut ex qualitate poenarum qualitates proprii agnoscat erroris.

Quod uero quinto in loco, animalium nece uel pecudum Aegyptus uerberatur, uecordia in hoc arguitur stultitiaque

micuți în gândire și pe copiii în înțelegere, când crucea lui Hristos a arătat acestei lumi lumina adevărului, li se cere pedeapsa pentru crima lor și vinovăția sângelui. Căci și Domnul spune astfel: *„Tot sângele care a curs pe pământ, de la sângele dreptului Abel până la sângele lui Zaharia se va cere de la această generație".* *Cf.* Dt. 21,8 Mt. 23,35-36

Prin a doua plagă însă, în care se dau la iveală broaște, cred că se indică figurat cântările poeților care, cu intonație slabă și emfatică, asemănătoare sunetelor și cântecelor broaștelor, au introdus în această lume povești spre a înșela. Căci la nimic altceva nu este folositor acest însuflețit decât să redea sunetul vocii prin zgomote degradate și neplăcute. *Cf.* Ex. 8,6

După ele sunt aduși țânțarii[31]. Acest însuflețit este susținut de aripi, zburând de colo-colo prin aer, dar este atât de discret și mărunt încât scapă privirii ochiului dacă vederea nu este agilă. Când se așază însă pe trup, îl sondează cu o ațâțare aparte, astfel încât cine nu poate să îl vadă zburând îl simte înțepându-l. Așadar, consider că acest gen de însuflețit poate fi foarte bine comparat cu arta dialectică, ce sondează sufletele cu îmboldirile subtile și discrete ale argumentelor și le înconjoară cu atâta viclenie, încât, înșelat, nici nu vede, nici nu aude de unde vine înșelăciunea. *Cf.* Ex. 8,17

În al patrulea loc aș compara tăunii[32] cu secta cinicilor[33], care, pe lângă celelalte îndrăzneli ale înșelătoriei lor, predică voluptatea și plăcerea ca pe cel mai mare bine. *Cf.* Ex. 8,24

Așadar, fiindcă lumea a fost înșelată mai înainte prin fiecare dintre acestea, cuvântul și Legea lui Dumnezeu, venind, le acuză pe ele prin astfel de corecții, ca prin natura pedepselor să-l facă să recunoască natura[34] propriei greșeli.

A cincea oară Egiptul este lovit cu moartea însufleților, a turmelor: astfel se denunță nebunia și *Cf.* Ex. 9,6

mortalium qui, tamquam irrationabilia pecora, cultum et uocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominum, sed et pecudum, ligno et lapidibus impressis, Hammonem Iouem in ariete uenerantes et Anubem in cane, Apin quoque colentes in tauro, ceteraque quae Aegyptus deorum portenta miratur, ut, in quibus cultum credebant inesse diuinum, in his uiderent miseranda supplicia.

Ulcera post haec et uessicae cum feruura sexto in uerbere producuntur. Et uidetur mihi quod in ulceribus arguatur dolosa et purulenta malitia, in uessicis tumens et inflata superbia, in feruuris irae ac furoris insania. Hucusque per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur.

7. Post haec uero uerbera ueniunt de supernis *uoces*, inquit, tonitrui sine dubio, *et grando et ignis discurrens in grandine*. Vide temperamentum diuinae correptionis: non cum silentio uerberat, sed dat uoces, et doctrinam caelitus mittit, per quam possit culpam suam castigatus agnoscere. Dat et grandinem, per quam tenera adhuc uastentur nascentia uitiorum. Dat et ignem, sciens esse *spinas et tribulos*, quos debeat ignis ille depasci, de quo dicit Dominus: *Ignem ueni mittere in terram*; per hunc enim incentiua uoluptatis et libidinis consumuntur.

Quod autem locustarum octauo in loco fit mentio, puto per hoc genus plagae dissidentis semper a se et discordantis humani generis inconstantiam confutari. Locusta enim cum regem non habeat, sicut Scriptura dicit: *Una acie ordinatum ducit exercitum*; homines uero cum rationabiles a Deo facti sint, neque semet ipsos ordinate regere potuerunt neque Dei regis patienter moderamina pertulere.

prostia muritorilor care, ca niște turme fără rațiune, au așezat cinstirea și numele lui Dumnezeu în plăsmuiri, nu numai de oameni, dar și de turme, gravate în lemn sau piatră. Astfel, ei venerează pe Ammon Jupiter în berbec, pe Anubis în câine, pe Apis îl cinstesc în taur și pe celelalte pe care Egiptul le adoră ca închipuiri ale zeilor: în cele ce credeau că se află cinstire a divinului, în acelea să vadă suplicii vrednice de milă.

După acestea sunt aduse ulcerații[35] și pustule cu fierbințeală[36], în a șasea plagă. Mi se pare că prin ulcerații este acuzată răutatea vicleană și purulentă, prin pustule trufia surescitată și exacerbată, iar prin fierbințeală nebunia mâniei și a furiei. Până aici pedepsele sunt potrivite lumii prin figurile erorilor ei. *Cf.* Ex. 9,10

7. După acestea însă plăgile vin din cele de sus: *voci*, ale tunetului, desigur, *grindină și focul ce coboară în grindină*. Observă adecvarea mustrării divine! Nu lovește în tăcere, ci dă *voci*: trimite din cer o învățătură prin care omul, pedepsit, să-și poată recunoaște vina sa. Dă și *grindină*, prin care mlădițele, încă tinere, ale viciilor, sunt distruse. Dă și *foc*, știind că există *spini și mărăcini* pe care focul trebuie să le devoreze, [acel foc] despre care Domnul spune: *„Am venit să arunc foc pe pământ"*: prin acesta este distrusă incitația voluptății și a plăcerii. *Cf.* Ex. 9,23 *Cf.* Gn. 3,18 *Cf.* Lc. 12,49

Se face amintire, în ziua a opta, de lăcuste[37]: consider că prin acest tip de plagă este respinsă șovăiala speței umane, întotdeauna în disensiune și dezacord cu sine. Căci lăcusta, deși nu are rege, *iese cu oastea în ordine, pe o linie de bătaie*, cum spune Scriptura. Oamenii însă, deși au fost făcuți de Dumnezeu cu rațiune, nu au putut nici să se conducă pe sine în ordine, nici nu au primit cu răbdare directivele lui Dumnezeu, regele. *Cf.* Ex. 10,13 *Cf.* Prov. 30,27 (24,62)

Nona plaga tenebrae sunt, siue ut mentis eorum caecitas arguatur, siue ut intelligant diuinae dispensationis et prouidentiae obscurissimas esse rationes. *Posuit* enim *Deus tenebras latibulum suum*, quas illi, audacter et temere perscrutari cupientes et alia ex aliis asserentes, in crassas et *palpabiles* errorum *tenebras* deuoluti sunt.

Ad ultimum primitiuorum infertur interitus, in quo sit fortassis aliquid supra nostram intelligentiam, quod commissum ab Aegyptiis uideatur in *Ecclesiam primitiuorum, quae adscripta est in caelis.* Vnde et exterminator angelus ad huiuscemodi ministerium mittitur, qui parcat illis tantum qui utrosque postes agni sanguine inuenti fuerint habere signatos.

Delentur interim primogenita Aegyptiorum, siue eos *principatus et potestates* et *mundi huius rectores tenebrarum* dicamus, quos in aduentu suo Christus *traduxisse* dicitur, hoc est captiuos duxisse et *triumphasse in ligno crucis*; siue auctores et inuentores falsarum, quae in hoc mundo fuerunt, religionum dicamus, quas Christi ueritas cum suis exstinxit et deleuit auctoribus. Haec quantum ad locum mysticum spectat.

8. Iam uero si etiam moralis nobis figura tractanda est, dicemus quod unaquaeque anima in hoc mundo, dum in erroribus uiuit et in ignorantia ueritatis, in Aegypto posita est. Huic si appropinquare coeperit lex Dei, aquas ei uertit in sanguinem, id est fluidam et lubricam iuuentutis uitam conuertit ad sanguinem Veteris uel Noui Testamenti. Tum deinde educit ex ea uanam et inanem loquacitatem et aduersum Dei prouidentiam ranarum similem querelam. Purgat etiam malignas cogitationes eius, et scinifarum mordacitati similes calliditatis aculeos discutit. Libidinum quoque morsus cynomiae spiculis similes depellit, stultitiamque in

Întunericul[38] este a noua plagă: ori ca să acuze orbirea minții lor, ori ca să se înțeleagă că rațiunile administrării și providenței divine sunt foarte întunecate. Căci *Dumnezeu a pus întunericul ascunziș al Său*: aceia, dorind să privească cu îndrăzneală și orbește, și trecând de la unele afirmații la altele, au fost aruncați în *întunericul* greu și *palpabil* ale erorilor.

Cf. Ex. 10,22

Ps. 17,11

Cf. Ex. 12,29

La urmă este adusă moartea întâilor-născuți, în care se află, poate, ceea ce depășește înțelegerea noastră, ceva ce a fost comis de către egipteni în *Biserica întâilor-născuți, care a fost scrisă în ceruri.* Din această cauză este trimis pentru o astfel de slujire îngerul morții, care îi cruță doar pe cei ce vor fi avut ambii stâlpi ai porții însemnați cu sângele mielului.

Cf. Evr. 12,23

Cf. Ex. 12,7

Sunt nimiciți, în sfârșit, întâii-născuți ai egiptenilor: îi numim aici fie pe cei care sunt *conducerile și puterile* și pe *cei ce domnesc peste această lume a întunericului*, cei despre care se spune că Hristos, la venirea Sa, *i-a expus public*, adică i-a luat prizonieri, *triumfând în lemnul crucii*, fie pe autorii sau inventatorii religiilor false care au fost în această lume, pe care adevărul lui Hristos le-a distrus și nimicit, dimpreună cu autorii lor. Aceasta cât privește aria tainică.

Cf. Col. 2,15

Cf. Ef. 6,12

Cf. Col. 2,15

8. Dacă însă noi trebuie să tratăm și figura morală, vom spune că fiecare suflet în această lume, câtă vreme trăiește în greșeli și în ignorarea adevărului, se află în Egipt. Dacă legea lui Dumnezeu începe să se apropie de el, ea îi schimbă apele în sânge: întoarce viața schimbătoare și nestatornică a tinereții în sângele Vechiului și Noului Testament. Smulge apoi din el vorbăria inutilă și debilă și plângerea asemenea [glasului] broaștelor împotriva providenței lui Dumnezeu. Curăță, încă, gândurile lui rele și smulge spinii gândurilor viclene, care sunt asemenea înțepăturii țânțarilor. Îndepărtează chiar și mușcăturile

ea et intellectum pecudibus similem delet; per quam *homo cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est eis.* Arguit eius et ulcera peccatorum atque arrogantiae tumorem feruoremque in ea furoris exstinguit. Adhibet post haec etiam uoces *filiorum tonitrui,* id est euangelicas apostolicasque doctrinas. Sed et castigationem grandinis admouet ut luxuriam uoluptatesque coerceat. Adhibet simul et ignem paenitentiae, ut et ipsa dicat: *Nonne cor nostrum erat ardens intra nos?* Nec locustarum ab ea subducit exempla, quibus mordeantur et depascantur omnes inquieti motus eius et turbidi, quo et ipsa discat quod Apostolus docet: *Vt omnia sua secundum ordinem fiant.* Vbi uero sufficienter fuerit castigata pro moribus et pro emendatioris uitae correctione coercita, cum auctorem uerberum senserit et confiteri iam coeperit quia *digitus Dei est* et parum quid agnitionis acceperit, tunc praecipue gestorum suorum tenebras uidet, tunc errorum suorum caliginem sentit. Cumque in hoc uenerit, tunc merebitur ut exstinguantur in ea primogenita Aegypti.

In quo tale aliquid intelligi posse arbitror: omnis anima, cum ad supplementum aetatis aduenerit, et uelut naturalis in ea quaedam lex coeperit sua iura defendere, primos sine dubio motus secundum desiderium carnis producit, quos ex concupiscentiae uel irae fomite uis incentiua commouerit. Vnde quasi praecipuum et quod non sit commune cum ceteris hominibus, de solo Christo propheta dicit: *Butyrum et mel manducabit, priusquam faciat aut proferat maligna, eliget bonum, quoniam, priusquam sciat puer bonum aut malum,* resistit malitiae ut eligat quod bonum est. Alius autem propheta tamquam de semet ipso loquens dicebat:

plăcerilor, cele asemenea acelor de tăun, şi nimiceşte în el prostia şi înţelegerea asemenea turmelor, cea prin care *omul, câtă vreme este în cinstire, nu a înţeles, ci s-a asemuit vitelor fără gândire şi s-a făcut asemenea lor.* Acuză ulceraţiile păcatelor lui [*i.e.* sufletului] şi stinge în el pustula fierbinte a aroganţei. Întrebuinţează apoi chiar şi vocile *fiilor tunetului,* adică învăţăturile evanghelice şi apostolice. Dar aduce şi pedeapsa grindinei, ca să înăbuşe excesul şi plăcerile. Întrebuinţează, totodată, şi focul pocăinţei, ca şi el să spună: *„Oare nu ardea sufletul nostru în noi?".* Nu lasă departe de el nici exemplele lăcustelor, prin care sunt muşcate şi devorate toate mişcările lui agitate şi tulburate, prin care înţelegem ceea ce şi Apostolul ne învaţă: *Ca toate ale sale să se facă în ordine.* Odată ce va fi fost îndeajuns pedepsit pentru moravuri şi constrâns, prin îndreptare, spre o viaţă mai corectă, când îl va fi cunoscut pe autorul plăgilor şi va fi început de acum să mărturisească că *„este degetul lui Dumnezeu",* când va fi primit câte ceva din cunoaştere, atunci, mai ales, va vedea întunericul faptelor sale, atunci va vedea tenebrele greşelilor lui. Când va ajunge la aceasta, atunci va fi vrednic ca întâii-născuţi ai Egiptului să fie ucişi în el.

Ps. 48,21

Cf. Mc. 3,17

Lc. 24,32

Cf. 1Cor. 14,40

Cf. Ex. 8,19

Cred că în aceasta se poate înţelege şi ceva de acest fel: orice suflet, când a ajuns la înaintarea în vârstă şi când legea, oarecum naturală în el, începe să-şi apere drepturile sale, orice suflet, aşadar, produce, fără îndoială, primele mişcări după dorinţa cărnii, pe care potenţa incitatoare le declanşează prin stimularea dorinţei sau a mâniei. Din această cauză profetul spune ceva aparte, doar despre Hristos, ceva care nu este împărtăşit de ceilalţi oameni: *Va mânca unt şi miere înainte de a face sau de a spune cele rele, va alege binele fiindcă, mai înainte ca să cunoască copilul binele şi răul,* rezistă răului ca să aleagă ceea ce este bun. Un alt profet, vorbind ca

Is. 7,15 *sqq.*

Delicta iuuentutis meae et ignorantiae ne memineris. Quia ergo primi isti animae motus secundum carnem prolati in peccatum ruunt, merito in morali loco Aegyptiorum primitiua ponentur, quae eatenus exstinguuntur, si reliquae uitae conuersio emendatiorem dirigat cursum. Sic ergo in anima, quam lex diuina ab erroribus susceptam castigat et corrigit, etiam primogenita Aegyptiorum intelliguntur esse deleta, nisi si post haec omnia in infidelitate perduret, et nolit iungi istraheliticae plebi, ut exeat de profundo et euadat incolumis, sed in iniquitate permaneat et descendat *tamquam plumbum in aqua ualidissima.* Iniquitas enim secundum Zachariae prophetae uisum supra talentum plumbi sedet, et ideo qui permanet in iniquitate tamquam plumbum demergi dicitur in profundum.

Sane quod in superioribus obseruauimus, quaedam prodigia per Aaron, quaedam per Moysen, quaedam uero per ipsum Dominum ministrata, intelligi eatenus possunt, ut agnoscamus in quibusdam per sacrificia sacerdotum et obsecrationes pontificum nos esse purgandos, quod Aaron persona designat; in quibusdam uero per scientiam diuinae legis emendandos, ut Moysi designat officium; in aliis autem, sine dubio quae difficiliora sunt, ipsius Domini egere uirtutem.

9. Sed ne illud quidem putandum est nobis inaniter obseruatum, quod primo quidem Moyses non intrat ad Pharaonem, sed occurrit ei exeunti ad aquas, postmodum uero intrat ad eum, post hoc nec intrat, sed accersitus accedit. Et in hoc ita arbitror intelligi posse quod, siue nobis in uerbo Dei et religionis adsertione certamen est aduersum Pharaonem, siue etiam obsessas ab eo animas de potestate eius conamur eripere et est nobis in disputatione

despre sine, spunea: *Greşelile tinereţii mele şi ale neştiinţei să nu Ţi le aminteşti!* Aşadar, fiindcă aceste prime mişcări ale sufletului, produse după carne, se sfârşesc în păcat, ele sunt indicate pe drept, în aria morală, de întâii-născuţi ai egiptenilor, care sunt stârpiţi cu atât mai vârtos cu cât întoarcerea, pentru viaţa rămasă, duce la un parcurs mai ales. Aşadar, astfel se înţelege că cei întâi-născuţi ai egiptenilor au fost nimiciţi: [aceasta se întâmplă] în sufletul pe care, odată ridicat din greşeli, legea divină îl îndreaptă şi îl corectează. Aceasta dacă nu cumva, după toate acestea, el persistă în necredinţă şi nu doreşte să fie unit cu poporul israelit ca să iasă din adânc şi să scape teafăr, ci ca să rămână în nelegiuire şi ca să coboare *ca plumbul în apa foarte vijelioasă.* Căci nelegiuirea, după arătarea profetului Zaharia, stă deasupra unui talant de plumb: de aceea se spune că cel ce rămâne în nelegiuire se scufundă ca plumbul în adânc.

Ps. 24,7

Cf. Ex. 15,10

Cf. Zah. 5,6-7

În mod potrivit am observat mai înainte că unele minuni au fost împlinite prin Aaron, altele prin Moise, iar altele prin Însuşi Domnul: acestea se relatează ca să recunoaştem de aici că noi trebuie să fim curăţaţi, în unele, prin sacrificiile preoţilor şi rugăciunile arhiereilor, ceea ce persoana lui Aaron indică, iar în altele trebuie să fim îndreptaţi prin ştiinţa Legii divine, cum arată slujirea lui Moise[39]. În altele însă, care sunt, fără îndoială, mai dificile, avem nevoie de puterea Domnului Însuşi.

9. Nu trebuie crezut că am neglijat faptul că mai întâi Moise nu intră la faraon, ci iese în calea celui ce se îndreaptă spre ape, apoi că intră la el, iar după aceea nu intră, ci se duce fiind chemat. Acestea, după opinia mea, pot fi înţelese şi astfel: fie că avem luptă întru Cuvântul lui Dumnezeu şi întru afirmarea religiei, împotriva faraonului, fie că încercăm să depărtăm de sub puterea lui sufletele cotropite de el şi

luctamen, non statim in prima fronte ingredi debemus ad ultima quaestionum loca, sed occurrendum nobis est aduersario, et occurrendum ad aquas suas; aquae enim suae sunt auctores gentilium philosophorum. Ibi ergo nobis primo disputare uolentibus occurrendum est, ut ipsos arguamus et ipsos errasse doceamus. Post hoc iam ingrediendum nobis est et ad interiora certaminis. Dicit enim et Dominus: *Nisi quis prius alligauerit fortem, non potest introire in domum eius et uasa eius diripere.* Prius ergo nobis alligandus est fortis et quaestionum uinculis constringendus, et ita introeundum ad diripienda uasa eius et liberandas animas, quas deceptionis fraude possederat. Quod cum saepius fecerimus, et steterimus contra ipsum – steterimus autem eo modo quo Apostolus dicit: *State ergo succinti lumbos uestros in ueritate* et iterum: *State in Domino, et uiriliter agite* –, cum ergo hoc modo steterimus aduersum ipsum, ille artifex antiquus et callidus etiam uinci se simulabit et cedere, si forte per hoc negligentiores nos efficiat ad certamen. Sed et paenitentiam simulabit et deprecabitur nos discedere quidem, sed non longe discedere. Vult nos esse sibi aliqua ex parte uicinos, uult nos a suis finibus non longe discedere.

Sed nos nisi ab eo longius recedamus et transeamus mare et dicamus: *Quantum interiacet ortus ab occasu, elongauit a nobis iniquitates nostras,* salui esse non possumus. Propter quod deprecemur misericordiam Domini, ut et nos eripiat de terra Aegypti, de potestate tenebrarum, et Pharaonem cum exercitu suo *tamquam plumbum demergat in aqua ualidissima.* Nos autem liberati, cum gaudio et exultatione hymnum *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est,* quia ipsi *honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.*

avem război într-o controversă, nu trebuie ca de îndată, cu prima linie, să mergem spre cele din urmă tipuri de chestiuni, ci trebuie să ieşim înaintea adversarului, să ieşim la apele lui (căci apele lui sunt autorităţile filosofilor gentili). Aşadar, acolo trebuie să le ieşim înainte mai întâi, dorind să disputăm, ca să le replicăm şi să-i învăţăm că au greşit. Abia după aceea trebuie să intrăm în chiar miezul luptei. Căci şi Domnul spune: *„Dacă cineva nu l-a legat mai întâi pe cel puternic, nu poate să intre în casa lui şi să-i prade vasele lui"*[40]. Prin urmare, mai întâi trebuie să-l legăm şi să-l înlănţuim pe cel puternic cu lanţurile întrebărilor: astfel trebuie intrat ca să prădăm vasele lui şi să eliberăm sufletele pe care le luase în stăpânire prin capcana înşelăciunii. Când vom face aceasta mai ades, când vom sta împotriva lui (vom sta aşa cum Apostolul spune: *Staţi, aşadar, încinşi peste rărunchii voştri cu adevărul!,* şi, iarăşi, *Staţi ferm întru Domnul şi acţionaţi bărbăteşte!*), când deci astfel vom sta împotriva lui, acel vechi şi viclean maestru va simula că este învins şi că cedează: doar ne va face pe noi, prin aceasta, neatenţi în luptă. Va simula şi pocăinţa şi chiar ne va ruga să plecăm, dar să nu plecăm departe: vrea ca noi să-i fim în parte vecini, vrea ca noi să nu ne depărtăm de hotarele lui.

Mt. 12,29

Ef. 6,14
Flp. 4,1;
1Cor. 16,13

Cf. Ex. 8,28

Dar noi, dacă nu ne vom depărta mult de el, dacă nu vom trece marea ca să spunem *pe cât este de departe răsăritul de apus, [într-atât] a depărtat de noi nelegiuirile noastre,* nu putem fi mântuiţi. Să rugăm astfel milostivirea Domnului ca şi pe noi să ne smulgă din pământul Egiptului, din puterea întunericului, iar pe faraon, împreună cu oastea lui, *să-l cufunde ca pe plumb în apa foarte vijelioasă.* Iar noi, eliberaţi, cu bucurie şi cu săltare *să cântăm Domnului* imn, *căci cu slavă a fost cinstit,* fiindcă El *are cinstirea şi slava, în vecii vecilor. Amin.*

Ps. 102,12

Cf. Ex. 15,1

Cf. Ex. 15,1
Cf. Rom. 16,27

Homilia V

De profectione filiorum Istrahel

1. *Doctor gentium in fide et ueritate* Apostolus Paulus tradidit Ecclesiae, quam congregauit ex gentibus, quomodo libros legis susceptos ab aliis sibique ignotos prius et ualde peregrinos deberet aduertere, ne aliena instituta suscipiens et institutorum regulam nesciens, in peregrino trepidaret instrumento. Propterea ergo ipse in nonnullis intelligentiae tradit exempla, ut et nos similia obseruemus in ceteris, ne forte pro similitudine lectionis et instrumenti Iudaeorum nos effectos esse discipulos crederemus. Hoc ergo differre uult discipulos Christi a discipulis synagogae quod legem, quam illi male intelligendo Christum non receperunt, nos spiritaliter intelligendo ostendamus eam ad Ecclesiae instructionem merito datam.

Iudaei ergo hoc solum intelligunt quia *profecti sint filii Istrahel* de Aegypto et prima profectio eorum fuerit *ex Ramesse*, et inde profecti uenerint *in Sochoth*, et *de Sochoth profecti*, uenerint *in Othon* ad Epauleum iuxta mare; tum deinde quod ibi nubes eos praecesserit, et secuta sit *petra*, de qua biberent aquam, transierint etiam per mare rubrum et uenerint in desertum Sina. Nobis autem qualem tradiderit de his Paulus Apostulus intelligentiae regulam uideamus. Corinthiis scribens in quodam loco ita dicit: *Scimus enim quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes in*

Omilia V

Despre plecarea fiilor lui Israel

1. *Învățătorul neamurilor întru credință și adevăr*, Apostolul Pavel, a transmis Bisericii pe care a adunat-o dintre gentili cum trebuie ascultate cărțile Legii, primite de alții, dar ignorate odinioară de ei și privite ca foarte îndepărtate: să nu aflăm aici legiuiri străine și, neștiind regula legiuirilor, să ne grăbim spre un document îndepărtat. Așadar, el însuși a dat, în câteva locuri, exemple de înțelegere, ca și noi să urmărim cele similare în altele, ca nu cumva, datorită asemănării de text și de document, să credem că am devenit ucenici ai iudeilor. Așadar, el vrea ca ucenicii lui Hristos să se deosebească de ucenicii Sinagogii: ei, înțelegând prost Legea, nu L-au primit pe Hristos, noi, înțelegând-o duhovnicește, să o arătăm că a fost dată pe drept spre instruirea Bisericii. *Cf.* 1Tim. 2,7

Așadar, iudeii doar aceasta înțeleg: *fiii lui Israel au plecat* din Egipt, și prima lor plecare a fost *din Ramesse*, de unde plecând au venit *în Soboth*, și, *plecați din Soboth*, au venit *în Othon*, aproape de Epaulem, lângă mare. Mai înțeleg apoi că acolo un nor le mergea înainte; a urmat piatra din care au băut apă; au trecut și prin Marea Roșie și au venit în deșertul Sinai. Să vedem însă ce regulă a înțelegerii ne-a dat despre acestea Apostolul Pavel. Scriind corintenilor, el spune astfel într-un loc: *Căci știm că toți părinții noștri au fost sub nor, și toți întru Moise au* *Cf.* Ex. 12,37 *Cf.* Ex. 13,20; 14,2 *Cf.* Ex. 13,21 *Cf.* Ex. 17,6 *Cf.* Ex. 14,22; 16,1

Moysen baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de sequenti spiritali petra; petra uero erat Christus.

Videtis quanto differat ab historica lectione Pauli traditio: quod Iudaei transitum maris putant, Paulus baptismum uocat; quam illi aestimant nubem, Paulus Spiritum sanctum ponit; et huic simile uult intelligi illud quod Dominus in Euangeliis praecepit dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regna caelorum.* Et rursum manna, quod Iudaei cibum uentris et satietatem aestimant gulae, *escam spiritalem* nominat Paulus. Et non solum Paulus, sed et Dominus de eodem in Euangelio dicit: *Patres uestri manna manducauerunt in deserto, et mortui sunt. Qui autem manducauerit de pane quem ego do ei, non morietur in aeternum.* Et post hoc, dicit: *Ego sum panis, qui de caelo descendi.* Tum deinde de *sequenti petra* aperte pronuntiat Paulus et dicit: *Petra uero erat Christus.*

Quid igitur agendum nobis est, qui huiusmodi a Paulo Ecclesiae magistro intelligentiae instituta suscepimus? Nonne iustum uidetur, ut traditam nobis huiusmodi regulam simili in ceteris seruemus exemplo? An, ut quidam uolunt, haec quae tantus ac talis Apostolus tradidit relinquentes, rursum ad *iudaicas fabulas* conuertamur? Mihi quidem si haec aliter quam Paulo uidetur exponam, hoc puto esse manus dare inimicis Christi, et hoc esse quod propheta dicit: *Vae, qui potat proximum suum subuersione turbulenta!* Accepta ergo a beato Paulo Apostolo semina spiritalis intelligentiae, in quantum Dominus nos precibus uestris illuminare dignabitur, excolamus.

fost botezați, în nor și în mare, și toți au mâncat aceeași hrană duhovnicească și toți au băut aceeași băutură duhovnicească. Căci au băut din piatra duhovnicească ce urma; iar piatra era Hristos. 1Cor. 10,1-4

Singuri puteți observa cât de mult diferă ceea ce ne transmite Pavel de lectura istorică: ceea ce iudeii judecă traversare a mării, Pavel numește botez, ceea ce ei consideră nor, Pavel indică Duh Sfânt (vrea ca aceasta să se înțeleagă la fel cu ceea ce Domnul poruncește în Evanghelii: *„Dacă cineva nu va renaște din apă și din Duh Sfânt, nu va putea intra în împărățiile cerurilor"*). Iarăși, mana pe care iudeii o consideră hrană a pântecului și îndestulare a burții, Pavel o numește *hrană duhovnicească.* Și nu numai Pavel, ci și Domnul spune în Evanghelie despre același lucru: *„Părinții voștri au mâncat mană în deșert și au murit. Cine însă va mânca din pâinea pe care Eu i-o dau, nu va muri în vecie".* Și după aceasta spune: *„Eu sunt pâinea care a coborât din cer".* Apoi Pavel vorbește pe față despre *piatra care urmează: iar piatra era Hristos.*

In. 3,5

Cf. 1Cor. 10,3

In. 6,49-50

In. 6,51

1Cor. 10,4

Ce trebuie, așadar, să facem noi, cei care am primit legiuirile unei astfel de înțelegeri de la Pavel, învățătorul Bisericii? Oare nu este justificat să urmăm și în celelalte o astfel de regulă, transmisă nouă, într-un exemplu similar? Ori, cum vor unii, [este mai bine ca,] părăsindu-le pe acestea, pe care un atât de mare și însemnat Apostol le-a transmis, să ne întoarcem iarăși la *poveștile iudaice*? Mie mi se pare că dacă voi expune acestea altfel decât Pavel voi întinde mâna vrăjmașilor lui Hristos, aceasta fiind ceea ce profetul spune: *Vai de cel ce dă să bea aproapelui său cu răsturnare violentă!* Să cultivăm, așadar, semințele înțelegerii duhovnicești, primite de la fericitul apostol Pavel, în măsura în care Domnul va binevoi să fim luminați, prin rugăciunile voastre!

Cf. Tit 1,14

Av. 2,15

2. *Eleuantes,* inquit, *filii Istrahel de Ramesse uenerunt in Sochoth, et profecti de Sochoth uenerunt in Othon.*

Si quis est qui proficisci de Aegypto parat, si quis est qui cupit obscuros mundi huius actus et errorum tenebras derelinquere, primo omnium ex Ramesse ei proficiscendum est. Ramesse uero interpretatur commotio tineae. Si ergo uis uenire in hoc, ut Dominus tibi dux sit et *in columna* te *nubis* praecedat, et sequatur te *petra* quae tibi *escam spiritalem* et *potum* nihilominus praebeat *spiritalem,* proficiscere et exi *ex Ramesse, nec thesaurizes ibi, ubi tinea exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur.* Hoc est quod aperte Dominus in Euangeliis dicit: *Si uis perfectus esse, uende omnia tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo; et ueni, sequere me.* Hoc est ergo proficisci de Ramesse et sequi Christum.

Videamus autem qui sit et castrorum locus ad quem uenitur ex Ramesse. *Venerunt,* inquit, *in Sochoth.* Sochoth tabernacula intelligi apud Hebraeos tradunt interpretes nominum. Cum ergo derelinquens Aegyptum, discusseris abs te tineas totius corruptelae et uitiorum incitamenta reieceris, habitabis in tabernaculis. Habitamus enim in tabernaculis, ex quibus *nolumus exspoliari, sed superuestiri.* Habitatio autem tabernaculorum expeditum et absque ullis impedimentis indicat esse eum qui festinat ad Deum.

Sed ne in hoc quidem standum est, urgenda profectio, mouenda sunt castra etiam de Sochoth, et festinandum est, ut ueniatur in Othon. Othon uero in nostram linguam uerti dicunt signa iis. Et merito, hic enim audies dici quia: *Deus antecedebat eos, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis*; non hoc inuenis factum apud Ramesse, nec apud Sochoth, quae secunda proficiscentibus castra

2. *Ridicându-se fiii lui Israel din Ramesse, au venit în Sohoth şi, plecaţi din Sohoth, au venit în Othon.* *Cf.* Ex. 12,37; **13,20**

Dacă cineva se pregăteşte să plece din Egipt, dacă cineva doreşte să părăsească faptele întunecate ale acestei lumi şi întunericul greşelilor, el trebuie să plece, înainte de toate, din Ramesse. Ramesse se tâlcuieşte „rosătura moliei". Aşadar, dacă vrei să ajungi acolo unde Domnul îţi este căpetenie şi merge înaintea ta *în stâlp de nor,* acolo unde te urmează *piatra* care îţi oferă *hrană duhovnicească* şi, cu nimic mai puţin, *băutură duhovnicească,* ieşi şi pleacă din Ramesse: *Să nu strângi comori acolo unde molia le mănâncă şi unde hoţii le sapă şi le fură!* Aceasta spune pe faţă Domnul în Evanghelii: *„Dacă vrei să fii desăvârşit, vinde toate ale tale şi dă săracilor, şi vei avea comoară în cer, şi vino, urmează-Mă!".* Aceasta înseamnă, aşadar, a ieşi din Ramesse: a-L urma pe Hristos.

Cf. Ex. 13,21
Cf. Ex. 17,6; 1Cor. 10,3-4
Mt. 6,20
Mt. 19,21

Să vedem însă care este tabăra de după Ramesse. *Au venit în Sohoth.* Interpreţii numelor ne transmit că Sohoth semnifică „corturi" la evrei. Când, aşadar, abandonând Egiptul, vei depărta de la tine moliile întregii stricăciuni, când vei respinge incitările viciilor, atunci vei locui în corturi. Căci locuim în corturi, de care *nu voim să fim dezbrăcaţi, ci îmbrăcaţi pe deasupra.* Iar locuirea corturilor îl indică pe cel care, disponibil şi fără nici o povară, se grăbeşte spre Dumnezeu.

Ex. 12,37
Cf. 2Cor. 5,4

Dar nu trebuie să ne oprim în acesta, plecarea trebuie grăbită, trebuie ca tabăra să fie ridicată şi din Sohoth: trebuie să ne grăbim pentru a veni în Othon. [Interpreţii numelor] spun că Othon se tâlcuieşte în limba noastră „semne pentru ei". Şi pe drept cuvânt, căci aici vei auzi că se spune: *Dumnezeu mergea înaintea lor, în stâlp de nor ziua şi în stâlp de foc noaptea.* Nu afli că aceasta s-a făcut la Ramesse şi nici la Sohoth, care este indicată ca a doua tabără

Ex. 13,21

dicuntur, sed tertia castra sunt, in quibus fiunt signa diuina. Recordare quae superius lecta sunt, cum dicebat Moyses ad Pharaonem: *Iter trium dierum ibimus in deserto, et immolabimus Domino Deo nostro.* Hoc ergo erat triduum, ad quod festinabat Moyses et contradicebat Pharao; ille enim dicebat: *Non eatis longius.* Non permittebat Pharao ad locum signorum peruenire filios Istrahel, non permittebat eos in tantum proficere ut possent tertii diei mysteriis perfrui. Audi enim prophetam, quid dicit: *Resuscitabit nos Deus post biduum, et in die tertia resurgemus et uiuemus in conspectu eius.* Prima dies nobis passio Saluatoris est, et secunda, qua descendit in infernum, tertia autem resurrectionis est dies. Et ideo in die tertia *Deus antecedebat eos, per diem in columna nubis, per noctem in columna ignis.* Quod si secundum ea quae superius diximus, in his uerbis recte nos Apostolus docet baptismi mysteria contineri, necessarium est ut *qui baptizantur in Christo in morte ipsius baptizentur, et ipsi consepeliantur,* et cum ipso die tertia resurgant a mortuis, quos et secundum hoc quod dicit Apostolus: *Simul secum suscitauit, simulque fecit sedere in caelestibus.* Cum ergo tibi tertii diei mysterium fuerit susceptum, incipiet te deducere Deus et ipse tibi uiam salutis ostendere.

3. Sed uideamus quid post haec dicitur ad Moysen, quae uia praecipitur eligenda. *De Othon,* inquit, *conuersi iter facite inter Epauleum et inter Magdolum, quod est contra Beelsephon.* Haec autem interpretantur: Epauleum quidem adscensio tortuosa, Magdolum turris, Beelsephon adscensio speculae uel habens speculam. Tu fortasse credebas quia iter, quod Deus ostendit, planum esset et molle, et nihil

pentru cei plecați: a treia tabără este cea în care apar semnele divine. Amintește-ți ce s-a citit mai înainte, când Moise îi zicea faraonului: *„Cale de trei zile vom merge în deșert și vom aduce jertfă Domnului Dumnezeului nostru".* Așadar, aceasta este calea de trei zile, la care grăbea Moise și căreia i se opunea faraonul. Căci el spune: *„Să nu mergeți prea departe!".* Faraonul nu permitea ca fiii lui Israel să ajungă la locul semnelor, nu permitea ca ei să înainteze într-atât încât să se poată bucura de tainele celei de a treia zi. Ascultă-l pe profet: *Dumnezeu ne va readuce la viață după două zile, iar în ziua a treia ne vom ridica și vom trăi în privirea Lui.* Prima zi este, pentru noi, patima Mântuitorului, cea de-a doua este cea în care El coboară în iad, iar cea de-a treia este ziua ridicării [din morți]. Și de aceea în a treia zi *Dumnezeu mergea înaintea lor, în stâlp de nor ziua, în stâlp de foc noaptea.* Dacă, după cele ce le-am spus mai înainte, Apostolul ne învață în mod corect că în acestea se află tainele botezului, este necesar ca *cei ce sunt botezați întru Hristos să fie botezați întru moartea Lui și să fie îngropați cu El,* și cu El să se ridice din morți în cea de-a treia zi. Pe aceștia, și după ceea ce spune Apostolul, *i-a înviat împreună cu El, și împreună cu El i-a făcut să șadă în ceruri.* Când vei fi primit, așadar, taina celei de a treia zi, Dumnezeu va începe să te conducă și să-ți arate drumul mântuirii.

Ex. 5,3
Ex. 8,28
Os. 6,2
Cf. Mt. 16,21 *sqq.*
Cf. Ex. 13,21
Cf. 1Cor. 10,2
Cf. Rom. 6,3
Ef. 2,6

3. Să vedem însă ce se spune lui Moise după acestea, ce drum se poruncește să fie ales. *„Din Othon, întorcându-vă, luați cale între Epaulem și Magdolum, care este dinaintea lui Beelsefon!"* Tâlcuirea numelor: Epaulem, „urcare întortocheată", Magdolum, „turn", Beelsefon, „urcarea locului de observație" sau „care are loc de observație". Credeai, poate, că drumul pe care Dumnezeu îl arată este

Cf. Ex. 14,2

prorsus haberet difficultatis aut laboris: adscensio est, et adscensio tortuosa. Non enim procliue iter est quo tenditur ad uirtutes, sed adscenditur, et anguste ac difficulter adscenditur. Audi etiam Dominum in Euangelio dicentem, *quam arcta et angusta uia est quae ducit ad uitam*. Vide ergo quantum consonat Euangelium cum lege. In lege ostenditur uirtutis uia adscensio tortuosa; in Euangeliis dicitur *arcta et angusta uia quae ducit ad uitam*. Nonne haec aperte etiam caeci uidere possunt quod legem et Euangelia unus atque idem Spiritus scripsit? Est ergo iter, quod incedunt, adscensio tortuosa, et adscensio speculae uel habens speculam; adscensio ad actus pertinet, specula ad fidem. Ostendit ergo quia et in actibus et in fide multa est difficultas et multus labor. Multae enim tentationes occurrunt, multa offendicula uolentibus agere quae Dei sunt. Tum deinde in fide multa inuenias tortuosa, plurimas quaestiones, multas obiectiones haereticorum, multas contradictiones infidelium. Hoc ergo iter agendum est sequentibus Deum; sed est et turris in hoc itinere. Quae est ista turris? Illa nimirum quam Dominus in Euangelio dicit: *Quis uestrum uolens turrem aedificare, nonne prius sedebit et computabit sumptus, si habet unde perficiat*. Ista est ergo turris sedes ardua et excelsa uirtutum.

Sed uidens haec Pharao, audi quid dicit: Errant, inquit, isti. Apud Pharaonem, qui Deum sequitur errare dicitur; quia, ut diximus, sapientiae iter tortuosum est, multos habens flexus, multas difficultates, plurimos anfractus. Denique cum confitearis unum Deum eademque confessione Patrem et Filium et Spiritum sanctum asseras unum Deum, quam

drept și lin, neavând nimic dificil sau laborios: urcare este, urcare întortocheată. Căci nu este la vale drumul ce duce la virtuți, ci pe el se urcă, se urcă strâmtorat și cu greu. Ascultă-L și pe Domnul, care spune în Evanghelie: *„Cât de îngustă și de strâmtă este calea ce duce la viață!"*. Observă, așadar, cum se armonizează Evanghelia cu Legea! În Lege se arată că drumul virtuții este urcare întortocheată; în Evanghelie se spune că *„îngustă și strâmtă este calea care duce la viață"*. Nu este oare evident că până și orbii pot vedea clar acestea: unul și același Duh a scris și Legea, și Evangheliile? Există deci un drum, pe care ei urcă, o urcare întortocheată, o urcare a punctului de observație (sau care are punct de observație). Urcarea privește faptele, punctul de observație, credința. Se arată, așadar, că atât în fapte, cât și în credință există multe dificultăți și mult efort. Căci apar multe ispite, multe obstacole în fața celor ce vor să făptuiască cele ale lui Dumnezeu. Urmează, de aici, că vei găsi în credință multe chestiuni întortocheate, multe întrebări, multe obiecții ale ereticilor, multe contraargumente ale necredincioșilor. Această cale, așadar, trebuie parcursă de către cei ce-L urmează pe Dumnezeu. Dar în acest drum există și un turn. Care este acest turn? Desigur, cel pe care Domnul îl numește în Evanghelie: *„Cine dorește, dintre voi, să clădească un turn, oare nu va ședea mai întâi și nu va socoti cheltuielile, dacă are de unde să-l termine?"*. Acest turn este, așadar, scaunul înalt și de sus al virtuților. Mt. 7,14 Lc. 14,28

Auzi ce spune faraonul, văzând acestea: „Ei rătăcesc". După faraon, cel ce Îl urmează pe Dumnezeu „rătăcește", fiindcă, după cum am spus, calea înțelepciunii este întortocheată, având multe cotituri, multe greutăți, multe ocolișuri. Apoi, când mărturisești că Dumnezeu este unul, și, în aceeași mărturisire, afirmi că Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt sunt un singur

tortuosum, quam difficile, quam inextricabile uidetur hoc esse infidelibus. Tum deinde cum dicis *Dominum maiestatis* crucifixum, et Filium hominis esse *qui descendit de caelo*, quam tortuosa haec uidentur et quam difficilia! Qui audit, si non cum fide audiat, dicit quia errant isti; sed tu fixus esto, nec dubites de huiusmodi fide, sciens quia Deus tibi ostendit hanc fidei uiam. Ipse enim dixit: *Tollentes de Othon castra, collocate inter Epauleum et inter Magdolum contra Beelsephon.* Fugiens ergo Aegyptum uenis ad haec loca, uenis ad has operum adscensiones et fidei, uenis ad aedificium turris, uenis etiam ad mare et occurrunt tibi fluctus. Non enim iter uitae sine tentationum fluctibus agitur; sicut et Apostolus dicit: *Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo persecutionem patientur.* Sed et Iob nihilominus pronuntiat quia: *Tentatio est uita nostra super terram.* Hoc est ergo uenisse ad mare.

4. Sed si Moysen, id est legem Dei, sequens agas hoc iter, Aegyptius te quidem persequitur et insectatur, sed uide quid fiat: *Leuauit,* inquit, *angelus Domini, qui antecedebat castra Istrahel, et abiit post illos. Eleuauit et columna nubis a facie eorum, et stetit post illos, et intrauit inter castra Aegyptiorum et Istrahelitarum.* Haec columna nubis populo quidem Dei efficitur murus, Aegyptiis uero obscuritatem imponit et tenebras. Non enim transfertur columna ignis ad Aegyptios ut uideant lucem, sed in tenebris permanent, quia *dilexerunt tenebras magis quam lucem.*

Et tu ergo, si ab Aegyptiis recedas et de potestate daemonum fugias, uide quanta tibi diuinitus praeparantur auxilia, uide quantis adiutoribus uteris. Tantum est, ut permaneas fortis in fide, nec te Aegyptiorum equitatus et quadrigarum

Dumnezeu, ce lucru întortocheat, dificil, complicat pare acesta celor ce nu cred! Şi apoi, când spui că *Domnul măreţiei* a fost răstignit, că Fiul Omului este *Cel ce a coborât din cer,* ce întortocheate şi dificile par acestea! Cine aude, dacă nu aude cu credinţă, spune: „Ei rătăcesc". Tu însă fii statornic, să nu te îndoieşti de o astfel de credinţă, ştiind că Dumnezeu ţi-a arătat această cale a credinţei! Căci El spune: *„Ridicând taberele din Othon, stabiliţi-le între Epaulem şi Magdolum, dinaintea lui Beelsefon!".* Părăsind deci Egiptul, tu ajungi în aceste locuri, ajungi la aceste urcări, ale faptelor şi ale credinţei, ajungi la clădirea turnului, ajungi chiar la mare, şi valuri vin înaintea ta. Căci această cale a vieţii nu este săvârşită fără valurile ispitelor, după cum şi Apostolul spune: *Toţi cei ce vor să trăiască pios în Hristos vor pătimi persecuţie.* Dar şi Iov, nu mai puţin, arată că *ispită este viaţa noastră pe pământ.* Aceasta înseamnă, aşadar, că a ajuns la mare.

Cf. Ps. 28,3
Cf. In. 6,33
Cf. **Ex. 14,2**
2Tim. 3,12
Iov 7,1

4. Dacă însă, urmând lui Moise, adică Legii lui Dumnezeu, săvârşeşti acest drum, egipteanul te urmăreşte şi te persecută. Dar observă ce se întâmplă: *S-a ridicat îngerul Domnului, care mergea înaintea taberelor lui Israel, şi a plecat în urma lor. Şi stâlpul de nor s-a ridicat din faţa lor şi a stat în spatele lor, şi a intrat între taberele egiptenilor şi ale israeliţilor.* Acest stâlp de nor se face zid pentru poporul lui Dumnezeu, dar pune întuneric şi întunecime peste egipteni. Căci stâlpul de foc nu este adus spre egipteni ca să vadă lumina, ci ca să rămână în întuneric, fiindcă *au iubit întunericul mai mult decât lumina.*

Ex. 14,19-20
In. 3,19

Aşadar, dacă şi tu te vei depărta de egipteni, dacă şi tu vei fugi de puterea demonilor, vezi câte ajutoare îţi sunt pregătite în mod dumnezeiesc, vezi de câte ajutoare te vei folosi? Este de ajuns să rămâi tare în credinţă ca nici călăreţii egiptenilor, nici grozăvia

formido perterreat, nec reclames contra legem Dei Moysen et dicas, sicut quidam ex illis dixerunt: *Tamquam non essent sepulcra in Aegypto, ita eduxisti nos ut in deserto hoc moriamur. Melius fuerat nos seruire Aegyptiis quam mori in deserto hoc.* Haec fatiscentis in tentatione animi uerba sunt. Sed quis ita beatus est, qui sic tentationum pondus expediat, ut nulla menti eius cogitatio ambiguitatis obrepat? Vide magno illi Ecclesiae fundamento, et petrae solidissimae, super quam Christus fundauit Ecclesiam, quid dicatur a Domino: *Modicae,* inquit, *fidei, quare dubitasti?*

Verum tamen quia dicunt: *Melius fuerat nos seruire Aegyptiis quam mori in eremo,* tentationis et fragilitatis haec uerba sunt; alioquin falsum est; longe enim melius est in eremo mori quam seruire Aegyptiis. Qui enim in eremo moritur, hoc ipso quod separatus est ab Aegyptiis, et discessit a *rectoribus tenebrarum* et de potestate Satanae, habuit aliquem profectum, etiam si ad integrum peruenire non potuit. Melius enim est perfectam uitam quaerenti in itinere mori, quam ne proficisci quidem ad perfectionem quaerendam. Vnde et eorum falli uidetur opinio qui, dum nimis arduum iter uirtutis exponunt, dumque multas eius difficultates multaque pericula et lapsus enumerant, ne ineundum quidem id aut incipiendum iudicant. Sed multo melius est me in hoc itinere uel mori, si ita necesse est, quam inter Aegyptios permanentem necari et salsis atque amaris fluctibus obrui.

Sed interim clamat Moyses ad Dominum. Quomodo clamat? Nulla eius uox clamoris auditur et tamen dicit ad eum Deus: *Quid clamas ad me?* Velim scire quomodo sancti sine uoce clamant ad Deum. Apostolus docet quia: *Dedit Deus Spiritum Filii sui in cordibus nostris clamantem:*

carelor să nu te înspăimânte, şi nici să protestezi împotriva lui Moise, Legea lui Dumnezeu, şi să spui, aşa cum unii dintre ei au spus: *„Ca şi cum nu ar fi fost morminte în Egipt, astfel ne-ai scos pe noi ca să murim în acest deşert. Mai bine ne-ar fi fost să slujim egiptenilor decât să murim în acest deşert".* Acestea sunt cuvintele unui suflet slăbit de ispită. Dar cine este atât de fericit încât să îndepărteze povara ispitelor, încât nici o fărâmă a îndoielii să nu i se furişeze în minte? Observă ce i se spune de către Domnul acelui mare fundament al Bisericii, acelei pietre foarte tari pe care Hristos a clădit Biserica: *„Puţin credincioasule, de ce te-ai îndoit?"*[41].

Ei spun totuşi adevărul: *„Mai bine ne-ar fi fost să slujim egiptenilor decât să murim în pustiu"*: acestea sunt cuvintele ispitei şi ale fragilităţii. Altfel este fals, căci este cu mult mai bine să mori în pustiu decât să slujeşti egiptenilor. Căci cine moare în pustiu, prin chiar faptul că s-a despărţit de egipteni şi s-a îndepărtat de *cei ce domnesc peste întuneric* şi de puterea Satanei, a cunoscut o oarece înaintare, chiar dacă nu a putut să meargă până la capăt. Căci mai bine este celui ce caută viaţa desăvârşită să moară pe cale decât să nu plece în căutarea desăvârşirii. Din această cauză se arată falsă opinia celor care, numărând multele ei dificultăţi, multele ei pericole şi căderi, consideră că această cale nu trebuie parcursă ori începută. Dar îmi este mult mai bine să mor, da, chiar să şi mor, pe această cale, dacă aşa trebuie, decât să fiu nimicit rămânând între egipteni, decât să fiu înghiţit de valuri sărate şi amare[42].

Dar deocamdată Moise strigă către Domnul. Cum strigă? Nici un zgomot al vocii lui nu se aude, şi totuşi Dumnezeu îi spune: *„De ce strigi către Mine?".* Aş vrea să ştiu cum strigă sfinţii, fără glas, către Dumnezeu. Apostolul învaţă că *Dumnezeu a dat Duhul Fiului Său, [Duh] Care strigă în inimile noastre:*

Cf. Ex. 14,19

Ex. 14,11-12

Cf. Mt. 16,18

Ex. 14,12

Cf. Ef. 6,12

Ex. 14,15

Abba, Pater! Et addit: *Ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Et iterum: *Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.* Sic ergo interpellante Spiritu sancto apud Deum, per silentium sanctorum clamor auditur.

5. Et quid post hoc? Iubetur Moyses uirga percutere mare, ut ingredienti populo Dei dehiscat et cedat, ac uoluntati diuinae elementorum famulentur obsequia, et aquae quae timebantur, *dextra laeuaque* famulis Dei *murus* effectae, non solum perniciem nesciant, sed et munimen exhibeant. Cogitur ergo fluctus in cumulum, et unda in semetipsam repressa curuatur. Soliditatem recipit liquor, et solum maris arescit in puluerem. Bonitatem Dei creatoris intellige; si uoluntati eius obtemperes, si legem eius sequaris, ipsa tibi elementa etiam contra sui naturam seruire compellit.

Audiui a maioribus traditum quod in ista digressione maris, singulis quibusque tribubus filiorum Istrahel singulae aquarum diuisiones factae sint, et propria unicuique tribui in mari aperta sit uia, idque ostendi ex eo quod in Psalmis scriptum est: *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* Per quod plures diuisiones docentur factae, non una. Sed et per hoc quod dicitur: *Ibi Beniamin iuuenior in stupore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Neptalim,* nihilominus unicuique tribui proprius enumerari uidetur ingressus. Haec a maioribus obseruata in Scripturis diuinis religiosum credidi non tacere.

Quid ergo nos docemur per haec? Iam superius diximus qui sit in his Apostoli sensus. *Baptismum* hoc nominat *in*

„Abba, Părinte!". Şi adaugă: *Însuşi Duhul mijloceşte pentru noi, cu suspine de negrăit.* Şi iarăşi: *Însă cine scrutează inimile ştie ceea ce Duhul doreşte, că cere, după Dumnezeu, pentru sfinţi.* Aşadar, astfel, prin Duhul Sfânt ce mijloceşte pe lângă Dumnezeu, strigătul sfinţilor este auzit în linişte.

Gal. 4,6

Rom. 8,26-27

5. Şi ce se întâmplă după aceasta? Se porunceşte ca Moise să lovească marea cu toiagul, ca ea să se retragă şi să se deschidă în faţa poporului lui Dumnezeu care înaintează, iar firescul stihiilor să slujească voinţei divine: apele de care se temeau s-au făcut, pentru robii lui Dumnezeu, *zid la dreapta şi la stânga.* Nu mai sunt ameninţare, ci adăpost. Aşadar, valul se strânge în culme, iar unda, retrasă în sine, se bolteşte. Lichidul primeşte soliditate şi fundul mării este uscat ca pulberea. Înţelege bunătatea lui Dumnezeu, Creatorul: dacă te supui voinţei Lui, dacă urmezi Legea Lui, El constrânge înseşi stihiile să-ţi slujească, împotriva firii lor!

Cf. Ex. 14,26

Cf. Ex. 14,29

Am auzit o tradiţie de la cei dinainte, că în această retragere a mării s-ar fi făcut despărţituri aparte ale apelor pentru fiecare dintre triburile fiilor lui Israel şi s-ar fi deschis drum separat prin mare pentru fiecare trib. Aceasta se arată din ceea ce s-a scris în Psalmi: *Care a despărţit Marea Roşie în despărţituri.* Se învaţă prin aceasta că s-au făcut mai multe despărţituri, nu una singură. Dar şi enunţul: *Acolo Beniamin, mezinul, în uimire, conducătorii lui Iuda, căpeteniile lor, conducătorii lui Zabulon, conducătorii lui Neftalim* arată, cu nimic mai puţin, că este indicată o înaintare proprie pentru fiecare trib. Am considerat că este cucernic a nu le trece sub tăcere pe acestea, observate de cei dinainte în Scripturile divine.

Ps. 135,13

Ps. 67,28

Ce suntem învăţaţi noi, aşadar, prin acestea? Mai înainte am spus deja care este înţelegerea Apostolului

Moysen consummatum in nube et in mari, ut et tu, qui baptizaris in Christo, in aqua et in Spiritu sancto, scias insectari quidem post te Aegyptios, et uelle te reuocare ad seruitium suum, *rectores* scilicet huius *mundi* et *spiritales nequitias*, quibus antea deseruisti. Quae conantur quidem insequi, sed tu descendis in aquam et euadis incolumis, atque ablutis sordibus peccatorum, *homo nouus* adscendis, paratus ad *cantandum canticum nouum*. Aegyptii uero post te insequentes demergentur in abyssum, etiamsi uidentur rogare Iesum, ne eos interim mittat in abyssum.

Sed et alium ex his accipere possumus intellectum. Si Aegyptum fugias, si ignorantiae tenebras relinquas et sequaris legem Dei Moysen, obuiet autem tibi mare et contradicentium fluctus occurrat, percute tu obluctantes undas uirga Moysi, id est uerbo legis, et uigilantia Scripturarum iter tibi ipse disputando per aduersarios pande ; cedent undae continuo, et superati fluctus locum uictoribus dabunt, mirantibusque et attonitis ac stupore defixis his qui paulo ante aduersabantur, legitimis tu disputationum lineis rectum fidei iter secabis, et in tantum doctrinae uerbo proficies, ut auditores tui, quos in uirga legis erudisti, ipsi iam contra Aegyptios uelut fluctus maris insurgant, et non solum impugnent eos, sed et superent et exstinguant. Exstinguit namque Aegyptium, qui non agit *opera tenebrarum*; exstinguit Aegyptium, qui non carnaliter, sed spiritaliter uiuit; exstinguit Aegyptium, qui cogitationes sordidas et impuras uel depellit ex corde, uel omnino non recipit, sicut et Apostolus dicit: *Assumentes scutum fidei, ut possimus omnia maligni iacula ignita exstinguere*. Hoc ergo modo possumus etiam hodie *Aegyptios uidere mortuos et iacentes ad litus*, submergi quadrigas

în privința lor. El numește aceasta *botez întru Moise, săvârșit în nor și în mare*, ca și tu, care ești botezat întru Hristos, în apă și în Duh Sfânt, să știi că egiptenii, adică *cei ce domnesc* peste această *lume* și *duhurile răutății*, cărora le-ai slujit mai înainte, te urmăresc și vor să te readucă în sclavia lor. Ei se străduiesc să te urmărească, dar tu cobori în apă și scapi teafăr și, odată îndepărtate mizeriile păcatelor, te ridici *om nou*, spre *a cânta cântare nouă*. Egiptenii însă, urmărindu-te, coboară în abis, chiar dacă se arată a-L ruga pe Iisus să nu-i trimită deocamdată în abis.

Cf. 1Cor. 10,2
Cf. Rom. 6,3; In. 3,5
Cf. Ef. 6,12
Cf. Ef. 2,15; 4,24
Cf. Is. 42,10
Cf. Lc. 8,31

Putem însă să luăm și un alt înțeles din acestea. Dacă fugi de Egipt, dacă părăsești întunericul ignoranței și urmezi Legea lui Dumnezeu, pe Moise, dacă marea îți iese în cale și valul oponenților apare, lovește valurile potrivnice cu toiagul lui Moise, cu cuvântul Legii adică, și deschide-ți drum printre adversari, disputând, prin vegherea Scripturilor: undele se vor retrage neîntârziat și valurile, învinse, vor ceda loc celor ce biruiesc. Prin acestea, uimite, surprinse și încremenite, dar opuse mai înainte, vei tăia drumul drept al credinței cu tăișul justificat al disputelor. Și într-atât vei înainta în cuvântul învățăturii, încât auditorii tăi, pe care i-ai instruit cu toiagul Legii, se vor ridica de acum împotriva egiptenilor, ca valurile mării, și nu numai că vor năvăli asupra lor, dar vor fi și victorioși și îi vor nimici. Căci l-a nimicit pe egiptean cel care nu săvârșește *faptele întunericului*; l-a nimicit pe egiptean cel care fie alungă din inimă cugetările murdare și necurate, fie nu le primește deloc, după cum și Apostolul spune: *Ridicând scutul credinței ca să putem stinge toate săgețile aprinse ale celui rău*. Astfel, așadar, putem chiar și astăzi *să-i vedem pe egipteni morți și zăcând la mal*, astfel putem vedea că sunt cufundate carele și

Cf. Rom. 13,12
Ef. 6,16
Cf. Ex. 14,30

eorum et equos. Possumus etiam ipsum Pharaonem uidere submergi, si tanta fide uiuamus ut *Deus conterat Satanam sub pedes nostros uelociter* per Iesum Christum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

caii lor. Şi putem vedea cum însuşi faraonul este cufundat, dacă trăim într-o asemenea credinţă, încât *Dumnezeu să-l strivească grabnic pe Satana sub picioarele noastre*, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Rom. 16,20
Cf. 1Pt. 4,11

Homilia VI

De cantico quod cantauit Moyses cum populo et Maria cum mulieribus

1. Multa quidem cantica fieri legimus in Scripturis diuinis, horum tamen omnium primum istud est canticum quod Aegyptiis et Pharaone submerso populus Dei post uictoriam cecinit. Moris quippe sanctorum est, ubi aduersarius uincitur, tamquam qui sciant non sua uirtute, sed Dei gratia uictoriam factam, hymnum Deo gratulationis offere. Accipiunt tamen hymnum canentes etiam tympana in manibus suis, sicut de Maria sorore Moysi et Aaron refertur.

Et tu ergo si mare rubrum transieris, si Aegyptios submergi uideris et exstingui Pharaonem atque in abyssi profundum praecipitari, potes hymnum canere Deo, potes uocem gratulationis emittere et dicere: *Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est; equum et adscensorem proiecit in mare.* Melius autem et dignius haec dices, si habueris tympanum in manu tua, id est si *carnem tuam crucifixeris cum uitiis et concupiscentiis*, et si *mortificaueris membra tua quae sunt super terram.*

Et tamen uideamus quid dicit: *Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est*; quasi non sufficeret: *glorificatus est*, ita addidit: *gloriose glorificatus est.* Equidem quantum

Omilia VI

Despre cântarea pe care a cântat-o Moise cu poporul și Maria cu femeile

1. Citim în Scripturile divine că multe cântări urmează [unor fapte], totuși prima dintre ele este această cântare, pe care poporul lui Dumnezeu a cântat-o după victorie, o dată cufundați [în mare] egiptenii și faraonul. Este în obiceiul sfinților ca, atunci când adversarul este învins, ca unii ce știu că victoria nu a fost rezultatul propriei puteri, ci a harului lui Dumnezeu, să ofere imn de mulțumire lui Dumnezeu. Cântând imnul, iau și tamburine în mâinile lor, după cum se relatează despre Maria, sora lui Moise și a lui Aaron. *Cf.* Ex. 15,20

Așadar, dacă și tu vei fi traversat Marea Roșie, dacă și tu vei fi văzut că egiptenii sunt cufundați, iar faraonul nimicit și aruncat în adâncul abisului, poți cânta imn lui Dumnezeu, poți da glas mulțumirii spunând: *„Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a slăvit*[43]*; pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare!".* Ex. 15,1 Însă mai bine și mai potrivit este să spui acestea având tamburina în mâna ta, adică *răstignind carnea ta cu vicii și tânjiri, mortificând mădularele tale care sunt pe pământ.* *Cf.* Gal. 5,24 *Cf.* Col. 3,5

Să vedem totuși de ce spune: *„Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a slăvit!".* Ca și cum nu ar fi ajuns *„S-a slăvit"*, a adăugat: *„Cu slavă S-a slăvit"*. Desigur, Ex. 15,1

possum conicere, uidetur mihi quod aliud sit glorificari, aliud gloriose glorificari. Nam Dominus meus Iesus Christus, cum carnem ex Virgine pro salute nostra suscepit, glorificatus est quidem, quia *uenit quaerere quod perierat*, non tamen *gloriose glorificatus est*. Dicitur enim de ipso quia: *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, et uultus eius ignobilis super filios hominum*. Glorificatus est et cum ad crucem uenit et pertulit mortem. Vis scire quia glorificatus est? Ipse dicebat: *Pater, uenit hora, glorifica Filium tuum, ut Filius tuus glorificet te*. Erat ergo ei gloria etiam passio crucis; uerum gloria haec non erat gloriosa, sed humilis. Denique dicitur de eo: *Humiliauit se usque ad mortem, mortem autem crucis*, de qua etiam propheta praedixerat: *Morte turpissima condemnemus eum*. Sed et Esaias dicit de eo: *In humilitate iudicium eius sublatum est*. In his ergo omnibus glorificatus est Dominus, sed, ut ita dicam, humiliter, non *gloriose glorificatus est*. Verum quia *haec oportebat pati Christum et sic introire in gloriam suam, cum uenerit in gloria Patris et sanctorum angelorum, cum uenerit in maiestate sua iudicare terram*, quando et uerum Pharaonem, id est diabolum, *interficiet spiritu oris sui*, cum ergo refulgebit in *maiestate Patris sui* et post aduentum humilitatis secundum nobis in gloria ostendet aduentum, tunc non solum glorificatur Dominus, sed et *gloriose glorificatur*, cum *omnes ita honorificant Filium, sicut honorificant Patrem*.

2. *Equum et adscensorem proiecit in mare; adiutor et protector factus est mihi in salutem.*

Homines qui nos insequuntur equi sunt, et, ut ita dicam, omnes qui in carne nati sunt figuraliter equi sunt. Sed hi habent adscensores suos. Sunt equi quos Dominus adscendit et circumeunt omnem terram, de quibus dicitur: *Et*

atât cât pot presupune, mi se pare că un lucru este „a se slăvi" și un altul „a se slăvi cu slavă". Căci Domnul meu Iisus Hristos, când a luat carne din Fecioară pentru mântuirea noastră, „S-a slăvit", desigur, fiindcă *a venit să caute ceea ce se pierduse*; însă nu *„S-a slăvit cu slavă"*. Căci se spune despre El: *L-am văzut pe El și nu avea înfățișare aleasă, nici podoabă, și chipul Lui era de disprețuit pentru fiii oamenilor*. S-a slăvit și când a venit spre cruce și a luat moartea. Vrei să știi că S-a slăvit? El Însuși spune: *„Tată, a sosit ceasul, slăvește pe Fiul Tău, ca Fiul Tău să Te slăvească!"*. Așadar, slavă era pentru El și patima crucii, însă slava aceasta nu era slăvită, ci umilă. Căci apoi se spune despre El că *S-a umilit pe Sine până la moarte, și încă moarte pe cruce*, despre care și profetul prezisese: *„Să-l condamnăm la moartea cea mai rușinoasă!"*. Dar și Isaia spune despre El: *În umilință a fost ridicată judecata Lui*. Așadar, în toate acestea Domnul S-a slăvit, dar, ca să spun așa, cu umilință, nu *„cu slavă S-a slăvit"*. Fiindcă, într-adevăr, *Hristos trebuia să le pătimească pe acestea și astfel să intre în slava Sa. Când va veni în slava Tatălui și a sfinților îngeri, când va veni, în măreția Sa, să judece pământul*, când și pe adevăratul faraon (adică pe diavol) *îl va omorî cu suflarea gurii Sale*, când, așadar, va străluci *în măreția Tatălui Său* și când, după venirea în umilință, ne va arăta a doua venire, în slavă, atunci Domnul nu numai că Se va slăvi, ci *cu slavă Se va slăvi: toți Îl cinstesc pe Fiul așa cum Îl cinstesc pe Tatăl*.

Cf. Mt. 18,12
Is. 53,2-3
In. 17,1
Flp. 2,8
Înț. 2,20
Is. 53,8
Lc. 24,26
Lc. 9,26
Ps. 95,13; 97,9
Cf. 2Tes. 2,8
In. 5,23

2. *„Pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare, ajutor și apărător mi s-a făcut spre mântuire."*

Ex. 15,1-2

Oamenii care ne hărțuiesc pe noi sunt cai, deoarece, ca să spun așa, toți cei care s-au născut în carne sunt, în mod figurat, cai[44]. Dar ei au călăreții lor. Există cai pe care Domnul urcă: aceștia înconjoară

equitatus tuus salus. Sunt autem equi qui adscensores habent diabolum et angelos eius. Iudas equus erat, sed donec adscensorem habuit Dominum, de equitatu salutis fuit. Cum ceteris etenim Apostolis missus aegrotis salutem et sanitatem languentibus praestitit; sed ubi se diabolo substrauit – *post buccellam* enim *introiuit in eum Satanas* – adscensor ipsius effectus est Satanas, et illius habenis ductus aduersus Dominum et Saluatorem nostrum coepit equitare. Omnes ergo qui persequuntur sanctos equi sunt hinnientes, sed habent adscensores quibus aguntur, angelos malos, et ideo feroces sunt. Si ergo uideris aliquando persecutorem tuum nimium saeuientem, scito quia ab adscensore suo daemone perurguetur et ideo saeuus, ideo truculentus est.

Dominus ergo *equum et adscensorem proiecit in mare, et factus est mihi in salutem. Hic Deus meus, et honorificabo eum; Deus Patris mei, et exaltabo eum.*

Hic ergo et meus est Deus et Patris mei. Pater noster, qui nos fecit et genuit, Christus est, et ipse dicit: *Vado ad Patrem meum et Patrem uestrum, Deum meum et Deum uestrum.* Si ergo agnoscam quod Deus meus sit Deus, glorificabo eum; si uero etiam istud agnoscam quomodo Patris mei Christi sit Deus, exaltabo eum: altior namque intellectus est, quomodo Christus, ut unius Dei constringat et muniat ueritatem, Deum suum dicit quem natura Patrem uocat.

Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi. Nolo putes quia tantum uisibiles pugnas conterit Dominus, sed et illas conterit quae nobis sunt *non aduersum carnem*

pământul întreg (despre ei se spune: *și călărimea Ta este mântuire*). Există însă cai care au drept călăreți pe diavol și pe îngerii lui. Iuda era cal, însă câtă vreme L-a avut pe Domnul drept călăreț, el a făcut parte din călărimea mântuirii. Căci, trimis cu ceilalți apostoli, a oferit mântuire și sănătate celor bolnavi. Dar când s-a pus sub diavol (căci *după îmbucătură a intrat Satana în el*), Satana a devenit călărețul lui. Mânat de hățurile lui, începe să galopeze împotriva Domnului și Mântuitorului nostru. Așadar, toți cei ce îi urmăresc pe sfinți sunt cai ce nechează, dar au călăreți, prin care sunt puși în acțiune, pe îngerii răi și de aceea sunt sălbăticiți. Prin urmare, dacă vei vedea vreodată că persecutorul tău este foarte violent, să știi că este strunit de către călărețul său, demonul, și de aceea este violent, sălbatic.

Av. 3,8

Cf. Mt. 10,1

In. 13,27

Așadar, Domnul *„pe cal și pe călăreț i-a aruncat în mare și mi S-a făcut spre mântuire. Acesta este Dumnezeul meu și Îl voi cinsti pe El, Dumnezeul tatălui meu, și Îl voi înălța pe El".*

Ex. 15,1-2

Prin urmare, acesta este și Dumnezeul meu, și al Tatălui meu. Tatăl nostru, care ne-a făcut și ne-a născut pe noi, este Hristos, și El spune *„Merg la Tatăl Meu și la Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și la Dumnezeul vostru".* Dacă, așadar, voi recunoaște că Dumnezeu este Dumnezeul meu, Îl voi mări pe El. Dacă voi recunoaște și că este Dumnezeul Tatălui meu, Hristos, Îl voi înălța. Căci ține de o înțelegere mai înaltă [să pricepi] că Hristos, ca să întărească și să rezume adevărul unui unic Dumnezeu, Îl numește „Dumnezeul" Său pe Cel pe care Îl invocă „Tată" prin fire.

In. 20,17

„Domn ce nimicește războaiele, Domn este numele Lui." Nu vreau să crezi că Domnul nimicește doar luptele văzute: le nimicește și pe cele pe care le avem noi, lupte duse *nu împotriva cărnii și a sângelui, ci*

Ex. 15,3

et sanguinem, sed aduersum principatus et potestates et aduersum mundi huius rectores tenebrarum. Dominus enim *nomen est illi:* et non est ulla creatura cuius Dominus non sit.

3. *Quadrigas Pharaonis et exercitum eius proiecit in mare, electos adscensores, ternos statores demersit in rubrum mare.*

Pharao uelut potentior in malitia et regnum nequitiae tenens *quadrigas* agit. Non illi satis est unum equum adscendere; plures simul agitat, plures simul plagis torti uerberis cogit. Quoscumque uideris in luxuria turpiores, in crudelitate saeuiores, in auaritia taetriores, in impietate flagitiosiores, scito hos de quadrigis esse Pharaonis; ipsis sedet, ipsos currui suo subiungit, in ipsis fertur et uolitat, et per apertos scelerum campos effusis eos agit habenis. Sunt alii *electi adscensores,* electi sine dubio ad malitiam.

Sed iam de adscensoribus supra diximus; nunc etiam qui sint *terni statores* uideamus. Mihi uidentur terni statores pro eo dici quod triplex est hominibus peccandi uia; aut enim in facto aut in dicto aut in cogitatione peccatur. Et ideo terni statores per singulos quosque dicuntur, qui tres istas in nobis peccandi obsideant uias, et speculentur semper atque in insidiis agant, ut aut ille ex misero homine sermonem malum eliciat, aut ille iniquum opus extorqueat, aut ille cogitationem pessimam rapiat. Denique et semen uerbi Dei ubi cadit et deperit, triplex describitur locus; unus *secus uiam* refertur, qui conculcatur ab hominibus; alius *in spinis,* alius *in petrosis.* Et e contrario *terra bona* afferre dicitur triplicem fructum, uel *centesimum* uel *sexagesimum* uel *tricesimum.* Triplex namque est etiam bene

împotriva căpeteniilor și puterilor și împotriva celor ce domnesc peste această lume a întunericului. Căci „*Domn este numele Lui*": nu există nici o creatură căreia să nu-i fie Domn. *Cf.* Ef. 6,12

3. *„Carele faraonului și oastea lui le-a aruncat în mare, pe călărețiii aleși și pe întreiții susținători i-a scufundat în Marea Roșie."* Ex. 15,4

Faraonul, ca mai puternic în răutate și stăpânind împărăția nedreptății, conduce *care.* Nu-i este suficient să urce pe un singur cal: agită mai mulți deodată, îi mână pe mai mulți simultan, rostogolindu-și biciul. Pe toți cei pe care îi vei vedea mai nerușinați în excese, mai sălbatici în cruzime, mai groaznici în avariție, mai decăzuți în impietate, să știi că ei aparțin carelor faraonului: șade pe ei, îi prinde la carul lui, pe ei se deplasează și merge de colo-colo, și, prin câmpiile largi ale crimelor, îi mână sub lovituri de bici. Există și alții, *călărești aleși*: aleși, fără îndoială, în privința răutății.

Dar despre călărești tocmai am vorbit; să vedem acum care sunt și *întreiții susținători*[45]. Mi se pare că sunt numiți „întreiți susținători" fiindcă triplă este, pentru oameni, calea păcatului; căci se păcătuiește ori în faptă, ori în vorbă, ori în cuget. Și de aceea sunt numiți *întreiți susținători,* indicând pe fiecare dintre ei, cei care prilejuiesc în noi aceste trei căi ale păcatului, pândind și întinzând curse: fie să scoată din nefericitul om un cuvânt greșit, fie să-l silească la o faptă nelegiuită, fie să-i răpească o cugetare ticăloasă. Apoi, și locul în care cade și piere sămânța cuvântului lui Dumnezeu este descris ca triplu: se relatează că una, călcată de oameni, cade *lângă cale,* alta *între spini,* iar alta *în locuri pietroase.* Și se spune că *pământul bun* aduce, în replică, triplu rod: *însutit, de șaizeci de ori* și *de treizeci de ori.* *Cf.* Mt. 13,4-8 Căci triplă este și calea făptuirii binelui: ceva bun se

agendi uia; nihilominus enim uel opere uel cogitatione uel uerbo boni aliquid agitur. Hoc idem significat et Apostolus, cum dicit: *Qui autem aedificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos,* triplicem bonorum indicans uiam. Subiungit nihilominus triplicem etiam malorum, cum dicit: *ligna, fenum, stipulam.* Isti ergo *terni statores* sunt angeli nequam de exercitu Pharaonis, qui stant in huiuscemodi uiis, obseruantes unumquemque nostrum per haec agere in peccatum; quos demerget Dominus in rubrum mare, in ignitis eos in iudicii die fluctibus tradet, ac poenarum pelago teget, si tu Deum sequens de eorum te potestate subtraxeris.

4. *Deciderunt in profundum tamquam lapis.* Quare deciderunt in profundum tamquam lapis? Quia non erant tales *lapides de quibus suscitari possent filii Abraham,* sed tales qui amarent profundum et liquidum diligerent elementum, id est qui amaram et fluxam praesentium rerum caperent uoluptatem. Vnde de ipsis dicitur: *Demersi sunt tamquam plumbum in aqua ualidissima.* Peccatores graues sunt. Denique et iniquitas super talentum plumbi sedere monstratur, sicut Zacharias propheta dicit: *Vidi,* inquit, *mulierem sedentem super talentum plumbi, et dixi: quae est haec? Et respondit: iniquitas.* Inde est ergo quod iniqui *demersi sunt in profundum, sicut plumbum in aqua ualidissima.*

Sancti autem non demerguntur, sed ambulant super aquas, quia leues sunt et peccati pondere non grauantur. Denique Dominus et Saluator *super aquas ambulauit,* ipse enim est qui uere peccatum nescit. *Ambulauit* et discipulus eius Petrus, licet paululum trepidauerit; non enim tantus erat et talis qui nihil omnino de specie plumbi in se haberet admixtum. Habuit, licet parum. Propter quod dicit ad eum Dominus: *Modicae fidei, quare dubitasti?*

îndeplinește, nu mai puțin, fie făptuind, fie cugetând, fie cuvântând. Aceasta indică și Apostolul când spune *cine însă clădește pe această temelie aur, argint, pietre prețioase*: arată calea triplă a celor bune. El adaugă apoi, nu mai puțin, și tripla cale a celor rele când spune: *lemne, fân, paie.* Așadar, acești *întreiți susținători* sunt îngerii vicioși din armata faraonului, care stau pe astfel de drumuri, pândindu-l pe fiecare dintre noi pentru a-l conduce, prin acestea, la păcat. Dacă tu te-ai sustras puterii lor, urmându-L pe Dumnezeu, Domnul îi scufundă în Marea Roșie, îi aruncă în valuri de foc în ziua judecății și îi acoperă cu oceanul pedepselor. 1Cor. 3,12

4. *„Au căzut în adânc ca o piatră."* De ce au căzut în adânc ca o piatră? Fiindcă nu erau la fel cu *pietrele din care se pot ridica fiii lui Avraam,* ci pietre care iubesc adâncul și iubesc firea celor curgătoare, dorind adică desfătarea amară și trecătoare a celor prezente. Din această cauză se spune despre ei: *Au fost scufundați ca plumbul în apa foarte vijelioasă.* Păcătoșii sunt grei. Mai apoi nelegiuirea este arătată șezând pe un talant de plumb, după cum spune profetul Zaharia: *Am văzut o femeie șezând pe un talant de plumb și am spus: „Cine este aceasta?". Și a răspuns: „Nelegiuirea".* De unde rezultă, așadar, că cei nelegiuiți *au fost scufundați în adânc, ca plumbul în apa foarte vijelioasă.* Ex. 15,5 *Cf.* Mt. 3,9 Ex. 15,10 Zah. 5,7 *Cf.* Ex. 15,5.10

Sfinții însă nu sunt scufundați, ci merg pe ape, fiindcă sunt ușori și nu sunt împovărați de greutatea păcatului. Apoi, Domnul și Mântuitorul *a umblat pe ape,* căci El este Cel ce nu cunoaște, într-adevăr, păcatul. *A mers* pe ape și ucenicul Lui, Petru, deși a șovăit puțin: căci nu era atât de mare și astfel încât să nu fie deloc amestecat plumb în el. A avut, deși puțin. Pentru aceasta Domnul îi spune: *„Puțin credinciosule, de ce te-ai îndoit?".* *Cf.* Mt. 14,25-29; 2Cor. 5,21 Mt. 14,31

Idcirco igitur qui saluus fit per ignem saluus fit, ut, si quid forte de specie plumbi habuerit admixtum, id ignis decoquat et resoluat, ut efficiantur omnes aurum bonum, quia *aurum terrae illius bonum esse* dicitur, quam habituri sunt sancti, et *sicut fornax probat aurum*, ita homines iustos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, ueniendum est ad conflatorium; *Sedet enim Dominus et conflat et purgat filios Iuda*. Sed illuc cum uenitur, si qui multa opera bona et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tamquam plumbum igni resoluitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum. Et si qui plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur, ut, etsi parum aliquid auri, purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbeus uenerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: demergetur *in profundum, tamquam plumbum in aqua ualidissima*. Sed longum est, si per ordinem uelimus exponere; sufficit pauca perstringere.

5. *Quis,* inquit, *similis tibi in diis, Domine? Quis similis tibi? Gloriosus in sanctis, mirabilis in maiestatibus, faciens prodigia.*

Quod dicit: *Quis similis tibi in diis?,* non simulacris gentium comparat Deum, nec daemonibus, qui sibi falso deorum nomen adsciscunt, sed deos illos dicit qui per gratiam et participationem Dei dii appellantur. De quibus et alibi Scriptura dicit: *Ego dixi: dii estis,* et iterum: *Deus stetit in congregatione deorum.* Sed hi, quamuis capaces sint Dei et hoc nomine donari per gratiam uideantur, nullus tamen Deo similis inuenitur uel in potentia uel in natura. Et licet Iohannes Apostolus dicat: *Filioli, nondum scimus quid*

De aceea, aşadar, cel mântuit este mântuit prin foc, ca, dacă există cumva în el un amestec de plumb, pe acesta focul să-l cureţe şi să-l dizolve, ca toţi să devină aur bun: se spune că *aurul acelui pământ este bun,* al acelui pământ pe care sfinţii îl vor locui. *După cum cuptorul încearcă aurul,* tot aşa ispita [îi încearcă] pe cei drepţi. Aşadar, toţi trebuie să venim spre foc, toţi trebuie să mergem spre locul arderii. *Căci Domnul şade şi aprinde şi curăţă pe fiii lui Iuda.* Dar când se ajunge la aceasta, dacă cineva va fi adus multe fapte bune şi o fărâmă de nelegiuire, această fărâmă, ca plumbul, este dizolvată şi curăţată prin foc: rămâne pe de-a-ntregul aur curat. Dacă cineva va fi adus ceva mai mult plumb, este ars mai mult ca să fie mai bine curăţat, astfel ca, chiar dacă are puţin aur, el să rămână curat. Iar dacă cineva va fi ajuns în întregime de plumb, cu el se va întâmpla ceea ce s-a scris: este scufundat *în adânc, ca plumbul în apa foarte vijelioasă.* Dar ar cere mult timp dacă am vrea să expunem amănunţit; este de ajuns să parcurgem câteva.

Cf. Gn. 2,12
Cf. Prov. 27,3
Cf. Mal. 3,3
Cf. Ex. 15,5.10

5. *„Cine este asemenea Ţie între dumnezei, Doamne? Cine este asemenea Ţie? Slăvit în sfinţi, minunat în măreţie, făcând minuni."* Ex. 15,11

Când spune *„Cine este asemenea Ţie între dumnezei?"* nu Îl compară pe Dumnezeu nici cu idolii gentililor, nici cu demonii, care îşi arogă, fals, numele de „dumnezei": îi numeşte „dumnezei" pe cei care, prin harul şi părtăşia cu Dumnezeu, sunt numiţi „dumnezei". Despre ei Scriptura spune şi în alt loc: *Eu am spus: „Dumnezei sunteţi".* Şi iarăşi: *Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor.* Dar, deşi ei Îl pot primi pe Dumnezeu şi se arată că li s-a dat acest nume prin har, totuşi nici unul nu poate fi găsit asemenea lui Dumnezeu, în putere sau în fire. Şi deşi Apostolul Ioan spune *„Copilaşi, încă nu ştim ce*

Ps. 81,6
Ps. 81,1

futuri sumus; si autem reuelatus nobis fuerit – de Domino scilicet dicens – *similes illi erimus*, similitudo tamen haec non ad naturam, sed ad gratiam reuocatur. Verbi causa, ut si dicamus picturam similem esse eius cuius imago in pictura uidetur expressa, quantum ad gratiam pertinet uisus, similis dicitur, quantum ad substantiam, longe dissimilis. Illa enim species carnis est decor corporis uiui, ista colorum fucus est et cera tabulis sensu carentibus superposita. Nullus ergo in diis similis Domino; nullus enim inuisibilis, nullus incorporeus, nullus immutabilis, nullus sine initio et sine fine, nullus creator omnium nisi Pater cum Filio et Spiritu sancto.

6. *Extendisti dexteram tuam, deuorauit eos terra.*

Impios quidem et hodie deuorat terra. Aut non tibi uidetur terra deuorari ille qui semper de terra cogitat, qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram desiderat et omnem spem suam ponit in terra? qui ad caelum non respicit, qui futura non cogitat, qui iudicium Dei non metuit nec beata eius promissa desiderat, sed semper de praesentibus cogitat, et terrena suspirat? Talem cum uideris, dicito quia deuorauit eum terra. Sed et si quem uideris luxuriae carnis et uoluptatibus corporis deditum, in quo animus nihil ualet, sed totum libido carnis obtinuit, dicito et de hoc quia *deuorauit eum terra.*

Adhuc me mouet quod ait: *Extendisti dexteram tuam, et deuorauit eos terra,* quasi, ut deuorarentur a terra, haec causa fuerit quod *extendit Dominus dexteram suam.* Si consideres quomodo Dominus exaltatus in cruce *tota die*

vom fi; dacă însă ni Se va revela – vorbește despre Domnul –, *vom fi asemenea Lui*", totuși această asemănare nu se referă la natură, ci la har. Spre exemplu, cum am spune că portretul este asemănător celui al cărui chip se arată pus în portret: este numit „asemenea" cât privește aspectul, dar în privința substanței este de departe neasemănător. Căci acea înfățișare a cărnii este podoaba trupului viu, pe când aceasta este disimulare a culorilor și ceară așezată pe pânză lipsită de simțire. Așadar, nici unul nu este asemenea Domnului între dumnezei, căci nici unul nu este invizibil, netrupesc, neschimbabil, nici unul nu este fără început și fără sfârșit, nici unul nu este creator a toate, decât Tatăl împreună cu Fiul și cu Duhul Sfânt. 1In. 3,2

6. *„Ai întins dreapta Ta, [și] pământul i-a înghițit."* Ex. 15,12

Iată, și astăzi pământul îi înghite pe cei necuviincioși. Oare nu ți se pare că este înghițit de pământ cel ce se gândește mereu la pământ, care mereu are fapte pământești, care vorbește despre pământ, se judecă pentru pământ, dorește pământ și își pune întreaga sa nădejde în pământ? Care nu privește spre cer, care nu cugetă la cele viitoare, care nu se teme de judecata lui Dumnezeu și nu dorește fericirile promise, ci în continuu gândește la cele prezente și suspină după cele pământești? Când vei vedea pe unul ca acesta, să spui: „L-a înghițit pământul". Dar și dacă îl vei vedea pe vreunul dedat excelor cărnii și plăcerilor trupului, vreunul în care spiritul nu are nici o putere, ci pofta cărnii a acoperit totul, și despre acesta să spui: „L-a înghițit pământul". *Cf.* Flp. 3,19

Mă mai impresionează ceva: spune *„Ai întins dreapta Ta și i-a înghițit pe ei pământul"*, ca și cum cauza faptului că au fost înghițiți de pământ ar fi fost că *Domnul Și-a întins dreapta Sa.* Dacă vei observa în ce fel Domnul, ridicat pe cruce, *Și-a întins mâinile*

extendit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, et qualiter infidelem populum qui clamauit: *Crucifige, crucifige eum*, mors admissi sceleris oppressit, euidenter inuenies quomodo *extendit dexteram suam et deuorauit illos terra*. Nec tamen penitus desperandum est. Possibile namque est ut, si forte resipiscat qui deuoratus est, rursum possit euomi, sicut Ionas.

Sed et omnes nos puto quod aliquando terra deuoratos in inferni penetralibus retinebat; et propterea Dominus noster descendit non solum usque ad terras, sed et usque *ad inferiora terrae*; et ibi nos inuenit deuoratos et *sedentes sub umbra mortis*, et inde educens non iam locum terrae, ne iterum deuoremur, sed locum praeparat nobis regni caelorum.

7. *Deduxisti iustitia tua populum tuum hunc, quem liberasti. Consolatus es uirtute tua in requie sancta tua.* Dominus populum suum, quem *liberauit per lauacrum regenerationis, deducit in iustitia,* consolatur etiam eum per consolationem Spiritus sancti in uirtute sua et in requie sua. Futurorum namque spes laborantibus requiem parit; sicut et in agone positis dolorem uulnerum mitigat spes coronae.

8. *Audierunt gentes et iratae sunt, dolores comprehenderunt habitantes Philistiim. Tunc festinauerunt duces Edom et principes Moabitarum, apprehendit illos tremor. Tabuerunt omnes habitantes Chanaan.*

Quantum ad historiam pertinet, nullum ex his gentibus interfuisse mirabilibus quae facta sunt constat; quomodo ergo uidebuntur tremore deterritae, uel *festinasse,* ut dicit,

Sale toată ziua spre poporul ce nu credea şi se opunea, în ce fel moartea, [rod al] crimei acceptate, a pedepsit poporul necredincios care striga *„Răstigneşte-L, răstigneşte-L!"*, vei descoperi foarte uşor în ce fel *Şi-a întins dreapta Sa şi i-a înghiţit pe ei pământul.* Nu trebuie totuşi să disperăm cu totul! Căci e posibil ca cel ce a fost înghiţit să poată fi dat afară din nou, ca Iona, dacă îşi vine în fire.

Cf. Is. 65,2

Lc. 23,21

Cf. Iona 2,11

Dar şi pe noi toţi, cred, pământul ne ţinea înghiţiţi odinioară în adâncimile iadului: de aceea Domnul nostru a coborât nu numai până la pământuri, ci şi *până la cele mai de jos ale pământului,* şi acolo ne-a găsit înghiţiţi şi *şezând în umbra morţii.* De acolo scoţându-ne, ne pregăteşte nu un loc pe pământ (ca să nu fim înghiţiţi din nou), ci un loc în împărăţia cerurilor.

Cf. Ef. 4,9

Cf. Lc. 1,79

7. *„Ai condus prin dreptatea Ta acest popor al Tău, pe care l-ai eliberat. L-ai mângâiat prin puterea Ta în sfânta Ta odihnă."* Domnul *a condus întru dreptate* poporul Său, pe care *l-a eliberat prin baia renaşterii*; îl mângâie, în plus, prin mângâierea Duhului Sfânt întru puterea Lui şi întru odihna Lui. Căci nădejdea celor viitoare naşte odihnă celor ce muncesc, după cum şi celor aruncaţi în luptă nădejdea coroanei de învingător le potoleşte durerea rănilor.

Ex. 15,13

Cf. Tit 3,5

8. *„Neamurile au auzit şi s-au mâniat, dureri au cuprins pe locuitorii [din ţara] Filistiim. Atunci s-au grăbit căpeteniile Edomului şi conducătorii moabiţilor, tremurul i-a cuprins. Toţi locuitorii Canaanului s-au topit."*

Ex. 15,14-15

Cât priveşte istoria, se constată că nici unul dintre aceste neamuri nu a fost implicat în minunile săvârşite. În ce fel, aşadar, se va arăta că au fost înspăimântate prin tremur, sau că *s-au grăbit,* cum spune

uel *iratae esse Philistiim* et *Moabitae* et *Edom,* et reliquae quas enumerat nationes?

Sed si redeamus ad intelligentiam spiritalem, inuenies quia *Philistiim,* id est cadentes populi, et *Edom,* qui interpretatur terrenus, trepidant, et horum omnium principes cursitant, et pauent constricti doloribus, cum uident regna sua, quae in inferno sunt, penetrata ab eo *qui descendit in inferiora terrae,* ut eriperet eos qui possidebantur a morte. Hinc eos *comprehendit timor et tremor,* quia senserunt *magnitudinem bracchii* eius. Hinc etiam *tabuerunt omnes habitantes Chanaan,* qui mutabiles interpretantur et mobiles, cum uident moueri regna sua, *alligari fortem et uasa eius diripi. Veniat* ergo *super eos timor et tremor magnitudinis bracchii tui.* Quid timent daemones, quid tremunt? Sine dubio crucem Christi, in qua *triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum et potestates. Timor* ergo *et tremor cadet super eos,* cum signum in nobis uiderint crucis fideliter fixum, et *magnitudinem bracchii* illius quod Dominus expandit in cruce, sicut dicit: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem mihi.* Non te ergo aliter timebunt, nec aliter tremor tuus ueniet super eos, nisi uideant in te crucem Christi, nisi et tu potueris dicere: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo.*

9. *Fiant tamquam lapis, donec transeat populus tuus, Domine, donec transeat populus tuus hic quem acquisisti.*

Fieri tamquam lapidem non est natura esse lapidem; non enim fieret, nisi quod non erat. Hoc propter illos

Scriptura, sau că *filistenii, moabiții, Edomul* și alte națiuni enumerate *s-au mâniat*?

Dacă însă ne vom întoarce la înțelegerea duhovnicească, vei descoperi că *filistenii,* adică „popoarele ce cad", și *Edom,* care se tâlcuiește „pământesc", se agită, iar conducătorii acestora aleargă de ici-colo și sunt tulburați, fiind prinși în dureri: își văd împărățiile, care sunt în iad, străbătute de *Cel ce a coborât în cele mai de jos ale pământului,* ca să-i smulgă pe cei ce erau stăpâniți de moarte. De aceea *îi cuprind teama și tremurul*: au simțit *mărimea brațului* Său. De aceea *s-au topit toți locuitorii Canaanului* (cuvântul se tâlcuiește „schimbători" și „mobili"): văd că regatele lor sunt îndepărtate, văd că *cel puternic este legat și că vasele lui sunt prădate.* Așadar, *să vină peste ei teamă și tremur de mărimea brațului Tău!* De ce se tem demonii, de ce tremură? De crucea lui Hristos, fără îndoială, întru care *au fost expuși triumfal, întru care au fost despuiate conducerile și puterile lor.* Așadar, *teamă și tremur să cadă asupra lor* când vor vedea semnul crucii fixat cu tărie în noi, când vor vedea *mărimea* acelui braț pe care Domnul îl întinde pe cruce, după cum spune: *„Ziua întreagă am întins mâinile Mele către poporul ce nu crede și Mi se împotrivește"*! Așadar, ei nu se vor teme de tine, tremurul tău nu va veni asupra lor decât dacă vor vedea în tine crucea lui Hristos, decât dacă și tu vei putea spune: *„Să nu-mi fie însă a mă slăvi, decât în crucea Domnului meu Iisus Hristos, prin care lumea a fost răstignită pentru mine și eu pentru lume".*

Cf. Ef. 4,9

Cf. Ex. 15,16,15

Cf. Mt. 12,29

Cf. Col. 2,15

Is. 65,2

Gal. 6,14

9. *„Să fie făcuți ca piatra până ce va trece poporul Tău, Doamne, până ce va trece acest popor al Tău pe care l-ai câștigat!"*

Ex. 15,16

„A fi făcut ca piatra" nu înseamnă „a fi piatră prin natură"; căci nu ar [putea] fi făcut decât dacă nu ar

dicimus qui malae naturae Pharaonem uel Aegyptios dicunt fuisse, et non ex arbitrii libertate in haec esse deductos; sed et propter eos qui creatorem Deum accusant tamquam saeuum, quod homines uertat in lapides. Hi ergo priusquam blasphement, considerent summa libratione quae scripta sunt. Non enim dixit: *Fiant tamquam lapis* et tacuit, sed tempus statuit et mensuram condemnationis decernit. Ait enim: *Donec transeat populus tuus,* quo scilicet post transitum populi non sint *tamquam lapides.*

In quo mihi uidetur prophetiae aliquid latere. Video enim quia prior populus, qui fuit ante nos, factus est *tamquam lapis* durus et incredulus; uerum non eatenus ut in lapidis natura permaneat, sed *donec transeat populus hic, populus quem acquisiuit: Caecitas* enim *ex parte contigit in Istrahel* – illo secundum carnem – *donec plenitudo gentium subintraret.* Cum enim plenitudo gentium subintroierit, tunc etiam *omnis Istrahel,* qui per incredulitatis duritiam factus fuerat *sicut lapis, saluabitur.* Et uis uidere quomodo *saluabitur? Potens est,* inquit, *Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.* Manent ergo lapides nunc, *donec transeat populus tuus, Domine, populus tuus hic quem acquisisti.*

Sed si ipse Dominus creator est omnium, uidendum est quomodo hic acquisisse dicatur quae sua esse non dubium est – dicitur et in alio cantico Deuteronomii: *Nonne hic ipse Deus tuus, qui fecit te et creauit te et acquisiuit te?* –; uidetur enim unusquisque illud acquirere quod non fuit suum. Inde denique et haeretici dicunt de Saluatore quia non erant sui quos acquisiuit; dato etenim pretio mercatus est homines quos creator fecerat. Et certum est, aiunt, unumquemque illud emere quod suum non est; Apostolus enim ait: *Pretio empti estis.* Sed audi quid dicit propheta: *Peccatis uestris*

fi [prin natură]. Zic aceasta atât pentru cei ce spun că faraonul sau egiptenii aveau o fire rea[46] şi nu ar fi fost duşi la aceste fapte cu liber arbitru, cât şi pentru cei ce îl acuză pe Creatorul Dumnezeu ca pe un crud, fiindcă schimbă oamenii în pietre[47]. Aşadar aceştia, înainte de a blasfemia, să citească cu cea mai mare grijă cele scrise! Nu a spus numai „*Să fie făcuţi ca piatra!*", ci a hotărât timp şi a pus măsură pedepsei. Căci spune: „*Până ce va trece poporul Tău*"; se înţelege că după trecerea poporului nu rămân *ca pietrele.*

În aceasta mi se pare că se ascunde şi ceva profetic. Căci văd că poporul dinainte, care ne-a precedat, s-a făcut tare şi neîncrezător *ca piatra*; însă nu până într-atât încât să rămână în natura pietrei, ci *până va trece acest popor, popor pe care l-a câştigat.* Căci *orbirea a atins în parte pe Israel* – pe acela după carne – *până când plenitudinea neamurilor va intra.* Când plenitudinea neamurilor va fi intrat, atunci şi *întregul Israel,* care fusese făcut *ca piatra* prin cerbicia necredinţei, *va fi mântuit.* Vrei să vezi în ce fel *va fi mântuit? Dumnezeu poate să ridice, din aceste pietre, fii ai lui Avraam.* Aşadar, ei rămân acum pietre, *până ce va trece poporul Tău, Doamne, acest popor al Tău pe care l-ai câştigat.* Rom. 11,25 Mt. 3,9

Dar dacă Domnul este Creatorul tuturor, trebuie văzut în ce fel se spune aici că a câştigat ceea ce, fără îndoială, este al Lui; se spune şi în altă cântare, a Deuteronomului: „*Oare nu este Acesta chiar Dumnezeul Tău, Care te-a făcut, Care te-a creat şi te-a câştigat?*". Căci se pare că fiecare câştigă ceea ce nu este al lui. De aceea şi ereticii spun despre Mântuitorul: „Nu erau ai Lui cei pe care i-a câştigat: El i-a cumpărat, plătind preţ, pe oamenii pe care Creatorul îi făcuse. Este evident", spun ei, „că fiecare cumpără ceea ce nu îi aparţine, căci Apostolul zice: *Aţi fost cumpăraţi cu preţ mare*". Auzi însă ce spune Dt. 32,6 1Cor. 7,23

uenundati estis, et pro iniquitatibus uestris dimisi matrem uestram. Vides ergo quia Dei quidem creatura omnes sumus, unusquisque uero peccatis suis uenundatur et pro iniquitatibus suis a proprio creatore discedit. Dei igitur sumus, secundum quod ab eo creati sumus; effecti uero sumus serui diaboli, secundum quod peccatis nostris uenundati sumus. Veniens autem *Christus redemit nos,* cum seruiremus illi domino cui nosmet ipsos peccando uendidimus. Et ita uidetur tamquam suos quidem recepisse quos creauerat, tamquam alienos autem acquisisse qui alienum sibi dominum peccando quaesiuerant.

Sed fortasse recte quidem dicitur redemisse nos Christus, qui pretium nostri sanguinem suum dedit, – quid tale autem, ut nos mercaretur, etiam diabolus dedit? Ergo, si uidetur, ausculta. Homicidium pecunia diaboli est; *Ille* enim *ab initio homicida est.* Fecisti homicidium: diaboli pecuniam suscepisti. Adulterium diaboli pecunia est; diaboli enim in eo *imago est et superscriptio.* Commisisti adulterium: accepisti a diabolo numisma. Furtum, falsum testimonium, rapacitas, uiolentia, haec omnia diaboli census est et diaboli thesaurus; talis enim pecunia de eius moneta procedit. Hac igitur pecunia emit ille quos emit, et efficit sibi seruos omnes qui de huiuscemodi censu eius quantulumcumque susceperint. Verum ego uereor, ne etiam aliquos de his qui in Ecclesia sunt, aliquos de adstantibus, dum nescimus, diabolus mercetur occulte, ne etiam aliquibus nostrorum hanc pecuniam, quam supra enumerauimus, ingerat et faciat illos rursum suos, et rursum pro iis tabulas seruitutis et peccati chirographa scribat, atque immisceat seruis Dei eos quos peccati pretio sibi fecerit seruos. Solet enim, quia *inimicus homo*

profetul: *Ați fost vânduți prin păcatele voastre și am alungat-o pe mama voastră pentru nelegiuirile voastre.* Is. 50,1
Observă, așadar, că toți suntem creatura lui Dumnezeu; fiecare însă se vinde prin păcatele lui și se îndepărtează de propriul Creator prin nelegiuirile lui. Aparținem, așadar, lui Dumnezeu prin faptul că am fost creați de El, dar am devenit sclavii diavolului prin faptul că ne-am vândut, prin păcatele noastre. Venind însă, *Hristos ne-a răscumpărat pe noi,* în vreme ce Gal. 3,13
noi îi slujeam acelui stăpân căruia ne vânduserăm păcătuind. Și astfel se arată că i-a redobândit ca pe ai Săi pe cei pe care îi crease: i-a câștigat însă ca pe niște străini pe cei care căutaseră, păcătuind, un stăpân străin.

Poate pe drept cuvânt se spune, așadar, că ne-a răscumpărat pe noi Hristos, care a dat ca preț al nostru sângele Său. Însă ce a dat asemănător diavolul ca să ne cumpere? Ascultă, te rog: uciderea de oameni este banul diavolului, căci acela este *de la început ucigaș de oameni.* Ai săvârșit ucidere de *Cf.* In. 8,44
om: ai primit banul diavolului. Adulterul este banul diavolului, căci în el *este chipul și inscripția diavolului.* *Cf.* Mt. 22,20
Ai comis adulter: ai luat moneda diavolului. Furtul, falsa mărturie, lăcomia, violența, acestea toate sunt averea și comoara diavolului, căci astfel de bani ies din monetăria lui. Cu acești bani îi cumpără el pe cei pe care îi cumpără: și-i face sclavi pe toți cei care iau, fie și puțin, din această avere a lui. Eu însă mă tem ca nu cumva și pe unii dintre cei care sunt în Biserică, pe unii dintre cei prezenți, să nu-i fi cumpărat fără de știre diavolul. Mă tem ca nu cumva să nu le fi strecurat unora dintre ai noștri acest ban, pe care l-am zugrăvit mai sus, și să-i facă pe ei iarăși ai lui, și iarăși să scrie pentru ei actele servituții și *Cf.* Col. 2,14
înscrisurile[48] păcatului. Mă tem să nu-i amestece cu sclavii lui Dumnezeu pe cei pe care i-a făcut sclavi prin prețul păcatului. Căci el obișnuiește, fiindcă

est, *tritico miscere zizania.* Et tamen, si quis forte huiusmodi pecuniam a diabolo deceptus accepit, non usquequaque desperet; *Misericors* enim est *et miserator Dominus,* et creaturae suae *non uult mortem, sed ut conuertatur et uiuat.* Paenitendo, flendo, satisfaciendo, deleat quod admissum est. Dicit enim propheta quia: *Cum conuersus ingemueris, saluus eris.* Paulo latius progressi sumus, dum uolumus exponere quomodo Deus quae sua sunt dicatur *acquirere,* et *redimere* Christus *sanguine pretioso* quos emerat diabolus uili mercede peccati.

10. *Inducens planta eos in monte hereditatis tuae.* Non uult nos Deus in Aegypto plantare nec in deiectis et humilibus locis, sed in monte hereditatis suae uult plantare quos plantat. Tum praeterea quod addidit: Inducens planta eos, non tibi uidetur tamquam de pueris dicere, qui inducuntur ad scholas, inducuntur ad litteras, inducuntur ad omnem eruditionem? Intellige ergo per haec, si tamen habes *aures audiendi,* quomodo Deus plantat, ne forte, cum audis eum inducere et plantare, putes eum ficus in terra aut alia huiusmodi uirgulta defigere. Audi et alibi quomodo plantat Deus. Propheta dicit: *Vineam ex Aegypto transtulisti, expulisti gentes et plantasti eam. Peruium iter fecisti ante eam, plantasti radices eius, et repleuit terram. Operuit montes umbra eius, et arbusta eius cedros Dei.* Aduertis iam quomodo plantat Deus et ubi plantat? Non plantat in uallibus, sed in montibus, in excelsis et sublimibus locis. Quos enim educit ex Aegypto, quos de saeculo adducit ad fidem, non uult eos iterum in humilibus collocare, sed conuersationem eorum uult esse sublimem. Vult nos in montibus habitare,

este *om vrăjmaș, să amestece neghina în grâu.* Și totuși, dacă cineva a primit cumva, înșelat de diavol, ban de acest fel, să nu deznădăjduiască cu totul: căci *milostiv* și *miluitor este Domnul,* și *nu vrea moartea* creaturii Sale, *ci* vrea *ca ea să se întoarcă și să trăiască.* Pocăindu-se, plângând, plătind datoria, să nimicească ceea ce a fost primit! Căci profetul spune: *Când, întors, vei geme, te vei mântui.* Am înaintat puțin mai mult, vrând să explicăm în ce fel se spune că Dumnezeu le *câștigă* pe cele care sunt ale Lui și în ce fel Hristos *răscumpără, cu scump sânge,* pe cei pe care diavolul îi cumpărase cu ieftina plată a păcatului.

Cf. Mt. 13,25.28

Cf. Ps. 110,4

Cf. Iez. 33,11

Cf. Is. 45,22

Cf. 1Pt. 15,17

10. *„Conducându-i, sădește-i pe ei pe muntele moștenirii Tale!"* Dumnezeu nu vrea să ne sădească pe noi în Egipt sau în locuri joase sau umile, ci vrea să-i sădească pe cei pe care îi sădește pe muntele moștenirii Lui. Pe lângă aceasta, ceea ce adaugă, *„conducându-i, sădește-i pe ei"*, nu ți se pare că ar vorbi despre copii, care sunt conduși la școală, îndrumați spre învățătură, conduși spre întreaga erudiție? Înțelege, dar, prin acestea, dacă totuși ai *urechi de auzit,* în ce fel Dumnezeu sădește, ca nu cumva, când auzi că El conduce și sădește, să crezi că El înfige în pământ mlădițe de smochin sau altele de acest fel. Auzi și din alt loc în ce fel sădește Dumnezeu. Profetul spune: *Tu ai strămutat via din Egipt, ai alungat neamurile și ai sădit-o pe ea. Cale deschisă ai făcut înaintea ei, ai sădit rădăcinile ei și a umplut pământul. Umbra ei a acoperit munții, și ramurile ei cedrii lui Dumnezeu.* Înțelegi acum unde și în ce fel sădește Domnul? Nu sădește în văi, ci pe munți, în locuri înalte și mărețe. Căci nu vrea ca pe cei pe care îi scoate din Egipt, pe cei pe care, din veac, îi duce la credință, să-i așeze iarăși în cele joase, ci vrea ca locuirea lor să fie în înalt. Vrea ca noi să

Ex. 15,17

Cf. Mt. 13,43

Ps. 79,9-11

sed et in ipsis nihilominus montibus non uult nos per terram repere, nec ultra uult uineam suam humi deiectos habere fructus, sed uult palmites eius sursum duci, in alto collocari, traduces fieri, et traduces non in quibuscumque humilibus arboribus, sed in excelsis et altissimis cedris Dei. Cedros Dei ego prophetas et Apostolos puto, quibus nos si adiungamur uitis quam *de Aegypto transtulit* Deus, et per ramos eorum nostri palmites diffundantur, atque ipsis innisi traduces quaedam efficiamur caritatis ad inuicem uinculis nexi, fructum sine dubio plurimum adferemus. Nam *omnis arbor quae non facit fructum excidetur et in ignem mittetur.*

11. *In praeparata habitatione tua, quam praeparasti, Domine.* Vide clementis Domini bonitatem, non uult te inducere ad laborem, non uult ut ipse tibi facias habitaculum, iam te ad praeparatam deducit habitationem. Audi Dominum in Euangelio dicentem: *Alii laborauerunt et uos in laborem eorum introistis.*

12. *Sanctimonium, Domine, quod praeparauerunt manus tuae. Sanctimonium* dicitur tabernaculum Dei uel templum ab eo quod sanctificat accedentes. Hoc *non* dicit *manu hominis factum*, sed manu Dei. Quid ergo? Propter te Deus et plantat et aedificat, agricola efficitur, structor efficitur, ne tibi aliquid desit. Audi et Paulum dicere: *Dei agricultura, Dei aedificatio estis.* Quod ergo istud est sanctimonium, quod non manu hominum factum est, sed manibus Dei paratum? Audi Sapientiam dicentem quia *aedificauit sibi domum.* Ego autem hoc de incarnatione Domini rectius intelligendum puto. *Non enim manu hominum factum* est,

locuim în munți și, pe munți fiind, vrea, nu mai puțin, ca noi să nu ne târâm pe pământ: nu vrea ca via Sa să aibă roade ce zac la pământ, ci vrea ca mlădițele ei să fie duse în sus, să fie așezate la înălțime, să se facă ramuri de viță nu peste cine știe ce copac pipernicit, ci peste cedrii înalți și foarte impunători ai lui Dumnezeu. Eu consider că cedrii lui Dumnezeu sunt profeții și apostolii: dacă suntem uniți cu ei, noi, via pe care Dumnezeu *a strămutat-o din Egipt*, dacă printre ramurile lor se răspândesc mlădițele noastre, dacă, sprijiniți de ei, vom deveni ramuri de viță legate prin legăturile iubirii reciproce, vom aduce, fără îndoială, rod bogat. Căci *orice copac ce nu face rod va fi tăiat și va fi aruncat în foc.* Lc. 3,10

11. *„În locuința Ta pregătită, pe care ai pregătit-o, Doamne!"* Vezi bunătatea îndurătorului Dumnezeu? Ex. 15,17
Nu vrea să te conducă la muncă, nu vrea să-ți faci tu casă: te conduce într-o locuință deja pregătită. Ascultă ce spune Domnul în Evanghelie: *„Alții au lucrat și voi intrați în lucrarea lor".* In. 4,38

12. *„Sanctuar, Doamne, pe care mâinile Tale l-au pregătit."* „Sanctuar" este numit cortul sau templul Ex. 15,17
lui Dumnezeu pentru că el îi sanctifică pe cei ce se apropie. Îl numește *făcut nu de mâna omului*, ci de *Cf.* Evr. 9,24
mâna lui Dumnezeu. Ce înseamnă aceasta? Pentru tine sădește și clădește Dumnezeu, pentru tine devine agricultor, pentru tine devine constructor, ca ție să nu-ți lipsească nimic. Ascultă-l și pe Pavel: *Sunteți cultivarea lui Dumnezeu, zidirea lui Dumnezeu.* 1Cor. 3,9
Așadar, care este acest sanctuar care nu a fost făcut de mâna oamenilor, ci a fost pregătit de mâinile lui Dumnezeu? Auzi ce spune Înțelepciunea, că *Și-a clădit Sieși casă.* Eu însă consider că aceasta trebuie Prov. 9,1
înțeleasă mai degrabă ca fiind despre întruparea[49] Domnului. *Căci [ceea ce s-a întâmplat] nu* a fost

id est non opere humano templum carnis aedificatur in Virgine, sed, sicut praedixerat Danihel, *lapis sine manibus excisus creuit, et factus est mons magnus*. Istud est *sanctimonium* carnis assumptae et *sine manibus*, id est absque opere hominum, de monte humanae naturae et substantiae carnis *excisum*.

13. *Domine, qui regnas in saeculum et in saeculum et adhuc*. Quotiens *in saeculum* dicitur, longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur; et si *in aliud saeculum* dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen ponitur finis; et quotiens *saecula saeculorum* nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliqui terminus indicatur. Quod uero addidit in hoc loco: *et adhuc*, nullum sensum termini alicuius aut finis reliquit. Quodcumque enim illud cogitaueris, in quo finem putes posse consistere, semper tibi dicit sermo propheticus: *et adhuc*, uelut si loquatur ad te et dicat: putas in saeculum saeculi Dominum regnaturum?: *et adhuc*. Putas *in saecula saeculorum?: et adhuc*. Et quodcumque illud dixeris de regni eius spatiis, semper tibi dicit propheta: *et adhuc*.

14. *Quoniam intrauit equitatus Pharao cum quadrigis et adscensoribus in mare, et induxit super eos Dominus aquam maris; filii autem Istrahel ambulauerunt per siccum in medio mari*.

Et tu si *filius Istrahel* es, potes ambulare *per siccum in medio mari*; si fueris *in medio nationis prauae et peruersae sicut lumen solis uerbum uitae continens ad gloriam*, potest fieri ut in medio peccatorum incedentem te non infundat humor peccati, potest fieri ut transeuntem te per hunc

făcut de mâna oamenilor, adică templul cărnii nu este clădit prin lucrare omenească în Fecioară, ci, după cum prezisese Daniel, *piatra tăiată fără ajutorul mâinilor a crescut şi a devenit un munte mare*. Acesta este *sanctuarul* cărnii asumate, *tăiat fără ajutorul mâinilor*, adică fără lucrarea oamenilor, din muntele naturii umane şi al substanţei cărnii. *Cf.* In. 2,21 *Cf.* Dan. 2,34-35

13. *„Doamne, care domneşti peste veac şi peste veac şi mai mult!"* Ori de câte ori se spune *peste veac*[50] se indică o durată lungă, pentru care însă există un sfârşit; dacă se spune *peste celălalt veac*, se consideră o durată şi mai lungă, fără îndoială, dar care are totuşi sfârşit. Şi ori de câte ori sunt numiţi *vecii vecilor*, este indicat totuşi un sfârşit stabilit de Dumnezeu, deşi poate necunoscut de către noi. Ceea ce se adaugă însă în acest loc, *şi mai mult*, nu lasă înţeles pentru sfârşitul sau capătul a ceva. Căci oricum vei judeca vreun lucru care crezi că poate avea parte de sfârşit, totdeauna cuvântul profetic îţi va spune: *şi mai mult*, ca şi cum ţi s-ar adresa ţie şi ţi-ar spune: „Crezi că Domnul va împărăţi peste veacul veacului? *Şi mai mult [decât atât]*. Crezi că va stăpâni *peste vecii vecilor? Şi mai mult [decât atât]*". Şi în orice fel vei numi durata stăpânirii Lui, mereu profetul îţi va spune: *şi mai mult*. Ex. 15,18

14. *„Fiindcă a intrat în mare călărimea faraonului, cu care şi călăreţi, şi Domnul a adus peste ei apa mării; fiii lui Israel au mers însă pe uscat prin mijlocul mării."* Ex. 15,19

Şi tu, dacă eşti *fiu al lui Israel*, poţi merge *pe uscat prin mijlocul mării*, dacă vei fi fost, *în mijlocul unei naţiuni corupte şi perverse, ca lumina soarelui, păstrând cuvântul vieţii, spre slavă*: se poate întâmpla ca mâlul păcatului să nu te scufunde pe tine, cel ce mergi prin mijlocul păcătoşilor, se poate Flp. 2,15-16

mundum nulla libidinis unda respergat, nullus cupiditatis aestus euerberet. Qui autem Aegyptius est et sequitur Pharaonem, ille uitiorum fluctibus mergitur. Qui uero sequitur Christum et, sicut ille ambulauit, ita et ipse ambulat, *aquae* ei *murus* fiunt *dextra laeuaque,* ipse autem media uia incedit *per siccum. Non declinat ad dexteram neque ad sinistram,* usquequo exeat ad libertatem, et hymnum uictoriae Domino concinat dicens: *Cantabo Domino, gloriose enim glorificatus est,* per Iesum Christum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

întâmpla ca nici o undă a plăcerii să nu te păteze pe tine, care treci prin lumea aceasta, se poate întâmpla ca nici un val al poftei să nu te lovească. Cine însă este egiptean şi îl urmează pe faraon, acela este scufundat în valurile viciilor. Iar celui ce îl urmează pe Hristos şi umblă aşa cum El a umblat, lui *apele* i se fac *zid la dreapta şi la stânga*: el va înainta prin drumul din mijloc *pe uscat. Nu se abate nici la dreapta, nici la stânga* până când nu ajunge la libertate, şi împreună cântă Domnului imnul victoriei, spunând *„Cânta-voi Domnului, căci cu slavă S-a slăvit"*, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Ex. 14,22
Cf. Dt. 17,20
Ex. 15,1
Cf. 1Pt. 4,11

Homilia VII

De amaritudine aquae Merrae

1. Post transitum maris rubri et magnifici secreta mysterii, post choros et tympana, post triumphales hymnos, uenitur ad Merram. Merrae autem aqua erat amara, quam non poterat populus bibere. Quid ergo post tanta et tam magnifica mirabilia ad amaras aquas et periculum sitis adducitur populus Dei? Ait enim: *Et uenerunt filii Istrahel in Merram, et non poterant bibere aquam de Merra, quia amara erat; et propter hoc appellatum est nomen loci illius amaritudo.* Sed quid addit post haec? *Clamauit,* inquit, *Moyses ad Dominum, et ostendit illi Dominus lignum, et misit illud in aquam, et facta est dulcis aqua. Et ibi,* inquit, *posuit illi Deus iustitias et iudicia.* Ibi, ubi amaritudo, ubi sitis, et quod est grauius, sitis in abundantia aquarum, ibi *posuit eis Deus iustitias et iudicia.* Alius non erat locus dignior, aptior, uberior, sed iste, in quo amaritudo est? Tum praeterea quod dixit: *Ostendit illi Dominus lignum, et misit illud in aquam, et facta est dulcis aqua,* mirum admodum est, ut Deus lignum ostenderet Moysi quod mitteret in aquam, et faceret eam dulcem. Quasi uero non potuisset sine ligno aquam dulcem efficere Deus. Aut Moyses nesciebat lignum, ut Deus ei ostenderet?

Omilia VII

Despre amărăciunea apei de la Mara

1. După trecerea Mării Roşii, după secretele tainei măreţe, după coruri şi tamburine, după imnuri triumfale, se ajunge la Mara. Însă apa din Mara era amară, iar poporul nu a putut să o bea. Aşadar, ce semnifică faptul că după atâtea minuni măreţe poporul lui Dumnezeu este condus la apele amare şi în pericolul setei? Căci Scriptura spune: *Şi au venit fiii lui Israel la Mara şi nu puteau bea apă din Mara pentru că era amară. Şi de aceea numele acelui loc a fost chemat „amărăciune".* Ce adaugă însă după acestea? *Moise a strigat către Domnul şi Domnul i-a arătat un lemn şi l-a aruncat pe acesta în apă, şi apa a devenit dulce. Şi acolo Dumnezeu i-a pus îndreptări şi judecăţi.* Acolo unde este amărăciune, acolo unde este sete, şi, ceea ce este mai contrariant, sete în belşug de ape, acolo *Dumnezeu* le-*a pus* lor *îndreptări şi judecăţi.* Oare nu exista nici un loc mai demn, mai potrivit, mai îmbelşugat, ci doar acesta, în care este amărăciune? Pe lângă toate acestea, este de mirare că Scriptura spune că *Domnul i-a arătat un lemn şi l-a aruncat pe acesta în apă, şi apa a devenit dulce*: Dumnezeu îi arată lui Moise un lemn, pe care îl aruncă în apă şi o face pe ea dulce. Ca şi cum Dumnezeu nu ar fi putut face dulce apa fără un lemn. Sau Moise nu cunoştea [ce este] un lemn, ca să i-l arate Dumnezeu?

Ex. 15,23

Ex. 15,25

Sed uidendum est quid decoris in his interior habeat sensus. Ego puto quod lex, si secundum litteram suscipiatur, satis amara sit et ipsa sit Merra. Quid enim tam amarum quam ut puer octaua die circumcisionis uulnus accipiat et rigorem ferri tenera patiatur infantia? Amarum satis et peramarum est huiusmodi poculum legis, in tantum ut populus Dei, non ille qui *in Moysen* baptizatus est *in mari et in nube*, sed iste qui *in Spiritu* et *aqua* baptizatus est, non possit bibere de ista aqua; sed ne gustare quidem de circumcisionis amaritudine potest, neque hostiarum ferre amaritudinem ualet nec sabbati obseruantiam. Si uero ostendat Deus lignum quod mittitur in hanc amaritudinem, ut dulcis aqua fiat legis, potest de illa bibere. Quod est istud lignum quod Dominus ostendit, Salomon edocet nos, cum dicit de Sapientia quia *lignum uitae est omnibus amplectentibus eam.* Si ergo lignum sapientiae Christi missum fuerit in lege, et ostenderit nobis quomodo intelligi debeat circumcisio, quomodo sabbata, quomodo lex leprae seruanda sit, qualiter mundi et immundi discrimen habeatur, tunc efficitur aqua Merrae dulcis, et amaritudo litterae legis conuertitur in dulcedinem intelligentiae spiritalis, et tunc potest bibere populus Dei.

Si enim non interpretentur haec spiritaliter, populus, qui idola dereliquit et ad Deum confugit, si audiat legem de sacrificiis praecipientem, continuo refugit et non potest bibere; amarum quippe hoc sentit et asperum. *Si* enim *quae destruxit, haec iterum aedificet, praeuaricatorem se constituit.* In hac ergo amaritudine Merrae, id est in ista littera legis, *posuit Dominus iustitias et testimonia.* Non tibi hoc uidetur dicere quia, uelut in uasculo quodam, ita in legis littera sapientiae suae et scientiae thesauros condiderit Deus? Hoc est ergo quod dicit: *Et ibi posuit eis Deus iustitias*

Trebuie văzut însă că înţelesul lăuntric are, în acestea, ceva ales. Eu cred că Legea, dacă este luată după literă, este îndeajuns de amară: este chiar Mara. Căci ce este la fel de amar ca faptul că pruncul primeşte rana circumciziei în ziua a opta, că pătimeşte rigoarea fierului în plăpândă pruncie? Amar şi prea amar este paharul acestui fel de Lege, atât de amar încât poporul lui Dumnezeu, nu cel botezat *întru Moise, în mare şi în nor*, ci acela botezat *întru Duh şi în apă*, nu poate bea din această apă: nu poate gusta din amărăciunea circumciziei, nu poate suporta nici amărăciunea jertfelor şi nici respectarea sabatului. Dacă însă Dumnezeu arată un lemn, care este aruncat în această amărăciune, pentru ca apa Legii să devină dulce, se poate bea din ea. Solomon ne învaţă care este acest lemn[51] pe care Domnul îl arată, când spune despre înţelepciune că *este lemnul vieţii pentru toţi ce o îmbrăţişează.* Dacă, aşadar, lemnul înţelepciunii, al lui Hristos, a fost aruncat în Lege şi ne-a arătat cum trebuie să înţelegem circumcizia, sabatele, în ce fel trebuie urmată legea leprei, ce deosebire există între curat şi necurat, atunci apa Marei devine dulce şi amărăciunea literei Legii se schimbă în dulceaţa înţelegerii duhovniceşti: atunci poporul lui Dumnezeu poate bea.

Cf. Gn. 17,12

Cf. 1Cor. 10,2

Cf. Mt. 3,11

Prov. 3,18

Dacă acestea nu sunt interpretate duhovniceşte, poporul care a părăsit idolii şi s-a refugiat la Dumnezeu, dacă aude că Legea dă prescripţii în privinţa sacrificiilor, se îndepărtează de îndată şi nu o poate bea, căci o simte ca amară şi aspră. Căci *dacă pe cele pe care le-a distrus, pe acestea iarăşi le zideşte, s-a făcut pe sine trădător.* Aşadar, în această amărăciune a Marei, adică în această literă a Legii, *a pus Domnul îndreptări şi mărturii.* Nu ţi se pare a spune că Dumnezeu a ascuns în litera Legii comorile înţelepciunii şi ştiinţei Sale aşa, ca într-un vas? Aşadar, aceasta semnifică ceea ce se spune: *şi acolo le-a pus Dumnezeu îndreptări*

Cf. Gal. 2,18

Cf. Ex. 15,25

et testimonia. Hoc erat quod et Apostolus dicebat: *Habemus autem thesaurum hunc in uasis fictilibus, ut sublimitas uirtutis Dei sit, et non ex nobis*. Vt ergo possit bibi aqua haec de Merra, *ostendit Deus lignum* quod mittatur in eam, ut qui biberit non moriatur, non amaritudinem sentiat. Unde constat quod, si quis sine *ligno uitae*, id est sine mysterio crucis, sine fide Christi, sine intelligentia spiritali bibere uoluerit de legis littera, per amaritudinem nimiam morietur. Haec sciens Apostolus Paulus dicebat quia: *Littera occidit*; hoc est aperte dicere quia aqua Merrae occidit, si non mutata bibatur et in dulcedinem uersa.

2. Sed quid addit illis? Postquam *posuit illis Deus iustitias et iudicia: et ibi*, inquit, *tentabat eum dicens: si auditu audieris uocem Domini Dei tui, et quae placent palam illo feceris, et audieris praecepta eius et custodieris, omnem infirmitatem, quam induxeram Aegyptiis, non inducam super te. Ego enim sum Dominus, qui sano te.*

Videtur mihi, quo prospectu datae sint iustificationes et iudicia et testimonia legis, exponere: ut tentaret, inquit, eos si audirent uocem Domini, et quae mandabantur custodirent. Nam quantum ad priorem populum spectat, quid iis boni aut perfecti murmurantibus et contradicentibus mandaretur? Denique paulo post etiam ad idola conuertuntur, et obliti beneficiorum et mirabilium Dei caput uituli statuunt. Propterea ergo dantur iis praecepta in quibus tententur. Inde est quod et per Ezechielem prophetam dicit Dominus ad eos quia: *Dedi uobis praecepta et iustificationes non bonas, in quibus non uiuetis in iis*; tentati enim in praecep-

şi mărturii. Aceasta spunea şi Apostolul: *Avem însă această comoară în vase de lut, pentru ca măreţia puterii să fie a lui Dumnezeu, şi nu din noi*. Aşadar, ca să poată fi băut din această apă din Mara, *Dumnezeu a arătat un lemn*, care este aruncat în ea, ca cel ce va bea să nu moară, să nu simtă amărăciune. De unde rezultă că dacă vreunul va dori să bea din litera Legii fără *lemnul vieţii*, adică fără taina crucii, fără credinţa lui Hristos, fără înţelegere duhovnicească, va muri de preaplinul amărăciunii. Ştiind acestea, Apostolul Pavel spunea că *litera ucide*: aceasta înseamnă a spune deschis că apa din Mara ucide dacă este băută fără schimbare şi fără prefacerea în dulceaţă.

2Cor. 4,7

Cf. Ex. 15,25

Cf. Prov. 3,18 *sqq.*

2Cor. 3,6

2. Ce adaugă însă acestora? După ce *Dumnezeu le-a pus îndreptări şi judecăţi* spune Scriptura: *Şi acolo îl încerca [pe popor] spunând: „Dacă vei auzi cu auzul vocea Domnului Dumnezeului tău şi dacă vei face cele ce plac în faţa Lui şi vei auzi preceptele Lui şi le vei păzi, nu voi aduce asupra ta nici o neputinţă pe care am adus-o asupra egiptenilor. Căci Eu sunt Domnul care te vindecă"*.

Ex. 15,25-26

Mi se pare că explică cu ce scop au fost date mijloacele de îndreptare, judecăţile şi mărturiile Legii: ca să-i încerce pe ei, [să vadă] dacă vor asculta glasul Domnului şi dacă vor păzi cele poruncite. Căci, cât priveşte poporul dinainte, ce lucru bun sau desăvârşit li s-a poruncit lor, celor ce murmurau şi se opuneau? Căci mai apoi, puţin mai târziu, ei se întorc la idoli şi, uitând binefacerile şi minunile lui Dumnezeu, stabilesc să ridice viţelul. De aceea, aşadar, le sunt date precepte prin care sunt încercaţi. Din această p ricină şi ceea ce Domnul spune prin profetul Iezechiel către ei: *„V-am dat două precepte şi mijloace de îndreptare care nu sunt bune, în care nu veţi trăi în acestea"*. Căci, încercaţi prin preceptele

Cf. Ex. 32,4

Iez. 20,25

tis Domini non inueniuntur fideles. Ideo, *inuentum est iis mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem*, quia unum atque idem mandatum si seruetur, uitam, si non seruetur, generat mortem. Secundum hoc ergo quod non seruantibus generat mortem, dicuntur *mandata non bona, in quibus non uiuant in iis.* Sed quia admiscuit iis lignum crucis Christi, et in dulcedinem uersa sunt, et spiritaliter intellecta seruantur, eadem ipsa mandata uitae appellantur, sicut et alibi dicit: *Audi, Istrahel, mandata uitae.*

Sed uideamus quid est quod promittitur, si seruentur. *Si,* inquit, *seruaueritis praecepta mea, non inducam super uos omnes aegritudines quas induxi Aegyptiis.* Quid uidetur dicere? quod, si qui seruet mandata, nullam aegritudinem patiatur, hoc est neque febriat neque alios dolores corporis ferat? Non puto quod haec sint quae promittantur diuina mandata seruantibus. Alioquin indicio nobis est Iob iustissimus et totius pietatis obseruantissimus, qui *a capite usque ad pedes* repletur *ulcere pessimo.* Non ergo his carere dicuntur infirmitatibus, qui mandata custodiunt, sed non habebunt illas infirmitates quas Aegyptii habent; Aegyptus namque mundus figuraliter appellatur. *Diligere* ergo *mundum et ea quae in mundo sunt,* aegyptius languor est. *Dies obseruare et menses et tempora,* signa requirere, stellarum cursibus adhaerere, aegyptius languor est. Deseruire carnis luxuriae, uoluptatibus operam dare, uacare deliciis, aegyptius languor est. Caruit ergo his infirmitatibus et languoribus, qui mandata custodit.

3. Post haec dicit quia: *Venerunt in Elim, et erant ibi duodecim fontes aquarum et septuaginta arbores palmarum.*

Domnului, nu au fost găsiți credincioși. De aceea *porunca, ce era dată spre viață, a fost găsită de ei ca fiind dată spre moarte,* fiindcă una și aceeași poruncă, dacă este urmată, dă viață, iar dacă nu este urmată, naște moartea. Așadar, pentru că nasc moartea celor ce nu le urmează sunt numite *porunci care nu sunt bune, în care să nu trăiască în acestea.* Dar fiindcă lemnul crucii lui Hristos a fost amestecat în ele, și s-au întors în dulceață, și sunt păzite, înțelese duhovnicește, aceleași porunci sunt numite „ale vieții", după cum spune și în altă parte: *„Auzi, Israel, poruncile vieții!".*

Cf. Rom. 7,10

Iez. 20,25

Bar. 3,9

Să vedem însă ce se promite dacă vor fi păzite. *„Dacă vei păzi preceptele Mele, nu voi aduce asupra voastră nici una din bolile aduse asupra egiptenilor."* Ce pare a spune? Că, dacă cineva urmează poruncile, nu pătimește nici o boală, adică nu face febră și nu încearcă alte dureri ale trupului? Nu cred că poruncile divine promit așa ceva celor ce le păzesc. De altfel îl avem ca dovadă pe Iov, preadrept și observator foarte atent al întregii evlavii, care este umplut *de o ulcerație foarte rea, de la cap până la picioare.* Așadar, nu de aceste infirmități sunt lipsiți cei ce păzesc poruncile, ci ei nu au acele infirmități pe care le au egiptenii: căci lumea este numită, în mod figurat, „Egipt". Prin urmare, *a iubi lumea și pe cele care sunt în lume* este slăbiciune egipteană. *A observa zilele, lunile și perioadele,* a cerceta semnele, a se ataşa de cursul astrelor este slăbiciune egipteană. A sluji exceselor cărnii, a se dedica desfătărilor, a petrece timpul în dezmierdări este slăbiciune egipteană. Așadar, de aceste infirmități și slăbiciuni a fost lipsit cel care păzește poruncile[52].

Ex. 15,26

Cf. Iov 2,7

Cf. 1In. 2,15

Cf. Gal. 4,9-10

Cf. 2Pt. 2,18

3. După acestea spune: *Au venit în Elim, și erau acolo douăsprezece izvoare cu apă și șaptezeci de palmieri.*

Ex. 15,27

Putas non habet aliquid rationis quod non ante in Elim ducitur populus, ubi erant duodecim fontes aquarum, quibus nihil amaritudinis inerat, immo potius ubi erat amoenitas plurima ex densitate palmarum, sed primo ductus est ad aquas salsas et amaras, quibus per lignum monstratum a Domino dulcibus effectis, postea uenitur ad fontes? Si historiam solam sequamur, non multum nos aedificat scire ad quem locum primo uenerint, et ad quem secundo; si uero rimemur in his mysterium latens, inuenimus ordinem fidei.

Primo enim ducitur populus ad litteram legis; ab hac, donec permanet in amaritudine sua, recedere non potest; cum uero per *lignum uitae* dulcis fuerit effecta, et intelligi lex spiritaliter coeperit, tunc de Veteri Testamento transitur ad Nouum, et uenitur ad duodecim apostolicos fontes. Ibi etiam *arbores* reperientur *septuaginta palmarum.* Non enim soli duodecim Apostoli fidem Christi praedicarunt, sed et alii septuaginta missi ad praedicandum uerbum Dei referuntur, per quos palmas uictoriae Christi mundus agnosceret. Non ergo sufficit populo Dei aquam Merrae bibere, quamuis in dulcedinem uersa sit, quamuis *per lignum uitae* et mysterium crucis omnis litterae amaritudo depulsa sit. Solum uetus Instrumentum non sufficit ad bibendum; sed ueniendum est et ad Nouum Testamentum, de quo absque scrupulo bibitur, absque ulla difficultate potatur. Iudaei etiam nunc apud Merram sunt, etiam nunc assident aquas amaras; nondum enim iis *Deus ostendit lignum,* per quod dulces fierent aquae ipsorum. Etenim praedixit iis propheta quia: *Nisi credideritis, neque intelligetis.*

4. Post haec scriptum est: *In secundo mense,* inquit, *postquam de Aegypto profecti sunt, quinta decima die mensis, murmurauit populus aduersum Moysen dicentes: utinam*

Crezi că nu există nici o raţiune în faptul că poporul nu este dus mai înainte în Elim, unde erau douăsprezece izvoare cu apă care nu aveau nimic amar, ci unde era, dimpotrivă, multă desfătare, prin desimea palmierilor, ci mai întâi a fost dus la ape sărate şi amare, care au fost făcute dulci prin lemnul arătat de Domnul, şi abia după aceea se vine la izvoare? Dacă vom urma doar istoria, nu ne edifică mult să ştim în ce loc au venit mai întâi şi în care mai apoi. Dacă însă vom căuta stăruitor taina ce se ascunde în acestea, vom descoperi ordinea credinţei.

Căci mai întâi poporul este dus la litera Legii şi de ea nu se poate îndepărta, câtă vreme rămâne în amărăciunea ei. Când însă Legea a devenit, prin *lemnul vieţii,* dulce şi începe să fie înţeleasă duhovniceşte, atunci se trece de la Vechiul la Noul Testament şi se vine la cele douăsprezece izvoare apostolice. Acolo vor fi întâlniţi şi cei *şaptezeci de palmieri.* Căci nu numai cei doisprezece apostoli au predicat credinţa lui Hristos, ci se relatează că şi alţi şaptezeci au fost trimişi să predice cuvântul lui Dumnezeu, prin care lumea să recunoască cununa victoriei lui Hristos. Nu era de ajuns poporului lui Dumnezeu să bea apa din Mara, deşi preschimbată în dulceaţă, deşi amărăciunea fiecărei litere a fost îndepărtată prin *lemnul vieţii,* prin taina crucii. Sigur, vechiul Instrument [*i.e.* Testament] nu ajunge pentru băut, trebuie venit aşadar şi la Noul Testament, din care se bea fără nici o reţinere şi se adapă fără nici o greutate. Iudeii şi acum sunt lângă Mara, stau şi acum lângă ape amare: *Dumnezeu* încă nu le-*a arătat lemnul* prin care apele lor devin dulci. Căci şi profetul le-a prezis lor: *Dacă nu veţi crede, nu veţi înţelege*[53].

Cf. Prov. 3,18 *sqq.*

Cf. Lc. 10,1

Cf. Prov. 3,18 *sqq.*

Cf. Ex. 15,25

Is. 7,9

4. După acestea s-a scris: *În a doua lună după ce au plecat din Egipt, în ziua a cincisprezecea a lunii, poporul a murmurat împotriva lui Moise, spunând:*

mortui fuissemus in terra Aegypti, cum sederemus super ollas carnis et manducaremus panes ad satietatem, quoniam eduxisti nos in desertum hoc, necare omnem synagogam fame.

Esto, propter correptionem legentium indicetur populi peccatum quia murmurauerit et ingratus fuerit beneficiis diuinis, cum caeleste manna susciperet; quid etiam dies scribitur, in qua die *murmurauerit populus? Secundo,* inquit, *mense, quinta decima die mensis*; quod utique non absque ratione scriptum est. Racordare de legibus paschae quae dicta sunt, et inuenies ibi hoc esse tempus quod statuitur ad secundum pascha faciendum his qui *immundi in anima* fuerunt, uel occupati negotiis peregrinis. Qui ergo non fuerunt *immundi in anima,* uel non *longe peregrinabantur, quarta decima die primi mensis* pascha fecerunt. Qui autem *longe peregrinabantur et immundi erant,* secundum pascha in hoc tempore faciunt, <in hoc tempore>, quo et manna de caelo descendit. In die quo primum pascha fit, non descendit manna, sed in hoc quo secundum pascha fit.

Videamus ergo nunc qui sit in his ordo mysterii. Primum pascha primi populi est; secundum pascha nostrum est. Nos enim fuimus *immundi in anima,* qui *colebamus lignum et lapidem,* et *ignorantes Deum, his qui natura non erant dii seruiebamus.* Nos etiam eramus qui *longe peregrinabamur,* de quibus dicit Apostolus quia fuimus *hospites et peregrini testamentorum Dei, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* Verumtamen non datur manna de caelo in illa die qua primum pascha fit, sed in illa qua secundum. *Panis* enim *qui de caelo descendit* non uenit ad illos, qui primam sollemnitatem celebrabant, sed ad nos, qui secundam suscepimus. *Nostrum enim pascha immolatus est Christus,* qui uerus nobis *panis de caelo descendit.*

„O, de-am fi murit în pământul Egiptului, în timp ce ședeam pe oale de carne și mâncam pâini pe sături-rate, fiindcă ne-ai scos pe noi în acest deșert, ca toată adunarea să moară de foame!". Ex. 16,1-3

Fie, să se indice, pentru avertizarea celor ce citesc, păcatul poporului care murmurase și fusese nerecunoscător pentru binefacerile divine, în vreme ce primea mana cerească! De ce se scrie însă și data în care *poporul murmurase? Luna a doua, ziua a cincisprezecea a lunii*: fără îndoială aceasta nu s-a scris fără tâlc. Amintește-ți cele scrise despre legile Paștelui și vei găsi că acolo se stabilește că un al doilea Paște trebuie săvârșit de către cei ce au fost *necurați cu inima* sau prinși departe cu afaceri. Așadar, cei ce nu erau *necurați cu inima* sau care nu *călătoreau departe,* săvârșeau paștele *în a paisprezecea zi a primei luni.* Iar cei ce *călătoreau departe și erau necurați,* fac un al doilea paște în acest interval, [în acest interval] în care și mana coboară din cer. Mana nu coboară în ziua în care se face primul paște, ci în aceea în care se face al doilea paște.

Ex. 16,1 *Cf.* Nm. 9,9-11 *Cf.* Nm. 9,3

Așadar, să vedem și acum care este, în acestea, ordinea tainei. Primul paște este al celui dintâi popor; cel de-al doilea paște este al nostru. Căci noi am fost *necurați cu inima,* noi *adoram lemnul și piatra,* și, *necunoscându-L pe Dumnezeu, slujeam celor ce nu erau, prin fire, dumnezei.* Noi eram cei ce *călătoream departe,* tot despre noi Apostolul spune că eram *oaspeți și depărtați de legămintele lui Dumnezeu, neavând nădejde și fiind fără Dumnezeu în această lume.* Și totuși mana nu se dă din cer în acea zi în care se face primul paște, ci în ziua în care se săvârșește cel de-al doilea. Iar *pâinea care a coborât din cer* nu a venit la cei care țineau prima sărbătoare, ci la noi, care am primit-o pe a doua. *Căci paștele nostru, Hristos, a fost adus jertfă,* El, adevărata *pâine care a coborât din cer* pentru noi.

Cf. Nm. 9,10 *Cf.* Iez. 20,32 Gal. 4,8 *Cf.* Ef. 2,12 *Cf.* In. 6,51 1Cor. 5,7

Sed interim uideamus quid est quod in hac die gestum monstratur. *Quinta decima,* inquit, *die mensis secundi murmurauit populus, et dixit quia melius fuerat nos mori in Aegypto, quando sedebamus super ollas carnis.* O populus ingratus: desiderat Aegyptum, qui Aegyptios uidit exstinctos! Carnes Aegypti requirit, qui Aegyptiorum carnes uidit maris piscibus et caeli alitibus datas! Murmur ergo aduersum Moysen, immo aduersum Deum leuant. Sed hoc primo quidem ignoscitur, ignoscitur et secundo, fortassis et tertio; uerum si non desinant et persistant, audi quid post haec murmurantem populum consequatur. In Numerorum libro refertur quod et in suis scriptis retexuit Apostolus dicens: *Neque murmuraueritis, sicut quidam ex illis murmuraverunt et a serpentibus interierunt.* Murmurantem populum uenenatus in eremo serpentum depascitur morsus.

Videamus nos, qui haec audimus, nos, inquam, pro quibus scripta sunt: *Illis enim ad correptionem facta sunt, scripta sunt autem propter nos, in quos fines saeculorum deuenerunt.* Si non desinimus murmurantes, si non cessamus a querelis nostris quas frequenter habemus aduersum Deum, obseruemus ne simile offensionis incurramus exemplum. Etenim cum de caeli intemperie, de infecunditate fructuum, de raritate imbrium, de prosperitatibus aliorum et de aliorum improsperitate causamur, hoc est aduersum Deum murmur attollere. Sed haec initia habentibus ignoscuntur; in eos uero qui non desinunt, grauiter uindicatur. Mittuntur namque in eos serpentes, id est immundis spiritibus traduntur uenenatisque daemonibus, qui eos morsibus occultis ac latentibus perimant, atque internis et intra cordis penetralia conclusis cogitationibus absumant. Sed obsecro uos, prosint nobis praemissae correptionis exempla; illorum poena emendatio nostra sit. Dicit enim Deus quia: *Audiui murmurationem filiorum Istrahel.* Videtis quia non

Dar să vedem deocamdată semnificaţia acţiunii din acea zi. *În ziua a cincisprezecea a lunii a doua poporul a murmurat şi a spus: „Mai bine ne-ar fi fost nouă să murim în Egipt când şedeam pe oale de carne!".* O, popor nemulţumit! Doreşte Egiptul, văzându-i pe egipteni omorâţi. Cer cărnurile Egiptului, văzând cărnurile egiptenilor date peştilor mării şi păsărilor cerului. Ridică, aşadar, murmur împotriva lui Moise, ba chiar împotriva lui Dumnezeu. Li s-a iertat aceasta prima oară, li s-a iertat şi a doua oară, poate şi a treia oară; dacă însă nu încetează şi continuă, auzi ce urmează după acestea pentru poporul care murmură. În cartea Numere se relatează ceea ce Apostolul a reluat în scrierile lui: *Şi nici să murmuraţi, ca unii dintre cei ce au murmurat şi au murit din pricina şerpilor!* Muşcătura înveninată a şerpilor sfâşie în pustiu poporul ce murmură.

Cf. Ex. 16,1-3

Nm. 21,5-6

1Cor. 10,10,9

Să luăm seama noi, cei care auzim acestea, noi, cei pentru care s-a scris: *Căci li s-au întâmplat lor spre mustrare, însă s-au scris pentru noi, care am ajuns la sfârşitul*[54] *vecilor.* Dacă nu încetăm să murmurăm, dacă nu ne oprim din tânguirile noastre, pe care adesea le avem împotriva lui Dumnezeu, să luăm aminte să nu cădem într-un caz asemănător de ofensă! Căci ridicăm murmur împotriva lui Dumnezeu şi dacă acuzăm intemperiile cerului, recolta proastă, lipsa ploilor, prosperitatea unora şi nenorocirea altora. Aceasta, la începutul lor, le este iertat celor ce le săvârşesc; în cei ce nu încetează însă este pedepsită foarte greu. Căci şerpi le sunt trimişi, adică sunt predaţi duhurilor necurate şi demonilor înveninaţi, care îi ucid cu muşcături ascunse şi secrete, consumându-i în cugetări intime, lăuntrice, în adâncul inimii. Vă rog însă pe voi: să ne folosească aceste exemple de pedeapsă anunţate din vreme! Pedeapsa lor să devină corijarea noastră! Căci Dumnezeu spune: *„Am auzit murmuratul fiilor lui Israel".* Observaţi că

1Cor. 10,11

Ex. 16,12

latet Deum murmuratio nostra; audit omnia et quod non statim punit, paenitentiam nostrae conuersionis exspectat.

5. Sed quid post haec recitatum est? *Dixit,* inquit, *Dominus ad Moysen: ecce, ego pluam uobis panes de caelo, et exibit populus et colliget unius diei in die, ut tentem illos, si ambulant in lege mea, aut non. Et erit in die sexto, parabunt quodcumque intulerint; et erit duplum quodcumque intulerint cotidianum in die.*

Ego quidem super hac Scriptura uelim primo cum Iudaeis habere sermonem, quibus *credita* dicuntur *eloquia Dei,* quid illis uideatur de eo quod dicit: *Sex diebus continuis colligetis, die autem sexto duplum colligetis.* Apparet ergo sextam diem nominari illam quae ante sabbatum ponitur, quae apud nos parasceue appellatur. Sabbatum autem septima dies est. Quaero ergo qua die coeperit manna caelitus dari, et uolo comparare dominicam nostram cum sabbato Iudaeorum. Ex diuinis namque Scripturis apparet quod in die dominica primo in terris datum est manna. Si enim, ut Scriptura dicit, sex diebus continuis collectum est, septima autem die, quae est sabbati, cessatum est, sine dubio initium eius a die prima, quae est dies dominica, fuit. Quod si ex diuinis Scripturis hoc constat quod in die dominica Deus pluit manna et in sabbato non pluit, intelligant Iudaei iam tum praelatam esse dominicam nostram iudaico sabbato, iam tunc indicatum quod in sabbato ipsorum gratia Dei ad eos de caelo nulla descenderit, panis caelestis, qui est sermo Dei, ad eos nullus uenerit. Dicit enim et alibi propheta: *Diebus multis sedebunt filii Istrahel sine rege, sine principe, sine propheta, sine hostia, sine sacrificio, sine sacerdote.* In

murmuratul nostru nu-I rămâne ascuns lui Dumnezeu: pe toate le aude, chiar şi ceea ce nu pedepseşte pe loc. Căci aşteaptă pocăinţa, prin întoarcerea noastră.

5. Ce s-a citit după acestea? *Domnul a spus către Moise: „Iată, Eu vă voi ploua*[55] *pâini din cer, şi poporul va ieşi şi va strânge într-o zi [pâine] pentru o singură zi, ca să-i încerc pe aceia, dacă merg în legea Mea sau nu. Şi va fi [astfel:] în ziua a şasea, vor pregăti ceea ce vor fi adus, şi va fi dublu faţă de ceea ce vor aduce zilnic într-o [singură] zi!".* Ex. 16,4-5

Eu aş vrea să am mai întâi o discuţie cu evreii asupra acestei Scripturi, cu ei, cu cei despre care se spune că le-au fost *încredinţate spusele lui Dumnezeu:* Rom. 3,2 cum înţeleg ei enunţul *„Şase zile consecutive veţi strânge, însă în ziua a şasea veţi strânge dublu!"*? Ex. 16,26,5 Aşadar, este evident că ziua a şasea este numită cea pusă înainte de sabat, care la noi se numeşte *parascheue*[56]. Căci sabatul este ziua a şaptea. Întreb, *Cf.* Ex. 16,26 aşadar (vreau să compar duminica noastră cu sabatul iudeilor): în ce zi a început să fie dată mană din cer? Căci din Scripturile divine rezultă că într-o zi de duminică a fost dată, pentru întâia oară, mana pe pământ. Căci dacă, după cum spune Scriptura, a fost strânsă şase zile succesive şi s-a oprit în ziua a şaptea, care este sabatul, fără îndoială că începutul ei a fost în prima zi[57], care este ziua duminicii. Iar dacă rezultă din Scripturile divine că în zi de duminică Dumnezeu a plouat mană, iar în sabat nu a plouat mană, să înţeleagă iudeii că încă de atunci duminica noastră a fost preferată sabatului iudaic, că încă de atunci s-a indicat că în sabatul lor nu le-a coborât din cer nici un har al lui Dumnezeu, că nici o pâine cerească, care este cuvântul lui Dumnezeu, nu a venit la ei. Căci spune şi profetul în altă parte: *Pentru multe zile fiii lui Israel vor rămâne fără rege, fără conducător, fără profet, fără jertfă, fără sacrificiu,*

nostra autem dominica die semper Dominus pluit manna de caelo.

Sed et hodie ego dico quia pluit Dominus manna de caelo. Caelestia namque sunt eloquia ista quae nobis lecta sunt, et a Deo descenderunt uerba quae nobis recitata sunt, et ideo nos, qui tale manna suscepimus, semper nobis manna datur de caelo; illi infelices dolent et suspirant et se miseros dicunt quia manna, sicut acceperunt patres ipsorum, ipsi non merentur accipere. Illi numquam manna manducant; non enim possunt illud manducare, quod est *minutum sicut semen coriandri et candidum sicut pruina.* Nihil enim in uerbo Dei minutum, nihil subtile, nihil sentiunt spiritale, sed totum pingue, totum crassum; *Incrassatum est enim cor populi illius.*

Sed et interpretatio nominis hoc idem sonat; manna enim interpretatur *quid est hoc?* Vide si non ipsa nominis uirtus ad discendum te prouocat, ut, cum audis legem Dei recitari, inquiras semper et interroges et dicas doctoribus: quid est hoc? Hoc enim est quod indicat manna.

Tu ergo si uis manducare manna, id est si cupis suscipere uerbum Dei, scito illud minutum esse et ualde subtile sicut semen coriandri. Habet enim aliquid in se et oleris, quo nutrire et recreare possit infirmos, quia *qui infirmus est, olera manducat.* Habet aliquid et rigoris, et ideo ut pruina est. Candoris autem et dulcedinis habet plurimum. Quid enim candidius, quid splendidius eruditione diuina? Quid dulcius, quidue suauius eloquiis Domini, quae sunt *super mel et fauum?*

Sed quid est quod dicit, *ut in die sexto duplum colligatur* in repositione, quantum sufficiat etiam sabbato? Hoc secundum nostram intelligentiam non otiosi nec securi praeterire debemus. Sextus dies est haec in qua nunc sumus uita (*in*

fără preot. În ziua noastră însă, ziua domnească, Domnul plouă mereu mană din cer[58]. Os. 3,4

Dar eu spun că şi astăzi Domnul plouă mană din cer. Căci cereşti sunt aceste spuse care ni s-au citit, şi de la Dumnezeu au coborât cuvintele care ne-au fost citite cu voce tare, şi de aceea noi suntem cei care am primit o astfel de mană: nouă mereu ni se dă mană din cer. Acei nefericiţi se tânguiesc, suspină şi se consideră nenorociţi fiindcă nu sunt vrednici să primească mană, aşa cum au primit-o părinţii lor. *Cf.* In. 6,13 Căci ei nu mănâncă niciodată mană: ei nu o pot mânca fiindcă este *fină ca sămânţa de coriandru şi albă ca neaua.* *Cf.* Ex. 16,14.31 Căci ei nu percep în cuvântul lui Dumnezeu nimic fin, nimic subtil, nimic duhovnicesc, ci totul este gros şi îngroşat: *Căci inima acelui popor s-a îngroşat.* Is. 6,10

Dar şi tâlcuirea numelui spune acelaşi lucru: mana se tâlcuieşte *„ce este aceasta?".* *Cf.* Ex. 16,15 Vezi dacă nu chiar semnificaţia numelui te incită la învăţare, ca, atunci când auzi că este citită Legea lui Dumnezeu, să cercetezi, să întrebi şi să spui celor ce învaţă: „Ce înseamnă[59] aceasta?". Aceasta indică mana.

Aşadar, dacă tu vrei să mănânci mană, adică dacă doreşti să primeşti cuvântul lui Dumnezeu, să ştii că el este fin şi foarte subtil, ca sămânţa de coriandru. Căci are în el şi ceva din legume, prin care îi poate hrăni şi restabili pe cei neputincioşi, fiindcă *cel neputincios mănâncă legume.* Are şi ceva riguros, rece[60]: Rom. 14,2 de aceea este ca neaua. Are însă foarte multă strălucire şi dulceaţă: ce este mai strălucit, mai luminat decât învăţătura divină? Ce este mai dulce, mai suav decât spusele Domnului, care întrec *mierea şi fagurele?* *Cf.* Ps. 18,11

Dar ce semnifică enunţul *în ziua a şasea să se strângă dublu* ca rezervă, cât să ajungă şi pentru sabat? *Cf.* Ex. 16,5 În opinia mea, nu ar trebui să trecem peste acestea din lene sau din indiferenţă. Ziua a şasea este această viaţă în care noi suntem (*căci în şase*

sex enim diebus Deus fecit hunc mundum); hac ergo die tantum reponere debemus et recondere, quantum sufficiat et in futuro die. Si quid enim hic boni operis acquiras, si quid iustitiae, misericordiae et pietatis recondas, hoc tibi in futuro saeculo erit cibus. Numquid non ita in Euangelio legimus quia qui acquisiuit hic decem talenta, ibi accepit decem ciuitates; et qui acquisiuit quattuor, accepit quattuor ciuitates? Hoc est quod et per aliam figuram Apostolus dicit: *Quod enim seminauerit homo, hoc et metet.* Quid ergo agimus nos, qui amamus illud recondere quod corrumpatur, non quod permaneat et perduret in crastinum? *Diuites huius saeculi* ea recondunt quae in hoc saeculo, immo cum saeculo corrumpentur; si qui autem bona opera recondit, illa permanent usque in crastinum.

6. Denique sic et scriptum est quod, qui infideles fuerunt, *seruauerunt,* inquit, *de manna et ebullierunt ex eo uermes, et computruit.* Illud autem, quod pro die sabbati reponebatur, non est corruptum neque uermes ebullierunt in eo, sed permansit integrum.

Et tu ergo si propter praesentem uitam tantummodo et propter amorem saeculi thesaurizes, continuo uermes ebulliunt. Quomodo uermes ebulliunt? Audi de peccatoribus et his qui praesens saeculum diligunt, quae sit prophetae sententia: *Vermis,* inquit, *eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.* Isti sunt uermes quos generat auaritia, isti sunt uermes quos generat diuitiarum caeca cupiditas his qui habent pecunias, et uidentes in necessitate fratres suos, *claudunt ab iis uiscera sua.* Propterea et Apostolus dicit: *Diuitibus autem huius saeculi praecipe non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent et thesaurizent sibi ueram uitam.* Sed dicit aliquis: si manna uerbum Dei

zile a făcut Dumnezeu această lume). Aşadar, în această zi trebuie să strângem şi să punem deoparte cât să ne ajungă şi în ziua viitoare. Căci dacă vei strânge aici ceva fapte bune, dacă vei pune deoparte ceva drept, milostiv şi pios, aceasta îţi va fi ţie hrană în veacul viitor. Oare nu la fel citim în Evanghelie: cel ce a strâns aici zece talanţi a primit acolo zece cetăţi, iar cel care a strâns patru, a primit patru cetăţi? Aceasta spune şi Apostolul, utilizând o altă figură: *Căci ceea ce omul va semăna, aceea va şi recolta.* Aşadar, ce facem noi, care cu drag strângem şi punem deoparte ceea ce se strică, nu ceea ce rămâne şi va dura şi mâine? *Bogaţii acestui veac* pun deoparte ceea ce în acest veac, mai bine spus „cu acest veac", se strică; dar dacă cineva pune deoparte fapte bune, ele vor rămâne până mâine.

Cf. Ex. 20,11

Cf. Lc. 19,16 *sqq.*; Mt. 25,16

Gal. 6,7

Cf. 1Tim. 6,17

6. În fine, aşa s-a şi scris: cei care au fost necredincioşi *au păstrat din mană şi au ieşit viermi din ea şi a putrezit.* Însă mana pusă deoparte pentru ziua sabatului nu s-a stricat, şi nici nu au ieşit viermi în ea, ci a rămas intactă.

Ex. 16,20

Aşadar, dacă şi tu strângi comoară doar pentru viaţa de faţă şi pentru iubirea veacului, vor ieşi în continuu viermi. Cum vor ieşi viermi? Ascultă fraza profetului despre păcătoşi, despre cei ce iubesc veacul de faţă: *Viermele lor nu va muri şi focul lor nu va fi stins.* Aceştia sunt viermii pe care îi generează avariţia, aceştia sunt viermii pe care îi generează dorinţa oarbă de bogăţii celor ce au bani, care, văzându-i în nevoie pe fraţii lor, *îşi închid mărunţaiele lor de la aceştia.* De aceea şi Apostolul spune: *Sfătuieşte-i însă pe bogaţii acestui veac să nu se creadă măreţi şi să nu-şi pună nădejdea în nesiguranţa comorilor, ci să fie bogaţi în fapte bune, să fie gata să împartă, să dea şi să-şi strângă comoară viaţa adevărată.* Dar va zice vreunul: dacă spui că

Is. 66,24

Cf. 1In. 3,17

Cf. 1Tim. 6,17-18

esse dicis, quomodo uermes facit? Nec aliunde fiunt uermes in nobis nisi ex uerbo Dei. Sic enim dicit ipse: *Nisi uenissem et locutus iis fuissem, peccatum non haberent.* Post susceptum ergo uerbum Dei si qui peccet, efficitur ei ipsum uerbum uermis, qui eius semper conscientiam fodiat et arcana pectoris rodat.

7. Sed quid nos adhuc amplius docet sermo diuinus? *Et ad uesperam,* inquit, *scietis quia ego Dominus, mane autem uidebitis maiestatem Domini.*

Et de hoc uelim mihi Iudaei responderent, quomodo *ad uesperam* agnoscitur Dominus, *mane* autem uidetur maiestas eius. Vbi Dominus agnitus est *ad uesperam* et eius maiestas uisa est *mane?* Respondete nobis qui erudimini ab infantia usque ad senectutem *semper discentes et numquam ad scientiam ueritatis peruenientes*: quare non intelligitis haec prophetice dici? Sed si uis ista intelligere, non potes nisi per Euangelium. Ibi namque inuenies scriptum quia: *Vespere sabbati, quae lucescit in primam sabbati, uenit Maria Magdalene et Maria Iacobi ad sepulcrum, et inuenerunt lapidem reuolutum a monumento,* terrae motum factum, monumenta dirupta, centurionem et milites, qui ad custodiam positi erant, *dicentes: uere hic Filius Dei erat.* Agnitus ergo est per haec in uespera Dominus, quia Dominus ipse erat; agnitus est in uirtute resurrectionis. Sed quomodo *mane* gloria eius uisa est? Cum uenissent aliae mulieres *prima sabbati mane ualde,* inuenerunt angelos cum ingenti claritate ad sepulcrum sedentes et dicentes: *Non est hic, surrexit a mortuis. Venite et uidete locum in quo positus est, et ite, dicite discipulis eius quia resurrexit et praecedit uos*

mana este cuvântul lui Dumnezeu, cum de face viermi? În fapt, viermii nu apar în noi din altă parte decât din cuvântul lui Dumnezeu. Căci astfel El Însuşi spune: *„Dacă nu aş fi venit şi nu le-aş fi vorbit, păcat nu ar avea".* Aşadar, dacă cineva va păcătui după ce a primit cuvântul lui Dumnezeu, însuşi cuvântul i se face lui vierme: împunge mereu conştiinţa lui şi-i roade cele ascunse ale inimii. In. 15,22

7. Dar ce ne învaţă aici în plus cuvântul divin? *„Şi seara veţi şti că Eu sunt Domnul, iar dimineaţa veţi vedea măreţia Domnului."* Ex. 16,6-7

Şi despre aceasta aş vrea să-mi răspundă iudeii: în ce fel *seara* este recunoscut Domnul, iar *dimineaţa* este văzută măreţia Lui? Unde a fost recunoscut Domnul *seara,* iar măreţia Lui a fost văzută *dimineaţa*? Răspundeţi-ne voi, care sunteţi instruiţi din copilărie până la bătrâneţe, *mereu învăţând şi niciodată ajungând la ştiinţa adevărului*[61]: de ce nu înţelegeţi că acestea sunt spuse în mod profetic? Dacă vrei să le înţelegi, nu poţi decât prin Evanghelie. Căci acolo vei găsi scris că *în seara sabatului, când se luminează de prima a sabatului*[62], *a venit Maria Magdalena şi Maria lui Iacob la mormânt şi au găsit piatra rostogolită de la mormânt,* acolo vei găsi menţionate cutremurul săvârşit, mormintele deschise, pe centurion şi pe militarii care fuseseră puşi de pază *spunând: „Cu adevărat acesta era Fiul lui Dumnezeu!".* Deci prin acestea a fost recunoscut Domnul seara ca fiind Însuşi Domnul: a fost recunoscut prin puterea învierii. Dar în ce fel a fost văzută slava Lui *dimineaţa*? După ce alte femei au venit, în *prima a sabatului, dis-de-dimineaţă,* au găsit îngeri, cu nemăsurată strălucire, şezând la mormânt şi spunând: *„Nu este aici, S-a ridicat din morţi. Veniţi şi vedeţi locul în care a fost pus şi mergeţi, spuneţi ucenicilor Lui că a înviat şi că merge înaintea*

Cf. 2Tim. 2,7

Cf. Mt. 28,1; Mc. 16,1; Lc. 24,2

Mt. 27,51-54

in Galilaeam. Visa est ergo mane **maiestas Domini,** cum per angelos resurrectio nuntiata est.

8. Additur autem in consequentibus: *Vespere,* inquit, *manducabitis carnem, et mane replebimini panibus.*

Et de hoc uelim scire quali ordine Iudaei prophetae dicta suscipiunt. Quid enim consequentiae uidebitur, ut aut uespere carnes sine panibus comedant, aut mane panes absque pulmenti adiectione manducent? Quid in hoc diuini muneris, quid temperamenti gratiae caelestis ostenditis? Hocine est in quo agnosci Deum ponitis, quod carnes in uespera sine panibus comeduntur, et maiestatem Dei dicitis apparere, si rursum panes sine carnibus comedantur? Sed uobis ista seruate, et his qui acquiescentes uobis et in coturnicibus agnosci posse Deum putant.

Nos autem, quibus in fine saeculi et ad uesperam mundi *Verbum caro factum est,* in illa carne agnosci dicimus Dominum quam suscepit ex Virgine. Istas enim Verbi Dei carnes neque mane aliquis neque meridie manducauit, sed ad uesperam. Aduentus enim Domini in carne ad uesperam factus est, sicut et Iohannes dicit: *Pueri, nouissima hora est.*

Sed *et mane,* inquit, *replebimini panibus.* Nobis et panis Verbum Dei est. Ipse est enim *panis uiuus, qui de caelo descendit et uitam dat huic mundo.* Sed quod dicit mane dari hunc panem, cum aduentum eius in carne factum dixerimus ad uesperam, hoc modo intelligendum puto quod ad uesperam quidem uergentis mundi et prope finem cursus sui positi Dominus uenerit, sed aduentu suo, quoniam ipse est *Sol iustitiae,* nouum credentibus reparauerit diem. Quia ergo nouum mundo scientiae lumen accendit, diem suum

voastră în Galileea". Aşadar, dimineaţa, când învierea a fost anunţată prin îngeri, a fost văzută măreţia Domnului. Mt. 28,6-7

8. Se adaugă însă în continuare: *„Veţi mânca seara carne şi dimineaţa veţi fi umpluţi de pâini".* Ex. 16,12

Şi despre aceasta aş dori să ştiu în ce ordine înţeleg iudeii spusele profetului. Căci ce fel de coerenţă va exista, scriindu-se că seara vor mânca carne fără pâine, iar dimineaţa vor mânca pâine fără a adăuga carne? Ce îndatorire divină, ce măsură a harului ceresc veţi arăta în acestea? Oare puneţi faptul că Dumnezeu este recunoscut în faptul că seara carnea este mâncată fără pâini şi spuneţi că măreţia lui Dumnezeu apare dacă, dimpotrivă, pâinile sunt mâncate fără carne? Pe acestea să le păstraţi pentru voi şi pentru cei care, încuviinţându-vă, consideră că Domnul poate fi recunoscut prin [carnea] prepeliţelor! *Cf.* Ex. 16,13

Noi însă, pentru care la sfârşitul veacului şi în seara lumii *Cuvântul carne s-a făcut,* spunem că Domnul este recunoscut în acea carne pe care a luat-o de la Fecioară. Iar pe aceste cărnuri ale Cuvântului lui Dumnezeu nimeni nu le-a mâncat nici dimineaţa, nici la amiază, ci seara. Căci sosirea Domnului în carne s-a făcut seara, după cum şi Ioan spune: *„Copii, este cel din urmă ceas".* In. 1,14 1In. 2,18

Dar spune Scriptura: *Şi dimineaţa veţi fi umpluţi de pâini.* Cuvântul lui Dumnezeu ne este nouă şi pâine. Căci El este *pâinea cea vie, care coboară din cer şi dă viaţă acestei lumi.* Dar această pâine este dată dimineaţa. Or, noi am spus că sosirea Lui în carne s-a făcut seara. Iată cum cred că trebuie să înţelegem: Domnul a venit la crepusculul lumii şi aproape de sfârşitul cursului hotărât pentru ea, dar prin venirea Sa, fiindcă El Însuşi este *soarele dreptăţii,* a restaurat o nouă zi pentru cei ce cred. Aşadar, fiindcă lumii i se apropie o nouă lumină a ştiinţei, a Ex. 16,12 In. 6,51,33 Mal. 4,2

quodammodo mane effecit et suum mane tamquam *iustitiae Sol* produxit, et in hoc mane replentur panibus qui eius praecepta suscipiunt.

Nec mireris quia Verbum Dei et *caro* dicitur, et *panis* et *lac* dicitur, et *olera* dicitur, et pro mensura credentium uel possibilitate sumentium diuerse nominatur.

Potest tamen et hoc intelligi quod, post resurrectionem suam quam mane ostendimus factam, credentes repleuerit panibus, pro eo quod libros legis et prophetarum ignotos prius et incognitos dederit nobis, et ad instructionem nostram haec Ecclesiae instrumenta concesserit, ut ipse sit panis in Euangelio, ceteri uero libri legis uel prophetarum uel historiarum plures appellati sunt panes, ex quibus repleantur *qui ex gentibus credunt.* Quod tamen non sine prophetica auctoritate factum docemus. Praedixerat namque Esaias propheta hoc modo: *Ascendent in montem, bibent uinum, unguentur unguento. Trade haec omnia gentibus; consilium enim Domini omnipotentis hoc est.*

Sic ergo competenter et carnes ad uesperam accipimus, et panibus mane replebimur, quia nec possibile erat nobis mane carnes edere, nondum enim tempus erat, sed nec meridie poteramus. Vix enim angeli edunt carnes meridie, et illi fortassis ordini meridianum conceditur tempus.

Praeterea et illud intelligere possumus, quod unicuique nostrum mane est et initium diei illud tempus quo primo illuminamur et ad lucem fidei accedimus. In hoc ergo tempore, quo adhuc in principiis sumus, carnes Verbi comedere non possumus, id est perfectae et consummatae doctrinae nondum capaces existimus. Sed post longa exercitia, post profectum plurimum, cum iam proximi sumus ad

făcut, oarecum, ca dimineața să fie ziua Sa, și a dat la iveală dimineața Sa ca *soare al dreptății*: în această dimineață vor fi umpluți de pâini cei ce primesc preceptele Lui.

Să nu te mire că Cuvântul lui Dumnezeu este numit și *carne*, și *pâine*, și *lapte*, și *legume*: este numit în mod diferit după vârsta celor ce cred sau după capacitatea celor ce-L primesc. *Cf.* In. 1,14; 6,51 *Cf.* 1Pt. 2,2; Rom 14,2; Evr. 5,14

Se poate totuși înțelege și altfel, că după învierea Sa, săvârșită, după cum am arătat, dimineața, i-a umplut pe credincioși de pâini: ni s-au dat nouă cărțile Legii și ale Profeților, ignorate și necunoscute mai înainte, și a încredințat aceste documente Bisericii, pentru instruirea noastră. Fiindcă în Evanghelie El este pâine, celelalte cărți, ale Legii, ale Profeților sau istorice, sunt numite, fiind mai multe, pâini: din acestea sunt umpluți *cei ce cred dintre gentili.* Nu învățăm totuși că aceasta s-a petrecut fără autoritate profetică. Căci profetul Isaia prezisese în acest fel: *Vor urca pe munte, vor bea vin, se vor parfuma cu parfum. Transmite toate acestea gentililor, căci aceasta este hotărârea Domnului Atotputernic.* *Cf.* Fp. 21,25 *Cf.* Is. 57,7-9

Așadar, astfel primim, în mod potrivit, cărnuri seara, astfel suntem umpluți de pâini dimineața: nu era posibil pentru noi nici să mâncăm cărnuri dimineața, fiindcă încă nu era vremea, și nici la amiază nu le puteam mânca. Căci abia îngerii mănâncă cărnuri la amiază, poate pentru că acestui ordin i s-a încredințat vremea de la amiază.

În afară de acestea, putem înțelege și altfel: pentru fiecare dintre noi dimineața și începutul zilei este acel timp în care suntem luminați pentru întâia oară, ajungând la lumina credinței. Așadar, în acest timp, în care noi suntem încă la început, nu putem mânca cărnurile Cuvântului, adică nu am devenit încă capabili de [a primi] învățătura desăvârșită și împlinită. Dar după îndelungate exerciții, după o înaintare

uesperam et in ipsum finem perfectionis urgemur, tunc demum solidioris cibi et perfecti uerbi capaces fieri possumus.

Nunc ergo festinemus caeleste manna suscipere; istud enim manna, prout uult quisque, talem saporem reddit in ore eius. Audi enim et Dominum dicentem iis qui accedunt ad se: *Fiat tibi secundum fidem tuam.* Et tu ergo si uerbum Dei quod in Ecclesia praedicatur tota fide et tota deuotione suscipias, fiet tibi ipsum uerbum quodcumque desideras. Verbi gratia, si tribularis, consolatur te dicens: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Si laetaris pro spe futura, cumulat tibi gaudia dicens: *Laetamini in Domino et exsultate iusti.* Si iracundus es, mitigat te dicens: *Desine ab ira et derelinque indignationem.* Si in doloribus sis, sanat te dicens: *Dominus sanat omnes languores tuos.* Si paupertate consumeris, consolatur te dicens: *Dominus alleuat de terra inopem et de stercore eripit pauperem.* Sic ergo manna uerbi Dei reddit in ore tuo saporem quemcumque uolueris.

Hoc tamen si quis infideliter suscipiat et non comedat, sed abscondat, *uermes ex eo ebulliunt.* Putasne eo usque deducendum est uerbum Dei, ut etiam uermis fieri putetur? Non te hic turbet auditus, audi prophetam ex persona Domini dicentem: *Ego autem sum uermis et non homo.* Sicut enim ipse est, qui fit aliis *in ruinam,* aliis autem *in resurrectionem,* ita et ipse est, qui nunc in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus autem uermis efficitur. Ipse est enim sermo Dei, qui iniquorum mentes arguit et correptionum spiculis peccatorum conscientias terebrat. Ipse est qui et ignis efficitur in cordibus illorum quibus

evidentă, când suntem aproape de seară şi ne-am apropiat de însuşi hotarul desăvârşirii, numai de atunci putem deveni capabili de o hrană mai tare şi de cuvântul desăvârşit. *Cf.* Evr. 5,14

Să ne grăbim, aşadar, să strângem acum mană cerească, căci această mană ia în gura fiecăruia gustul pe care el îl vrea. Ascultă ce spune Domnul celor ce se apropie de El: *„Să ţi se facă după credinţa ta!".* *Cf.* Mt. 8,13 Prin urmare, dacă şi tu vei primi cuvântul lui Dumnezeu, care este predicat în Biserică în credinţă deplină şi în devoţiune deplină, cuvântul însuşi se va face ţie cum doreşti. Spre exemplu, dacă eşti într-o încercare, el te mângâie spunând: *Dumnezeu nu îndepărtează inima dispreţuită şi umilită.* Ps. 50,19 Dacă te veseleşti pentru nădejdea viitoare, îţi duce la culme bucuriile spunând: *Să vă veseliţi în Domnul şi să săltaţi, dreptilor!* Ps. 31,11 Dacă eşti mâniat, el te îmblânzeşte spunându-ţi: *Opreşte-te de la mânie şi părăseşte indignarea!* Ps. 36,8 Dacă eşti în dureri, te vindecă spunând: *Domnul vindecă toate slăbiciunile tale.* *Cf.* Ps. 102,3 Dacă eşti mâncat de sărăcie, te consolează spunând: *Domnul îl ridică de la pământ pe cel lipsit şi îl smulge din gunoi pe cel sărac.* Ps. 112,7 Astfel, aşadar, mana cuvântului lui Dumnezeu ia în gura ta gustul pe care îl vei vrea.

Dacă însă cineva o ia pe aceasta cu necredinţă şi nu o mănâncă, ci o ascunde, *viermi ies din ea.* *Cf.* Ex. 16,20 Crezi oare că cuvântul lui Dumnezeu nu poate ajunge până într-acolo încât să devină vierme? Să nu fii tulburat de ceea ce auzi! Ascultă-l pe profet vorbind în numele Domnului: *„Iar Eu vierme sunt, şi nu om".* Ps. 21,7 Căci după cum El este Cel ce se face unora *spre cădere,* iar altora *spre ridicare,* *Cf.* Lc. 2,34 tot aşa El este Cel ce se face acum, în mană, dulceaţa mierii pentru cei credincioşi, iar necredincioşilor este vierme. *Cf.* Ex. 16,31 Căci El este cuvântul lui Dumnezeu, care acuză minţile celor nelegiuiţi şi sfredeleşte conştiinţele păcătoşilor cu acul reproşurilor. El este Cel ce se face foc în inimile *Cf.* Evr. 4,12

adaperit Scripturas, qui dicunt: *Nonne cor nostrum erat ardens intra nos, cum adaperiret nobis Scripturas*? Et aliis ille ignis est qui conflagrat spinas de terra mala, id est qui malignas cogitationes in corde consumit. Et ideo peccatoribus quidem *neque uermis* arguens *umquam moritur neque ignis* exurens *aliquando restinguitur*; iustis autem et fidelibus permanet dulcis et suauis. *Gustate* enim *et uidete quoniam suauis est Dominus*, ipse Deus et Saluator noster Iesus Christus, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

celor cărora le deschide Scripturile, celor care spun: *„Oare nu ardea inima noastră în noi când ne deschidea Scripturile?"*. Iar altora El le este acel foc care arde spinii din pământul rău, care arde adică cugetările rele în inimă. Şi de aceea *viermele* ce-i acuză pe păcătoşi *niciodată nu moare, niciodată focul* ce arde cumplit *nu se stinge*. Pentru cei drepţi însă şi pentru credincioşi el rămâne dulce şi suav: *Gustaţi şi vedeţi că suav este Domnul*, Dumnezeu Însuşi şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Lc. 24,32

Cf. Is. 66,24

Ps. 33,9

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia VIII

De initio Decalogi

1. Omnis qui didicit contemnere praesens saeculum, quod *figuraliter Aegyptus appellatur*, et per Verbum Dei, ut secundum Scripturas dicam, *translatus est, et non inuenitur*, quia ad saeculum futurum festinat ac tendit, de huiusmodi anima dicit Deus: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.*

Non ergo haec ad illos tantum dicuntur qui de Aegypto profecti sunt, sed multo magis ad te qui nunc audis ista, si tamen proficiscaris ex Aegypto et Aegyptiis ultra non seruias, dicit haec Deus: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Vide si non negotia saeculi et actus carnis domus est seruitutis, sicut rursus e contrario relinquere saecularia et secundum Deum uiuere domus est libertatis, sicut et Dominus in Euangeliis dicit: *Si permanseritis in uerbo meo, uos agnoscetis ueritatem et ueritas liberabit uos.*

Ergo Aegyptus domus est seruitutis, Iudaea uero et Hierusalem domus est libertatis. Audi et Apostolum de his *secundum sapientiam, quae ei in ministerio data fuerat*, pronuntiantem: *Quae autem sursum est*, inquit, *Hierusalem, libera est, quae est mater omnium nostrum.* Sicut ergo Aegyptus, ista terrena prouincia, filiis Istrahel *domus* dicitur *seruitutis* ad comparationem Iudaeae et Hierusalem, quae

Omilia VIII

Despre începutul Decalogului

1. Dumnezeu spune oricărui suflet ce a învăţat să disprețuiască veacul de față, veac ce *este numit Egipt în mod figurat*, sufletului care, prin cuvântul lui Dumnezeu, *a fost mutat şi rămâne de negăsit*, ca să vorbesc după Scripturi, fiindcă tinde şi se grăbeşte spre veacul viitor: *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos pe tine din pământul Egiptului!”.* *Cf.* Ap. 11,8 *Cf.* Gn. 5,24

Aşadar, acestea nu sunt spuse doar celor ce au plecat din Egipt, ci mai degrabă ţie, care auzi acum acestea: dacă, desigur, vei ieşi din Egipt şi nu vei mai sluji egiptenilor, Dumnezeu îţi va spune: *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos pe tine din pământul Egiptului, din casa sclaviei!”.* Vezi dacă nu cumva treburile veacului şi faptele cărnii nu sunt casa sclaviei, după cum, invers, a părăsi cele ale veacului şi a trăi după Dumnezeu nu este casa libertăţii, după cum spune Domnul în Evanghelii: *„Dacă veţi rămâne în cuvântul Meu, veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va elibera”.* **Ex. 20,2** **In. 8,31-32**

Aşadar, Egiptul este casa sclaviei, pe când Iudeea şi Ierusalimul sunt casa libertăţii. Ascultă-l şi pe Apostol, care spune despre acestea *după înţelepciunea ce îi fusese dată în slujire: iar Ierusalimul care este sus este liber, este mama noastră, a tuturor.* Aşadar, după cum Egiptul, acest ţinut pământesc, este numit *casă a sclaviei* pentru fiii lui Israel, în comparaţie cu *Cf.* 2Pt. 3,15 Gal. 4,26

iis domus efficitur libertatis, ita ad comparationem caelestis Hierusalem, quae, ut ita dicam, mater est libertatis, totus hic mundus et omnia quae in hoc mundo sunt, *domus* est *seruitutis*. Et quoniam de paradiso libertatis pro poena peccati ad huius mundi uentum fuerat seruitutem, idcirco primus sermo decalogi, id est prima mandatorum Dei uox de libertate profertur dicens: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.*

Hanc uocem in Aegypto positus audire non poteras, etiamsi tibi iniungatur ut pascha facias, etiamsi *accingaris lumbos* et *sandalia* accipias *in pedibus*, etiamsi *uirgam* teneas *in manu* et *azyma cum amaritudine comedas*. Et quid dico in Aegypto positus haec audire non poteras? Sed ne inde quidem profectus in prima statim mansione haec audire potuisti, nec in secunda, nec in tertia, nec cum transires rubrum mare; etiamsi ad Merram ueneris et fuerit tibi amaritudo in dulcedinem uersa, etiamsi in Helim ueneris ad *duodecim fontes aquarum et septuaginta arbores palmarum*, etiamsi Raphidim praeterieris ceterosque profectus ascenderis, nondum ad huiuscemodi uerba idoneus iudicaris, sed cum ueneris ad montem Sina. Multis ergo ante laboribus peractis, multis aerumnis et tentationibus superatis, uix aliquando mereberis praecepta suscipere libertatis, et audire a Domino: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Verum hic sermo nondum sermo mandati est, sed qui sit qui mandet ostendit. Nunc ergo uideamus quid sit initium decem mandatorum legis, et si non occurrimus omnia, initia saltim, prout Dominus dederit, explicemus.

Iudeea şi cu Ierusalimul, care li se face lor casa libertăţii, tot astfel, prin comparaţie cu Ierusalimul ceresc, care este, ca să spun aşa, mama libertăţii, toată această lume şi toate care sunt în această lume sunt *casa sclaviei*. Şi fiindcă din raiul libertăţii fusese adus, ca pedeapsă a păcatului, în sclavia acestei lumi, de aceea prima frază a Decalogului, adică primul cuvânt al poruncilor lui Dumnezeu, este despre libertate. *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos pe tine din pământul Egiptului, din casa sclaviei!"* Ex. 20,2

Aşezat în Egipt, nu ai putut auzi acest cuvânt, chiar dacă ţi se porunceşte să săvârşeşti Paştele, chiar dacă *îţi încingi rărunchii* şi iei *sandale în picioare*, chiar dacă ţii *toiag în mână* şi *mănânci azimă cu amărăciune*. Dar ce spun eu „aşezat în Egipt nu ai putut auzi acestea"? Nici plecat de acolo, la primul popas, nu le-ai putut auzi, nici la al doilea popas, nici la al treilea, nici când ai traversat Marea Roşie. Şi chiar dacă ai ajuns la Mara şi amărăciunea ţi-a fost schimbată în dulceaţă, chiar dacă ai venit în Elim, la cele *douăsprezece izvoare de apă şi la cei şaptezeci de palmieri*, chiar dacă ai trecut de Rafidim şi, înaintând, ai urcat spre celelalte, încă nu ai fost socotit potrivit pentru astfel de cuvinte. Nu eşti potrivit înainte de a ajunge la muntele Sinai. Aşadar, după ce multe munci au fost săvârşite, după ce multe încercări şi ispite au fost biruite, abia după aceea, cu greu, se va socoti că meriţi să primeşti preceptele libertăţii şi să auzi de la Domnul: *„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos pe tine din pământul Egiptului, din casa sclaviei!"*. Însă în această frază nu este încă cuvântul poruncii, ci se indică cine este Cel care porunceşte. Să vedem acum, aşadar, care este începutul celor zece porunci ale Legii; chiar dacă nu le vom parcurge pe toate, să le explicăm măcar pe cele de la început, după cum Domnul va da.

Cf. Ex 12,3 *sqq.*; 11,8

Cf. Ex. 14,22 *sqq.*

Cf. Ex. 15,23 *sqq.*

Cf. Ex. 15,27

Cf. Ex. 17,1;19,2

Cf. Ex. 19,1

2. Primum ergo mandatum est: *Non erunt tibi dii alii praeter me.* Et post hoc sequitur: *Non facies tibi idolum neque ullam similitudinem, quaecumque in caelo sursum et quaecumque in terra deorsum sunt et quaecumque sunt in aquis subtus terram; non adorabis illa neque coles ea. Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus zelans, qui reddo peccata patrum in filios, in tertiam et quartam progeniem, his qui oderunt me, et faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me et qui seruant praecepta mea.*

Haec omnia simul nonnulli putant unum esse mandatum. Quod si ita putetur, non complebitur decem numerus mandatorum – et ubi iam erit decalogi ueritas? Sed si eo modo dirimatur quo et nos in superiori pronuntiatione distinximus, integer decem mandatorum numerus apparebit. Est ergo primum mandatum: *Non erunt tibi dii alii praeter me,* secundum uero: *Non facies tibi idolum neque ullam similitudinem,* et cetera. Incipiamus ergo a primo mandato.

Sed et ego auxilio indigeo ipsius, qui haec praecepit, Dei ad dicendum, et uos purgatioribus egetis auribus ad audiendum. Si quis ergo uestrum habet *aures ad audiendum,* audiat quomodo dictum est: *Non erunt tibi dii alii praeter me.* Si dixisset: non sunt dii praeter me, absolutior sermo uideretur. Nunc autem quia dicit: *Erunt tibi non dii alii praeter me,* non negauit quia sint, sed ne illi sint cui haec praecepta dantur inhibuit. Hinc puto et Apostolum Paulum sumpsisse illud quod ad Corinthios scribit dicens: *Si quidem sunt qui dicuntur dii, siue in caelo, siue in terra.* Et addit: *Sicut et sunt dii multi et domini multi, sed nobis unus Deus Pater, ex quo omnia et nos in ipsum, et unus Dominus Iesus*

2. Aşadar, prima poruncă este *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine!”.* Şi după aceasta urmează: Ex. 20,3
„Nu îţi vei face idol şi nici vreo asemănare [a celor] ce sunt în cer, sus, [a celor] ce sunt pe pământ, jos, şi [a celor] ce sunt în ape, sub pământ; nu te vei închina acelora, şi nici nu le vei adora pe acestea. Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul Tău, Dumnezeu gelos, Care întorc[63] *păcatele părinţilor asupra fiilor, asupra generaţiei a treia şi a patra, celor ce Mă urăsc, şi Care face milostenie, în mii [şi mii], celor care Mă iubesc şi care păzesc preceptele Mele!”.* Ex. 20,4-6

Unii consideră că acestea toate, luate laolaltă, sunt o singură poruncă. Însă dacă se consideră astfel, nu se va împlini numărul poruncilor, zece: unde va fi atunci adevărul termenului „decalog”? Dacă însă vom distinge în acel mod în care şi noi am distins în spusa dinainte, numărul celor zece porunci va fi păstrat neatins. Aşadar, prima poruncă este *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine!”,* iar a doua *„Nu îţi vei face idol şi nici vreo asemănare!”* etc. Să începem, aşadar, cu prima poruncă.

Dar, pentru a vorbi despre Dumnezeu, şi eu am nevoie de ajutorul Celui care a poruncit acestea, şi voi aveţi nevoie de urechi mai curăţate, pentru a auzi. Aşadar, dacă cineva dintre voi are *urechi de auzit,* să audă în ce fel s-a spus: *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine!”.* Dacă ar fi spus: „Nu există dumnezei afară de Mine!”, enunţul ar fi părut mai categoric. Fiindcă însă acum spune: *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine!”,* nu a negat că există [şi alţii], ci a interzis ca ei să fie dumnezei celor cărora le sunt date aceste precepte. De aici, consider, şi Apostolul Pavel a extras ceea ce scrie către corinteni: *...Dacă desigur există cei ce sunt numiţi dumnezei, fie în cer, fie pe pământ;* şi adaugă: *Şi după cum există dumnezei mulţi şi domni mulţi, dar noi avem un Dumnezeu, Tatăl, din care [sunt] toate, şi noi* *Cf.* Mt. 11,15 *sqq.*

Christus, per quem omnia et nos per ipsum. Sed et in multis aliis inuenies Scripturae locis deos nominari, sicut et ibi: *Quoniam Dominus summus, terribilis, rex magnus super omnes deos,* et: *Deus deorum Dominus locutus est,* et: *In medio autem deos discernit.* De dominis idem Apostolus dicit: *Siue throni, siue dominationes, siue potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt.* Dominationes autem non aliud sunt quam ordo quidam et multitudo dominorum. In quo, ut mihi uidetur, sensum legis lucidiorem fecit Apostolus Paulus.

Tale enim est quod dicit: licet sint *multi domini,* qui aliis gentibus dominentur, et *dii multi,* qui ab aliis colantur, *sed nobis unus* est *Deus et unus Dominus.* Quid autem causae sit in *diis multis* uel in *dominis multis,* si intente et patienter auditis, ipsa nos Scriptura poterit edocere. Ait enim idem Moyses in Deuteronomii cantico: *Cum diuideret,* inquit, *Excelsus gentes et dispergeret filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei. Et facta est portio Domini populus eius Iacob, funiculus haereditatis eius Istrahel.* Angelos igitur, quibus regendas gentes commisit Excelsus, uel deos appellari uel dominos constat; deos quasi a Deo datos, et dominos quasi qui a Domino sortiti sint potestatem. Vnde et Dominus dicebat ad angelos qui non seruauerunt suum principatum: *Ego dixi: dii estis, et filii Excelsi omnes. Vos autem ut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis,* imitantes scilicet diabolum, qui princeps omnium factus est ad ruinam. Vnde constat quod execrabiles illos fecit praeuaricatio, non natura.

[suntem] în El, şi un Domn, Iisus Hristos, prin care [sunt] toate şi noi [suntem] prin El. Dar şi în alte multe locuri ale Scripturii vei descoperi că sunt numiţi „dumnezei", după cum şi acolo [unde spune]: *„fiindcă Domnul, Cel Preaînalt, este înfricoşător, rege mare peste toţi dumnezeii"* şi *„Dumnezeul dumnezeilor, Domnul, a spus"* şi *„în mijloc îi judecă pe dumnezei".* Despre domni acelaşi Apostol spune: *Ori tronuri, ori domnii, ori puteri, toate prin El şi în El au fost create.* Căci domniile nu sunt altceva decât ordinea şi mulţimea domnilor. În acest enunţ, cum ni se pare, Apostolul Pavel a făcut înţelesul Legii mai transparent.

1Cor. 8,5-6

Cf. Ps. 46,3
Ps. 49,1
Ps. 81,1

Col. 1,16

Căci el spune: deşi sunt *mulţi domni,* care domnesc peste alte neamuri, şi *dumnezei mulţi,* care sunt cinstiţi de alţii, totuşi noi avem *un singur Dumnezeu* şi *un singur Domn.* Chiar Scriptura ne va putea învăţa ceva despre cauza pentru care există *mulţi dumnezei* sau *domni mulţi,* dacă ascultaţi cu atenţie şi cu răbdare. Căci acelaşi Moise spune în cântarea Deuteronomului: *„Când Cel Preaînalt despărţea neamurile şi îi împrăştia pe fiii lui Adam, a pus hotare neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu. Şi partea Domnului a devenit poporul Său, Iacob, funia moştenirii Sale, Israel".* Se constată, aşadar, că îngerii, cărora Cel Preaînalt le-a încredinţat popoarele ce trebuiau conduse, sunt numiţi „dumnezei" sau „domni": dumnezei, ca daţi de către Dumnezeu, domni, ca cei a căror putere a fost primită de la Domnul. Din acest motiv şi Domnul spunea îngerilor care nu slujiseră conducerii lor: *„Eu am spus: «Dumnezei sunteţi şi cu toţii fiii Celui Preaînalt! Însă voi veţi muri ca oamenii şi veţi cădea ca unul dintre conducători»",* imitându-l adică pe diavol, care s-a făcut conducător al tuturor spre cădere. De unde se constată că trădarea, nu firea, i-a făcut pe ei odioşi[64].

Dt. 32,8-9

Ps. 81,5-7

Cf. Lc. 2,34

Tibi ergo, o populus Istrahel, qui *pars Dei* es, qui *funiculus haereditatis eius* effectus es, *non erunt*, inquit, *dii alii praeter me*, quia uere *Deus unus* est Deus et uere *Dominus unus* est Dominus. Ceteris uero, qui ab ipso creati sunt, contulit nomen istud non natura, sed gratia.

Verum, ne aestimes haec tantum ad illum dici *Istrahel*, qui *secundum carnem* est, multo magis haec ad te dicuntur, qui Istrahel effectus es mente Deum uidendo, et circumcisus es corde, non carne. Nam et si in carne gentes sumus, in spiritu Istrahel sumus, propter eum qui dixit: *Pete a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae*, et propter eum qui iterum dixit: *Pater, omnia mea tua sunt et tua mea, et glorificatus sum in his*; si tamen ita agas ut dignus sis *pars* esse Dei, et in *funiculo haereditatis eius* metiri. Alioquin si indigne agas, exemplo tibi sint illi qui ad hoc uocati fuerant ut essent *pars* Dei, et peccatis suis hoc meruerunt ut *dispergerentur per omnes gentes*. Et qui prius educti fuerant *de domo seruitutis*, nunc rursum – quia *qui peccat, seruus est peccati*, – non iam Aegyptiis solis, sed omnibus gentibus seruiunt. Ergo dicitur et tibi, qui per Iesum Christum existi de Aegypto, et *de domo seruitutis* eductus es: *Non erunt tibi dii alii praeter me*.

3. Post haec uideamus quid etiam secundum uidetur continere mandatum: *Non facies tibi ipsi idolum, neque omnem similitudinem eorum quae sunt in caelo uel quae in terra uel quae in aquis subtus terram*.

Longe aliud sunt idola et aliud dii, sicut ipse nos nihilominus Apostolus docet. Nam de diis dixit: *Sicut sunt dii*

Tu, aşadar, popor al lui Israel, care eşti *partea lui Dumnezeu*, care te-ai făcut *funia moştenirii Lui*, tu *nu vei avea*, spune [Domnul], *alţi dumnezei afară de Mine*, fiindcă *un [singur] Dumnezeu* este cu adevărat Dumnezeu, şi *un [singur] Domn* este cu adevărat Domn. Celorlalţi însă, care au fost creaţi de către El, le-a dat acest nume prin har, nu datorită firii. *Cf.* Dt. 32,9; **Ex.** 20,3

Dar să nu crezi că acestea sunt spuse doar aceluí *Israel* care este *după carne*: mai degrabă ele îţi sunt spuse ţie, care te-ai făcut Israel[65] prin mintea ce îl vede pe Dumnezeu, care te-ai circumcis la inimă, nu în carne. Căci, chiar dacă suntem gentili după carne, întru duh suntem Israel, datorită Celui care a spus: *„Cere de la Mine şi îţi voi da neamurile moştenirea Ta şi hotarele pământului stăpânirea Ta!"*, şi datorită Celui ce iarăşi a spus: *„Iată, toate ale Mele sunt ale Tale, şi ale tale sunt ale Mele, şi în acestea M-am slăvit"*. Aceasta dacă, desigur, acţionezi astfel încât să fii *parte* demnă de Dumnezeu şi să fii măsurat în *funia moştenirii Lui*. Altfel, dacă acţionezi în mod nedemn, să-ţi fie exemplu cei ce au fost chemaţi să fie *partea* lui Dumnezeu şi au meritat, pentru păcatele lor, *să fie împrăştiaţi printre toate nemurile*. Iar cei care, mai înainte, fuseseră scoşi *din casa sclaviei*, de acum iarăşi slujesc (pentru că *cine păcătuieşte este sclav păcatului*), nu numai egiptenilor, ci tuturor gentililor. Aşadar, şi ţie, care prin Iisus Hristos ai ieşit din Egipt şi ai fost scos *din casa sclaviei*, ţi se spune: *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine!"*. *Cf.* Cor. 10,18 — Ps. 2,8 — In. 17,10 — *Cf.* Dt. 32,9; 4,27 — In. 8,34 — *Cf.* Ex. 20,2 — Ex. 20,3

3. Să vedem ce conţine a doua poruncă: *„Nu îţi vei face idol şi nici vreo asemănare a celor ce sunt în cer, sau a celor ce sunt pe pământ, sau a celor ce sunt în ape, sub pământ!"*. **Ex. 20,4**

Imensă este diferenţa dintre idoli şi dumnezei, după cum ne învaţă, nu mai puţin, chiar Apostolul.

multi et domini multi; de idolis autem dicit: *Quia nihil est idolum in mundo.* Vnde mihi uidetur non transitorie haec legisse quae lex dicit. Vidit enim differentiam deorum et idolorum, et rursum differentiam idolorum et similitudinum; nam qui de idolis dixit quia non sunt, non addidit quia et similitudines non sunt. Hic autem dicit: *Non facies tibi ipsi idolum neque similitudinem omnium.* Aliud ergo est facere idolum, aliud similitudinem. Et si quidem Dominus nos ad ea quae dicenda sunt illuminare dignetur, ego sic arbitror accipiendum quod, uerbi causa, si quis in quolibet metallo auri uel argenti uel ligni uel lapidis faciat speciem quadrupedis alicuius uel serpentis uel auis, et statuat illam adorandam, non idolum, sed similitudinem fecit; uel etiam si picturam ad hoc ipsum statuat, nihilominus similitudinem fecisse dicendus est. Idolum uero fecit ille qui, secundum Apostolum dicentem quia: *idolum nihil est,* facit quod non est. Quid est autem quod non est? Species, quam non uidit oculus, sed ipse sibi animus fingit. Verbi gratia, ut si qui humanis membris caput canis aut arietis formet, uel rursum in uno hominis habitu duas facies fingat, aut humano pectori postremas partes equi aut piscis adiungat. Haec et his similia qui facit, non similitudinem, sed idolum facit. Facit enim quod non est nec habet aliquid simile sui. Et idcirco haec sciens Apostolus dicit: *Quia idolum nihil est in mundo,* non enim aliqua ex rebus exstantibus adsumitur species, sed quod ipsa sibi otiosa mens et curiosa reppererit. Similitudo uero <est>, cum aliquid ex his quae sunt uel in caelo uel in terra uel in aquis formatur, sicut superius diximus. Verumtamen non sicut de his quae in terra sunt uel in mari

Căci despre dumnezei a spus: *după cum sunt dumnezei mulţi şi domni mulţi*; iar despre idoli spune: *Fiindcă nimic nu este idolul în lume.* De unde mie mi se pare că nu a citit în grabă cele pe care Legea le spune. El observă diferenţa dintre dumnezei şi idoli, şi, iarăşi, diferenţa dintre idoli şi asemănări. Iar cel ce a spus despre idoli că nu există, nu adaugă că şi asemănările nu există. Căci aici spune: *„Nu îţi vei face ţie idol şi nici asemănare a ceva!"*. Aşadar, „a face idol" este un lucru, iar „a face asemănare" este un altul. Şi dacă, în adevăr, Domnul va binevoi să ne lumineze spre cele ce trebuie spuse, eu astfel cred că trebuie înţeles: dacă, spre exemplu, cineva a făcut, în orice metal, aur, argint, lemn sau piatră, înfăţişarea vreunui patruped, vreunui şarpe sau vreunei păsări, şi a statornicit-o spre adorare, a făcut nu un idol, ci o asemănare; sau chiar dacă a statornicit o imagine pentru aceasta, trebuie spus, la fel, că a făcut o asemănare[66]. Idol însă a făcut cel care, după cum spune Apostolul că *idolul nu este nimic,* a făcut ceea ce nu există. Însă ce este ceea ce nu există? Imaginea pe care ochiul nu o vede, ci şi-o plăsmuieşte spiritul. Spre exemplu, dacă cineva figurează, deasupra mădularelor omeneşti, un cap de câine sau de berbec, sau, iarăşi, plăsmuieşte două feţe într-o singură figură de om, sau adaugă unui bust de om părţile posterioare ale unui cal sau peşte. Cine face acestea, şi cele similare lor, face idol, nu asemănare. Căci face ceea ce nu există şi nici nu are ceva asemenea lui. De aceea, ştiind acestea, Apostolul spune că *idolul nu este nimic în lume.* Căci nu se prezintă o formă din cele existente, ci ceea ce îşi inventează o minte leneşă şi curioasă. Iar asemănarea [apare] când se figurează ceva din cele ce sunt în cer, pe pământ sau în ape, aşa cum am spus mai sus. Totuşi, nu este la fel de uşor a te pronunţa despre asemănările cereşti pe cât este a te

1Cor. 8,5
1Cor. 8,4

similitudinibus in promptu est pronuntiare, ita etiam de caelestibus; nisi si quis dicat de sole et luna et stellis hoc posse sentiri; et horum namque formas exprimere gentilitas solet.

Sed quia Moyses *eruditus erat in omni sapientia Aegyptiorum*, etiam ea quae apud illos erant in occultis et reconditis prohibere cupiebat; sicut uerbi causa, ut nos quoque appellationibus utamur ipsorum, Hecaten quam dicunt, aliasque daemonum formas, quae Apostolus *spiritalia nequitiae in caelestibus* uocat. De quibus fortassis et propheta dicit quia: *Inebriatus est gladius meus in caelo.* His enim formis et similitudinibus inuocare daemonia moris est his quibus talia curae sunt, uel ad repellenda uel etiam ad inuitanda mala, quae nunc sermo Dei uniuersa complectens simul abiurat et abicit, et non solum idolum fieri uetat, sed et similitudinem omnium quae in terra sunt, et in aquis et in caelo.

4. Addit autem et dicit: *Non adorabis ea neque coles ea.* Aliud est colere, aliud adorare. Potest quis interdum et inuitus adorare, sicut nonnulli regibus adulantes, cum eos in huiusmodi studia deditos uiderint, adorare se simulant idola, cum in corde ipsorum certum sit quia nihil est idolum; colere uero est toto his affectu et studio mancipari. Vtrumque ergo resecat sermo diuinus, ut neque affectu colas neque specie adores. Sciendum tamen est quod, cum decreueris praecepti huius seruare mandatum, et omnes ceteros deos et dominos repudiare, et praeter unum Deum

pronunța despre acele asemănări care sunt pe pământ sau în mare, decât dacă cineva ar spune că poate admite aceasta pentru soare, lună și stele; căci lumea gentilă obișnuiește să exprime și formele acestora.

Dar fiindcă Moise *fusese instruit în toată înțelepciunea egiptenilor*, el dorea să le interzică, încă, pe cele ce erau, la ei, secrete și ascunse, cum este, spre exemplu, folosindu-ne de numele lor, cea numită Hecate și alte forme ale demonilor, pe care Apostolul le numește *duhuri ale răutății în cele cerești.* Despre care poate și profetul spune: *Sabia mea a fost îmbătată în cer*[67]. Căci a invoca cele demonice prin aceste forme și asemănări este obiceiul celor ce au astfel de preocupări fie pentru a respinge, fie pentru a chema cele rele. Pe acestea, cuvântul lui Dumnezeu, care le îmbrățișează pe toate acum, împreună le refuză și le respinge: interzice să fie făcut nu numai idol, dar și asemănare a vreunui lucru dintre cele ce sunt pe pământ, în ape și în cer.

Fp. 7,22

Cf. Ef. 6,12

Is. 34,5

4. Adaugă, pe de altă parte, și spune: *„Nu te vei închina lor și nici nu le vei adora!".*

Ex. 20,5

Un lucru este „a adora" și un altul este „a se închina"[68]. Uneori cineva se poate închina constrâns, ca unii adulatori ai regilor: când îi văd pe aceștia dedicați unor preocupări de acest fel, simulează că ei se închină idolilor, deși în inima lor există certitudinea că idolul nu este nimic. „A adora" înseamnă însă a te încredința lor cu toată simțirea și cu toată grija. Cuvântul divin le interzice, așadar, pe amândouă: nici să nu adori sincer, nici să nu te închini formal. Totuși trebuie știut că, atunci când te-ai hotărât să păzești porunca acestui precept și să-i repudiezi pe toți ceilalți dumnezei și domni, atunci când te-ai hotărât să nu ai nici un dumnezeu sau domn în afara unicului Dumnezeu și Domn, aceasta înseamnă că ai

et Dominum neminem habere uel deum uel dominum, hoc est bellum sine foedere denuntiasse omnibus ceteris.

Cum ergo uenimus ad gratiam baptismi, uniuersis aliis diis et dominis renuntiantes, solum confitemur Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Sed hoc confitentes, nisi *toto corde diligamus Dominum Deum nostrum et tota anima* ac *tota uirtute* adhaereamus ipsi, non sumus effecti *pars Domini*, sed uelut in confinio quodam positi, et illos offensos patimur quos refugimus, et Dominum ad quem confugimus propitium non efficimus, quem non ex *toto et integro corde* diligimus. Et ideo luget nos propheta quos uidet huiuscemodi inconstantia fluctuare, et dicit: *Vae duplices animo*, et iterum: *Vsque quo claudicatis utrisque genibus uestris*? Sed et Apostolus Iacobus dicit: *Vir duplex animo inconstans in omnibus uiis suis*. Sumus ergo nos, qui non integra nec perfecta fide sequimur Dominum nostrum et ab alienis recessimus diis, uelut in medio quodam confinio positi, et ab illis quasi fugaces caedimur, et a nostro Domino tamquam instabiles et dubii non defendimur.

Aut non hoc est quod et prophetae spiritaliter imaginantur de amatoribus Hierusalem, cum dicunt quia: *Amatores tui ipsi inimici facti sunt tibi*?

Ita ergo intellige et animae tuae multos fuisse amatores, qui delectati sunt decore eius, cum quibus meretricata est. De quibus et dicebat: *Post amatores meos ibo, qui dant mihi uinum meum et oleum meum*, et cetera. Sed uenit iam in illud tempus ut diceret: *Reuertar ad uirum meum priorem, quia melius mihi erat tunc quam modo*. Regressa es ergo ad uirum tuum priorem, offendisti sine dubio amatores tuos cum quibus adulteria committebas. Nisi ergo nunc tota fide permaneas cum uiro tuo et toto ei amore glutineris, ex

declarat război tuturor celorlalți. Și în acest război nu există răgaz.

Așadar, când venim la harul botezului, renunțând la toți ceilalți dumnezei și domni, mărturisim un singur Dumnezeu, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. Dar, mărturisind aceasta, dacă noi nu Îl iubim *din toată inima pe Domnul Dumnezeul nostru* și dacă nu ne atașăm Lui *cu întreg sufletul și cu toată puterea* nu am devenit *partea Domnului*: ca așezați între linii, pătimim și vrăjmășia celor de care fugim, nefăcându-L binevoitor nici pe Domnul spre care ne refugiem, pe care nu-L iubim *din deplină și întreagă inimă*. De aceea profetul ne plânge pe noi, văzându-ne purtați de valuri printr-o astfel de inconsecvență, și spune: *Vai celor îndoiți cu spiritul!*, și iarăși, *Până când veți șchiopăta cu amândoi genunchii voștri?* Dar și Apostolul Iacob spune: *Bărbatul îndoit cu spiritul este schimbător în toate căile lui*. Așadar noi, care nu-L urmăm pe Domnul nostru cu credință întreagă și desăvârșită și care ne-am depărtat de dumnezeii străini, ne aflăm așezați ca între linii: suntem loviți de ei, ca fugari, nefiind apărați de Domnul nostru, ca nestatornici și nesiguri.

Cf. Mc. 12,30
Cf. Dt. **32,9**
Cf. Sir. 2,12
3Rg. 18,21
Iac. 1,8

Oare nu același lucru figurează profeții, duhovnicește, despre amanții Ierusalimului, când spun: *Amanții tăi chiar dușmani ți-au devenit?*

Cf. **Plâng.** 1,2

Așadar, astfel înțelege și tu: mulți au fost amanții sufletului tău, care s-au desfătat de frumusețea lui, cu care el[69] s-a prostituat. Despre care și spunea: *„Voi merge după amanții mei, care-mi dau vinul meu și uleiul meu"* etc. Dar de acum vine timpul ca să spună: *„Mă voi întoarce la bărbatul meu dintâi, fiindcă mai bine îmi era atunci decât acum"*. Prin urmare, te-ai reîntors la bărbatul tău dintâi; i-ai ofensat, fără îndoială, pe amanții tăi, cu care săvârșeai adultere. Așadar, dacă de acum nu vei rămâne cu bărbatul tău în credință deplină, dacă nu te vei

Cf. Os. 2,5
Cf. Os. 2,7

multis sceleribus quae commisisti, suspectus est ei omnis motus tuus et aspectus tuus, ipse et incessus, si fuerit negligentior. Nihil ultra in te lasciuum uidere, nihil dissolutum et prodigum potest. At ubi parum quid a uiro tuo diuerteris oculos, statim necesse est memoriam fieri priorum. Vt ergo et priora deleas et fides tibi haberi possit in reliquis, non modo agendum tibi nihil est impudicum, sed ne cogitandum quidem. Vide enim quid scriptum est: *Cum,* inquit, *immundus spiritus exierit ab homine, uadit per loca arida, quaerit requiem, et non inuenit. Et tunc dicit: reuertar in domum meam unde exiui. Et si ueniens inuenerit eam uacantem, mundam et ornatam, uadit et adducit secum alios septem spiritus nequiores se, et intrans in domum illam habitat in ea. Et erunt nouissima hominis illius peiora prioribus.*

Haec si aduertamus, quomodo possumus uel in paruo negligentiae locum dare? Habitauit enim in nobis immundus spiritus antequam crederemus, antequam ueniremus ad Christum, cum adhuc, ut superius dixi, fornicaretur anima nostra a Deo et esset cum amatoribus suis daemonibus. Sed posteaquam dixit: *Reuertar ad uirum meum priorem,* et uenit ad Christum qui eam ex initio *ad imaginem suam creauit,* necessario locum dedit adulter spiritus, ubi uidit legitimum uirum. Suscepti ergo sumus a Christo, et *mundata* est domus nostra a peccatis prioribus, et *ornata* est ornamentis sacramentorum fidelium, quae norunt qui initiati sunt. Sed non statim domus haec habitatorem habere Christum meretur, nisi sit uita eius et conuersatio ita sancta,

lipi de el cu toată dragostea, pentru multele tale crime pe care le-ai comis, orice mişcare a ta şi orice privire a ta îi vor fi suspecte, şi chiar şi mersul, dacă va fi fost mai neglijent. De acum nu mai poate suporta să vadă în tine nimic lasciv, nimic desfrânat, nimic neînfrânat. Întoarce-ţi, numai puţin, privirea de la bărbatul tău: pe loc amintirea celor dinainte apare, în mod necesar. Aşadar, ca să le distrugi pe cele dinainte şi ca să poţi inspira încredere în privinţa celor ce urmează, trebuie nu numai să nu săvârşeşti ceva necuviincios, ci nici să nu gândeşti la aşa ceva. Căci ia aminte ce s-a scris: *După ce duhul necurat a ieşit de la om, el umblă prin locuri uscate, caută odihnă şi nu o găseşte. Şi atunci spune: „Mă voi întoarce în casa mea, de unde am ieşit!". Şi dacă, venind, o va afla pe ea goală, curată şi împodobită, va merge şi va aduce cu el alte şapte duhuri, mai rele decât el, şi, intrând în acea casă, va locui în ea. Şi cele din urmă ale acelui om vor fi mai rele decât cele dintâi.*

Cf. Eccl. 1,11

Mt. 12,43-45; Lc. 11,24-26

Dacă vom lua seama la acestea, în ce fel vom putea lăsa loc chiar şi unei neglijenţe neînsemnate? Căci a locuit în noi duhul necurat, înainte să credem, înainte să venim la Hristos, când, aşa cum spuneam mai înainte, sufletul nostru se desfrâna departe de Dumnezeu şi era cu amanţii lui, demonii. Dar, după toate acestea, a spus: *„Mă voi întoarce la bărbatul meu dintâi!"*, şi a venit la Hristos, la Cel ce l-*a creat* dintru început *după chipul Său*; duhul adulter, în mod necesar, părăseşte locul când îl vede pe bărbatul legitim. Aşadar, am fost primiţi de Hristos şi casa noastră a fost *curăţată* de păcatele dinainte şi a fost *împodobită* cu podoabele sacramentelor credincioşilor, pe care le-au cunoscut cei ce au fost iniţiaţi. Dar această casă nu este vrednică să-L primească imediat pe Hristos ca locuitor decât dacă viaţa şi şederea ei sunt atât de sfinte, atât de pure şi

Os. 2,7
Cf. Gn. 1,27

Cf. Lc. 11,25

ita pura et incontaminabilis, ut *templum Dei* esse mereatur. Non enim domus adhuc, sed templum esse debet, in quo habitet Deus. Si ergo acceptam gratiam negligat et implicet se negotiis saecularibus, continuo spiritus ille immundus redit et uindicat sibi domum uacantem. Et ne iterum possit expelli, *alios secum septem spiritus adhibet nequiores, et fiunt nouissima huiusmodi hominis peiora prioribus,* quia tolerabilius fuerat non redisse ad uirum priorem animam semel meretricantem, quam regressam post confessionem uiri rursum adulteram fieri.

Nulla ergo *societas,* sicut dicit Apostolus, *templo Dei cum idolis,* nulla *consonantia Christo et Belial.* Si Dei sumus, tales esse debemus ut compleatur illud quod dicit de nobis Deus: *Quia habitabo in iis et inambulabo, et ipsi erunt mihi populus,* et sicut alio loco propheta dicit: *Exite de medio eorum et separamini, dicit Dominus, qui portatis uasa Domini. Exite et immundum nolite contingere, et ego recipiam uos et ero uobis in patrem, et uos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.* Propterea ergo dicit: *Non erunt tibi dii alii prater me, neque facies tibi ipsi idolum neque similitudinem ullam, quaecumque in caelo sunt et quaecumque in terra, et quae in aquis; neque adorabis eos neque coles eos.*

5. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus zelans.* Vide benignitatem Dei, quomodo, ut nos doceat et perfectos faciat, ipse fragilitatem humanorum non recusat affectuum. Quis enim audiens *Deum zelantem* non continuo miretur et humanae fragilitatis uitium putet? Sed omnia propter nos et

de imaculate, încât să fie vrednică să fie *templu al lui Dumnezeu.* Căci de acum nu trebuie să mai fie casă, ci templu, în care Dumnezeu locuieşte. Dacă însă nesocoteşte harul primit şi se vâră în treburile veacului, îndată acel duh necurat se întoarce şi-şi revendică casa goală. Şi ca să nu poată fi alungat din nou, *se uneşte cu alte şapte duhuri, mai nedrepte, şi cele din urmă ale unui astfel de om devin mai rele decât cele dintâi*: mai tolerabil ar fi fost ca sufletul, odată prostituat, să nu se fi întors la bărbatul dinainte, decât, întors după mărturisire, să devină iarăşi adulter faţă de bărbat.

Cf. 2Cor. 6,16

Cf. Lc. 11,26

Aşadar, nu există nici o *tovărăşie,* după cum spune Apostolul, *a templului lui Dumnezeu cu idolii,* nici o *concordanţă între Hristos şi Belial.* Dacă suntem ai lui Dumnezeu, trebuie să fim astfel încât să se împlinească ceea ce spune Dumnezeu despre noi: *„Voi locui în ei şi voi preumbla, şi ei Îmi vor fi Mie popor!"* şi cum spune profetul în alt loc: *„Ieşiţi din mijlocul lor, şi vă separaţi", spune Domnul, „voi, cei ce purtaţi vasele*[70] *Domnului! Ieşiţi şi să nu atingeţi necurăţia, şi Eu vă voi primi pe voi, şi vă voi fi vouă ca părinte, şi voi Îmi veţi fi Mie ca fii şi fiice!", spune Domnul Atotputernic.* Aşadar, pentru aceasta spune: *„Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine şi nu îţi vei face idol, nici vreo asemănare [a celor] ce sunt în cer şi [a celor] ce sunt pe pământ şi [a celor] ce sunt în ape, nu te vei închina lor şi nu le vei adora!".*

Cf. 2Cor. 6,15-16

2Cor. 6,16

2Cor. 6,17-18; Is. 52,11

Ex. 20,3-5

5. *„Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu gelos!"* Observă bunătatea lui Dumnezeu, observă în ce fel, ca să ne înveţe pe noi şi să ne facă desăvârşiţi, El nu recuză slăbiciunea afectelor umane. Căci cine, auzind de un *Dumnezeu gelos,* nu se va mira îndată şi nu se va gândi la viciul slăbiciunii umane? Dar pentru noi le săvârşeşte şi le pătimeşte

Ex. 20,5

agit et patitur Deus et, ut possimus edoceri, notis et usitatis nobis affectibus loquitur. Videamus ergo quid est hoc quod dicit quia: *Deus zelans ego sum.*

Sed ut contemplari facilius possint diuina, de humanis, secundum ea quae superius disseruimus, doceamur exemplis. Omnis mulier aut sub uiro est et subiecta est legibus uiri, aut meretrix est et utitur libertate peccandi. Qui ergo ingreditur ad meretricem, scit se ad eam ingressum esse mulierem quae prostituta est et cunctis uolentibus patet; et ideo indignari non potest, si cum ea etiam alios uideat amatores. Qui uero legitimo utitur matrimonio, non patitur uti uxorem potestate peccandi, sed accenditur zelo ad castitatem matrimonii conseruandam, quo possit ex ea fieri legitimus pater.

Hoc ergo exemplo intelligamus omnem animam, aut prostitutam esse daemonibus et habere plurimos amatores, ita ut intret ad eam modo quidem spiritus fornicationis, illo discedente intret spiritus auaritiae, post hunc ueniat superbiae spiritus, inde irae, inde inuidiae, post etiam uanae gloriae, aliique cum iis plurimi. Isti omnes ita cum infideli anima meretricantur, ut alter alteri non inuideat nec zelotypia moueantur ad inuicem. Et quid dico quod alter alterum non excludat? Immo et inuitant se inuicem et sponte conuocant, sicut paulo ante iam diximus quod in Euangelio scriptum est de illo spiritu, qui *exiit ab homine, et regressus adduxit secum septem alios nequiores se spiritus, ut in una anima simul habitarent.* Sic ergo nullam zelotypiam amatorum suorum patitur anima quae daemonibus prostituta est.

Si uero legitimo coniuncta sit uiro, illi uiro cuius matrimonio Paulus animas coniungit et sociat, sicut et ipse dicit:

Dumnezeu pe toate: ca să putem fi învăţaţi, El vorbeşte despre afecte cunoscute şi folosite de noi. Să vedem, aşadar, ce înseamnă enunţul *„Eu sunt Dumnezeu gelos"*.

Dar, ca cele divine să poată fi contemplate mai uşor, să ne lămurim, urmând celor explicate mai înainte, din exemple omeneşti. Orice femeie este fie supusă bărbatului şi sub legile bărbatului, fie desfrânată şi se foloseşte de libertatea de a păcătui. Aşadar, cine intră la desfrânată ştie că a intrat la o femeie care s-a prostituat şi că ea este la dispoziţia tuturor celor ce o vor. Şi de aceea nu se poate indigna dacă vede cu ea şi alţi amanţi. Cine însă se foloseşte de o căsătorie legitimă nu tolerează ca femeia să folosească putinţa de a păcătui, ci se aprinde de gelozie pentru a păstra castitatea căsătoriei, prin care poate deveni, cu ajutorul acelei femei, tată legitim.

Să înţelegem, aşadar, prin acest exemplu că orice suflet este ori prostituat demonilor şi are mai mulţi amanţi, astfel încât intră în el numai duhul desfrânării, iar când acela iese, intră duhul avariţiei, iar după el vine duhul trufiei, apoi al mâniei, apoi al invidiei, apoi al slavei deşarte şi multe altele cu acestea. Toate acestea se desfrânează cu sufletul necredincios: nu se invidiază unul pe altul, nici nu sunt mişcaţi de gelozie faţă de ceilalţi. Dar ce spun eu, că unul nu-l alungă pe altul? Mai degrabă se invită unul pe altul şi de bună voie se cheamă, după cum puţin mai înainte spuneam că în Evanghelie s-a scris despre acel duh care *a ieşit de la om, şi, întorcându-se, a adus cu el alte şapte duhuri, mai rele decât el, ca să locuiască împreună într-un singur suflet.* Aşadar, sufletul care s-a prostituat cu demonii nu suferă nici o gelozie din partea amanţilor lui. *Cf.* Lc. 11,24 *sqq.*

Dacă însă este unit cu bărbatul legitim, cu acel bărbat cu a cărui căsătorie Pavel uneşte şi întovărăşeşte sufletele, după cum însuşi spune: *Am hotărât*

Statui enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, et de quo in Euangeliis scriptum est quia *Rex quidam fecit nuptias filio suo*, in huius ergo uiri nuptias cum se anima dederit et legitimum cum eo sortita fuerit matrimonium, etiam si fuit aliquando peccatrix, etiam si meretricata est, tamen si se huic uiro tradidit, ultra eam peccare non patitur. Non potest ferre ut rursum anima, quae se sortita est uirum, alludat adulteris: excitatur super ea zelus eius, defendit coniugii castitatem.

Et *zelans* dicitur *Deus*, quia animam sibi mancipatam non patitur daemonibus admisceri. Alioquin si eam uiderit temerantem iura coniugii et occasiones quaerere ad peccatum, tunc, ut scriptum est, dat ei libellum repudii et dimittit eam dicens: *Vbi est libellus repudii matris uestrae, quo dimisi eam?* Quibus etiam addit et dicit: *Ecce peccatis uestris uenundati estis, et propter iniquitates uestras dimisi matrem uestram*. Haec qui loquitur zelans est, et zelo commotus haec dicit; post agnitionem enim sui, post illuminationem uerbi diuini, post gratiam baptismi, post confessionem fidei, et tot tantisque sacramentis matrimonium confirmatum, non uult nos ultra peccare, non patitur animam, cuius ipse uel sponsus uel uir appellatur, cum daemonibus ludere, scortari cum immundis spiritibus, cum uitiis et immunditiis uolutari; quod et si forte aliquando eueniat infeliciter, saltim ut conuertatur et redeat et paeniteat.

Nouum enim hoc bonitatis eius est genus ut, etiam post adulterium, reuertentem tamen et ex corde paenitentem suscipiat animam; sicut et ipse per prophetam dicit: *Numquid mulier si exierit a uiro et dormierit cum alio uiro,*

să vă înfăţişez pe voi fecioară castă unui singur bărbat, Hristos, şi despre care în Evanghelii s-a scris 2Cor. 11,2
că *un împărat a făcut nuntă pentru fiul său*, aşadar, *Cf.* Mt. 22,2
când sufletul se dă pe sine nunţii cu un asemenea bărbat şi când a ales căsătoria legitimă cu el, chiar dacă a fost cândva păcătos, chiar dacă a fost desfrânat, dacă s-a dat totuşi acestui bărbat, de acum el nu mai tolerează ca sufletul să păcătuiască. El nu poate suporta ca sufletul care l-a ales pe el de bărbat să se joace din nou cu adulterele: gelozia lui se aprinde asupra sufletului, apără castitatea căsătoriei.

Se numeşte *Dumnezeu gelos* pentru că nu tolerează ca sufletul supus Lui să aibă relaţii cu demonii. Altfel, dacă îl va vedea profanând jurămintele căsătoriei şi căutând prilejuri de a păcătui, atunci, cum s-a scris, îi va da carte de repudiere şi îl va lăsa spunând: *„Unde este cartea de repudiere a mamei voastre, prin care am lăsat-o pe ea?"*. Şi adaugă la acestea, spunând: *„Iată, aţi fost vânduţi pentru păcatele voastre, şi pentru nelegiuirile voastre am lăsat-o pe mama voastră"*. Cine spune acestea este gelos: mişcat de gelozie spune acestea. Căci după cunoaşterea Lui, după luminarea cuvântului divin, după harul botezului, după mărturisirea credinţei, după o căsătorie întărită de atât de multe şi de mari sacramente, El vrea ca noi să nu mai păcătuim: nu tolerează ca sufletul, căruia El îi este denumit mire sau bărbat, să se dezmierde cu demonii, să se împreuneze cu duhurile necurate, să se rostogolească în vicii şi necurăţii. El vrea ca, dacă, cumva, câteodată, i se întâmplă vreo nenorocire, sufletul să revină şi să se pocăiască, ca măcar să se întoarcă.

Ex. 20,5

Is. 50,1

Căci acesta este un soi nou al bunătăţii Sale: primeşte sufletul care, chiar şi după adulter, se reîntoarce totuşi şi se căieşte din inimă, după cum Însuşi spune prin profet: *„Oare femeia, dacă a ieşit de la bărbat şi a dormit cu un alt bărbat, se poate reîntoarce,*

reuertens reuertetur ad uirum suum? Nonne contaminatione contaminabitur? Tu autem fornicata es in pastoribus multis et reuertebaris ad me. Item alibi dicit: *Et posteaquam fornicata es in his omnibus, dixi: reuertere ad me; et nec sic reuersa es, dicit Dominus.* Hic ergo *Deus zelans* si requirit et desiderat animam tuam adhaerere sibi, si te seruat a peccato, si corripit, si castigat, si indignatur, si irascitur et uelut zelotypia quadam erga te utitur, spem tibi esse salutis agnosce. Si uero castigatus non resipiscis, correptus non emendaris, uerberatus contemnis, scito quod, si eo usque peccando profeceris, discedet a te zelus eius et dicetur tibi illud quod per Ezechielem prophetam ad Hierusalem dicitur: *Propterea discedet zelus meus a te, et non irascar super te ultra.*

Vide misericordiam et pietatem boni Dei. Quando uult misereri, indignari se dicit et irasci, sicut per Hieremiam dicit: *Dolore et flagello castigaberis, Hierusalem, uti ne abscedat anima mea abs te.* Haec si intelligis, miserantis Dei uox est, ubi irascitur, ubi zelatur, ubi adhibet dolores et uerbera. *Flagellat enim omnem filium quem recipit.* Vis autem audire indignantis Dei terribilem uocem? Audi quid dicit per prophetam: cum enumerasset multa nefanda quae commiserat populus, addit etiam haec: *Et propter hoc,* inquit, *non uisitabo super filias uestras cum fornicantur, neque super nurus uestras cum moechantur.* Hoc est terribile, hoc extremum, cum iam non corripimur pro peccatis, cum iam non corrigimur delinquentes. Tunc enim cum excesserimus peccandi modum, *Deus zelans* auertit a nobis

reîntorcându-se, la bărbatul ei? Oare nu va fi pângărită cu pângărire? Tu însă te-ai desfrânat cu mulți păstori și te reîntorceai la Mine". Tot așa spune în alt loc: *„Și după ce te-ai desfrânat cu toți aceștia am spus: întoarce-te la Mine! Dar nici așa nu te-ai întors", spune Domnul.* Așadar, recunoaște că acest *Dumnezeu gelos,* dacă cere și dorește ca sufletul tău să se lipească de El, dacă te păzește de păcat, dacă te mustră, dacă te acuză, dacă se indignează, dacă se mânie și folosește față de tine ceva ce seamănă cu gelozia, recunoaște că El are pentru tine nădejdea mântuirii. Dacă însă vei înainta în păcat până într-acolo încât, pedepsit, să nu-ți revii în fire, încât, acuzat, să nu te corectezi, încât, sub bici, să disprețuiești, să știi că gelozia Lui se va îndepărta de la tine și îți va spune ceea ce spune Ierusalimului prin profetul Iezechiel: *„De aceea gelozia Mea se va depărta de tine și de acum nu Mă voi mânia pe tine".*

Ier. 3,1
Ier. 3,7,6
Iez. 16,42

Observă milostivirea și devotamentul bunului Dumnezeu! Când vrea să miluiască, spune că El este indignat și mânios, după cum spune prin Ieremia: *„Vei fi îndreptat prin durere și bici, Ierusalime, astfel încât sufletul Meu să nu se depărteze de tine!".* Dacă înțelegi acestea, glas al milostivului Dumnezeu este atunci când se mânie, când este gelos, când aduce dureri și lovituri de bici. *Căci El îl biciuiește pe orice fiu pe care îl primește.* Vrei însă să auzi înfricoșătorul glas al Dumnezeului indignat? Ascultă ce spune prin profet: după ce a enumerat multele crime pe care poporul le săvârșise, adaugă și acestea: *„Și pentru aceasta nu le voi cerceta*[71] *pe fiicele voastre când se desfrânează, nici pe miresele voastre când vor face adulter".* Aceasta este înfricoșător, aceasta este cel mai rău: când nu mai suntem acuzați pentru păcate, când nu mai suntem îndreptați, noi, cei ce am greșit. Căci abia atunci, după ce am depășit măsura în păcat, *Dumnezeul gelos* îndepărtează de la noi gelozia Sa,

Ier. 6,7-8
Evr. 12,6
Os. 4,14

zelum suum, sicut superius dixit: *Auferetur enim zelus meus a te, et non irascar super te ultra.* Haec de eo quod dictum est: *Deus zelans.*

6. Videamus nunc et quod sequitur, quomodo reddi dicuntur *peccata patrum in filios in tertiam et quartam progeniem.*

In hoc enim sermone solent nos haeretici suggillare quod non sit boni Dei sermo, qui pro peccatis alterius alium plecti dicat. Sed secundum ipsorum rationem, qui Deum legis haec mandantem licet non bonum, iustum tamen dicunt, ne ipsi quidem possunt ostendere, quomodo secundum sensum suum iustitiae conuenire uideatur, si alius alio peccante puniatur. Superest igitur, ut Dominum deprecemur, ut ostendat nobis quomodo praecepta haec iusto bonoque conueniant Deo.

Saepe iam diximus quod Scripturae diuinae non omnia ad exteriorem hominem, sed perplura ad interiorem loquuntur. Interior igitur homo noster aut Deum habere dicitur patrem, si secundum Deum uiuit et quae Dei sunt agit, aut diabolum, si in peccatis sit et uoluntates illius gerit; sicut euidenter in Euangeliis Saluator ostendit cum dicit: *Vos de patre diabolo estis et desideria patris uestri facere uultis. Ille homicida fuit ab initio, et in ueritate non stetit.* Sicut ergo semen Dei in nobis dicitur manere, cum uerbum Dei seruantes in nobis non peccamus, ut Iohannes dicit: *Qui autem ex Deo est, non peccat, quia semen Dei manet in eo,* ita et cum a diabolo ad peccandum suademur, semen eius suscipimus. Cum uero etiam opere implemus quod suaserit, tunc iam et genuit nos; nascimur enim ei filii per peccatum. Verum quoniam peccantes uix fere accidit ut sine adiutore peccemus,

după cum a spus mai sus: *„Căci gelozia Mea se va depărta de tine, şi de acum nu Mă voi mânia pe tine".* Acestea despre sintagma *Dumnezeu gelos.* Iez. 16,42

6. Să vedem acum şi ce urmează, în ce fel spune că *păcatele părinţilor* sunt întoarse *asupra fiilor, asupra generaţiei a treia şi a patra.* *Cf.* Ex. 20.5

Căci pentru acest cuvânt ereticii obişnuiesc să ne defăimeze: nu este cuvântul Dumnezeului cel bun cel ce spune că pentru păcatul unuia este lovit altul[72]. Dar, după raţionamentul lor, al celor care spun că Dumnezeul Legii, poruncind acestea, deşi nu este bun este drept, ei nu pot arăta cum, după înţelesul pe care ei îl dau dreptăţii, s-ar putea potrivi [acest atribut], dacă unul este pedepsit pentru altul care greşeşte[73]. Ne rămâne aşadar să-L rugăm pe Domnul, ca să ne arate nouă în ce fel i se potrivesc dreptului şi bunului Dumnezeu aceste precepte.

Deja am spus, adesea, că Scripturile divine nu vorbesc, toate, omului din afară, ci foarte multe vorbesc omului lăuntric. Aşadar, se spune că omul nostru lăuntric îl are ca tată fie pe Dumnezeu, dacă trăieşte după Dumnezeu şi face cele ale Lui, fie pe diavol, dacă se află în păcate şi împlineşte vrerile aceluia, după cum clar arată Mântuitorul în Evanghelii: *„Voi sunteţi din tatăl diavol şi vreţi să faceţi dorinţele tatălui vostru. Acela a fost de la început ucigaş de oameni şi nu a stat în adevăr".* Aşadar, aşa cum se spune că sămânţa lui Dumnezeu rămâne în noi când nu păcătuim, slujind în noi cuvântului lui Dumnezeu (Ioan spune: *Cine însă este din Dumnezeu nu păcătuieşte, pentru că sămânţa lui Dumnezeu rămâne în el*), tot aşa, şi când suntem îmboldiţi de diavol să păcătuim, noi primim sămânţa lui. Iar când împlinim fapta pe care el o aţâţase, chiar atunci el ne-a născut pe noi, căci ne naştem lui ca fii, prin păcat. Fiindcă însă păcătoşi fiind, aproape niciodată nu se întâmplă *Cf.* 1Pt. 4,6 In. 8,44 1In. 3,9

sed aut ministros peccati aut adiutores semper requirimus – uerbi causa, si adulterium quis molitur, non potest hoc solus admittere, sed necesse est etiam adulteram consortem fieri sociamque peccati; tum praeterea etsi non plures, esse tamen necesse est aliquem uel aliquam in ministeriis ac societate peccati; qui omnes, uelut unus ex altero secundum persuasionis ordinem generati, ex patre diabolo noxiae natiuitatis progeniem ducunt.

Et ut ad ea quae scripta sunt ueniamus, *Dominus maiestatis* Iesus Christus Saluator noster crucifixus est. Huius piaculi auctor et pater sceleris sine dubio diabolus est. Sic enim scriptum est: *Cum autem introisset diabolus in cor Iudae Scariotis, ut traderet eum.* Pater ergo peccati diabolus est. Iste in hoc scelere primum filium generat Iudam, sed solus hoc Iudas implere non poterat. Quid ergo scriptum est? *Abiit,* inquit, *Iudas ad scribas et Pharisaeos et ad pontifices, dicens iis: Quid mihi datis, et ego uobis eum tradam?* Nascitur ergo ex Iuda generatio tertia et quarta peccati. Et hunc ordinem deprehendere poteris etiam in singulis quibusque peccatis.

Nunc ergo uideamus, secundum hanc quam diximus progeniem, quomodo Deus *peccata patrum reddat in filios et in tertiam et quartam progeniem,* et in ipsos non reddat patres; nihil enim de patribus dixit. Diabolus ergo, qui peccandi iam modum excessit, sicut propheta dicit, *quemadmodum uestimentum in sanguine concretum non erit mundum,* ita et ipse non erit mundus in hoc saeculo neque corripitur pro peccato neque flagellatur; omnia namque ei seruata sunt in futurum. Vnde et ipse sciens sibi illud statutum tempus esse poenarum dicebat ad Saluatorem: *Quid uenisti ante tempus torquere nos?* Dum ergo stat hic

să păcătuim fără ajutor, ci căutăm întotdeauna fie slujitori, fie complici în păcat – spre exemplu, dacă cineva încearcă să săvârşească adulter, nu poate să-l comită singur, ci este necesar să apară o complice adulteră, un asociat la păcat – în afară de aceasta, chiar dacă nu sunt mai mulţi, este totuşi necesar să existe cineva în slujirea sau părtăşia păcatului, aceştia toţi, ca generaţi unul după altul, după ordinea în care sunt convinşi, îşi trag descendenţa naşterii nesănătoase de la tatăl diavol.

Şi, ca să revenim la cele scrise, *Domnul măreţiei,* *Cf.* Ps. 28,3
Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, a fost răstignit. Autorul acestui sacrilegiu, tatăl crimei, este, fără îndoială, diavolul. Căci astfel este scris: *Iar după ce a intrat diavolul în inima lui Iuda Iscarioteanul, ca să-L vândă pe El.* Aşadar, tatăl păcatului este diavolul. Acesta îl naşte, în această crimă, pe primul fiu, pe Iuda. Însă singur Iuda nu putea să o ducă la capăt. Ce s-a scris, prin urmare? *Iuda a plecat la scribi, la farisei şi la arhierei, spunându-le: „Ce îmi daţi ca eu*[74] *să vi-L vând?* Aşadar, din Iuda se nasc generaţiile a treia şi a patra ale păcatului. Această ordine o vei putea descoperi în fiecare dintre păcate.

Lc. 22,3; In. 13,2

Cf. Mt. 26,14-15; Lc. 22,2 *sqq.*; Mc. 14,10; In. 18,3

Să vedem, aşadar, după descendenţa pe care am numit-o mai sus, în ce fel Dumnezeu *întoarce păcatele părinţilor asupra fiilor, asupra generaţiei a treia şi a patra,* fără a le întoarce asupra părinţilor înşişi: *Cf.* Ex. 20,5
căci nu a spus nimic despre părinţi. Diavolul a depăşit deja măsura păcatului, după cum profetul spune: *la fel cum un veşmânt întărit în sânge nu va fi curat,* *Cf.* Is. 14,19
tot astfel nici el nu va fi curat în acest veac, şi nici acuzat pentru păcat, şi nici pedepsit. Căci toate i-au fost păstrate pentru [veacul] viitor. Din acest motiv şi el, ştiind că acest timp i-a fost fixat pentru pedepse, spune către Mântuitorul: *„De ce ai venit înainte de vreme ca să ne torturezi?".* Aşadar, atât timp cât Mt. 8,29

mundus, peccata sua non recipit diabolus, qui est peccantium pater; redduntur autem in filios, id est in eos quos genuit per peccatum.

Etenim homines in carne positi corripiuntur a Domino, uerberantur, flagellantur. *Non uult* enim *Dominus mortem peccatoris, sed ut reuertatur et uiuat.* Et propterea *benignus et misericors Dominus* reddit peccata patrum in filios, ut, quoniam patres, id est *diabolus et angeli eius,* ceterique *principes mundi ac rectores tenebrarum harum* – et ipsi enim efficiuntur patres peccati, sicut et diabolus – quoniam, inquam, patres isti indigni sunt qui in praesenti saeculo corripiantur, sed in futuro recipiunt quae merentur, filii eorum, id est quos peccare persuaserint et qui nihilominus per ipsos adsciti fuerint ad consortium societatemque peccati, hi recipiunt quae gesserunt, ut purgatiores ad futurum saeculum pergant, et ultra diabolo socii non efficiantur in poena. Quia ergo misericors est Deus et *omnes homines uult saluos fieri,* propterea dicit: *Visitabo in uirga ferrea facinora eorum et in flagellis peccata eorum. Misericordiam autem meam non auferam ab iis.*

Visitat igitur Dominus animas et requirit quas iste pessimus persuasione peccati genuerit pater, et dicit ad unamquamque earum: *Audi, filia, et uide et inclina aurem tuam, et obliuiscere populum tuum et domum patris tui.* Visitat ergo te post peccatum et commonet te et in flagello et uirga te uisitat pro peccato, quod tibi diabolus pater subiecit, ut reddat illud tibi in sinum id est dum in corpore degis. Et sic completur reddi *peccata patrum in sinus filiorum, in tertiam et quartam progeniem.*

Deus enim *zelans* est, et animam quam sibi despondit in fide, non uult illam permanere in contaminatione peccati,

această lume există, diavolul nu-şi primeşte păcatele sale, el, tatăl păcătoşilor: ele sunt întoarse asupra fiilor, adică asupra celor pe care i-a născut prin păcat.

Oamenii aflaţi în carne sunt acuzaţi, sunt biciuiţi, sunt pedepsiţi de către Domnul. Căci *Domnul nu vrea moartea păcătosului, ci ca să se întoarcă şi să trăiască. Bunul şi milostivul Domn* întoarce păcatele părinţilor asupra fiilor: fiindcă părinţii, adică *diavolul şi îngerii lui,* şi ceilalţi *conducători ai lumii şi cei ce domnesc peste acest întuneric* (căci şi ei devin părinţi ai păcatului, ca şi diavolul), fiindcă aceşti părinţi nu merită să fie acuzaţi în veacul de faţă, ci primesc în cel viitor cele meritate. Fiii lor însă, adică cei pe care i-au aţâţat să păcătuiască, care, nu mai puţin, au fost primiţi, prin ei, în tovărăşia şi uniunea păcatului, primesc cele săvârşite ca să ajungă în veacul viitor mai curăţaţi, ca să nu mai devină tovarăşi ai diavolului în pedeapsă. Aşadar, fiindcă Dumnezeu este milostiv şi vrea ca *toţi oamenii să se mântuiască,* de aceea spune: *„Voi cerceta în*[75] *vargă de fier nelegiuirile lor şi în biciuri păcatele lor. Însă nu voi depărta milostivirea Mea de la ei".*

Aşadar, Domnul cercetează sufletele şi le caută pe cele pe care acest prea rău tată le-a născut prin aţâţarea păcatului. El spune fiecăruia dintre ele: *„Ascultă, fiică, şi vezi, şi pleacă urechea ta, şi uită poporul tău şi casa părintelui tău!".* Te cercetează după păcat, aşadar, şi te avertizează, te cercetează în vargă şi în bici pentru păcatul pe care diavolul, tatăl tău, ţi l-a strecurat, ca să ţi-l întoarcă în sân[76], adică [să-l pedepsească] cât încă trăieşti în trup. Şi astfel se împlineşte cuvântul: *Păcatele părinţilor* sunt întoarse *în sânurile fiilor, în generaţia a treia şi a patra.*

Căci *Dumnezeu* este *gelos*: nu vrea ca sufletul cu care S-a logodit în credinţă să rămână în pângărirea păcatului, ci vrea ca el să fie repede curăţat, vrea ca

Cf. Iez. 33,11
Cf. Ps. 102,8
Cf. Mt. 25,41
Cf. Ef. 6,12
Cf. 1Tim. 2,4
Ps. 88,32-33; 2,9
Ps. 44,11
Ier. 39,18; Ex. 20,5
Ex. 20,5

sed uult eam cito purgari, uult eam uelociter abicere omnes immunditias suas, si cui forte subreptum est.

Si uero permanet in peccatis et dicit: non audiemus uocem Domini, sed facientes faciemus uoluntates nostras et incendemus *reginae caeli*, sicut exprobatur per prophetam: tunc seruatur etiam ipsa ad illam Sapientiae sententiam, quae dicit: *Quoniam quidem uocabam et non audiebatis, sed irridebatis sermones meos; itaque et ego uestram perditionem ridebo*, uel illam quae posita est illis in Euangelio dicente Domino: *Discedite a me in ignem aeternum, quem preparauit Deus diabolo et angelis eius.*

Ego opto ut, dum in hoc saeculo sum, uisitet Dominus peccata mea et hic mihi restituat, ut ibi dicat etiam de me Abraham, sicut dixit de paupere Lazaro ad diuitem: *Memento, fili, quod recepisti bona tua in uita tua et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic requiescit, tu uero cruciaris.* Propterea ergo cum corripimur, cum castigamur a Domino, esse non debemus ingrati, sed intelligamus propterea nos in praesenti saeculo corripi, ut in futuro requiem consequamur, sicut et Apostolus dicit: *Cum autem castigamur a Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* Propterea denique et beatus Iob libenter suscipiebat cuncta supplicia et dicebat quia: *Si bona accepimus de manu Domini, nonne et mala tolerabimus? Dominus dedit, Dominus abstulit, ut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.*

Reddit autem et *misericordiam in milia his qui diligunt eum*. Qui enim diligunt, correptionem non indigent, neque enim peccant, sicut et Dominus dicit: *Qui diligit me,*

el să respingă fără răgaz toate necurăţiile lui, dacă vreuna i-a fost cumva strecurată.

Dacă însă rămâne în păcate şi spune: „Nu vom asculta vocea Domnului, ci, făcând, vom face voirile noastre şi vom aprinde un foc *reginei cerului*", după cum i se reproşează prin profet, atunci şi el este păstrat pentru acea hotărâre a Înţelepciunii, care spune: *„Fiindcă vă chemam şi nu auzeaţi, ci râdeaţi de cuvintele Mele, astfel voi râde şi Eu de pierderea voastră"* sau pentru acea hotărâre care le-a fost pusă în Evanghelie, când Domnul spune: *„Coborâţi de la Mine în focul veşnic, pe care Dumnezeu l-a pregătit diavolului şi îngerilor lui!"*.

Cf. Ier. 7,18

Prov. 1,24-26

Mt. 25,41

Eu îmi doresc ca, atât cât sunt în acest veac, Domnul să cerceteze păcatele mele, şi aici să mi le dea înapoi[77], pentru ca acolo Avraam să spună şi despre mine, aşa cum a spus despre săracul Lazăr către bogat: *„Aminteşte-ţi, fiule, că ai primit cele bune ale tale în viaţa ta, iar Lazăr, la fel, cele rele. Iar acum el se odihneşte, iar tu te chinuieşti"*. De aceea, aşadar, când suntem acuzaţi, când suntem mustraţi de către Domnul, nu trebuie să fim nerecunoscători, ci să înţelegem că noi suntem acuzaţi în veacul de faţă ca să ajungem la odihnă în cel viitor, după cum şi Apostolul spune: *Iar când suntem mustraţi de Dumnezeu, suntem acuzaţi ca să nu fim condamnaţi cu această lume*[78]. În fine, de aceea şi fericitul Iov primea de bună voie toate chinurile şi spunea: *„Dacă am primit cele bune din mâna Domnului, oare nu le vom suporta şi pe cele rele? Domnul a dat, Domnul a luat; după cum Domnului I-a plăcut, astfel s-a făcut. Fie numele Domnului binecuvântat!"*.

Lc. 16,25

1Cor. 11,32

Iov 2,10

Iov 1,21

Însă Dumnezeu întoarce şi *milostivire, în mii, pentru cei ce-L iubesc*. Căci cei ce iubesc nu au nevoie de reproş, căci nu păcătuiesc, după cum Domnul spune: *„Cine Mă iubeşte păzeşte poruncile*

Cf. Ex. 20,6

mandata mea custodit. Et ideo *perfecta dilectio foras mittit timorem.* Ob hoc ergo diligentibus sola misericordia posita est; *beati* enim *misericordes, quia ipsis miserebitur Deus* in Christo Iesu Domino nostro, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

Mele!". Şi de aceea *iubirea desăvârşită scoate afară frica.* Pentru aceasta, aşadar, celor ce iubesc le-a fost dată doar milostivirea, căci *fericiţi* sunt *cei milostivi, fiindcă de ei se va milostivi Dumnezeu,* în Hristos Iisus, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. In. 14,21 1In. 4,18

Mt. 5,7

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia IX

De tabernaculo

1. Si quis digne intelligat uel ex Aegypto Hebraeorum profectionem, uel transitum maris rubri, sed et omnem hanc uiam quae agitur per desertum, et metationes singulas quasque castrorum, si horum ita exstiterit capax, ut etiam legem Dei suscipiat *scriptam non atramento, sed Spiritu Dei uiui*; si quis, inquam, ad haec ita per ordinem profectuum ueniat, ut singula quaeque implens in spiritu assecutus sit, et ea quae in his indicantur augmenta uirtutum, ille potest consequenter etiam ad uisionem et intelligentiam tabernaculi peruenire.

De quo tabernaculo multis quidem in locis memorant Scripturae diuinae, et indicare quaedam uidentur quorum uix capax esse possit humanus auditus; praecipue tamen Apostolus Paulus de intelligentia tabernaculi quaedam nobis prodit scientiae excelsioris indicia, sed, nescio quo pacto, fragilitatem fortassis intuens auditorum, claudit quodammodo ipsa quae pandit. Dicit namque ad Hebraeos scribens: *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat candelabrum et propositio panum, quod dicebatur sancta sanctorum. Post secundum autem uelamen, tabernaculum quod dicitur sanctum, habens aureum altare incensi, et arcam testamenti, et intra eam duas tabulas, et manna, et uirgam Aaron quae fronduerat.* Sed his addidit: *De quibus non est*

Omilia IX

Despre cort

1. Dacă vreunul înţelege în mod potrivit atât plecarea evreilor din Egipt, cât şi trecerea Mării Roşii şi toată această cale parcursă prin deşert, cu fiecare mutare a taberelor, dacă vreunul va apărea capabil de ele astfel încât să primească şi Legea lui Dumnezeu, cea *scrisă nu cu cerneală, ci întru Duhul Dumnezeului viu*, dacă vreunul, spun, vine spre acestea în ordinea etapelor, încât, urmându-le întru duh, pătrunde în fiecare dintre ele şi în cele ce indică, în ele, sporirile virtuţilor, acela poate, ca urmare, să ajungă chiar şi la vederea şi la înţelegerea cortului. *Cf.* 2Cor. 3,3.

Scripturile divine amintesc despre acest cort în mai multe locuri, şi par a indica unele dintre cele pe care auzul omenesc cu greu le poate primi. Apostolul Pavel, mai ales, ne-a mers înainte în înţelegerea cortului, aşezând câteva indicii ale unei ştiinţe mai înalte, dar, nu ştiu cum, poate intuind fragilitatea auditorilor, el le închide cumva chiar pe cele pe care le deschide. Căci spune, scriind către evrei: *Căci a fost făcut cel dintâi cort, în care era candelabrul şi punerea-înainte a pâinilor, care era numit „sfintele sfintelor”*[79]. *Iar după al doilea văl [era] cortul ce se numeşte „sfânt”, având altarul de aur pentru tămâie, chivotul legământului, şi în el cele două table, mana şi toiagul lui Aaron care înflorise.* Dar a adăugat la acestea: *Despre care nu putem vorbi* *Cf.* Evr. 9,2-4

modo dicendum per singula. Quod ergo ait: *De quibus non est modo dicendum,* quidam ad illud tempus referunt quo Hebraeis scribebat epistolam; aliis uero uidetur quod pro magnitudine mysteriorum omne tempus praesentis uitae ad haec explananda idoneum neget.

Verum non usquequaque tristes nos relinquit Apostolus, sed, ut sibi moris est, aperit pauca de multis, ut clausum sit quidem negligentibus, inueniatur autem a quaerentibus et pulsantibus aperiatur. Repetit ergo rursum de tabernaculo et dicit: *Non enim in sancta manu facta ingressus est Iesus, exemplaria uerorum, sed in ipsum caelum, ut appareat nunc uultui Dei per uelamen, id est per carnem suam.* Qui ergo uelamen interioris tabernaculi carnem Christi interpretatus est, sancta autem ipsa caelum uel caelos, Dominum uero Christum pontificem, eumque dicit introisse *semel in sancta, aeterna redemptione inuenta,* ex his paucis sermonibus si quis intelligere nouit Pauli sensum, potest aduertere quantum nobis intelligentiae pelagus patefecerit. Sed qui satis amant litteram legis Moysis, spiritum uero eius refugiunt, suspectum habent Apostolum Paulum interpretationes huiusmodi proferentem.

2. Videamus ergo si non etiam ueterum sanctorum aliqui opinionem tabernaculi longe aliam, quam isti nunc aestimant, habuere. Dauid namque eximius prophetarum, quam magnifice de tabernaculo sentit, ausculta: *Dum dicitur,* inquit, *mihi per singulos dies: ubi est Deus tuus? haec memoratus sum, et effudi in me animam meam, quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.* Et iterum in quarto decimo Psalmo dicit: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam,* et cetera. Quis ergo est iste *locus tabernaculi admirabilis,* ex

acum în privința fiecăruia. Unii raportează ultimul enunț la acel timp, în care le scria evreilor epistola, în vreme ce altora li se pare că neagă, din pricina măreției tainelor, că întregul interval al vieții prezente ar fi suficient ca acestea să fie explicate[80]. Evr. 9,5

Însă apostolul nu ne lasă cu totul triști, ci, după cum îi este obiceiul, dezvăluie puține despre multe, ca să le închidă celor nepăsători, dar să fie găsite de către cei ce caută și să fie deschise de către cei ce bat. *Cf.* Mt. 7,8; Lc. 11,10 Revine, așadar, iarăși la cele despre cort și spune: *Căci nu în Sfintele făcute de mână, copii ale celor adevărate, a intrat Iisus, ci în cerul însuși, ca să apară acum înaintea feței Domnului prin văl, adică prin carnea Sa.* Evr. 9,24; 10,20 Așadar, el a interpretat vălul interior al cortului ca fiind carnea lui Hristos, iar Sfintele ca cer sau ceruri, pe Domnul Hristos ca pe arhiereu, spunând că El a intrat *o dată în Sfinte, descoperind veșnica răscumpărare.* Evr. 9,12 Dacă cineva știe să înțeleagă gândul lui Pavel din aceste puține cuvinte, el poate vedea ce ocean al înțelegerii ne-a dezvăluit. Dar cei ce iubesc cu nesaț litera Legii lui Moise, depărtându-se de duhul ei, îl consideră periculos pe Apostolul Pavel, cel ce a avansat interpretări de acest fel.

2. Să vedem, așadar, dacă nu cumva și unii dintre sfinții dinainte nu au avut o cu totul altă opinie despre cort decât consideră cei de acum. Ascultă cât de sublim vorbește David, cel ales între profeți, despre cort: *Pe când mi se spunea, în fiecare zi, „Unde este Dumnezeul tău?", mi-am amintit de acestea, și mi-am revărsat în mine sufletul meu, fiindcă voi înainta spre locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu.* Ps. 41,4-5 Și iarăși, în al paisprezecelea psalm, spune: *Doamne, cine va locui în cortul Tău? Sau cine se va odihni pe muntele Tău cel sfânt? Cine înaintează fără pată și lucrează dreptatea?* etc. Ps. 14,1-2 Așadar, care este acest *loc al cortului minunat,* din

quo peruenitur *usque ad domum Dei*, cuius quia memor factus est, effusa est in ipso anima eius, et uelut quodam intolerabili desiderio resolutus est? Itane tandem credendum est quia istud tabernaculum, quod ex pellibus et cortinis atque operimentis ciliciis aliisque nostri usus materiis constabat, propheta desiderans effunderetur animo, ac tota mente corrueret? Vel certe quomodo uerum erit de isto dici tabernaculo quod non habitet in eo nisi *innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in uano animam suam*, cum Regnorum prodat historia habitasse in tabernaculo Dei sacerdotes pessimos filios pestilentiae, et ipsam quoque arcam testamenti ab Allophylis captam apud impios et profanos fuisse detentam? Ex quibus omnibus constat longe alio sensu prophetam sentire de tabernaculo hoc, in quo dicit quod non habitet nisi *innocens manibus et mundo corde, et qui non accepit in uano animam suam, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit aduersus proximum suum.* Talem ergo oportet esse huius habitatorem tabernaculi, quod fixit Dominus et non homo.

Sed ueniamus etiam ad Euangelia, si quid in ipsis dici de tabernaculis inuenimus, ut per sententiam Domini indubitatum possit esse quod quaerimus. Inuenimus ergo ipsum Saluatorem Iesum Christum tabernaculum non unum, sed plura memorantem, et non temporalia, sed aeterna, cum dicit: *Facite uobis amicos de mammona, ut, cum defecerit, recipiant uos in aeterna tabernacula.* Audisti pronuntiantem Dominum aeterna esse tabernacula, audi nunc et Apostolum dicentem: *Tabernaculum nostrum, quod de caelo est, superindui cupientes.* Nondum tibi ex his omnibus iter aperitur, quo derelicta terra sequens propheticum et apostolicum sensum et – quod omnium maius est – sequens uerbum Christi tota mente et toto sensu adscendas ad caelum, atque

care se ajunge *până la casa lui Dumnezeu*? Pentru care loc, amintindu-şi de el, sufletul lui şi l-a revărsat în sine şi s-a topit ca printr-o dorinţă de nestăpânit[81]? Oare trebuie crezut, în definitiv, că profetul îşi revarsă spiritul pentru că doreşte acest cort care consta din piei, cortine, învelişuri de păr de capră şi din alte materii folosite de noi, năpustindu-se spre el cu toată mintea? Sau cum vom spune că este adevărat că nu locuieşte în el decât *cel nevinovat cu mâinile şi cu inimă curată, care nu a primit în van sufletul său*, când istoria Regilor dă la iveală că preoţi foarte răi, fii ai ciumei, au locuit în cortul lui Dumnezeu şi că chivotul legământului, capturat de străini, a fost reţinut de cei necredincioşi şi nelegiuiţi? Din toate acestea se constată că profetul a gândit într-un cu totul alt sens despre acest cort, în care spune că nu poate locui decât *cel nevinovat cu mâinile şi cu inimă curată, care nu a primit în van sufletul său, nu a făcut rău aproapelui său şi nici nu a aprobat insulta împotriva aproapelui său.* Aşadar, astfel trebuie să fie cel ce locuieşte acest cort, pe care nu omul, ci Dumnezeu l-a stabilit.

Cf. Ex. 26,1 *sqq.*

Ps. 23,4

Cf. 1Rg. 4; 2,12

Ps. 23,4; 14,3

Dar să venim şi la Evanghelii, să vedem dacă nu descoperim ceva despre corturi, ca, prin sentenţa Domnului, ceea ce căutăm să poată fi dincolo de îndoială. Descoperim, aşadar, că Însuşi Mântuitorul, Iisus Hristos, nu aminteşte un cort, ci mai multe, şi nu vremelnice, ci veşnice: *„Făceţi-vă prieteni din mamona, ca, atunci când va pierde, să vă primească [ei] pe voi în corturi veşnice!"*. L-ai auzit pe Domnul spunând că sunt veşnice corturile; ascultă-l acum pe Apostol: *...dorind să fim îmbrăcaţi pe deasupra cu cortul*[82] *nostru, care este din cer.* Încă nu ţi s-a deschis cale din toate acestea, cale prin care, părăsind pământul, urmând gândului profetic şi apostolic, şi, ceea ce este mai important decât toate, urmând cuvântului lui Hristos, să urci la cer cu

Lc. 16,9

2Cor. 5,2

ibi aeterni tabernaculi magnificentiam quaeras, cuius figura per Moysen adumbratur in terris? Denique sic ad eum etiam Dominus dicit: *Vide,* inquit, *omnia facito secundum figuram quae tibi ostensa est in monte.*

Verum humana mens et nostra praecipue, qui nos minimos aut etiam nullos in diuina sapientia nouimus, eo usque fortassis possit accedere, ut sentiat quidem haec quae diuinis uoluminibus inferuntur, non de terrenis, sed de caelestibus dici, et formas esse non praesentium, sed *futurorum bonorum,* non corporalium, sed spiritalium rerum; quomodo autem horum narratio aptari possit caelestibus et aeternis, nec nostrae mensurae est dicere nec uestrae, ut opinor, capacitatis audire. Paucas tamen, si nos orantibus uobis Dominus illuminare dignetur, quae ad Ecclesiae aedificationem pertineant, aperire temptabimus.

3. Iubetur ergo uniuersus populus, unusquisque pro uiribus conferens, facere tabernaculum, ut quodammodo omnes simul unum sint tabernaculum. Collatio uero ipsa non fit necessitate, sed sponte. Ait enim Deus ad Moysen, ut unusquisque, *sicut uisum fuerit cordi eius,* aurum, argentum, lapides pretiosos, aes, tum praeterea byssum, coccum, hyacinthum et purpuram, pelles etiam arietum rubras et pelles hyacinthinas, sed et ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi offerat. Mulieres quoque sapientes in arte textrinae requiruntur, et fabri qui aurum uel argentum uel aes, lapides etiam aptare nouerint, auro et ligna formare.

Tum deinde mensurae traduntur atriorum. Quae atria extenta tentoriis, columnis erecta, seris stabilita et funibus distenta firmantur. Fiunt praeterea quaedam uelaminibus

toată mintea şi cu toată gândirea, şi acolo să cauţi măreţia cortului veşnic, a cărui figură a fost reprodusă prin Moise pe pământ? Căci la sfârşit chiar Domnul îi spune astfel: *„Vezi, fă toate după figura care ţi s-a arătat pe munte!".* Ex. 25,40

Însă mintea omenească, şi a noastră mai ales, a noastră, care suntem prea puţin ori deloc exersaţi în înţelepciunea divină, mintea omenească se poate apropia, eventual, până la a înţelege că cele relatate în cărţile divine sunt spuse nu despre cele pământeşti, ci despre cele cereşti: ele nu sunt forma celor prezente, ci a *bunurilor viitoare,* nu a celor trupeşti, ci a realităţilor duhovniceşti. Cf. Evr. 9,10; 10,1 Însă în ce fel nararea lor poate fi potrivită celor cereşti şi veşnice, nu este, cred eu, nici în măsura noastră a spune, nici în putinţa voastră a asculta. Vom încerca totuşi să deschidem câteva, care tind spre edificarea Bisericii, dacă Domnul va binevoi să ne lumineze, prin rugăciunile voastre.

3. Se porunceşte, aşadar, ca întreg poporul să facă un cort, fiecare contribuind după puterile lui, ca toţi împreună să fie, într-un anume sens, un singur cort. Contribuţia însă nu este impusă, ci se face de bunăvoie. Căci Dumnezeu îi spune lui Moise ca fiecare să ofere pentru construirea cortului, *„după cum i se va arăta inimii lui",* aur, argint, pietre preţioase, alamă, apoi, afară de acestea, in moale, stacojiu, hyacint şi purpură, piei roşii de berbec, piei de culoarea hyacintului, dar şi lemne ce nu putrezesc şi peri de capră. Sunt căutate femei înţelepte, dibace[83] în arta ţesutului, şi meşteşugari care ştiu să potrivească aurul, argintul sau alama, şi chiar pietrele şi să îmbrace lemnele cu aur. Cf. Ex. 25,1 *sqq.*

Se transmit apoi dimensiunile cortinelor[84]. Aceste cortine sunt consolidate, întinse cu frânghii, ridicate pe stâlpi, sprijinite pe drugi şi întinse cu funii. Se fac, Cf. Ex. 35,25 *sqq.* Cf. Ex. 26,2 *sqq.*

distincta, quae appellantur sancta, et alia nihilominus secundo dirempta uelamine, quae dicuntur sancta sanctorum. Collocatur intrinsecus arca testamenti, supra quam Cherubin extensis alis seque inuicem contingentibus statuuntur, ibique ex auro uelut basis eis quaedam collocatur ac sedes, quod appellatur propitiatorium, sed et altare aureum incensi. Tum praeterea in exteriori loco candelabrum ponitur aureum in parte austri ut respiciat ad aquilonem. In parte uero aquilonis mensa collocatur et propositio panum super eam. Nec non et altare holocaustorum iuxta uelamen interius ponitur. Sed quid ego de his reuoluo per singula? Vix ad haec tantum enarranda sufficimus, uix nobis ipsa rerum materialium forma adduci ante oculos potest, et quomodo quis latentia in his mysteria expedire sufficiet?

Verumtamen causa pro qua fieri deberet tabernaculum, in superioribus inuenitur praedicta dicente Domino ad Moysen: *Facies,* inquit, *mihi sanctificationem, et inde uidebor uobis.* Vult ergo Deus ut faciamus ei sanctificationem. Promittit enim quia, si fecerimus ei sanctificationem, possit nobis uideri. Vnde et Apostolus ad Hebraeos dicit: *Pacem sequimini et sanctificationem, sine qua nemo uidebit Deum.* Haec ergo est sanctificatio, quam iubet Dominus fieri, quam et Apostolus in uirginibus esse uult, *ut sint sanctae corpore et spiritu,* sciens sine dubio quod qui fecerit Domino sanctificationem per cordis sui et corporis puritatem, ipse uidebit Deum. Faciamus ergo et nos sanctificationem Domino, et omnes unam, et unusquisque per singulos unam.

Omnes fortasse sanctificationem Ecclesiam facimus quae est sancta, *non habens maculam aut rugam,* hoc modo, si columnas habeat doctores et ministros suos, de quibus dicit Apostolus: *Petrus et Iacobus et Iohannes, qui uidebantur*

apoi, şi unele despărţituri, cu văluri, unele se numesc „sfintele", şi altele, despărţite la fel, cu un al doilea văl, sunt numite „sfintele sfintelor". Înlăuntru se aşază chivotul legământului, deasupra căruia sunt puşi heruvimi cu aripi întinse care se ating una de alta, şi acolo se aşază, ca bază şi jilţ pentru ei, din aur, ceea ce se numeşte [capac de] împăcare, dar şi un altar de aur pentru tămâie. Apoi, în afară de acestea, se pune în exterior un candelabru, înspre sud, ca să privească spre nord. În partea de nord se aşază o masă şi punere de pâini pe ea. Şi de asemenea un altar al arderilor de tot se pune lângă vălul dinlăuntru. Dar de ce le evoc eu pe acestea unul câte unul? Căci este greu să povestim toate câte sunt: cu greu poate fi adusă în faţa ochilor chiar şi forma lucrurilor materiale. Şi atunci cum va ajunge cineva să explice tainele ascunse în ele?

Cf. Ex. 26,34

Cf. Ex. 25,20

Cf. Ex. 26,35

Cf. Ex. 26,35; 25,30

Cf. Ex. 27,1

Totuşi, cauza pentru care trebuia să se facă cortul se descoperă ca prezisă mai înainte, când Domnul spune către Moise: *„Îmi vei face Mie sfinţenie*[85]*, şi de acolo Mă voi arăta vouă!".* Aşadar, Dumnezeu vrea să-I facem sfinţenie. Căci făgăduieşte că, dacă Îi vom face sfinţenie, va putea fi văzut de noi. De unde şi Apostolul spune către evrei: *Urmaţi pacea şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu!* Aşadar, aceasta este sfinţenia pe care Dumnezeu o porunceşte să se facă, pe care şi apostolul o vrea în fecioare, *ca să fie sfinte cu trupul şi cu duhul,* ştiind, fără îndoială, că cel ce va face Domnului sfinţenie prin curăţia inimii şi a trupului său, acela Îl va vedea pe Dumnezeu. Să facem, aşadar, şi noi sfinţenie Domnului, şi toţi [să facem] una, şi fiecare, individual, [să facă] una[86].

Ex. 25,8

Evr. 12,14

Cf. 1Cor. 7,34

Cf. Mt. 5,8

Sfinţenia pe care o facem toţi este poate Biserica, care este sfântă, *neavând pată sau zbârcitură,* dacă va avea drept stâlpi pe învăţătorii şi slujitorii ei, despre care Apostolul spune: *Petru, Iacob şi Ioan,*

Ef. 5,27

columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis. In tabernaculo ergo hoc columnae seris interiectis iunguntur, in Ecclesia doctores datis sibi dextris sociantur. Sed columnae istae inargentatae sint et bases earum inargentatae. Binae autem bases columnis singulis deputentur; una, quae caput dicitur et superponitur, alia, quae uere basis appellatur et columnae uelut pro fundamento subicitur. Inargentatae ergo sint columnae idcirco, quia qui uerbum Dei praedicant accipient per Spiritum *eloquia Domini*, quae sunt *eloquia casta, argentum igni probatum.* Isti autem praedicationis suae bases habent prophetas; *supra fundamentum* enim *Apostolorum et prophetarum* Ecclesiam collocant, quorum testimoniis utentes fidem Christi confirmant. Caput autem columnarum est ille, opinor, de quo dicit Apostolus quia *caput uiri Christus est.* Seras uero columnarum societatis apostolicae datas sibi inuicem dextras supra iam diximus. Tentoria, quae ansulis assuta et circulis suspensa atque innexa funibus, ad modum cortinarum uiginti et octo in longum atque in latum quattuor cubitis distenduntur, habeatur reliqua credentium plebs, quae haeret et pendet in funibus fidei. *Funis* enim *triplex non rumpitur*, quae est Trinitatis fides, ex qua pendet et per quam sustinetur omnis Ecclesia. Viginti autem et octo cubitorum quod in longum distenditur et in latum quattuor atrii unius mensura, puto quod inserta lex Euangeliis designetur. Septenarius namque numerus legem significare solet pro multis septimi numeri sacramentis. Qui cum sociatur ad quattuor, quater septem consequenter uiginti et octo numerum faciunt. Decem autem haec atria fiunt, ut integrum perfectionis numerum teneant et legis decalogum signent. Iam uero cocci et hyacinthi et byssi ac purpurae species multa ac diuersa opera explicant. Inde tentoria, inde uelum exterius et interius, inde tota

care se arătau a fi stâlpi, ne-au dat mâna dreaptă, a tovărăşiei, mie şi lui Barnaba. Aşadar, în acest cort stâlpii sunt uniţi prin drugi interpuşi: în Biserică învăţătorii intră în tovărăşie prin mâinile lor drepte, pe care şi le dau. Trebuie însă ca aceşti stâlpi să fie argintaţi, ca şi bazele lor. Bazele sunt socotite câte două pentru fiecare stâlp: una, cea numită „cap", se pune deasupra, iar cealaltă, care se numeşte, pe drept cuvânt, „bază", este pusă jos ca fundament al stâlpului. Aşadar, argintaţi să fie stâlpii, fiindcă cei care predică cuvântul lui Dumnezeu vor primi, prin duh, *spusele Domnului*, care sunt *spuse curate, argint încercat prin foc.* Aceştia au profeţii ca baze ale predicării lor, căci pun Biserica *pe temelia apostolilor şi a profeţilor*, ale căror mărturii folosind, întăresc credinţa în Hristos. Iar capul stâlpilor este Cel despre care Apostolul spune: *Capul bărbatului este Hristos.* Tocmai am spus că drugii stâlpilor sunt mâinile drepte, date reciproc, ale tovărăşiei apostolice. Acoperămintele, cusute cu agăţătoare, suspendate în inele şi legate cu funii, sunt desfăşurate ca nişte cortine de douăzeci şi opt de coţi lungime şi patru coţi lăţime: ele înfăţişează restul poporului credincioşilor, care este ataşat şi suspendat în funiile credinţei. Căci *funia pusă în trei nu se rupe*: aceasta este credinţa în Treime, de care atârnă şi prin care se susţine întreaga Biserică. Iar măsura unei cortine, cei douăzeci şi opt de coţi ce se întind în lungime şi patru în lăţime, desemnează, cred, Legea introdusă în Evanghelii. Căci numărul înşeptit obişnuieşte să semnifice Legea, pentru multele taine ale numărului şapte. Când se asociază cu patru, fac douăzeci şi opt, de patru ori şapte. Se fac zece cortine, ca să se respecte numărul întreg al desăvârşirii şi să dea semn despre decalogul Legii. Iar tipurile de stacojiu, hyacint, de in moale şi de purpură indică faptele multe şi diverse. Din ele se fac acoperămintele, din ele vălul

Gal. 2,9

Cf. Ex. 26,19

Ps. 11,7

Cf. Ef. 2,20

1Cor. 11,3

Cf. Ex. 26,2-3

Eccl. 4,12

sacerdotalis et pontificalis uestis auro et gemmis expeditur adiuntis.

Sed ne diutius per singularum demoremur species uirtutum, possumus breuiter dicere illa significari per haec quibus ornatur Ecclesia. Fides eius auro conferri potest; sermo praedicationis argento, aes patientiae; lignis imputribilibus scientia, quae per lignum uenit, aut incorruptio castitatis, quae numquam ueterescit; bysso uirginitas; cocco confessionis gloria; purpurae caritatis fulgor; hyacintho spes regni caelorum. Istae sint interim materiae ex quibus omne tabernaculum construatur, induantur sacerdotes, ornetur et pontifex. Quorum indumenta quae sint uel qualia, in alio loco propheta pronuntiat et dicit: *Sacerdotes tui induantur iustitiam*; sunt ergo ista omnia indumenta iustitiae. Et iterum Paulus Apostolus dicit: *Induite uos uiscera misericordiae*; sunt ergo et indumenta misericordiae. Sed et alia nihilominus idem Apostolus indumenta nobiliora designat, cum dicit: *Induite uos Dominum Iesum Christum, et carnis curam ne feceritis ad concupiscentias.* Ista ergo sunt indumenta, quibus ornatur Ecclesia.

4. Potest autem et unusquisque nostrum etiam in semet ipso construere tabernaculum Deo. Si enim, ut quidam ante nos dixerunt, tabernaculum hoc totius mundi tenet figuram, mundi autem habere etiam singuli quique imaginem possunt, cur non et tabernaculi unusquisque in semet ipso formam possit explere? Is ergo debet columnas sibi aptare uirtutum, columnas argenteas, id est patientiam rationabilem. Potest enim esse quidem in homine, quae uideatur patientia, sed quae rationabilis non sit. Nam et qui non sentit iniuriam et propterea non reddit patiens uidetur, sed non est

exterior şi interior, din ele se potrivesc a fi făcute toate veşmintele preoţeşti şi arhiereşti, unind pietrele preţioase cu aurul.

Dar ca să nu întârziem asupra fiecărui tip de virtute, putem spune, pe scurt, că ele sunt semnificate prin cele cu care este împodobită Biserica. Credinţa ei poate fi comparată cu aurul; cuvântul predicării cu argintul; alama cu răbdarea, lemnul ce nu putrezeşte cu ştiinţa, care prin lemn a venit, sau cu nestricăciunea castităţii, care nu îmbătrâneşte niciodată; fecioria cu inul moale, slava mărturisirii cu stacojiul; strălucirea iubirii cu purpura; nădejdea în împărăţia cerurilor cu hyacintul. Acestea fie, deocamdată, materiile din care se construieşte întregul cort, din care se îmbracă preoţii, din care este împodobit şi arhiereul. Despre natura şi calitatea veşmintelor, în alt loc profetul declară şi spune: *Preoţii Tăi, Doamne, să se îmbrace în dreptate!* Aşadar, toate acestea sunt veşminte ale dreptăţii. Şi iarăşi spune Apostolul Pavel: *Îmbrăcaţi-vă cu măruntaiele*[87] *milosteniei!* Aşadar, există şi veşminte ale milosteniei. Dar acelaşi apostol indică, nu mai puţin, şi veşminte mai nobile, când spune: *Îmbrăcaţi-vă cu Domnul Iisus Hristos, şi grija cărnii să nu o faceţi spre tânjiri!* Acestea sunt, aşadar, veşmintele cu care se împodobeşte Biserica.

Cf. Gn. 2,9

Cf. Ps. 131,9

Col. 3,12

Rom. 13,14

4. Dar şi fiecare dintre noi poate să edifice în sine însuşi cortul lui Dumnezeu. Căci dacă, aşa cum au spus unii înaintea noastră, acest cort indică, figurat, întreaga lume, şi dacă, iată, fiecare poate fi considerat imaginea lumii, de ce nu ar putea, fiecare în sine însuşi, să împlinească forma cortului? Prin urmare, el trebuie să-şi potrivească stâlpii virtuţilor, stâlpi argintaţi, adică răbdarea raţională. Căci poate exista în om ceva ce pare răbdare, dar care nu este raţional: şi cel care nu sesizează nedreptatea şi, de aceea, nu plăteşte în schimb, pare răbdător, dar

rationabilis ista patientia. Iste ergo habet quidem columnas, sed non sunt argenteae; qui uero propter uerbum Dei patitur et fortiter fert, iste columnis argenteis decoratus est et munitus. Potest in se et atria distendere, cum dilatauerit cor suum secundum Apostoli uocem dicentis ad Corinthios: *Dilatamini et uos.* Potest se et seris munire, cum se unianimitate dilectionis adstrinxerit. Potest super argenteas bases stare, cum supra stabilitatem uerbi Dei, uerbi prophetici et apostolici collocatur. Potest habere in columna deauratum caput, si caput aureum sit ei fides Christi. *Omnis namque uiri caput Christus est.* Decem uero atria potest in semet ipso distendere, cum non in uno tantum uerbo legis dilatatur neque duobus aut tribus, sed in toto decalogo legis spiritalis intelligentiae dilatare amplitudinem potest, aut cum fructum Spiritus, gaudium, pacem, patientiam, benignitatem, bonitatem, modestiam, fidem, continentiam, adiecta, quae est maior omnium, caritate protulerit.

Habeat adhuc in se anima ista, quae non dederit *somnum oculis* suis nec *palpebris* suis *dormitationem* nec *requiem temporibus* suis, *donec inueniat locum Domino tabernaculum Deo Iacob,* – habeat, inquam, in se defixum et altare, in quo orationum hostias et misericordiae uictimas offerat Deo, in quo continentiae cultro superbiam quasi taurum immolet, iracundiam quasi arietem iugulet, luxuriam omnemque libidinem tamquam hircos et haedos litet. Sciat tamen ex his etiam sacerdotibus separare *dextrum bracchium* et *pectusculum* et maxillas, id est opera bona et opera dextra (nam sinistrum nihil reseruet); pectusculum integrum, quod est cor rectum et mens Deo sacrata, et maxillas ad uerbum Dei loquendum.

Sciat sibi in sanctis etiam candelabrum luminis collocandum, ut sint ei *lucernae* semper *ardentes et lumbi succincti*

această răbdare nu este rațională. Așadar, iată că și el are stâlpi, dar ei nu sunt argintați; cine însă suferă și îndură, cu tărie, pentru cuvântul lui Dumnezeu, acela a fost împodobit și apărat de stâlpi argintați. Poate întinde în el și cortine, dacă inima lui se va lărgi, după cuvântul Apostolului ce spune corintenilor: *„Să vă lărgiți și voi!".* Se poate întări și cu drugi, când se leagă cu unirea iubirii. Poate sta pe baze de argint când este așezat pe tăria cuvântului lui Dumnezeu, a cuvântului profetic și apostolic. Poate avea, pe stâlp, cap aurit, dacă el are credința în Hristos cap aurit. *Căci capul omului întreg*[88] *este Hristos.* Poate întinde în sine însuși cele zece cortine când poate lărgi măsura înțelegerii legii duhovnicești nu doar într-un enunț al Legii, sau în două, trei enunțuri, ci în întregul decalog, sau când dă la iveală rodul Duhului: bucuria, pacea, răbdarea, amabilitatea, bunătatea, blândețea, credința, înfrânarea, care se vor adăuga iubirii, ce este mai mare decât toate.

2Cor. 6,13

Cf. 1Cor. 11,3

Cf. Gal. 5,22; 1Cor. 13,13

Să aibă, încă, în sine, acest suflet care nu va da *somn ochilor* săi, nici *dormitare genelor* sale *și nici odihnă tâmplelor* lui, *până când nu va găsi loc pentru Domnul, cort pentru Dumnezeul lui Iacob,* să aibă, spun, și un altar fixat în el, pe care să-I ofere lui Dumnezeu jertfele rugăciunii și victimele milosteniei, pe care să jertfească cu cuțitul înfrânării trufia, ca pe taur, să taie gâtul mâniei ca unui berbec, să sacrifice orice exces și toată plăcerea ca pe țapi și pe iezi. Să învețe totuși, chiar de la acești preoți, să pună deoparte *spata dreaptă, pieptișorul* și maxilarele: faptele bune și faptele drepte (căci nu este păstrat nimic din stânga), pieptișorul întreg, adică inima dreaptă și mintea consacrată lui Dumnezeu, și maxilarele, spre a rosti cuvântul lui Dumnezeu.

Cf. Ps. 131,4

Cf. Ex. 29,26

Să învețe că trebuie să-și pună în Sfinte și un candelabru cu lumină, ca să aibă veșnic *candele*

et ipse *tamquam seruus, qui exspectat Dominum suum redire de nuptiis*. De his enim lucernis et Dominus dicebat: *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Sed istud candelabrum lucernarum in austro collocet, ut ad aquilonem respiciat. Accenso etenim lumine, id est uigilanti corde, respicere semper debet ad aquilonem et obseruare *eum qui ab aquilone est*; sicut et propheta uidere se dicit *succensum lebetem uel ollam et faciem eius a facie aquilonis; ab aquilone* enim *accenduntur mala uniuersae terrae.* Vigilans ergo et sollicitus et ardens intueatur semper astutias diaboli et semper adspiciat, unde sit uentura tentatio, unde hostis irruat, unde inimicus obrepat. Dicit enim et Petrus Apostolus quia *aduersarius uester diabolus, sicut leo rugiens, circuit quaerens quem transuoret.*

Mensa quoque propositionis habens duodecim panes in parte collocetur aquilonis respiciens ad austrum. Panes isti apostolicus ei tam numero quam uirtute sit sermo, quo indesinenter utens – cotidie namque hos *ante Dominum* iubetur apponere – rursum respiciat ad austrum, unde Dominus uenit; *Dominus enim ex Theman ueniet,* sicut scriptum est, quod est de austro. Habeat in penetralibus pectoris sui etiam altare incensi, ut et ipse dicat: *Quia Christi bonus odor sumus.* Habeat et arcam testamenti, in qua sint tabulae legis, ut *in lege Dei meditetur die ac nocte,* et memoria eius arca et bibliotheca efficiatur librorum Dei, quia et propheta beatos dicit eos qui memoria tenent mandata eius, ut faciant ea. Sit intra ipsum et urna mannae reposita, intellectus uerbi Dei subtilis et dulcis. Sit et uirga Aaron intra eum, doctrina sacerdotalis et florida seueritas disciplinae.

aprinse şi rărunchii încinşi, şi să fie *ca un sclav, care-L aşteaptă pe Domnul său să se întoarcă de la nuntă.* Căci despre aceste candele şi Domnul spunea: *Candela trupului tău este ochiul tău.* Iar acest candelabru ce are candele să fie aşezat spre sud, astfel încât să privească spre nord: cu lumina aprinsă, veghind cu inima adică, el trebuie să-l privească şi să-l pândească fără încetare pe *cel ce este din nord,* după cum şi profetul spune că el vede *un lighean sau o oală aprinsă şi faţa lui spre nord*; căci *din nord se aţâţă relele întregului pământ.* Veghind mereu, aşadar, atent şi arzător, să observe şireteniile diavolului şi să vadă totdeauna de unde vine ispita, de unde dă năvală vrăjmaşul, de unde se furişează inamicul. Căci spune şi apostolul Petru: *Potrivnicul vostru, diavolul, dă târcoale, răcnind ca un leu, căutând pe cine să devoreze.*

Cf. Lc. 12,35-36
Mt. 6,22
Cf. Ex. 26,35
Cf. Ioil 2,20
Ier. 1,13-14
1Pt. 5,8

Masa punerii înainte, care are douăsprezece pâini, să fie aşezată la nord, privind spre sud. Aceste pâini, atât prin număr, cât şi prin rost, să fie cuvântul apostolic, pe care folosindu-l neîncetat[89] – căci se porunceşte ca ele să fie puse zilnic *înaintea Domnului* – să privească invers, spre sud, de unde vine Domnul: *Căci Domnul va veni din Theman,* după cum s-a scris (Theman se află în sud). Să aibă în adâncul pieptului său şi altar pentru tămâie, ca şi el să spună: *Suntem mireasma bună a lui Hristos.* Să aibă şi chivotul legământului, în care sunt tablele Legii, ca *să mediteze ziua şi noaptea întru Legea lui Dumnezeu*: memoria lui să devină chivot şi bibliotecă a cărţilor lui Dumnezeu[90], fiindcă şi profetul îi numeşte fericiţi pe cei ce păstrează în memorie poruncile Lui, ca să le facă pe ele. Să fie pusă în el şi urna cu mană, înţelesul fin şi dulce al cuvântului lui Dumnezeu. Să fie în el şi toiagul lui Aaron, învăţătura preoţească şi rigoarea roditoare a disciplinei.

Cf. Ex. 26,35
Cf. Lv. 24,5
Avac. 3,3
2Cor. 2,15
Cf. Ps. 1,2
Cf. Ps. 105,3; Iez. 37,24 *sqq.*

Supra omnem uero gloriam sit ei pontificalis ornatus. Potest enim intra se agere pontificatum pars illa quae in eo est pretiosior omnium, quod quidam principale cordis appellant, alii rationabilem sensum, aut intellectualem substantiam, uel quocumque modo appellari potest in nobis portio nostri illa, per quam capaces esse possumus Dei. Ista ergo pars in nobis uelut quidam pontifex exornetur indumentis et monilibus pretiosis, podere byssino. Indumenti hoc genus est quod usque ad pedes deducitur totum contegens corpus; in quo designatur ut primo omnium totus sit castitate uestitus. Accipiat postmodum et humerale gemmatum, in quo fulgor operum collocatur, *ut uidentes homines opera uestra magnificent Patrem qui in caelis est.* Accipiat et *logium*, quod rationale dici potest, pectori superpositum, quaterno lapidum ordine distinctum; sed et aurea lamina in fronte resplendeat, quod petalum appellatur, in quibus utrisque *ueritas* et *manifestatio* dicitur collocata. Ego in his quae in pectore locari dicuntur, sermonem euangelicum sentio, qui quadruplicato ordine ueritatem fidei nobis et manifestationem Trinitatis exponit, cuncta referens ad caput, ad unius scilicet Dei naturam. In his ergo est omnis ueritas et omnis manifestatio ueritatis. Igitur si rite uis pontificatum gerere Deo, euangelicus sermo et Trinitatis fides semper tibi habeatur in pectore. Cui conuenit etiam apostolicus sermo tam uirtute quam numero, tantum ut nomen Dei semper habeatur in capite et ad unum Deum cuncta referantur.

Habeat etiam in interioribus pontifex partibus operimenta sua, habeat pudenda contecta, *ut corpore et spiritu sanctus sit*, et cogitationibus et operibus purus sit. Habeat etiam per indumenti circuitum tintinnabula, ut *ingrediens,*

Însă, peste toate, slavă să aibă în el îmbrăcămintea arhierească. Căci în el poate acţiona partea arhierească, cea care este, în el, mai preţioasă decât toate, pe care unii o numesc „partea conducătoare a inimii", iar alţii „înţelegerea raţională", „substanţa intelectuală" sau în orice fel s-ar putea numi în noi acea parte a noastră prin care putem fi primitori ai lui Dumnezeu. Aşadar, această parte ce se află în noi să fie împodobită ca arhiereu, cu haine şi bijuterii preţioase, cu veşmânt până la pământ[91] din in moale. Acest gen de îmbrăcăminte coboară până la picioare, acoperind întregul trup; se indică, prin acesta, că este îmbrăcat, înainte de toate, în castitate. Să primească apoi şi un umeral[92] împodobit cu pietre preţioase, în care este pusă strălucirea faptelor, *ca, văzând oamenii faptele voastre, să-L slăvească pe Tatăl care este în ceruri.* Să primească şi *logion*[93], care poate fi numit „parte raţională", aşezat pe piept: el este împodobit prin împătrita ordine a pietrelor. Dar şi foiţa de aur să strălucească în frunte, foiţă care se numeşte „petala"[94], pe care se spune că au fost aşezate *adevărul* şi *clarificarea.* Eu consider că cele puse pe piept sunt cuvântul evanghelic, care ne expune în împătrită ordine adevărul credinţei şi clarificarea Treimii, raportând toate la cap, adică la natura unicului Dumnezeu. În acestea, aşadar, este orice adevăr şi orice clarificare a adevărului. Prin urmare, dacă vrei să împlineşti slujirea arhiereului, după rânduială, în faţa lui Dumnezeu, să ai mereu în piept cuvântul evanghelic şi credinţa în Treime! Acestuia i se potriveşte cuvântul apostolic, atât în rost, cât şi în nume: numai numele lui Dumnezeu îl are mereu în frunte şi toate sunt raportate la Unul Dumnezeu.

Arhiereul să aibă veşmintele sale şi asupra părţilor lăuntrice, să aibă părţile sexuale acoperite, *ca să fie sfânt cu trupul şi cu duhul*, ca să fie curat şi în cugetări, şi în fapte[95]. Să aibă, în jurul hainei, şi

Cf. Ex. 25,7; 28,4

Cf. Ex. 35,27

Cf. Mt. 5,16

Cf. Ex. 28,15 *sqq.*

Cf. Ex. 28,36

Cf. Ex. 28,30

Cf. 1Cor. 7,23

inquit, *in sancta det sonitum et non intret cum silentio.* Et haec tintinnabula, quae semper sonare debent, in extremo uestimenti sunt posita, idcirco credo, ut de extremis temporibus et fine mundi numquam sileas, sed inde semper sones, inde disputes et loquaris, secundum eum qui dixit: *Memor esto nouissimorum tuorum, et non peccabis.* Ad hunc ergo modum homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit non solum in sancta, sed et in sancta sanctorum; ut possit adire propitiatorium, ubi sunt Cherubin, et inde ei appareat Deus. Sancta possunt esse ea quae in praesenti saeculo habere sancta conuersatio potest. Sancta uero sanctorum, in quae semel tantummodo intratur, ad caelum esse transitum puto, ubi est propitiatorium et Cherubin, ubi et mundis corde apparere poterit Deus, uel quia Dominus dicit: *Ecce, regnum Dei intra uos est.*

Haec interim, quantum ad praesens in transcursu occurrere sensibus nostris potuit, quantumque moderari auribus potuimus auditorum, de tabernaculo dicta sint, ut et unusquisque nostrum studeat facere intra se tabernaculum Deo. Non enim frustra de patribus refertur quia in tabernaculis habitauerint. Ego sic intelligo Abraham habitasse in tabernaculis et Isaac et Iacob. Construxerunt namque isti intra se tabernaculum Deo, qui se tantis ac talibus uirtutum splendoribus adornauerunt. Refulgebat namque in iis insigne regium purpura, propter quod dicebatur ad Abraham a filiis Heth: *A Deo rex in nobis tu es.* Splendebat et coccum; promptam enim ad iugulandum Deo unicum dextram tenuit. Splendebat hyacinthum, cum caelum semper intuens caeli Dominum sequebatur. Sed et in ceteris similiter ornabatur.

clopoţei, ca, ***intrând, să dea sunet în Sfinte şi să nu intre cu tăcere.*** Iar aceşti clopoţei, care trebuie să sune tot timpul, au fost puşi la marginea veşmintelor: cred că niciodată nu trebuie să păstrezi tăcerea despre vremurile din urmă şi despre sfârşitul lumii, ci tot timpul să-l proclami, să discuţi şi să vorbeşti despre el, urmând celui care a spus: ***Aminteşte-ţi de cele din urmă ale tale şi nu vei păcătui!*** Aşadar, în acest fel omul nostru lăuntric să fie împodobit lui Dumnezeu ca arhiereu, ca să poată intra nu numai în Sfinte, ci şi în Sfintele Sfintelor, ca să poată veni la [capacul de] împăcare, unde sunt heruvimii şi de unde Dumnezeu îi apare. Sfintele pot fi cele ce pot avea petrecere sfântă în veacul prezent. Însă Sfintele Sfintelor, în care se intră doar o singură dată [pe an], cred că sunt trecerea la cer, unde se află împăcare şi heruvimi, unde Dumnezeu va putea apărea celor curaţi cu inima, sau fiindcă Domnul spune: ***„Iată, împărăţia lui Dumnezeu este în voi!”.***

Cf. Ex. 28,35

Sir. 7,36

Cf. Ex. 25,17-18

Cf. Ex. 30,10

Lc. 17,21

Acestea să fie spuse, deocamdată, despre cort, atât cât a putut să apară înţelegerii noastre acum, în trecere, cât am putut potrivi urechilor auditorilor, cu scopul ca şi fiecare dintre noi să se străduiască să facă în el cortul lui Dumnezeu. Căci nu fără noimă se relatează despre părinţi că locuiau în corturi. Eu astfel înţeleg că Avraam, Isaac şi Iacob au locuit în corturi: construiseră în ei cort lui Dumnezeu, ei, care se împodobiseră cu atât de multe şi diverse străluciri ale virtuţilor. Căci strălucea în ei însemnul regilor, purpura, pentru care se spune lui Avraam de către fiii lui Heth: ***„Între noi, tu eşti rege de la Dumnezeu!”.*** Strălucea şi stacojiul, căci a ţinut dreapta sa cu tărie spre a-şi înjunghia lui Dumnezeu unicul fiu. Strălucea hyacintul când, privind mereu cerul, îl urma pe Dumnezeu. Şi în toate celelalte la fel fusese împodobit.

Gn. 23,6

Cf. Gn. 22
Cf. Gn. 15,5

Ego sic intelligo et diem festum tabernaculorum, qui mandatur a lege, ut exeat populus certa die anni, et in tabernaculis habitet habens ramos palmarum et frondes salicis ac populi et ramos arboris frondosae. Palma uictoriae signum est illius belli quod inter se caro et spiritus gerit; arbor autem populus et salix tam uirtute quam nomine uirgulta sunt castitatis. Quae si integre conserues, habere potes et nemorosae ac frondentis arboris ramos, quae est aeterna et beata uita, cum te *Dominus in loco uiridi collocauerit super aquam refectionis*, per Christum Iesum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

Eu astfel înțeleg și ziua de sărbătoare a corturilor, care este poruncită de Lege: poporul să iasă, într-o anume zi din an, și să locuiască în corturi, având ramuri de palmieri, frunze de salcie și de plop și ramuri de copac înfrunzit. Palmierul este semnul victoriei în acel război ce se poartă între carne și duh[96]. Iar plopul și salcia sunt, atât prin rost, cât și prin nume[97], ramurile castității. Pe care, dacă le păstrezi întregi, poți avea și ramurile arborelui des și înfrunzit, care este viața veșnică și fericită[98], când *Domnul te va așeza în loc înverzit, lângă apa odihnei*, prin Hristos Iisus, Domnul nostru, *Care are slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Lv. 23,40

Cf. Gal. 5,17

Ps. 22,2

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia X

De muliere praegnante quae duobus uiris litigantibus abortierit

1. *Quod si litigabunt duo uiri et percusserint mulierem praegnantem, et exierit infans eius nondum formatus, detrimentum patietur quantum indixerit uir mulieris, et dabit cum honore. Quod si deformatus fuerit, dabit animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, combusturam pro combustura, uulnus pro uulnere, liuorem pro liuore.*

Primo omnium in his requirendum puto sub quo legis titulo huiusmodi statuta censentur. Non enim, ut simplicioribus uidetur, cuncta quae statuuntur lex dicitur, sed quaedam quidem lex, quaedam testimonia, alia mandata et iustitiae, quaedam iudicia appellantur. Quod euidentius in unum collectum octauus decimus edocet Psalmus, cum dicit: *Lex Domini irreprehensibilis, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam praestans paruulis. Iustitiae Domini rectae, laetificantes corda, praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini castus, permanens in saeculum saeculi, iudicia Domini uera, iustificata in semet ipsa.* Cum ergo istae diuersitates eorum quae in lege statuta sunt habeantur, nunc sermo qui habetur in manibus sub titulo iustitiarum uel iustificationum scriptus

Omilia X

Despre femeia însărcinată care a avortat din pricina a doi bărbaţi ce erau în dispută

1. *Dacă doi bărbaţi vor fi în dispută şi vor lovi o femeie însărcinată, şi va ieşi pruncul ei încă neformat, va suferi o daună, cât îi va impune bărbatul femeii, şi va da cu onoare. Iar dacă va fi fost conformat, va da suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, rană pentru rană, vânătaie pentru vânătaie.* Ex. 21,22-23

Înainte de toate, cred că se cuvine a fi cercetat aici sub care capitol al Legii trebuie socotite aceste prevederi. Căci nu toate cele prevăzute se numesc „lege", cum pare celor mai simpli, ci unele sunt lege, altele mărturii, altele porunci şi îndreptări, iar altele judecăţi. Ceea ce învaţă mai clar, reunindu-le, Psalmul al optsprezecelea: *Legea Domnului este ireproşabilă, convertind suflete; mărturia Domnului este fidelă, înfăţişând înţelepciune copilaşilor. Îndreptările Domnului sunt drepte, veselind inimile, preceptul Domnului e clar, luminând ochii. Frica de Domnul este castă, rămânând în veacul veacului, judecăţile Domnului sunt adevărate, justificate în ele însele.* Ps. 18,8-9
Aşadar, de vreme ce se indică deosebirile celor stabilite în Lege, textul discutat este scris sub titlul îndreptărilor sau al reparaţiilor. Căci astfel spune

est. Sic enim dicit superius: *Et haec iustitiae, quas proponeS palam iis.* Non est autem praesentis temporis uniuscuiusque horum exponere differentias; exigimur enim explanationem horum quae lecta sunt.

Sciendum sane est quod pars aliqua ex his de quibus disserendum nobis est in Euangelio secundum Matthaeum posita est, dicente Domino hoc modo: *Audistis quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico uobis, non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dextram maxillam, conuerte ei et alteram.* Sed fortassis qui Scripturas attentius legit dicat ea quae de Euangelio scripta memorauimus, non de hoc Exodi sumpta loco, sed magis de Deuteronomio, ubi nihilominus hoc modo quaedam scripta referuntur: *Quod si steterit,* inquit, *testis iniquus, testimonium ferens aduersum hominem de impietate, statuentur utrique homines, quibus est controuersia, ante Dominum et ante sacerdotes et ante iudices, quicumque illi fuerint in diebus illis, et discutient iudices diligenter et examinabunt. Et ecce inuenient quia testis iniquus testatus est iniuste, exsurrexit aduersum fratrem suum, et facietis ei quemadmodum ipse conatus est facere fratri suo, et auferetis malignum de medio uestrum, ut ceteri audientes metum habeant, et non adiciant ultra facere secundum uerbum hoc malum inter uos. Non parcet oculus tuus super eum, animam pro anima, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.* Videntur quidem in utroque loco similia dici, non tamen euidenter ostenditur ex quo potissimum loco sermo, qui in Euangelio positus est, uideatur assumptus, quem dixit quia: *Audistis quod dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente.*

2. Verumtamen nunc ad ea nobis quae in Exodo scripta sunt sermo uertendus est, ubi duo uiri litigant et percutiunt mulierem praegnantem, et ita percutiunt ut exeat infans ex

mai sus: *„Și acestea sunt îndreptările pe care le vei pune în fața lor!".* Însă nu este momentul să explicăm diferențele fiecăreia dintre acestea, căci acum ni se cere explicația celor citite. Ex. 21,1

Desigur, este necesar de știut că o parte din cele ce trebuie expuse a fost așezată în Evanghelia după Matei, acolo unde Domnul spune: *„Ați auzit că s-a spus: «Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte». Eu însă vă spun vouă: nu vă opuneți răului! Dar dacă cineva te va lovi peste obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt!".* Mt. 5,38 Dar poate că cineva care citește mai atent Scriptura va spune că cele amintite, scrise în Evanghelie, nu sunt luate din acest loc al Exodului, ci mai degrabă din Deuteronom, unde, la fel, se relatează unele scrise similar: *„Dacă va sta în față un martor nedrept, aducând mărturie de impietate împotriva unui om, ambii oameni care sunt în controversă vor fi puși în fața Domnului, în fața preoților și în fața judecătorilor, care vor fi în acele zile, și judecătorii vor discuta cu grijă și vor examina. Și, iată, vor descoperi că martorul nedrept a mărturisit strâmb, s-a ridicat împotriva fratelui său, și îi veți face lui ceea ce el a încercat să-i facă fratelui său, și îl veți scoate pe cel rău din mijlocul vostru, ca ceilalți, auzind, să aibă teamă și să nu se gândească să mai facă acest rău între voi, după cuvânt. Ochiul tău nu va avea milă pentru el: suflet pentru suflet, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior".* Dt. 19,16-21 Pare că în ambele locuri sunt spuse lucruri asemănătoare: așa că nu este clar din ce loc pare luat mai degrabă cuvântul pus în Evanghelie, pe care Domnul l-a spus: *„Ați auzit că s-a spus: «Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte»".* Mt. 5,38

2. Totuși cuvântarea trebuie să se întoarcă acum la cele ce au fost scrise în Exod, unde doi bărbați au o dispută și lovesc o femeie însărcinată, și o lovesc

ea uel *formatus* iam uel *nondum formatus*. Primo quidem uideamus, de eo qui *nondum formatus* exierit, quomodo iubetur damno pecuniae percuti unus ex his qui litigant, cum ab Scriptura culpa litis, non ad unum, sed ad utrumque referatur? Quid etiam est quod uir mulieris *indicit* uel imponit ei et non iis, et *dabit* et non potius dabunt *cum honore*? Et quis iste *honor* est? Quod si infans iam *formatus* exierit percussa a litigantibus uiris praegnante muliere, animam dari pro anima facile intelligimus, hoc est ut morte uindicetur admissum. Quae sequuntur autem, operae pretium est explicare: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Neque enim uidetur esse possibile ut infans, quem percussa mulier abortierit, quamuis formatus exierit, intelligamus quod uiri litigantis calce percussus oculum in uentre perdiderit, pro quo orbari oculo a iudicibus debeat. Sed pone, sit et hoc, quia iam formatus refertur, quid et de dente dicemus? Numquid in matris uentre dentes habuit, quos percutientis ictus excuteret? Si uero haec referamus ad eam quae abortierit, quomodo rursum conueniet ut abortiens mulier oculum perdat aut dentes doleat? Sed pone quia percussa dicatur in oculo aut in dente, et inde causa abiciendi infantis exorta sit, pone liuorem, pone uulnus acceperit, quid etiam dicemus *combusturam pro combustura?* Numquid litigantibus uiris assistens mulier comburi potuit, ut *combustura pro combustura soluatur?* Quae tamen singula uidentur mihi ne in Deuteronomii quidem locis, ubi similiter scripta referuntur, facilem habere exitum posse.

Ponamus enim et ibi *exsurrexisse testem iniquum* testimonium falsum dicentem aduersum hominem de impietate. Adhibeatur uterque iudicio, inquirant iudices diligenter,

astfel încât pruncul iese din ea, deja *format* sau *încă neformat*. Să vedem mai întâi, în cazul în care va ieşi *încă neformat*, cum de se porunceşte ca doar unul dintre cei ce dispută să fie lovit de un prejudiciu bănesc, de vreme ce culpa disputei este atribuită de Scriptură nu unuia singur, ci amândurora? Şi ce înseamnă că bărbatul femeii evaluează sau îi *impune* lui, şi nu amândurora, şi că *va da*, nu că mai degrabă „vor da" *cu onoare*? Dar ce este această *onoare*? Iar dacă pruncul va ieşi deja *format*, după ce femeia însărcinată a fost lovită de bărbaţii care dispută, înţelegem fără dificultate că se dă suflet pentru suflet: vinovăţia este răzbunată prin moarte. Cele ce urmează însă sunt dificil de explicat: *ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*. Căci pare imposibil să înţelegem că pruncul pe care femeia lovită îl va lepăda, deşi va ieşi format, a pierdut în pântece un ochi, lovit de piciorul bărbatului ce dispută, ochi pentru care omul ar trebui să fie privat de un ochi de către judecători. Dar să admitem, fie şi aceasta (fiindcă se relatează că era deja format): ce vom spune şi despre dinte? Oare a avut dinţi în pântecele mamei, pe care lovitura agresorului să-i fi scos? Iar dacă raportăm acestea la cea care va avorta, în ce fel, iarăşi, se va potrivi ca femeia ce avortează să-şi piardă ochiul ori să simtă o durere de dinţi? Dar să admitem că se spune „lovită" pentru a se indica ochiul sau dintele, şi că de aici ar fi apărut cauza avortării copilului, să admitem vânătaia, să admitem că a fost rănită; ce vom spune şi despre *arsură pentru arsură*? Oare femeia care a asistat la o dispută a bărbaţilor a putut fi arsă, ca să fie plătită *arsură pentru arsură*? Aceste chestiuni nu mi se par a comporta o soluţie facilă nici în locurile Deuteronomului, unde cele scrise indică la fel.

Ex. 21,22-23

Ex. 21,24

Să admitem că acolo *s-a ridicat un martor nedrept*, rostind o mărturie falsă despre impietate, împotriva unui om. Ambii sunt chemaţi la judecată; judecătorii

deprehendant accusatorem uel testem illum falsa dixisse: quomodo iudex, qui parcere non debet falso testi et animam rei pro innocentis anima damnare, quomodo, inquam, poterit etiam *oculum pro oculo* eximere? Quasi uero is qui iniuste accusabatur in oculo laedendus fuerit ab accusatore aut in dente uel manu uel pede. Haec autem nobis dicta sunt ostendere uolentibus quod, in utroque loco, quae scripta sunt edisseri non facile queant. Oportebat enim nos prius secundum historiam discutere quae leguntur, et sic, quoniam *lex spiritalis est*, spiritalem in his intelligentiam quaerere.

3. Verum, quantum ad praesens spectat, etiam ipsa nobis allegoriae pars, quae semper patere latius solet, in angustum cogitur. Tamen, prout possumus, quid nobis in loco uideatur explanare temptabimus. Frequenter diximus quod in Scripturis iisdem uocabulis iisdemque officiis membra animae nominentur, quibus utuntur uel appellantur corporis membra. Verbi gratia ut cum dicitur: *Vides festucam in oculo fratris tui, et ecce, in oculo tuo trabes subiacet.* Certum est enim quod non de oculo corporis dicat, in quo trabes iaceat, sed de oculo animae. Et cum dicit: *Qui habet aures audiendi, audiat* et: *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem* et multa his similia. Haec autem idcirco praemisimus, uti ne super membrorum nos uocabulis similitudo conturbet.

Sint ergo duo uiri isti qui litigant, duo disputantes et de dogmatibus uel quaestionibus legis secum inuicem conquirentes et, ut Apostoli sermone dicamus, rixantes *circa uerborum pugnas.* Vnde et idem Apostolus sciens inter fratres huiusmodi lites exsurgere praecipit et dicit: *Noli*

cercetează cu grijă, descoperă că acuzatorul, ori acel martor, a rostit cele false. În ce fel judecătorul, care nu trebuie să-l cruţe pe martorul fals, care trebuie să ia sufletul celui vinovat pentru sufletul celui nevinovat, în ce fel, spun, ar putea scoate *ochi pentru ochi*? Ca şi cum cel acuzat pe nedrept ar fi fost vătămat la ochi, la dinţi, la mână sau la picior de către acuzator. Acestea ne-au fost spuse ca să arătăm celor ce vor că, în ambele locuri, cele scrise nu pot fi uşor explicate[99]. Căci se cuvenea ca noi să analizăm cele ce sunt citite mai întâi după istorie, şi astfel, fiindcă *legea este duhovnicească*, să căutăm în ele înţelegerea duhovnicească.

Cf. Rom. 7,14

3. Dar, cât priveşte acest moment, chiar şi perspectiva alegoriei, care obişnuieşte să se deschidă totdeauna mai larg, este pentru noi restrânsă. Totuşi, atât cât putem, vom încerca să explicăm ce ni se pare [indicat] în acest loc. Am spus adesea că în Scripturi mădularele sufletului sunt numite cu acelaşi nume şi îndeplinesc aceleaşi funcţii pe care le îndeplinesc sau le primesc ca nume mădularele trupului. Spre exemplu, când se spune *„Vezi paiul în ochiul fratelui tău, şi, iată, în ochiul tău se află o bârnă"*: este sigur că aici nu vorbeşte despre ochiul trupului, în care se află o bârnă, ci de ochiul sufletului. Alte exemple: când spune *„Cine are urechi de auzit să audă!"*, *„Cât de frumoase sunt picioarele celor ce vestesc pacea!"* şi multe de acest fel. Am aşezat mai întâi acestea, ca să nu ne tulbure asemănarea în privinţa mădularelor.

Cf. Mt. 7,3 *sqq.*

Cf. Mt. 13,9

Cf. Is. 52,7

Iată-i, aşadar, pe aceşti doi bărbaţi care dispută, care discută, care se întreabă reciproc despre doctrinele sau chestiunile Legii, doi bărbaţi care, ca să folosim cuvântul Apostolului, dispută *cu înverşunare luptele cuvintelor.* De unde şi acelaşi Apostol, ştiind că între fraţi se ridică dispute de acest fel, sfătuieşte şi spune:

Cf. 1Tim. 6,4

uerbis contendere, ad nihil enim utile est, in subuersione audientium, et alibi: *Quaestiones autem legis deuita, sciens quod generant lites. Seruum autem Dei non oportet litigare.* Quia ergo isti qui in quaestionibus litigant *ad subuersionem audientium* litigant, idcirco percutiunt mulierem praegnantem et eiciunt infantem eius uel formatum iam uel nondum formatum. Mulier praegnans dicitur anima quae nuper concepit Dei uerbum.

De tali autem conceptione legimus et in alio loco scriptum: *A timore tuo, Domine, in utero concepimus, et peperimus.* Qui ergo concipiunt et statim pariunt, isti nec mulieres aestimandae sunt, sed uiri et perfecti uiri. Denique audi et prophetam dicentem: *Si peperit terra in una die, et nata est gens de semel.* Ista est generatio perfectorum, quae statim sub die ut concepta fuerit, nascitur. Verum ne tibi nouum uideatur quod uiros parere diximus, iam dudum praemisimus quomodo membrorum appellationes suscipere debeas, ut recedas a corporeis sensibus et interioris hominis capias intellectum. Si autem uis ut adhuc tibi et in hoc de Scripturis satisfaciam, audi Apostolum dicentem: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis.* Perfecti ergo sunt et uiri fortes, qui statim ut concipiunt, pariunt, id est qui conceptum fidei uerbum in opera producunt.

Anima autem, quae concepit et in uentre retinet et non parit, ista mulier appellatur, sicut et propheta dicit: *Dolores partus aduenerunt ei, et uirtus pariendi non est in ea.* Haec ergo anima, quae nunc pro infirmitate sui mulier appellatur, duobus inter se litigantibus uiris et in certamine scandala proferentibus – quod habere semper uerborum contentio solet – percutitur et scandalizatur, ita ut uerbum fidei, quod

Să nu doriți certurile de cuvinte, căci la nimic nu sunt folositoare, decât spre răsturnarea celor ce ascultă! Și, în alt loc: *Dar să eviți chestiunile Legii, știind că nasc dispute. Or, nu trebuie ca slujitorul lui Dumnezeu să intre în dispută.* Așadar, de aceea lovesc femeia însărcinată și-i scot pruncul, format sau încă neformat: fiindcă cei ce dispută chestiunile dispută *spre răsturnarea celor ce ascultă.* Femeie însărcinată este numit sufletul[100] care tocmai a zămislit cuvântul lui Dumnezeu. 2Tim. 2,14 2Tim. 2,23-24

Despre o asemenea zămislire citim ce s-a scris și în alt loc: *Din frica Ta, Doamne, am zămislit în pântece și am născut.* Așadar, cei care zămislesc și de îndată nasc nu trebuie considerați femei, ci bărbați, și încă bărbați desăvârșiți. În fine, ascultă-l pe profet: *Dacă pământul a născut într-o zi, și un popor s-a născut dintr-o dată.* Aceasta este generația celor desăvârșiți, care se naște de îndată, chiar în ziua în care a fost zămislirea. Să nu-ți pară straniu că am spus că bărbații nasc: tocmai am amintit în ce fel trebuie să înțelegi numele mădularelor, ca să te îndepărtezi de simțurile trupești și să capeți înțelegerea omului lăuntric. Dacă însă vrei să te mulțumesc în această chestiune și din Scripturi, ascultă ce spune Apostolul: *Fiii mei, pe care vă nasc din nou, până ce Hristos se va forma în voi...* Așadar, sunt desăvârșiți și bărbați puternici cei ce nasc imediat după zămislire, cei care scot cuvântul credinței în fapte. Is. 26,18 Is. 66,8 Gal. 4,19

Sufletul care zămislește și oprește în pântece, dar nu naște, se numește femeie, după cum și profetul spune: *Durerile nașterii au ajuns-o, și nu se află în ea puterea de a naște.* Acest suflet, așadar, care acum se numește femeie din cauza lipsei sale de tărie, este lovit și scandalizat, doi bărbați disputând între ei și aruncând în luptă cuvinte scandaloase (lucru totdeauna prezent într-o ceartă de cuvinte), astfel încât *Cf.* Is. 37,3

tenuiter conceperat, abiciat et perdat, et haec est lis et contentio *ad subuersionem audientium*. Si ergo nondum formatum anima quae scandalizata est abiecerit uerbum, qui scandalizauit damnum dicitur pati. Vis scire quia est in aliquibus formatum uerbum, in aliquibus nondum formatum? Euidenter nos docet Apostoli sermo quem supra memorauimus, cum ait: *Donec formetur Christus in uobis*; Christus autem est Verbum Dei. Per quod ostendit quia eo tempore quo scribebat, nondum erat in illis formatum Verbum Dei; si ergo nondum formatum exierit, damnum patietur.

De damnis doctorum etiam Apostolus docet, cum dicit: *Si cuius autem opus arserit, damnum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem*. Sed et Dominus in Euangeliis dicit: *Quid enim prodest homini, si uniuersum mundum lucretur, animam autem suam perdat aut damnum faciat?* Unde uidetur ostendi quod quaedam peccata ad damnum quidem pertineant, non tamen ad interitum; quia qui damnum passus fuerit, ipse tamen saluari dicitur, licet *per ignem*. Unde, credo, et Iohannes Apostolus in epistola sua dicit quaedam esse peccata ad mortem, quaedam non esse ad mortem. Quae autem sint species peccatorum ad mortem, quae uero non ad mortem sed ad damnum, non puto facile a quoquam hominum posse discerni. Scriptum namque est: *Delicta quis intelligit?* Verumtamen ex his quae in Euangelio per parabolas referuntur, ex parte aliqua cognoscere possumus cuiusmodi sint quae damna nominantur, cum ibi uidemus ad lucrum deputari quaedam, quae per negotiationem quaesita dicuntur. Verbi gratia, cum referuntur super quinque mnas acquisitae esse aliae quinque, uel super duas acquisitae aliae duae; aut cum drachma uel denarium uel talentum ponitur, et quasi pecunia quaedam

cuvântul credinței, care fusese zămislit cu gingășie, este scos afară și pierdut: aceasta este disputa și cearta ce duce *spre răsturnarea celor ce ascultă*. Dacă, aşadar, sufletul ce a fost scandalizat va lepăda cuvântul încă neformat, se spune că cel ce a scandalizat va suferi un prejudiciu. Vrei să știi că în unii cuvântul este format, iar în alții el nu e încă format? Evident, ne învață aceasta cuvântul apostolului amintit mai înainte: *...până ce Hristos se va forma în voi.* Or, Hristos este Cuvântul lui Dumnezeu. Prin aceasta se arată că, în acel timp în care scria, încă nu era format în ei cuvântul lui Dumnezeu; dacă, aşadar, va ieși încă neformat, va suferi prejudiciu.

2Tim. 2,14

Gal. 4,19

Despre prejudiciile suportate de cei ce instruiesc și Apostolul învață, când spune: *Dacă însă lucrarea lui va arde, va suferi prejudiciu. El însă va fi mântuit, dar astfel, ca prin foc.* Dar și Domnul spune în Evanghelie: *„Ce-i folosește omului dacă câștigă lumea întreagă, însă își pierde sufletul său sau îi aduce prejudiciu?"*. De aici se pare a se arăta că unele păcate duc la prejudiciu, nu la moarte, fiindcă cel ce va suferi prejudiciu se mântuiește, deși *prin foc*. Din acest motiv, cred, și Apostolul Ioan spune în epistola sa că unele păcate sunt spre moarte, iar că altele nu sunt spre moarte. Însă consider că nu se poate discerne ușor, de către orice om, care sunt soiurile de păcate ce sunt spre moarte și care sunt cele ce nu sunt spre moarte, ci spre prejudiciu. Căci s-a scris: *Cine înțelege greșelile?* Totuși din cele relatate prin parabole în Evanghelie, noi putem cunoaște în parte de ce fel sunt cele ce se numesc prejudicii, când vedem acolo că unele sunt puse în relație cu câștigurile căutate prin negoț. Spre exemplu, când se relatează că, pe lângă cinci mine, au fost câștigate altele cinci, sau că pe lângă cele două au fost câștigate altele două, sau când se folosește drahma sau dinarul sau talantul și când sunt numite cele ce

1Cor. 3,15

Cf. Mt. 16,26

Cf. 1In. 5,16

Ps. 18,12

Cf. Mt. 25,14 *sqq.*; Lc. 19,13

Cf. Lc. 15,8; 10,35

in quaestu operum nominatur ; sed et cum dicitur paterfamilias ponere rationem cum seruis suis, et offertur ei unus qui debebat decem milia talenta. Talis ergo quaedam ratio damni est ut, uerbi gratia, qui pro mercede sua accepturus erat decem mnas, non accipiat decem, sed octo uel sex aut etiam minus ; et hoc damno percuti dicitur is qui causam scandali infirmiori et muliebri praebuit animae.

4. Dabit autem, inquit, secundum quod *indixerit* uel imposuerit *uir eius, et dabit cum honore.* Animae discentis uir magister eius est ; secundum quod indixerit ergo uir iste, uel Christus qui omnium magister est, uel qui pro Christo Ecclesiae praeest doctor animarum, ille qui *ad subuersionem audientium* uerbis contendit, patietur damnum pro anima illa quae *nondum formatum* abiecit *infantem.* Quod potest forte de scandalo catechumeni accipi nondum formati. Potest enim fieri, ut rursum ipse qui laesit, instruat, reparet, restituat animae ea quae perdidit, et haec iam faciat *cum honore,* cum modestia, cum patientia, sicut Apostolus dicit : *Cum mansuetudine corripientes eos qui resistunt,* non cum lite, sicut prius, cum scandalum intulit.

Quod si formatus iam fuerit infans, dabit animam pro anima. Formatus infans potest uideri sermo Dei in corde eius animae quae gratiam baptismi consecuta est, uel quae euidentius et clarius uerbum fidei concepit. Haec ergo si nimia contentione doctorum percussa abiecerit uerbum, et inuenta fuerit esse de illis de quibus dicebat Apostolus : *Iam enim quaedam conuersae sunt retro post Satanam, animam pro anima dabit.* Vel in die iudicii accipiendum est apud eum iudicem *qui potest animam et corpus perdere*

rezultă din muncă ca niște monede, dar și când se spune că stăpânul familiei cere socoteală sclavilor săi și i se prezintă unul care datora zece mii de talanți. Există, așadar, un înțeles al prejudiciului : spre exemplu, cel ce ar fi trebuit să primească, drept plată a sa, zece mine, nu primește zece, ci opt sau șase sau chiar mai puțin. Astfel, se numește lovit de prejudiciu cel care a furnizat unui suflet mai slab și femeiesc pricină de scandal.

Cf. Mt. 18,23 *sqq.*

4. Îi va da însă, spune Scriptura, după cum *va impune* sau evalua *bărbatul ei, și îi va da cu onoare.* Bărbatul sufletului ce învață este magistrul acestuia. Așadar, [va da] după cum va impune acest bărbat : ori Hristos, care este magistrul tuturor[101], ori cel care este, în locul lui Hristos, învățător al sufletelor în fruntea Bisericii. Cel ce se opune prin cuvinte, *spre răsturnarea celor ce ascultă,* va suferi prejudiciu pentru acel suflet care leapădă *pruncul încă neformat.* Ceea ce poate fi înțeles, eventual, că s-a produs din scandalul unui catehumen încă neformat. Căci se poate întâmpla ca, invers, cel ce a lovit să instruiască, să repare, să redea sufletului cele pe care le pierduse, și acestea să le facă încă *cu onoare* : cu umilință, *cu răbdare,* după cum spune Apostolul, *corectând cu blândețe pe cei care rezistă,* și nu prin dispută, ca mai înainte, când a adus înlăuntru scandal.

Cf. Ex. 21,22

Cf. 2Tim. 2,14

2Tim. 2,25

Dacă pruncul va fi fost format, va da suflet pentru suflet. Pruncul format poate fi considerat cuvântul lui Dumnezeu în inima acelui suflet care a ajuns la harul botezului, sau care a zămislit mai clar și mai evident cuvântul credinței. Așadar, dacă acesta, lovit de cearta ascuțită a învățătorilor, va lepăda cuvântul, el va fi găsit a fi dintre cei despre care Apostolul spunea : *Căci deja unii s-au întors înapoi, după Satana* : atunci *va da suflet pentru suflet.* Sau trebuie înțeles sufletul în ziua judecății, în fața acestui judecător

Ex. 21,23

1Tim. 5,15

Ex. 21,23

in gehennam; quia et alibi dicit propheta ad Ierusalem: *Dedi commutationem tuam Aegyptum et Aethiopiam et Soenen pro te.* Vel certe potest fortassis etiam illud aptari, ut, qui sibi conscius tanti scandali fuerit, ponat *animam* suam *pro anima* illius quem scandalizauerit, et usque ad mortem det operam quomodo redeat, quomodo reparetur, quomodo restituatur ad fidem.

Ponat etiam *oculum pro oculo:* si oculum laesit animae, id est intellectum eius turbauit, auferatur oculus ipsius ab eo qui Ecclesiae praeest, et intellectus eius ille turbulentus et ferox, qui scandalum generat, desecetur.

Sed et si dentem laesit auditoris, quo suscipiens cibum uerbi uel comminuere uel molaribus terere solitus erat, ut subtilem ex his ad uentrem animae transmitteret sensum, si hunc dentem ille uexauit et euellit, ut contentione ipsius non possit anima subtiliter et spiritaliter suscipere uerbum Dei, auferatur dens eius qui non bene Scripturarum comminuit et diuidit cibos. Fortassis enim propter hoc et alibi dicitur de Domino: *Dentes peccatorum conteruisti*; et alibi nihilominus scribitur: *Qui manducat uuam acerbam, obstupescent dentes eius*; et alibi: *Molas leonum confregit Dominus.* Sic ergo per membra dicitur laedi anima et percuti.

Manum quoque *pro manu* et *pedem pro pede* deposcitur. Manus est animae uirtus, qua tenere aliquid et constringere potest, uelut si dicamus actus eius et fortitudo; et pes, quo incedit ad bona uel mala. Quia ergo si scandalum patiatur anima, non solum in fide, sed et in actibus deicitur, qui per manus significantur, et pedes auferuntur illius qui

care poate pierde sufletul şi trupul în gheenă, fiindcă şi în altă parte profetul spune către Ierusalim: *„Am dat Egiptul în schimbul tău, Etiopia şi Soene pentru tine".* Sau poate să se potrivească, eventual, şi aceasta: cel conştient de un asemenea scandal îşi pune *sufletul* lui *pentru sufletul* celui pe care l-a scandalizat, şi lucrează până la moarte, [gândindu-se] în ce fel să-l întoarcă, în ce fel să-l refacă, în ce fel să-l aducă din nou la credinţă.

Mt. 10,28; Lc. 12,5

Is. 43,3

Să pună şi *ochi pentru ochi*: dacă a lovit ochiul sufletului, adică dacă a tulburat înţelegerea lui, ochiul aceluia să fie luat de cel ce este în fruntea Bisericii. Să se taie înţelegerea lui, turbulentă şi sălbatică, ce a generat scandal.

Dar şi dacă a vătămat dintele celui ce ascultă, dintele prin care, primind hrana cuvântului, obişnuia să o mărunţească, să o sfarme cu măselele, ca să ducă înţelegerea fină din ele către pântecele sufletului, dacă acela a zguduit şi a smuls acest dinte, astfel încât, datorită dispariţiei lui, sufletul nu poate primi, fin şi duhovnicesc, cuvântul lui Dumnezeu din cauza certei aceluia, atunci să i se ia dintele celui ce nu a mărunţit şi nu a despărţit bine bucatele Scripturilor. Căci pentru aceasta, poate, se spune despre Domnul în alt loc: *Ai sfărâmat dinţii păcătoşilor.* În alt loc se scrie, la fel: *Cel ce mănâncă struguri acri, dinţii lui se vor strepezi.* Iar în alt loc: *Domnul a zdrobit pietrele de moară ale leilor.* Astfel, aşadar, prin intermediul mădularelor se spune că sufletul este lovit şi rănit.

Ps. 3,8

Ier. 38,30

Ps. 57,6

Se cere şi *mână pentru mână* şi *picior pentru picior.* Mâna este puterea sufletului prin care poate ţine şi strânge ceva, fapta şi puterea lui, ca să spun aşa; piciorul este cel prin care înaintează spre bune sau spre rele. Aşadar, dacă sufletul suferă scandal, el este răsturnat nu numai în credinţă, ci şi în fapte, care sunt indicate prin mâini şi picioare: celui care a

offendiculum praebuit manus, quibus non bene operatur, et pedes, quibus non bene incedit.

Recipiet etiam *combusturam,* qua combussit et gehennae tradidit animam. Per quae singula hoc ostenditur ut iste percussor omnibus detruncatus membris a corpore excidatur Ecclesiae, *ut ceteri,* inquit, *uidentes timorem habeant et non faciant similiter.* Idcirco et Apostolus, cum doctorem describit Ecclesiae, inter cetera praecipit *non percussorem,* ne percutiens praegnantes mulieres, animas incipientes, ponat *animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente.*

Tales sunt et illae animae quas etiam Dominus in Euangeliis deflet, cum dicit: *Vae praegnantibus et nutrientibus in illis diebus,* in quibus scandalizabuntur, *si fieri potest, etiam electi.* Sciendum tamen est quod non est perfectorum scandalizari, sed aut mulierum aut paruulorum, sicut et Dominus in Euangelio dicit: *Si quis scandalizauerit unum de pusillis istis minimis.* Pusillus ergo est et minimus, qui scandalizari potest: *Spiritalis autem diiudicat omnia* et *omnia probat et, quod bonum est, continet, ab omni uero specie mala se abstinet.* Haec, prout nobis occurrere potuerunt, in praesenti capitulo diximus. Poscamus uero a Domino, ut, quae perfecta sunt ipse nobis reuelare dignetur per Iesum Christum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

întins capcana i se iau mâinile, prin care nu a făptuit binele, şi picioarele, cu care nu a mers bine.

Va primi şi *arsura* prin care a mistuit şi a dat un suflet gheenei. Prin fiecare dintre acestea se arată că acest lovitor, amputat de toate mădularele, este tăiat din trupul Bisericii, *pentru ca ceilalţi, văzând, să aibă teamă şi să nu facă la fel.* De aceea şi Apostolul, când îl descrie pe învăţătorul Bisericii, sfătuieşte, între altele, ca el *să nu fie bătăuş,* ca nu cumva, lovind femeile însărcinate, sufletele începătoare, să pună *suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.*

Cf. Dt. 19,20

Cf. 1Tim. 3,3

Asemenea sunt şi acele suflete pe care Domnul le deplânge în Evanghelie, când spune: *„Vai celor însărcinate şi celor ce vor alăpta în acele zile",* în care vor fi scandalizaţi, *„eventual, chiar şi cei aleşi".* Trebuie ştiut totuşi că nu este specific celor desăvârşiţi a fi scandalizaţi, ci fie femeilor, fie pruncilor, după cum şi Domnul spune în Evanghelie: *„Dacă vreunul va scandaliza pe unul din aceştia, foarte mici, preamicuţi".* Preamicuţ este, aşadar, şi foarte mic cel ce poate fi scandalizat. *Iar cel duhovnicesc le judecă pe toate* şi *le încearcă pe toate: el păstrează ce este bun, păzindu-se însă de orice soi de răutate.* Pe acestea, atât cât ni s-au arătat nouă, le-am spus în această secţiune. Să cerem însă de la Domnul ca Însuşi să binevoiască a ne descoperi cele desăvârşite, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Mt. 24,19,24

Mt. 18,6

1Cor. 2,15

Cf. 1Tes. 5,21

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia XI

De siti populi in Raphidin, et de bello Amalechitarum et praesentia Iothor

1. Quoniam *omnis qui uult pie uiuere in Christo persecutionem patitur* et ab hostibus impugnatur, agens iter uitae huius semper esse debet armatus et stare semper in castris. Ideo et de populo Dei refertur: *Profecta est,* inquit, *omnis synagoga filiorum Istrahel de deserto Sin secundum castra sua per uerbum Domini.* Est ergo una quidem synagoga Domini, sed haec in quattuor castra diuiditur. Quattuor namque castra describuntur erga tabernaculum Domini posita, sicut refertur in Numeris.

Et tu ergo si semper uigiles et semper armatus sis et scias te in castris Domini militare, obserua illud mandatum quia *nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probauit,* quia, si ita milites ut a rebus saecularibus liber sis et in castris Domini agas semper excubias, et de te dicetur quia per uerbum Domini exeas *de deserto Sin* et uenias *in Raphidin*; Sin enim tentatio interpretatur, Raphidin uero sanitas iudicii. Qui bene exit de tentatione et quem tentatio probabilem reddit, iste uenit ad sanitatem iudicii; in die enim iudicii sanus erit, et sanitas

Omilia XI

Despre setea poporului în Rafidim, despre războiul amaleciților și prezența lui Iothor

1. Fiindcă *oricine vrea să trăiască evlavios în Hristos suferă persecuție,* urmând calea acestei vieți, 2Tim. 3,12
și este atacat de dușmani, trebuie ca el să fie totdeauna înarmat și în continuu să stea în tabere. De aceea și despre poporul lui Dumnezeu se relatează: *A ieșit toată adunarea fiilor lui Israel din deșertul Sinai, după taberele lor, prin cuvântul Domnului.* Ex. 17,1
Există, așadar, o singură adunare a Domnului, dar ea se împarte în patru tabere. Căci sunt descrise patru tabere așezate în jurul cortului Domnului, după cum se relatează în Numere. *Cf.* Nm. 2

Așadar, dacă și tu neîncetat vei veghea și vei fi mereu înarmat, știind că ești soldat în taberele Domnului, îndeplinește această poruncă: *Nici unul care luptă pentru Dumnezeu nu se implică în afacerile veacului, ca să-i placă Celui ce l-a înrolat.* 2Tim. 2,4
Fiindcă, dacă vei fi un soldat liber de afacerile veacului și vei face de gardă mereu în taberele Domnului, și despre tine se va spune că, prin cuvântul Domnului, ai ieșit *din deșertul Sinai* și ai venit *în Rafidim.* *Cf.* Ex. 17,1
„Sinai" se tâlcuiește „ispită", iar „Rafidim" „sănătatea judecății". Vine la sănătatea judecății cel care iese cu bine din ispită, cel pe care ispita l-a făcut încercat, căci în ziua judecății va fi sănătos, iar sănătatea îl va

cum eo erit qui in tentatione non fuerit uulneratus, sicut et in Apocalypsi scriptum est: *Qui autem uicerit, dabo ei de ligno uitae quod est in paradiso Dei mei.* Venit ergo ad sanitatem iudicii qui bene *disponit sermones suos in iudicio.*

2. Sed quid est quod sequitur? *Sitiit,* inquit, *populus aquam et murmurabant aduersum Moysen.* Videatur fortasse ex superfluo dictum, quod dixit quia aquam sitierit populus; suffecerat enim dicere quia *sitiit;* quid opus fuerat addere: *aquam sitiit?* Non est superflua adiectio; sunt enim diuersae sites et unusquisque habet propriam sitim. Qui beati sunt secundum uerbum Domini, *iustitiam sitiunt*; et alii nihilominus dicunt: *Sitiit anima mea ad te, Deus.* Qui uero peccatores sunt, patiuntur *non sitim aquae neque famem panis, sed sitim audiendi uerbum Dei.* Idcirco igitur et hic addit quia *populus sitiit aquam,* qui debuit Deum sitire, qui debuit *sitire iustitiam.*

Verum quia Deus uere *eruditor* est *infantium* et *magister insipientium,* corrigit culpas et emendat errores, et dicit ad Moysen ut sumat uirgam et percutiens petram educat iis aquas. Vult enim eos iam *de petra* bibere, uult eos proficere et ad interiora uenire mysteria. *Murmurauerunt* enim *aduersum Moysen,* et propterea iubet Dominus ut ostendat iis petram ex qua bibant. Si quis est qui legens Moysen murmurat aduersus eum, et displicet ei lex quae secundum litteram scripta est, quod in multis non uidetur seruare consequentiam, ostendit ei Moyses petram, qui est Christus, et adducit eum ad ipsam, ut inde bibat et reficiat sitim suam. Sed haec petra, nisi fuerit percussa, aquas non dabit; percussa uero fontes producit. Percussus enim Christus, et in crucem actus, Noui Testamenti fontes produxit; et

însoți pe cel care nu va fi fost rănit în ispită, după cum s-a scris și în Apocalipsă: *Iar celui ce va învinge, îi voi da lui din lemnul vieții care este în raiul Dumnezeului meu.* Așadar, la sănătatea judecății ajunge cel care *rânduiește* bine *cuvintele sale în judecată.* Ap. 2,7 *Cf.* Ps. 111,5

2. Dar ce semnifică ceea ce urmează? *A însetat poporul de apă și murmurau împotriva lui Moise.* Ex. 17,3 S-ar putea arăta redundant enunțul „poporul a însetat de apă", căci ar fi fost de ajuns să spună „a însetat". Ce nevoie a fost să adauge *a însetat de apă*? Nu este o adăugire redundantă, căci există mai multe tipuri de sete: fiecare are propria sete. Cei care sunt fericiți după cuvântul Domnului *însetează de dreptate*; alții *Cf.* Mt. 5,6 spun, nu mai puțin, *„a însetat sufletul meu de Tine, Dumnezeule".* Însă păcătoșii suferă *nu sete de apă, Cf.* Ps. 62,2 *nici foame de pâine, ci sete de a auzi cuvântul lui Dumnezeu.* De aceea, așadar, adaugă și aici: *poporul* Am. 8,11 *a însetat de apă,* el, care ar fi trebuit să înseteze de *Cf.* Ex. 17,3 Dumnezeu, *să înseteze de dreptate.*

Fiindcă însă Dumnezeu este cu adevărat *educatorul pruncilor* și *învățătorul celor necugetați,* El *Cf.* Rom. 2,20 îndreaptă greșelile și corectează erorile: El spune lui Moise să ridice toiagul și, lovind piatra, să le aducă lor ape. Căci vrea ca ei să bea încă de pe acum *din* *Cf.* Ex. 17,5 *piatră,* vrea ca ei să înainteze și să pătrundă în *sqq.* tainele lăuntrice. Fiindcă *au murmurat împotriva lui* *Cf.* 1Cor. 10,4 *Moise,* Domnul poruncește să le arate piatra din care beau. Dacă cineva, citindu-l pe Moise, murmură împotriva lui și îi displace Legea care a fost scrisă după literă, fiindcă nu pare a păstra, în multe, coerența, *Cf.* 1Cor. 10,4 Moise îi arată lui piatra, care este Hristos, și îl conduce la ea, ca de acolo să bea și să-și astâmpere setea lui. Dar această piatră nu va da ape decât dacă va fi fost lovită: doar lovită produce izvoare. Căci Hristos, lovit și adus pe cruce, a produs izvoarele

propterea dictum est de eo quia *percutiam pastorem et dispergentur oues*. Necesse ergo erat illum percuti; nisi enim ille fuisset percussus, et *exisset de latere eius aqua et sanguis*, omnes nos *sitim uerbi Dei* pateremur. Hoc est ergo quod et Apostolus interpretatus est, quia *omnes eundem manducauerunt spiritalem cibum, et omnes eundem spiritalem biberunt potum. Bibebant enim de spiritali sequenti petra; petra uero erat Christus*. Obserua tamen quod dixit hoc in loco Deus ad Moysen: *Antecede populum, et duc tecum maiores natu, id est presbyteros populi.* Non solus Moyses ducit populum ad aquas petrae, sed et seniores populi cum ipso. Non enim sola lex adnuntiat Christum, sed et prophetae et patriarchae et omnes *maiores natu.*

3. Post haec bellum describitur gestum cum Amalechitis, pugnasse refertur populus et uicisse. Antequam manducaret panem de caelo et biberet aquam de petra, non refertur populus pugnasse, sed dicitur ad eum: *Dominus pugnabit pro uobis, et uos tacebitis.* Est ergo tempus quando Dominus pugnat pro nobis, *nec permittit nos tentari supra id quod possumus,* nec impares uiribus sinit ad *fortis* uenire congressum. Denique et Iob omne illud tentationis suae famosissimum certamen iam *perfectus* impleuit. Et tu ergo cum coeperis manducare manna, panem caelestem uerbi Dei, et bibere aquam de petra, cumque ad interiora doctrinae spiritalis accesseris, sperato pugnam et praepara te ad bellum.

Bello igitur imminente, uideamus quid praecipiat Moyses: *Dixit,* inquit, *ad Iesum: elige tibi ipsi uiros, et exi, et conflige cum Amalech crastino.* Usque ad hunc locum beati nominis Iesu nusquam facta est mentio; hic primum uocabuli huius

Noului Testament; de aceea s-a spus despre El: *„Voi lovi păstorul şi oile se vor împrăştia".* Era necesar, aşadar, ca El să fie lovit, căci dacă nu ar fi fost lovit şi nu ar fi ieşit *din coasta Lui apă şi sânge,* noi toţi am pătimi *setea cuvântului lui Dumnezeu.* Aşadar, aceasta a explicat şi Apostolul: *Toţi au mâncat aceeaşi hrană duhovnicească şi toţi au băut aceeaşi băutură duhovnicească. Căci ei au băut din piatra duhovnicească ce urmează; piatra însă era Hristos.* Observă totuşi ce i-a spus în acest loc Dumnezeu lui Moise: *„Ieşi înaintea poporului şi ia cu tine pe cei mai mari după naştere, adică pe bătrânii poporului!".* Nu numai Moise duce poporul la apele pietrei, ci şi vârstnicii poporului cu el. Căci nu doar Legea îl anunţă pe Hristos, ci şi profeţii, şi patriarhii şi toţi cei *mai mari după naştere.*

Cf. Zah. 13,7
Cf. In. 19,34
Cf. Am. 8,11
1Cor. 10,3-4
Cf. Ex. 17,5

3. După acestea este descris războiul purtat cu amaleciţii; se relatează că poporul a luptat şi a învins. Înainte de a mânca pâine din cer şi de a bea apă din piatră nu se relatează că poporul a luptat, ci i se spune: *„Domnul va lupta pentru voi, iar voi veţi păstra tăcerea".* Există, aşadar, o vreme când Domnul luptă pentru noi, neîngăduind ca *noi să fim ispitiţi mai mult decât putem,* nelăsându-ne să venim la întâlnirea cu cel *puternic* câtă vreme suntem inegali în putere. Apoi şi Iov a dus la capăt întreaga luptă faimoasă a ispitirii lui când era deja *desăvârşit.* Şi tu, aşadar, când vei începe a mânca mana, pâinea cerească a cuvântului lui Dumnezeu, şi a bea apă din piatră, când vei pătrunde în cele lăuntrice ale învăţăturii duhovniceşti, aşteaptă-te la luptă şi pregăteşte-te de război!

Cf. Ex. 17,8 *sqq.*
Cf. Ex. 16,4
Cf. Ex. 17,5 *sqq.*
Ex. 14,14
Cf. 1Cor. 10,13
Cf. Mt. 12,29
Cf. Iov 1,1

Războiul fiind iminent, prin urmare, să vedem ce ordonă Moise: *A spus către Iisus: „Alege-ţi ţie bărbaţi, ieşi şi luptă-te cu Amaleh mâine!".* Până în acest loc nu s-a menţionat niciodată fericitul nume al

Ex. 17,9

splendor obfulsit, hic primum uocauit Moyses Iesum et dixit ei: *Elige tibi ipsi uiros.* Moyses uocat Iesum, lex inuocat Christum, ut eligat sibi ipsi *uiros potentes* de populo. Non poterat Moyses eligere, sed Iesus solus est qui possit *potentes uiros* eligere, qui dixit: *Non uos me elegistis, sed ego uos elegi.* Ipse enim est electorum dux, ipse potentium princeps, ipse est qui confligit cum Amalech. Ipse est enim qui *intrat in domum fortis et alligat fortem, et uasa eius diripit.*

4. Sed interim uideamus quid nunc historia praesens retexat: *Adscendit,* inquit, *Moyses in uerticem collis.* Nondum adscendit in uerticem montis, sed *in uerticem collis.* Seruabatur enim ei tunc adscendere in uerticem montis, cum adscensurus erat Iesus et cum ipso Moyses et Helias, et ibi transformandus in gloriam. Nunc ergo uelut nondum glorificatus ex transformatione Iesu, non adscendit in uerticem montis, sed *adscendit in uerticem collis. Et factum est,* inquit, *cum eleuaret Moyses manus, superior fiebat Istrahel.* Moyses quidem eleuat manus, non extendit; Iesum autem, qui uniuersum orbem terrae exaltatus in cruce complexurus erat bracchiis suis, dicit: *Extendi manus meas ad populum non credentem et contradicentem mihi.* Moyses ergo eleuat manus suas et, cum eleuaret manus, uincebatur Amalech.

Eleuare manus, hoc est opera et actus eleuare ad Deum, et non habere actus deorsum deiectos et humi iacentes, sed Deo placitos et ad caelum erectos. Eleuat ergo manus qui *thesaurizat in caelo; ubi enim thesaurus eius,* ibi et oculus eius, ibi et manus eius. Eleuat manus et ille qui dicit: *Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.* Si ergo eleuentur actus nostri et non sint in terra, uincitur Amalech.

lui Iisus[102]. Aici a luminat pentru întâia oară strălucirea numelui Său, aici pentru întâia oară Moise l-a chemat pe Iisus și i-a spus: *„Alege-ți ție bărbați!".* Moise îl cheamă pe Iisus, Legea Îl invocă pe Hristos, ca să-și aleagă Sieși *bărbați puternici* din popor. Moise nu-i putea alege, ci doar Iisus este cel ce poate alege *bărbați puternici,* El, care a spus: *„Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi".* Căci El este căpetenia celor aleși, El este conducătorul celor puternici, El este cel ce se luptă cu Amaleh. El este cel ce *intră în casa celui puternic și îl leagă pe cel puternic și pradă vasele lui.* In. 15,16 *Cf.* Mt. 12,29

4. Dar să vedem deocamdată ce dezvăluie acum istoria prezentă: *Moise a urcat pe vârful colinei.* Încă nu urcă pe vârful muntelui, ci *pe vârful colinei.* Căci îi era rezervat să urce pe vârful muntelui atunci când Iisus va fi urcat, și cu El Moise și Ilie: acolo trebuia să se preschimbe în slavă. Acum însă, ca cel ce nu a fost încă slăvit prin preschimbarea lui Iisus, nu a urcat pe vârful muntelui, ci a urcat *pe vârful colinei. Și s-a întâmplat, câtă vreme Moise își ridica mâinile, Israel se făcea mai puternic.* Moise își ridică mâinile, nu și le întinde. Iisus însă, care, înălțat pe cruce, va fi îmbrățișat cu brațele Lui întregul rotund al pământului, spune: *„Am întins mâinile Mele spre un popor ce nu crede și Mi se opune".* Moise, așadar, își ridică mâinile sale și, câtă vreme își ridica mâinile, Amaleh era învins. *Cf.* Ex. 17,10 *Cf.* Lc. 9,28-31 Ex. 17,11 Is. 65,2; Rom. 10,21

A ridica mâinile: aceasta înseamnă a ridica faptele și acțiunile către Dumnezeu, a nu avea acțiuni aruncate jos și zăcând la pământ, ci plăcute lui Dumnezeu și ridicate la cer. Își ridică mâinile, așadar, cel care *strânge comoară în cer, căci acolo este comoara lui,* acolo și ochiul lui, acolo și mâna lui. Își ridică mâinile și cel ce spune: *Ridicarea mâinilor mele este sacrificiu de seară.* Așadar, dacă acțiunile noastre sunt ridicate *Cf.* Mt. 6,20-21 Ps. 140,2

Sed et Apostolus praecipit *leuare sanctas manus sine ira et disceptatione*, et ad quosdam dicebatur: *Demissas manus et dissoluta genua erigite et rectos gressus facite pedibus uestris.* Si ergo seruat populus legem, eleuat manus Moyses et aduersarius uincitur; si non seruat legem, inualescit Amalech. Quia igitur et *nobis pugna est aduersus principes et potestates et mundi huius rectores tenebrarum*, si uis uincere, si uis obtinere, eleua manus et eleua actus tuos et conuersatio tua non sit in terris, sed sicut dixit Apostolus: *Super terram ambulantes conuersationem habemus in caelo.* Et ita poteris superare populum aduersantem tibi Amalech, ita ut dicatur etiam de te: *Quia in manu occulta expugnabat Dominus Amalech.*

Eleua et tu manus ad Deum, imple mandatum quod Apostolus dicit: *Sine intermissione orate*, et tunc fiet quod scriptum est quia: *Sicut uitulus ablingit in campis herbam uiridem, ita ablinget populus hic populum qui super terram est.* Per quod, ut a maioribus accepimus, indicari dicitur quia populus Dei non tam manu et armis quam uoce et lingua pugnabat, id est orationem fundens ad Deum prosternebat inimicos. Ita ergo et tu, si uis uincere inimicos, eleua actus tuos, clama ad Deum, ut dicit Apostolus: *Orationi instantes et uigilantes in ea.* Haec est enim Christiani pugna, qua superat inimicum.

Puto autem quod per hanc figuram etiam duorum populorum Moyses formam designet, et ostendat unum esse populum ex gentibus, qui eleuet manus Moysi et erigat eas, id est qui in sublime extollat ea quae scripsit Moyses et in excelso eorum intelligentiam statuat et per hoc uincat; alium esse qui, quoniam non eleuat manus Moysi nec

și nu sunt pe pământ, Amaleh este învins. Dar și Apostolul poruncește *să fie ridicate mâini sfinte, fără ură și deliberare*, și se spunea unora: *Ridicați mâinile căzute și genunchii prăbușiți și faceți căi drepte pentru picioarele voastre.* Așadar, dacă poporul urmează Legea, Moise ridică mâinile și adversarul este învins; dacă poporul nu urmează Legea, Amaleh prinde puteri. Fiindcă, așadar, și *noi avem luptă împotriva conducătorilor, a puterilor și a celor ce domnesc peste această lume a întunericului*, dacă vrei să învingi, dacă vrei să câștigi, ridică mâinile tale și înalță acțiunile tale: locuirea ta să nu fie pe pământ ci, după cum spunea Apostolul, *umblând pe pământ, avem locuire în cer.* Astfel vei putea birui poporul ce ți se împotrivește, Amaleh, așa încât să se spună și despre tine: *Cu mână ascunsă supunea Domnul pe Amaleh.*

Cf. 1Tim. 2,8

Evr. 12,12-13

Cf. Ef. 6,12

Cf. Flp. 3,19-20

Ex. 17,16

Ridică și tu mâinile către Dumnezeu, împlinește porunca pe care Apostolul o rostește, *„Rugați-vă fără încetare!"*, și atunci se va întâmpla ceea ce s-a scris: *Așa cum vițelul paște iarba verde pe câmp, tot astfel acest popor va paște poporul ce se află pe pământ.* Prin aceasta se indică, după cum am primit de la înaintași, că poporul lui Dumnezeu lupta nu atât cu mâinile și cu arma, cât cu glasul și cu limba: închinând adică rugăciune către Dumnezeu, ruina pe dușmani. Și tu, așadar, dacă vrei să-i învingi pe dușmani, ridică faptele tale, strigă către Dumnezeu, cum spune Apostolul, *stând drept la rugăciune și veghind în ea.* Căci acestea sunt luptele creștinului, prin care îl biruie pe dușman.

1Tes. 5,17

Nm. 22,4

Col. 4,2

Consider însă că prin această figură Moise arată și forma celor două popoare. Unul este poporul din gentili, care ridică și înalță mâinile lui Moise, care a ridicat în sublim cele scrise de Moise, așezând în înălțime înțelegerea lor și, prin aceasta, învinge. Celălalt este cel învins de către adversari și pus la pământ: nu ridică mâinile lui Moise, nici nu le înalță

extollit eas a terra nec altum in eo aliquid et subtile considerat, uincitur ab aduersariis et prosternitur.

5. Post haec uenit ad montem Dei Moyses et ibi occurrit ei Iothor socer suus. At ille *exiit ei obuiam* de castris, et non eum ducit ad montem Dei, sed *ducit eum ad tabernaculum suum.* Non enim poterat sacerdos Madian adscendere ad montem Dei, sed nec in Aegyptum descendere potuit uel ipse uel uxor Moysi, sed nunc ad eum uenit cum filiis eius. Non enim potest descendere in Aegyptum et subire agones aegyptios, nisi qui fuerit athleta probabilis et talis qualem dicit Apostolus, quia: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus continens est; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptibilem. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aëra uerberans.*

Moyses ergo, quia magnus erat et potens athleta, descendit in Aegyptum, descendit ad agonas et exercitia uirtutum. Sed et Abraham descendit in Aegyptum, quia erat et ipse magnus et potens athleta. Nam de Iacob quid dicam, qui ipso nomine athleta est? Luctator enim et supplantator interpretatur. Et ideo cum descendisset in *septuaginta quinque animabus* in Aegyptum Iacob, factus est *sicut stellae caeli in multitudinem.* Sed non omnes qui descendunt in Aegyptum, ita pugnant et ita expediunt agonas, ut *in multitudinem* fiant et *ut stellae caeli* multiplicentur. Aliis in contrarium cedit descendisse in Aegyptum. Scio ego Ieroboam fugientem a Salomone descendisse in Aegyptum, et non solum non creuisse *in multitudinem,* sed et scidisse et corrupisse populum Dei, quia descendens in Aegyptum accepit a Susachim rege *uxorem Thecimenae uxoris eius sororem.*

Sed interim uenit Iothor ad Moysen, adducens secum filiam suam, uxorem Moysi, et filios eius. *Et uenit,* inquit, *Aaron et omnes presbyteri Istrahel manducare panem cum*

pe ele **de la pământ, nici nu vede ceva înalt şi subtil** în el.

5. După acestea Moise vine la muntele lui Dumnezeu şi acolo îi iese înainte Iothor, socrul său. *Îi iese în cale [afară] din tabere* şi nu îl duce la muntele lui Dumnezeu, ci *îl duce în cortul lui.* Căci preotul din Madian nu putea urca muntele lui Dumnezeu, deoarece nici în Egipt nu a putut coborî, el sau soţia lui Moise: acum vine la Moise cu fiii săi. Căci nu poate să coboare în Egipt şi să suporte luptele egiptene decât dacă a fost atlet încercat, şi aşa cum spune Apostolul: *Oricine se aruncă în luptă se abţine de la toate; şi aceia, într-adevăr, ca să primească o cunună stricăcioasă, noi însă nestricăcioasă. Eu aşadar astfel alerg, dar nu ca pentru ceva nesigur, astfel lupt, dar nu ca şi cum aş lovi aerul.*

Moise, aşadar, fiindcă era mare şi atlet puternic, coboară în Egipt, coboară spre luptele şi exerciţiile virtuţilor. Dar şi Avraam coboară în Egipt, fiindcă şi el era mare şi atlet puternic. Ce să mai spun despre Iacob, pe care chiar numele îl arată atlet? Căci se tâlcuieşte „luptător" şi „cel ce răstoarnă la pământ"[103]. Şi de aceea, după ce Iacob a coborât în Egipt în *şaptezeci şi cinci de suflete,* a devenit *ca stelele cerului în mulţime.* Dar nu toţi care coboară în Egipt luptă şi încheie întrecerile astfel încât să devină *mulţime* şi să se înmulţească *ca stelele cerului.* Altora coborârea în Egipt le-a ieşit prost. Eu ştiu că Ieroboam, fugind de Solomon, a coborât în Egipt, şi nu numai că nu a crescut *în mulţime,* ci a divizat şi a corupt poporul lui Dumnezeu, deoarece, coborând în Egipt, a primit de la regele Susahim, *ca nevastă, pe sora soţiei lui, Thecimena.*

Dar deocamdată Iothor vine la Moise, aducând cu el pe fiica lui, soţia lui Moise, şi pe fiii lui. *Şi a venit Aaron şi toţi bătrânii lui Israel să mănânce*

Ex. 18

Cf. Ex. 18,7

1Cor. 9,25-26

Cf. Gn. 12,10

Cf. Gn. 46,27

Cf. Evr. 11,12

3Rg. 12,24

socero Moysi in conspectu Dei. Non omnes panem manducant *in conspectu Dei,* sed qui *presbyteri* sunt, qui seniores, qui perfecti sunt et meritis probati, ipsi manducant panem in conspectu Dei; qui obseruant illud quod Apostolus dicit ut: *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.* Omne ergo quod faciunt, sancti *in conspectu Dei* faciunt; peccator a conspectu Dei fugit. Denique scriptum est quia Adam, postquam peccauit, fugit *a conspectu Dei* et interrogatus respondit: *Audiui,* inquit, *uocem tuam, et abscondi me, quia eram nudus.* Sed et Cain, posteaquam pro parricidio condemnatus a Deo est, *exiit,* inquit, *a facie Dei, et habitauit in terra Nain. Exiit* ergo *a facie Dei* qui indignus est conspectu Dei. Sancti autem et manducant et bibunt *in conspectu Dei* et omnia quae agunt, *in conspectu Dei* agunt.

Ego amplius adhuc locum praesentem discutiens, uideo quia qui pleniorem scientiam Dei accipiunt et plenius diuinis imbuti sunt disciplinis, isti, etiam si malum faciunt, coram Deo faciunt et in conspectu eius faciunt, sicut ille qui dixit: *Tibi soli peccaui, et malum coram te feci.* Quid ergo plus habet qui malum coram Deo facit? Quod continuo paenitet et dicit: *Peccaui.* Qui autem discedit *a conspectu Dei* nescit conuerti et peccatum paenitendo purgare. Hoc ergo interest malum coram Deo facere et *a Dei conspectu* discessisse peccantem.

6. Sed, ut uideo, Iothor non frustra uenit ad Moysen nec frustra manducauit panem cum senioribus populi *in conspectu Domini.* Dat enim consilium Moysi probabile satis et utile,

pâine cu socrul lui Moise în privirea lui Dumnezeu. Ex. 18,5,12
Nu toți mănâncă pâine *în privirea lui Dumnezeu,* ci doar cei care sunt *bătrâni,* care sunt vârstnici, care sunt desăvârșiți și încercați în privința meritelor. Mănâncă pâine în privirea lui Dumnezeu cei ce păzesc ceea ce apostolul spune: *Ori de mâncați, ori de beți, ori de faceți altceva, toate să le faceți spre slava lui Dumnezeu.* Așadar, orice fac, sfinții fac *în* 1Cor. 10,31
privirea lui Dumnezeu; cel păcătos fuge de la privirea lui Dumnezeu. Chiar este scris că Adam, după ce a păcătuit, a fugit *de la privirea lui Dumnezeu,* și, întrebat, a răspuns: *„Am auzit glasul Tău și m-am ascuns, căci eram gol".* Și Cain, după ce a fost con- Gn. 3,8
damnat pentru fratricid de către Dumnezeu, *a ieșit de la fața lui Dumnezeu și a locuit în pământul Nain. A ieșit,* așadar, *de la fața lui Dumnezeu* cel ce Gn. 4,16
este nedemn de privirea lui Dumnezeu. Sfinții însă și mănâncă, și beau în privirea lui Dumnezeu și toate câte săvârșesc, le săvârșesc *în privirea lui Dumnezeu.*

Eu, analizând mai atent locul de față, văd că cei ce au primit o mai completă știință a lui Dumnezeu și sunt îmbibați mai profund cu învățăturile divine, aceștia, chiar dacă fac rău, îl fac înaintea lui Dumnezeu și în privirea Lui, ca cel ce spunea: *Doar Ție Ți-am greșit și am făcut rău înaintea Ta.* Așadar, ce câștigă Ps. 50,6
cel ce face răul înaintea lui Dumnezeu? Că se pocăiește pe loc și spune: *„Am păcătuit".* Cine se îndepărtează 2 Rg. 12,13
însă *de la privirea lui Dumnezeu* nu știe să se întoarcă și să curețe păcatul prin pocăință. Așadar, prin aceasta se deosebește a face răul înaintea lui Dumnezeu și a pleca, păcătuind, *de la privirea lui Dumnezeu.*

6. Dar, din câte văd, Iothor nu vine degeaba la Moise, și nici nu mănâncă degeaba pâine cu vârstnicii poporului *în privirea Domnului.* El îi dă sfat lui Moise, sfat suficient de încercat și util: să aleagă

ut eligat uiros et constituat principes populi *uiros Deum colentes, uiros potentes et odientes superbiam.* Tales enim oportet esse principes populi, qui non solum superbi non sint, sed et oderint superbiam, id est ut non solum ipsi absque uitio sint, sed et in aliis oderint uitia; non homines dico odisse, sed uitia.

Et ordinabis, inquit, *eos tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos, et iudicabunt populum omni hora. Verbum autem, quod grauius fuerit, referent ad te.*

Audiant principes populi et presbyteri plebis quia debent omni hora populum iudicare, semper et sine intermissione sedere in iudicio, dirimere lites, reconciliare dissidentes, in gratiam reuocare discordes. Discat unusquisque ex Scripturis sanctis officium suum. Moyses, inquit, ut sit in his quae ad Deum sunt, et uerbum Dei edisserat populis, ceteri autem principes, quos appellant *tribunos* – tribuni enim ex eo dicuntur quod tribui praesint –, ceteri ergo *tribuni* uel *centuriones* uel *quinquagenarii* praesint minoribus iudiciis, quae ad singulos quosque pertinent dirimentes.

Puto autem hanc ipsam figuram non solum in praesenti saeculo Ecclesiae datam, uerum etiam in futuro saeculo seruandam. Audi denique Dominus quid dicat in Euangelio: *Cum sederit,* inquit, *Filius hominis super thronum gloriae suae, sedebitis et uos super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Istrahel.* Vides ergo quia non solum Dominus iudicat, cui *omne iudicium* Pater *dedit,* sed constituit sibi et alios principes qui iudicent populum de minoribus causis, *uerbum autem quod grauius fuerit referant* ad ipsum. Idcirco dicebat et Dominus de quodam quidem quia *reus erit consilio,* de alio autem: *Reus erit iudicio,* et de alio: *Reus*

bărbați și să stabilească drept conducători ai poporului *bărbați ce-L adoră pe Dumnezeu, bărbați puternici și care urăsc trufia.* Căci astfel trebuie să fie conducătorii poporului: nu numai să nu fie mândri, ci să și urască trufia, adică nu numai să fie fără viciu, dar să și urască viciile altora. Să urască nu oamenii, ci viciile. *Cf.* Ex. 18,21

„Și îi vei rândui pe ei tribuni[104]*, conducători peste o sută, conducători peste cincizeci, conducători peste zece și vor judeca poporul toată vremea. Însă pricina care va fi mai gravă o vor aduce la tine."* *Cf.* Ex. 18,21-22

Să audă conducătorii poporului și preoții adunării: ei trebuie ca în toată vremea să judece poporul, totdeauna și fără răgaz să stea la judecată, să pună capăt disputelor, să-i împace pe cei ce nu se înțeleg, să-i întoarcă la prietenie pe cei dezbinați! Să învețe fiecare din Scripturile sfinte slujirea sa! Moise, ca să fie în cele ce sunt la Dumnezeu, să expună popoarelor cuvântul lui Dumnezeu, iar ceilalți conducători, pe care îi numesc *tribuni* (se numesc „tribuni" pentru că stau în fruntea unui trib), ceilalți, așadar, *tribuni, conducători peste o sută, conducători peste cincizeci,* să prezideze judecățile mai neînsemnate, care privesc particularul. *Cf.* Ex. 18,19

Consider însă că această figură nu a fost dată doar pentru veacul de față al Bisericii, ci trebuie păzită și în veacul viitor. Auzi, în sfârșit, ce spune Domnul în Evanghelie: *„Când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece triburi ale lui Israel".* Observi, așadar, că nu judecă doar Domnul, Cel Căruia Tatăl *I-a dat toată judecata,* ci Își stabilește și alți conducători care să judece poporul în cauze minore: *pricina care va fi însă mai gravă să o aducă* la El. De aceea și Domnul spunea despre unul: *sfatul va avea [de judecat] acuzatul.* Despre altul spunea: *judecata va avea [de judecat] acuzatul.* Mt. 19,28 *Cf.* In. 5,22

erit gehennae ignis. Sed et de uerbo otioso dicimur praestaturi rationem et non dixit quia Deo praestabimus rationem, sicut de periurio dicit: *Reddes autem Domino iuramenta tua.* Verum et *regina Austri surget in iudicio cum uiris generationis huius et condemnabit eos*: ecce et aliud iudicii genus. *Qui habet aures audiendi, audiat.* Haec enim omnia typus et *umbra* sunt caelestium et imago *futurorum.* Verum sicut scriptum legimus quia *non satiatur oculus uidendo nec auris audiendo,* nec nos satiari possumus intuendo et considerando quae scripta sunt, quot ex partibus nos aedificent, quantis nos instruant modis.

Etenim cum perspicio quod Moyses propheta Deo plenus, cui Deus *facie ad faciem* loquebatur, consilium accepit a Iothor sacerdote Madiam, admiratione nimia stuporem mentis incurro. Dicit enim Scriptura: *Et audiuit Moyses uocem soceri sui, et fecit quaecumque dixit ei.* Non dixit quia mihi Deus loquitur, et quid agere debeam, caelesti ad me sermone defertur, et quomodo consilium ab homine suscipiam et ab homine gentili, alieno a populo Dei?, sed audit uocem eius et facit omnia quae dicit, et non quis dicat, sed quid dicat, auscultat.

Unde et nos, si forte aliquando inuenimus aliquid sapienter a gentilibus dictum, non continuo cum auctoris nomine spernere debemus et dicta, nec pro eo quod legem a Deo datam tenemus, conuenit nos tumere superbia et spernere uerba prudentium, sed sicut Apostolus dicit: *Omnia probantes, quod bonum est tenentes.* Quis autem hodie eorum qui populis praesunt, non dico si iam aliqua ei a Deo reuelata sunt, sed in legis scientia aliquid meriti habet,

Iar despre un altul: Focul gheenei va avea [de judecat] acuzatul. Ni se spune că vom da socoteală până şi pentru cuvântul zadarnic, dar nu a spus că vom da socoteală lui Dumnezeu, cum se spune despre sperjur: *Însă vei plăti Domnului jurămintele tale.* Dar şi *regina de la Miazăzi se va ridica la judecată cu bărbaţii acestei generaţii şi îi va condamna pe ei*: iată un alt gen de judecată. *Cine are urechi de auzit să audă!* Căci toate acestea sunt *typos* şi *umbră* a celor cereşti şi imagine a *celor viitoare.* Însă, aşa cum citim că *ochiul nu se satură să vadă şi nici urechea să asculte,* nici noi nu putem să ne săturăm privind şi examinând cele scrise: din câte părţi ne edifică, în câte feluri ne instruiesc!

Mt. 5,22
Cf. Mt. 12,36
Mt. 5,34
Cf. Mt. 12,42
Mt. 13,43
Cf. Col. 2,17
Cf. Eccl. 1,8

Căci, când observ că Moise, profetul plin de Dumnezeu, căruia Dumnezeu îi vorbea *faţă către faţă,* a primit sfat de la Iothor, preotul din Madian, cad în uimirea minţii printr-o nemăsurată admiraţie. Căci spune Scriptura: *Şi a ascultat Moise glasul socrului său şi a făcut toate cele ce îi spusese lui.* Moise nu a spus: „Mie îmi vorbeşte Dumnezeu, ceea ce trebuie să fac îmi este dat prin cuvânt ceresc; în ce fel să iau sfat de la un om, şi încă de la un gentil, străin de poporul lui Dumnezeu?". El însă ascultă glasul lui şi face toate câte îi spune Iothor: ascultă nu pe cel care spune, ci cele ce îi spune.

Cf. Ex. 33,11
Ex. 18,24

Din această cauză şi noi, dacă găsim, eventual, ceva spus în mod înţelept, câteodată, de către gentili, nu trebuie să dispreţuim, împreună cu numele autorului, şi spusele lui. Nu se cuvine, pentru că ţinem Legea dată de Dumnezeu, să ne umflăm în trufia noastră şi să dispreţuim cuvintele înţelepţilor, ci [trebuie să facem] aşa cum Apostolul spune, *pe toate încercându-le, să ţinem ce este bun.* Cine însă astăzi, dintre cei ce stau în fruntea poporului (nu spun dacă i-ar fi fost revelate unele de către Dumnezeu, ci dacă are un oarece merit în ştiinţa Legii), binevoieşte să

1Tes. 5,21

consilium dignatur inferioris saltim sacerdotis accipere, nedum dixerim laici, nedum gentilis?

Sed Moyses, qui erat *homo mansuetus super omnes homines*, accepit consilium inferioris, ut et formam humilitatis populorum principibus daret et futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim futurum quandoque ut gentiles bonum consilium proferrent apud Moysen, ut bonum et spiritalem intellectum deferrent ad legem Dei; et sciebat quia audiet eos lex et faciet omnia sicut dicunt. *Non potest enim facere lex* sicut Iudaei dicunt, quia *infirmatur lex in carne*, id est in littera, et nihil potest secundum litteram facere: *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Secundum hoc autem consilium quod nos afferimus ad legem, possunt omnia spiritaliter fieri, possunt et sacrificia spiritaliter offerri, quae modo carnaliter non possunt; potest et lex leprae spiritaliter seruari, quae secundum litteram non potest. Sic ergo quomodo nos intelligimus, quomodo nos sentimus et consilium damus, omnia facit lex; secundum litteram autem non omnia, sed admodum pauca.

7. Post haec autem cum profectus esset Iothor, et uenisset Moyses *ex Raphidin in desertum Sina*, ibique *in columna nubis* descendisset Dominus ad Moysen, ut uidens populus crederet ei et uerba eius audiret, ait Dominus ad Moysen: *Descende, protestare populo et purifica illos hodie et cras, et lauent uestimenta sua, et sint parati in diem tertium.*

Si quis est qui ad audiendum uerbum Dei conuenit, audiat quid praecepit Deus: sanctificatus uenire debet ad audiendum uerbum, lauare debet uestimenta sua. Si enim sordida huc detuleris uestimenta, audies et tu: *Amice,*

primească măcar sfatul unui sacerdot inferior, ca să nu mai spun de cel al unui laic sau de cel al unui gentil?

Dar Moise, care era *om blând, peste toți oamenii,* Nm. 12,3
a acceptat sfatul celui inferior, ca să dea și model de umilință conducătorilor poporului și să indice și imaginea tainei viitoare. Căci știa că se va întâmpla cândva ca gentilii să aducă un sfat bun pentru Moise, că vor oferi înțelegerea bună și duhovnicească pentru Legea lui Dumnezeu; și mai știa că Legea îi va asculta pe ei și va face după cum îi spun. Căci *Legea nu se poate împlini* după cum spun iudeii, fiindcă *Legea este neputincioasă în carne*, adică în literă, și nimic *Cf.* Rom. 8,3
nu se poate împlini după literă: *căci Legea nu a dus nimic la desăvârșire.* Însă după acest sfat pe care îl Evr. 7,19
aducem Legii, toate se pot întâmpla, în mod duhovnicesc: pot fi oferite și sacrificiile ce nu pot fi împlinite carnal, poate fi păzită și legea leprei, care nu *Cf.* Lv. 12
poate fi împlinită după literă. Toate însă în mod duhovnicesc. Astfel, așadar, Legea le împlinește pe toate așa cum noi o înțelegem, cum o gândim și cum sfătuim; după literă însă nu le împlinește pe toate, ci doar foarte puține.

7. După ce Iothor a plecat, iar Moise a venit *din Rafidim în deșertul Sinai*, și acolo a coborât Domnul, *în stâlp de nor*, la Moise, ca, văzând poporul, să *Cf.* Ex. 19,2 *sqq.*
creadă în el și să asculte cuvintele lui, Domnul îi zice lui Moise: *„Coboară, adu mărturie înaintea poporului și purifică-i pe ei astăzi și mâine, și să își spele veșmintele lor și*[105] *să fie pregătiți pentru a treia zi!”.* Ex. 19,10-11

Dacă există cineva care se adună pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu, să asculte ce poruncește Dumnezeu: trebuie să vină sfințit ca să asculte cuvântul, trebuie să-și spele hainele lui. Căci dacă tu vei purta în acest loc haine murdare, vei auzi și tu:

quomodo introisti huc, non habens indumenta nuptialia? Nemo ergo potest audire uerbum Dei, nisi prius fuerit sanctificatus, id est nisi fuerit *sanctus corpore et spiritu*, nisi uestimenta sua lauerit. Ingressurus est enim paulo post ad coenam nuptialem, manducaturus est de carnibus Agni, potaturus est poculum salutaris. Nemo intret ad hanc coenam sordidis uestimentis. Hoc enim et alibi Sapientia praecepit dicens: *In omni tempore sint uestimenta tua munda.* Lota sunt enim semel uestimenta tua: cum uenisti ad gratiam baptismi, purificatus es corpore, mundatus es ab omni inquinamento carnis ac spiritus. *Quae* ergo *Deus mundauit, tu immunda ne feceris.*

Audi igitur nunc et sanctificationis genus: *Ne accesseritis,* inquit, *ad mulierem hodie et crastino, ut die tertio audiatis uerbum Dei.* Hoc est quod et Apostolus dicit: *Bonum est homini mulierem non tangere,* saluo tamen remedio his qui pro infirmitate sua remedio indigent nuptiali. Verum tamen consilium audiamus Apostoli dicentis: *Quia tempus breue est, superest ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint, et qui emunt, tamquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur. Praeterit enim habitus huius mundi,* praeterit temporale regnum, ut perpetuum ueniat et aeternum, sicut et in oratione dicere iubemur: *Adueniat regnum tuum,* in Christo Iesu Domine nostro, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

„Prietene, cum ai intrat până aici, neavând veşminte de nuntă?". Nimeni, aşadar, nu poate auzi cuvântul lui Dumnezeu dacă nu va fi fost mai înainte sfinţit, adică dacă nu va fi fost *sfânt cu trupul şi cu duhul,* dacă nu îşi va fi spălat hainele lui. Căci el va intra imediat la cina de nuntă, va mânca din cărnurile Mielului, va bea pocalul mântuirii. Nimeni să nu intre la această cină cu haine murdare! Aceasta învaţă Înţelepciunea şi în alt loc: *În orice vreme hainele tale să fie curate!* Căci hainele tale au fost spălate o dată: când ai venit la harul botezului te-ai purificat cu trupul, ai fost curăţit de orice întinare a cărnii şi a duhului. Aşadar, *cele pe care Dumnezeu le-a curăţit tu nu le vei face necurate!*

Mt. 22,12

Cf. 1Cor. 7,34

Eccl. 9,8

Cf. Fp. 10,15; 11,9

Ascultă, aşadar, şi genul sfinţirii: *„Să nu vă apropiaţi de femeie astăzi şi mâine, ca în ziua a treia să auziţi cuvântul lui Dumnezeu!".* Aceasta spune şi Apostolul: *Bine îi este omului să nu se atingă de femeie* folosind remediul sănătos, al celor ce, din pricina slăbiciunii lor, au avut totuşi nevoie de remediul nupţial. Să ascultăm totuşi sfatul Apostolului: *Fiindcă vremea s-a scurtat, rămâne ca cei ce au soţii să fie ca şi când nu ar avea, ca cei ce cumpără [să fie] ca şi cum n-ar stăpâni, ca cei ce se folosesc de această lume [să fie] ca şi când nu s-ar folosi. Căci a trecut înfăţişarea acestei lumi,* a trecut împărăţia vremelnică, ca să vină cea eternă şi veşnică, după cum ni se porunceşte să spunem şi în rugăciune, *„Să vină împărăţia Ta!",* în Hristos Iisus, Domnul nostru, *Care are slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Ex. 19,15

1Cor. 7,1

1Cor. 7,29-31

Mt. 6,10

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia XII

De uultu Moysi glorificato, et de uelamine quod ponebat in facie sua

1. Lectio nobis Exodi recitata est quae nos ad intelligentiae inquisitionem uel incitet uel repellat. Incitat mentes studiosas et liberas; desides et occupatas repellit. Scriptum est enim quia: *Vidit Aaron et omnes filii Istrahel Moysen, et erat glorificata facies eius et color uultus eius, et timuerunt accedere ad illum.* Et post pauca: *Ponebat,* inquit, *Moyses super faciem suam uelamen. Cum autem introiret in conspectu Domini, ut loqueretur illi, deponebat uelamen.*

Haec autem Apostolus disserens magnifico illo sensu quo in ceteris utitur, de quo dixit: *Nos autem sensum Christi habemus,* ait: *Quod si ministerium mortis in litteris formatum in lapidibus fuit ad gloriam, ita ut non possent intendere filii Istrahel in faciem Moysi propter gloriam uultus eius, quae aboletur: quomodo non magis ministerium spiritus erit in gloria?* Et iterum paulo post dicit: *Et non sicut Moyses uelamen ponebat super faciem suam, ut non intenderent filii Istrahel in faciem uultus eius. Obtusi sunt enim sensus eorum; usque in hodiernum enim, cum legitur Moyses, uelamen est positum super cor eorum.*

Quis non admiretur mysteriorum magnitudinem? quis non pertimescat notam cordis obtunsi? Glorificata est facies

Omilia XII

Despre înfățișarea lui Moise, cea slăvită, și despre vălul pe care îl punea pe fața sa

1. Pasajul ce ni s-a citit din Exod fie ne incită spre cercetarea semnificației, fie ne descurajează. Incită mințile studioase și libere; le descurajează pe cele captive și leneșe. Căci s-a scris: *A văzut Aaron și toți fiii lui Israel pe Moise, și fața lui fusese slăvită, și culoarea înfățișării lui, și s-au temut să vină spre el.* Ex. 34,30
Și, după puține, spune: *Moise își punea pe fața sa un văl. Însă când intra în privirea Domnului, ca să-i vorbească, își dădea jos vălul.* Ex. 34,33-34

Apostolul, explicând acestea cu acel gând magnific pe care îl folosește și în celelalte, gând despre care spunea *noi însă avem gândul lui Hristos,* zice: 1Cor. 2,16
Dacă slujirea morții, pusă în litere pe pietre, a fost spre slavă, astfel încât fiii lui Israel nu puteau privi spre fața lui Moise din pricina slavei înfățișării sale, care este nimicită, cum să nu fie, cu atât mai mult, slujirea duhului în slavă? Și iarăși spune, puțin după 2Cor. 3,7-8
aceea: *Și nu ca Moise, ce punea un văl pe fața lui, pentru ca fiii lui Israel să nu privească spre fața înfățișării sale. Căci gândurile lor au fost amorțite; căci până în ziua de astăzi, când se citește Moise, un văl este pus pe inima lor.* 2Cor. 3,13-15

Cine nu va admira mărimea tainelor? Cine nu se va înspăimânta de stigmatul inimii amorțite? Fața lui

Moysi, sed non poterant intendere in faciem uultus eius filii Istrahel, non poterat intendere populus synagogae. Si quis autem conuersationem et uitam potest habere eminentiorem quam reliquum uulgus, iste potest intueri gloriam uultus eius. Et nunc enim, sicut dicit Apostolus, *uelamen est positum in lectione Veteris Testamenti,* et nunc Moyses glorificato uultu loquitur, sed gloriam quae est in uultu eius non possumus intueri. Idcirco autem non possumus quia adhuc populus sumus, et nihil studii, nihil meriti plus quam reliqua plebs habemus.

Verum quia dicit sanctus Apostolus: *Id ipsum autem uelamen in lectione Veteris Testamenti manet,* amputaret nobis omnem intelligentiae spem tanti et talis Apostoli prolata sententia, nisi addidisset: *Cum autem quis conuersus fuerit ad Dominum, auferetur uelamen.* Igitur causam auferendi uelaminis conuersionem nostram esse dicit ad Dominum. Ex quo colligenda sunt nobis indicia, quod, donec legentes Scripturas diuinas latet nos intellectus, donec obscura sunt nobis et clausa quae scripta sunt, nondum conuersi ad Dominum sumus. Si enim conuersi essemus ad Dominum, sine dubio auferabatur uelamen.

2. Sed et hoc ipsum *conuerti ad Dominum* quale sit, uideamus. Et ut euidentius scire possimus quid sit conuersus, dicendum nobis prius est quid sit auersus. Omnis qui, cum recitantur uerba legis, communibus fabulis occupatur, auersus est. Omnis qui, *cum legitur Moyses,* de negotiis saeculi, de pecunia, de lucris sollicitudinem gerit, auersus est. Omnis qui possessionum curis stringitur et diuitiarum cupiditate distenditur, qui gloriae saeculi et mundi honoribus studet, auersus est. Sed et qui ab his quidem uidetur alienus, assistit autem et audit uerba legis et uultu atque oculis intentus, corde tamen et cogitationibus euagatur, auersus est.

Moise a fost slăvită, dar fiii lui Israel nu puteau privi spre *fața înfățișării* sale: poporul Sinagogii nu putea privi. Dacă însă cineva poate avea o conduită și o viață mai înalte decât mulțimea lăsată la o parte, el poate zări slava înfățișării sale. Căci și acum, după cum spune Apostolul, *un văl este pus în citirea Vechiului Testament,* și acum Moise vorbește cu o înfățișare slăvită, dar slava care este în înfățișarea lui nu o putem zări. Și nu putem fiindcă suntem încă popor și nu avem mai multă străduință sau merit decât norodul lăsat la o parte.

Fiindcă însă sfântul Apostol spune: *însă chiar acest văl rămâne în citirea Vechiului Testament,* spusele unui atât de mare și însemnat Apostol ne-ar fi tăiat nouă orice speranță de înțelegere dacă nu ar fi adăugat: *Când însă cineva se va întoarce la Domnul, vălul va fi îndepărtat.* Spune, așadar, că întoarcerea noastră la Domnul este cauza îndepărtării vălului. Din aceasta trebuie să deducem indicii: câtă vreme, citind Scripturile divine, înțelegerea lor ne scapă, câtă vreme cele scrise ne apar întunecate și învăluite, încă nu ne-am întors la Domnul. Căci dacă ne-am fi întors la Domnul, vălul ar fi fost, fără îndoială, îndepărtat.

2Cor. 3,14

2Cor. 3,16

2. Dar să vedem ce înseamnă sintagma *întorși la Domnul.* Și ca să putem ști mai clar ce înseamnă „întors", trebuie să spunem mai întâi ce înseamnă „abătut"[106]. Oricine se ocupă cu povestiri banale, când se rostesc cuvintele Legii, s-a abătut. Oricine poartă grija treburilor veacului, banilor, profitului, atunci *când se citește Moise,* s-a abătut. Oricine este gâtuit de grijile proprietăților și chinuit de dorința bogăților, oricine caută slava veacului și cinstirile lumii s-a abătut. Dar și cel ce se arată străin de acestea, care asistă și aude cuvintele Legii cu chip încordat și cu privire atentă, vagabondând însă cu inima și cu gândul, s-a abătut.

Cf. 2Cor. 3,15

Quid ergo est conuerti? Si his omnibus terga uertamus, et studio, actibus, mente, sollicitudine, uerbo Dei operam demus, *in lege eius die ac nocte meditemur*, omissis omnibus Deo uacemus, exerceamur in testimoniis eius, hoc est conuersum esse ad Dominum. Tu si uolueris filium tuum scire litteras, quas liberales uocant, scire grammaticam uel rhetoricam disciplinam, numquid non ab omnibus eum uacuum et liberum reddis, numquid non omissis ceteris huic uni studio dare operam facis, paedagogos, magistros, libros, impensas, nihil prorsus deesse facis, quoadusque perfectum propositi studii opus reportet? Quis nostrum ita se ad diuinae legis studia conuertit, quis nostrum ita operam dedit? quis tanto studio ac labore diuinas quaerit litteras quanto quaesiuit humanas?

Et quid conquerimur, si, quod non discimus, ignoramus? Aliqui uestrum, ut recitari audierint quae leguntur, statim discedunt. Nulla, ex his quae lecta sunt, inquisitio ad inuicem, nulla collatio, nusquam memoria mandati illius quo et diuina lex commonet: *Interroga patres tuos et dicent tibi, presbyteros tuos et adnuntiabunt tibi*. Alii ne hoc ipsum quidem patienter exspectant usque dum lectiones in Ecclesia recitentur. Alii uero nec si recitentur sciunt, sed in remotioribus dominicae domus locis saecularibus fabulis occupantur. De quibus ego ausus sum dicere quia, *cum legitur Moyses*, iam non *uelamen super cor eorum*, sed paries quidam et murus est positus.

Si enim ille qui adest, qui audit et intentus est, et quae audit retractat et discutit, et quae assequi non potest percontatur et discit, uix potest ad libertatem scientiae peruenire: ille qui abscondit aures suas ne audiat, et terga in faciem legentis obuertit, quomodo dicendus est uelamen habere

Ce îi este specific, aşadar, celui „întors"? A întoarce spatele celor amintite [mai înainte], a se aplica, cu zel, cu fapte, cu mintea, cu grija, cuvântului lui Dumnezeu, *a medita întru Legea Lui ziua şi noaptea*, a se dedica, lăsându-le pe toate deoparte, lui Dumnezeu, a se exersa în mărturiile Lui: aceasta înseamnă a se întoarce la Domnul. Tu, dacă vei dori ca fiul tău să cunoască artele numite liberale, să cunoască gramatica sau disciplina retoricii, oare nu-l vei lăsa pe el liber şi uşurat de toate, oare nu îl vei dedica doar acestui studiu, lăsându-le pe celelalte la o parte? Oare nu vei face astfel încât nimic să nu-i lipsească, pedagogi, profesori, cărţi, bani necesari studiului, până ce dobândeşte deplinul rezultat al studiului vizat? Cine dintre noi se întoarce astfel spre studiile legii divine, cine dintre noi s-a dedicat astfel? Cine cercetează literele divine cu atât zel şi cu atât efort cât a pus când a cercetat literele[107] omeneşti?

Cf. Ps. 1,2

Cf. Ps. 118,24.48

Şi de ce să ne plângem că ignorăm ceea ce nu învăţăm? Unii dintre voi, când aud rostindu-se cele citite, pleacă imediat. Nici o cercetare comparată a celor citite, nici o analogie, niciodată amintirea acelei porunci prin care Legea divină îndeamnă: *„Întreabă-i pe părinţii tăi şi îţi vor spune, pe bătrânii tăi, şi te vor informa!"*. Alţii nici măcar nu aşteaptă cu răbdare până când sunt făcute în Biserică citirile. Iar alţii nici nu ştiu dacă se citeşte: în locuri retrase ale casei domneşti, ei sunt ocupaţi cu poveştile veacului. Despre aceştia eu îndrăznesc a spune că, atunci *când se citeşte Moise*, de acum nu se mai *pune un văl pe inima lor*, ci un perete, un zid.

Dt. 32,7

2Cor. 3,15

Căci dacă cel prezent, care ascultă şi este atent, care reia şi analizează cele auzite, care întreabă şi le învaţă pe cele pe care nu le poate urma, dacă acesta cu greu poate ajunge la libertatea ştiinţei, ce va face cel care-şi astupă urechile lui ca să nu audă şi îşi întoarce spatele în faţa celui ce citeşte? Cum am putea spune

superpositum cordi, ad quem ne ipsum quidem uelamen litterae, quo sensus uelatur, qui est sonus uocis, accessit? Euidens igitur figura est quomodo gloriosa efficitur facies Moysi; habent enim gloriam ea quae loquitur, sed haec tegitur et occultatur, et est omnis gloria eius intrinsecus.

3. Illud quoque intuere quale sit, quod in lege uultus quidem Moysi glorificatus refertur, licet uelamine contegatur; manus autem eius *intra sinum* missa *leprosa facta* memoratur *sicut nix*.

In quo mihi uidetur forma totius legis plenissime designari; in uultu enim eius sermo legis, in manu opera designantur. Quia ergo *ex operibus legis nullus erat iustificandus* nec aliquem *ad perfectum* adducere poterat lex, idcirco manus Moysis leprosa fit et in sinum reconditur tamquam nihil perfecti operis habitura; facies uero eius glorificata est, sed uelamine tegitur, quia sermo eius habet scientiae gloriam, sed occultam. Vnde et propheta dicit: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima uestra*, et Dauid dicit: *Incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.*

In lege ergo Moyses solam faciem habet glorificatam, neque manus eius habent gloriam, immo potius et contumeliam; sed neque pedes. Denique soluere iubetur calciamentum suum, sic nulla erat gloria in pedibus eius; licet et hoc fieret non sine alicuius forma mysterii; nouissima namque pars hominis pedes sunt. Ostendebatur ergo quod in nouissimis temporibus solueret Moyses calciamentum suum, ut alius acciperet sponsam, et illa uocaretur *domus discalciati usque in hodiernum diem.*

Nihil ergo aliud in lege gloriosum habet Moyses nisi solam faciem; in Euangeliis autem totus glorificatur ex integro. Audi enim quid dicat in Euangeliis: *Cum adscendisset*

că are un văl pus deasupra inimii, el, la care nu a ajuns nici măcar vălul literei, sunetul vocii adică, în care este învelit sensul? Aşadar, este evidentă figura prin care faţa lui Moise devine slăvită. Căci au slavă cele rostite, dar ea este acoperită şi ascunsă: toată slava ei este lăuntrică.

3. Observă ce vrea să spună faptul că în Lege înfăţişarea lui Moise este indicată ca slăvită, deşi este acoperită cu văl; mâna lui însă, pusă *în sân, devenită leproasă*, este amintită ca fiind *ca zăpada.* *Cf.* Ex. 4,6

În aceasta mi se pare că este desemnată, în mod plenar, forma întregii Legi: prin înfăţişarea lui se indică cuvântul Legii, iar prin mână faptele. Fiindcă, aşadar, *nimeni nu trebuia făcut drept din faptele Legii*, iar Legea nu putea aduce pe cineva *la desăvârşire*, mâna lui Moise devine leproasă şi este ascunsă în sân, ca şi cum nu va putea produce vreo faptă desăvârşită. Faţa lui însă a fost slăvită, dar acoperită cu un văl: cuvântul lui are slava ştiinţei, ascunsă însă. Din această cauză profetul spune: *Dacă nu veţi asculta în ascuns, sufletul vostru va plânge.* Şi David spune: *Mi-ai arătat cele nesigure şi cele ascunse ale înţelepciunii Tale.* *Cf.* Rom. 3,20 *Cf.* Evr. 7,19 Ier. 13,17 Ps. 50,8

În Lege, aşadar, Moise are doar faţa slăvită: nici mâna lui nu are slavă, ba mai degrabă mustrare, nici picioarele lui. Apoi se porunceşte să-şi dezlege încălţămintea sa: nici în picioarele lui nu avea slavă (deşi nici aceasta nu s-a întâmplat fără [a indica] forma unei anume taine: picioarele sunt cea din urmă parte a omului. Se arată, aşadar, că Moise îşi dezleagă încălţămintea în vremurile de pe urmă pentru ca altul să-şi primească mireasa, ca ea să se cheme, *până în ziua de astăzi, casa celui descult*). *Cf.* Ex. 3,5 2Cor. 3,15 *sqq.* *Cf.* Dt. 25,10

Aşadar, Moise nu are nimic altceva slăvit în Lege decât doar faţa. În Evanghelii însă este slăvit cu totul. Ascultă ce se spune în Evanghelii: *După ce*

Iesus in montem excelsum, assumens secum Petrum et Iacobum et Iohannem et transformatus est ibi coram ipsis; et ecce, apparuerunt, inquit, *Moyses et Elias in gloria, colloquentes cum eo.* Hic non refertur quia uultus eius glorificatus est, sed quia totus *apparuit in gloria* colloquens cum Iesu; et ibi ei completur illa promissio quam accepit in monte Sina, cum dictum est ei: *Posteriora mea uidebis.* Vidit ergo posteriora eius. Vidit enim quae in posterioribus et nouissimis diebus facta sunt et gauisus est.

Sicut enim Abraham concupiuit uidere diem Domini, *et uidit et gauisus est,* ita et Moyses concupiuit uidere diem Domini, et uidit et gauisus est; et necessario *gauisus est,* quia iam non solo uultu glorificatus descendit de monte, sed totus glorificatus adscendit ex monte. *Gauisus est* sine dubio Moyses quod eum, de quo dixerat: *Prophetam uobis suscitabit Dominus Deus uester ex fratribus uestris, sicut me ipsum audietis per omnia,* nunc adesse cernebat et fidem facere sermonibus suis. Et ne cunctaretur in aliquo, audit uocem paternam dicentem: *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui; ipsum audite.* Moyses dudum dixit: *illum audietis;* nunc Pater dicit: *Hic est Filius meus, ipsum audite,* et praesentem de quo dicit ostendit. Gaudere etiam mihi pro hoc uidetur Moyses quia et ipse quodammodo nunc deponit *uelamen conuersus ad Dominum,* cum euidenter, quae praedixit implentur, uel cum tempus aduenit, ut per Spiritum, quae obtexerat reuelentur.

4. Retractandus tamen est sancti Apostoli sensus, et considerandum quid ei uisum sit, cum dixisset: *Si autem conuersus quis fuerit ad Dominum, auferetur uelamen,* ut adderet: *Dominus autem Spiritus est,* per quod quasi interpretari uidetur quid est Dominus. Quis enim nescit quod *Dominus Spiritus est?* Sed numquid in hoc loco de Domini

Iisus a urcat pe un munte înalt, luând cu El pe Petru, pe Iacob și pe Ioan și S-a preschimbat acolo înaintea lor, iată, au apărut Moise și Ilie în slavă, vorbind cu El. Aici nu se relatează că înfățișarea lui a fost slăvită, ci că în întregime *a apărut în slavă,* vorbind cu Iisus. Și acolo i s-a împlinit acea făgăduință pe care o primise în muntele Sinai, când i se spune: *„Vei vedea cele din urmă ale Mele"*[108]. Vede, așadar, cele din urmă ale Lui: a văzut cele ce s-au împlinit în zilele cele din urmă, ultimele, și s-a bucurat.

Cf. Mt. 17,1 *sqq.*

Ex. 33,23

Căci după cum Avraam a tânjit să vadă ziua Domnului, *și a văzut-o și s-a bucurat,* la fel și Moise a tânjit să vadă ziua Domnului, și a văzut-o și s-a bucurat; și neapărat *s-a bucurat,* fiindcă nu coboară de pe munte slăvit numai la înfățișare, ci urcă pe munte slăvit pe de-a-ntregul. Moise *s-a bucurat,* fără îndoială, căci Îl vedea pe Cel despre care spusese: *„Domnul Dumnezeul nostru vă va ridica profet din frații voștri: voi îl veți asculta în toate, ca pe mine!"*; Îl vedea acum stând aproape și dând credință cuvintelor lui. Și fiindcă nu stă la îndoială în ceva, aude glasul părintesc: *„Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit; ascultați-L!"*. Moise spusese odinioară: *Pe acela îl veți asculta!* Acum Tatăl zice *„Acesta este Fiul Meu, pe El să-L ascultați!"* ca să-L arate prezent pe cel despre care vorbește. Și mi se pare că Moise se bucură fiindcă acum dă și el jos, oarecum, *vălul,* fiind *întors la Domnul,* când se împlinesc, evident, cele prezise și când a sosit vremea ca, prin Duh, să fie descoperite cele ce fuseseră ascunse.

Cf. In. 8,56

Dt. 18,15-16

Mt. 17,5

2Cor. 3,16

4. Trebuie totuși să reluăm gândul sfântului Apostol și să înțelegem ce i s-a arătat, după ce spune: *Dacă însă cineva se va întoarce la Domnul, vălul va fi îndepărtat,* când adaugă: *Iar Domnul este duhul*: prin aceasta se pare că ar explica ce este Domnul. Dar cine nu știe că *Domnul este duhul*? Se trata, oare, în

2Cor. 3,16
2Cor. 3,17

vel natura vel substantia tractabatur, ut diceret quia *Dominus Spiritus est*? Videamus ergo ne non solum *cum Moyses legitur*, sed et cum Paulus legitur, *uelamen* sit *positum super cor* nostrum. Et manifeste, si negligenter audimus, si nihil studii ad eruditionem et intelligentiam conferimus, non solum legis et prophetarum Scriptura, sed et Apostolorum et Euangeliorum grandi nobis uelamine tegitur. Ego autem uereor, ne per nimiam negligentiam et stoliditatem cordis, non solum uelata sint nobis diuina uolumina, sed et signata, ut, *si detur in manus hominis nescientis litteras liber legendus, dicat quia nescio litteras; si detur in manus hominis scientis litteras, dicat quia signatus est.* Vnde ostenditur non solum studium nobis adhibendum esse ad discendas litteras sacras, uerum et supplicandum Domino et *diebus ac noctibus* obsecrandum, ut ueniat Agnus *ex tribu Iuda*, et ipse accipiens *librum signatum* dignetur aperire. Ipse est enim qui Scripturas adaperiens accendit corda discipulorum, ita ut dicant: *Nonne cor nostrum erat ardens intra nos, cum adaperiret nobis Scripturas*? Ipse ergo etiam nunc nobis aperire dignetur quid est quod Apostolo suo inspirauit ut diceret: *Dominus autem Spiritus est; ubi autem Domini Spiritus, ibi libertas.*

Ego quidem, quantum pro paruitate intelligentiae meae sentire possum, puto quod Verbum Dei pro eo quod auditoribus interest, ut saepe iam diximus, nunc *Via* nunc *Veritas* nunc *Vita* nunc *Resurrectio* nominatur, nunc etiam *Caro*, nunc uero *Spiritus* dicitur. Quamuis enim uere ex Virgine substantiam carnis acceperit, in qua et crucem pertulit et resurrectionem initiauit, tamen est ubi dicit Apostolus: *Etsi cognouimus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus.* Quia ergo et nunc sermo eius ad subtiliorem

acest loc, despre firea sau substanţa Domnului ca să se spună că *Domnul este duhul*? Să fim vigilenţi, aşadar, ca nu cumva, nu numai atunci *când se citeşte Moise*, dar şi atunci când se citeşte Pavel *un văl* să fie *pus pe inima* noastră! Căci este clar că, dacă ascultăm neglijent, dacă nu punem zel în învăţare şi înţelegere, nu numai scrierile Legii şi ale Profeţilor, dar şi cele ale Apostolilor şi ale Evangheliilor ne vor fi acoperite cu un văl mare. Eu însă mă tem ca nu cumva, printr-o neglijenţă fără seamăn şi din cauza nepriceperii inimii, sulurile [scrierilor] divine să nu fie doar acoperite, ci şi pecetluite, astfel încât, *dacă se va da o scriere, ce trebuie citită, în mâinile unui om ce nu cunoaşte literele, să spună că „nu ştiu literele"; dacă se va da în mâinile unui om care ştie literele, să spună că „a fost pecetluită"*. Se arată astfel că nu este necesar doar studiul pentru a învăţa literele[109] sacre, ci şi să-L implorăm pe Domnul, şi să-L rugăm *ziua şi noaptea* ca să vină Mielul *din tribul lui Iuda*, şi El, luând *cartea pecetluită*, să binevoiască să ne-o deschidă. Căci El este cel care, deschizând Scripturile, înflăcărează inimile ucenicilor, astfel încât să spună: *„Oare nu ardea inima noastră în noi când ne deschidea Scripturile?"*. Aşadar, El să binevoiască să ne descopere ce semnifică ceea ce a inspirat Apostolului Său, care spune: *Iar Domnul este duhul; iar unde este duhul Domnului, acolo este libertate.*

Eu unul, atât cât pot percepe cu micimea înţelegerii mele, consider despre Cuvântul lui Dumnezeu că se numeşte când *Calea*, când *Adevărul*, când *Viaţa*, când *Învierea*, când este numit *Carne*, când *Duhul*, după ceea ce se potriveşte auditorilor, cum adesea am spus până acum[110]. Căci deşi a primit cu adevărat substanţa cărnii din Fecioară, [carne] prin care a şi suferit crucea şi a început învierea, există totuşi un loc în care Apostolul spune: *Şi deşi L-am cunoscut pe Hristos după carne, acum însă nu-L mai*

Cf. 2Cor. 3,15

Cf. Is. 29,12,11

Cf. Ios. 1,8
Cf. Ap. 5,5
Cf. Ier. 39,11

Lc. 24,32

2Cor. 3,17

Cf. In. 14,6; 11,25
Cf. In. 1,14
Cf. 2Cor. 3,17

2Cor. 5,16

et spiritalem intelligentiam prouocat auditores, et uult eos nihil carnale in lege sentire, dicit ut, qui uult *auferri uelamen* de corde suo, *conuertatur ad Dominum*; non quasi ad carnem Dominum – est enim et hoc, quia *Verbum caro factum est* – sed quasi ad Spiritum Dominum. Si enim quasi ad Spiritum Dominum conuertatur, de carnalibus ad spiritalia ueniet et ad libertatem de seruitute transibit: *Vbi* enim *Spiritus Domini, ibi libertas.*

Et ut adhuc euidentius fiat quod dicitur, utamur et aliis Apostoli sensibus. Ad quosdam dicit, quos senserat incapaces, quia *nihil me aliud iudicaui scire inter uos nisi Christum Iesum et hunc crucifixum.* Istis talibus non dicebat quia *Dominus Spiritus est,* nec dicebat iis quia Christus Dei *Sapientia* est. *Non* enim *poterant agnoscere Christum secundum hoc quod Sapientia est,* sed secundum hoc quod *crucifixus* est. Illi autem, quibus dicebat: *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius saeculi neque principum huius mundi, qui destruuntur, sed loquimur Dei Sapientiam in mysterio absconditam,* non indigebant ut Verbum Dei secundum hoc susciperent, quod *caro factum est,* sed secundum hoc quod *Sapientia in mysterio absconditа est.* Sic ergo et in hoc loco, his qui de carnali ad spiritalem intelligentiam prouocantur, dicitur: *Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Vt autem ostenderet quia ipse iam peruenit ad scientiae libertatem, et exutus est de uelaminis seruitute, addit his et dicit: *Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes.*

Si ergo et nos Dominum deprecemur ut uelamen de corde nostro dignetur auferre, capere possumus intelligentiam spiritalem, si tamen conuertamur ad Dominum et

cunoaştem [astfel]. Fiindcă, aşadar, şi acest cuvânt al lui incită acum auditorii la o înţelegere mai subtilă şi duhovnicească şi vrea ca ei să nu perceapă nimic carnal în Lege, spune că cel ce vrea ca *vălul să fie îndepărtat* de pe inima lui *să se întoarcă la Domnul* – nu la Domnul ca şi carne, căci există şi acest loc, *Cuvântul carne s-a făcut* –, ci la Domnul ca duh. Iar dacă se întoarce la Domnul ca duh, va veni de la cele carnale la cele duhovniceşti şi va trece de la sclavie la libertate: căci *unde este duhul Domnului, acolo este libertate.*

Cf. 2Cor. 3,16

In. 1,14

2Cor. 3,17

Şi ca să devină mai clar ce se spune, să folosim şi alte gânduri ale Apostolului. Spune unora, pe care îi simţise incapabili: *Nu am judecat să ştiu nimic altceva întru*[111] *voi, decât pe Hristos Iisus, şi pe Acesta răstignit.* Unora ca aceştia nu le spunea că *Domnul este duhul* şi nici nu le spunea că Hristos este *Înţelepciunea* lui Dumnezeu. Căci *nu-L puteau recunoaşte pe Hristos după aceea că este Înţelepciune,* ci după aceea că a fost *răstignit.* Însă cei cărora le spunea: *Rostim Înţelepciunea între cei desăvârşiţi, însă nu înţelepciunea acestui veac, nici a conducătorilor acestei lumi, care sunt nimiciţi, ci rostim Înţelepciunea lui Dumnezeu, cea ascunsă în taină* nu aveau nevoie să-L primească pe Cuvântul lui Dumnezeu ca cel ce *S-a făcut carne,* ci ca *Înţelepciunea ce S-a ascuns în taină.* Astfel se întâmplă, aşadar, şi în acest loc. Celor ce sunt chemaţi de la carnal la înţelegerea duhovnicească li se spune: *Iar Domnul este duhul; iar unde este duhul Domnului, acolo este libertate.* Ca să arate că el a ajuns deja la libertatea ştiinţei şi că a fost dezbrăcat de sclavia vălului, adaugă şi spune: *Noi toţi însă, cu faţa descoperită, contemplând slava Domnului...*

1Cor. 2,2
Cf. 2Cor. 3,17

Cf. 1Cor. 1,21-23

1Cor. 2,6-7

In. 1,14
Cf. 1Cor. 2,7

2Cor. 3,17-18

Aşadar, dacă şi noi Îl rugăm pe Domnul ca să binevoiască a îndepărta vălul de pe inima noastră, putem primi înţelegerea duhovnicească, dacă, desigur,

libertatem scientiae requiramus. Sed quomodo inuenire possumus libertatem, qui seruimus saeculo, qui seruimus pecuniae, qui seruimus desideriis carnis? Ego me ipsum corripio, me ipsum iudico; ego meas culpas arguo; uiderint qui audiunt quid de semet ipsis sentiant. Ego interim dico quod, donec alicui horum deseruio, non sum conuersus ad Dominum, nec consecutus sum libertatem, donec talia me negotia et sollicitudines stringunt. Illius, quo constringor, negotii et sollicitudinis seruus sum: scio enim scriptum esse quia *unusquisque, a quo uincitur, huic et seruus addicitur.* Etiamsi me amor pecuniae non superat, etiamsi possessionum et diuitiarum cura non stringit, laudis tamen cupidus sum et gloriam sector humanam, si de hominum uultibus et sermonibus pendeo, quid de me ille sentiat, quomodo me ille habeat, ne illi displiceam, si illi placeam. Donec requiro ista, seruus horum sum. Sed uolebam ex hoc saltim satis agere, si possim liber fieri, si possim iugo foedae huius seruitutis absolui et peruenire ad libertatem secundum Apostoli commonitionem dicentis: *In libertatem uocati estis, nolite fieri serui hominum.* Sed quis mihi dabit hanc manumissionem? Quis me ab hac seruitute turpissima liberabit, nisi ille qui dixit: *Si uos Filius liberauerit, uere liberi eritis.* At enim scio quia seruus non potest libertate donari, nisi fideliter seruiens, nisi Dominum diligens. Et ideo etiam nos fideliter seruiamus et *ex toto corde et ex toto animo et ex tota uirtute nostra diligamus Dominum Deum nostrum*, ut mereamur libertate donari a Christo Iesu Filio eius Domino nostro, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

ne vom întoarce la Domnul și vom căuta libertatea științei. Dar în ce fel putem descoperi libertatea noi, care suntem sclavii veacului, sclavii banului, sclavii doririlor cărnii? Eu pe mine însumi mă denunț, pe mine însumi mă judec. Eu greșelile mele le acuz: cei ce aud să vadă ce cred despre ei înșiși. Eu spun deocamdată că, atâta vreme cât voi sluji vreunuia din acestea, nu m-am întors la Domnul, și nici n-am căpătat libertatea câtă vreme mă sugrumă astfel de preocupări și de griji. Sunt sclavul acelei preocupări și griji cu care mă sugrum. Căci știu că s-a scris că *fiecare este declarat sclav al celui ce l-a învins.* Și chiar dacă nu mă învinge iubirea banului, și chiar dacă nu mă sugrumă grija proprietăților și a bogăților, sunt totuși dornic de laudă și urmăresc slava omenească dacă atârn de privirile și cuvintele oamenilor: „ce crede acela despre mine?", „cum mă privește celălalt?", „să nu-i displac acestuia!", „oare să-i plac lui?". Câtă vreme pe acestea le caut, sunt sclavul lor. Aș vrea să mă smulg măcar din aceasta, dacă aș putea deveni liber, dacă aș putea să mă eliberez din jugul acestei sclavii rușinoase și să ajung la libertate, după avertismentul Apostolului: *Ați fost chemați la libertate, să nu vă faceți sclavi ai oamenilor!* Dar cine îmi va da mie eliberarea din sclavie? Cine mă va elibera din această sclavie rușinoasă, dacă nu Cel ce a spus: *„Dacă Fiul vă va elibera, veți fi liberi cu adevărat"*. Căci știu că sclavului nu-i poate fi dăruită libertatea decât dacă slujește cu credință, decât dacă își iubește Stăpânul. Și de aceea și noi să-I slujim cu credință și *să-L iubim pe Domnul Dumnezeul nostru din toată inima, cu tot spiritul și cu toată puterea noastră*, ca să fim vrednici să ne fie dăruită libertatea de către Hristos Iisus, Fiul Lui, Domnul nostru, *Care are slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Cf. Prov. 18,17

2Pt. 2,19

Gal. 5,13; 1Cor. 7,23

In. 8,36

Cf. Mc. 12,30

Cf. 1Pt. 4,11

Homilia XIII

De his quae offeruntur ad tabernaculum

1. Iam quidem et prius de tabernaculo pro uiribus dixeramus; uerum quoniam saepe in Exodi libro repetitur ipsa descriptio – dicitur enim et cum Deus praecepit Moysi qualiter fieri debeat, et iterum cum Moyses praecepit populo ut offerat construendo operi materias, sicut haec lectio continet quae nobis modo recitata est; sed et postmodum enumerantur singula, cum per Beselehel et ceteros sapientes uiros fabricantur, et iterum cum ad conspectum Moysi deferuntur, et rursum, cum per praeceptum Domini dedicantur. Fit praeterea et in aliis uel libris uel locis horum commemoratio et frequenter repetitur, utpote quod necessario commonetur.

Nunc ergo recitatus est nobis ille sermo ubi dicit: *Et dixit Moyses ad omnem synagogam filiorum Istrahel dicens: hoc est uerbum quod praecepit Dominus dicens: sumite a uobis ipsis redemptionem Domino. Omnis qui concepit corde, afferat initia Domino: aurum, argentum, aeramentum, hyacinthum, purpuram, coccum duplicatum, et byssum tortam, capillos caprinos, et pelles arietum rubricatas et pelles hyacinthinas, ligna imputribilia, et lapides sardios et lapides ad sculpturam in humerali et podere; et omnis sapiens corde in uobis ueniat et operetur omnia quae praecepit Dominus.*

Omilia XIII

Despre cele oferite pentru cort

1. Despre cort tocmai am vorbit, mai înainte, după puterile noastre, fiindcă adesea în Exod se repetă descrierea lui. Căci se vorbește despre el când Dumnezeu îi poruncește lui Moise cum trebuie făcut, și iarăși când Moise poruncește poporului să ofere materiale pentru lucrarea ce trebuie îndeplinită, așa cum tocmai ni s-a citit. Mai apoi sunt enumerate individual, când sunt lucrate de către Beselehel și de către ceilalți bărbați înțelepți, dibaci[112], și apoi iarăși, când sunt aduse sub privirea lui Moise, și iarăși, când sunt dedicate prin porunca Domnului. În afară de aceste mențiuni, se face amintire și în alte cărți sau pasaje despre acestea, și sunt repetate frecvent, din necesitatea ca ele să fie reținute.

Cf. Ex. 25 *sqq.*

Cf. Ex. 35,1 *sqq.*

Cf. Ex. 36,1 *sqq.*
Cf. Ex. 39,32 *sqq.*
Cf. Ex. 40,16 *sqq.*

Acum, așadar, ni s-a citit nouă acel pasaj unde zice: *Și a spus Moise întregii adunări a fiilor lui Israel, spunând: „Acesta este cuvântul pe care l-a poruncit Domnul spunând: «Luați de la voi înșivă [preț de] răscumpărare pentru Domnul! Oricine care a zămislit cu inima să aducă Domnului pârgă*[113]*: aur, argint, vas de alamă, hyacint, purpură, stacojiu dublu, și in moale tors, peri de capră și piei roșii de țap și piei de culoarea hyacintului, lemne ce nu putrezesc, pietre de onyx și pietre de încrustat în umeral și în veșmântul până la pământ!». Și orice înțelept cu inima dintre voi să vină și să se lucreze toate cele pe care Domnul le poruncește!".*

Ex. 35,4-10

Cum considero me ipsum primo et discutio, piget ad haec aperienda manum mittere. Vereor enim, ne forte, etiamsi Dominus reuelare dignetur, si cui forte dignatur – de me enim non sum ausus dicere – uereor, inquam, et ualde dubito, si inueniat auditores; et cum ita sit, ne forte ab eo qui explanare conabitur, requiratur, dominicae margaritae ubi uel quomodo uel ante quos mittantur. Verum quoniam magnopere exspectatis ut aliqua ex his quae lecta sunt disserantur, et praecepit mihi Dominus meus dicens: *Oportebat te dare pecuniam meam ad mensam, et ego ueniens cum usuris utique exegissem eam*, ipsum rogabo ut uerbum meum suam pecuniam facere dignetur, uti non meam pecuniam, non meum aurum uobis, sed ipsius fenerem, ipsius uobis uerbo et ipsius *sensu* loquar, et ad auditus uestri haec deferam mensam.

Vos iam uideritis, suscipientes dominicam pecuniam, quomodo usuras eius uenienti Domino praeparetis. Vsurae autem sunt uerbi Dei habere in usu uitae et actuum ea quae praecepit sermo Dei. Si ergo audientes uerbum utimini eo, et agitis secundum ea quae auditis, et secundum haec uiuitis, usuras Domino praeparatis; et potest fieri ut unusquisque uestrum de *quinque talentis* faciat decem et audiat a Domino: *Euge, serue bone et fidelis, eris potestatem habens supra decem ciuitates.* Tantum illud uidete ne quis uestrum acceptam pecuniam aut *in sudario* colliget aut defodiat *in terra*, quia huiusmodi hominis in aduentu Domini qui sit exitus, bene nostis. Temptabimus igitur pauca ex multis, immo et pauciora de paucis, quippe quibus et noster sermo librandus sit et uester auditus.

După ce mă privesc şi mă analizez pe mine însumi, şovăiesc a îndrepta mâna ca să le deschid pe acestea. Căci mă tem ca nu cumva, chiar dacă Domnul va binevoi să reveleze, dacă va binevoi, eventual, să i le reveleze cuiva – căci nu îndrăznesc să vorbesc despre mine – mă tem, spun, şi tare mă îndoiesc că va descoperi auditori. Iar dacă aşa stau lucrurile, mă tem să nu fie întrebat cel ce va încerca să explice unde, în ce fel şi în faţa cui au fost aruncate mărgăritarele domneşti. Fiindcă însă aşteptaţi cu nerăbdare *Cf.* Mt. 7,6
să vă fie explicate câteva din cele citite, şi fiindcă Domnul meu mi-a poruncit: *„Trebuia ca tu să dai banul Meu la masa [bancherilor], iar Eu, venind, l-aş fi cerut cu dobândă"*, Îl voi ruga pe El să bine- Mt. 25,27
voiască a face cuvântul meu banul Său, ca nu banul meu, aurul meu să vi-l dau împrumut, ci al Lui: al *Cf.* 1Cor.
Lui să fie cuvântul, al Lui să fie *gândul* pe care vi-l 2,16
rostesc, pe ale Lui să le depun la banca auzului vostru.

De acum, ridicând banul domnesc, voi să vegheaţi în ce fel veţi pregăti dobânda lui pentru Domnul, care vine. Dobânzile cuvântului lui Dumnezeu sunt a avea în obişnuinţa vieţii şi a faptelor cele pe care cuvântul lui Dumnezeu le porunceşte. Dacă, aşadar, auzind cuvântul, îl folosiţi şi acţionaţi după cele pe care le auziţi, şi trăiţi după acestea, voi pregătiţi dobânzile pentru Domnul. Se poate întâmpla ca *Cf.* Mt.
fiecare dintre voi să facă zece talanţi din *cinci* şi să 25,20
audă de la Domnul: *„Bine, sclav bun şi credincios,* *Cf.* Lc.
vei avea stăpânire asupra a zece cetăţi!". Vedeţi doar 19,17
aceasta, ca nimeni dintre voi să nu-şi strângă banul *Cf.* Lc.
primit *în ştergar* sau să-l îngroape *în pământ*, căci 19,20
voi ştiţi bine care va fi sfârşitul unui astfel de om la *Cf.* Mt.
venirea Domnului. Să încercăm, aşadar, puţine din 25,18
multe, mai degrabă prea puţine despre puţine, căci prin ele trebuie cumpănit şi cuvântul nostru, şi auzul vostru.

2. Primo igitur omnium uideamus quid est quod dicit Moyses ad filios Istrahel: *Sumite a uobis ipsis redemptionem Domino; omnis qui conceperit corde, offerat initia Domino.* Non uult Moyses ut aliquid offeras Deo quod extra te est: *A uobis ipsis,* inquit, *sumite, et initia afferte Domino, prout unusquisque concepit corde.* Aurum iubetur et argentum deferri, aes et ceterae materiae; quomodo hoc possum ego de me ipso afferre? Numquid intra me aurum nascitur aut argentum et cetera quae iubentur? Nonne haec unusquisque de promptuariis et de scriniis suis profert? Quid est ergo quod dicit Moyses: *Afferte a uobis ipsis, et unusquisque sicut concepit corde?*

Illud quidem aurum et argentum ceteraeque materiae unde tabernaculum constructum est, constat de scriniis et promptuariis uniuscuiusque prolatum; spiritalis autem lex aurum requirit ad tabernaculum, quod intra nos est, et argentum, quod intra nos est, et omnes reliquas materias illas deposcit, quas et intra nos habere possumus et proferre de nobis. Dicit enim Scriptura quia: *Prope te est uerbum in ore tuo et in corde tuo; quia, si confessus fueris Dominum Iesum, et credideris in corde tuo quod Deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris.* Si ergo *credideris in corde tuo,* cor tuum et sensus tuus aurum est, obtulisti igitur aurum ad tabernaculum fidem cordis tui; si uero et *confessus fueris* sermone, obtulisti sermonem confessionis argentum. Idcirco ergo dicit Moyses, qui est lex spiritalis: *Sumite a uobis ipsis.* Haec a te ipso sumis, haec intra te sunt, haec, etiamsi nudus sis, habere potes.

Sed et quod addidit: *Unusquisque sicut concepit corde,* huc respicit. Non enim poteris aliquid de sensu tuo offerre Deo uel de uerbo tuo, nisi prius quae scripta sunt corde

2. Aşadar, înainte de toate, să vedem ce înseamnă ceea ce Moise spune fiilor lui Israel: *„Luaţi de la voi înşivă [preţ de] răscumpărare pentru Domnul! Oricine care a zămislit cu inima să ofere Domnului pârga!".* Moise nu vrea să-i oferi lui Dumnezeu ceva ce este în afara ta: *„De la voi înşivă luaţi, aduceţi Domnului pârga, în măsura în care fiecare a zămislit cu inima!".* Se porunceşte să fie adus aur, argint, alamă şi celelalte materii; în ce fel le pot aduce pe acestea de la mine însumi? Oare în mine se formează aurul, argintul şi celelalte ce sunt poruncite? Oare pe acestea nu le aduce fiecare din lăzi şi magazii? Ce semnifică, aşadar, ceea ce spune Moise, *„Aduceţi de la voi înşivă"* şi *„fiecare după cum a zămislit cu inima!"*? Ex. 35,5

Se constată că aurul, argintul şi celelalte materii ce au fost folosite la construirea cortului au fost scoase din lăzile şi magaziile fiecăruia. Însă legea duhovnicească cere pentru cort aurul ce este înlăuntrul nostru, argintul care este înlăuntrul nostru, ea cere toate celelalte materiale pe care le putem avea şi scoate din noi. Căci Scriptura spune: *Aproape de tine este cuvântul, în gura ta şi în inima ta; fiindcă, dacă Îl vei mărturisi pe Domnul Iisus şi dacă vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a ridicat din morţi, vei fi mântuit.* Aşadar, dacă *vei crede în inima ta,* inima ta şi gândul tău sunt aur: ai adus, aşadar, aur, adică credinţa inimii tale, pentru cort. Dacă însă *vei mărturisi* prin rostire[114], ai adus argint, rostirea mărturisirii. Aşadar, de aceea spune Moise, care este legea duhovnicească: *„Luaţi de la voi înşivă!".* Ia-le pe acestea de la tine însuţi: ele sunt în tine, le poţi avea chiar dacă eşti gol! Rom. 10,8-9

Şi ceea ce a adăugat, *„fiecare după cum a zămislit cu inima",* vizează tot aceasta. Căci tu nu vei putea oferi lui Dumnezeu ceva din gândul sau din cuvântul tău dacă nu vei fi zămislit mai înainte cu inima cele Ex. 35,5

conceperis; nisi intentus fueris et diligenter audieris, non potest aurum tuum probum esse nec argentum; requiritur enim ut *probatum* sit. Audi Scripturam dicentem: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igni probatum, purgatum septuplo.* Si ergo quae scripta sunt corde conceperis, erit aurum tuum, id est sensus tuus, probus, et argentum tuum, qui est sermo tuus, probum.

Quid etiam de aere dicemus? opus est et aere ad tabernaculi constructionem. Videtur quidem aes pro fortitudine suscipi, et loco poni posse fortitudinis et constantiae; sed ne quis dicat: hoc diuinare magis est quam explanare, ubi, quod dicitur, non de Scripturarum auctoritate munitur, puto ergo aes accipi posse pro uoce. Aliud enim est sermo, aliud uox. Sermo dicitur loquela ratione subnixa; uox uero est, uerbi causa, si latine, si graece dicatur, si eleuatius, si pressius. Sed et haec necessario ut de Scripturis probemus exigitis. Audi quid dicit Apostolus: *Si linguis,* inquit, *hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, unum sum ut aeramentum sonans aut cymbalum tinniens.* Ita ergo loqui linguis et interpretari ex alia in aliam linguam aeris oblatio est. Necesse est enim omnia habere tabernaculum Domini et nihil deesse in domo Dei. Est igitur, ut diximus, aeris oblatio uox. Vox autem est quae alterius sensum in alteram linguam uertit; sermo uero est qui sensum proprium profert. Omnia ergo haec offerantur Deo: et sensus offeratur Deo et sermo et uox.

3. Quid de ceteris dicemus? Multa sunt enim, et singula discutere opus ingens. Verum quid proderit, ut nostro qui-

scrise: dacă nu vei fi fost atent, dacă nu vei fi auzit cu grijă, nici aurul tău, nici argintul tău nu pot fi încercate. Căci se cere ca el să fie *încercat.* Ascultă ce spune Scriptura: *Spusele Domnului sunt spuse caste, argint încercat în foc, curăţat de şapte ori.* Ps. 11,6
Aşadar, dacă vei zămisli cu inima cele scrise, aurul tău, adică gândul tău, va fi încercat, iar argintul tău, care este cuvântul tău, va fi încercat.

Şi ce să spunem despre alamă? Este nevoie şi de alamă pentru construirea cortului. Se pare că alama simbolizează forţa, şi poate fi pusă în locul forţei şi al statorniciei. Dar, ca cineva să nu spună „avem mai degrabă ghicire decât explicaţie când ceea ce se spune nu este întărit de autoritatea Scripturilor"[115], cred aşadar că alama poate simboliza „sunetul"[116]. Căci rostirea este un lucru, iar sunetul altceva. Vorbirea dependentă de raţiune este numită rostire; sunetul însă apare, spre exemplu, dacă se vorbeşte în latină sau în greacă, dacă se vorbeşte mai înalt sau mai grav. Dar voi cereţi ca şi pe acestea să le dovedim, obligatoriu, din Scripturi. Ascultă ce spune Apostolul: *Dacă aş vorbi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, dar dragoste n-aş avea, aş fi ca un vas de alamă sunătoare sau ca un chimval răsunător.* Aşa- 1Cor. 13,1
dar, a vorbi în limbi şi a traduce dintr-o limbă în alta sunt ofrande de alamă. Căci cortul Domnului trebuie să le aibă pe toate: nimic nu trebuie să lipsească din casa lui Dumnezeu. Aşadar, sunetul este, aşa cum am spus, ofrandă de alamă. Iar sunetul este cel ce traduce gândul cuiva în altă limbă; rostirea însă este cea care dă la iveală gândul propriu. Aşadar, toate acestea sunt oferite lui Dumnezeu: i se oferă Lui şi gând, şi rostire, şi sunet.

3. Ce vom spune despre celelalte? Căci sunt multe, iar a le discuta pe fiecare este o sarcină imensă. Însă la ce va folosi dacă cele spuse cu foarte

dem ingenti labore dicantur, ab occupatis uero auditoribus et uix unius horae puncto uerbo Dei assistentibus, spernantur et pereant? *Nisi* enim *Dominus aedificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui aedificant eam.* Verumtamen nos, ut supra iam dictum est, tradimus ad mensam pecuniam Domini, uideat unusquisque auditorum quomodo suscipiat quae traduntur. *Vnusquisque,* inquit, *sicut corde concepit, afferat initia Domino.* Quod dixit *initia,* quaero quae sint initia auri uel quae primitiae argenti? Quomodo autem de cocco et purpura et bysso uidentur conferri primitiae? Aut quomodo, *sicut corde conceperit,* quis offert? Hoc iam singulos nostrum pulsat, uideamus simul et quomodo corde concepimus, quanti modo hic praesentes sumus, et sermo Dei tractatur.

Sunt qui concipiunt corde quae lecta sunt; sunt qui omnino non concipiunt quae dicuntur, sed est mens eorum et cor aut in negotiis aut in actibus saeculi aut in supputationibus lucri; et praecipue mulieres, quomodo, putas, corde concipiunt, quae tantum garriunt, tantum fabulis obstrepunt, ut non sinant esse silentium? Iam quid de mente earum, quid de corde discutiam, si de infantibus suis aut de lana cogitent aut de necessariis domus? Vereor sane ne sequantur illas de quibus dicit Apostolus: *Quae discunt circumire domos, non solum uerbosae, sed et curiosae, loquentes quae non oportet.* Quomodo ergo istae tales corde concipiunt? Non concipit corde quis, nisi uacet corde, nisi sit mente liber et totus intentus; nisi corde uigilet, non potest corde concipere et offerre dona Deo.

multă osteneală sunt disprețuite și lăsate să piară de către auditorii ocupați, de către cei ce zăbovesc cu greu, doar o clipă din acest răstimp de o oră, în fața cuvântului lui Dumnezeu[117]? Căci *dacă Domnul nu va clădi casa, în zadar vor lucra cei ce o clădesc.* Ps. 126,1
Însă noi, așa cum am spus mai înainte, punem pe masa bancherilor banul Domnului: fiecare dintre auditori să ia seama în ce fel primește cele ce-i sunt date! Căci Scriptura spune: *Fiecare, după cum a zămislit cu inima, să aducă Domnului pârgă!* Fiindcă a spus *pârgă,* mă întreb care este „pârga" aurului, sau care sunt primițiile[118] argintului. În ce fel se pot aduce primiții din stacojiu, din purpură, din in moale? Sau în ce fel cineva oferă *după cum a zămislit cu inima*? Aceasta ne vizează pe fiecare dintre noi; să vedem, dimpreună, în măsura în care suntem aici prezenți și în măsura în care cuvântul lui Dumnezeu ne atrage, în ce fel zămislim cu inima.

Cf. Mt. 25,27

Cf. Ex. 35,5

Există unii care zămislesc cu inima cele citite; alții nu zămislesc deloc cele spuse, ci mintea și inima lor sunt fie la afaceri, fie la faptele veacului, fie la calculul profitului. Mai ales femeile: în ce fel, crezi, zămislesc cu inima ele, care flecăresc atât de mult, care fac atât de mult zgomot cu povestioarele lor, încât nu îngăduie să se facă tăcere? Ce să mai discut despre mintea lor, despre inima lor, câtă vreme ele se gândesc la copiii lor, la lână, la treburile casei? Mă tem, cu adevărat, ca ele să nu le urmeze pe cele despre care Apostolul vorbește, [pe cele] *care învață să străbată casele, nu numai guralive, dar și curioase, vorbind cele ce nu trebuie.* Așadar, în ce fel unele ca acestea zămislesc cu inima? Nu zămislește cu inima decât cel care are inima disponibilă, care este liber cu mintea și în întregime atent: nu poate zămisli cu inima și oferi daruri lui Dumnezeu decât cel care veghează cu inima.

1Tim. 5,13

Quod et si hactenus negleximus, ex hoc saltim attentiores simus et sollicite intendamus, ut possimus mente concipere. Iustum est enim, ut in tabernaculo Domini inueniatur unusquisque habere portionem suam. Non enim latet Dominum unusquisque quid offerat. Quam gloriosum tibi est, si dicatur in tabernaculo Domini: aurum istud, uerbi causa, quo arca testamenti obtegitur, illius est; argentum, ex quo bases et columnae sunt, illius est; aes, de quo annuli et labrum et nonnullae columnarum bases factae sunt, illius est; sed et lapides isti humeralis et logii, illius sunt; purpura, qua ornatur pontifex, illius est, et coccum, illius est, et cetera quaeque per singula.

Et rursum quam indecorum, quam miserum erit, si Dominus ueniens requirere aedificium tabernaculi nihil muneris tui inueniat in eo, nihil a te cognoscat oblatum. Sic indeuotus, sic infidelis uixisti, ut nihil memoriae tuae in tabernaculo Dei esse gestiueris? Sicut enim *princeps huius mundi* uenit ad unumquemque nostrum, et quaerit si quid de suis actibus inueniat in nobis, et si quidem inuenerit, sibi nos uindicat; ita et e contrario si ueniens Dominus inueniat aliquid tuum in tabernaculo suo, sibi te defendit et suum te dicit. Domine Iesu, praesta mihi ut aliquid monumenti habere merear in tabernaculo tuo.

Ego optarem, si fieri posset, esse aliquid meum in illo auro, ex quo propitiatorium fabricatur, uel ex quo arca contegitur, uel ex quo candelabrum fit luminis et lucernae. Aut si aurum non habeo, ut argenti saltim aliquid inueniar offerre, quod proficiat in columnas uel in bases earum, certe uel aeris aliquid habere merear in tabernaculo, unde circuli fiant et cetera quae sermo Dei describit. Utinam

Dacă am fost neglijenţi până acum, să fim, de acum înainte, mai atenţi şi să ne încordăm stăruitor, ca să putem zămisli cu mintea. Fiindcă este drept ca în cortul Domnului fiecare să fie descoperit că are partea sa. Căci Domnului nu-i rămâne ascuns ceea ce oferă fiecare. De câtă slavă vei avea parte dacă ţi se va spune în cortul Domnului: „acest aur, cu care este acoperit chivotul legământului – spre exemplu –, este al lui"; „argintul, din care sunt bazele şi stâlpii, este al lui"; „arama, din care s-au făcut inelele, bazinul şi unele baze ale stâlpilor, este a lui"; „dar şi aceste pietre ale umeralului şi ale *logion*-ului sunt ale lui"; „purpura, cu care se împodobeşte arhiereul, este a lui", „stacojiul este al lui", şi tot aşa despre fiecare dintre celelalte.

Cf. Ex. 25,10 *Cf.* Ex. 26,19 *Cf.* Ex. 27,17,4; 30,18; 26,37 *Cf.* Ex. 28,11.17 *Cf.* Ex. **28,5** sqq.

Şi, dimpotrivă, ce necuviinţă, ce ruşine, dacă Domnul, venind să inspecteze edificiul cortului, nu va găsi nimic din îndatorirea ta, nu va afla nici o ofrandă de la tine! Ai trăit într-o aşa lipsă de evlavie, într-o asemenea necredinţă, încât ai dorit cu înfocare ca în cortul lui Dumnezeu nimic să nu amintească de tine? Căci, după cum *conducătorul acestei lumi* vine la fiecare dintre noi şi caută să găsească în noi ceva din faptele lui, şi, dacă a găsit, ne reclamă ca ai lui, tot astfel, şi dimpotrivă, dacă, venind Domnul, găseşte ceva al tău în cortul Lui, te apără pentru Sine şi te numeşte al Său. Doamne Iisuse, dăruieşte-mi să fiu vrednic să am, în cortul Tău, ceva care să-ţi amintească de mine!

Cf. In. 12,31 ***sqq.***

Eu aş dori, dacă s-ar putea, să fie ceva al meu în acel aur din care este constituit [capacul de] împăcare sau din care este acoperit chivotul, sau din care se fac candelabrul luminii şi candelele. Iar dacă aur nu am, să fiu aflat că ofer măcar ceva din argint, care este folosit pentru stâlpi şi pentru bazele lor, sau măcar să fiu aflat că sunt vrednic să ofer în cort ceva din alamă, din care se fac inelele şi celelalte pe care

Cf. Ex. 25,16 *Cf.* Ex. 25,10 *sqq.* *Cf.* Ex. 25,30.37

Cf. Ex. 26,19; 27,17

Cf. Ex. 27,4

autem mihi esset possibile unum esse ex principibus et offerre gemmas ad ornatum pontificis humeralis et logii. Sed quia haec supra me sunt, certe uel pilos caprarum habere merear in tabernaculo Dei, tantum ne in omnibus ieiunus et infecundus inueniar.

Unusquisque ergo *sicut concepit corde.* Videte si concipitis, uidete si tenetis, ne forte effluant quae dicuntur, et pereant. Volo uos admonere religionis exemplis; nostis, qui diuinis mysteriis interesse consuestis, quomodo, cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et ueneratione seruatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim uos creditis, et recte creditis, si quid inde per negligentiam decidat. Quod si circa corpus eius conseruandum tanta utimini cautela, et merito utimini, quomodo putatis minoris esse piaculi uerbum Dei neglexisse quam corpus? Initia ergo iubentur offerre, hoc est primitias. Qui offert quod primum est, necessario habet ipse quod reliquum est. Vide quantum nos oportet abundare auro, quantum argento ac reliquis omnibus quae iubentur offerri, ut et Domino offeramus et nobis supersit. Primo enim omnium debet sensus meus intelligere Deum et ipsi offerre primitias intellectus sui, ut, cum Deum bene intellexerit, reliqua consequenter agnoscat. Hoc etiam sermo faciat, hoc et omnia quae in nobis sunt agant.

Sed uideamus et cetera. *Hyacinthum et purpuram et coccum duplicatum et byssum tortum.* Quattuor ista sunt, ex quibus conficiuntur uel pontificis indumenta uel cetera quae ad sacrum parantur ornatum. De his dixerunt quidam et ante nos, et sicut non decet aliena furari, ita conueniens

le descrie cuvântul lui Dumnezeu. O, de-ar fi posibil să fiu unul dintre conducători și să ofer pietre scumpe spre împodobirea umeralului și *logion*-ului arhiereului! Dar fiindcă acestea sunt deasupra mea, mi-aș dori să fiu aflat că merit să am în cortul lui Dumnezeu măcar peri de capră, ca nu cumva să fiu găsit sec și sterp în toate.

Cf. Ex. 35,27

Cf. Ex. 35,6

Așadar, *fiecare după cum a zămislit cu inima!* Luați seama dacă zămisliți, luați seama dacă purtați, ca nu cumva să se piardă cele spuse și să piară! Vreau să vă avertizez cu exemple din cult. Voi, cei obișnuiți să asistați la sfintele taine, știți în ce fel, când luați trupul Domnului, să-l păziți cu toată grija și veneratia, ca să nu cadă din el vreo părticică, să nu dispară ceva din darul sfințit. Căci vă credeți vinovați, și pe drept cuvânt, dacă ceva cade de acolo printr-o neglijență. Dacă folosiți o atât de mare grijă pentru a păstra trupul Lui, și o folosiți în mod justificat, cum ajungeți să credeți că este mai puțin grav să fie neglijat cuvântul lui Dumnezeu decât să fie neglijat trupul Lui?[119] Se poruncește, așadar, să se ofere pârga, adică primițiile. Cine oferă ceea ce este prim are, în mod necesar, ceea ce rămâne. Vezi cât trebuie să abundăm în aur, în argint și în toate celelalte poruncite a fi oferite, încât și Domnului să-I oferim, și nouă să ne rămână? Căci, înainte de toate, trebuie ca gândul meu să-L înțeleagă pe Dumnezeu și Lui să-I ofere primițiile înțelegerii Lui, ca, după ce Îl va fi înțeles bine pe Dumnezeu, să le cunoască, prin urmare, pe celelalte[120]. Cuvântul să facă aceasta, aceasta și toate care stau în puterea noastră!

Ex. 35,5

Cf. Ex. 25,2 *sqq.*

Dar să le vedem și pe celelalte: *hyacint, purpură, stacojiu dublu și in moale tors.* Patru sunt cele din care se confecționează fie veșmintele arhiereului, fie celelalte care sunt pregătite pentru împodobirea sfântă. Despre acestea au vorbit și unii înaintea noastră: așa cum nu se cuvine să-ți însușești cele

Ex. 25,4

puto bene dictis alterius abuti fatentem. Ista ergo, ut et prioribus uisum est, quattuor elementorum, ex quibus et mundus constat et corpus humanum, tenent figuram, id est aëris, ignis, aquae et terrae. Hyacinthus ergo ad aërem refertur – hoc enim ipse indicat color –, sicut et coccum ad ignem. Purpura aquae tenet figuram, quasi quae de aquis accipiat fucum; byssus terrae, quia oriatur ex terra. Habemus ergo et nos haec omnia in nobis, et quia ex his primitias Domino iubemur offerre, ideo dicit: *Sumite ex uobis ipsis, et offeretis primitias Domino.*

4. Verum illud considerandum puto, quod, cum de ceteris simpliciter dixerit Moyses, tantum cocco addidit *duplicatum,* et bysso *tortum*. Requiritur ergo, cur alias quidem materias, ex quibus cetera indicantur elementa, simpliciter dixerit, coccum, quo ignis designatur, solum posuerit duplicatum. Difficilia haec ad intelligendum, et ad proferendum multo difficiliora. Verumtamen, prout Dominus dederit, temptabimus explanare. Oportet enim et dici aliqua, et aliquanta seruari. Videamus ergo qua ratione coccum dixerit duplicatum. Color iste, ut diximus, ignis indicat elementum. Ignis autem duplicem habet uirtutem, unam, qua illuminat, aliam, qua incendit. Haec est historiae ratio; ueniamus et ad intellectualia.

Etiam in ipsis ignis duplex est; est ignis quidam in hoc saeculo, est et in futuro. Dominus Iesus dicit: *Ignem ueni mittere in terram,* iste ignis illuminat. Idem rursus Dominus dicit in futuro *operariis iniquitatis: Ite in ignem aeternum, quem praeparauit Pater meus diabolo et angelis eius*: ille ignis incendit. Verumtamen iste ignis, quem uenit mittere Iesus, *illuminat* quidem *omnem hominem uenientem in hunc mundum,* habet tamen aliquid et quod incendat, sicut

străine, tot aşa consider, consimţind, că este bine să se recunoască când se folosesc spusele altuia. Aşadar, cum s-a părut şi celor dinainte, acestea indică figurat cele patru elemente din care sunt făcute şi lumea, şi trupul omenesc, adică aerul, focul, apa şi pământul. Hyacintul se raportează la aer – culoarea sa o indică –, aşa cum stacojiul la foc. Purpura indică figurat apa, ca aceea din care îşi primeşte culoarea, iar inul [indică] pământul, pentru că el răsare din pământ. Le avem pe acestea şi în noi, şi fiindcă ni se porunceşte să oferim primiţii Domnului din acestea, de aceea spune: *„Luaţi din voi înşivă, şi să oferiţi Domnului primiţiile!".* Ex. 35,5

4. Dar cred că trebuie observat şi altceva: în vreme ce Moise doar le-a numit pe celelalte, a adăugat numai la stacojiu adjectivul *dublu,* iar la inul moale adjectivul *tors.* Ne putem întreba, aşadar, din ce *Cf.* Ex. 35,6 motiv celelalte materii, prin care se indică celelalte elemente, sunt numite simplu, iar stacojiul este dublu. Este greu să înţelegem acestea, iar să le expunem este şi mai greu. Totuşi, atât cât ne va da Domnul, să încercăm să le explicăm. Căci unele trebuie spuse, iar altele păzite. Să vedem, aşadar, pentru ce raţiune a numit stacojiul „dublu". Culoarea aceasta, cum am spus, indică elementul focului. Însă focul are o dublă putere: luminează şi arde. Aceasta este raţiunea istorică.

Să venim şi la cele inteligibile. Chiar şi aici focul este dublu: există foc în acest veac, şi există foc şi în cel viitor. Domnul Iisus spune: *„Am venit să arunc foc pe pământ"*: acest foc luminează. Iarăşi, acelaşi Lc. 12,49 Domn spune, în veacul viitor, *lucrătorilor nelegiuirii*: *Cf.* Lc. 13,27 *„Mergeţi în focul veşnic, pe care Tatăl Meu l-a pregătit diavolului şi îngerilor lui!".* Acel foc arde. Acest Mt. 25,41 foc, pe care a venit să-l arunce Iisus, *luminează pe tot omul ce vine în această lume*; el are totuşi şi ceva *Cf.* In. 1,9

confitentur illi qui dicunt: *Nonne cor nostrum erat ardens intra nos, cum adaperiret nobis Scripturas?* Simul ergo et incendebat et illuminabat *adaperiens Scripturas*. Nescio autem si et ille ignis in futuro saeculo qui incendit habeat aliquid et quod illuminet. Est ergo, ut ostendimus, natura ignis duplex et ideo iubetur offerri coccum duplicatum.

Quomodo ergo nos offerre possumus ignem istum duplicatum ad aedificium tabernaculi, uideamus. Si doctor es, exstruis tabernaculum aedificans Ecclesiam Dei; dicit ergo et ad te Deus quod ad Ieremiam dixit: *Ecce, dedi uerba mea in os tuum ignem.* Si ergo docens et aedificans Ecclesiam Dei, increpes tantummodo et arguas et castiges et peccata populi exprobres, nihil autem consolationis proferas de Scripturis diuinis, obscurum nihil explanes, nihil scientiae profundioris attingas, nec aliquid intelligentiae sacratioris aperias, obtulisti quidem coccum, sed non duplicatum. Ignis enim tuus incendit tantummodo et non illuminat. Et rursum, si docens mysteria legis aperias, secretorum arcana discutias, peccantem uero non arguas, negligentem non corripias, seueritatem disciplinae non teneas, obtulisti quidem coccum, sed non duplicatum. Ignis enim tuus tantum illuminat, non accendit. Qui ergo *recte offert* et *recte diuidit*, coccum offert duplicatum, ut cum scientiae lumine igniculum seueritatis admisceat.

5. Quid autem sibi uelit et *byssum tortum* uideamus. Et hic enim dedit aliquid additamenti prae ceteris elementis. Byssum diximus terrae habere formam, quod est caro nostra. Carnem ergo non uult offerri Deo fluitantem luxu et deliciis resolutam, sed torqueri eam iubet et constringi. Quis ergo est qui torqueat carnem suam? Ille nimirum qui dixit:

care arde, după cum mărturisesc cei ce spun: *„Oare nu ardea inima noastră în noi, când ne deschidea nouă Scripturile?"*. Aşadar, în acelaşi timp şi ardea, şi lumina, *deschizând Scripturile.* Totuşi nu ştiu dacă şi acel foc, din veacul următor, care arde, are şi ceva care luminează. Aşadar, firea focului este, după cum s-a arătat, dublă: de aceea se porunceşte să fie oferit stacojiu „dublu". Lc. 24,32

Să vedem în ce fel putem oferi noi acest foc dublu pentru construirea cortului. Dacă eşti învăţător, ridici cort edificând Biserica lui Dumnezeu. Aşadar, şi ţie îţi spune Dumnezeu ceea ce i-a spus lui Ieremia: *„Iată, am dat cuvintele Mele foc în gura ta"*. Dacă, prin urmare, învăţând şi edificând Biserica, reproşezi doar, acuzi, pedepseşti şi blamezi păcatele poporului, neaducând vreun cuvânt de mângâiere din Scripturile divine, neexplicând nimic obscur, neatingând nimic din ştiinţa mai adâncă şi nedeschizând nimic ce aparţine înţelegerii preasfinte, ai oferit, desigur, stacojiu, însă el nu este dublu. Căci focul tău doar arde: nu luminează. Şi invers: dacă, învăţând, deschizi tainele Legii, despici secrete adânci, neacuzând însă pe cel păcătos, necondamnând pe cel neglijent, relaxând rigoarea învăţăturii, ai adus, desigur, stacojiu, însă nu dublu. Căci focul tău luminează doar, nu arde. Aşadar, cine *oferă după dreptate* şi *împarte după dreptate* oferă stacojiu dublu, amestecând flacăra plăpândă a rigorii cu lumina ştiinţei[121]. Ier. 5,14 *Cf.* Gn. 4,7

5. Dar să vedem ce înseamnă *inul moale tors.* Căci şi aici a adăugat ceva în plus faţă de celelalte elemente. Am spus că inul moale indică, formal, pământul, care este carnea noastră. Aşadar, nu vrea să îi fie oferite lui Dumnezeu carnea moleşită de lux şi topită în delicii, ci porunceşte ca ea să fie întoarsă şi strânsă. Cine este cel ce îşi „toarce" carnea sa? *Cf.* Ex. 25,4

Macero corpus meum et seruituti subicio, ne forte, cum aliis praedicauerim, ipse reprobus efficiar. Sic ergo est offerre et byssum tortum, carnem abstinentia, uigiliis et meditationum labore conficere.

Offeruntur et pili caprarum. Hoc genus pecudis in lege pro peccato iubetur offerri; pilus uero species est emortua, exsanguis, exanimis. Hanc qui offert ostendit in se sensum peccati iam mortuum, nec in membris suis ultra uiuere aut regnare peccatum.

Pelles quoque offeruntur arietum. Arietem etiam ante nos quidam pro furore posuerunt. Et quia pellis mortui animalis indicium est, ostendit in se furorem mortuum qui Domino offert arietum pelles.

Post haec: *Et uiri,* inquit, *acceperunt a mulieribus suis, omnes, quibus uisum est sensu, et attulerunt gemmas et inaures et annulos et discriminalia et dextralia.*

Vides et hic quomodo illi afferunt dona Deo qui corde uident, qui intellectum corde concipiunt, qui mentem intentam et deditam habent ad uerbum Dei. Isti ergo afferunt munera, et afferunt etiam a mulieribus suis *inaures,* inquit, *et gemmas et dextralia.* Mulier secundum allegoricam rationem saepe iam diximus quod caro accipiatur et uir rationabilis sensus. Bonae sunt ergo istae mulieres quae oboediunt uiris suis; bona est caro quae iam spiritui non repugnat, sed obtemperat et consentit, et ideo *Si duobus uel tribus in uobis conuenerit, ex quacumque re petieritis, fiet uobis,* dixit Dominus.

Offerunt ergo inaures a mulieribus suis. Vides quomodo Domino offertur auditus. Sed et dextralia Domino offeruntur: opera dextra et opera bona, quae per carnem geruntur. Haec Domino offert rationabilis sensus. Sed et

Desigur cel ce a spus: *Îmi stâlcesc trupul meu şi îl aduc în sclavie, ca nu cumva, după ce voi fi predicat altora, eu însumi să mă fac osândit.* Aşadar, a oferi in moale tors înseamnă, astfel, a consuma carnea prin abstinenţă, vegheri şi osteneala meditaţiilor. 1Cor. 9,27

Sunt oferiţi şi peri de capră. Se porunceşte, în Lege, ca acest însufleţit să fie oferit pentru păcat; părul este însă ceva mort, lipsit de sânge, neînsufleţit. Cine îl oferă arată că în el gândul păcatului este deja mort: păcatul nu mai trăieşte sau domneşte în mădularele lui. *Cf.* Ex. 35,6 *Cf.* Lv. 4,23

Sunt oferite, încă, piei de berbec. Unii, chiar înaintea noastră, au văzut în berbec simbolul furiei. Şi fiindcă pielea este indiciul însufleţitului mort, arată că furia este moartă în cel ce oferă Domnului piei de berbec.

După acestea spune Scriptura: *Şi toţi bărbaţii, cărora li s-a arătat în gând, au primit de la femeile lor şi au adus pietre scumpe, cercei, inele, agrafe de păr şi brăţări.* Ex. 35,22

Tu vezi şi aici cum aduc ei daruri lui Dumnezeu, ei, care văd cu inima, care zămislesc cu inima înţelegerea, care au mintea atentă şi dedicată cuvântului lui Dumnezeu. Aceştia, aşadar, aduc daruri, şi aduc chiar de la femeile lor *cercei, pietre scumpe şi brăţări.* Adesea am spus până acum că femeia, după înţelegerea alegorică, este carnea, iar bărbatul este înţelegerea raţională. Aşadar, sunt bune aceste femei care ascultă de bărbaţii lor: bună este carnea ce nu se mai opune duhului, ci i se supune şi se armonizează cu el, şi de aceea Domnul spune: *„Dacă doi sau trei se vor aduna întru voi*[122]*, orice lucru veţi cere se va întâmpla vouă".* Mt. 18,19

Ei oferă, aşadar, cercei de la femeile lor. Tu vezi în ce fel se oferă Domnului auzul. Dar se oferă şi brăţări: fapte drepte şi fapte bune, care se săvârşesc prin carne. Pe acestea le oferă Domnului înţelegerea

discriminalia offeruntur. Offert discriminalia, qui bene scit discernere quid agendum sit, quid uitandum, quid Deo placeat, quidue displiceat, quid iustum sit, quid iniustum. Ista sunt discriminalia quae Domino offeruntur.

Hic ergo mulieres inaures Domino offerunt, quia sunt mulieres sapientes. Venerunt enim, inquit, mulieres sapientes, et fecerunt quaecumque necessaria erant ad indumenta pontificis. Illae uero mulieres quae inaures suas obtulerunt ut fieret uitulus insipientes erant, quae *a ueritate quidem auditum auerterent, ad fabulas autem impietatemque conuerterent*; et ideo obtulerunt inaures suas ut fieret caput uituli. Sed et in Iudicum libro aliud nihilominus idolum inuenimus ex mulierum inauribus factum. Istae ergo beatae mulieres, beata ista caro, quae Domino offert inaures suas et dextralia sua et annulos suos et omnia opera manuum suarum quae in mandatis Domini agit.

6. Additur post haec quia *et apud quem inuenta sunt ligna imputribilia*, attulit Domino. Si quis *diligit Christum Dominum in incorruptione*, lignum imputribile offert Deo. Beatus ergo, apud quem inuenitur uel sensus incorruptus uel corpus incorruptum et hoc offert Deo. Vnde et bene ualde dixit: *Apud quem inuenta sunt ligna imputribilia.* Non enim apud omnes inueniuntur *ligna imputribilia.* De auro non dixit neque de argento apud quem inuentum est; potest enim apud omnes inueniri sensus et sermo. Sed ne de quattuor coloribus hoc dixit; omnium namque est ex quattuor constare secundum corpus elementis. Ligna autem imputribilia, id est incorruptionis et uirginitatis gratia, apud rarum quemque inueniri potest, sicut et Dominus dicit: *Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est.*

rațională. Dar sunt oferite și agrafe de păr. Oferă agrafe de păr cel ce știe bine să despartă între ce trebuie făcut și ce trebuie evitat, între ce place lui Dumnezeu și ce Îi displace Lui, între ce este drept și ce este nedrept. Acestea sunt agrafele de păr oferite Domnului.

Aici, așadar, femeile oferă Domnului cercei, fiindcă sunt femei înțelepte. Căci se spune că femei înțelepte au venit și au făcut toate cele necesare pentru veșmintele arhiereului. Însă acele femei care au adus cerceii lor ca să se facă vițel erau neînțelepte, *abătându-și auzul de la adevăr și întorcându-se către povești și necuviință*; de aceea și-au adus cerceii lor ca să fie făcut vițelul. Dar și în cartea Judecători descoperim, de asemenea, un alt idol făcut din cerceii femeilor. Așadar, fericite aceste femei, fericită această carne ce oferă Domnului cerceii săi, brățările sale, inelele sale, fericită această carne ce împlinește toate faptele mâinilor ei întru poruncile Domnului!

Cf. Ex. 35,25 *sqq.*
Cf. Ex. 32,3-4
2Tim. 4,4
Cf. Jd. 18

6. Se adaugă apoi: *Și de la care s-au găsit lemne ce nu putrezesc* s-a adus Domnului. Dacă cineva *Îl iubește pe Hristos Domnul întru nestricăciune*, el oferă Domnului lemn ce nu putrezește. Așadar, fericit este cel la care se descoperă ori gând necorupt, ori trup necorupt, și pe acesta îl oferă Domnului! Din această cauză Scriptura a spus, foarte bine, *de la care s-au găsit lemne ce nu putrezesc.* Căci nu la toți se găsesc *lemne ce nu putrezesc.* Nici despre aur și nici despre argint nu a spus „de la care s-au găsit": căci gândul și cuvântul pot fi aflate la toți. Și nici despre cele patru culori nu a spus aceasta, căci e specific tuturor să fie compuși, după trup, din patru elemente. Însă lemnele ce nu putrezesc, adică harul nestricăciunii și al fecioriei, pot fi găsite doar la câte unul, rar, după cum și Domnul spune: *„Nu toți înțeleg acest cuvânt, ci doar cei cărora li s-a dat".*

Cf. Ex. 35,24
Cf. Ef. 6,24
Mt. 19,11

7. Sed et *principes,* inquit, *obtulerunt* dona sua. Quae sunt ista dona quae principes offerunt? *Gemmas,* inquit, *obtulerunt, lapides smaragdos et lapides repletionis et lapides ad humeralem.* Lapides repletionis dicuntur qui ponuntur in logio, hoc est qui in pectore pontificis collocantur, inscripti nomina tribuum Istrahel. Hoc quod dicitur logion, id est rationale, quod in pontificis pectore collocatur, formam habet sensus rationabilis qui in nobis est. In hoc positi dicuntur lapides repletionis, qui tamen cohaerent et conexi sunt ad lapides humerales, atque ex his continentur adstricti. Humeralis ornatus indicium est actuum bonorum. Actus ergo cum ratione et ratio cum actibus sociatur, ut sit consonantia in utroque: *Qui enim fecerit et docuerit, hic magnus uocabitur in regno caelorum.* Sit ergo in nobis sermo de actibus pendens et sermonem actus exornent; hic enim pontificis refertur ornatus. Sed ad haec explenda principes requiruntur; iste ornatus eorum est qui in tantum profecerunt ut praeesse populis mereantur.

Offerunt etiam oleum principes ad usus duplices profuturum, lucernis et chrismati. Debet enim lucerna eorum qui populis praesunt, non abscondi aut *sub modio poni, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.*

Sed et *incensi compositionem* principes offerunt, quae componatur per Moysen *in odorem suauitatis Domino,* ut et ipsi dicant quia *Christi bonus odor sumus.*

Et posteaquam obtulit populus, *uocauit,* inquit, *Moyses omnem sapientem* ad fabricandum et architectum ut componerent et fabricarentur singula quae scripta sunt. *Sed et mulieres,* inquit, *sapientes uocauit,* ut facerent quae conuenirent in tabernaculo Domini. Vides ergo omnia quae fiunt

7. Dar Scriptura spune că și *conducătorii au adus* darurile lor. Care sunt darurile pe care le oferă conducătorii? *Au adus pietre scumpe, pietre de smarald, pietre ale împlinirii și pietre pentru umeral.* Pietre ale împlinirii sunt numite pietrele ce se pun în logion, care se așază, adică, pe pieptul arhiereului, având înscrise numele triburilor lui Israel. Ceea ce se numește *logion,* adică „rațional"[123], care este așezat pe pieptul arhiereului, indică, formal, înțelegerea rațională ce se află în noi. Se spune că în el sunt puse pietrele împlinirii, care sunt totuși alăturate și unite cu pietrele umeralului și prin care ele sunt păstrate legate. Podoaba umeralului indică faptele bune. Așadar, fapta se însoțește cu rațiunea și rațiunea se însoțește cu faptele, ca să fie armonie în fiecare: *„Căci cine va face și va învăța, acesta «mare» va fi chemat în împărăția cerurilor".* Așadar, astfel să fie în noi cuvântul, atârnând de fapte, iar faptele să împodobească cuvântul: aceasta se relatează despre podoaba arhiereului. Dar pentru a împlini acestea sunt ceruți *conducători*: această podoabă este a celor care au înaintat atât de mult încât sunt vrednici să stea în fața poporului.

Ex. 35,27

Cf. Ex. 28,21

Mt. 5,19

Conducătorii oferă și ulei, pentru o dublă folosință, pentru candele și pentru *chrisma*[124]. Căci candelele celor ce stau în fruntea poporului trebuie să *nu fie ascunse sau puse sub vas, ci [trebuie puse] pe candelabru, ca să lumineze tuturor celor ce sunt în casă.*

Cf. Ex. 35,28

Cf. Mt. 5,15

Conducătorii oferă și compoziție de tămâie, compusă prin Moise *în mireasmă suavă pentru Domnul,* ca și ei să spună: *Suntem mireasma bună a lui Hristos.*

Cf. Ex. 29,41

2Cor. 2,15

Și după ce poporul a adus, *Moise a chemat orice înțelept,* priceput la fabricare și construire, ca să compună și să fabrice pe fiecare din cele scrise. *Dar a chemat și femei înțelepte,* dibace, ca să facă cele care se potrivesc în cortul Domnului. Tu vezi, așadar,

Cf. Ex. 36,2

Cf. Ex. 35,25

a sapientibus fieri; et mulieres sapientes uocantur et uiri sapientes. *Omnia* enim *opera Domini in sapientia* fiunt. Venit ergo unusquisque *sapiens sensu* et facit opera Domini. Non sufficit nobis si offeramus tantum, sed opus est ut et cum sapientia ea quae in nobis sunt operemur, sciamus miscere aurum cum bysso et coccum duplicare uel miscere cum purpura. Quid enim tibi prodest, si habeas haec et uti his nescias, neque agnoscas quomodo unumquodque in suo tempore et in suo loco aptare debeas et proferre? Et ideo danda nobis est opera ut sapientes simus, et haec quae audimus de Scripturis sanctis proferre in tempore et aptare possimus, et componere atque ex his adornare *tabernaculum Deo Iacob*, per Christum Iesum Dominum nostrum, *cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

că toate sunt făcute de către oameni înțelepți; și femeile se numesc înțelepte, și bărbații înțelepți. Căci *toate lucrările Domnului întru înțelepciune* se fac. Așadar, vine fiecare, care este *înțelept cu gândul*, și face lucrările Domnului. Nu ne este de ajuns doar să oferim: este nevoie și ca să lucrăm cu înțelepciune cele ce sunt în noi, să știm să amestecăm aurul cu inul moale, să dublăm stacojiul sau să îl combinăm cu purpura. Căci ce îți folosește dacă le ai pe acestea și nu știi să te folosești de ele, și nici nu cunoști în ce fel trebuie să-l potrivești și să-l înfățișezi pe fiecare la timpul și la locul său? Trebuie să ni se dea lucrare ca să fim înțelepți, ca pe acestea pe care le auzim din Scripturile sfinte să le putem înfățișa și potrivi la timp[125], și să le punem împreună, împodobind cu ele *cort Dumnezeului lui Iacob*, prin Hristos Iisus, Domnul nostru, *Care are slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.*

Ps. 103,24

Cf. Ps. 131,5

Cf. 1Pt. 4,11

Adnotări la Exod

*

Adnotationes in Exodum

Adnotationes in Exodum

1. *Καὶ δώσω χάριν τῷ λαῷ τούτῳ ἐνώπιον τῶν Αἰγυπτίων. Ὅταν δὲ ἀποτρέχοιτε, οὐκ ἀπελεύσεσθε κενοί.*

Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραὰμ προεδέδοτο· *Μετὰ ταῦτα,* λέγοντος τοῦ Θεοῦ, *ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς.*

2. *Καὶ κατίσχυσεν ἡ καρδία Φαραώ, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν, καθάπερ ἐνετείλατο αὐτοῖς Κύριος. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· Βεβάρυται ἡ καρδία Φαραώ, τοῦ μὴ ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν.*

Τὸ, *Βεβάρυται ἡ καρδία Φαραώ,* λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, μετὰ τὴν μεταβαλοῦσαν εἰς δράκοντα ῥάβδον τοῦ Ἀαρὼν, καὶ καταπιοῦσαν τὰς τῶν Μάγων ῥάβδους, ἄξιον ἰδεῖν, εἰ ἕτερόν ἐστι τοῦ, *ἐσκληρύνθαι τὴν καρδίαν Φαραώ,* λεγομένου πολλάκις, καὶ τοῦ, *κατισχυκέναι.* Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οὕτως εἴρηται, *Καὶ κατίσχυσεν ἡ καρδία Φαραώ, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν καθὼς ἐλάλησε Κύριος.* Δοκεῖ δέ μοι ἡ μὲν ἐνδιδοῦσα καρδία πρὸς τὰ θεῖα, ἀπαλύνεσθαι καὶ μὴ ἰσχύειν ἀνθίστασθαι τῇ θειότητι, καὶ μὴ βαρύνεσθαι, μηδὲ ἕλκεσθαι κάτω εἰς γῆν καὶ ὕλην· ἡ δὲ ἀντιτείνουσα καὶ ἐναντιουμένη τῷ θείῳ βουλήματι, σκληρύνεσθαι καὶ ἀντιτυπεῖν δίκην λίθου, καὶ ἀποκρούεσθαι τὸν λόγον, καὶ κατ' ἀπόνοιαν ἀνθίστασθαι μετά τινος ψευδωνύμου ἰσχύος.' Ἀνάγκη δὲ τὴν τοιαύτην καρδίαν καθελκομένην ὑπὸ τῆς κακίας οὔσης κατωφεροῦς,

Adnotări la Exod[1]

1. *„Şi voi da har acestui popor înaintea egiptenilor. Iar când în grabă vă veţi depărta, nu veţi pleca lipsiţi[2].”* Ex.3,21

Această promisiune a fost făcută lui Avraam, când Dumnezeu spune: *„După acestea veţi ieşi de acolo cu avere[3]”.* Gn.15,14

2. *Şi s-a întărit inima faraonului, şi nu i-a ascultat pe ei, după cum le poruncise lor Domnul. Iar Domnul i-a spus lui Moise: „Inima faraonului s-a îngreunat, ca să nu lase să plece poporul”.* Ex. 7,13-14

Merită ştiut dacă enunţul *inima faraonului s-a îngreunat,* rostit de către Domnul după preschimbarea toiagului lui Aaron în şarpe, după ce acesta a înghiţit toiegele magilor, este diferit de enunţul *inima faraonului a fost încremenită,* rostit de mai multe ori, şi de enunţul *s-a întărit [inima faraonului][4].* Căci şi acest enunţ a fost formulat astfel: *Şi s-a întărit inima faraonului, şi nu i-a ascultat pe ei, după cum spusese Domnul.* Mi se pare că inima ce arată înclinaţie spre cele dumnezeieşti se înmoaie, neopunându-se cu tărie dumnezeirii: ea nu se îngreunează, nefiind atrasă în jos, spre pământ şi materie. Iar inima ce se opune şi se împotriveşte voinţei divine încremeneşte: respinge, ca o piatră, şi refuză cuvântul. Îi stă împotrivă cu disperare, împreună cu ceea ce poartă numele fals de „tărie”[5]. Este necesar ca o astfel de inimă să se îngreuneze: este trasă în jos de

βαρύνεσθαι. Οὐ μὴν κατὰ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ταῦτα τῇ καρδίᾳ συμβαίνει, εἰ καὶ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συμβέβηκε φαύλῃ οὔσῃ τὸ κατισχύειν καὶ τὸ βαρύνεσθαι. Ἡ μὲν γάρ, ὡς εἴρηταί που, λιθίνη γίνεται ἡ καρδία καὶ σκληρύνεται· ἡ δὲ οὐ παραχωρεῖ ὡς κρείττονι τῇ θείᾳ φύσει· ἀλλὰ θεομαχεῖν ἱσταμένη κατ' αὐτῆς καὶ ἰσχύειν λέγεται.

3. <Εἰς τό· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.*>

3.1. *Ἐσκλήρυνε δὲ κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ οὐκ ἠβουλήθη ἐξαποστεῖλαι αὐτούς.*

Πολλάκις ἐν τῇ Ἐξόδῳ κείμενον τό· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ*· καί· *Ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ*· σχεδὸν πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας ταράσσει, τούς τε ἀπιστοῦντας αὐτῇ καὶ τοὺς πιστεύειν λέγοντας. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπιστοῦσι μετ' ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦτο αἴτιον ἀπιστίας εἶναι δοκεῖ, ὅτι λέγεται περὶ θεοῦ τὰ ἀνάξια θεοῦ· ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκλήρυνσιν περὶ καρδίαν οὐτινοσοῦν, καὶ ἐνεργεῖν σκλήρυνσιν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι τῷ βουλήματι τοῦ σκληρύνοντος τὸν σκληρυνόμενον· καὶ πῶς, φασίν, οὐκ ἄτοπον τὸν θεὸν ἐνεργεῖν τινὰ ἐπὶ τῷ ἀπειθεῖν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; δῆλον γὰρ ὅτι μὴ βουλομένου πειθόμενον ἔχειν οἷς προστάσσει τὸν Φαραώ. Τοῖς δὲ πιστεύειν νομιζομένοις διαφωνία οὐχ ἡ τυχοῦσα γεγένηται διὰ τό· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.* Οἱ μὲν γὰρ πειθόμενοι μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν παρὰ τὸν δημιουργὸν φρονοῦσιν ὡς ἄρα κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς *ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει*, αἰτίαν οὐκ ἔχοντος τοῦ τόνδε μὲν ἐλεεῖσθαι τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Ἕτεροι δὲ βέλτιον παρὰ τούτους φερόμενοι φασι πολλὰ καὶ ἄλλα κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς νοήματα,

către răutate, care prin natură trage în jos. Desigur, acestea nu i se întâmplă inimii în același sens, deși întărirea și îngreunarea i se întâmplă uneia și aceleiași inimi netrebnice. Căci, pe de o parte, inima se face de piatră, cum se spune undeva, și este încremenită; pe de altă parte, ea nu cedează, ca superioară, naturii dumnezeiești, ci, opunându-se acesteia, se spune că luptă împotriva lui Dumnezeu și se întărește împotriva [firii dumnezeiești].

3. [Asupra enunțului: *Domnul a întărit*[6] *inima faraonului*:] Ex. 9,12; 10,27; 11,10

3.1. *Iar Domnul a întărit inima faraonului și nu a vrut să-i lase să plece.*

Ex. 10,27

Adesea citim în Exod enunțurile *Domnul a întărit inima faraonului* și *„Eu voi întări inima faraonului"*[7]. Ele îi tulbură pe aproape toți cititorii, atât pe cei ce nu cred în ea[8], cât și pe cei ce spun că cred. Căci pentru cei ce nu cred, și acest enunț, împreună cu altele, pare a fi cauză a necredinței: se rostesc despre Zeu cele nedemne[9] de Zeu. Căci este nedemn de un Zeu să lucreze întărirea inimii vreunuia, și să lucreze întărirea pentru ca cel întărit să nu asculte de voința Celui ce îl întărește. Ei spun: „Cum oare să nu fie absurd ca Zeul să lucreze ceva pentru a duce la neascultarea voinței Lui? Căci este clar că El nu vrea să existe ceva convingător[10] în cele poruncite faraonului". Iar pentru cei ce consideră că cred, a apărut un dezacord semnificativ din pricina enunțului *Domnul a întărit inima faraonului.* Căci unii, convinși[11] că acest Dumnezeu nu este altul decât Demiurgul, gândesc că Dumnezeu *pe cine vrea miluiește, iar pe cine vrea întărește*, și aceasta la întâmplare, neexistând vreo cauză ca unul să fie miluit, iar altul întărit de către El. Alții însă, mai norocoși decât cei amintiți mai sus, spun că și alte multe gânduri ale Scripturii

Ex. 9,12; 10,27; 11,10

Ex. 9,12; 10,27; 11,10

Ex. 7,3; 14,4,17; *cf.* 4,21; 10,1

Rom. 9,18

καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τῆς ὑγιοῦς πίστεως τρέπεσθαι· ἐν δὲ τῶν ἀποκεκρυμμένων εἶναι καὶ τὸν περὶ ταύτης τῆς γραφῆς ὑγιῆ λόγον. Οἱ δὲ ἕτερον θεὸν φάσκοντες παρὰ τὸν δημιουργὸν δίκαιον μὲν αὐτὸν εἶναι θέλουσι καὶ οὐκ ἀγαθόν, σφόδρα ἰδιωτικῶς ἅμα καὶ ἀσεβῶς ἐνεχθέντες ἐν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην ἀγαθότητος, καὶ οἴεσθαι ὅτι οἷόν τέ ἐστι δικαιοσύνην εἶναι ἔν τινι χωρὶς ἀγαθότητος καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύνης· ὅμως δὲ καὶ τοῦτο λέγοντες ἐναντία τῇ ἰδίᾳ ὑπολήψει περὶ δικαίου προσίενται θεοῦ σκληρύνειν τὴν καρδίαν Φαραὼ καὶ ἀπειθῆ αὐτὴν κατασκευάζειν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀπονέμων δίκαιος καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἰτίας κρείττοσιν ἢ χείροσι γεγενημένοις ἀποδιδοὺς ὧν ἐπιτήδειον ἕκαστον τυγχάνειν ἐπίσταται, πῶς δίκαιος ὁ ἁμαρτίας χείρονος αἴτιος γενόμενος τῷ Φαραώ; Καὶ οὐχ ἁπλῶς αἴτιος, ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκεῖνοι ἐξεδέξαντο συνεργήσας εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἀδικώτατον. Ἐπ' οὐδὲν γὰρ ἀναφέροντες ἄξιον προαιρέσεως δικαίου θεοῦ τὴν σκλήρυνσιν τῆς καρδίας Φαραώ, οὐκ οἶδ' ὅπως δίκαιον θεόν, κἂν καθ' ἃ διηγεῖσθαι βούλωνται, παραστῆσαι δύνανται τὸν σκληρύνοντα τὴν καρδίαν Φαραώ. Ὅθεν θλιπτέον αὐτοὺς ἐν τοῖς κατὰ τὸν προκείμενον τόπον, ὅπως ἤτοι παραστήσωσι πῶς δίκαιος σκληρύνει, ἢ τολμήσωσιν εἰπεῖν ὅτι ἐπεὶ σκληρύνει πονηρὸς ὁ δημιουργός· ἢ μήτε εὐποροῦντες ἀποδείξεων πρὸς τὸ τὸν δίκαιον σκληρυντικὸν εἶναί τινος, μήτε τολμῶντες τὸ ἐπὶ τοσοῦτον ἀσεβὲς προέσθαι περὶ τοῦ κτίσαντος ὡς περὶ πονηροῦ, καταφύγωσιν ἐπὶ ἑτέραν ὁδὸν ἐξηγητικὴν τοῦ· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ*· ἀποστάντες τοῦ, ἐκ τοῦ νομίζειν τὰ κατὰ τὰς λέξεις νοεῖν, τὰς ἰδίας ἀναιρεῖν περὶ δικαίου θεοῦ νοήσεις. Τὸ δὲ τελευταῖον κἂν ἀπορεῖν ὅ τί ποτε ὁ λόγος ὑποβάλλει ὁμολογήσουσιν.

le-au rămas ascunse, şi că aceasta nu este un motiv să se abată de la credinţa corectă. Iar unul din aceste gânduri ascunse este tocmai sensul corect al acestui pasaj. Iar cei ce spun că există un alt Zeu, pe lângă Demiurg, vor ca acesta din urmă să fie drept, dar nu şi bun, apucându-se să separe, vulgar şi totodată nepios, dreptatea de bunătate, considerând că dreptatea poate exista, în ceva, fără bunătate, iar bunătatea fără dreptate. Totuşi, afirmând aceasta, au adeverit, împotriva propriei supoziţii despre Zeul drept, că [El] întăreşte inima faraonului, şi că, prin aceasta, El o face astfel încât să nu-L asculte. Căci dacă drept este cel ce distribuie fiecăruia după merit, cel ce răsplăteşte celor ce s-au făcut, prin ei înşişi, mai buni sau mai răi, El ştiind ce se potriveşte fiecăruia dintre ei, cum va fi drept cel ce este cauză a gravei greşeli, în cazul faraonului? Şi El nu este doar responsabil, ci, cum au arătat ei în acestea, colaborator în a-l face pe el foarte nedrept. Căci, nediscutând defel cum întărirea inimii faraonului este demnă de alegerea dreptului Zeu, nu ştiu cum îl pot prezenta pe cel ce întăreşte inima faraonului ca un Zeu drept, chiar dacă vor să explice ţinând cont de propriile premise. De aici trebuie să-i constrângem pe ei în cele privitoare la pasajul discutat: ori vor explica cum un [Zeu] drept întăreşte, ori vor îndrăzni să spună că, de vreme ce întăreşte, Demiurgul este rău. Or, neajungând nici la rezolvarea aporiei[12] prin demonstraţii ce să convingă că cel ce îl întăreşte pe cineva este drept, şi nici îndrăznind să afirme ceva atât de nepios despre Ziditor, că ar fi rău, se vor refugia pe o altă cale exegetică a pasajului *Domnul a întărit inima faraonului*[13]. Renunţând la a gândi cele după literă după cum cred, îşi vor anula propriile idei[14] despre Zeul cel drept. Iar în cele din urmă vor recunoaşte că sunt în aporie în privinţa a ceea ce cuvântul semnifică.

Cf. Ps. 61,13; Prov. 24,12; Rom. 2,6; Mt. 16,27

Ex. 9,12; 10,27; 11,10

3.2. Ταῦτα μὲν οὖν ἐσπαράχθω ἐξεταζόμενα περὶ θεοῦ ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν περὶ φύσεων τόπον οἱ ὑπολαμβάνοντές τινας ἐκ τῆς κατασκευῆς ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγονέναι καὶ ταῦτα φέρουσι, λέγοντες δηλοῦσθαι ὃ διδάσκουσι διὰ τοῦ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου τὴν καρδίαν Φαραώ, φέρε ταῦτα αὐτῶν πυνθανώμεθα· ὁ ἐπ' ἀπωλείᾳ κτισθεὶς οὐκ ἄν ποτε ποιῆσαί τι τῶν κρειττόνων δύναιτο, αὐτῆς τῆς ἐνυπαρχούσης φύσεως ἀντιπραττούσης αὐτῷ πρὸς τὰ καλά· τίς οὖν χρεία τὸν Φαραὼ ἀπωλείας, ὡς φατε, υἱὸν τυγχάνοντα σκληρύνεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαόν; Εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνετο, ἀπέστειλεν ἄν. Ἀποκρινέσθωσαν δὴ περὶ τούτου λέγοντες, τί ἂν ἐποίησεν ὁ Φαραώ, εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; Εἰ μὲν γὰρ ἀπέλυε μὴ σκληρυνθείς, οὐχὶ φύσεως ἀπολλυμένης ἦν. Εἰ δὲ μὴ ἀπέλυε, περισσὸν τὸ σκληρύνεσθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν· ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀπέλυε καὶ μὴ σκληρυνθείς. Τί δὲ ἐνεργῶν ὁ θεὸς περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ ἐσκλήρυνεν αὐτόν; Καὶ πῶς αὐτὸν αἰτιᾶται λέγων· *Ἀνθ' ὧν ἀπειθεῖς μοι, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου*; Ἆρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει; Σαφὲς δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύνεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος εἰς σκληρότητα μεταβάλλει· ἀπαλότης δὲ καρδίας κατὰ τὴν γραφὴν ἐπαινετή, ὡς πολλαχοῦ τετηρήκαμεν. Λεγέτωσαν τοιγαροῦν εἰ χρηστὸς ὁ Φαραὼ τυγχάνων γεγένηται πονηρός· ἀλλὰ καὶ ἤτοι αἰτιώμενος ὁ θεὸς τὸν Φαραὼ μάτην αἰτιᾶται ἢ οὐ μάτην· εἰ μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην, αἴτιος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτημάτων τῶν κατὰ τὴν ἀπείθειαν ὁ Φαραώ· καὶ εἰ αἴτιος, οὐ φύσεως ἦν ἀπολλυμένης. Πευστέον μέντοι γε καὶ τοῦτο, διὰ τὸ καταχρώμενον τὸν ἀπόστολον τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγειν· *Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς*

3.2. Aşadar, iată fărâmiţate cele examinate despre Dumnezeu, în problema de faţă. Fiindcă însă cei ce emit supoziţii în discuţia privitoare la naturi susţin că unii au fost făcuţi, prin constituţie, pentru a fi pierduţi, spunând că ceea ce învaţă ei este evident din faptul că inima faraonului a fost întărită de către Domnul, haideţi să-i întrebăm despre acestea! Cel zidit pentru pierzare nu ar putea face nicidecum ceva din cele bune: însăşi natura ce se află în el i se opune în făptuirea celor bune. Atunci ce nevoie este ca faraonul, „fiul pierzării", cum îl numiţi, să fie întărit de către Dumnezeu pentru a nu lăsa poporul să plece? [Căci ei spun:] „Dacă nu ar fi fost întărit, l-ar fi lăsat să plece". Să ne răspundă atunci la aceasta: ce ar fi făcut faraonul dacă nu ar fi fost întărit? Dacă l-ar fi lăsat să plece, fără a fi întărit, aceasta nu ar fi fost specific unei naturi pierdute. Iar dacă nu l-ar fi lăsat să plece, superfluă ar fi fost întărirea inimii lui. Căci, la fel, nu l-ar fi lăsat să plece şi fără a fi întărit. Ce a întărit în el Dumnezeu, Care lucrează asupra principiului conducător al lui? Şi cum îl poate acuza pe el spunând: *„Pentru cele în care nu M-ai ascultat, iată, Eu omor pe întâi-născuţii tăi!"*? Oare cel ce întăreşte întăreşte ceea ce este tare? Este evident că nu se întăreşte ceea ce este tare, ci ceea ce trece de la moliciune la tărie. Iar înmuierea inimii este lăudată, după Scriptură, aşa cum adesea am observat. Să ne spună, aşadar, dacă faraonul, bun fiind, a fost făcut rău. Şi dacă cel ce îl acuză pe faraon, Dumnezeu, îl acuză degeaba sau nu. Dacă degeaba, cum mai este înţelept şi drept? Iar dacă nu îl acuză degeaba, faraonul a fost cauză a greşelilor săvârşite prin neascultare. Iar dacă este cauză, înseamnă că nu aparţinea unei naturi pierdute. Bineînţeles, şi aceasta trebuie cercetat, pentru că Apostolul, folosindu-se de cele rostite aici, spune: *Aşadar, [Dumnezeu] pe cine vrea îl miluieşte, şi pe cine vrea îl întăreşte. Îmi*

Cf. Ex. 4,23

οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Τίς ὁ σκληρύνων καὶ ἐλεῶν; Οὐ γὰρ δὴ ἑτέρου τὸ σκληρύνειν καὶ ἑτέρου τὸ ἐλεεῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ. Ἤτοι οὖν οἱ ἐν Χριστῷ ἐλεούμενοι τοῦ σκληρύνοντός εἰσι τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ μάτην ἀναπλάσσεται αὐτοῖς ἕτερος θεὸς ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτοὺς θεός, οὐκ ἐλεήμων μόνον ἀλλὰ καὶ σκληρύνων· ἢ καὶ οὐκέτ' ἂν εἴη, ὡς ὑπολαμβάνουσιν, ἀγαθός.

3.3. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπίτηδες ἐπὶ πλεῖον ἐξητάσαμεν πρὸς τοὺς ἀβασανίστως ἑαυτοῖς χαριζομένους τὸ νενοηκέναι καὶ ἐπιβαίνοντας τῇ ἁπλότητι τῶν ἡμετέρων ἐνιστάμενοι, καὶ δεικνύντες ὅτι οὔτε εἰς ἃ ὑπολαμβάνουσι περὶ θεοῦ, οὔτε εἰς ἃ δογματίζουσι περὶ φύσεων, συμβάλλεται αὐτοῖς ὡς οἴονται ὁ λόγος ὁ κατὰ τὸ ἐνεστηκὸς ἐξεταζόμενος ἀνάγνωσμα. Ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων, παρὰ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ αἰώνια, ὡς ἑνὸς ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἀγαθῷ θεῷ καὶ δικαίῳ καὶ σοφῷ· ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον τὰς γραφὰς ἄγειν ἀγωνιζόμεθα, τοῦ μὲν δεικνύναι πάντα ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ δικαίου καὶ σοφοῦ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν ὑπονοηθέντες ἂν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἀποπίπτειν, κατὰ δὲ τὸ ἐφαρμόζειν ἢ μὴ τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος δεόμενοι.

3.4. Τοιαῦτα τοίνυν καὶ περὶ τοῦ· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ* ὑπονοοῦμεν. Ἰατρός ἐστι ψυχῆς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁδοῖς θεραπείας χρώμενος ποικιλωτάταις καὶ ἁρμοδίαις πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ἐπικαιροτάταις·

vei spune: „Ce mai poate fi reproşat? Căci cine s-a împotrivit voinţei Lui?"[15]. Cine este cel ce întăreşte şi [cine este cel ce] face milă? Căci, după cuvântul Apostolului, nu este specific unuia să întărească, iar altuia să miluiască, ci unuia singur. Aşadar, ori cei miluiţi în Hristos sunt ai celui ce întăreşte inima faraonului, şi degeaba îşi plăsmuiesc lor un alt zeu, ori zeul care este, după ei, bun nu numai miluieşte, dar şi întăreşte, ori nu poate exista, aşa cum [ei] presupun, [vreunul] bun. Rom. 9,18-19

3.3. Am examinat toate acestea pe larg, împotriva celor care, fără a cerceta atent[16], se flatează că au înţeles şi forţează simplitatea alor noştri: am rezistat şi am arătat că enunţul examinat, cel din citirea de faţă, nu le susţine nici ipotezele despre Dumnezeu, nici părerile despre naturi. Noi însă suntem convinşi[17], din mai multe perspective, plecând atât de la cărţile sfinte, cât şi de la lucrarea măreaţă şi de la ordinea celor create, că cele vizibile şi cele invizibile, cele vremelnice şi cele veşnice sunt de la Dumnezeu Creatorul ca de la Cel ce este unul şi acelaşi în toate cu Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru, cu Dumnezeul bun şi drept şi înţelept. Spre acel scop ne străduim să aducem Scripturile: a arăta că toate sunt ale Dumnezeului bun, drept şi înţelept[18], presupunând că aceasta nu le scapă, fie şi în privinţa celor mai neînsemnate lucruri, celor dotaţi cu intelect, având însă nevoie de Dumnezeu Mântuitorul[19] pentru a vedea dacă textele se armonizează sau nu în privinţa bunătăţii, dreptăţii şi înţelepciunii Lui. *Cf.* 2Cor. 4,18

3.4. Aşadar, astfel înţelegem şi în privinţa enunţului *Domnul a întărit inima faraonului.* Cuvântul lui Dumnezeu este medic[20] al sufletului, folosind, în privinţa celor ce o duc rău, cele mai diverse, potrivite şi cele mai oportune căi în terapie. Între căile terapiei, Ex. 9,12; 10,27; 11,10

τῶν δὲ τῆς θεραπείας ὁδῶν αἱ μέν εἰσιν ἐπὶ πλεῖον αἱ δὲ ἐπ' ἔλαττον πόνους καὶ βασάνους ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἴασιν ἀγομένοις· πάλιν τε αὖ βοηθήματα ὁτὲ μὲν ἀπεμφαινόντως γίνεται, ὁτὲ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ πάλιν τάχιον ἢ βράδιον· καὶ μετὰ τὸ ἐμφορηθῆναι τῆς ἁμαρτίας, ἢ μετὰ τὸ ὥσπερ εἰπεῖν μόνον ἅψασθαι αὐτῆς. Μαρτυριῶν δὲ τῶν εἰς ἕκαστον πλήρης πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή· σκυθρωποτέρων βοηθημάτων ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ' ἔλαττον ἀναγεγραμμένων γεγονέναι τῷ λαῷ, κατὰ τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ ὑπὲρ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως ἐν πολέμοις μείζοσιν ἢ ἐλάττοσι καὶ λιμοῖς πολυχρονιωτέροις ἢ ὀλιγοχρονιωτέροις· ἀπεμφαινόντων δὲ ἐν τῷ· *Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσιν.* Τάχα γὰρ τὰς ἐπὶ πλεῖον ἐφιεμένας ψυχὰς τῶν σωματικῶν καὶ ἡδέων εἶναι νομιζομένων παρ' ἑαυταῖς ἐγκαταλείπει, ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι τὰ ὧν ὀρέγονται, οἱονεὶ καὶ ἐμέσαι αὐτὰ βουλόμεναι καὶ οὐκ ἂν ἔτι ταχέως τοῖς αὐτοῖς, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πλεῖον ἐμπεφορῆσθαι αὐτὰς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βεβασανίσθαι, περιπεσούμεναι. Βράδιον δὲ ἐπὶ τὴν θεραπείαν ἄγονται αἱ καταφρονήσουσαι ἂν τοῦ δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, διὰ τὸ τάχιον ἀπηλλάχθαι τῶν κακῶν. Οἶδε δὲ ὁ τεχνίτης θεὸς τὰς διαθέσεις ἑκάστων καί, ὡς ἐπιβάλλει αὐτῷ μόνῳ, ἐπιστημόνως δυνάμενος τὰς θεραπείας προσάγειν, τί χρὴ καὶ πότε ἑκάστῳ ποιεῖν.

3.5. Ὥσπερ δὲ ἐπί τινων σωματικῶν παθημάτων, εἰς βάθος ἵν' οὕτως εἴπω τοῦ κακοῦ κεχωρηκότος, ὁ ἰατρὸς διά τινων φαρμάκων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἕλκει καὶ ἐπισπᾶται τὴν ὕλην, φλεγμονὰς χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ

unele produc mai multe dureri şi suferinţe, iar altele mai puţine în cei bolnavi, şi aceasta spre vindecarea lor. Tot aşa, terapiile apar când în dezacord cu acest nume[21], când demne de el. Şi iarăşi, sunt când imediate, când întârziate. Ele pot fi aplicate unuia fie după ce el s-a umplut de păcat, fie după ce doar l-a gustat, ca să spun aşa. Întreaga Scriptură inspirată de Dumnezeu este plină de mărturii pentru fiecare din cazuri[22]. Au fost menţionate tratamente mai mult sau mai puţin groaznice, aplicate poporului, după cele ce i se întâmplau, pentru întoarcerea şi corectarea lui: prin războaie mai mari sau mai mici, prin crize de alimente, mai scurte sau mai îndelungate. [În privinţa evidenţei, unele tratamente par] în dezacord cu acest nume, ca atunci când spune: *„Nu le voi cerceta[23] pe fiicele voastre când se vor prostitua, nici pe miresele voastre când vor comite adulter!"*. Căci Dumnezeu abandonează, poate, sufletele care rămân timp îndelungat în cele trupeşti şi în cele considerate plăceri, [lăsându-le singure] cu ele, până când, saturate, se vor întoarce de la cele dorite, ca şi cum ar vrea să le vomeze: nu vor cădea repede în ele pentru că, cu cât s-au adâncit în ele, cu atât au fost chinuite. Iar sufletele ce tind să dispreţuiască riscul de a cădea a doua oară în acestea, fiind eliberate de rele rapid, sunt aduse mai încet spre tratament. Căci Cel ce deţine arta [vindecării], Dumnezeu, cunoaşte dispoziţiile fiecăruia: este competenţa Lui, doar a Lui. Aşa că poate conduce tratamentul în mod ştiinţific, ştiind ce şi când trebuie să lucreze pentru fiecare.

cf. 2Tim. 3,16

Os. 4,14

3.5. [Să folosim o comparaţie.] În anumite boli ale trupului, când răul a pătruns adânc, ca să spun aşa, medicul, cu ajutorul unor medicamente, atrage şi aduce la suprafaţă substanţa [nocivă], provocând mai multe inflamaţii, umflături dureroase şi suferinţe decât

διοιδήσεις καὶ πόνους πλείονας ἢ οὓς εἶχέ τις πρὶν ἐπὶ τὸ θεραπευθῆναι ὁδεῦσαι· ὥσπερ ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν ἐπὶ λυσσοδήκτων καὶ ἑτέρων τινῶν τὰ παραπλήσια τούτοις πεπονθότων· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν οἰκονομεῖν τὴν κρύφιον κακίαν εἰς τὸ βάθος κεχωρηκυῖαν τῆς ψυχῆς. Καὶ ὥσπερ λέγοι ἂν ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τοῦδέ τινος· ἐγὼ φλεγμονὰς ποιήσω περὶ τὸν τόπον τῆς ἀνέσεως, καὶ διοιδῆσαι ἀναγκάσω τάδε τινὰ τὰ μέρη, ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐνεργάσασθαι· λέγοντος δὲ ταῦτα τοῦ ἰατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον οὐκ αἰτιάσεται ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσεται τὸν ταῦτα οἷονεὶ ἀπειλοῦντα ἐνεργάσασθαι, ὁ δέ τις ψέξει φάσκων ἀλλότριον τῆς τῶν ἰατρῶν ἐπαγγελίας ποιεῖν τὸν δέον ὑγιάζειν ἐπὶ φλεγμονὰς καὶ ἀποστήματα ἄγοντα. Οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι τό· *Ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ.* Καὶ τούτων γεγραμμένων, ὁ μὲν ἀκούων ὡς θεοῦ λογίων τὸ μὲν ἀξίωμα τοῦ λέγοντος τηρῶν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς εὑρίσκει καὶ ἐν τούτοις ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ παραστῆσαι γινομένην. Φανερώτερον μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ, διὰ πλειόνων παραδόξων πιστοποιουμένου· καὶ δεύτερον περὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὅσοι ἔμελλον καταπληττόμενοι τὰ γινόμενα ἀκολουθεῖν τοῖς Ἑβραίοις· *Ἐπίμικτος γάρ, φησί, λαὸς πολὺς τῶν Αἰγυπτίων συνεξῆλθεν αὐτοῖς*· ἀπορρητότερον δὲ καὶ βαθύτερον τάχα καὶ ἐπὶ τῷ ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ τῷ Φαραώ, οὐκ ἔτι ἀποκρύπτοντι τὸν ἰὸν οὐδὲ τὴν ἕξιν συνέχοντι, ἀλλ' ἕλκοντι καὶ εἰς τοὐμφανὲς αὐτὸν ἄγοντι καὶ τάχα διὰ τοῦ πράττειν ἐκλύοντι, ἵνα πάντα τὰ τῆς ἐνυπαρχούσης κακίας ἐκβράσματα ἐπιτελέσας ἄτονον ὕστερον ἔχῃ τὸ τῶν κακῶν οἰστικὸν δένδρον, τάχα καὶ ξηραινόμενον ἐπὶ τέλει, ὅτε καταποντοῦται, οὐχ ὡς οἰηθείη ἄν τις ἐπὶ τῷ παντελῶς ἀπολέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀποβαλλόντα τὰ ἁμαρτήματα κουφισθῆναι, καὶ τάχα ἐν

cele pe care pacientul le avea înainte de a porni pe calea tratării. Așa se obișnuiește să se lucreze cu cei mușcați de un câine turbat și cu cei care suferă afecțiuni asemănătoare. Cred că la fel administrează și Dumnezeu răul ascuns, ajuns în adâncul sufletului. Medicul ar putea spune despre un astfel de bolnav: „Eu voi produce inflamații în locul remisiunii și voi obliga anume aceste părți să fie duse afară, astfel încât să fie produs un abces dureros". Cel ce îl ascultă pe medic conform științei [vindecării] nu îl va acuza, ci îl va lăuda pe cel ce [spune], ca și cum ar amenința, că produce acestea, pe când un altul îl va blama, spunând că cel ce trebuie să însănătoșească cu ajutorul inflamațiilor, cel ce aduce abcese face altceva decât meseria medicilor. Cred că la fel se întâmplă și în acest caz, când Dumnezeu a rostit: *„Eu voi întări inima faraonului".* Cel ce le ascultă pe cele scrise ca pe spusele lui Dumnezeu le acceptă, observând demnitatea[24] Celui ce le spune: oricine caută descoperă[25] că și în acestea se observă bunătatea, săvârșită, a lui Dumnezeu. Căci este mai mult decât evident că acestea s-au întâmplat pentru salvarea poporului, ce fusese dus la credință prin mai multe minuni. Apoi, aceasta îi privește și pe egipteni, pe cei care, zguduiți de cele întâmplate, erau pe punctul de a-i urma pe evrei. *Căci o mare mulțime de egipteni, amestecată, a ieșit împreună cu ei.* Iar într-un mod indicibil și mai profund, poate că aceasta s-a întâmplat și spre profitul faraonului: el nu-și mai ascunde veninul, nu-și mai disimulează dispoziția. Atrage veninul și îl duce la suprafață, și poate îl eliberează acționând, astfel încât elimină toate excrețiile răutății existente. Își lasă copacul purtător de rele fără vigoare, poate și uscat într-un sfârșit, când este înghițit[26]: aceasta nu pentru ca el să fie pe deplin pierdut, cum i s-ar putea părea cuiva, ci pentru ca cel căzut să fie ușurat de păcate, și, poate în pace

Ex. 7,3; 14,4.17; *cf.* 4,21; 10,1

Cf. Mt. 7,8

Ex. 12,38

εἰρήνῃ ἢ μὴ ἐν τοσούτῳ πολέμῳ τῆς ψυχῆς εἰς ᾅδου καταβῆναι.

3.6. Ἀλλ' εἰκὸς δυσπειθῶς ἔξειν τοὺς ἐντευξομένους, βίαιον ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὸ λεγόμενον, ὡς ἄρα συμφέρον γεγόνοι τῷ Φαραὼ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα γεγονέναι μέχρι καὶ τῆς καταποντώσεως. Ὅρα δὲ εἰ δυνάμεθα ἐντεῦθεν τὸ δυσπειθὲς περιελόντες πειθῶ ἐνεργάσασθαι περὶ τῶν εἰρημένων. *Πολλαὶ αἱ μάστιγες*, φησὶν ὁ Δαυείδ, *τῶν ἁμαρτωλῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ διδάσκει ὅτι Μαστιγοῖ ὁ θεὸς πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται.* Ἔτι δὲ αὐτὸς ὁ Δαυεὶδ ἐπαγγελίαν προφητεύων τὴν περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων φησίν· *Ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν· ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξιν τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν.* Οὐκοῦν χάρις κυρίου ἐστὶ τὸν ἄνομον ἐπισκεφθῆναι ἐν ῥάβδῳ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν μάστιξι. Καὶ ὅσον γε οὐ μαστιγοῦται ὁ ἁμαρτάνων, παιδεύσει καὶ διορθώσει οὐδέπω ὑπάγεται. Διὸ καὶ ἀπειλεῖ ὁ θεός, ἐὰν μεγάλα γένηται τὰ ἁμαρτήματα τῶν τὴν Ἰουδαίαν οἰκούντων, μηκέτι ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας αὐτῶν ὅταν μοιχεύσωσιν. Καὶ ἀλλαχοῦ φησίν· *Ἀνθ' ὧν ἐκαθάρισά σε, καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης, οὐ θυμωθήσομαι ἐπὶ σοὶ ἔτι, οὐδὲ ζηλώσω ἐπὶ σοὶ ἔτι.* Οὐκοῦν οἷς οὐ θυμοῦται ἁμαρτάνουσιν, ἵν' οὕτως εἴπω, χολούμενος οὐ θυμοῦται.

3.7. Παρατηρητέον δὲ καὶ ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀπειλαῖς ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐπιλέγεται τό· *Γνώσονται ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος*· καὶ ἀπειλαῖς οὐ μόνον Ἰσραηλιτικαῖς, ἀλλὰ καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις καὶ ἑτέρων ἐχθρῶν

sau, cel puțin, fără ca sufletul său să fie într-un atât de mare conflict, să coboare în iad[27].

3.6. Dar e posibil ca cei ce se vor întâlni, întâmplător, cu acest text să nu fie convinși, considerând că ce s-a spus (că a fost util, așadar, faraonului să-i fie întărită inima și că toate cele citite, până și înghițirea [în mare], s-ar fi întâmplat în favoarea lui) să fie forțat. Vezi însă dacă nu putem îndepărta de aici lipsa convingerii, pentru a introduce, în privința celor citite, convingere[28]. David spune: *Multe sunt loviturile de bici [date] păcătoșilor.* Dar și fiul lui învață că *Dumnezeu biciuiește pe orice fiu pe care îl primește.* Același David, în plus, profețind lucrarea privitoare la Hristos și la cei ce cred în El, spune: *„Dacă fiii lui vor părăsi Legea Mea și nu vor merge în judecățile Mele, dacă vor profana îndreptările Mele și nu vor păzi poruncile Mele, le voi cerceta nelegiuirile în vargă și nedreptățile în lovituri de bici. Însă nu voi depărta de ei mila Mea".* În consecință, favoare a Domnului este ca cel nelegiuit să fie cercetat în vargă, iar cel păcătos în lovituri de bici. Și atât timp cât cel păcătos nu este biciuit, el nu este încă supus educației și corijării. Iată de ce Dumnezeu amenință, dacă mari se vor face păcatele locuitorilor Iudeii, că nu va mai cerceta pe fiicele lor când se vor prostitua și pe miresele lor când vor săvârși adulter. Și în alt loc spune: *„Pentru cele de care Eu te-am curățat, și tu nu te-ai lăsat curățat, de acum nu Mă voi mai mânia pe tine, și nici nu voi mai fi gelos în privința ta".* Așadar, nu Se mânie pe păcătoși: este, ca să spun așa, dezgustat, nu Se mai mânie.

Ps. 31,10
Prov. 3,12
Ps. 88,31-34
Cf. Os. 4,14
Cf. Iez. 24,13

3.7. Trebuie observat și că amenințările profetice, împotriva celor mulți, se termină astfel: *„Vor cunoaște că Eu sunt Domnul".* Aceste amenințări nu sunt adresate doar israeliților, ci și egiptenilor, asirienilor

Iez. 7,27 *passim*

τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τέλει πολλῶν νομιζομένων ἀπειλῶν καὶ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναγέγραπται· *Καὶ γνώσονται γάρ, φησί, πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος*· ὡς διὰ τοῦτο τῶν νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα γνῶσι τὸν κύριον. Ἐν δὲ τοῖς Μακκαβαϊκοῖς τοιοῦτόν τι λέγεται· *Παρακαλῶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇδε τῇ βίβλῳ μὴ συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφοράς, νομίζειν δὲ τὰ γινόμενα μὴ πρὸς ὄλεθρον ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν εἶναι· καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἐᾶσθαι δυσσεβοῦντας, ἀλλ' εὐθέως περιπίπτειν ἐπιτιμίοις, μεγάλης εὐεργεσίας σημεῖόν ἐστι· οὐ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, ἕως εἰς τέλος ἀφιεμένων αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων ὕστερον αὐτοὺς ἐκδικῇ, οὕτως καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν· παιδεύων δὲ μετὰ συμφορᾶς οὐκ ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν.* Εἰ γὰρ τὸ ὑποπίπτειν ἐπιτιμίοις διὰ τὰ ἁμαρτήματα μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον, ἐπιτιμώμενος καὶ ὁ Φαραὼ μετὰ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ κολαζόμενος ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅρα εἰ μὴ οὐ μάτην ἐπιτετίμηται μηδὲ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ κακῷ. Οἱονεὶ δὲ μιμητὴς θεοῦ γινόμενος κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τοῖς καιροῖς ὁ Δαυεὶδ ἐντέλλεται περὶ τοῦ Ἰωὰβ τῷ Σολομῶντι κολάσαι αὐτὸν διὰ τὰ ἡμαρτημένα εἰς Ἀβεννήρ, υἱὸν Νήρ, καὶ ἀποκτεῖναι διὰ τὰ ἐπταισμένα· εἶτα ἐπιφέρει· *Καὶ κατάξεις αὐτοῦ τὴν πολιὰν ἐν εἰρήνῃ εἰς ᾅδου.* Δῆλον δὲ ὅτι, ὡς καὶ ὁ Ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε, τὸ διὰ τοῦ κολασθῆναι αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ κοιμηθήσεσθαι, οὐκ ἔτι ὀφειλομένης αὐτῷ βασάνου καὶ κολάσεως, διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἤδη ἀπειληφέναι αὐτόν, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν. Οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ πᾶσαν ἀπειλὴν καὶ πόνον καὶ κόλασιν τὰ προσαγόμενα ἀπὸ τοῦ θεοῦ νοοῦμεν γίνεσθαι οὐδέποτε κατὰ τῶν πασχόντων, ἀλλ' ἀεὶ ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ τὰ χαλεπώτατα γοῦν νομιζόμενα θεῷ προσάπτεσθαι τῶν ὀνομάτων, θυμὸς καὶ ὀργή, ἐλέγχειν καὶ παιδεύειν λέγεται ἐν τῷ· *Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με*· τοῦ ταῦτα εὐχομένου δεομένου μὴ

şi celorlalţi duşmani ai poporului. Această [formulare] a fost scrisă, de asemenea, la sfârşitul a multe dintre cele considerate ameninţări şi în Exod: *„Şi vor cunoaşte toţi egiptenii că Eu sunt Domnul"*. Pentru aceasta au fost aduse peste ei cele considerate nenorociri: ca să-L cunoască pe Domnul. Iar în cărţile Macabeilor se spune ceva asemănător: *Îi rog pe cititorii acestor cărţi să nu fie abătuţi din pricina nenorocirilor, ci să considere că cele întâmplate sunt nu spre distrugerea, ci spre educarea neamului nostru. Căci este semn al unei mari binefaceri ca cei neevlavioşi să nu fie părăsiţi multă vreme, ci să primească repede pedepse. Căci Stăpânul nu aşteaptă, ca în cazul altor neamuri, cu îndelungă-răbdare: lăsând ca păcatele acelora să atingă culmea, le pedepseşte mai apoi pe ele. Astfel a judecat şi în privinţa noastră. Educându-l printr-o nenorocire, El nu îşi părăseşte propriul Său popor.* Dacă este semn al unei mari binefaceri a primi pedepse pentru păcate, vezi dacă faraonul, chinuit după întărirea inimii lui şi pedepsit împreună cu poporul lui, a fost pedepsit degeaba, şi nu pentru propriul rău. Ca imitator al lui Dumnezeu făcându-se, David porunceşte la momentul oportun lui Solomon să-l pedepsească pe Ioab din cauza celor greşite de el faţă de Abenner, fiul lui Ner: să-l ucidă din cauza greşelilor. Apoi adaugă: *„Şi vei coborî căruntetea lui în pace în iad!"*[29]. Este evident, aşa cum ne-a transmis şi Evreul[30], că Ioab va adormi în pace pentru că a fost pedepsit: lui nu-i mai sunt utile chinul şi pedeapsa după plecarea de aici, pentru că a plătit încă de aici. Astfel gândim şi noi: cele aduse de către Dumnezeu, orice ameninţare, suferinţă, pedeapsă, nu sunt în defavoarea celor ce le suportă, ci totdeauna în favoarea lor. Şi cuvintele care sunt crezute a se potrivi cel mai greu lui Dumnezeu, furie şi mânie, sunt numite „corijare" şi „educare": *Doamne, nu cu furia Ta să mă corijezi, nici cu mânia Ta să mă educi!* Cel ce

Ex. 7,5

2Mac. 6,12-16

3Rg. 2,6

Ps. 6,2; 37,2

δεηθῆναι ἐλέγχου τοῦ διὰ θυμοῦ θεοῦ καὶ παιδεύσεως τῆς διὰ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὥς τινων ἐλεγχθησομένων τῷ θυμῷ τοῦ θεοῦ καὶ παιδευθησομένων τῇ ὀργῇ αὐτοῦ.

3.8. Ἵνα δὲ μᾶλλον προσιώμεθα τὰ λεγόμενα, καὶ ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης παραπλησίοις ῥητοῖς χρηστέον, τοῦ μὲν σωτῆρος λέγοντος· *Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἴθε ἤδη ἐκάη*· οὐκ ἂν γάρ, μὴ σωτηρίου ὄντος τοῦ πυρὸς ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώποις γε σωτηρίου, ἔλεγε ταῦτα ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ υἱός. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος ἀνελὼν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, οὐ μόνον πεφροντικὼς τῆς οἰκοδομῆς τῆς τῶν ἐκ τοῦ ὁρᾶν τὸ γεγενημένον εὐλαβεστέρων ἐσομένων εἰς τὴν Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθνῃσκόντων· βουλόμενος αὐτοὺς κεκαθαρμένους τῷ αἰφνιδίῳ θανάτῳ καὶ παρὰ προσδοκίαν ἀπαλλάξαι τοῦ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαιώσεως, ἐπεὶ κἂν τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς τὴν χρείαν τῶν δεομένων. Καὶ Παῦλος δὲ *τὸν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ* τῷ λόγῳ τυφλῶν διὰ τῶν πόνων ἐπιστρέφει εἰς τὴν θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· *Ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας; Καὶ νῦν ἔσῃ τυφλός, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ.* Ποίου γὰρ καιροῦ, ἢ τοῦ ὅτε ἐπιπληχθεὶς καὶ βασανισθεὶς διὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔμελλε μετανοῶν ἄξιος γενέσθαι ἀμφοτέρως τὸν ἥλιον ἰδεῖν· καὶ κατὰ σῶμα, ἵνα ἐξαγγέληται ἡ θεία δύναμις ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς ὄψεως αὐτοῦ· καὶ κατὰ ψυχήν, ὅτε ἔμελλεν ὡς πιστεύων ὄνασθαι τῆς θεοσεβείας; Ἀλλὰ καὶ Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης, οὓς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ *ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν*, παραπλήσιόν τι πεπόνθασι τοῖς προειρημένοις. Καὶ ὁ ἐν

se roagă astfel cere să nu fie necesară corijarea prin furia lui Dumnezeu şi educarea prin mânia Lui; [aceasta înseamnă] că unii vor fi corijaţi prin furia lui Dumnezeu şi vor fi educaţi prin mânia Lui.

3.8. Iar ca să acceptăm mai uşor[31] cele spuse, este necesar să folosim pasaje similare din Noul Testament. Mântuitorul spune: *„Am venit să arunc foc pe pământ, şi cum aş vrea să ardă deja!"*. Căci dacă focul pe care a venit să-l arunce pe pământ nu ar fi fost mântuitor – şi, mai mult, mântuitor pentru oameni – Fiul bunului Dumnezeu nu ar fi spus acestea. Dar şi Petru, când îi suprimă prin cuvânt pe Anania şi pe Safira, care greşiseră minţind nu oamenilor, ci Domnului, nu este preocupat numai de zidirea celor care, văzând ce s-a întâmplat, vor fi mai fermi în credinţa în Hristos, ci şi de cei ce mor: vrea ca ei să fie purificaţi printr-o moarte bruscă şi eliberaţi de trup pe neaşteptate, având ei şi ceva ce ţine de îndreptare, de vreme ce dăduseră din bunurile lor, fie şi jumătate, spre folosul celor lipsiţi. Şi Pavel, orbind prin cuvânt pe *cel ce* era *împreună cu proconsulul Sergius Paulus*, îl întoarce, prin suferinţe, la cinstirea lui Dumnezeu, spunându-i: *„O, cel plin de toată înşelăciunea şi de toată lenea, fiu al diavolului, duşman al întregii dreptăţi, nu vei înceta să strâmbi căile drepte ale Domnului? De acum vei fi orb, nevăzând soarele până la momentul [potrivit]!"*. Până la ce moment, dacă nu până la acela în care, lovit şi chinuit pentru păcate, a fost pe punctul să devină vrednic, pocăindu-se, să vadă soarele, în ambele feluri: şi după trup, ca puterea divină să fie proclamată prin restabilirea vederii lui, şi după suflet, când, ca un credincios, era pe punctul să se bucure de cinstirea lui Dumnezeu? Dar şi Demas şi Hermogenes, pe care îi predase Satanei, *ca să fie educaţi să nu blasfemieze*, au suferit ceva asemănător celor spuse

Lc. 12,49

Cf. Fp. 5,4

Fp. 13,7

Fp. 13,10-11

1Tim. 1,20

Κορίνθῳ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸς *παραδίδοται τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου.* Οὐ θαυμαστὸν οὖν εἰ καὶ τὰ περὶ τὸν Φαραὼ τὸν σκληρυνόμενον καὶ ἐπὶ τέλει τοιαύταις κολάσεσι περιβαλλόμενον ἀπὸ ἀγαθότητος οἰκονομεῖται θεοῦ. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς ὑπέπεσεν, εἰρήσθω περὶ τοῦ· *Ἐσκλήρυνε δὲ κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.* Ἐὰν δέ τις τὸ πρὸς θεὸν εὐσεβὲς τηρῶν κρείττονα καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφαπτόμενα εὑρίσκῃ μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἐκείνοις μᾶλλον χρηστέον.

<Καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τοῦ αὐτοῦ·>

3.9. Ἔτι δὲ ἐφίστημι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον μήποτε, ὥσπερ οἱ ἰατροὶ τῶν λυσσοδήκτων τὸν ἰὸν ἐπισπώμενοι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἵνα μὴ ἔνδον νεμόμενος διαφθείρῃ τὸν ἄνθρωπον, χαλεπωτέρας ἐμποιοῦσι διαθέσεις καὶ φλεγμονάς· οὕτως ὁ θεὸς τὴν ἐγκρυπτομένην καὶ ἐμφωλεύουσαν τοῖς βάθεσι τῆς ψυχῆς κακίαν, διὰ τῆς αὐτοῦ ἰατρικῆς ἐπισπᾶται ἐπὶ τὰ ἔξω, ὥστε φανερὰν αὐτὴν καὶ ἐναργεστέραν γενέσθαι, ἵνα μετὰ τοῦτο τὴν ἐξῆς ἐπαγάγῃ θεραπείαν. Τοιαῦτα δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ ἐν Δευτερονομίῳ ῥητά, τοῦτον ἔχοντα τὸν τρόπον· *Καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν διήγαγέν σε κύριος ὁ θεός σου τοῦτο τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως κακώσῃ σε καὶ πειράσῃ σε, καὶ διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἢ οὔ. Καὶ ἐκάκωσέν σε καὶ ἐλιμαγχόνησέν σε, καὶ ἐψώμισέν σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ᾔδεις σὺ καὶ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου· ἵνα ἀναγγείλῃ σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος.* Τήρει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι κακοῖ ὁ θεὸς καὶ ἐκπειράζει, ἵνα

mai înainte. Şi cel care, în Corint, a avut-o pe soţia tatălui [său], şi acesta *este dat Satanei pentru nimicirea cărnii, pentru ca duhul să fie mântuit în ziua Domnului.* Deci nu este de mirare dacă şi cele privitoare la faraon, cel întărit şi acoperit, în final, de astfel de pedepse, sunt administrate de bunătatea lui Dumnezeu. Acestea să fie spuse, în acest moment, după cum ni s-a înfăţişat nouă, despre enunţul *Iar Domnul a întărit inima faraonului.* Iar dacă cineva, observând pietatea datorată lui Dumnezeu, va descoperi explicaţii mai bune, nicidecum lipsite de cuviinţă, urmând unor mărturii din Scripturile sfinte, acele explicaţii trebuie folosite mai degrabă[32].

Cf. 1Cor. 5,1

1Cor. 5,5

Ex. 9,12; 10,27; 11,10

[Şi în alte (locuri), despre acelaşi enunţ[33]:]

3.9. Vreau să zăbovesc încă asupra celor privitoare la acest pasaj: după cum medicii care îi tratează pe cei muşcaţi de un câine turbat, atrăgând la suprafaţă veninul, ca acesta să nu distrugă, rămânând în interior, omul, provoacă dispoziţii şi inflamaţii foarte dureroase, la fel şi Dumnezeu, prin tehnica Sa medicală, aduce la suprafaţă răul ascuns şi strecurat în profunzimile sufletului, ca el să devină vizibil şi foarte evident, şi aceasta cu scopul ca, ulterior, să-i aplice tratamentul următor[34]. Consider că spuse de acest fel sunt şi în Deuteronom, ele prezentându-se astfel: *Şi îţi vei aminti întreaga cale pe care te-a condus Domnul Dumnezeul tău în acest an, al patruzecilea, în pustiu, cum ţi-a făcut rău şi te-a încercat, şi cum a pus diagnostic[35] celor din inima ta, dacă vei păzi poruncile Lui sau nu. Şi ţi-a făcut rău, şi te-a înfometat, şi te-a hrănit cu mana pe care nu o cunoscuseşi şi pe care părinţii tăi nu o cunoscuseră, ca să îţi dea de veste că nu numai cu pâine va trăi un om, ci cu orice cuvânt ieşit din gura lui Dumnezeu va trăi omul.* Observă din acestea că Dumnezeu face

Dt. 8,2-3

διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, ὡς ὄντα μὲν ἐναποκείμενα δὲ τῷ βάθει καὶ εἰς φανερὸν διὰ τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰὼβ ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν ἀπαγγελλόμενον πρὸς τὸν Ἰὼβ οὕτως· *Οἴει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος*; οὔτε γὰρ εἶπε· Ἵνα γένῃ δίκαιος· ἀλλ' *ἵνα ἀναφανῇς*· τοιοῦτος ὢν μὲν καὶ πρὸ τῶν πειρασμῶν, ἀναφανεὶς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν.

<Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐν ταῖς αὐταῖς εἰς τὴν Ἔξοδον σημειώσεσιν·>

3.10. Ἔλεγε δέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς συνηθείας τὸ ζητούμενον παραμυθούμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ κύριοι μακροθυμοῦντες ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν οἰκετῶν λέγειν εἰώθασι τό· Ἐγώ σε ἀπώλεσα· καί· Ἐγώ σε πονηρὸν ἐποίησα· μετὰ ἤθους ἐμφαίνοντες ὅτι ἡ χρηστότης αὐτῶν καὶ ἡ μακροθυμία πρόφασις δοκεῖ γεγονέναι τῆς ἐπὶ πλεῖον πονηρίας. Ὥσπερ οὖν τούτων λεγομένων συκοφαντῶν τις δύναται λέγειν, ὅτι ὡμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν πεποιηκέναι τὸν οἰκέτην· οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρόφασις γενόμενα τῆς σκληρότητος τοῦ Φαραὼ ἐσκληρυκέναι ἀναγέγραπται τὴν καρδίαν Φαραώ. Παραμυθήσεται δὲ οὗτος ἐξ ἀποστολικῶν ῥητῶν ὃ νενόηκεν εἰπεῖν· *Ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ*. Ὁ αὐτὸς γοῦν ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησίν· *Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν*· ὡς τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ ἐνηνοχυίας

rău şi încearcă cu scopul de a pune diagnostic celor ce sunt în inima fiecăruia: ele, fiind stocate în profunzime, devin evidente prin intermediul nenorocirilor. De acest fel este şi enunţul rostit, în cartea lui Iov, de Domnul, vestit lui Iov din mijlocul furtunii şi a norilor: *„Gândeşti că Eu M-am purtat cu tine altfel decât pentru a te arăta drept?"*. Căci nu a spus „pentru a deveni drept", ci *pentru a te arăta [drept]*. Aşadar, deşi eşti astfel şi înainte de încercări, tu te arăţi ca atare în cele ce ţi s-au întâmplat[36]. Iov 40,3

[Şi iarăşi în alt loc, în aceleaşi note la Exod:]

3.10. Cineva dintre contemporani spunea, justificând enunţul plecând de la habitudinile de limbaj, că adesea stăpânii buni, răbdători în faţa slujitorilor care greşesc, obişnuiesc să spună „Eu te-am pierdut", „Eu te-am făcut rău", subliniind, cu tact, că bunătatea şi răbdarea lor pare să fi fost cauză aparentă a acestei răutăţi adâncite. Deci aşa cum unul dintre denunţătorii celor spuse poate zice că stăpânul a mărturisit că el însuşi l-a făcut rău pe slujitor, tot astfel poate spune că s-a scris că cele întâmplate prin lucrarea bunătăţii lui Dumnezeu, cauză aparentă a întăririi faraonului, au întărit inima faraonului. Acela se va justifica în ceea ce a gândit utilizând enunţuri apostolice: *Ori disprețuiești bogăția bunătății, îngăduinței și îndelungei Sale răbdări, ignorând că bunătatea lui Dumnezeu te duce la schimbarea cugetului? După întărirea ta și după inima ta nepocăită îți aduni comoară de mânie în ziua mâniei, a descoperirii și a dreptei judecăți a lui Dumnezeu, Care va da fiecăruia după faptele lui.* Rom. 2,4-6 Desigur, acelaşi apostol spune în aceeaşi Epistolă către Romani: *Dacă Dumnezeu, vrând să-Şi arate mânia şi să-Şi facă cunoscută puterea, a suportat cu multă răbdare vase ale mâniei pregătite pentru pierzare...*: Rom. 9,22 ca şi cum multa răbdare a lui Dumnezeu,

τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς καὶ οἱονεὶ γεγεννηκυίας. Εἰ γὰρ παρὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κολάζοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀλλ' ἐλεοῦντα ἐπλεόνασε τῇ χύσει τῆς κακίας, αὐτός πως ἤνεγκε τῇ ἑαυτοῦ μακροθυμίᾳ τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς, καί, ἵν' οὕτως εἴπω, αὐτὸς αὐτὰ πεποίηκε σκεύη ὀργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸς ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν αὐτῶν. Ὅτε γὰρ σημείων τοσούτων καὶ τεράτων γινομένων οὐ πείθεται ὁ Φαραώ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαῦτα ἀνθίσταται, πῶς οὐ σκληρότερος καὶ ἀπιστότερος ὢν ἐλέγχεται, τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῶν τεραστίων δυνάμεων γεγονέναι; ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· *Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον*· οὐ γὰρ προέθετο ὁ σωτὴρ εἰς κρίμα ἐλθεῖν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ ἐληλυθέναι αὐτὸν τὸ εἰς κρίμα αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν μετὰ τὰ τεράστια οὐ πεπιστευκότων αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ εἰς πτῶσιν πολλῶν παρεγένετο· οὐ προθέμενος ὅτε παρεγίνετο ποιῆσαι πεσεῖν τούτους, ὧν εἰς πτῶσιν ἐλήλυθεν.

<Καὶ μεθ' ἕτερα·>

3.11. Οὕτως τὰ τεράστια γινόμενα τοῖς μὲν δεχομένοις καὶ πιστεύουσιν, ὥσπερ τοῖς ἐπιμίκτοις Αἰγυπτίοις τοῖς συνεληλυθόσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἦν· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι σκληρότητα ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπιφέρει. Καὶ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου δὲ ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα ἔστι τὰ ὅμοια παραθέσθαι, περὶ τοῦ καὶ τὸν σωτῆρα κακῶν αἴτιον δοκεῖν γεγονέναι τισίν· *Οὐαί σοι, Χοραζίν· οὐαί σοι, Βηθσαϊδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν. Πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ ὑμῖν. Καὶ σύ, φησίν, Καπερναούμ·* καὶ τὰ ἑξῆς. Προγνώστης γὰρ ὢν ὁ σωτὴρ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐν Χοραζὶν καὶ τῶν ἐν Βηθσαϊδὰ καὶ τῶν ἐν Καπερναούμ, καὶ ὅτι ἀνεκτότερον γίνεται γῇ Σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ἐκείνοις, διὰ τί τὰ τεράστια ἐπετέλει ἐν Χοραζὶν καὶ ἐν Βηθσαϊδά, ὁρῶν

suportând vasele mâniei, le-ar fi făcut astfel. Căci dacă El, nepedepsind pe păcătoşi, arată multă răbdare, iar, miluindu-i, a dus la preaplin curgerea răului, rezultă că El a suportat cu răbdarea Lui, în oarece fel, vasele mâniei şi, ca să spun aşa, El a făcut aceste vase ale mâniei: tot aşa a întărit inima lor. Căci atunci când faraonul nu este convins, după ce sunt săvârşite semne şi minuni atât de mari, ci rezistă după unele de acest fel, cum să nu fie corijat, el, cel preaîntărit şi preanecredincios, întărirea şi necredinţa părând a fi apărut din puterea minunilor? La fel şi enunţul din Evanghelie: *„Eu am venit în această lume pentru judecată"*. Căci Mântuitorul nu Şi-a propus să vină pentru judecată, ci a fost o urmare a venirii Lui judecata celor ce, după minuni, nu au crezut în El. „Dar aceasta a dus şi spre căderea multora." Însă nu Şi-a propus, când s-a întâmplat, să-i facă să cadă pe cei cărora venirea Lui li s-a făcut spre cădere. In. 9,30 *Cf.* Lc. 2,34

[Şi, după (câteva rânduri), continuă:]

3.11. Astfel, minunile săvârşite au fost milă pentru cei ce le-au primit şi cred, cum sunt egiptenii amestecaţi [cu iudeii], care au plecat împreună cu poporul. Însă pentru cei ce nu cred ele aduc întărire în inimile lor. Şi se poate încă adăuga, din Evanghelie, ceva asemănător, în care şi Mântuitorul pare să fi fost, pentru unii, cauză a relelor. *„Vai ţie, Horazin! Vai ţie, Betsaida! Căci dacă s-ar fi făcut în Tir şi în Sidon semnele făcute în voi, de mult s-ar fi pocăit în sac, şezând în cenuşă! În afară de aceasta, vă spun vouă: Tirului şi Sidonului le va fi mai uşor decât vouă. Şi tu, Capernaum"* etc. Mântuitorul, fiind preştiutor al necredinţei celor din Horazin, Betsaida şi Capernaum, ştiind că pământului Sodomei îi va fi mai uşor decât acelora, în ziua judecăţii, de ce a săvârşit minuni în Horazin şi în Betsaida, văzând că *Cf.* Ex. 12,38 Lc. 10,13-15

ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γίνεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις ἢ τούτοις;

<Καὶ μεθ' ἕτερα·>

3.12. *Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραώ· τάδε λέγει κύριος· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· εἶπα δέ σοι· ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ· εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι αὐτόν, ὅρα οὖν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον.*

Λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίου ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς λέξεως ἐσκληρύνθαι τὴν καρδίαν Φαραώ· πῶς δίκαιος ὁ σκληρύνας τε τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱόν; Θλιβόμενοι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν. Εἶτα πάλιν ἀπὸ ἑτέρων ἀνατραπήσονται καὶ συναχθήσονται εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δουλεύειν, οὐ δυναμένῃ κατ' αὐτοὺς σῶσαι τὸ δίκαιον τοῦ δημιουργοῦ. Ἅπαξ δὲ ἐὰν συναναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ μηκέτι κατηγορεῖν τοῦ δημιουργοῦ ἀλλὰ φάσκειν αὐτὸν εἶναι ἀγαθόν. Πευστέον οὖν τῶν οἰομένων νενοηκέναι τό· *Ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ*· πότερον ἀληθῶς ταῦτα λέγεσθαι πιστεύουσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ Μωσέως ἐνθουσιῶντος ἢ ψευδῶς. Εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς, οὔτε δίκαιος ἔτι κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς οὔτε ἀληθής, καὶ ὅσον ἐπὶ τούτοις οὐδὲ θεός· εἰ δ' ἀληθῶς, κατανοείτωσαν εἰ μὴ ὡς αὐτεξούσιον αἰτιᾶται λέγων· *Εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι αὐτόν* · καὶ ἀλλαχοῦ· *Ἕως τίνος οὐ βούλει ἐντραπῆναί με*; Τὸ γάρ· *Ἕως τίνος οὐ βούλει ἐντραπῆναί με*; δυσωπητικῶς λέγεται πρὸς τὸν Φαραώ, ὡς οὐκ ἐντρεπόμενον οὐ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι. Καὶ τὸ λεγόμενον δὲ ἀνωτέρω παρὰ Μωσέως πρὸς Φαραώ· *Ἵνα*

datorită acestora mai uşor le va fi tirienilor şi sidonienilor decât acelora, în ziua judecăţii?

[Şi continuă, după altele:]

3.12. *„Iar tu îi vei spune faraonului: Acestea spune Domnul: «Fiul întâi-născut al Meu este Israel. Ţi-am spus: Lasă poporul Meu să plece ca să Mă adore! Iar dacă nu vrei să-l laşi să plece, iată, Eu voi omorî pe fiul tău întâi-născut!»".* Ex. 4,22-23

Trebuie spus celor ce afirmă că acestea aparţin Zeului drept şi pleacă de la premisa că inima faraonului a fost întărită, urmând învelişul literei: cum poate fi drept cel ce întăreşte inima regelui pentru ca acesta să nu lase să plece poporul Lui, amenințându-l că, dacă nu-l va lăsa, îl va omorî pe fiul întâi-născut al lui? Constrânşi, vor recunoaşte că El este rău. Apoi, iarăşi, vor fi respinşi plecând de la alte texte şi vor fi obligaţi să nu mai slujească învelişului literei, care nu poate să salveze, pentru ei, dreptatea Demiurgului. Odată siliţi să le examineze pe acestea foarte atent, vor ajunge până la a nu acuza Demiurgul: vor spune că El este bun. Trebuie întrebaţi deci cei ce consideră că au înţeles enunţul *Domnul a întărit inima faraonului*: cred ei că acestea, spuse de către Dumnezeu prin Moise, cel inspirat, sunt adevărate sau nu? Dacă nu sunt adevărate, Dumnezeu nu este, după ei, nici drept, şi nici sincer: plecând de la acestea, el nu este nici Zeu[37]. Dacă ce s-a spus este adevărat, să înţeleagă că îl acuză tocmai fiindcă are liberă alegere: *„Iar dacă nu vrei să-l laşi să plece etc.".* Ex. 9,12; 10,27; 11,10

Şi în alt loc: *„Până când nu vrei să Mă respecţi?".* Ex. 4,23

Căci enunţul *„Până când nu vrei să Mă respecţi?"* este adresat faraonului pentru a-l presa: Ex. 10,3

cel căruia îi lipseşte respectul nu este lipsit de putinţa [de a respecta], ci de voinţa [de a respecta]. Şi enunţul anterior, al lui Moise către faraon: *„Ca să cunoşti că*

γνῷς ὅτι τοῦ κυρίου ἡ γῆ· καὶ σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου ἐπίσταμαι ὅτι οὐδέπω πεφόβησθε τὸν κύριον· δηλοῖ ὅτι φοβηθήσονται· ὅπερ ἁρμόζει πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους περί τε ἀγαθότητος θεοῦ καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀπολλυμένην φύσιν.

4. *Εἶπε δὲ αὐτῷ Μωϋσῆς, Ὡς ἂν ἐξέλθω τὴν πόλιν, ἐκπετάσω τὰς χεῖράς μου πρὸς Κύριον, καὶ αἱ φωναὶ παύσονται, καὶ ἡ χάλαζα, καὶ ὁ ὑετὸς οὐκέτι ἔσται.*

Ὁ γὰρ πάντων δημιουργὸς πρὸς τὴν κέλευσιν τὴν φύσιν εἴκουσαν ἔχει.

<Τοῦ αὐτοῦ>. Σημειωτέον ὅτι οὐ πάντα τῇ ῥάβδῳ τερατουργεῖ Μωϋσῆς, ἀλλὰ καὶ χερσὶ καὶ λόγῳ, ἵνα μὴ τὴν ῥάβδον μαγικαῖς ἀπάταις τελεῖσθαι οἱ πολλοὶ νομίσωσι.

5. *Πᾶς ὃς ἂν φάγῃ ζύμην, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ' Ισραήλ.*

Ἐξολοθρευθήσεται ἄνθρωπος ἕνεκεν ζύμης· καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὁ χρηματίζων τοὺς νόμους, ὡς ὀλοθρεύει μοιχὸν, ὡς ὀλοθρεύει πόρνον, ὡς ὀλοθρεύει παιδοφθόρον, οὕτως ὀλοθρεύει τὸν ἔχοντα ζύμην ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν ἀζύμων ἡμέρᾳ. Τοῦτο κατὰ Θεόν ἐστι; τοῦτο κατὰ νόμον τὸν οὐράνιόν ἐστιν;' Αλλ' εἴποιμι ἂν ὅτι ἐὰν ἔχῃς ζύμην πονηρίας, καὶ μὴ ἐξολοθρεύσῃς πᾶσαν ζύμην κακίας ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ σου· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀληθινὴ οἰκία σου· ὁ Θεὸς τῶν ὅλων νομοθετεῖ ἐξολοθρευθῆναί σε μὴ ἀποβαλόντα τὴν ζύμην τὴν παλαιὰν ἀπὸ σεαυτοῦ. Χρὴ γάρ σε ἐλθόντα εἰς τὸν καιρὸν τῶν νέων, νέον γενόμενον μηδὲν ἔχειν ἀρχαῖον. *Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε,* καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅρα πῶς ἔδει ἑορτάζειν ἐν μηνὶ τῶν νέων τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων.

6. *Καθίζετε τῆς φλιᾶς, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν σταθμῶν, ἀπὸ τοῦ αἵματος ὅ ἐστι παρὰ τὴν θύραν.*

al Domnului este pământul. Şi tu, şi adulatorii tăi, ştiu că nu v-aţi temut până acum de Domnul". [De unde] ar rezulta că ei se vor teme. Aceasta se armonizează, împotriva heterodocşilor, şi cu bunătatea lui Dumnezeu, şi cu faptul că nu există natură pierdută. Ex. 9,29-30

4. *Iar Moise i-a spus lui: „Când voi ieşi din cetate voi ridica mâinile mele spre Domnul şi vocile vor înceta, iar grindină şi ploaie nu vor mai fi".* Ex. 9,29

Căci Demiurgul tuturor are spre comandă o natură care se supune.

[La acelaşi text.] Trebuie observat că Moise nu săvârşeşte toate minunile prin intermediul toiagului, ci şi prin intermediul mâinilor şi al cuvântului, pentru ca cei mulţi să nu creadă cumva că toiagul le îndeplineşte prin înşelătorii magice.

5. *„Iar oricine va mânca [aluat cu] drojdie, acel suflet va fi nimicit din Israel."* Ex. 12,15

Un om va fi nimicit din pricina drojdiei. Dumnezeul tuturor, care vesteşte Legile, nimiceşte pe cel ce are [aluat cu] drojdie în casa lui în ziua azimelor[38] aşa cum îl nimiceşte pe adulter, pe desfrânat, pe cel ce corupe sexual un copil. Este acest lucru vrednic de Dumnezeu? Este acest lucru vrednic de legea cerească? Aş spune, dar: [vei fi nimicit] dacă vei avea drojdia vicleniei, dacă nu vei nimici toată drojdia răutăţii din principiul tău conducător[39]. Căci aceasta este adevărata ta casă[40]. Dumnezeul tuturor dă lege ca tu, cel ce nu ai aruncat drojdia veche din tine însuţi, să fii nimicit. Căci trebuie ca tu, venind spre vremea celor noi, să te faci nou, neavând nimic vechi. *Cele vechi au trecut* etc. Observă cum ar trebui să sărbătoreşti sărbătoarea azimelor în luna celor noi![41]. 2Cor. 5,17

6. *„Aşezaţi pe prag şi pe ambii stâlpi din sângele care este lângă uşă!"* Ex. 12,22

Φλιᾶς μὲν, ὡς ἀποδέδωκέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, τοῦ λογικοῦ· ἀμφοτέρων δὲ σταθμῶν, θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ.

7. *Ἐγενήθη δὲ μεσούσης τῆς νυκτὸς, καὶ Κύριος ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ.*

Δι' ἀγγέλων γὰρ ὁ Θεὸς τὰς θανατηφόρους ταύτας ἐπάγει πληγὰς, ὡς καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις ἔγνωμεν πῶς ἐν μιᾷ νυκτὶ ὁ ἄγγελος ἀνεῖλε τῶν Ἀσσυρίων ρπέ χιλιάδας.

8. *Οὗτος ὁ νόμος τοῦ Πάσχα· Πᾶς ἀλλογενὴς οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ πάντα οἰκέτην τινὸς, καὶ ἀργυρώνητον περιτεμεῖς αὐτὸν, καὶ τότε φάγεται ἀπ' αὐτοῦ·* καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀκολούθως τοῖς παρατεθεῖσι τρίτος ἐστὶν οὗτος νόμος, ὃν εἶπε πάλιν ὁ Κύριος παρὰ τοὺς δύο νόμους. Πρόσχες δὲ τῇ ἀκριβείᾳ τῆς Γραφῆς, ὅτι οὐκ εἶπε τοῦτον τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ Πάσχα ὁ Κύριος ἐν τῇ ἀρχῇ. Εἰ γὰρ εἰρήκει ἔτι ὄντων ἐν Αἰγύπτῳ πρὶν ἀπᾶραι ἐκ τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ, τὸ, *Πᾶς ἀλλογενὴς οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ πάντα οἰκέτην τινὸς, καὶ ἀργυρώνητον περιτεμεῖς, καὶ τότε φάγεται ἀπ' αὐτοῦ*, οὐκ ἂν ἐξεληλύθησαν ὁ πολύμικτος πολὺς ὄχλος ὁ ἐξελθὼν ἐξ Αἰγύπτου. Ἐτήρησεν οὖν τὸν νόμον τοῦτον, ἵνα μετὰ τοῦ ἐξελθεῖν τοὺς βουλομένους δοθῇ ἄλλος νόμος.

<Καὶ μετ' ὀλίγα>.

Ἐὰν ἀλληγορῶμεν ταῦτα εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἐροῦμεν ὅτι οἰκογενεῖς μέν εἰσιν οἱ συμπεφυκότες ἡμῖν καὶ γεωργηθέντες λόγοι, καὶ ἐπιστῆναι ἀπὸ συμφύτων ἐννοιῶν ἀρξάμενοι· ἀργυρώνητοι δὲ, ὅσοι ἐκ διδασκαλίας ἡμῖν ἐπιγίνονται ἔξωθεν ἀπὸ τῶν μαθημάτων. Πάντας οὖν φησι περιτέμνειν καὶ καθαίρειν, καὶ τοὺς οἰκογενεῖς, καὶ

Pragul este, după cum ne-a transmis cineva dintre înaintaşi, partea raţională, iar cei doi stâlpi sunt partea impulsivă şi cea apetitivă[42].

7. *Şi s-a făcut, la miezul nopţii, şi a lovit Domnul pe orice întâi-născut în pământ, în Egipt.* Ex. 12,29

Căci Dumnezeu prin îngeri aduce asupra lor aceste plăgi purtătoare de moarte, după cum am citit şi în Regi cum îngerul a ucis într-o singură noapte o sută optzeci şi cinci de mii de asirieni. 4Rg. 29,35

8. *„Aceasta este legea Paştelui[43]: nici un străin nu va mânca din el! Taie împrejur orice slugă casnică a cuiva şi pe [sclavul] cel cumpărat şi atunci va mânca din el"* etc. Ex. 12,43-44

Urmând ordinea celor propuse, aceasta este cea de-a treia lege pe care a rostit-o Domnul, pe lângă cele două legi [anterioare]. Observă acribia Scripturii: Domnul nu a rostit această lege despre Paşte la început! Căci dacă ar fi rostit câtă vreme erau încă în Egipt: *„Nici un străin nu va mânca din el! Taie împrejur pe orice slugă casnică a cuiva şi pe [sclavul] cel cumpărat şi atunci va mânca din el!"*, înainte ca Israel să plece din Egipt, nu ar fi ieşit din Egipt o atât de mare, amestecată mulţime. A păstrat, aşadar, această lege: o altă lege este dată celor ce vor să iasă, după ce ies.

[Şi după câteva rânduri:]

Iar dacă vom alegoriza acestea în legătură cu sufletul nostru, vom spune că [slugile] născute în casă sunt raţiunile concrescute nouă şi grădinărite [de către noi]: noi începem să cunoaştem pornind de la noţiunile sădite în noi. Iar sclavii cumpăraţi sunt cei aduşi din învăţătura din afară, de la ştiinţe. Scriptura spune, aşadar, că toţi trebuie circumcişi şi

τοὺς ἀργυρωνήτους. Ἀλλογενῆ δὲ οὐδένα δεῖ προσλαμβάνειν, οἷον ἀλλότριον δόγμα προσιεμένους· ἀλλογενῆ γὰρ οὐ παραδέχεται, ὃς βούλεται βεβηλῶσαι τὴν ἑορτὴν τοῦ Κυρίου.

<Καὶ μετ' ὀλίγα>

Εἰ γὰρ ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐσθίεις λόγους Θεοῦ, ἐσθίεις δὲ καὶ ἐν Ἰουδαίων συναγωγῇ, παραβαίνεις τὴν λέγουσαν ἐντολήν, *Ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται*. Εἰ δὲ μεταλαμβάνεις λόγων Θεοῦ, ἐν οἰκίᾳ μιᾷ τῇ Ἐκκλησίᾳ· εἶτα καταλιπὼν αὐτὴν, ὑπολαμβάνεις μεταλαμβάνειν Θεοῦ ἐν αἱρετικῇ συναγωγῇ, λεγούσης τῆς ἐντολῆς, *Ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται*, σὺ οὐκ ἐσθίεις ἐν οἰκίᾳ μιᾷ. Μίαν οὖν νοήσαι οἰκίαν τὴν Ἐκκλησίαν· μηδαμοῦ οὖν ἔσθιε τοῦ προβάτου ἔξω γενόμενος τῆς Ἐκκλησίας.

9. *Καὶ οὐκ ἐξοίσετε ἐκ τῆς οἰκίας τῶν κρεῶν ἔξω.*

Ἐκκλησιαστικὸν λόγον οὐ δεῖ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας πρεσβεύειν, ὡς ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ἐκφέρειν τὰ κρέα· φημὶ δὲ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν· ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ ῥίψαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.

10. *Πᾶς ἀπερίτμητος οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ.*

Πᾶν γέννημα ψυχῆς νοητὸν ὑπερβαῖνον τὰ ὑλικὰ (ὑλικὰ δὲ τὰ θήλεα) περιτέμνειν καὶ καθαίρειν δεῖ, ἵνα οὕτως μεταλαμβάνῃ τις τῶν κρεῶν τοῦ Πάσχα· ὡς αὐτόχθων δὲ τῆς γῆς, καὶ ὁ προσήλυτος γίνεται· οὐ γὰρ τὰ σπέρματα προτιμᾷ ὁ Θεὸς τὰ εὐγενῆ, ἀλλὰ προαίρεσιν ἀποδέχεται.

<Τοῦ αὐτοῦ> Ἀπερίτμητον τῇ σαρκὶ τὸν μὴ περιτεμνόμενον τὰ σαρκικά φησιν, ὥσπερ καὶ ἀπερίτμητον ὀφθαλμοῖς τὸν βλέποντα πρὸς ἃ μὴ δεῖ.

curăţiţi, atât casnicii, cât şi cei cumpăraţi. Căci nu trebuie asumat nimic de neam străin, după cum fac unii, admiţând o opinie străină. Aşadar, cel ce [nu] vrea să profaneze sărbătoarea Domnului nu le acceptă pe cele străine.

[Şi după câteva rânduri:]

Căci dacă te hrăneşti cu cuvintele lui Dumnezeu în Biserică, hrănindu-te însă şi în sinagoga iudeilor, încalci porunca ce spune: *„Într-o singură casă va fi mâncat [Paştele]!"*. Iar dacă te faci părtaş cuvintelor lui Dumnezeu într-o singură casă, în Biserică, şi apoi, părăsind-o, consideri că te faci părtaş lui Dumnezeu în adunare[44] eretică, tu nu te hrăneşti într-o singură casă. Porunca spune însă: *„Într-o singură casă va fi mâncat [Paştele]!"*. Înţelege, dar, că această casă unică este Biserica: să nu te hrăneşti cu oaie, afară de Biserică fiind! Ex. 12,46

9. *„Şi să nu duceţi afară din casă cărnurile!"* Ex. 12,46

Cuvântul ecleziastic nu trebuie vestit în afara Bisericii: cărnurile nu trebuie să fie duse în afara casei, adică în adunarea iudeilor sau a ereticilor. Căci e la fel cum ai arunca mărgăritare înaintea porcilor[45].

10. *„Nici un necircumcis nu va mânca din el!"* Ex. 12,48

Este necesar ca orice prunc[46] inteligibil al sufletului, care trece peste cele materiale (căci cele materiale sunt feminine), să fie circumcis şi curăţat[47], pentru ca astfel să fie părtaş cineva cărnurilor Paştelui. Prozelitul devine autohton, al pământului. Căci Dumnezeu nu preferă seminţele de neam bun, ci ia seama la alegere.

[La acelaşi loc.]

[Scriptura] îl numeşte necircumcis în carne pe cel ce nu le circumcide pe cele carnale, aşa cum cel ce

<Τοῦ αὐτοῦ>· Ὁρᾶτε μή τις ὑμῶν ἀπερίτμητός ἐστι τῇ καρδίᾳ· μή τις οὐ περιτέτμηται τὰς περιτομὰς ἃς ὁ λόγος διδάσκει περιτέμνεσθαι. Ποίας δὲ ταύτας; ἀπερίτμητοι τὰ ὦτα ὀνειδίζονταί τινες ὄντες· καὶ ὅσοι οὐ περιτέτμηνται τὴν ἀκοήν, ἀκάθαρτοί εἰσιν. Ἀπερίτμητος χείλεσιν, ὁ μὴ περιτεμνόμενος τοὺς λόγους τοὺς ἐναντίους καὶ ἀκαθάρτους. Οὕτως ἔστι καὶ ἀπερίτμητον τῇ σαρκὶ εἰπεῖν, τὸν μὴ περιτεμνόμενον τὰ σαρκικὰ πράγματα· καὶ ἀπερίτμητον ὀφθαλμοῖς, τὸν βλέποντα ἃ μὴ δεῖ, καὶ μὴ καθαίροντα τὸ ὁρατικόν· καὶ ἀπερίτμητον σαρκὶ, τὸν πράττοντα ἃ μὴ δεῖ.

11. *Ἐξάραντες δὲ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐκ Σοκχὼθ, ἐστρατοπέδευσαν ἐν Ὀθὼμ παρὰ τὴν ἔρημον.*

Ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς κεῖται, *ἀπὸ Βουθὰ ἐπὶ στόμα Ἰρὼθ· ὅ ἐστιν ἀπέναντι Βεελσεπρὼν ἐχόμενα τοῦ Βορρᾶ*, παρεμβεβληκέναι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

12. *Καὶ ἔλαβε ἑξακόσια ἅρματα ἐκλεκτὰ, καὶ πᾶσαν τὴν ἵππον τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τριστάτας ἐπὶ πάντων.*

Τοὺς πρὸς τρεῖς δυναμένους μάχεσθαι, ἢ τοὺς ἐν τῇ παρατάξει μετὰ τὸν πρωτοστάτην καὶ τὸν δευτεροστάτην ἱσταμένους ἐν τῇ τρίτῃ τάξει. Ἄλλοι δέ φασιν, ὡς εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων ἅρματα ἐποίουν μεγάλα, ὥστε καὶ τρεῖς χωρεῖν, ἵνα ὁ μὲν εἷς ἡνιοχεῖ, οἱ δὲ δύο πολεμοῦσιν· ἢ τοὺς ἐπὶ τριῶν ἵππων βεβηκότας. Οἱ γὰρ παλαιοὶ ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ δύο ἢ τριῶν ἵππων ἐπωχοῦντο ἐξιόντες ἁρματηλάται. Ἡ τριστάτην λέγει τὸν ἐν τῷ καθέζεσθαι τὸν βασιλέα, τρίτον ἱστάμενον, ἤτοι τρίτην ἔχοντα καθέδραν· οἷος ἦν ὁ Δαυῒδ παρὰ Σαοὺλ, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν εὑρήσεις.

privește spre cele ce nu trebuie este **necircumcis la ochi.**

[La același loc.]

Vedeți ca nu cumva vreunul dintre voi să fie necircumcis la inimă! Vedeți ca nu cumva cineva să fie necircumcis cu acele circumcizii pe care Scriptura le învață! Care sunt acestea? Unii sunt acuzați că sunt necircumcișisi la urechi. Necurați sunt și cei ce nu-și taie împrejur auzul[48]. Necircumcis la buze este cel ce nu a tăiat împrejur cuvintele potrivnice și necurate. Putem spune astfel că cel necircumcis în carne este cel ce nu taie împrejur lucrurile carnale. Iar necircumcis la ochi este cel ce vede cele ce nu trebuie, cel ce nu-și curăță vederea. Iar necircumcis în carne este cel ce făptuiește cele ce nu trebuie.

11. *Plecând fiii lui Israel din Sohoth, și-au așezat tabăra în Othom, lângă pustiu.* **Ex. 13,20**

În cartea Numere se spune că *de la Butha, lângă gura Iroth, care este în fața lui Beelsepron, lângă Borra,* s-au oprit fiii lui Israel. **Num. 33,7**

12. *Și a luat șase sute de care alese, toată călărimea egiptenilor, și tristați*[49] *peste toți.* **Ex. 14,7**

[Unii consideră că „tristați" semnifică] „cei ce pot lupta împotriva a trei" sau „cei ce se află în a treia linie, după primul și al doilea rând". Alții spun că tristații „purtau care mari împotriva mâinilor potrivnicilor, ce pot cuprinde trei oameni: unul care mână și doi care se luptă"[50]. Ori că tristații „erau cei ce stăteau pe [care purtate de] trei cai". Căci conducătorii de car de odinioară, ieșind la luptă, se aflau pe [care cu] doi sau cu trei cai. Ori numește „tristat" „carul ce stă al treilea", regele șezând în el, ori „cel ce are al treilea rang", cum era David față de Saul, cum vei găsi în cartea întâi a Regilor[51].

13. *Ἐκεῖ ἔθετο αὐτῷ ὁ Θεὸς δικαιώματα καὶ κρίσεις, καὶ ἐκεῖ αὐτὸν ἐπείρασε.*

Ὅτε Θεὸς πειράζει, ἐπ' ὠφελείᾳ πειράζει, οὐκ ἐπὶ τῷ κακοποιῆσαι· διὸ καὶ ἐλέχθη, ὅτι *Ὁ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν*, ὡς καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει ὁ λόγος· *Ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσῃς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, πᾶσαν νόσον, ἣν ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις, οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ.* Ὁ οὖν φέρων τοὺς πειρασμοὺς γενναίως, στεφανοῦται. Ἄλλο δέ ἐστιν ἐπὶ τοῦ διαβόλου· ἐκεῖνος γὰρ πειράζει, ἵνα τοὺς πειθομένους αὐτῷ θανατώσῃ· καὶ ὁ μὲν Θεὸς πειράζει οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον, πλὴν διδοὺς τῷ ἀνθρώπῳ πράττειν ὃ θέλει διὰ τὸ αὐτεξούσιον.

<Τοῦ αὐτου.> Ἐπ' ὠφελείᾳ πειράζει ὁ Θεός. Ἀπείραστος γάρ ἐστι κακῶν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο πειράζει, ἵνα ἐὰν ὑπακούσωσιν αὐτῷ, τύχωσιν ἀγαθῶν, καὶ ἀπαλλαγῶσι κακῶν.

14. *Τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησε Κύριος· Σάββατα, ἀνάπαυσις ἁγία τῷ Κυρίῳ αὔριον.*

Ἀπογράφομαι τὰ περὶ τοῦ σαββάτου εἰρημένα· πρῶτον κατὰ τὸ ῥητὸν, ἵν' ἴδωσι τί σημαίνει τὸ γράμμα· δεύτερον δὲ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, καθ' ἣν εἴποιμι ἂν ἡμέραν σαββάτου ἐνεστηκέναι τῷ δικαίῳ καταλύσαντι τὰ τοῦ κόσμου ἔργα, καὶ δοξάζοντι τὸν Θεὸν, καὶ σχολάζοντι, μήτε τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἕστηκε τοῦ Χριστοῦ, ἀφισταμένῳ· μήτε πῦρ καίοντι, κατὰ τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν· μήτε βαστάγματα αἴροντι. Βάσταγμα ὄρους βαρύτερον πᾶσα ἁμαρτία· διὸ ἔλεγεν ὁ Ὑμνῳδὸς· *Ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ.* Ἑτέρα δὲ ἀπογραφὴ ἂν εἴη σαββάτου, καθ' ἣν *ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ*, ἀνάπαυσις ἱερὰ καὶ ἁγία. Ὁ δὲ ποιήσας πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἄξιος κρίνεται ἐκείνου τοῦ σαββάτου· σχολάζων οὐδενὶ ἢ τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀληθείας,

13. *Acolo i-a pus Dumnezeu îndreptări şi judecăţi, şi acolo l-a încercat.* Ex. 15,25

Când Dumnezeu încearcă, încearcă spre folosul celui încercat, nu spre a-i face rău[52]. De aceea s-a şi spus *Dumnezeu nu încearcă prin cele rele,* cum Iac. 1,13 adaugă Scriptura mai apoi: *„Dacă vei auzi cu auzul pe Domnul Dumnezeul tău, nu voi aduce asupra ta toată boala pe care am adus-o asupra egiptenilor".* Aşadar, cel ce suportă cu noblețe încercările este încununat. Alta este situaţia în privinţa diavolului. Căci el încearcă cu scopul de a-i omorî pe cei ce se încred în el. Iar Dumnezeu nu încearcă necunoscând viitorul, fără a-i da omului putinţa de a face ce vrea, prin liber arbitru.

[La acelaşi loc:]

Spre folos încearcă Dumnezeu. Căci El nu încearcă prin cele rele. Încearcă pentru ca, dacă [oamenii] Îl vor asculta, să aibă parte de cele bune şi să-i elibereze de cele rele[53].

14. *Aceasta este spusa pe care Domnul a rostit-o: „Sabatele, odihnă sfântă Domnului mâine".* Ex. 16,23

Inventariez cele spuse despre sabat, mai întâi urmărind textul, ca să ştiu ce semnifică litera, şi apoi după semnificaţia anagogică[54]. După aceasta din urmă, aş spune că ziua sabatului a fost pusă în cel drept, care distruge faptele lumii, care-L slăveşte pe Dumnezeu, care se consacră Lui, nepărăsind locul în care s-a pus, Hristos, neaprinzând foc (prin lipsa păcatului), neridicând greutăţi[55] (orice păcat este greutate, mai mare decât un munte[56]. De aceea Psalmistul a spus: *Ca o povară grea s-au îngreunat peste mine*). Iar o altă menţiune despre sabat ar fi: Ps. 37,5 *Sabatismul*[57] *este lăsat poporului lui Dumnezeu,* Evr. 4,9 odihnă[58] sacră şi sfinţită. Iar cel ce face toate lucrările lui este judecat demn de acel sabat, consacrându-se numai contemplării adevărului şi a înţelepciunii.

καὶ τῆς σοφίας. Ταῦτα δὲ διὰ τὸ μεμνῆσθαι ἐνταῦθα τὸν Μωϋσέα περὶ τοῦ σαββατίζειν, παρεθέμεθα.

15. *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον.*

Ἄλλο εἴδωλον, καὶ ἕτερον ὁμοίωμα. Ὁμοίωμα γάρ ἐστιν, ἐὰν ποιῇς ἰχθύος ἢ τετραπόδου, ἢ θηρίου, ἢ διὰ τεχνουργίας ἢ διὰ ζωγραφίας ὁμοίωμα· εἴδωλον δὲ, ὅσα ἀνατυποῦσα ψυχὴ ποιεῖ ἐξ οὐχ ὑπαρχόντων πρωτοτύπως· οἷον, ἀναμεμιγμένον τι ζῶον ἀπὸ ἀνθρώπου καὶ ἵππου.

16. *Ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.*

Ἄλλο προσκυνεῖν, καὶ ἄλλο λατρεύειν. Ὁ μὲν γὰρ ἐξ ὅλης ψυχῆς δουλεύων τούτοις οὐ μόνον προσκυνεῖ, ἀλλὰ καὶ λατρεύει· ὁ δὲ καθυποκρινόμενος, καὶ διὰ τὰ ἔθη ποιῶν, οὐ λατρεύει μὲν, προσκυνεῖ δέ. Εὑρήσεις δὲ τοιούτους ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς χαριζομένους γυναιξὶ, καὶ εἴδωλα προσκυνοῦντας.

17. *Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ζηλωτὴς, ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου.*

Τίνα τοῦτο τὸ ῥητὸν οὐκ ἐτάραξεν; Εἰ ἥμαρτε μὲν ὁ πατὴρ, ὁ δὲ υἱὸς, καὶ ἡ τρίτη, καὶ ἡ τετάρτη γενεὰ ἀπολαμβάνει τὴν ἁμαρτίαν, ὡς τοὺς μὲν κατηγορῆσαι καὶ τοῦ δεδωκότος τοὺς νόμους Θεοῦ· τοὺς δὲ μὴ κατηγορῆσαι μὲν, ἀληθῶς δὲ ἐλπίζειν τοιαῦτά τινα, καὶ προσδοκᾷν, ὅτι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν οἱ υἱοὶ ἀπολαμβάνουσιν. Ἰουδαῖοι ταῦτα νομίζουσιν, οὐκ ἀπαλλάττοντες ἄλλον θεόν. Σαμαρεῖς ταῦτα ὑπολαμβάνουσιν, ὡς καὶ αὐτοὶ δοξάζοντες μετεσχηκέναι τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων οὐκ ἀρεσκόμενοι τῷ ἀγαθὸν ἢ δίκαιον εἶναι Θεὸν δύνασθαι, τὸν ἀποδιδόντα ἁμαρτίας πατέρων

Le-am expus pe acestea din cauză că Moise a amintit aici despre sărbătorirea sabatului.

15. *„Nu îți vei face idol!"* Ex. 20,4

Un lucru este idolul, altul este similitudinea. Similitudine: când faci, prin lucrare artistică sau prin pictură, asemănare a peștelui, a patrupedului, a fiarei. Idol: ceea ce este făcut, în principal, de un suflet ce își reprezintă ceea ce principial nu există[59]. Spre exemplu, o vietuitoare mixtă, din cal și om[60].

16. *„Câte sunt în cer, sus, și câte sunt în pământ, jos, și câte sunt în apele de sub pământ. Nu te vei închina lor, și nici nu le vei adora!"* Ex. 20,4

Un lucru este a te închina, altul este a adora. Desigur, cel ce le slujește lor din tot sufletul nu numai că se închină lor, dar le și adoră. Cel ce simulează, urmând cutumelor, nu adoră, însă se închină. Vei descoperi bărbați de acest fel în cartea Numere: ei se închină unor idoli, vrând să placă femeilor[61].

17. *„Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu gelos[62], care întorc păcatele părinților asupra copiilor, asupra generației a treia și a patra pentru cei ce Mă urăsc, și fac milă în mii celor ce Mă iubesc și celor ce păzesc preceptele Mele!".* Ex. 20,5-6

Pe cine nu l-a tulburat această spusă? Dacă tatăl a păcătuit, fiul, a treia și a patra generație vor primi păcatul. Unii L-au acuzat pe Dumnezeu, Cel ce a dat legile. Alții nu L-au acuzat, ci cu adevărat speră și așteaptă ca fiii lor să primească păcatele lor. Iudeii sunt cei ce cred acestea, neadmițând un alt Dumnezeu. La fel consideră și samaritenii, și ei pretinzând că au avut parte de unicul Dumnezeu. Iar cei din erezii, stipulând că nu este posibil ca aceste [fapte] să aparțină Dumnezeului bun sau drept, de vreme ce

εἰς κόλπον τέκνων αὐτῶν, λέγουσιν, ὅτι ὁ τοῦ νόμου Θεὸς οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς, ἀποδιδοὺς τὰ ἁμαρτήματα τῶν πατέρων ἐπὶ τοὺς υἱούς· ἀλλά τις ἐστὶν ἐκείνου μείζων θεός. Ὁ δὲ ἐκκλησιαστικὸς, οὔτε ὡς Ἰουδαῖος σωματικῶς ἀκούει τῶν λεγομένων, οὔτε ὡς αἱρετικὸς ἀναπλάσσει ἄλλον, ἀλλ' ἔστηκεν ἀμφοτέρων μέσος, καὶ λέγει καλῶς μὲν ταῦτα γεγράφθαι· οὐκ οἶδα δὲ τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν. Ἀνατείνατε οὖν τὰς διανοίας πάντες, καὶ αἰτήσασθε, ἵνα ὑμῖν ἀποκαλύψῃ ὡς ἀγαθός ἐστιν, ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα. Τίνες οἱ πατέρες; φέρε τὰς Γραφὰς μάρτυρας· ἐξετασθήτωσαν τὰ λόγια τὰ ἱερά. Λέγει ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ὅτι *Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιῆσαι. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν.* Οὐκοῦν εἴ τις ἁμαρτάνει, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα τοῦ διαβόλου ἀποδίδοται ἐπὶ τὸν υἱόν. Πλὴν ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πρῶτος ἁμαρτωλὸς, ὁ ὑποβαλών μοι τὸ ἁμάρτημα· ἐγὼ δέ εἰμι ὁ δεύτερος ἁμαρτωλὸς, ὁ μὴ ἐκβαλὼν τὸ βούλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ παραδεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· δέον με στῆναι καθωπλισμένον τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχοντα τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἵνα πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβεσθῇ ἐν τῷ θυρεῷ τῆς πίστεώς μου. Ἐὰν οὖν ἁμαρτάνω, ποιῶ τὰ τοῦ διαβόλου βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα τόδε τὸ ἁμάρτημα, ἢ τόδε ποιήσω. Πρῶτον παραδέχομαι αὐτοῦ τὸ βέλος, καὶ ὅταν παραδέξωμαι αὐτὸ, τότε καὶ αὐτὸν παραδέχομαι. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα οὕτω γέγραπται, ὅτι οὐ πρῶτον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ πρῶτον τοῦ διαβόλου βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμων ὁ Ἰσκαριώτης, εἶτα μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς. Οὐκοῦν ἔχω πατέρα, εἰ μὲν ἅγιός εἰμι, Θεόν· εἰ δὲ ἁμαρτωλός εἰμι, τὸν διάβολον ἔχω πατέρα· ἀλλὰ καὶ τὸν προσεχῶς φέρε εἰπεῖν ἐνεργήσαντα Ἀντίχριστον, ἢ ἄγγελόν τινα τοῦ διαβόλου, ἢ δαιμόνιον, οὗ τὴν ἐνέργειαν παρεδεξάμην. Καὶ ἁπλῶς

El întoarce păcatele părinților în sânul copiilor lor, spun că Dumnezeul Legii nu este drept, nu este bun, întorcând păcatele părinților asupra fiilor, și că există un Zeu mai mare decât Acela[63]. Cel din Biserică nu ascultă trupește cele spuse, ca iudeul, și nici nu plăsmuiește un alt Zeu, ca ereticul: s-a așezat la mijloc între cei doi și spune: „Acestea au fost scrise bine, însă nu cunosc înțelesul celor scrise". Ridicați-vă cu toții cugetele și cereți, ca să vi se descopere că este bun Cel ce întoarce păcatele părinților asupra copiilor! Care sunt părinții? Să vedem mărturiile Scripturii, să fie examinate spusele sfinte! Mântuitorul și Domnul Iisus Hristos spune păcătoșilor: *„Voi sunteți din tatăl diavol și vreți să faceți poftele tatălui vostru! Acela ucigaș de oameni este de la început și în adevăr nu a stat".* Așadar, dacă cineva păcătuiește, el este din tatăl diavol și din această cauză păcatul diavolului se întoarce asupra fiului. Altfel, cel ce îmi sugerează păcatul este primul păcătos. Eu, cel ce nu resping voirea lui, ci primesc lucrarea lui, sunt al doilea păcătos. Este necesar ca eu să stau înarmat cu toate armele lui Dumnezeu, având scutul credinței, astfel încât toate săgețile aprinse ale celui viclean să fie stinse în scutul credinței mele. Așadar, dacă păcătuiesc, fac în inimă pe cele ale diavolului, care le-a aruncat în inima mea, astfel încât să fac acest păcat anume sau un altul. Mai întâi îi primesc săgeata și, când i-o primesc, îl primesc și pe el. Căci și în cazul lui Iuda s-a scris la fel: nu Satana a intrat mai întâi în el, ci apoi, după ce diavolul i-a aruncat în inimă lui Iuda Simon Iscarioteanul ca să-L trădeze [pe Iisus], apoi, după îmbucătură, a intrat Satana în el. Așadar, Îl am ca tată, dacă sunt sfânt, pe Dumnezeu. Iar dacă sunt păcătos, îl am tată pe diavol, dar și pe Antihrist, care lucrează proxim, ca să spun așa, sau pe un anume înger al diavolului, sau pe un demon, a cărui lucrare am primit-o. Și, ca să spun în general, dacă

In. 8,44

cf. Ef. 6,16

cf. In. 13,2

cf. In. 13,27

εἰσί μοι πατέρες μυρίοι, ἐὰν γένωμαι ἁμαρτωλός· ὥσπερ πάλιν ἐὰν γένωμαι δίκαιος, πατήρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, καθάπερ φησὶν ὁ Σωτὴρ, *Τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι*. Καὶ πάλιν, *Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε*. Καὶ πάλιν, *Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι*. Οὕτως οἶδα καὶ ἄλλους πατέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον τῷ Ἀβραάμ· *Σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου*· οὐ πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας· οὐ γὰρ ἦσαν πιστοὶ, οὐκ ἦσαν ἅγιοι, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς γεγραμμένης περὶ αὐτῶν. Εἰ γὰρ ἅγιος αὐτοῦ ὁ πατὴρ, οὐκ ἂν ἐλέγετο αὐτῷ, *Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου*. Ἔχει γὰρ ὁ λόγος τὸ σωματικὸν, ἔχει καὶ τὸ πνευματικόν. Εἰ νενόηκας τοὺς πατέρας, ὅρα λοιπὸν ὅτι ἀπολαμβάνεις σὺ, ὁ παραδεξάμενος τὴν ἐνέργειαν, διὰ τὸ ἡμαρτηκέναι, ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἤ τινος τῶν ὑπ' αὐτὸν πνευμάτων. Γενόμενος οὖν ἐκείνων υἱὸς, ἀπολαμβάνεις ἀπὸ ἀγαθοῦ Θεοῦ σε ἐπισκεπτομένου. Οὐ γὰρ ἐπισκέπτεται τὸν πατέρα σου, ἀλλ' ἐπισκέπτεταί σε, καὶ λέγει σοι, *Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου*, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ δίδωσί σοι ὡς ἀγαθός. Ἐπισκέπτεται γάρ σε τὸν υἱὸν τοῦ πονηροῦ πατρὸς, τὰ ἁμαρτήματα ἀποδιδούς. *Ἐπισκέψομαι οὖν ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας* ὑμῶν τῶν ἁγίων· ἐπισκέψομαι δὲ *καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν*. Διὰ τί; ἵνα τὸ *ἔλεός μου μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν*. Ὅτε γὰρ καταλίπῃ τινὰ, οὐκέτι αὐτὸν κολάζει, οὔτε μαστιγοῖ. *Μαστιγοῖ* γὰρ οὐ πάντας, ἀλλὰ *πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται Κύριος*. Καὶ λέγεται ἐν τῷ προφήτῃ περὶ τῶν πάνυ ἁμαρτωλῶν· *Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχευθῶσι*. Τοσούτῳ χρόνῳ ὁ διάβολος ἁμαρτάνει ἀπὸ κτίσεως, καὶ καταβολῆς κόσμου, καὶ οὔτε πῦρ, οὔτε μάστιξ· οὐ γὰρ ἄξιός ἐστι τῶν κολάσεων τῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ δύναται

voi deveni păcătos, voi avea o mulțime nenumărată de tați. După cum, invers, dacă voi deveni drept, tatăl meu va fi Dumnezeu, așa cum spune Mântuitorul: *„Copilași, încă puțin sunt cu voi"*. Și iarăși spune: *„Fiică, credința ta te-a mântuit!"*. Și din nou: *„Copile, iertate să-ți fie păcatele!"*. Cunosc astfel și alți părinți, după cum s-a scris în privința lui Avraam: *„Iar tu te vei întoarce la părinții tăi!"*. Se spune aceasta nu despre părinții lui carnali: ei nu erau credincioși, nu erau sfinți, așa cum se arată limpede din relatarea scrisă despre ei. Căci dacă tatăl lui ar fi fost sfânt, nu i s-ar fi spus lui Avraam: *„Ieși din pământul tău, din înrudirea ta și din casa părintelui tău!"*. Căci cuvântul are și o parte trupească, și o parte duhovnicească. Dacă ai înțeles cine sunt părinții, observă în consecință că tu, cel ce primești lucrarea prin care ai păcătuit, o primești de la diavol sau de la unul din duhurile supuse lui. Așadar, devenind fiu al lor, primești [pedeapsa] de la bunul Dumnezeu, care te-a cercetat pe tine. Căci nu îl cercetează pe tatăl tău, ci pe tine te cercetează și ție îți spune: *„Ascultă, fiică, și vezi, și pleacă urechea ta"* etc. și îți dăruiește ție ca unul bun. Căci te cercetează pe tine, fiul unui tată viclean, întorcându-ți păcatele: *„Voi cerceta în vargă nedreptățile"* voastre, ale sfinților. Și *„voi cerceta în bici nedreptățile lor"*. De ce? Scopul [este limpede:] *„Mila Mea nu o voi depărta de la voi"*. Căci când părăsește pe unul, pe acela nu-l mai pedepsește, nu-l mai biciuiește. Căci *Domnul biciuiește* nu pe toți, ci *pe fiecare fiu pe care îl primește*. Și se spune în profet despre cei ce au depășit măsura păcatului: *„Nu le voi cerceta pe fiicele voastre când se vor prostitua, și nici pe miresele voastre când vor săvârși adulter"*. Diavolul păcătuiește de atâta vreme, de la zidire, de la începutul[64] lumii: nu este cercetat nici cu foc, nici cu bici. Căci nu este vrednic de pedepsele ce vin de la Dumnezeu: diavolul

In. 13,33
Mt. 9,22
Mt. 9,2
Gn. 15,15
Gn. 12,1
Ps. 44,11
Ps. 88,33-34
Evr. 12,6
Os. 4,14

εἰπεῖν ὁ διάβολος, *Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με*, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἕκαστος οὖν συνειδὼς ἑαυτῷ ἁμαρτίας, εὐχέσθω κολασθῆναι. Καλὸν μὲν γὰρ τὸ μηδὲν ἄξιον κολάσεως πεποιηκέναι. Εἰ δέ τι ἄξιον κολάσεως πεποιήκαμεν, οὕτω κολασθῶμεν, ὥστε ἐνθάδε μὲν ἀπολαβεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τοὺς κόλπους Ἀβραὰμ ἀναπαύσασθαι.

18. *Καὶ ταῦτα τὰ δικαιώματά μου, ἃ παραθήσῃ ἐνώπιον αὐτῶν. Ἐὰν κτήσῃ παῖδα Ἑβραῖον*, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀναγκαῖον ἐξετάσαι τί νόμος, καὶ τί πρόσταγμα, τί δὲ δικαιώματα, καὶ κρίματα, καὶ μαρτύρια, καὶ ἐντολαί. Δικαιώματα μὲν οὖν ἐστι, τὸ ἐνθάδε εἰρημένον, *Ἐὰν κτήσῃ παῖδα Ἑβραῖον*, καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ αὐτοῦ εἰρημένα· κρίμα δὲ, ἵνα ἱερέως θυγάτηρ ἐὰν μοιχευθῇ, πυρὶ κατακαίηται· ἐντολαὶ δὲ, *Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι*· πρόσταγμα δὲ, *Καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ, καὶ πλυνάτωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν*· μαρτύρια δὲ, *Διαμαρτύρομαι ὑμῖν σήμερον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*.

19. *Ἓξ ἔτη δουλεύσει σοι· τῷ δὲ ἔτει τῷ ἑβδόμῳ, ἀπελεύσεται ἐλεύθερος δωρεάν*.

Σημαίνει ἡ ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἐλευθέρωσις, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ σαββάτῳ τῶν ἔργων κατάπαυσις τὴν ἐν χάριτι ἡμῖν διὰ Χριστοῦ ἐλευθερίαν.

20. *Προσάξει αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ*.

Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος εἶπον, πρὸς τοὺς θεούς. Θεοὺς δὲ τοὺς κριτὰς ὀνομάζουσι, καὶ θεοῦ κριτήριον, τὴν τούτων ψῆφον.

21. *Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτάσατέ μοι. Τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων φυλάξασθε. Ἑπτὰ ἡμέρας ἔδεσθε*

nu poate spune: *„Doamne, să nu mă corijezi cu mânia Ta"* etc. Aşadar, conştient în sine de păcat, fiecare să se roage să fie pedepsit! Într-adevăr, bine este să nu fi săvârşit nimic vrednic de pedeapsă. Însă dacă am făcut ceva vrednic de pedeapsă, să fim pedepsiţi astfel încât [pedepsele] să le primim aici, iar după aceasta să ne odihnim în sânurile lui Avraam. Ps. 6,2

18. *„Şi acestea sunt îndreptările Mele, pe care le vei pune înaintea lor. Dacă va cumpăra un rob evreu"* etc. Ex. 21,1-2

Este necesar să se examineze ce este lege, ce este precept, ce este îndreptare, ce este judecată, ce este mărturie şi ce este poruncă [în Lege].

Îndreptări sunt, aşadar, cele de felul celor scrise aici: *„Dacă va cumpăra un rob evreu"* şi celelalte scrise în continuare despre aceasta. Judecată: [de pildă], dacă fiica unui preot va săvârşi adulter, să fie arsă în foc. Poruncă: *„Nu vei avea alţi dumnezei!"*. Precept: *„Coborând, adu mărturie poporului şi să-şi spele veşmintele lor!"*. Mărturie: *„Aduc mărturie vouă astăzi cerul şi pământul"*[65]. Ex. 21,2 Ex. 20,3 Ex. 19,10 Dt. 30,19

19. *„Şase ani îţi va sluji ţie; în anul al şaptelea, se va depărta liber în dar."* Ex. 21,2

Eliberarea în cel de-al şaptelea an, care odinioară era odihnă de lucrări în sabat, semnifică libertatea adusă nouă în dar prin Hristos.

20. *„Îl va aduce pe el stăpânul lui spre judecata*[66] *lui Dumnezeu"*. Ex. 21,6

Aquila şi Symmahos au spus: „spre dumnezei". Îi numesc pe judecători „dumnezei"[67], iar judecata lui Dumnezeu o numesc „sentinţa" lor.

21. *„Sărbătoriţi-Mi trei perioade ale anului! Păziţi sărbătoarea azimelor! Şapte zile veţi mânca azimă,*

ἄζυμα, καθάπερ ἐνετειλάμην σοι, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μηνὸς τῶν νέων. Ἐν γὰρ αὐτῷ ἐξῆλθες ἐξ Αἰγύπτου. Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός, καὶ ἑορτὴν τοῦ θερισμοῦ πρωτογεννημάτων ποιήσεις τῶν ἔργων σου.

Αἱ ἑορταὶ τοίνυν τοῦ Θεοῦ, οἷς ἐστι πνεῦμα, πνευματικαί εἰσι· καὶ οὐδεὶς χοϊκὸς ἑορτάζει τὰς ἑορτὰς πνευματικῶς. *Τίς γὰρ συμφωνία δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας*; ἵνα μὴ τὰ ἑξῆς λέγω. Οὐ δύναται χοϊκὸς ἑορτάσαι ἑορτὰς πνευματικάς, ὥσπερ οὐδὲ πνευματικὸς ἑορτὴν χοϊκήν.

<Καὶ μετ' ὀλίγα>

Τί ἐστιν ὁ μὴν τῶν νέων; τοὺς αἰσθητοὺς φήσεις καρπούς· οὔπω ἐνέστηκεν *ὁ μὴν τῶν νέων*, τοῦ ἐνιαυτοῦ φέρε εἰπεῖν ὀψιμωτέρου ὄντος. Τὸ δὲ, ἐὰν γένηταί ποτε ἐνιαυτὸς, ὥστε μηδὲ φέρειν τὴν γῆν τοὺς καρποὺς, ἆρα δυνάμεθα ἑορτάζειν ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων, ὡς κεκέλευκεν ὁ Θεὸς ἑορτάζειν τοὺς ἑορτάζοντας; Οὐκοῦν δεῖ κατ' ἐνιαυτὸν τὴν ἑορτὴν ἑορτάζειν. Ἐπαπορῶ δὲ πάλιν καὶ περὶ τοῦ δευτέρου νόμου, τοῦ κατὰ τὴν ἑορτὴν τὴν δευτέραν. Φησὶ γὰρ *ἑορτὴν τοῦ θερισμοῦ τῶν πρωτογεννημάτων.* Ἐάν τις σπείρῃ, καὶ μὴ γένωνται οἱ καρποὶ πρῶτοι, ἀλλὰ τελευταῖοι, οὗτος οὐκ ἂν δύναιτο ἑορτάσαι τὴν ἀρχὴν *τοῦ θερισμοῦ τῶν πρωτογεννημάτων.* Δεῖ γὰρ ἔχειν σε γεννήματα, ἵνα δυνηθῇς ἑορτάζειν. Τί δὲ, ἂν χώραν μὴ ἔχω, πῶς ἂν δυναίμην τὴν ἑορτὴν ταύτην ἑορτάζειν, τῆς λέξεως λεγούσης, *Καὶ ἑορτὴν θερισμοῦ τῶν πρωτογεννημάτων ποιήσεις τῶν ἔργων σου, ὧν ἐὰν σπείρῃς ἐν τῷ ἀγρῷ σου*; οὐκ ἔσπειρα, οἰκοδόμος εἰμί· οὐκ ἔσπειρα, ὑφάντης εἰμί· ἀγρὸν οὐκ ἔχω, πῶς δύναμαι τὴν δευτέραν ἑορτάζειν ἑορτήν; Καὶ δὴ καὶ περὶ τὴν τρίτην, *Καὶ ἑορτὴν συντελείας ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἐνιαυτοῦ.*

<Καὶ μεθ' ἕτερα>

Τί βούλεται λόγος ἡμῖν λέγειν ὁ κελεύων ἡμᾶς ἑορτάζειν *τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων τῷ μηνὶ τῶν νέων*; Ἀπόθου τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ. Καὶ ἵνα γε

după cum ți-am poruncit, în perioada lunii celor noi. Căci în aceasta ai ieșit din Egipt. Nu te vei arăta în fața Mea lipsit, și vei face sărbătoarea secerișului primelor roade ale lucrărilor tale"[68]. Ex. 23,14-16

Desigur, sărbătorile lui Dumnezeu sunt duhovnicești pentru cei ce sunt duh: nici un [om] de lut nu serbează sărbătorile duhovnicește. *„Căci ce înțelegere [ar putea fi] între dreptate și nelegiuire?"*, ca să nu le mai rostesc și pe celelalte. Cel de lut nu poate serba sărbătorile duhovnicești, după cum nici cel duhovnicesc [nu poate serba] sărbătoarea lutului. 2Cor. 6,14

[Și adaugă, după puține rânduri:]

Care este luna celor noi? Vei spune: a roadelor sensibile. Dar anotimpul a întârziat, spre exemplu: *luna celor noi* încă nu a sosit. Iar dacă anul va fi fost astfel încât pământul să nu fi adus roade, vom putea oare sărbători în luna celor noi, după cum poruncise Dumnezeu să serbeze cei ce sărbătoresc? Așadar, trebuie ca în fiecare an să serbăm sărbătoarea. Iarăși intru în aporie, în privința celei de-a doua legi, cea privitoare la cea de-a doua sărbătoare. Căci [Scriptura] spune: *„Sărbătoarea secerișului primelor roade"*. Dacă cineva va semăna, dar roadele nu se vor face [între] primele, ci ultimele, acela nu va putea serba începutul *secerișului primelor roade*. Căci trebuie ca el să aibă roade ca să poată sărbători. Iar dacă nu am lot, cum voi putea serba această sărbătoare, câtă vreme litera spune: *„Vei face și sărbătoare a secerișului primelor roade ale lucrărilor tale, pe care le-ai semănat în câmpul tău"*? Nu am semănat, sunt zidar. Nu am semănat, sunt țesător. Nu am câmp: cum pot serba cea de-a doua sărbătoare? Astfel și despre cea de-a treia sărbătoare: *„Și sărbătoare a încheierii*[69] *spre sfârșitul anului"*.

[Și după câteva rânduri:]

Ce vrea să ne spună Scriptura atunci când ne poruncește să serbăm *sărbătoarea azimelor în luna celor noi*? „Părăsește omul cel vechi, împreună cu

ποιήσῃς τὴν ἑορτὴν *ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων*, καὶ σὺ νέος γενοῦ, ἵνα γένηται ὁ μὴν τῆς ἑορτῆς τῶν νέων, καὶ σὸς μήν. Νέων γὰρ, καὶ οὐ παλαιῶν ἐστιν οὗτος ὁ μήν. Πῶς οὖν δεήσει νέον καὶ σὲ γενέσθαι; Νοήσας τὰς ἑορτὰς, τὴν ἑορτὴν τῶν νέων ὁ ἀπόστολος Παῦλός φησιν, *Ἐκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος*. Οὐκοῦν ἵνα ἀγάγῃς τὴν ἑορτὴν *ἐν μηνὶ τῶν νέων*, νέον σε γενέσθαι δεῖ, καὶ πᾶσαν ἀποθέσθαι παλαιότητα. Εἶτα ποίαν ἑορτὴν πρώτην ἄγεις; ὅτι τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων, μάνθανε ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου· *Τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας*. Ἅμα δὲ συνάγαγε τὰ νενομοθετημένα περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων, καὶ ὄψει μὲν τὸ ἄλογον τῶν τῷ ῥητῷ ὡς πνευματικῷ μὴ προσεχόντων, καταφρονούντων δὲ τῶν πνευματικῶν ὡς μὴ χρησίμων.

22. *Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός.*

Ἴσθι ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἢ κενός ἐστιν, ἢ πλήρης. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει ἅγιον Πνεῦμα, οὐκ ἔχει γνῶσιν τοῦ κτίσαντος, οὐ παρεδέξατο ζωὴν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· εἰ οὐκ οἶδε τὸν Πατέρα τὸν ἐν οὐρανοῖς, εἰ οὐ βιοῖ κατὰ τὸν λόγον, κατὰ τὸν νόμον οὐράνιον· οὐ σωφρονεῖ, οὐ δικαιοπραγεῖ· ὁ τοιοῦτος κενός ἐστιν. Εἰ δὲ κεχώρηκε τὸν εἰπόντα Θεόν· *Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεὸς*, οὗτος οὐκ ἔστι κενὸς, ἀλλὰ πλήρης.

23. *Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσεται πᾶν ἀρσενικόν σου ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου.*

Τί ἐστι τὸ ῥητὸν εἴποιμι ἄν. Ὃ πράττομεν, ἢ θῆλύ ἐστιν, ἢ ἀρσενικόν. Εἰ μὲν οὖν θηλυκόν ἐστιν ὃ ποιοῦμεν, ἢ

faptele lui! Ca să faci sărbătoare *în luna celor noi*, fă-te şi tu nou, astfel încât luna sărbătorii celor noi să devină şi luna ta! Căci această lună este a celor noi, nu a celor vechi." Însă cum va trebui să te faci şi tu nou? Gândindu-se la sărbători, la sărbătoarea celor noi, Apostolul Pavel spune: *Dezbrăcând omul cel vechi împreună cu faptele lui şi îmbrăcându-l pe cel nou, cel înnoit în cunoaştere, după chipul Ziditorului.* Aşadar, ca să faci sărbătoare *în luna celor noi*, trebuie ca şi tu să devii nou, părăsind orice vechime. Apoi, ce sărbătoare vei săvârşi mai întâi? Învaţă de la Apostol că sărbătoarea azimelor: *Căci Paştele nostru, Hristos, a fost jertfit pentru noi, încît să serbăm nu în drojdie veche, şi nici în drojdia răutăţii şi a vicleniei, ci în azimele sinceritătii şi ale adevărului.* Adună laolaltă şi cele legiuite despre sărbătoarea azimelor şi vei vedea caracterul nerezonabil al celor ce nu iau seama la text, ca duhovnicesc, dispreţuind cele duhovniceşti ca nefolositoare!

Col. 3,9-10

1Cor. 5,8

22. *„Nu te vei arăta în faţa Mea lipsit*[70]*!"*

Să ştii că orice om este fie lipsit, fie plin. Lipsit este cel ce nu are Duhul Sfânt, nu are cunoaşterea Ziditorului, nu a primit viaţa, pe Iisus Hristos. Este lipsit dacă nu l-a cunoscut pe Tatăl cel din ceruri, dacă nu trăieşte după Cuvânt, după legea cerească. Este lipsit cel ce nu se înţelepţeşte, cel ce nu făptuieşte dreptatea[71]. Cel ce L-a cuprins pe Dumnezeu, Care spune: *„Voi locui în ei şi voi preumbla şi le voi fi lor Dumnezeu"*, nu este lipsit, ci plin.

Ex. 23,15

23. *„În trei perioade ale anului se va arăta întreaga parte bărbătească*[72] *a ta în faţa Domnului Dumnezeului tău!"*

Aş spune ce semnifică enunţul. Ceea ce făptuim este fie parte femeiască, fie parte bărbătească. Dacă săvârşim ceea ce este parte femeiască, săvârşim ceea

Ex. 23,17

σωματικόν ἐστιν, ἢ σαρκικόν. Σπείροντες γὰρ εἰς τὴν σάρκα, ποιοῦμεν θῆλυ τὸ γέννημα τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄῤῥεν· ἀλλ' ἐκνενευρισμένον, ἁπαλόν τε καὶ ὑλικόν. Εἰ μέντοι βλέποντες τὰ αἰώνια, καὶ πρὸς τοῖς κρείττοσιν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, καρποφοροῦμεν τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος, καὶ πάντα τὰ γεννήματα ἡμῶν ἄῤῥενά ἐστι. Τὰ τοίνυν φερόμενα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τὰ καὶ ὀφθησόμενα τῇ ὄψει τοῦ κτίσαντος, ἀρσενικά ἐστιν, οὐχὶ θήλεα. Οὐ γὰρ τὰ θηλυκὰ, καὶ τὰ σωματικὰ ἀξιοῖ βλέπειν ὁ Θεός.

24. ΚΕΦ. ΚΗ΄.

Ἐπειδὴ προσήκει τὸν ἀρχιερέα καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καθάπερ ἀσπίδα, περιφέρειν τὴν προφυλακτικὴν ἐπιμέλειαν, μήπου τις ἐναντία βουλὴ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων τὸ λογικὸν τρώσειεν, καὶ τὸ δόκιμον τῶν κρίσεων συνταράξῃ, καὶ *τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν* τῇ ἐπιμιξίᾳ τῆς κακίας ἀποστῆναι ποιήσειεν.

25. *Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν.*

Ἐν ὅλαις τεσσαράκοντα ἡμέραις δοῦναι τὸν νόμον κατεῖχε τὸν Μωϋσῆν ὁ πάνσοφος Θεὸς, καίτοι δυνατῶς ἔχων ἐν τρισὶν ἡμέραις δοῦναι τὸν Νόμον. Ἀλλ' ἵνα τὸ κεκρυμμένον τῆς ἀσεβείας ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τῶν Ἰουδαίων ὁ χρόνος τῆς ἀπουσίας Μωϋσέως ἐλέγξῃ.

ce este fie trupesc, fie carnal. Căci semănând în carne, facem rod femeiesc al sufletului, nu bărbătesc: plin de nervi, moale şi material. Dacă însă vom purta roadele Duhului, privindu-le, desigur, pe cele veşnice, având gândirea spre cele mai bune, toate roadele noastre vor fi bărbăteşti. Bărbăteşti sunt, nu femeieşti, cele aduse în faţa lui Dumnezeu, cele ce vor fi arătate privirii Ziditorului. Căci Dumnezeu nu consideră demn să vadă cele femeieşti şi trupeşti.

24. La capitolul 28 [referitor la îmbrăcămintea şi podoabele arhiereului].

Se cuvine ca arhiereul să se înconjoare, în faţă şi în spate, ca şi cu un scut, cu grijă prevăzătoare: ca nu cumva vreo vrere potrivnică a duhurilor răutăţii să ne rănească partea raţională, să tulbure credibilitatea judecăţilor şi să facă să se retragă *clarificarea şi adevărul* prin amestecul răutăţii[73]. *Cf.* Ex. 28,30

25. *Şi a grăit Domnul către Moise.* Ex. 31,1

Preaînţeleptul Dumnezeu l-a reţinut patruzeci de zile pentru a da Legea, deşi era posibil să o dea în trei zile. Aceasta cu scopul ca perioada de absenţă a lui Moise să trădeze necredinţa ascunsă în adâncul inimii iudeilor.

Note la *Omilii*

1. Textul latin al omiliilor origeniene la Exod este preluat după ediția Baehrens, *Origenes Werke* 6 (GCS 29), Leipzig, 1920, consultându-se și ediția Origène, *Homélies sur l'Exode*, texte latin, introduction, traduction et notes par M. Borret, SC 321, Paris, 1985.
2. Termenii „cuvinte", „raționamente" și „temeiul" par a proveni de la un termen unic, polisemanticul grecesc λόγος.
3. Latinescul *habitaret* echivalează grecescul παροικῆσαι, ce semnifică peregrinarea, locuirea temporară (v. Origen, *Adnotationes in Genesim* 35,65). Continuarea comentariului origenian este aici lămuritoare.
4. Aici este tradus grecescul πατριά, ce semnifică descendența pe linie paternă (v. observațiile origeniene următoare).
5. Aceeași imagine în debutul unei alte omilii origeniene, *Homilia in Genesim* 9,1.
6. În latină: *apex*. Termenul desemnează un minuscul semn grafic utilizat în scrierea ebraică.
7. Traducere literală a textului latin. Pentru diversitatea concepțiilor despre forma pământului în lumea antică, v. Aristotel, *De caelo* 293b-294a, *Meteorologica* 362a-b, Cleomedes, *De motu circulari corporum caelestium* 74, Vasile cel Mare, *In Hexaemeron* 9,1, Grigore de Nyssa, *Homilia in Canticum Canticorum* 10, Ioan Filopon, *Commentaria in Analytica posteriora* 6.
8. Latinescul *moralem locum* traduce grecescul ἠθικὸς τόπος: este urmată nomenclatura filosofică, unde prin „arie", „loc", se înțelegea domeniul unui discurs sapiențial (*e.g.*, Sextus Empiricus, *Adversus mathematicos* 7,24).
9. Am tradus aici, ca și în continuare, termenii latini *masculi* și *feminae* prin „cei de parte bărbătească", respectiv „cele de parte femeiască". Această opțiune, altminteri resimțită ca arhaică și complicată, are câteva dezavantaje. Mai întâi, ea

rămâne datoare lexicului teologic al secolului al şaptesprezecelea, creat în alte condiţii lexicologice decât cele ale vremii noastre. Apoi, aceşti doi termeni sunt echivalaţi în mod diferit în limba română, în funcţie de tipul lucrării traduse: *masculum* este tradus aici „de parte bărbătească", iar în alte lucrări „de gen masculin", sau pur şi simplu „mascul". Existenţa unei teme frecventate a Antichităţii târzii, cea a genului, este astfel estompată în traducerile în limba română. Aşadar, va fi dificil de regăsit o consecvenţă terminologică fie şi în cadrul acestei serii. Am optat totuşi pentru varianta tradiţională pentru a nu scandaliza: rămâne ca temă introducerea unei traduceri unitare, adecvate acestor vremuri, a termenului *masculus*, fie şi cu preţul resemantizării unui termen din lexicul actual al limbii române.

10. Principiu exegetic fundamental pentru Origen
11. Este exploatată în exegeză etimologia cuvântului Israel (v. *Homilia in Genesim* 15,3,7, dar şi sugestiile din *Homilia in Exodum* 1,5).
12. Lat. *perdix*, ca şi termenul grec pe care îl traduce, este ambigen, desemnând atât potârnichea femelă, cât şi potârnichea mascul. Pronumele demonstrativ *eum* poate fi indiciul apartenenţei în gen a potârnichii.
13. Indiciu al doctrinei revelaţiei Scripturii.
14. În greacă: **πνευματική**. Termenul trimite la „suflare", la „aer expirat". De aici şi asociaţia făcută de Origen.
15. Latinescul *haereticos* este tradus prin „eretic", deşi echivalarea ar putea simplifica semantica iniţială a termenului sursă grec **αἵρεσις**, ce desemnează clasic „secta" filosofică, medicală, religioasă. Transliterarea termenului elin, în traducerea rufiniană, indică dificultatea unei echivalări mulţumitoare.
16. Este din nou observată deficienţa logică a unui enunţ al Scripturii: pentru Origen, aceasta nu poate indica absurditatea Bibliei, ci necesitatea unui alt tip de lectură.
17. În greacă: **θῖβιν**. Preluat *tibin* în traducerea lui Rufin. De aici şi explicaţia ulterioară dată de traducător.
18. Latinescul *gens* a fost tradus prin „gentil" când termenul este evident contrapus adunării lui Dumnezeu, Sinagoga ori Biserica.
19. Explicaţia lui Rufin, care trebuie să lămurească termenul grec preluat în traducerea latină (v. şi nota 17).
20. Receptarea creştinismului a fost foarte diversă: aici acuzaţiile aduse lui vizează utilitatea socială a noii religii.

21. În latină: *stetit*. Semnifică „a sta", „a sta în picioare", „a sta ferm".
22. În latină: *plaga*. Termenul latin preia grecescul **πληγή**, care desemnează curent „lovitura" (v. *Exod* 11,1).
23. Despre libertatea înnăscută a poporului evreu, adică a celui ce îl urmează pe Dumnezeu, Origen vorbeşte şi în *Homilia in Genesim* 16,1, dar şi în *Homilia in Exodum* 8,1.
24. Indicaţii pentru traducerea adecvată a verbelor ce se referă la situaţia inimii faraonului sunt oferite de Origen în *Adnotatio in Exodum* 2. Literal, termenul s-ar putea traduce cu „a solidifica".
25. Discuţia apostolului trimite, se pare, la cel de-al doilea enunţ discutat aici de Origen: autoritatea apostolică lămureşte, oarecum, ambele enunţuri problematice.
26. Explicaţii suplimentare privitoare la acest loc scripturistic se află în *Adnotatio in Exodum* 3.
27. În textul grec trebuie să fi fost **λόγος**, care preia polisemanticul ebraic *dabar*: „cuvânt", dar şi „lucru".
28. În latină: *tenebrae et caligo*. În greacă: **σκότος γνόφος**.
29. Aluzie origeniană, facilitată de textul Scripturii, la ceremonia antică a triumfului: cei învinşi făceau parte din acest ritual, fiind purtaţi adesea în posturi umilitoare.
30. Rufinus transliterează aici *dogmata*: în acest loc sunt indicate „dogmele" sectelor filosofice.
31. În latină: *scinifes*. Preia grecescul **σκνῖφες**.
32. În latină: *kynomia*. Termenul grecesc este **κυνόμυια**.
33. Asociere fonetică între **κυνόμυια** şi **κύνικος**: exegeza progresează pe acest temei.
34. În latină: *qualitas*. Am tradus prin „natură" pentru că acest termen acoperă bine ideea origeniană.
35. În greacă: **ἕλκη**.
36. În greacă: **φλυκτίδες ἀναζέουσαι**.
37. În greacă: **ἀκρίς**.
38. În greacă: **σκότος**.
39. Minuţia analizei origeniene este evidentă şi în *Adnotatio in Exodum* 4, unde Alexandrinul distinge între modalităţile în care Moise săvârşeşte minunile.
40. În latină: *et vasa eius diripere*. Deşi ultima propoziţie a enunţului este conectată coordonator propoziţiei anterioare, sensul este final. Pentru lămurire, a se vedea comentariul lui Origen, în continuare.

41. Locul clarifică exegeza practicată de Origen asupra unui loc biblic disputat în posteritate: Petru este piatra pe care se întemeiază Biserica lui Hristos.
42. Metafora drumului, exploatată încă din Antichitate: a muri pe cale înseamnă a indica o direcție. Moare doar cel ce este pe cale: ceilalți sunt omorâți, nimiciți.
43. În traducerea lui *glorificatus est*, care încearcă să redea grecescul δεδόξασται, am optat pentru diateza reflexivă; partea finală a exegezei origeniene îndreptățește însă și utilizarea pasivului.
44. Urmând similaritatea fonetică, calul, ἵππος, îl desemnează pe cel aflat sub, ὑπό, cineva (v. și Origen, *Commentarium in Iohannem* 1,38). De aici și exegeza origeniană următoare.
45. Pentru o discuție despre semnificația, obscură, a termenului grec tradus aici prin „întreiți susținători" se poate consulta *Adnotatio in Exodum* 12.
46. Chestiunea naturii rele este discutată și în *Adnotatio in Exodum*, 3,2.
47. Ipoteza divinității negative a fost discutată și în *Adnotatio in Exodum*, 3,1,12.
48. În latină: *chirographa*. Pentru lămuriri vezi Origen, *Homilia in Genesim* 13,4.
49. În latină: *incarnatio*. Am tradus „întrupare" sub presiunea termenului clasic întrebuințat în lexicul dogmatic.
50. În greacă: ἐπ' αἰῶνα. Așadar, Dumnezeu domnește „peste veac", are în puterea Lui veacul. Altfel, explicația dată de Origen urmează, așa cum ne așteptam, semnificația termenului în Scriptură, scriere pentru el revelată (v. Mt. 13,22; Rom. 12,2). V. și continuarea pasajului.
51. În latină: *lignum*. Termenul este polisemantic, desemnând atât „lemnul", cât și „arborele". Am preferat traducerea „lemn" din pricina aluziilor utilizate de Origen în continuare.
52. Un rezumat parțial al celor amintite în această secțiune a omiliei poate fi aflat în *Adnotatio in Exodum* 13.
53. Origen folosește textul Septuagintei. Versiunea ebraică este diferită: „dacă nu veți crede, veți fi nimiciți".
54. În latină: *fines*. Am preferat traducerea cu singularul pentru o mai mare fluență a textului.
55. În latină: *ego pluam*. Redă grecescul ἐγὼ ὕω. Am preferat traducerea literală a formulei, justificată prin personalizarea, târzie, a verbului latin.

56. În latină: *parascheue*. Termen grecesc preluat prin translitterare (παρασκευή). El desemnează ziua „pregătirii" sabatului, vinerea așadar.
57. Subînțeles: prima zi după cea *a sabatului*. Adică duminica, prima zi de după sabat. Nomenclatorul zilelor este cel ebraic: Origen discută aici cu evreii.
58. Se indică o altă polemică a vremii, dintre evrei și creștini: Origen susține că ziua de sărbătoare, pentru cei din urmă, este duminica, ziua domnească.
59. În latină: *est*. Verbul, ca și în limba română, semnifică atât „a fi", cât și „a semnifica".
60. În latină: *rigor*. Termenul desemnează atât rigoarea, cât și răceala. În conjuncție cu sugestiile anterioare, dubletul este necesar.
61. Aluzie la școlile mozaice dedicate studiului Scripturii: Origen avea, cu siguranță, o bună cunoaștere a lor.
62. *Id est*: „prima zi de după sabat", „duminică".
63. În latină: *reddo*. Redă grecescul ἀποδιδούς. Am tradus prin „întorc" deoarece acest sens este autorizat de dicționar: prezenta omilie confirmă această opțiune a traducerii. Pentru semnificațiile acestui verb („a plăti", „a întoarce") a se vedea secțiunea 6 a prezentei omilii.
64. Ipoteza naturii rele este amintită și în *Adnotatio in Exodum*, 3.
65. Este exploatată etimologia lui Israel (v. *Homilia in Genesim* 15,3,7, dar și sugestiile din *Homilia in Exodum* 1,5).
66. Origen discută aceeași chestiune în *Adnotatio in Exodum* 15.
67. Pentru a înțelege referința origeniană este necesară citirea contextului în care apare versetul 34,5: anterior (34,4) sunt amintite astrele, care, spune profetul, vor cădea ca frunzele.
68. Aceeași chestiune este tratată de Origen în *Adnotatio in Exodum* 16.
69. În latină: *anima*. Substantivul latin este de gen feminin, ca și echivalentul lui grecesc, ψυχή. De aici posibilitatea exegezei origeniene. În limba română „suflet" este de gen neutru, ceea ce ocultează, parțial, interpretarea lui Origen. Nu numai aici, ci și în continuare.
70. În latină: *vasa*. După grecescul σκευή. Traducerea cu „vase", utilizată și în cazul celorlalte ocurențe ale termenului *vasa*, este singura ce are sens aici.
71. Traducem latinescul *visitabo* prin „voi cerceta", termen consacrat în tradiția biblică românească. Altfel, grecescul ἐπισκέψομαι,

litt. „voi privi de deasupra", trebuie înțeles ca semnificând „voi examina", „voi inspecta", „voi vizita".

72. Aici verbul *reddo* este explicitat: el are mai degrabă sensul de „a pedepsi".
73. Aceeași chestiune discutată și în *Adnotatio in Exodum* 3,2.
74. În latină: *et ego.* Conjuncția *et* are evidentă valoare finală (calc după ebraică).
75. În latină: *in.* Redă grecescul ἐν. Sugerează prezența divinității *în* ceea ce se consideră a fi nenorocire. Pentru o altă interpretare origeniană, v. *Commentarium in Iohannem* 1,36.
76. În greacă: ἀποδιδούς .... εἰς κόλπους. Acest loc este argument pentru traducerea lui *reddo* cu „a întoarce".
77. Exegeza origeniană utilizează polisemantica verbului grecesc: și acest loc legitimează prezenta traducere a latinescului *reddo.*
78. O exegeză similară poate fi aflată la Origen în *Adnotatio in Exodum* 17.
79. Am tradus fidel textul latin. Versiunea este diferită de ceea ce ne oferă textul recept al unor ediții moderne ale *Noului Testament* (v. Nestle, Aland, *Novum Testamentum Graece,* 1995). Totuși chiar și acestea dau mărturie despre o variantă greacă ce poate explica textul omiliei origeniene (v. aparatul critic al ediției v. Nestle, Aland, *Novum Testamentum Graece,* 1995, ad Evr. 9,2-3).
80. Indiciu al unei tradiții interpretative creștine, foarte atente, filologice; interesantă este observarea polemicii exegeților, semn al unui consistent exercițiu interpretativ anterior.
81. Origen explică în acest enunț sintagma ebraică preluată de Septuaginta.
82. În greacă: οἰκητήριον.
83. În latină: *sapientes.* Am utilizat dubletul pentru a reda mai bine semnificația termenului latin, dar și a celui grecesc.
84. În latină: *atria.* Redă grecescul αὐλαίαι.
85. În latină: *sanctificationem.* Redă grecescul ἁγίασμα.
86. Trimitere la începutul secvenței 3 a acestei omilii.
87. În latină: *viscera.* Redă grecescul σπλάγχνα.
88. În latină: *omnis.* După grecescul παντός. Aici Origen insistă pe semnificația „întregului" care este individul.
89. În latină: *tam numero quam virtute.* Literal: „atât prin nume, cât și prin putere". Pentru a da sens enunțului am observat contextual lat. *virtute*: el pare a fi explicitat de continuarea enunțului, desemnând „funcția", „utilizarea", „rostul".

90. Aceeași imagine în *Homilia in Genesim* 2,6.
91. În latină: *podere.* Redă, prin transliterare, grecescul ποδήρη. Explicația termenului din lexicul vestimentației este secventă.
92. În latină: *humerale.* Redă grecescul ἐπωμίς.
93. În latină: *logion.* După grecescul λογεῖον. Rufin a păstrat termenul grecesc (vezi și explicația următoare), translitelrându-l, pentru a face accesibilă interpretarea origeniană secventă.
94. Traducătorul latin redă termenul grec πέταλον.
95. Pentru simbolica veșmântului arhiereului sunt utile și observațiile origeniene din *Adnotatio in Exodum* 24.
96. Origen ne invită să citim Lv. 23,40, unde sunt amintite „stâlpările de finic", de palmier, φοινίκων, simbol clasic al victoriei (Pseudo Aristotel, *Magna Moralia* 1196a, SVF 3,175). Iar sărbătoarea corturilor, invocată de Origen, a fost deja explicată (*Homilia in Exodum* 5,2). De aici temeiul enunțului origenian adnotat.
97. Pentru a înțelege interpretarea origeniană este necesar să privim textul biblic la care suntem trimiși aluziv: καὶ ἰτέας καὶ ἄγνου κλάδους (Lev. 23,40). Substantivele ce ne interesează, ἰτέας și ἄγνου, desemnează specii botanice, similare salciei. Origen trece facil de la aceste nume de arbori la exultarea castității, a nevinovăției, deoarece el aplică un procedeu exegetic foarte răspândit în Antichitate, ce se bazează pe exploatarea homografiei și/sau homofoniei. Astfel, primul substantiv ar putea fi asociat fonetic cu ἦθος, indicând „moravurile", iar cel de-al doilea este proxim formal lui ἁγνός, ce semnifică „castitate". Așadar, ramurile acestor arbori ne indică, etic, castitatea. Multe din aparentele asociații hazardate origeniene se întemeiază pe acest procedeu exegetic, legitim în nootropia antică.
98. Altă asociere origeniană care poate părea arbitrară: arborele des și înfrunzit este viața veșnică. De această dată Origen corelează roada frumoasă a arborelui, κάρπον ξύλου ὡραῖον, amintită și ea în locul biblic tocmai citat (Lv. 23,40), cu arborele vieții, referință biblică fundamentală, πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς (Gn. 2,9). Un principiu exegetic asumat de Origen obligă la această asimilare: Scriptura, ca unic discurs adevărat, își developează semnificațiile prin observarea tuturor ocurențelor unui termen în cartea revelată.

99. Discuție inteligentă a unui enunț biblic: absurditatea lui este cauză a cercetării. Altfel Biblia, din care acest pasaj a fost decupat, rămâne o carte obscură, confuză, contradictorie. Dificultatea, aporia, este motor al căutării pentru Origen.
100. Substantivul *anima* este de gen feminin, ca și corespondentul său grec, ψυχή.
101. Hristos ca învățător: imagine dragă lui Origen (v. și *Commentarium in Genesim* 1).
102. Referința istorică este la Iisus, fiul lui Nave. În traducerile recepte ale Scripturii el poartă numele Iosua, urmând varianta ebraică a numelui și nu varianta septuagintală.
103. Pentru etimologia lui Iacob se poate consulta *Homilia in Genesim* 12,4 a lui Origen.
104. Explicația acestui nume este evidentă în rândurile următoare.
105. Iarăși un *et* cu valoare finală (vezi și exegeza origeniană secventă).
106. În latină: *aversus*. În opoziție cu *conversus*. Ar fi putut fi tradus și prin „înstrăinat", „plecat de la".
107. În latină: *litteras*. Am preluat termenul ca atare pentru a echivala corespunzător textul origenian (v. continuarea).
108. În latină: *posteriora*. În greacă: τὰ ὀπίσω. Interesantă „rezolvare" a unui text dificil, antropomorfizant pentru cei mai mulți.
109. În latină: *litteras*. Ca și mai sus. Traducerea se putea face echivalând termenul latin cu „scriere", „carte".
110. V. Origen, *Homiliae in Genesim* 8,9; 14,1, *Homilia in Exodum* 7,8.
111. În latină: *inter*. Redă grecescul ἐν. Pentru a înțelege exegeza origeniană trebuie asumată semnificația prepoziției grecești: „în".
112. În latină: *sapientes*. Am dublat adjectivul în traducere pentru a surprinde mai bine semnificația vizată de Origen.
113. În latină: *initia*. Echivalează grecescul ἀπαρχή.
114. În latină: *sermone*. Am tradus prin „rostire" termenul ce semnifică îndeosebi cuvântul în desfășurarea lui discursivă. Așadar, „discurs" acoperă la fel de bine semnificația textului latin.
115. Notă importantă pentru înțelegerea tipului de public din bisericile creștine: esențială era explicația în temei revelat (vezi și continuarea textului).
116. În latină, „aer" și „alamă" au forme similare în flexiune. Exegeza origeniană primește un plus de credibilitate în traducerea lui Rufin.

117. Posibil indiciu despre durata predicilor origeniene: dimensiunile variabile ale omiliilor origeniene, cele păstrate prin traducere, este indiciu al „prelucrării" acestora.
118. În latină: *primitiae*. Termen cu echivalare dificilă în limba română: „primele roade", „începuturile".
119. Un text care indică simplu, printr-o comparație, reverența origeniană în fața cuvântului divin.
120. Sugestie pentru o înțelegere a „filosofiei" origeniene.
121. Notă importantă despre tipul de predicare creștin.
122. În latină: *in vobis*. Preia grecescul ἐξ ὑμῶν. Adică „din voi". Prepoziția greacă ajută la înțelegerea exegezei origeniene.
123. În latină: *logion*. Termenul grecesc, preluat în latină, este în evidentă legătură cu ceea ce este „rațional", λόγος.
124. Am transliterat aici termenul latin preluat de Rufin din greacă: el indică ungerea sacramentală.
125. În latină: *in tempore*. Mai degrabă „la timpul potrivit", după cum indică orice dicționar. Însă citind sintagma, observăm că ea ar putea semnifica și actul săvârșit aici, „în timp". De aici varianta din traducere.

Note la *Adnotări*

1. Traducerea adnotărilor origeniene la Exod s-a făcut, în principal, după colecția Migne, PG 12; 17. Cronologic, aceasta este ultima ediție care și-a propus editarea adnotărilor origeniene la tratatul Exod. Au fost preluate în acest volum doar adnotările neatribuite de cercetarea ulterioară altor autori (în selecție a fost utilizată informația predată de *Clavis Patrum Graecorum*). În cazul celei de-a treia adnotări, situație unică, textul a fost preluat după o ediție recentă a *Filocaliei* (Origène, *Philocalie 21-27: sur le libre arbitre* [SC 226], Paris, 1976).
2. În greacă: **κενοί**. Termenul desemnează deficitul interior, lipsa lăuntrică, fiind utilizat de obicei în ordinea celor materiale. O traducere adecvată, „gol", ar fi sugerat mai degrabă lipsa exterioară. De aici opțiunea pentru „lipsiți".
3. V. Filon din Alexandria, *Quis rerum divinarum heres sit* 274: autorul mozaic va echivala în continuare „averea" cu disciplinele educative, utile după ce am coborât în „Egipt".
4. Text biblic dificil. Premisa analizei este prezentă ubicuu în exegeza origeniană: Scrierea divină, ca revelată, ascunde în orice variație terminologică un tâlc. Origen se străduiește să afle diferența, urmând contextul biblic, dintre trei verbe ce desemnează acțiunea ce implică inima faraonului: **σκληρυνῶ**, **κατισχύω** și **βαρύω**. Primele două verbe sunt problematice, ele putând fi înțelese (și traduse), la limită, ca sinonime, „a întări". Pentru a-l deosebi pe **κατισχύω** de verbul **σκληρυνῶ**, Origen apelează la etimonul primului verb, utilizând în explicație toate conotațiile acestuia: „a fi superior", „a se întări", „a se ridica împotriva". Așa că nota origeniană oferă prețioase sugestii pentru traducerea corectă a termenilor biblici care indică situația, atât de disputată, a inimii faraonului. În fapt, analiza origeniană asociază fiecare termen familiei lexicale corespunzătoare. Astfel, primul termen, **κατίσχυσεν** (redau aici formele din textul analizat de Origen), este corelat adjectivului **ἰσχύς**, dar și verbului **ἰσχύω**: ambii sugerează, în principal, „întărirea", „tăria" unei inimi ce se opune, stă împotrivă, **κατά**, divinității. Cel de-al doilea termen, **βεβάρυται**, este asociat adjectivului **βαρύς**, care indică, habitual, greutatea. Iar cel de-al treilea termen, **ἐσκληρύνθαι**, este corelat unui alt adjectiv, **σκληρός**, care indică „sclerozarea", „solidificarea", „întărirea", „încremenirea". Observând aceste explicații, am tradus primul termen prin „a întărit", cel de-al doilea termen prin „s-a îngreunat". Cel de-al treilea termen ar trebui tradus prin „a fost solidificată". Există însă un lexic consacrat al chestiunii (*e.g.* **σκληροκαρδία** în Dt. 10,16; Mc. 10,5, **σκληρότης** în Dt. 9,27; Rom. 2,5, ambele utilizând în traducere forme conexe verbului „a întări", dar și **στερέωμα**, în Gn. 1,6, tradus cu „tărie"). Pe de altă parte „solidificarea" inimii ar produce scandal cititorului, deși verbul **σκληρύνω** este utilizat, aproape exclusiv înaintea Septuagintei, doar în semnificația sa primă, în aria biologică, medicală, semnificând „întărirea", „solidificarea" unui materii, prin acțiunea căldurii habitual. În consecință, am optat pentru echivalarea cu „a fost încremenită", în pofida unor redundanțe în traducere.
5. O reluare, mult simplificată, a acestei analize este vizibilă la Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 12.
6. Deși explicațiile date de Origen în *Adnotatio in Exodum* 2 obligă la o altă echivalare a verbului **ἐσκλήρυνε**, în această adnotare, ca și în omilii, verbul este tradus plecând de la un alt verb consacrat de tradiția românească a traducerilor biblice, „a întări". Pe de altă parte, este de observat că verbul, în forma din textul elin, poate fi considerat un imperfect, „întărea", sau un aorist, tradus de obicei în română ca perfect compus, „a întărit". Atribuirea unui timp acestui verb este o operațiune importantă în exegeza pasajului scripturistic. Argumente pentru traducerea cu imperfectul „întărea": acest enunț apare de mai multe ori în Scriptură, în legătură cu episodul plăgilor aduse asupra Egiptului (pentru ocurențe, a se vedea Origen, *Homilia in Exodum* 4,1), ceea ce face oarecum inadecvată forma perfectului, „a întărit", repetată în narațiune (se poate înțelege că există o progresie în această acțiune, de „întărire" a inimii), precum și considerente exegetice (legate, în special, de secțiunea 10 a acestor fragmente, ce insistă pe întărire ca acțiune dezvoltată de observarea fiecărei plăgi, în parte). Argumente pentru traducerea cu perfectul compus, „a întărit": prezența în proximitate a unor

forme de aorist activ (v. Ex. 10,1) sau pasiv (v. Ex. 9,35), ceea ce ne îndreptăţeşte să credem că şi forma ἐσκλήρυνε este, la fel, un aorist, posibilitatea ca fiecare ocurenţă să descrie o acţiune împlinită (faraonul şi-a întărit inima de fiecare dată când a fost lovit, ceea ce presupune o variaţie observabilă în cazul fiecărei plăgi a dispoziţiei lui), dar şi traducerea *Vetus Latina*, care are aici perfectul, *induravit*. Am decis folosirea perfectului compus în traducere, deşi această homografie, a imperfectului şi a aoristului, trebuie reţinută de cititor pentru facilitarea înţelegerii unor secvenţe interpretative.

7. Pentru ocurenţele acestor enunţuri, vezi Origen, *Homilia in Exodum* 4,1. Această adnotare origeniană a fost considerată multă vreme parte a unui Comentariu la tratatul Exod (argument a fost formularistica introductivă a acestui lung pasaj, redactată de compilatorii *Filocaliei*). S-a observat însă că un asemenea Comentariu la Exod nu poate fi găsit în vreo listă antică a operelor origeniene. De aici şi opţiunea prezentă, de încadrare a fragmentului între adnotări.
8. În original αὐτῇ: poate subînţelege Scriptura sau doar cartea Exodului.
9. Obiecţie curentă adusă concepţiei creştine despre divinitate (vezi, spre exemplu, obiecţia lui Celsus, transmisă de Origen în *Contra Celsum*, 5,14); în secţiunea a cincea a acestui fragment exegetic se va reaminti necesitatea observării demnităţii, ἀξίωμα, divine. O aplicaţie interesantă a principiului ce obligă ca doar cele demne să fie rostite despre Dumnezeu poate fi aflată la Origen în *Homilia in Exodum* 4,2: neglijarea a ceea ce noi considerăm amănunt în expunerea revelată nu este demnă de Duhul Sfânt.
10. Prima marcă a mizei textului: πειθόμενον, ceea ce convinge, ceea ce persuadează, indică necesarul în relaţia dintre om şi Dumnezeu.
11. În original: πειθόμενοι. Din nou se insistă pe apartenenţa la acest registru.
12. Termen tehnic în filosofie: indică prezenţa unei dificultăţi doctrinare.
13. Scopul autorului este evident: lectura ce urmează semnificaţiile de bază ale termenilor nu poate fi mulţumitoare deoarece ea se dovedeşte, după o cercetare atentă, inconsistentă, autocontradictorie. Cealaltă cale interpretativă va pleca de la premisa, elementară, că discursul Bibliei este revelat, ceea ce presupune o altă înţelegere a termenilor cuprinşi în Scriptură.

14. Întreaga exegeză origeniană mizează pe abandonarea sensurilor inadecvate oferite Scripturii. De aici şi dificultatea explicării corecte a unui text dificil: nu atât textul, cât supoziţiile lectorului fac întreprinderea dificilă. Aşa că în acest fragment exegetic abundă termenii corelaţi actului convingerii. Fără a ne convinge de inadecvarea noastră, înţelegerea nu este posibilă.
15. Subiectul acţiunilor, urmând textul apostolic, este unic: el miluieşte şi întăreşte. Prima indicaţie a direcţiei ce va fi urmată în continuarea exegezei, unde se va insista că întărirea şi miluirea sunt, în fapt, unic act al unicului Dumnezeu.
16. Încă o caracteristică a celor care renunţă cu greu la părerile proprii în exegeză: ei sunt neexersaţi, neexaminând, cu stăruinţa ce este uneori chin (termenul elin are şi această conotaţie, a efortului dureros) materia ce trebuie interpretată.
17. În original: πειθόμενοι. Convingerea este cea propusă ca scop în acest text (v. şi precedentul ἀπείθειαν, ce caracterizează atitudinea faraonului: „neascultarea" este, în fapt, „lipsa încredinţării").
18. Axiomă urmată în întreaga exegeză origeniană. A aduce Scripturile spre scopul amintit nu este exerciţiu liber, ci obligaţie impusă atât de cuvântul revelat, cât şi de cunoaşterea ce utilizează noţiuni comune (a se reciti pasajul anterior). Şi atunci de unde dificultatea observată în continuare de Origen? Ea ţine, cum se observă mai sus, mai degrabă de proasta stabilitate a opiniilor proprii. Aşa că, aparent, problema este una de interpretare: unele texte, citite de cei neexersaţi, par a se contrazice. Elucidarea lor, prin convingere, este sarcina lui Origen.
19. Apel discret, mai discret decât în omilii, la rugăciune: convingerea este, ca orice alt lucru bun, sinergie.
20. Începând cu acest termen, lexicul fragmentului este astfel ales încât să subînţeleagă acţiunea medicală, căile de tratament, utilitatea actului medical. Comparaţia acţiunii divine cu cea medicală este venerabilă: Platon, *Gorgias* 525 b-c, Plutarh, *De sera numinis vindicta* 549f-550a. Şi textul revelat utilizează comparaţia: Dt. 8,2-3; 32,39 (primul text va fi amintit de altfel în secţiunea 9 a acestor fragmente). Filon compară, la rândul lui, acţiunea divină cu terapeutica medicală: *Quaestio in Genesim* 5, 51, *Quaestio in Exodum* 2,25.
21. În greacă: ἀπεμφαινόντως. Termen dificil.

22. Urmează trei exemplificări ale cazurilor teoretice tocmai amintite.
23. Este tradus grecescul ἐπισχέψομαι. V. nota 71 la *Omilii*.
24. Trebuie observată demnitatea, ἀξίωμα, lui Dumnezeu pentru a înțelege; dar textul ne mai spune că trebuie observată și axioma, ideea naturală, ἀξίωμα, ce o avem despre Dumnezeu pentru a înțelege (v. Origen, *Commentarium in Genesim* 20). Termenul grec semnifică și ceea ce este luat drept bază a demonstrației, principiu de la sine evident (Aristotel, *Metaphysica* 997a, *Analytica posteriora* 72a).
25. Mărturie a metodologiei origeniene, una dintre primele din punct de vedere cronologic (v. și Origen, *Commentaria in Psalmos*, I, incipit, *apud* Epiphanius, *Panarion*, 34-64, pp. 416.28-417.3.
26. Sufletul este asimilat unui arbore: dacă prin virtute el dă rod bun, prin viciu el nu mai rodește (v. Origen, *Homilia in Genesim* 1,4, *Homilia in Leuiticum* 16,4).
27. Pedeapsa divină este medicinală: ea nu nimicește, ci aduce binele. Chiar și moartea faraonului este terapeutică.
28. Două note privitoare la publicul cărții revelate: el este grăbit, cercetând fără atenție cele scrise (v. și observația origeniană privitoare la superficialitatea pregătirii celui ce emite opinii interpretative din *Homilia in Exodum* 12,2), și, din această cauză, este greu de convins. Ceea ce urmează își propune tocmai convingerea acestui public: pasajele biblice insistă, pedagogic, pe binefacerea adusă, paradoxal, de ceea ce noi numim „nenorociri".
29. Un indiciu clar despre forma originară a versetului biblic. Septuaginta și textul ebraic prezintă forma negativă a acestui enunț: „Și nu vei coborî căruntețea lui în pace în iad!".
30. Asupra identității „evreului", Ἑβραῖος (care pare a fi diferit de „iudeu", Ἰουδαῖος, și el amintit de Origen) s-au emis mai multe ipoteze: mozaic practicant, iudeo-creștin, creștin „ortodox" cu antecedente mozaice.
31. Aceeași insistență pe actul convingerii: Noul Testament ar trebui, mai mult decât orice, să strecoare convingerea în sufletul cititorului (publicul inițial al acestor scrieri a fost, reamintesc, creștin, și de aceea discuția, convingătoare, se poartă încă din secțiunea 6 asupra textelor revelate, care sunt, înainte de orice, convingătoare).
32. Exegeza origeniană, prin acest recurs la modestie, nu își declară neapărat inadecvarea la Scriptură, cât inadecvarea la

public, ce poate fi convins, foarte posibil, urmând o altă cale decât cea parcursă aici de Origen.
33. Eliptica textului origenian autorizează mai multe opinii: fragmentul este parte a vreunui *Comentariu* origenian (implauzibil), este parte a unei omilii origeniene (eventual la Exod) sau este o simplă notă explicativă (eventual la Exod).
34. Este reluată comparația prezentă deja în secțiunea 3.5.
35. În greacă: διαγνωσθῇ. Verbul grecesc, διαγιγνώσκω, semnifică „a discerne", „a descrie", „a formula un diagnostic", „a hotărî". Pentru că aici contextul o cere, am optat pentru semnificația medicală a termenului. De altfel, această conotație a verbului a fost determinantă pentru alegerea acestui fragment ca exemplificator.
36. O reluare, mult simplificată, a acestei exegeze origeniene este vizibilă la Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 12.
37. Discuție ce acuză tocmai lipsa decenței, a ceea ce este demn în discursul despre Zeu: astfel se deschidea și primul fragment din acest ciclu.
38. Textul grecesc este mai sugestiv decât traducerea: în el „drojdia", ζύμη, se opune „azimei", ἄζυμα, adică acelei hrane lipsite de drojdie.
39. În original: τοῦ ἡγεμονικοῦ. Termen specific stoic, ce desemnează la Origen acea parte din noi care este capabilă de comuniune cu Dumnezeu (v. *Homilia in Exodum* 9,4).
40. „Casa este sufletul" (Filon din Alexandria, *Legum allegoriarum* 3,239).
41. O exegeză tipologică a acestui loc este evidentă și la Ioan Gură de Aur, *In sanctum pascha* 1,14: „casa" este sufletul fiecăruia. Pseudo Macarie asimilează „casa" cu „trupul" (*Sermo* 10,2): azima nu trebuie să se afle „în casă", adică în intelect sau în suflet (*Sermo* 4,30).
42. Dacă sursa observației origeniene este neclară, evidentă este descendența ei: Grigore de Nyssa, *De uita Mosis* 2,96; 2,123, Ioan Gură de Aur, *In sanctum pascha* 2,8, Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 24.
43. Pentru diverse traduceri ale ebraicului *Pesah*, v. Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 24.
44. În original: συναγωγῇ. Poate fi înțeleasă aici și sinagoga evreilor.
45. Aceeași exegeză la Pseudo Ioan Gură de Aur, *In sanctum pascha* 6,35.
46. În original: γέννημα. Literal: „născut". Înțeles și ca „produs", „rod", „zămislire".

47. Despre plăsmuirile părții conducătoare a omului, care trebuie circumcise, vorbește și Filon din Alexandria, *De specialibus legibus* 1,304-305.
48. „Care este această circumcizie? A lua seama la cele spuse." (Ioan Gură de Aur, *In Ieremiam* [in catenis])
49. Am tradus termenul τριστάτας prin „tristați", observând construcția cuvântului elin. Cum prima ocurență a acestuia în literatura greacă este, se pare, cea din Septuaginta, explicația origeniană secventă era necesară. Nu am utilizat simpla transliterare deoarece nici textul grecesc nu transliterează vreun termen ebraic: tălmăcitorul Septuagintei a încercat transpunerea unui termen ebraic în limba greacă. Ineditul și stranietatea au fost note ale termenului grecesc: traducerea în română are aceleași note. O discuție despre termenul grec se află și în introducerea la tratatul Exod, *Septuaginta 1*, pp. 188-189.
50. Vasile cel Mare preia această explicație a termenului grec (*Epistula* 190). Grigorie de Nyssa, urmând aceleiași explicații, oferă și o interpretare (*De vita Mosis* 2, 122-123).
51. Traducerea rufiniană (*Homilia in Exodum* 6,3) a echivalat termenul problematic discutat aici cu sintagma *terni statores* ce încearcă și ea calchierea gr. τριστάται.
52. Încercarea este însoțită de dulceață, pentru cel ce răspunde cu efort provocării: „Căci dulceața, în strădanie, este iubire de frumos, și dor de frumos, și tânjire după frumos, și dragoste de frumos" (Filon din Alexandria, *De congressu eruditionis gratia* 163-166). Aceeași idee și la Didim cel Orb: „Îndreptările lui Dumnezeu sunt mereu de folos, căci sunt principial bune" (*Fragmentum in Psalmos* 1092).
53. Alte explicații origeniene privitoare la acest enunț biblic pot fi aflate în *Homilia in Exodum* 7,2.
54. Trecerea de la semnificația literală, care valorifică sensul de bază al termenilor, la cea anagogică este bine surprinsă de către Grigore de Nyssa: „Cum este posibil să fi fost decretată legea inactivității, câtă vreme firea (*scil.* umană) nu acceptă repaosul?" (*Homilia in Ecclesiasten* 7).
55. Origen insistă că nici interdicția ridicării vreunei greutăți, nici prescripția privitoare la mers nu pot fi respectate, indicând *impossibilia* în ordinea literei (*De principiis* 4,3,2).
56. Origen indică aici prescripții ale zilei de odihnă (v. Filon din Alexandria, *De specialibus legibus* 2,59,65).
57. Echivalarea sabatism-sabat este practicată de Atanasie al Alexandriei, *Expositiones in Psalmum* 90.

58. „Sabat" se tâlcuiește „odihnă" (Filon din Alexandria, *De cherubim* 87; v. și *De Abrahamo* 28; această traducere este asumată și de către Grigore de Nyssa, *De tridui spatio, Homilia in Ecclesiasten* 7, Pseudo Ioan Gură de Aur, *In publicanum et phariseum*). O etimologie fantezistă se poate citi la Plutarh, care conectează sărbătoarea iudaică riturilor dionisiace (*Quaestiones convivales* 671e-f). Teofil oferă o altă traducere termenului ebraic: „hexadă" (*Ad Autolycum* 5).
59. Epifanie al Salaminei pare a sugera și el similitudinea dintre idol, εἴδωλον, și fantasmă, φάντασμα (*Panarion* 44).
60. O exegeză similară la Origen în *Homilia in Exodum* 8,3. Reluare a distincției la Teodoret al Cirului *Quaestio in Exodum* 38). Observația este făcută și de către Fotie, care consideră că „idolul" este plăsmuire fără ipostas (*Fragmentum in Epistulam I ad Corinthios* 8,4). Discuție interesantă a termenului în Suida, *s.v.* εἴδωλον.
61. O exegeză similară la Origen în *Homilia in Exodum* 8,4.
62. O explicare a sintagmei „Dumnezeu gelos", similară celei origeniene, poate fi aflată și la Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 39.
63. Locul biblic discutat aici face parte din antologiile gnostice, fiind explicat uneori din perspectiva metempsihozei (v. Clement al Alexandriei, *Excerpta ex Theodoto* 1,28).
64. În original: καταβολή, termen prezent atât în lexicul filosofic, cât și în Scriptură (Mt. 13,35). Traducere curentă: „fundare", „întemeiere". Origen va observa, într-un alt pasaj exegetic, caracterul compus al termenului, construindu-și interpretarea pe această particularitate a cuvântului grecesc.
65. O expunere atentă a distincțiilor amintite aici poate fi citită și la Pseudo Ioan Gură de Aur, *In Psalmum 118* 1,1, dar și la Teodoret al Cirului, *Interpretatio in Psalmum* 18,8, (Pseudo) Teodoret al Cirului, *Quaestio et responsio ad orthodoxos* 83. Interesant este și rezumatul din Suida, *s.v.* δικαιώματα. O discuție și în *Septuaginta 1*, Introducerea la Exod, paragraful „Poruncile, legile și rânduielile lui Dumnezeu" (p. 184).
66. În original: κριτήριον. Iarăși un termen cu ascendent filosofic, dar folosit și în Septuaginta.
67. Aceeași observație la Teodoret al Cirului, *Quaestio in Exodum* 51.
68. Lista celor zece sărbători impuse de Lege se poate citi la Filon din Alexandria, *De specialibus legibus* 2,41.
69. Pentru lămuriri despre sărbătoarea încheierii, v. nota 23,16 din *Exod, Septuaginta* 1.

70. În original: κενός. Vezi nota 2 pentru justificarea echivalării.
71. Este necesar să ne prezentăm în fața lui Dumnezeu bogați în virtute (Teodoret al Cirului, *Quaestio in Genesim* 53).
72. Am tradus elinul ἀρσενικόν, dar și ulteriorul ἄῤῥεν, prin „parte bărbătească", „bărbătesc". V. nota 9 la *Omilii*.
73. Pentru alte observații privitoare la veșmintele arhiereului este utilă și secțiunea a patra din *Homilia in Exodum* 9, a lui Origen.

Bibliografie selectivă

I. Ediții și traduceri ale Bibliei

Septuaginta, ed. Alfred Rahlfs, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979

Novum Testamentum Graece, ed. Eberhard Nestle, Barbara Aland, Kurt Aland, 27th edition, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1995

Biblia Sacra Vulgata, Würtembergische Bibelanstalt, Stuttgart, 1969

Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988

Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Colegiul Noua Europă – Polirom, Iași, 2004

II. Instrumente de lucru

Greek-English Lexicon, ed. H.G. Liddell, R. Scott, revised by Sir Henry Stuart Jones, 9th edition, Clarendon Press, Oxford, 1996

Oxford Latin Dictionary, ed. P.G.W. Glare, reprinted, OUP, 1996

Suidae Lexicon, 1.1-1.4 (Lexicographi Graeci 1.1-1.4), ed. A. Adler, Leipzig, 1928-1935

Thesaurus Graecae Linguae (TGL), ab Henrico Stephano constructus, vol. I-IX, Didot, Paris, 1831-1865

The Encyclopedia of Religion, editor in chief Mircea Eliade, Macmillan, New York, 1987

Realencyclopaedie der classischen Altertumswissenschaft, hg. v. A. Pauly, G. Wissowa, Stuttgart/Munchen, 1894-1972 (add. supplementbanden)

III. Opere ale autorilor clasici citați în volum

Corpus hermeticum, vol. III-IV, ed. A.D. Nock, A.-J. Festugière, Les Belles Lettres, Paris, 1954

Rhetores Graeci, vol. III, ed. L. Spengel, Minerva, Frankfurt am Main, 1966

Scholia vetera in Pindari carmina, vol. I-III, A.B. Drachmann, Leipzig, 1903-1927

Stoicorum Veterum Fragmenta, ed. J. von Arnim, 4 vol., Teubner, Leipzig, 1903-1924

Aristoteles, *Analytica priora et posteriora*, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1964

Aristotle, *De anima*, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1961

Aristote, *Du ciel*, ed. P. Moraux, Les Belles Lettres, Paris, 1965

Aristoteles, *Categoriae et liber de interpretatione*, ed. L. Minio-Paluello, Clarendon Press, Oxford, 1949

Aristotle, *Metaphysics*, vol. I-II, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1924

Aristoteles, *Meteorologica*, ed. F.H. Fobes, Harvard University Press, Cambridge, 1919

Aristoteles, *Physica*, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1988

Aristoteles, *Rhetorica*, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1959

Athanasius, *Expositiones in Psalmos*, PG 27, coll. 60-589, Paris, 1861

Basile de Césarée, *Homélies sur l'Hexaéméron* (SC 26 bis), ed. Stanislas Giet, Paris, 1950

Clément d'Alexandrie, *Extraits de Théodote* (SC 23), ed. F. Sagnard, 1970

Cleomedes, *De motu circulari corporum caelestium*, ed. H. Ziegler, Teubner, Leipzig, 1891

Didymos der Blinde, *Fragmenta in Psalmos* (Patristische Texte und Studien 15, 16), vol. I-II, ed. E Muehlenberg, De Gruyter, Berlin, 1975-1977

Diophantus Alexandrinus, *Opera omnia*, vol. 1, ed. P. Tannery, Teubner, Stuttgart, 1974

Epiphanius, *Panarion* (2. Teil), hg. v. Karl Holl (GCS 31), 2 bearb. Aufl. v. Juergen Dummer, Berlin, 1980

Galenus, *De constitutione artis medicae ad Patrophilum* (Claudii Galeni opera omnia I), ed. C.G. Kuehn (repr.), Olms, Hildesheim, 1964

Galenus, *De differentia pulsuum*, (Claudii Galeni opera omnia VIII), ed. C.G. Kuehn (repr.), Olms, Hildesheim, 1965

Galenus, *De dignoscendis pulsibus*, (Claudii Galeni opera omnia VIII), ed. C.G. Kuehn (repr.), Olms, Hildesheim, 1965

Galenus, *De optima doctrina* (Claudii Galeni Pergameni scripta minora I), ed. J. Marquardt, Teubner, Leipzig, 1884

Galenus, *De sectis ad eos qui intoducuntur* (Claudii Galeni Pergameni scripta minora III), ed. J. Marquardt, I. Mueller, G. Helmreich, Teubner, Leipzig, 1893

Galenus, *Quod optimus medicus sit quoque philosophum*, în E. Wenkebach, „Der hippokratische Arzt als das Ideal Galens", în *Quellen und Studien zur Geschichte der Naturwissenschaften und Medizin* 3,4, Berlin, 1933

Grégoire de Nysse, *La vie de Moise* (SC 1), ed. J. Daniélou, Cerf, Paris, 1968

Gregorius Nyssenus, *Homiliae in Canticum canticorum* (Opera 6), ed. H. Langerbeck, Brill, Leiden, 1960

Gregorius Nyssensis, *De tridui inter mortem et resurrectionem domini nostri Iesu Christi spatio* (Opera 9.1), ed. E. Gebhardt, Brill, Leiden, 1967

Gregorius Nyssensis, *Homiliae in Ecclesiasten* (Opera 5), ed. P. Alexander, Brill, Leiden, 1962

Johannes Chrysostomus, *Fragmenta in Ieremiam*, PG 64, coll. 740-1037, Paris, 1862

Johannes Chrysostomus, *In sanctum pascha*, PG 52, coll. 765-772, Paris, 1862

Johannes Philoponos, *In Aristotelis Analytica posteriora commentaria* (Commentaria in Aristotelem Graeca 13.3), ed. M. Wallies, Reimer, Berlin, 1909

Nicomachus Gerasenus, *Introductio arithmetica*, ed. R. Hoche, Teubner, Leipzig, 1866

Philo, *On Abraham. On Joseph. On Moses* (LCL, Philo VI), ed. F.H. Colson, Harvard University Press, 1935

Philo, *On the cherubim. The sacrifices of Abel and Cain. The worse attacks the better. On the posterity and exile of Cain. On the giants* (LCL, Philo II), ed. F.H. Colson, G.H. Witaker, Harvard University Press, 1929

Philo, *On the confusion of tongues. On the migration of Abraham. Who is the heir of divine things? On mating with the preliminary studies* (LCL, Philo IV), ed. F.H. Colson, G.H. Witaker, Harvard University Press, 1932
Philo, *On the creation. Allegorical interpretation of Genesis 2 and 3* (LCL, Philo I), ed. F.H. Colson, G.H. Witaker, Harvard University Press, 1929
Philo, *On the Decalogue. On the special laws I-III*, (LCL, Philo VII), ed. F.H. Colson, Harvard University Press, 1937
Philo, *Questions on Exodus*, (LCL, Philo Supplement II), ed. Ralph Marcus, Harvard University Press, 1953
Philo, *Questions and answers on Genesis* (LCL, Philo Supplement I), ed. Ralph Marcus, Harvard University Press, 1953
Photius, *Fragmentum in Epistulam I ad Corinthios*, în *Pauluskommentar aus der griechischen Kirche aus Katenenhandschriften gessamelt*, ed. K. Staab, Aschendorff, Muenster, 1933
Plato, *Gorgias* (Platonis opera III), ed. J. Burnet, Clarendon Press, Oxford, 1968
Plotin, *Ennéades* (avec Porphyre, *Vie de Plotin*), ed. Bréhier, 6 tomes (7 vol), (Budé), Les Belles Lettres, 1924 (I et II), 1925 (III), 1927 (IV), 1931 (V), 1936-1938 (VI)
Plutarchus, *Moralia III*, ed. M. Pohlenz, Teubner, Leipzig, 1929
Plutarchus, *Moralia IV*, ed. C. Hubert, Teubner, Leipzig, 1938
Porphyrius, *Quaestiones homericae* (fasc. 1, 2), ed. H. Schrader, Teubner, Leipzig, 1880, 1882
Pseudo Aristoteles, *Magna Moralia*, în Aristotle, *Opera*, vol. XVII, ed. G.C. Armstrong, Harvard University Presss, Cambridge, 1935
Pseudo Iohannes Chrisostomos, *Homiliae in Psalmum 118*, PG 55, coll. 675-708, Paris, 1862
Pseudo Johannes Chrysostomus, *In publicanum et pharisaeum*, PG 59, coll. 595-600, Paris, 1862
Ps.-Macarius Alexandrinus/Symeon, *Reden und Briefe* 1-2, hg. v. Heinz Berthold, Berlin 1973
(Pseudo) Theodoretus, *Quaestiones et responsiones ad orthodoxos*, ed. A. Papadopoulos – Kerameus, Kirschbaum, Sankt-Petersburg, 1895
Sextus Empiricus, *Opera*, ed. Hermann Mutschmann, Jürgen Mau (vols. 1-3), Karel Janacek (vol. 4), Teubner, Leipzig, 1914-1962
Theodoretus, *Interpretatio in Psalmos*, PG 80, coll. 857-1997, Paris, 1862

Theodoretus, *Quaestiones in Octateuchum* (Textos y Estudios „Cardenal Cisneros" 17), ed. N. Fernández Marcos, A. Saenz Bádillos, Poliglota Matritense, Madrid, 1979
Theophilus, *Ad Autolycum*, ed. R.M. Grant, Clarendon Press, Oxford, 1970

IV. Ediții critice origeniene[1]

Origenis in sacras scripturas commentaria, quaecunque Graece reperiri potuerunt. Petrus Daniel Huetius graeca primus maxima ex parte in lucem edidit: quae iam extabant, uarias eorum editiones inter se contulit; Latinas interpretationes partim a se, partim ab, aliis elaboratas graecis adiunxit; uniuersa notis et obseruationibus illustrauit (Rothomagi: Joan. Berthelinus), 2 vol., 1668
Origenous Ta Euriskomena panta. Origenis Opera omnia quae graece uel latine tantum exstant et eius nomine circumferuntur, ex uariis editionibus collecta. Opera & studio Caroli Delarue, Extremam imposuit Carolus-Vincentius Delarue, vol. 7, Parisiis, 1733-1739
Opera omnia, ed. C.H.E. Lommatzsch, vol. 1-25, Berlin, 1831-1848
Origenous Ta euriskomena panta, ex uariis editionibus et codicibus manu exaratis, gallicanis, italicis, germanicis et anglicis collecta atque adnotationibus illustrata, cum copiosi indicibus, uita auctoris et multis dissertationibus. Opera et studio dd. Caroli et Caroli Vincentii Delarue accurante et denuo recognoscente J.-P. Migne, voll. 7, Lutetiae Parisiorum, 1857-1862, în *Patrologiae cursus completus omnium ss. patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, siue latinorum siue graecorum*, series graeca (PG) 11-17, accurante J.-P. Migne, Lutetiae Parisiorum

Origenes Werke I, *Contra Celsum* I, hg. v. Paul Koetschau (GCS 2), Leipzig, 1899

1. Pentru o bibliografie origeniană exhaustivă, v. *Bibliographie critique d'Origène* (Instrumenta Patristica 8), Brépols, Turnhout, 684 p., 1971, *Bibliographie critique d'Origène*, Supplément I, Brépols, Turnhout, 337 p., 1982, *Bibliographie critique d'Origène*, Supplément II, Brépols, Turnhout, 362 p., 1996.

Origenes Werke II, *Contra Celsum* II, *De orattone*, hg. v. Paul Koetschau (GCS 3), Leipzig, 1899
Origenes Werke III, *Homiliae in Ieremiam, Fragmenta in Lamentationes et al.*, hg. v. Erich Klostermann (GCS 6), Leipzig, 1901
Origenes Werke IV, *Commentarius in Iohannem*, hg. v. Erwin Preuschen (GCS 10), Leipzig, 1903
Origenes Werke V, *De principiis*, hg. v. Paul Koetschau (GCS 22), Leipzig, 1913
Origenes Werke VI, *Homilien zum Hexateuch*, hg. v. W.A. Baehrens (GCS 29), Leipzig, 1920
Origenes Werke VII, *Homilien zum Hexateuch*, hg. v. W.A. Baehrens (GCS 30), Leipzig, 1921
Origenes Werke VIII, *Homiliae in Regn., Ez. et al.*, hg. v. W.A. Baehrens (GCS 33), Leipzig, 1925
Origenes Werke IX, *Homiliae in Lucam*, hg. v. Max Rauer (GCS 35), Leipzig, 1931
Origenes Werke X/2, *Commentarius in Matthaeum*, hg. v. Erich Klostermann, Ernst Benz (GCS 38), Leipzig, 1933
Origenes Werke X/1, *Commentarius in Matthaeum*, hg. v. Erich Klostermann, Ernst Benz (GCS 40), Leipzig, 1935
Origenes Werke XI, *Commentarius in Matthaeum* (GCS 41/1), hg. v. Erich Klostermann, Ernst Benz, Leipzig, 1941
Origenes Werke XII, *Commentarius in Matthaeum*, hg. v. Erich Klostermann, Ludwig Früchtel, Berlin, 1955

Origenes, *Philocalie 21-27: sur le libre arbitre* (SC 226), ed. E. Junod, Cerf, Paris, 1976
Origen, *Commentarii in Epistula ad Romanos* (Fontes Christiani 2/1), Liber I, II, ed. Theresia Heither, Herder, Freiburg, 1990
Origenes, *Contre Celse* (SC 132, 136, 147, 150), 4 vols., ed. M. Borret, Cerf, Paris, 1967-1969
Origenes, *Commentaire sur saint Jean* (SC 120, 157, 222), ed. C. Blanc, Cerf, Paris, 1966-1975
Origenes, *Vier Buecher von den Prinzipien*, ed. H. Goergemanns, H. Karpp, Wissenschaftliche Buchgesellshaft, Darmstadt, 1976
Origenes, *De pascha* (Arbeiten zum spaetantiken und koptischen Aegypten IV), ed. B. Witte, Altenberge, Oros, 1993
Hammond Bammel, Caroline, *Der Roemerbriefkommentar des Origenes: kritische Ausgabe der Uebersetzung Rufins, Buch 1-3* (Vetus Latina: Die Reste der altlateinischen Bibel. Aus der Geschichte der lateinischen Bibel, 16), Herder, Freiburg, 1990

Hammond Bammel, Caroline, *Der Römerbriefkommentar des Origenes. Kritische Ausgabe der Übersetzung Rufins Buch 4-6* (Vetus Latina. Aus der Geschichte der lateinischen Bibel 33), 1997
Stanjek, H. (Hgg.), Caroline P. Hammond Bammel, *Der Römerbriefkommentar des Origenes. Kritische Ausgabe der Übersetzung Rufins Buch 7-10* (Vetus Latina. Aus der Geschichte der lateinischen Bibel 34), 1998

V. Traduceri în limbi moderne ale omiliilor origeniene la Exod

Origène, *Homélies sur l'Exode* (SC 321), ed. M. Borret, SC 321, Paris, 1985
Origen, *Homilies on Genesis and Exodus* (Fathers of the Church 71), trans. Ronald E. Heine, Catholic University of America Press, Washington, 1982
Origenes, *Homilías sobre el Éxodo* (Biblioteca de Pátristica 17), ed. Maria Ignazia Danieli, Ángel Castaño Félix, Editorial Ciudad Nueva, Madrid, 1992
Origene, *Omelie sull' Esodo*, ed. M. I. Danieli, Città Nuova, Roma, 1989
Origen, *Scrieri alese I* (PSB 6), ed. Teodor Bodogae, (Omiliile 1-3, 6, 8, 10, 12-13 la cartea Ieşirii, trad. N. Neaga, pp. 54-131), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981

VI. Cărți, articole, studii

Origeniana: Premier Colloque international des études origénienne (Montserrat, 18-21 septembre 1973), ed. H. Crouzel, G. Lomiento, J. Rius-Camps, Universitá di Bari, Istituto di letteratura cristiana antica, 1975
Origeniana Tertia, 3rd International Colloquium for Origen Studies (University of Manchester, September, 1981), ed. Richard Hanson, Henri Crouzel, Edizioni dell'Ateneo, Roma, 1985
Origeniana Septima: Origenes in den Auseinandersetzungen des 4. Jahrhunderts, ed. W.A. Bienart, U. Kühneweg, Peeters, Leuven, 1999

Studia patristica (vol. 34), ed. M. F. Wiles, E. J. Yarnold, Peeters, Leuven, 2001

Theologie – wohin: Auf dem Weg zu einem neuen Paradigma (Oekumenische Theologie 11), Mohn, Zuerich, 1984

Baehrens, W., *Ueberlieferung und Textgeschichte der lateinisch erhaltenen Origenes Homilien zum Alten Testament* (Texte und Untersuchungen 42.1), Leipzig, 1916

Chadwick, H., *Early Christian Thought and the Classical Tradition*, Clarendon Press, Oxford, 1966

Crouzel, H., *Origène et la „connaisance mistique"* (Col. Museum Lessianum, section théologique 56), Desclée de Brouwer, Bruges-Paris, 1961

Dawson, John David, *Christian Figural Reading and the Fashioning of Identity*, University of California Press, 2001

Goegler, Rolf, *Zur Theologie des biblischen Wortes bei Origenes*, Patmos, Duesseldorf, 1963

Hanson, R.P.C., *Origen's Doctrine of Tradition*, Macmillan, New York, 1956

Hanson, R.P.C., *Allegory and Event: A Study of the Sources and Significance of Origen's Interpretation of Scripture*, John Knox, Richmond, 1959

Μαντζαρίδου, Γ.- Ι., *Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον τοῦ Ὠριγένους*, Θεσσαλονίκη, 1950

Rist, J.M., *Eros and Psyche: Studies in Plato, Plotinus and Origen*, University of Toronto Press, Toronto, 1964

Torjesen, Karen, *Hermeneutical Procedure and Theological Method in Origen's Exegesis*, De Gruyter, Berlin, 1986

Abrevieri pentru cărţile biblice

Vechiul Testament

Abd. (Abdia); Ag. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruh); Bel (Bel şi Dragonul); Ct. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Dt. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Ezdra); 2Ezr. (2 Ezdra = Ezra şi Nehemia TM*); Gn. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Ios. (Iosua/Iisus Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jd. (Judecătorii); Lv. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malahia); Mih. (Mihea); Na. (Naum); Nm. (Numere); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3,4 Regi = 1,2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sofonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).

Noul Testament

Ap. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

* TM = textul masoretic.

Indice de referințe biblice în traduceri

Geneza (Gn.)

1,27 – 253
2,9 – 285
2,12 – 187
2,23 – 71
3,1 – 143
3,8 – 327
3,18 – 147
4,7 – 369
4,16 – 327
5,24 – 237
12,1 – 423
12,10 – 325
15,5 – 293
15,14 – 381
15,15 – 423
17,12 – 209
21,19 – 109
22 – 293
23,6 – 293
29,14 – 71
32,25 – 79
46,27 – 325

Exodul (Ex.)

1,1 – 69
1,1-2 – 65
1,1-5 – 65
1,5 – 65, 69
1,6-7 – 71
1,7 – 73
1,8 – 77, 87
1,8-9 – 75
1,9 – 81
1,9-10 – 79
1,9-16 – 77
1,10 – 83
1,11 – 77, 79, 81, 83
1,13 – 129
1,14 – 75
1,15 – 91
1,15-16 – 87
1,16 – 75, 87
1,17 – 87, 91, 93
1,21 – 93
1,22 – 95
2,1-2 – 97
2,2-6 – 99
2,9-10 – 101
3,5 – 343
3,18 – 115
3,21 – 381
4,6 – 343
4,10 – 105
4,12 – 107, 111, 113
4,15 – 111
4,21 – 131, 383, 393
4,21-22 – 131
4,22-23 – 407
4,23 – 387, 407
4,27 – 113
5,1 – 113
5,2 – 117, 119
5,3 – 163
5,4 – 119
5,7 – 121

5,14 – 121
5,16 – 121
5,21 – 123
5,23 – 123
7,3 – 131, 383, **393**
7,5 – 397
7,10 – 129, 135
7,12 – 143
7,13 – 129
7,13-14 – 381
7,15 – 137
7,20 – 143
7,22 – 129, 139
7,26 – 137
8,1 – 137
8,6 – 135, 145
8,8 – 119, 139
8,15 – 131
8,16 – 137
8,17 – 135, 145
8,19 – 119, 131, 137, **139, 151**
8,20 – 125
8,24 – 117, 135, 145
8,25 – 139
8,28 – 139, 155, 163
8,32 – 131
9,1 – 137
9,3 – 131
9,6 – 135, 145
9,7 – 131, 139
9,10 – 135, 147
9,10-11 – 131, 137
9,12 – 131, 139, 383, **385, 389,** 401, 407
9,13 – 125, 137
9,23 – 135, 147
9,27-28 – 139
9,29 – 409
9,29-30 – 409
9,35 – 131
10,1 – 137, 383, 393
10,3 – 407
10,13 – 135, 147
10,16-17 – 139
10,20 – 131
10,21 – 131, 137
10,22 – 135, 149
10,24 – 139
10,27 – 131, 383, 385, **389, 401,** 407
11,1 – 137
11,3 – 103
11,8 – 239
11,10 – 383, 385, 389, 401, **407**
12,3 – 239
12,7 – 149
12,15 – 409
12,22 – 409
12,29 – 137, 149, **411**
12,31-33 – 141
12,37 – 157, 161
12,38 – 393, 405
12,43-44 – 411
12,46 – 413
12,48 – 413
13,20 – 157, 161, 415
13,21 – 157, 161, 163
14,2 – 157, 163, 167
14,4 – 383, 393
14,7 – 415
14,8 – 131
14,11-12 – 169
14,12 – 169
14,14 – 319
14,15 – 169
14,17 – 383, 393
14,19 – 169
14,19-20 – 167
14,22 – 157, 205, 239
14,26 – 171
14,29 – 171
14,30 – 173
15,1 – 155, 177, 205
15,1-2 – 179, 181
15,3 – 181
15,4 – 127, 183

15,5 – 185, 187
15,10 – 153, 185, 187
15,11 – 187
15,12 – 189
15,13 – 191
15,14-15 – 191
15,15-16 – 193
15,16 – 193
15,17 – 199, 201
15,18 – 203
15,19 – 203
15,20 – 177
15,23 – 207, 239
15,25 – 207, 209, **211, 215, 417**
15,25-26 – 211
15,26 – 213
15,27 – 213, 239
16,1 – 157, 217
16,1-3 – 217, 219
16,4 – 319
16,4-5 – 221
16,5 – 221, 223
16,6-7 – 227
16,12 – 219, 229
16,13 – 229
16,14 – 223
16,15 – 223
16,20 – 225, 233
16,23 – 417
16,26 – 219
16,31 – 223, 233
17,1 – 239, 315
17,3 – 317
17,5 – 317, 319
17,6 – 157, 161
17,8 – 319
17,9 – 319
17,10 – 321
17,11 – 125, 321
17,16 – 323
18 – 325
18,5 – 327
18,7 – 325
18,12 – 327
18,19 – 329
18,21 – 329
18,21-22 – 329
18,24 – 331
19,1 – 239
19,2 – 239, 333
19,10 – 425
19,10-11 – 333
19,15 – 335
20,2 – 237, 239, 245
20,3 – 241, 245, 425
20,3-5 – 255
20,4 – 245, 419
20,4-6 – 241
20,5 – 249, 255, 259, **263, 265,** 267
20,5-6 – 419
20,6 – 269
20,11 – 225
21,1 – 299
21,1-2 – 425
21,2 – 425
21,6 – 425
21,22 – 309
21,22-23 – 297, **301**
21,23 – 309
21,24 – 301
23,1 – 111
23,14-16 – 427
23,15 – 429
23,17 – 429
25 – 353
25,1 – 279
25,2 – 365
25,4 – 365, **369**
25,7 – 291
25,8 – 281
25,10 – 363
25,16 – 363
25,17-18 – 293
25,20 – 281
25,30 – 281, 363

25,37 – 363
25,40 – 279
26,1 – 277
26,2 – 279
26,2-3 – 283
26,19 – 283, 363
26,34 – 281
26,35 – 281, 289
26,37 – 363
27,1 – 281
27,4 – 363
27,17 – 363
28,4 – 291
28,5 – 363
28,11 – 363
28,15 – 291
28,17 – 363
28,21 – 375
28,30 – 291, **431**
28,35 – 293
28,36 – 291
29,26 – 287
29,41 – 375
30,10 – 293
30,18 – 363
31,1 – 431
32,3-4 – 373
32,4 – 211
33,11 – 331
33,23 – 345
34,30 – 337
34,33-34 – 337
35,1 – 353
35,4-10 – 353
35,5 – 357, 361, 365, **367**
35,6 – 365, 367, 371
35,22 – 371
35,24 – 373
35,25 – 279, 373, 375
35,27 – 291, 365, 375
35,28 – 375
36,1 – 353
36,2 – 375
39,32 – 353
40,16 – 353

Leviticul (Lv.)

4,23 – 371
12 – 333
23,40 – 295
24,5 – 289

Numerii (Nm.)

2 – 315
9,3 – 217
9,9-11 – 217
9,10 – 217
12,3 – 333
21,5-6 – 219
22,4 – 323
33,7 – 415

Deuteronomul (Dt.)

4,27 – 245
6,13 – 81
8,2-3 – 401
17,20 – 205
18,15-16 – 345
19,16-21 – 299
19,20 – 313
21,8 – 145
25,10 – 343
30,19 – 425
32,6 – 195
32,7 – 341
32,8-9 – 243
32,9 – 245, 251
32,21 – 103

Iosua (Ios.)

1,8 – 347

Judecătorii (Jd.)

18 – 373

1 Regi (1Rg.)

2,12 – 277
4 – 277

2 Regi (2Rg.)

12,13 – 327

3 Regi (3Rg.)

2,6 – 397
12,24 – 325
18,21 – 251

4 Regi (4Rg.)

4,16-17 – 109
29,35 – 411

Iov (Iov)

1,1 – 319
1,21 – 269
2,7 – 213
2,10 – 269
7,1 – 167
40,3 – 403

Psalmii (Ps.)

1,2 – 289, 341
2,8 – 245
2,9 – 267
3,8 – 311
6,2 – 397, 425
11,6 – 359
11,7 – 283
13,1 – 79
14,1-2 – 275
14,3 – 277
17,11 – 149
18,5 – 73
18,8-9 – 297
18,11 – 223
18,12 – 307
21,7 – 233
22,2 – 295
23,4 – 277
24,7 – 153
28,3 – 167, 265
31,10 – 395
31,11 – 233
33,8 – 109
33,9 – 235
36,8 – 233
37,2 – 397
37,5 – 417
37,14 – 111
39,3 – 125
41,4-5 – 275
44,11 – 267, **423**
44,11-12 – 101
46,3 – 243
48,21 – 151
49,1 – 243
49,14 – 115
50,6 – 327
50,8 – 343
50,19 – 233
57,6 – 311
61,13 – 385
62,2 – 317
67,28 – 171
68,1-2 – 97
72,2 – 125
72,5 – 119
72,8 – 107
72,22 – 107
79,9-11 – 199
80,10 – 141

80,11 – 107
81,1 – 187, 243
81,5-7 – 243
81,6 – 187
88,31-34 – 395
88,32-33 – 267
88,33-34 – 423
95,13 – 179
97,9 – 179
102,3 – 233
102,8 – 267
102,12 – 155
103,24 – 377
105,3 – 289
105,35 – 81
110,4 – 199
110,10 – 93
111,5 – 317
112,7 – 233
113,24 – 69
118,24 – 341
118,48 – 341
126,1 – 361
129,1 – 135
131,4 – 287
131,5 – 377
131,9 – 285
135,13 – 171
140,2 – 321

Proverbele lui Solomon (Prov.)

1,24-26 – 269
3,12 – 395
3,18 – 209, 211, 215
9,1 – 201
18,17 – 351
23,1 – 97
24,12 – 385
24,62 – 147
27,3 – 187
30,27 – 147

Eccleziastul (Eccl.)

1,8 – 331
1,11 – 253
4,12 – 283
7,29 – 91
9,8 – 335
9,17 – 117

Isaia (Is.)

6,10 – 223
7,9 – 215
7,15 – 151
14,19 – 265
26,18 – 305
29,11-12 – 347
34,5 – 249
37,3 – 305
42,10 – 173
43,3 – 311
45,22 – 199
50,1 – 197, 259
50,4-5 – 109
50,5 – 109
52,4 – 65
52,7 – 303
52,11 – 255
53,2-3 – 179
53,8 – 179
57,7-9 – 231
65,2 – 191, 193, 321
66,8 – 305
66,24 – 225, 235

Ieremia (Ier.)

1,13-14 – 289
3,1 – 261
3,6-7 – 261
5,14 – 369
6,7-8 – 261
7,18 – 269

13,17 – 343
17,11 – 83
38,30 – 311
39,11 – 347
39,18 – 267

Plângerile lui Ieremia (Plâng.)

1,2 – 251

Iezechiel (Iez.)

7,27 – 395
16,42 – 261, 263
20,25 – 211
20,25 – 213
20,32 – 217
24,13 – 395
33,11 – 267
35,11 – 199
37,24 – 289

Daniel (Dan.)

2,34-35 – 203

Osea (Os.)

2,5 – 251
2,7 – 253
3,4 – 223
4,14 – 261, 391, 395, 423
6,2 – 163

Amos (Am.)

8,11 – 317, 319

Ioel

2,20 – 289

Iona

2,11 – 191

Avacum (Avac.)

2,15 – 159
3,3 – 289
3,8 – 181

Zaharia (Zah.)

5,6-7 – 153
5,7 – 185
13,7 – 319

Malachia (Mal.)

3,3 – 187
4,2 – 229

Baruch (Bar.)

3,9 – 213

Înțelepciunea lui Solomon (Înț.)

2,20 – 179

Înțelepciunea lui Iisus Sirah (Sir.)

2,12 – 251
7,36 – 293
22,19 – 141

2 Macabei (2Mac.)

6,12-16 – 397

Matei (Mt.)

3,9 – 185, 195
3,11 – 209
4,1 – 97
4,2 – 97
4,10 – 81, 97
5,6 – 317
5,7 – 271
5,8 – 115, 281
5,15 – 375
5,16 – 291
5,18 – 73
5,19 – 375
5,21 – 121
5,22 – 331
5,34 – 331
5,38 – 299
6,1 – 99
6,2 – 99
6,3 – 99
6,6 – 99
6,10 – 335
6,19 – 81
6,20 – 161
6,20-21 – 321
6,22 – 289
7,3 – 303
7,6 – 355
7,8 – 275, 393
7,14 – 165
8,13 – 233
8,29 – 119, 265
9,2 – 423
9,22 – 423
10,1 – 181
10,16 – 143
10,28 – 311
11,15 – 241
12,29 – 155, 193, **319, 321**
12,32 – 107
12,36 – 107, 331
12,42 – 331
12,43-45 – 253
13,4-8 – 183
13,9 – 303
13,25 – 199
13,28 – 199
13,31-32 – 63
13,43 – 199, 331
14,25-29 – 185
14,31 – 185
15,19 – 107
16,16 – 119
16,18 – 169
16,21 – 163
16,26 – 307
16,27 – 385
17,1 – 113, 345
17,5 – 345
18,6 – 313
18,12 – 179
18,19 – 371
18,23 – 309
19,11 – 373
19,21 – 161
19,28 – 329
22,2 – 259
22,12 – 335
22,20 – 197
23,35-36 – 145
24,19 – 313
24,24 – 313
25,14 – 307
25,16 – 225
25,18 – 355
25,20 – 355
25,27 – 355, 361
25,41 – 267, 269, **367**
26,14-15 – 265
26,15 – 73
27,51-54 – 227
28,1 – 227
28,6-7 – 229

Marcu (Mc.)

1,24 – 119
3,17 – 151
4,24 – 97
9,29 – 97
12,30 – 251, **351**
14,10 – 265
16,1 – 227
19,20 – 355
19,46 – 95
22,2 – 265
22,3 – 265
22,4 – 109
23,21 – 191
24,2 – 227
24,26 – 179
24,32 – 151, **235, 347, 369**

Luca (Lc.)

1,78 – 101
1,79 – 191
2,34 – 233, 243, 405
3,10 – 201
8,31 – 173
9,26 – 179
9,28-31 – 321
10,1 – 215
10,13-15 – 405
10,35 – 307
11,10 – 275
11,24 – 257
11,24-26 – 253
11,25 – 253
11,26 – 255
12,5 – 311
12,10 – 107
12,35-36 – 289
12,49 – 147, 367, 399
13,27 – 367
14,28 – 165
15,8 – 307
16,9 – 277
16,13 – 113
16,25 – 269
16,29 – 117
17,21 – 293
18,13 – 89
19,13 – 307
19,16 – 225
19,17 – 355

Ioan (In.)

1,1 – 105
1,9 – 367
1,14 – 229, 231, 347, **349**
1,47 – 67
2,21 – 203
3,5 – 159, 173
3,19 – 167
4,38 – 201
5,23 – 179
5,46 – 143
6,13 – 223
6,33 – 167, 229
6,49-50 – 159
6,51 – 159, 217, 229, **231**
8,31-32 – 237
8,34 – 245
8,36 – 351
8,44 – 81, 197, 263, **421**
8,56 – 345
9,30 – 405
11,25 – 347
11,27 – 119
11,50 – 123
12,24 – 73
12,31 – 363
13,2 – 265, 421
13,27 – 109, 181, 421
13,33 – 423
14,6 – 115, 347
14,21 – 271
15,16 – 321

15,22 – 227
16,11 – 89, 97, 103, 119, 121, 143
17,1 – 179
17,10 – 245
18,3 – 265
19,34 – 319
20,17 – 181

Faptele Apostolilor (Fp.)

5,4 – 399
6,7 – 73
7,22 – 105, 249
10,15 – 335
11,9 – 335
13,7 – 399
13,10-11 – 399
21,25 – 231

Romani (Rom.)

1,29-30 – 107
2,4-5 – 133
2,4-6 – 403
2,6 – 385
2,20 – 317
3,2 – 221
3,20 – 343
5,2 – 125
6,3 – 163, 173
7,10 – 213
7,14 – 89, 93, **303**
8,3 – 333
8,22 – 83
8,26-27 – 171
9,6-7 – 123
9,18 – 383
9,18-19 – 133, 389
9,20 – 133, 135
9,22 – 403
10,8-9 – 357
10,9 – 115
10,21 – 321
11,25 – 195
13,12 – 173
13,13 – 89
13,14 – 285
14,2 – 223, 231
15,19 – 75
16,20 – 125, 127, **175**
16,27 – 155

1 Corinteni (1Cor.)

1,18 – 143
1,20 – 63, 143
1,21-23 – 349
2,2 – 349
2,6-7 – 349
2,7 – 349
2,10 – 103, 133
2,13 – 67
2,15 – 313
2,16 – 337, 355
3,9 – 201
3,12 – 185
3,15 – 307
3,19 – 143
4,15 – 69
5,1 – 401
5,5 – 401
5,7 – 217
5,8 – 429
7,1 – 335
7,23 – 195, 291, 351
7,29-31 – 335
7,34 – 281, 335
8,4 – 247
8,5 – 247
8,5-6 – 243
9,25-26 – 325
9,27 – 371
10,1-4 – 159
10,2 – 163, 173, 209
10,3 – 159
10,3-4 – 161, 319

10,4 – 159, 317
10,9-10 – 219
10,11 – 77, 219
10,13 – 319
10,18 – 67, 245
10,31 – 327
11,3 – 283, 287
11,32 – 269
12,10 – 109
12,31 – 141
13,1 – 359
13,13 – 287
14,1 – 141
14,8 – 123
14,32 – 141
14,40 – 151
15,49 – 83
16,13 – 125, 155

2 Corinteni (2Cor.)

2,15 – 289, 375
2,15-16 – 123
3,3 – 273
3,6 – 211
3,7-8 – 337
3,13-15 – 337
3,14 – 339
3,15 – 339, 341, 343, **347**
3,16 – 103, 339, 345, **349**
3,17 – 345, 347, 349
3,17-18 – 349
4,7 – 211
4,10 – 73
4,16 – 85
4,18 – 91, 389
5,2 – 277
5,4 – 161
5,16 – 347
5,17 – 409
5,21 – 185
6,13 – 287
6,14 – 123, 427
6,14-15 – 119
6,15-16 – 255
6,16 – 255
6,17-18 – 255
11,2 – 259
11,14 – 81
12,4 – 133

Galateni (Gal.)

2,9 – 283
2,18 – 209
3,13 – 197
4,6 – 171
4,8 – 217
4,9-10 – 213
4,19 – 71, 305, **307**
4,26 – 237
5,1 – 125
5,13 – 351
5,17 – 295
5,22 – 287
5,24 – 177
6,7 – 225
6,14 – 193

Efeseni (Ef.)

2,6 – 163
2,12 – 217
2,15 – 173
2,20 – 283
3,14-15 – 69
4,9 – 191, 193
4,22 – 85
4,24 – 85, 173
5,27 – 281
6,12 – 117, 149, 169, **173, 183,** 249, 267, 323
6,14 – 155
6,14-15 – 125
6,16 – 81, 173, 421
6,19 – 107

6,24 – 373

Filipeni (Flp.)

1,22-24 – 75
2,8 – 179
2,15-16 – 203
3,19 – 89, 189
3,19-20 – 323
4,1 – 155

Coloseni (Col.)

1,16 – 83, 243
2,14 – 197
2,14-15 – 79
2,15 – 143, 149, 193
2,17 – 331
3,1 – 89
3,2 – 89
3,5 – 73, 177
3,9-10 – 429
3,12 – 101, 285
4,2 – 323

1 Tesaloniceni (1Tes.)

5,17 – 323
5,21 – 313, 331
5,23 – 115

2 Tesaloniceni (2Tes.)

2,8 – 179

1 Timotei (1Tim.)

1,20 – 399
2,4 – 267
2,7 – 157
2,8 – 125, 323
3,3 – 313
5,13 – 361
5,15 – 309
6,4 – 303
6,17 – 225
6,17-18 – 225

2 Timotei (2Tim.)

2,4 – 315
2,7 – 227
2,8 – 75
2,14 – 305, 307, 309
2,23-24 – 305
2,25 – 309
3,12 – 167, 315
3,16 – 391
4,4 – 373

Tit

1,14 – 159
3,5 – 191

Evrei (Evr.)

2,9 – 73
2,14 – 73
4,9 – 417
4,12 – 233
5,12 – 101, 103
5,14 – 231, 233
7,14 – 67
7,19 – 333, 343
9,2-4 – 273
9,5 – 275
9,10 – 279
9,12 – 275
9,24 – 201, 275
10,1 – 279
10,20 – 275
11,12 – 325
12,6 – 261, 423
12,12-13 – 323
12,14 – 281

12,23 – 149

Iacob (Iac.)

1,8 – 251
1,13 – 417
4,7 – 127

1 Petru (1Pt.)

2,2 – 231
4,6 – 263
4,11 – 85, 103, 127, 175, 205, 235, 271, 295, 313, 335, 351, 377
5,8 – 289
5,9 – 125
15,17 – 199

2 Petru (2Pt.)

2,18 – 213
2,19 – 351
3,15 – 237

1 Ioan (1In.)

2,15 – 213
2,15-16 – 115
2,18 – 229
3,2 – 189
3,9 – 263
3,17 – 225
4,1 – 109
4,18 – 271
5,16 – 307
5,22 – 329

2 Ioan (2In.)

7 – 107
12 – 133

Apocalipsa (Ap.)

1,6 – 103
2,7 – 317
5,5 – 347
7,4-5 – 67
11,8 – 237

Indice de nume proprii în traduceri

A

Aaron 111, 113, 119, 121, 123, 129, 135, 137, 139, 141, 153, 177, 273, 289, 325, 337, 381
Abel 145
Adam 71, 243, 327
Agar 109
Amaleh 125, 319, 321, 323
Ammon 147
Anania 399
Antihrist 421
Anubis 147
Apis 147
Aquila 425

B

Barnaba 283
Beelsefon 163, 167
Beelsepron 415
Belial 255
Beniamin 171
Beselehel 353
Betsaida 405
Borra 415
Butha 415

C

Canaan 191, 193
Capernaum 405

D

Daniel 203
David 105, 107, 275, 343, 395, 397, 415
Demiurgul 383, 385, 407, 409
Duhul Sfânt 97, 103, 107, 109, 115, 131, 133, 141, 157, 159, 165, 169, 171, 173, 189, 191, 209, 251, 273, 291, 345, 431
Dumnezeu 65, 75, 77, 79, 81, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 103, 105, 107, 109, 111, 113, 115, 117, 119, 121, 123, 125, 133, 135, 139, 141, 143, 145, 149, 153, 155, 161, 163, 165, 167, 169, 171, 173, 177, 181, 183, 185, 187, 191, 195, 197, 199, 201, 207, 211, 213, 215, 217, 221, 223, 227, 229, 233, 235, 237, 239, 241, 243, 245, 249, 251, 253, 255, 261, 263, 265, 267, 269, 273, 277, 279, 281, 283, 287, 289, 291, 293, 305, 307, 309, 311, 315, 317, 319, 321, 323, 327, 329, 331, 333, 335, 341, 345, 349, 351, 353, 355, 357, 361, 365, 369, 371, 373, 377, 381, 383, 387, 389, 391, 393, 395, 397, 399, 401, 403, 407, 409, 413, 417, 419, 421, 427, 429, 431

E

Edom 191, 193
Egipt 65, 67, 69, 71, 75, 77, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 105, 111, 113, 115, 117, 125, 129, 131, 135, 137, 141, 143, 145, 149, 151, 153, 155, 157, 161, 167, 169, 173, 177, 199, 215, 217, 219, 237, 239, 245, 273, 311, 325, 411, 427
Elim 213, 215, 239
Epaulem 157, 163, 167
Etiopia 311

F

Fecioara 179, 203, 229, 347
Filistiim 191
Fiul 119, 165, 167, 179, 189, 227, 251, 329, 345, 351, 399, 407
Fua 87, 91, 93

H

Heth 293
Horazin 405
Hristos Iisus 67, 69, 71, 73, 75, 79, 81, 83, 85, 93, 97, 103, 107, 109, 117, 123, 125, 127, 143, 145, 149, 151, 157, 159, 161, 163, 167, 169, 173, 175, 179, 181, 193, 197, 199, 205, 209, 211, 213, 215, 217, 235, 243, 245, 253, 255, 259, 265, 271, 275, 277, 283, 285, 287, 295, 305, 307, 309, 313, 315, 317, 319, 321, 335, 337, 347, 349, 351, 373, 375, 377, 389, 395, 399, 417, 419, 425, 429

I

Iacob (patriarhul) 65, 69, 71, 79, 243, 287, 293, 325, 377
Iacob (apostolul) 113, 127, 251, 281, 345
Iacob (al Mariei) 227
Ierusalim 75, 237, 239, 251, 261, 311
Ilie 113, 321, 345
Iliria 75
Ioan 67, 113, 115, 187, 229, 263, 281, 307, 345
Iosif 65, 71, 73, 75, 79, 87
Iothor 315, 325, 327, 331, 333
Iov 167, 213, 269, 319, 403
Israel 65, 67, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 95, 117, 119, 123, 131, 139, 157, 161, 163, 167, 171, 195, 203, 207, 213, 219, 221, 237, 243, 245, 315, 321, 325, 329, 337, 339, 353, 357, 375, 407, 409, 411, 415
Iuda 65, 67, 73, 109, 171, 181, 187, 347
Iuda Iscarioteanul 265, 421

Î

Înțelepciunea (lui Dumnezeu) 97, 133, 143, 201, 275, 335, 349

J

Jupiter 147

L

Laban 71
Lazăr 269
Levi 65, 67, 69, 97, **99**

M

Madian 131, 331
Magdolum 163, 167
Mara 207, 209, 211, 215, 239
Marea Roșie 157, 171, 177, 183, 185, 207, 239, 273
Maria (lui Iacob) 227
Maria Magdalena 227
Matei 299
Moise 87, 101, 103, 105, 107, 111, 113, 123, 125, 131, 135, 137, 139, 141, 143, 153, 157, 163, 167, 169, 171, 173, 177, 207, 209, 215, 219, 221, 243, 249, 275, 279, 281, 317, 319, 321, 323, 325, 327, 329, 331, 333, 337, 339, 341, 343, 345, 353, 357, 367, 375, 381, 407, 409, 419, 431

O

On 81
Othon (Othom) 157, 161, 163, 167, 415

P

Pavel 75, 107, 125, 133, 141, 147, 159, 201, 211, 241, 243, 257, 273, 275, 285, 347, 399, 429
Petru 113, 125, 185, 281, 289, 345, 399

R

Rafidim 239, 315, 333
Ramesse 81, 157, 161
Ruben 65, 67, 69

S

Safira 399
Satana 81, 109, 125, **127, 169,** 175, 181, 309, 399, **401, 421,**
Saul (regele) 415
Sergius Paulus 399
Sidon 405
Simeon 65, 67, 69
Sinai 157, 239, 315, **333, 345**
Sodoma 405
Soene 311
Sohoth 157, 161, 415
Solomon 97, 209, 325, **397**
Susahim 325
Symmahos 425

T

Tatăl 99, 165, 179, 181, 189, 241, 251, 291, 329, 345, 367, 389, 429

Thecimena 325
Theman 289
Timotei 75
Tir 405
Treime 283, 291

Z

Zabulon 171
Zaharia 145, 153, 185
Ziditorul 385, 429, 431

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „GH. ASACHI" IAȘI

www.polirom.ro

Redactor: Mihai-Silviu Chirilă
Coperta: Angela Rotaru-Serbenco
Tehnoredactor: Gabriela Gheţău

Bun de tipar: septembrie 2006. Apărut: 2006
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

29,50

„Noi însă suntem convinşi, din mai multe perspective, plecând atât de la cărţile sfinte, cât şi de la lucrarea măreaţă şi de la ordinea celor create, că cele vizibile şi cele invizibile, cele vremelnice şi cele veşnice sunt de la Dumnezeu Creatorul ca de la Cel ce este unul şi acelaşi în toate cu Tatăl Domnului şi Mântuitorului nostru, cu Dumnezeul bun şi drept şi înţelept. Spre acel scop ne străduim să aducem Scripturile: a arăta că toate sunt ale Dumnezeului bun, drept şi înţelept, presupunând că aceasta nu le scapă, fie şi în privinţa celor mai neînsemnate lucruri, celor dotaţi cu intelect, având însă nevoie de Dumnezeu Mântuitorul pentru a vedea dacă textele se armonizează sau nu în privinţa bunătăţii, dreptăţii şi înţelepciunii Lui."

EDITURA POLIROM

ISBN 973-46-0316-7
978-973-46-0316-9

www.polirom.ro